

FRANC PURG

Velika zvezda, 1987, les – medenina, vel. 2800 x 1000 x 80 cm

OSREDNJA
KNJIŽNICA
CELJE

P 23207

Celjski zbornik 1987
YU-ISSN-0576-9760

Reprodukcija na ovitku:

FRANC PURG: Velika zvezda, 1987, les — medenina, vel. 2800 × 1000 × 80 cm

FRANC PURG, akad. kipar. Rojen 7. aprila 1955. leta v Ptujju. Studij na Akademiji za likovno umetnost (oddelek za kiparstvo) v Ljubljani je končal leta 1978. Deluje kot svobodni umetnik. Ukvarja se s kiparstvom, risbo in ilustracijo. Naslov: Aškerčeva 4, 63000 Celje.

Risba poleg kiparskega dela igra pomembno vlogo v njegovem umetniškem izpovedovanju. Leto 1985 in sodelovanje na koloniji RIBNICA je pomenilo dokončno opredelitev njegove umetniške poti — emocionalnega sveta in opredelitve do novega materiala — granit in aluminij sta zamenjala les in medenina, in tako je nastal odličen opus PTICE — ciklus čistih plastičnih oblik največje širine. Z njim se je predstavil v Ljubljani, Ribnici in Celju, kot izreden gost pa tudi na mednarodni razstavi male plastike v Padovi. Za opus je prejel nagrado Delo meseca in požel odlično strokovno kritiko.

(Iz utemeljitve za Prešernovo nagrado KSOC 1987)

CELJSKI ZBORNIK

1987

CELJE

1987

Več kot 30 let že izhaja Celjski zbornik in s ponosom smemo trditi, da izhaja najdalj in najbolj redno med vsemi pokrajinskimi domoznanskimi zborniki.

Povod za izid prve številke 1951. leta je bila 500-letnica Celja. Že takrat je bil namen izhajanja zbornika določen — spremljati in proučevati vsa področja družbenega življenja, od gospodarstva do šolstva, zdravstva, kulture itd. Vendar je drugi zvezek izšel šele po šestih letih. Odtlej je zbornik izhajal dokaj redno, manj plodna so bila le leta 1977—1981, ko je izšla le ena knjiga. Potreba po aktualni informaciji je potrdila željo in odločenost izdajateljskega sveta po rednem vsakoletnem izhajanju. To se je tudi uresničilo.

Že bežen pregled vsebine posameznih letnikov nam pove, da so v zborniku res našla svoj prostor vsa področja družbenega življenja v preteklosti in sedanjosti. Krog sodelavcev se je širil, prenekateri mlad strokovnjak je prav v Celjskem zborniku prvič zastavil svoje raziskovalno pero. Oblikovalci zbornika pa pri pridobivanju sodelavcev niso imeli lahkega dela. Tako tudi niso bila vsa področja družbenega življenja vedno enakovredno obravnavana. Le velika vztrajnost in osebna požrtvovalnost najožjih delavcev ob zborniku, zlasti urednikov — Tineta Orla, Gustava Grobelnika in Vlada Novaka — je lahko premagala prenekatero oviro. Veliko spodbujanja je bilo treba, da je avtor napovedano razpravo ali članek vendarle napisal, mnogo dokazovanja, da so sredstva res potrebna.

Pa vendar ni več mogoče obiti dejstva, da predstavlja Celjski zbornik nepogrešljiv vir za poznavanje razvoja celjskega območja. V kulturni skupnosti bomo storili vse za redno izhajanje zbornika, saj bo le to pritegnilo širok krog sodelavcev, kar bo pomenilo tudi nenehno širjenje in poglobljanje njegove vsebine.

V Celju, septembra 1987

Predsednica Kulturne skupnosti občine

Anka Aškerc, prof. umet. zgod.

MILAN NATEK

**VELIKOST KMEČKIH GOSPODARSTEV
V CELJSKI REGIJI LETA 1981**

IZVLEČEK

V članku je prikazana povprečna velikost zemljiške posesti po krajevnih skupnostih. Osveščeno je razmerje med številom gospodinjstev in gospodinjstvi s kmečkimi gospodarstvi ter podana je njihova razmestitev po mestnih in drugih naseljih. Povprečna velikost kmečkih gospodarstev je razdeljena v šest skupin. Podrobneje je osveščena njihova prostorska razmestitev po posameznih območjih celjske regije. Izračunana je korelacija med velikostjo kmečkih gospodarstev in odstotkom kmetijskega prebivalstva. V zaključnem delu je podana pregledna slika o številu kmečkega prebivalstva po posameznih velikostnih skupinah kmečkih gospodarstev.

SIZE OF THE FARMS IN THE CELJE REGION IN 1981
(Central Part of Eastern Slovenia)

In the article the average size of the land tenure by the local communities is represented. The relation between the number of the households and the households with land tenure is illuminated and their arrangement by the town and other settlements is given. The average size of the farms is divided into six groups. Their regional distribution according to the individual areas of the Celje region is presented in detail. The correlation between the size of the farms and the percent of the agricultural population is calculated. In the conclusion a survey of the number of the agricultural inhabitants by the individual size-groups of the farms is given.

Avtor: Milan Natek, dipl. geograf, strokovni svetnik, Geografski inštitut Antona Melika, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana

Uvod

Podoba je, da je naš celotni povojni družbeno-gospodarski razvoj pospeševal drobljenje zemljiške posesti. Z najrazličnejšimi zakonskimi predpisi in normami, ki so sicer preprečevali koncentracijo zemljiške posesti v zasebnih rokah, je bila omogočena pospešena delitev nekdanjih sorazmerno že tako majhnih kmečkih obratov. V povojnih letih se je zmanjšala povprečna velikost slovenske kmetije od 7,68 ha (1953) na 5,62 (1981), to je za 26,8 % (Statistički godišnjak 1954; Popis prebivalcev 1981). V zadnjih dvajsetih letih (1960—1981) se je zmanjšala na Slovenskem zemljiška posest v povprečju za 1,08 ha (to je za 16,1 %). Ob tem ugotavljamo, da se je v tem času areal zasebnih zemljišč hitreje manjšal (— 19 %), kot je nazadovalo število posestnikov (— 3,3 %). In v tem je tudi vzrok naglega upada velikosti kmečkega obrata.

Navedene ugotovitve, ki so veljavne in značilne za celotno slovensko ozemlje, smemo v mnogočem in posplošene uporabiti tudi za območja celjske regije. Zanj je namreč značilno, da je v zadnjih dveh desetletjih (1960—1981) izgubila 256 ha rodovitne zemlje na račun širjenja naselij, industrijskih obratov, izgradnje prometnega omrežja, preureditev ali zajezev rečnih strug itd. Na drugi strani pa je širjenje zemljišč družbenega sektorja kmetijstva, ki je bilo v stalnem vzponu, izpodrivalo in drobilo zemljiško posest kmečkih obratov na najrodovitnejših predelih celjske regije. Poleg tega ne smemo zanemariti razpršene industrializacije, ki je nemalo prispevala k nagli deagrarnizaciji podeželja kakor tudi k zaposlitvenim spremembam in socialnim preselitvam znatnega dela podeželskega prebivalstva. V sklopu nakazanih razvojnih teženj, ki so oblikovale socialno in gospodarsko podobo posameznim območjem celjske regije, moramo iskati tiste domače in notranje pokrajinske vzmeti, ki so spodbujale in usmerjale razkroj obstoječega kmetijskega gospodarskega sistema. Med njegovimi pomembnimi nosilci sta tudi zemljiško-posesna struktura in zemljiško-posesni odnosi. Zemljiško-posesni odnosi pojasnjujejo, v čigavih rokah je zemlja kot osnovno sredstvo kmetijske proizvodnje. Zemljiško-posesna struktura pa prikazuje razčlenjenost zemljiških posestnikov po velikostnih skupinah njihovega zemljišča (Ekonomski leksikon, 1975, 978; Poljoprivredna enciklopedija, 2, 1970, 661—662).

Razvoj zemljiško-posesne strukture je bil odvisen od številnih družbenih, gospodarskih in pokrajinskih danosti, ki so neposredno vplivale na socialno podobo določenega območja. V njej so zarisani sočasni odnošaji med posameznimi prvina mi geografskega okolja. Kakorkoli že vrednotimo zemljiško posest, ugotavljamo, da je v njej zarisan kompleksen razvoj pokrajine od srednjega veka dalje. Toda človek je s svojim delom in neposrednim odnosom do zemlje vtisnil kmečkim obratom tisti razpoznavni pečat, ki pomaga razločevati in razmejevati posamezna območja.

Podrobnejša zemljiško-posesna struktura celjskega območja, in sicer po posameznih občinah, je že bila prikazana v Celjskem zborniku 1985. Ugotovljeno je bilo, da je celjska regija v pokrajinskem sistemu izredno heterogeno ozemlje, zato so tudi bile tako očitne razlike v posestni sestavi med posameznimi občinami (Natek, 1985, 96—97). Zemljiška posest je neposredno odvisna od naravnih danosti in od številnih gospodarskih in socialnih prilik in sestavin, ki so v posameznem obdobju družbeno-gospodarskega razvoja vzpo-

stavljalje, spreminjalje in preoblikovalje svoj nekdanji odnos do kmečkih obratov. Ob tem ugotavljamo, da je naravno-geografski okvir, ki je bil vselej izrednega pomena za izoblikovanje pokrajinske podobe, med tistimi pomembnimi prvinami, ki so skozi stoletja ohranile svojo moč in veljavo pri oblikovanju zemljiške posesti. In prav s tega vidika smo želeli prikazati današnjo velikost kmečkih gospodarstev na celjskem območju.

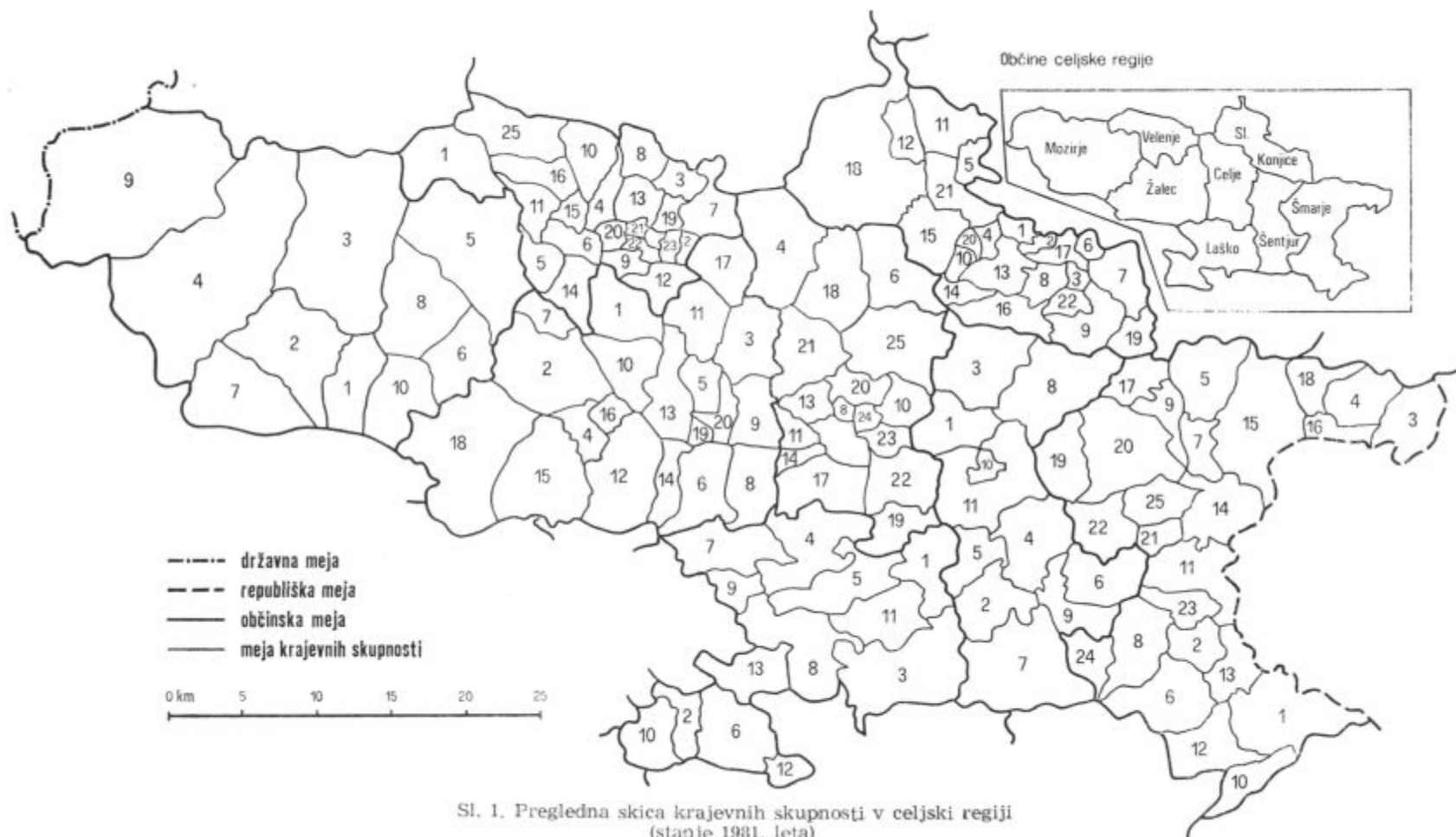
Osnovo za pregled teritorialne raznolikosti v velikosti kmečkih obratov smo zasnovali po krajevnih skupnostih. Čeprav le te niso naše najmanjše teritorialne enote (manjši od njih so naselja in katastrske občine), pa vendarle v večini primerov predstavljajo zaokrožene teritorialne družbeno-politične enote. Na območju celjske regije je bilo 151 krajevnih skupnosti (v nadaljnjem besedilu KS) ob zadnjem popisu prebivalcev leta 1981, ki nam daje tudi osnovni vpogled v kmečka gospodarstva in njihovo proizvodno usmerjenost. Na podlagi izračunanih podatkov o povprečni velikosti kmečkih gospodarstev po krajevnih skupnostih celjske regije smo dobili vpogled v obstoječe razločke med njimi. Že oris zemljiško-posestne strukture na celjskem območju (Natek, 1985) je nakazal razvidne razlike med posameznimi občinami. V njih smo slutili, da so v vzročno-genetski povezanosti z osnovnimi pokrajinskimi prvinami in sestavinami. To pa je v marsičem potrdila predstavljena analiza velikosti kmečkih obratov po krajevnih skupnostih.

Razmerje med številom gospodinjstev in kmečkih gospodarstev

Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 31. 3. 1981 je evidencial med drugim tudi zemljiške posestnike. Z nadaljnjo obdelavo zbranega gradiva so bila gospodinjstva z zemljiško posestjo razdeljena v dve skupini: 1. gospodinjstva s kmečkim gospodarstvom* in 2. gospodinjstva brez kmečkega gospodarstva.

Tokrat nas zanimajo kmečka gospodarstva, predvsem njihova velikost. Podrobnejša členitev statističnega gradiva je pokazala, da je bilo v celjski regiji 38,7 % gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom. To pomeni, da je imelo celjsko območje znatno višji delež gospodinjstev s kmečkimi obrati, kot je znašal njihov delež za celotno republiko (32,3 %). Če iz te primerjave izločimo Ljubljano oziroma njenih pet občin, dobimo za preostali del SR Slovenije podatek (38 %), ki se dokaj dobro ujema z deležem gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom v celjski regiji. Ta primerjava med drugim pokaže, da je celjsko območje kot celota, kljub prenekaterim raznoterostim, s svojimi razvojnimi značilnostmi že dlje časa na ravni slovenskega povprečja.

* Gospodinjstvo, ki je imelo ali je obdelovalo najmanj 10 arov obdelovalne zemlje (t. j. njive, vrtovi, sadovnjaki, vinogradi in travniki), je imelo kmečko gospodarstvo. Gospodinjstvo je imelo kmečko gospodarstvo tudi tedaj, ko ni uporabljalo 10 arov obdelovalnih površin, vendar je imelo najmanj: — kravo in tele ali mlado govedo, — kravo in dve odrasli drobnici iste vrste, — pet odraslih ovac, ali — tri odrasle prašiče, ali — štiri odrasle ovce in prašiča, ali — 50 vratov odrasle perušine, ali — 20 čebeljih panjev. Gospodinjstvo ni imelo kmečkega obrata, če ni izpolnjevalo navedenih kriterijev. (Prim.: Popis kmetijstva 1969. Statistično gradivo št. 20/70, str. 8, Ljubljana 1971; Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji 31. 3. 1981. Končni rezultati po občinah. Rezultati raziskovanj št. 282, str. 8, Ljubljana 1982.)

Legenda k sliki 1. Razporeditev krajevnih skupnosti: občina Celje: 4 = Dobrna, 6 = Frankolovo, 8 = Hudinja, 10 = Ljubčna, 11 = Medlog, 13 = Ostrožno, 14 = Otok — Savinja, 17 = Pod Gradom, 18 = Strmec pri Vojniku, 19 = Svetina, 20 = Skofja vas, 21 = Smartno v Rožni dolini, 22 = Store, 23 = Teharje, 24 = Trnovlje pri Celju in 25 = Vojnik. Niso posebej označena območja KS Aljažev hrib, Center, Dečkovo naselje, Dolgo Polje, Gaberje, Lava, Nova vas, Otok — K. Destovnik Kajuh, Otok — Slavko Slander; občina Laško: 1 = Breze, 2 = Jagjenica, 3 = Jurklošter, 4 = Laško, 5 = Marija Gradec, 6 = Radeče, 7 = Rečica pri Laškem, 8 = Rimske Toplice, 9 = Sedraž, 10 = Svibno, 11 = Vrh nad Laškem, 12 = Vrhovo, 13 = Židani Most; občina Mozirje: 1 = Bočna, 2 = Gornji Grad, 3 = Ljubno ob Savinji, 4 = Luče ob Savinji, 5 = Mozirje, 6 = Nazarje, 7 = Nova Stifta, 8 = Rečica ob Savinji, 9 = Solčava, 10 = Smartno ob Dreti; občina Slovenske Konjice: 1 = Bezina, 2 = Brdo — Vešenik, 3 = Draža vas, 4 = Gabrovlje, 5 = Gorenje pri Zrečah, 6 = Gruskovje, 7 = Jernej pri Ločah, 8 = Konjiška vas, 9 = Loče pri Poljčanah, 10 = Polene, 11 = Resnik, 12 = Skomarje, 13 = Slovenske Konjice, 14 = Soiek — Kamna Gora, 15 = Stranice, 16 = Spitalič pri Slovenskih Konjicah, 17 = Tepanje, 18 = Vitanje, 19 = Zbelovo, 20 = Žiče, 21 = Zreče, 22 = Žiče; občina Sentjur pri Celju: 1 = Blagovna, 2 = Dobje pri Planini, 3 = Dramlje, 4 = Gorica pri Slivnici, 5 = Kalobje, 6 = Loka pri Zusmu, 7 = Planina pri Sevnici, 8 = Ponikva pri Grobelnem, 9 = Prevorje, 10 = Sentjur-center, 11 = Sentjur-okolica; občina Smarje pri Jelšah: 1 = Bistrica ob Sotli, 2 = Buče, 3 = Dobovec pri Rogatcu, 4 = Donačka Gora, 5 = Kostrivnica, 6 = Kozje, 7 = Kristan Vrh, 8 = Lesično, 9 = Mestinje, 10 = Osredek, 11 = Podčetrtec, 12 = Podsreda, 13 = Polje ob Sotli, 14 = Pristava pri Mestinju, 15 = Rogaska Slatina, 16 = Rogatec, 17 = Sladka Gora, 18 = Stojno selo, 19 = Sentvid pri Grobelnem, 20 = Smarje pri Jelšah, 21 = Tinsko, 22 = Vinski vrh pri Slivnici, 23 = Virštajn, 24 = Zagorje, 25 = Zibika; občina Velenje: 1 = Bele Vode, 2 = Beveč, 3 = Cirkovce, 4 = Družmirje — Gabrke, 5 = Gorenje, 6 = Lokovica, 7 = Paka pri Velenju, 8 = Plešivec, 9 = Podkraj — Kavče, 10 = Ravne, 11 = Skorno — Florijan, 12 = Sentilj, 13 = Skale, 14 = Smartno ob Paki, 15 = Soštanj, 16 = Topolšica, 19 = Velenje — Konovo, 20 = Velenje — Pesje, 21 = Velenje — Stara vas, 22 = Velenje — Staro Velenje, 23 = Velenje — Salek, 25 = Zavodnje; niso posebej označena območja KS Velenje — center — desni breg, Velenje — center — levi breg, Velenje — Smartno; občina Zalec: 1 = Andraž nad Polzelo, 2 = Braslovče, 3 = Galicija, 4 = Gomilsko, 5 = Gotovlje, 6 = Griže, 7 = Letuš, 8 = Liboje, 9 = Petrovče, 10 = Polzela, 11 = Ponikva pri Zalcu, 12 = Prebold, 13 = Šempeter v Savinjski dolini, 14 = Sešče pri Preboldu, 15 = Tabor, 16 = Trnava, 17 = Vinska Gora, 18 = Vransko, 19 = Vrbe, 20 = Zalec.

Različne pokrajinske značilnosti, ki s svojo heterogenostjo razbijajo enotnost v pokrajinski fiziognomiji, so nemalo prispevale k oblikovanju različnega deleža gospodinjstev s kmečkimi obrati. Največ takih gospodinjstev je bilo v občinah, ki so imele nadpovprečno visok delež kmetijskega prebivalstva. To potrjuje tudi izračun korelacije med odstotkom kmetijskega prebivalstva in odstotkom gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom. Ugotovili smo, da je bila med navedenima pojavoma zelo velika povezanost ($r = +0,95550$): čim večji je bil delež kmetijskega življa, tem večji je tudi odstotek gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom. Izračunani koeficient korelacije kaže, da je med obravnavanima pojavoma tesna povezanost, ki se bliža že funkcionalni povezavi. Tudi determinacijski koeficient ($r^2 = 0,91298$), ki pojasnjuje, kolikšen del povezave med pojavom odpade prav na računano povezavo, je izredno visok. Na kratko zapisano: delež kmetijskega prebivalstva je odvisen od različnih dejavnikov: kar 91,3 % vplivov odpade na povezanost gospodinjstev s kmečkimi obrati in le slabih 9 % smemo pripisati še drugim, nenaštetim činiteljem. Še vedno sta število in delež kmetijskega prebivalstva tesno povezana z gospodinjstvi, ki imajo kmečke obrate. Kljub nagli deagrarnizaciji in sorazmerno hitremu širjenju zemljišč družbenega sektorja kmetijstva ugotavljamo, da glavnina kmetijskega prebivalstva, tudi tistega, ki ne dela doma, temveč je zaposleno v kmetijskih zadrugah in kombinatih ter na drugih področjih organizirane družbene kmetijske proizvodnje, še vedno živi v družinah, oziroma v gospodinjstvih, ki imajo kmečko gospodarstvo.

Sorazmerno največ gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom je bilo na območjih šmarske (67,5 %), šentjurske (64,5 %), mozirske (51,8 %) in konjiške občine (50,1 %), najmanj pa v naseljih velenjske (20,8 %) in celjske občine (22,8 %). Vrednosti za občini Zalec (39,9 %) in Laško (43,7 %) sta bili v mejah regijskega povprečja.

Podrobnejša razčlenitev predstavljenega gradiva, in sicer po območjih krajevnih skupnosti, nam je odgrnila vpogled v stanje, ki se v mnogočem razlikuje in oddaljuje od občinskih povprečkov.

TABELA 1. Število gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom v mestih in drugih naseljih po občinah celjske regije leta 1981

Občina	S k u p a j		Mestna naselja		Druga naselja	
	vsa	kmečka	vsa	kmečka	vsa	kmečka
Celje	21.529	4.899	14.395	1.537	7.134	3.362
Laško	5.753	2.515	864	85	4.889	2.430
Mozirje	4.584	2.375	521	116	4.063	2.259
Slovenske Konjice	5.620	2.813	2.061	433	3.559	2.380
Sentjur	5.172	3.337	678	132	4.494	3.205
Šmarje	8.898	6.008	1.722	392	7.176	5.616
Velenje	11.728	2.440	8.451	701	3.277	1.739
Žalec	11.188	4.460	1.505	144	9.683	4.316
Celjska regija	74.472	28.847	30.197	3.540	44.275	25.307

V občini Celje je bilo največ gospodinjstev s kmečkimi obrati v KS Smartno v Rožni dolini, Strmec in Svetina (med 75 in 76 %), najmanj, in sicer med 5 in 10 % na območjih KS Center, Nova vas, Gaberje, Otok — K. Destovnik-Kajuh in Dečkovo naselje.

V občini Laško so bile KS Laško, Radeče in Zidani most z najnižjim deležem gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi (od 26,4 do 28,6 %), najvišji delež takih gospodinjstev so imela območja KS Vrh nad Laškim (91,6 %), Breze (85,6 %), Vrhovo (75,5 %) in Jurklošter (75,8 %).

Precej manjše so bile zadevne razlike med krajevnimi skupnostmi v Gornji Savinjski dolini. Največji odstotek gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom sta imeli KS Nova Štifta (69 %) in Smartno ob Dreti (71 %), najnižji pa naselja v območjih KS Nazarje (36,5 %) in Gornji Grad (44,4 %).

V konjiški občini je bilo šest KS, kjer je bilo več kot 80 % gospodinjstev s kmečkimi obrati. Sorazmerno največ jih je bilo v KS Resnik (96,4 %), ki se razprostira po južnih pobočjih Pohorja ter na območju Jerneja (93,8 %), ki je nameščen na nizkih Dravinjskih gorica. V ostalih štirih predelih (Gorenje pri Zrečah, Sojek — Kamna Gora, Spitalič pri Slovenskih Konjicah in Grušovje) je bilo gospodinjstev brez kmečkih obratov med 11 in 19 %. V KS Slovenske Konjice (21 %) in Zreče (31,3 %) pa je bilo najmanj gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom.

Na območju šentjurske občine je imela KS Šentjur-center le 19,5 % gospodinjstev s kmečkimi obrati, v štirih predelih, in sicer na območju KS Loka pri Žusmu (81,3 %), Dobje pri Planini (85,1 %), Prevorje (88,4 %) in Kalobje (90 %) pa je bilo največ takih gospodinjstev. Zanimivo je, da so bile zadnje štiri KS osredotočene na zatišne in hribovske predele med Tolstim vrhom (834 m) in Rudnico (686 m).

V šmarski občini je bilo kar 17 KS, ki so imele več kot 80 % gospodinjstev s kmetijami. Z največjim odstotkom takih gospodinjstev so bile KS Osredek (100 %), Virštajn (95,5 %), Zibika (94,5 %), Zagorje (94,1 %), Tinsko (92,8 %) in Buče (91,7 %). Med gospodinjstvi v Rogatcu (19,7 %) in Šmarju pri Jelšah (21,1 %) jih je bilo najmanj s kmečkim gospodarstvom.

Za Velenjsko kotlino in njeno obrobje, ki v upravno-političnem pogledu spada v okvir velenjske občine, je bilo največ gospodinjstev brez kmečkih gospodarstev. Razumljivo je, da so ta prevladovala v izrazito mestnih in obmestnih predelih, kjer je bilo le med 5 in 10 % gospodinjstev s kmečkim obratom (npr. Velenje-center desni in levi breg, Velenje-Šmartno, Velenje-Salek in Šoštanj). Razmeroma največ gospodinjstev s kmečkim obratom je bilo na območjih KS Cirkovce (80,8 %) in Plešivec (80,5 %), ki segata s svojimi samotnimi kmetijami v Šentviške hribe in na območje Graške gore. Tudi KS Ravne (62,3 %) in Zavodnja (56,8 %) sta imeli nad polovico gospodinjstev s kmečkim obratom.

V žalski občini sta imeli območji KS Ponikva pri Žalcu (81,3 %) in Andraž nad Polzelo (75 %) nad tričetrtine gospodinjstev s kmetijo, najmanj pa jih je bilo v Žalcu (11,5 %), Lâbojah (28,1 %), na Polzeli (29,6 %), v Petrovčah (31,9 %) itd.

Pregled deleža gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom je pokazal, da le-ta prevladujejo v izrazito kmečkih predelih, ki so odmaknjena od industrijskih in drugih neagrarnih krajevnih središč. Kolikor večji je bil odstotek kmetijskega prebivalstva, toliko manj je bilo gospodinjstev brez zemlje.

Skozi več desetletij so bila mesta in industrijski kraji tista pokrajinska preoblikovalna središča, ki so s svojimi najraznovrstnejšimi vplivi razkrajala obstoječo gospodarsko in socialno podobo svojih zaledij. Podoba je, da so bile prometnice tisti pomemben posrednik in prevodnik najrazličnejših novosti, ki jih je porajala in prinašala neagrarna proizvodnja v mestih. Moči in učinki domala vseh novosti, zlasti še na področju načina vsakdanjega življenja, so pojemale in slabeli z oddaljenostjo njihovega izvora. Ob tem ne smemo prezreti obstoječe socialne podobe posameznih območij. Čim bolj enovita je bila socialna sestava naselja, tem bolj enotno je sprejemalo ali odklanjalo novotarije, ki so spreminjale in bogatile človekov odnos do dela in življenja, do zemlje in okolja in sploh do vseh podedovanih vrednot. Odmaknjenost posameznih naselij od vsakdanjega življenjskega utripa, ki so ga spodbujale in usmerjale industrijske in druge dejavnosti, je povzročila, da so ostala nerazvita z avtarkičnim kmetijstvom in v zadnjih povojnih letih so bila podvržena strahotnim učinkom depopulacije.

Delež gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom moremo ovrednotiti tudi z geografskega vidika. Pri tem ne smemo zanemariti tistih naravnih in socialno-gospodarskih in pokrajinskih prvin, ki so neposredno vplivale na velikost in gospodarsko-proizvodno usmerjenost kmetij. Podoba je, da so bila območja s prevlado velikih hribovskih kmetij, ki so praviloma tudi oddaljena od mest in industrijskih središč, dlje časa nedovzetna za prenekatere novosti, ki so jih porajale in vnašale v način vsakdanjega življenja številne neagrarne gospodarske panoge in druge dejavnosti. Tudi v hribovsko-gričevnatem svetu Kozjanskega pa v Obsotelju, Dravinjskih goricah kakor tudi v Ložniškem gri-

čevju med Celjsko in Velenjsko kotlino, kjer prevladuje razdrobljena zemljiška posest, se je vse do danes ohranila prevlada gospodinjstev, ki imajo kmečko gospodarstvo nad tistimi, ki so brez njega in so po nastanku tudi mlajša.

Gospodinjstva s kmečkimi gospodarstvi v mestnih* in drugih naseljih

Z urbanizacijo podeželja, ki jo je sprožila industrializacija, so se v temeljih spremenili poglavitni nosilci smeri gospodarskega in socialnega napredka. S tem se niso spreminjali samo zaposlitvena sestava prebivalstva, pokrajinska fiziognomija, kmetijska proizvodnja (Kokole, 1969, 5), temveč tudi načini vsakdanjega življenja najrazličnejših socialnih slojev prebivalstva. Kolikor hitrejša je bila deagrarizacija, toliko vidnejši so bili urbanizacijski učinki v naseljih in pokrajini. Meje mestnih naselij so se razširile na nekdanja obmestja in celo na podeželje. S tem so se spreminjali obseg in način proizvodnje kmečkih gospodarstev. Toda učinki urbanizacije, ki so nezadržoma prodirali na podeželje, so bili močnejši in vabljujejši od ustaljenega in počasi spreminjajočega življenja na kmetijah (Kokole, 1969, 12—13). Zato ni presenetljivo, da je urbanizacija »požirala« kmetije in le najbolj trdne so se ji lahko upirale dlje časa. Vsekakor je urbanizacija našega podeželja pomembno vplivala na silno razdrobljenost zemljiške posesti, ki ni bila več sposobna s svojimi pridelki preživljati družin. Zato na urbaniziranih območjih prevladujejo mešane kmetije, katerih gospodarji ali njihovi otroci ali drugi družinski člani so v čedalje večjem številu zaposleni izven domačije, in sicer v najrazličnejših neagrarnih dejavnostih.

Razumljivo je, da gospodinjstva s kmečkimi gospodarstvi prevladujejo v nemestnih naseljih. Njihov delež je na celjskem območju znašal 87,7 %, preostalih 12,3 % kmečkih gospodarstev oziroma njihovih lastnikov je bilo v mestnih naseljih. Primerjava s celotno SR Slovenijo kaže, da je bil delež kmečkih gospodarstev v mestnih naseljih celjske regije pod republiškim povprečkom (15,9 %). Vzroke za to moremo iskati med drugim tudi v nižjem odstotku mestnega prebivalstva na celjskem območju (36,1 %), kot je bil njegov delež v republiki (48,9 %).

Členitev zadevnih podatkov po občinah celjske regije je pokazala, da sta odstotek mestnega ali nemestnega prebivalstva in delež gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom v mestnih in drugih naseljih v tesni medsebojni povezavi oziroma odvisnosti. Vrednost korelacijskega koeficienta med navedenima pojavoma je znašala $r = +0,93197$. Tudi vrednost determinacijskega korelacijskega koeficienta je bila visoka ($r^2 = +0,86857$).

Največ gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi je bilo v mestnih naseljih celjske in velenjske občine (31,4 % oziroma 28,7 %) pa tudi v konjiški občini (15,4 %) je bil njihov delež nad regijskim povprečjem (12,3 %). V vseh drugih

* Med mestna naselja po občinah celjske regije so uvrščena naselja: obč. Celje: Babno, Celje, Lava, Lisce, Ložnica pri Celju, Ostrožno, Polule, Spodnja Dobrova, Zagrad, Zgornja Hudinja; obč. Laško: Laško; obč. Mozirje: Mozirje; obč. Slovenske Konjice: Blato, Slovenske Konjice in Zreče; obč. Sentjur: Sentjur pri Celju; obč. Smarje: Smarje pri Jelšah in Rogaška Slatina; obč. Velenje: Soštanj in Velenje; obč. Zalec: Zalec.

območjih obravnavane regije je bilo 95 % in več gospodinjstev s kmečkimi obrati razmeščenih v nemestnih naseljih. (Podrobnosti so prikazane v tabeli 1.)

Z urbanizacijo vasi je bila sprožena nezadržna deagrarizacija podeželja. Med njenimi vzporednimi učinki spremljamo nagle spremembe v zaposlitveni strukturi prebivalstva, v menjavi socialno-gospodarske sestave gospodinjstev, v drobljenju zemljiške posesti, ki je čedalje hitreje prehajala v posest domačega ali priseljenega deagrariziranega prebivalstva itd. (prim. tudi K o k o l e, 1969, 13 in sl.).

V tem pogledu se odpira zanimivo vprašanje o zaposlitveni in proizvodni usmeritvi gospodinjstev s kmečkimi obrati v mestnih naseljih. Ali je njihova proizvodnja prvenstveno usmerjena in namenjena potrebam lastnega gospodinjstva ali pa je njihov pridelek namenjen trgu? Podatki kažejo, da je med deležem urbaniziranega prebivalstva in odstotkom kmečkih gospodarstev v mestnih naseljih, ki proizvodno sodelujejo s kmetijsko zadrugo ali kombinatom, zelo majhna medsebojna povezava ($r = -0,28369$). Delež mestnih kmečkih gospodarstev, ki so sprejela na svojih posestvih usmerjeno tržno proizvodnjo, je bil najvišji na območju mozirske (8,6 %) in konjiške občine (8,1 %), najnižji pa v mestnih naseljih laške (3,5 %), šmarske (3,6 %), velenjske (4,9 %) in celjske občine (5,1 %). Deloma je to razumljivo, saj so merila v povprečju le po 1,26 ha, v drugih, nemestnih naseljih pa 5,91 ha. Če upoštevamo, da so imeli kmečki obrati v mestnih naseljih celjske regije le po 0,76 ha obdelovalne zemlje, je toliko bolj razumljiva odločitev njihovih gospodarjev, da gojijo in pridelujejo prvenstveno pridelke za svoje lastne potrebe. Tudi v pogledu velikosti zaostajajo kmečki obrati v mestnih naseljih celjske regije za slovenskim povprečjem, in sicer skoraj za štiri desetine (1,26 ha : 2,13 ha). Nekatere odločilne vzroke za to moramo iskati tudi v geografski legi celjskega območja; večina njegovega ozemlja je že pod subpanonskimi podnebnimi vplivi. In za ta območja je značilno, med drugim tudi manjša oziroma razdrobljena zemljiška posest.

Povprečna velikost kmečkih gospodarstev po krajevnih skupnostih

Povprečna velikost kmečkih obratov po občinah celjske regije je bila podrobneje predstavljena v Celjskem zborniku 1985 (str. 88—91). Ker so občine precej obsežne in ponavadi združujejo različne pokrajinske enote v upravno-teritorialno skupnost, ne pride do polne veljave njena ozemeljska heterogenost. Ugotovitve kažejo, da je prav v pokrajinski raznoterosti utemeljen prenekateri temeljni razlog za osnovne razlike v velikosti kmečkih obratov. Po polnejšo pokrajinsko podobo o zemljiško-posesnih razmerah bi dobili, če bi velikost kmečkih gospodarstev prikazali po naseljih. Na ozemlju celjske regije je 817 oziroma 824 naselij, ki so danes vključena v 152 krajevnih skupnosti (SL 85, str. 58—59 in 593). Ponekod je tudi krajevna skupnost sestavljena iz različnih naravnih in pokrajinskih enot, zato so marsikdaj s povprečki zabrisane krajevne značilnosti. Kljub temu pa dajejo predstavljenim pojavom mnogo tero pokrajinsko razsežnost, ki izžareva posebnosti v okviru celote.

Velikost kmečkih gospodarstev, ki je prikazana po krajevnih skupnostih, smo razdelili v šest skupin, in sicer: a) do 1 ha, b) 1,1—3,0 ha, c) 3,1—5,0 ha, č) 5,1—8,0 ha, d) 8,1—10,0 ha, e) 10,1 ha in več.

1. Prva, najmanjša velikostna skupina kmečkih obratov, ki so imeli v povprečju manj kot 1 ha zemlje, od tega 0,54 ha ali 70,5 % obdelovalnih površin, je bila razširjena v 13 krajevnih skupnostih. Ta skupina kmečkih gospodarstev je bila omejena predvsem na ožje — osrednje dele Celja in Velenja, zajemala pa je tudi osrednji del Šentjurja. (Vse podrobnosti prim. v tabeli 2 in na sliki 2.)

2. Skupina krajevnih skupnosti, ki so imele povprečno velikost kmečkih gospodarstev od 1,1 do 3 ha, je bila neposredno naslonjena na stara mestna jedra in na nekdanja večja in pomembnejša trška naselja. Kmečki obrati te velikostne skupine so ali v mestnih naseljih ali v njihovem neposrednem obrobju ali zaledju kakor tudi v industrijskih območjih. V tem oziru je najbolj nazoren primer Celja: krajevne skupnosti s kmečkimi gospodarstvi s povprečno velikostjo od 1,1 do 3 ha obdajajo kot venec s treh strani mestno jedro. Središče novega Velenja je z vzhodne in južne strani obdano s podobnimi KS; v to velikostno skupino kmečkih gospodarstev sodi tudi KS Šoštanj. Sredi Spodnje Savinjske doline predstavljata KS Vrbje in Zalec osamljeni otok kmečkih gospodarstev te velikostne skupine. Na konjiškem območju spadajo v to skupino KS Bezina, Brdo, Slovenske Konjice in Zreče, slednji dve kot najbolj industrializirani in urbanizirani jedri Dravinjskih goric. V območju šmarske občine sta v to posestno skupino uvrščeni KS Rogaška Slatina in Rogatec, medtem ko takih območij ni ne v laški in mozirski in ne v šentjurski občini.

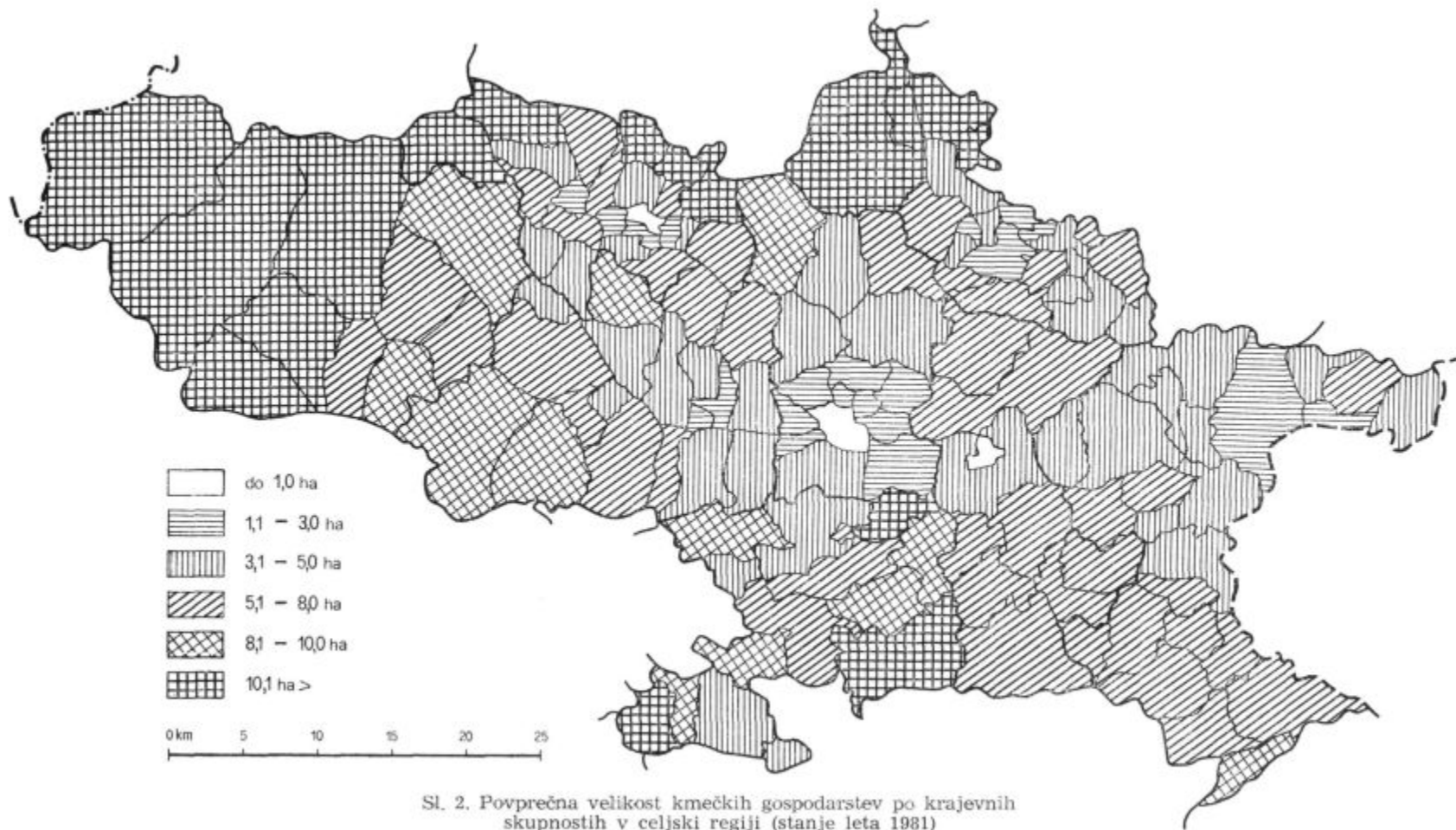
Povprečna velikost kmečkih gospodarstev v navedenih območjih, to je druge velikostne skupine, je merila 2,14 ha, od tega je pripadalo 59,5 % obdelovalnim površinam.

TABELA 2. Krajevne skupnosti celjske regije po številu kmečkih obratov in obsegu njihovega zemljišča (stanje 1981)

Posestna skupina	Število KS	Število kmečkih gospodarstev	Skupna površina (v ha)	Obdelovalna površina (ha)
Do 1 ha	13	1.404	1.075	758
1,1— 3,0 ha	22	3.976	8.481	5.043
3,1— 5,0 ha	42	9.644	38.387	20.016
5,1— 8,0 ha	46	9.445	56.265	27.912
8,1—10,0 ha	11	2.139	18.576	6.889
10,1 ha in več	17	2.239	31.118	9.249
Celjska regija	151	28.847	153.902	69.867

3. V skupino kmečkih gospodarstev, ki so merila od 3,1 do 5 ha, smo uvrstili 42 KS. Tudi zanje je značilno, da z vseh strani obkrožajo prejšnji dve velikostni skupini kmečkih gospodarstev. KS s to velikostjo posestev zavzemajo osrednje ravninske predele in gričevnato kotlinsko obrobje. V sklenjenem pasu zajemajo dolino Pake pod Gorenjem, osrednji del Spodnje Savinjske doline, območje Šmartnega v Rožni dolini in dolino Hudinje pod Socko navzdol. Na jugu je razširjena na nekdanje premogovniško območje (Liboje

in Griže) pa na KS Laško in Sedraž. Na vzhod se nadaljuje v sklenjenem pasu po voglajnskem podolju v porečje Mestinsčice, vanj pa je vključen tudi svet ob Tinskem in Olimskem potoku. Na območju konjiške občine so KS s to velikostno skupino kmečkih gospodarstev razdeljena v dva ločena dela: na vzhodu zavzemajo Dravinjsko dolino med Konjicami in Poljčanami, na severozahodu pa svet ob Dravinji med Resnikom in Skomarjem oziroma Konjicami. Na skrajnem severovzhodnem obrobju celjske regije uvrščamo v to skupino tudi KS Dobovec pri Rogatcu in Stojno selo. Na skrajnem jugozahodnem delu obravnavane regije spadata v to velikostno skupino KS Radeče in Vrhovo.

V Gornji Savinjski dolini ni bilo KS, ki bi sodile v to skupino velikosti kmečkih gospodarstev. Povprečna velikost kmečkega gospodarstva v tretji skupini je merila 3,98 ha; na obdelovalno zemljo je odpadlo 52,2 % zemljiške posesti.

4. Krajevne skupnosti s povprečno velikostjo kmečkih gospodarstev od 5,1 do 8,0 ha so bile najštevilnejše na celjskem območju (46 ali 30,5 %). Z večjim ali manjšim številom so bile zastopane v vseh občinah obravnavane regije. V največjem številu so zavzemale skrajno jugovzhodno območje celjske regije, to je osrednji del Kozjanskega. Naslednje obsežnejše območje sestavljajo KS šentjurske in konjiške občine, in sicer v predelu med dolinama Voglajne in Dravinje. V to velikostno skupino kmečkih gospodarstev spadajo še KS v osrednjem delu Ložniškega gričevja med Celjsko in Velenjsko kotlino, v svetu med Velunjo in Bečovnico pa v Zadrecki dolini predeli pod Gornjim Gradom in KS Rečica ob Savinji. Sklenjeni pas četrte velikostne skupine se preko severovzhodnega dela Dobrovelj nadaljuje po desnem bregu Savinje in zajame še hribovski svet pod Mrzlico (1122 m). V laški občini zajema ozemlje KS Marija-Gradec in Rimske Toplice, v vzhodnem delu šmarske občine pa svet pod Donačko goro (882 m). Skratka, tudi za to skupino KS lahko trdimo, da predstavljajo v večini primerov vmesni pas, oziroma stopnjo med prejšnjo in naslednjo skupino. Druga značilnost je v tem, da so KS te velikostne skupine kmečkih gospodarstev razširjene po vseh občinah celjske regije, kar za prejšnje tri skupine ne moremo trditi.

Povprečna velikost kmečkih gospodarstev v četrti skupini je znašala 5,96 ha, od tega so obdelovalne površine zavzemale 2,96 ha ali 49,6 %.

5. Skupina KS s povprečno velikostjo kmečkih obratov med 8,1 do 10 ha je bila najmanjša, obenem pa tudi razbita na več osamljenih območij. Najobsežnejše in sklenjeno območje te velikostne skupine kmečkih gospodarstev se je širilo iz Smartnega ob Dreti preko zahodnih Dobrovelj in doline Bolske do Posavskih hribov, med Veliko (Čemšeniško, 1.204 m) in Reško planino (925 m), ki je na vzhodu. V laški občini so bila štiri taka območja s petimi KS (Breze, Jagnjenica, Rečica pri Laškem, Vrh nad Laškim in Zidani Most), in eno v šmarski občini, in sicer Osredek pod Velikim Trobojnikom (653 m), v povirju Rakouce. V celjski občini smo mogli v to skupino uvrstiti KS Dobrno, v žalski pa andraško območje in v Gornji Savinjski dolini ozemlje mozirske krajevne skupnosti.

Vsa naštetá območja zavzemajo predvsem hribovski svet, ki je poseljen s samotnimi kmetijami. Povprečna velikost kmetij te velikostne skupine je merila 8,69 ha, od tega je odpadlo 31,1 % na obdelovalno zemljo.

6. V sedemnajstih KS je povprečna velikost kmečkih gospodarstev presejala 10 ha. Ta območja so zavzemala večino alpskega dela Gornje Savinjske doline pa skrajno zahodno in severno obrobje velenjske občine na območju Zavodnja in Šentviških hribov med Smrekovcem (1.577 m) in Graško goro (825 m) oziroma Hudo luknjo. Na konjiškem območju imajo največje kmetije tiste KS, ki segajo na južna pobočja Pohorja, in sicer v povirne dele Hudinje in Dravinje. KS Svetina je edina v celjski občini, kjer so merile kmetije v povprečju nad 10 ha. V laški občini sta bili dve takšni KS, in sicer Jurklošter in Svibno. V drugih občinah celjske regije (Šentjur, Šmarje in Zalec) ni bilo predelov z največjimi kmečkimi obrati.

Kmečka gospodarstva šeste skupine so imela po 13,9 ha zemlje, od tega 4,13 ha ali 29,7 % obdelovalnih površin. To je bila njihova povprečna velikost, ki pa je bila od kraja do kraja zelo raznolika. Največje kmetije so bile na območju KS Solčava (36,1 ha; prim. tudi Meze, 1963 in 1980), Bele Vode (24,9 ha), Zavodnja (23,1 ha; prim. tudi Marolt, 1970), Skomarje (17,1 ha), Resnik (16,9 ha), Luče (16,5 ha), Cirkovce (14,8 ha), Nova Štifa (14,8 ha), Paka pri Velenju (14,7 ha), Gornji Grad (13,8 ha) itd.

Krajevne skupnosti z največjimi kmetijami so omejene na izrazito hribovska območja, kjer že od nekdaj prevladujejo velike samotne domačije. Že ob nastanku oziroma ob naselitvi so dobile v uživanje, zaradi slabših naravnih prilik, večje površine kmetijskega zemljišča kot katerakoli dolinska ali ravninska kmetija. Njihova velikost se je kljub najrazličnejšim družbenim, socialnim in gospodarskim spremembam ohranjala iz roda v rod in iz stoletja v stoletje. Še danes pomenijo njihova zemljišča pomemben proizvodni potencial na področju kmetijske proizvodnje.

Sklep

Pregled velikosti kmečkih gospodarstev po krajevnih skupnostih celjske regije je pokazal, da je potrebno njeno različnost tolmačiti tako z naravnimi kakor tudi z družbeno-gospodarskimi značilnostmi pokrajine. V njej so namreč zarisane vse pomembnejše dosedanje razvojne značilnosti posameznega območja kakor tudi vsi sočasni socialni in gospodarski ukrepi. In prav s teh vidikov moramo ocenjevati prenekatero značilnosti v razvoju zemljiško-posesne strukture, ki se kaže navzven — v pokrajinski fiziognomiji — s posebnimi proizvodnimi in naselbinskimi oblikami in značilnostmi. Zemljiško-posesnim strukturam posvečamo posebno pozornost, kajti v njih so najbolj neposredno zarisana prenekatera pretekla obdobja, ki so pomembno vplivala na preoblikovanje našega podeželja. S spremenjenimi socialnimi in gospodarskimi razmerami je zemljiška posest sicer menjavala svojo elementarno pokrajinsko funkcijo, vendarle so se ohranjale v tej premnoge osnovne značilnosti in poteze iz preteklih obdobj. Zato smemo upravičeno trditi, da je današnja zemljiška posest še vedno pomemben relikv preteklosti v sedanjosti in nam pojasnjuje marsikatero razvojno značilnost naših naselij (Ilešič, 1950, 7 in 96—99; 1964, 4—5; Natek — Žagar, 1966, str. 136).

Današnja velikost zemljiške posesti kmečkih gospodarstev v celjski regiji kaže, da sta njena razdrobljenost in koncentracija odvisni od mnogoterih pokrajinskih sestavin. Razlike med posameznimi predeli zelo prostranega ozemlja,

ki zajema svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo, so tolikšne, da so s svojimi neštetiimi prvinaami vtisnile temeljno podobo tudi zemljiško-posestni strukturi.

Preučitev je pokazala, da je zemljiška posest najbolj razdrobljena v mestih. Čim bolj se oddaljujemo od mestnih središč, tem večja so kmečka gospodarstva. Celje in Titovo Velenje s Šoštanjem, deloma tudi Slovenske Konjice z Zrečami, pa Žalec z Vrbjem, Rogaška Slatina in Rogatec so tista mestna naselja, oziroma nekdanja trška središča, ki so s svojim vsakdanjim gospodarskim utripom nemalo prispevala k širjenju urbanizacijskih vplivov in učinkov v svoja neposredna gravitacijska zaledja. Vsa navedena naselja so središča z najmanjšo povprečno kmečko posestjo. Okrog njih so v pravem kolobarju razmeščena druga naselja, ki imajo večjo zemljiško posest. (Vse podrobnosti primerjajte na karti!) Ob tem je treba poudariti, da je idealna — koncentrična rast velikosti kmečkih gospodarstev, in sicer od mestnih in industrijskih središč navzven proti neurbaniziranemu podeželju tu in tam prekinjena zaradi osnovnih oblik in smeri reliefa in površinske razbrazdanosti ozemlja. Preučitev je pokazala, da se zemljiška posest zmanjšuje od Savinjskih Alp proti vzhodnemu, subpanonskemu obrobju celjske regije. Nižji in ravninski predeli, ki so že več desetletij pod stalnimi in različno močnimi vplivi in učinki industrializacije in urbanizacije, imajo bolj razdrobljeno zemljiško posest kot pa območja v njihovem neposrednem zaledju, ki zavzemajo gričevja in hribovje. (Prim. tudi N a t e k — Ž a g a r, 1966, 140.)

Nadalje smo poskušali dognati vpliv deagrarnizacije na povprečno velikost kmečkih gospodarstev. V ta namen smo izračunali korelacijski koeficient (r) in determinacijski koeficient korelacije (r^2). Analiza je pokazala, da je med velikostjo zemljiške posesti in odstotkom kmetijskega prebivalstva v celjski regiji le zmerna povezava ($r = + 0,46837$). Precej drugačne vrednosti korelacijskega količnika pa smo dobili za posamezne občine (prim. tabelo 3). Za večino občin velja, da je bila sorazmerno tesna povezanost med velikostjo posestev in deležem kmetijskega prebivalstva. Kar v štirih občinah je vrednost determinacijskega količnika znašala več kot 0,6 (npr. Celje, Slovenske Konjice,

TABELA 3. Korelacija med povprečno velikostjo kmečkih gospodarstev in odstotkom kmetijskega prebivalstva po občinah celjske regije (stanje leta 1981)

Občina	Koeficient korelacije (r)	Determinacijski koeficient (r^2)
Celje	+ 0,81264	0,66039
Laško	+ 0,57273	0,32802
Mozirje	+ 0,71880	0,51667
Slovenske Konjice	+ 0,80153	0,64245
Šentjur	+ 0,86693	0,75157
Šmarje	+ 0,62190	0,38676
Velenje	+ 0,78279	0,61276
Žalec	+ 0,68211	0,46527
Celjska regija	+ 0,46837	0,21937

Šentjur in Velenje), kar pomeni, da je pri njih na odvisnost velikosti zemljiške posesti, na katero vplivajo najrazličnejši činitelji, več kot 60 % odpadlo na vzročno povezanost z večjim ali manjšim deležem kmetijskega prebivalstva.

Razlike v povprečni velikosti kmečkih obratov po krajevnih skupnostih smo skušali ovrednotiti še z vidika kmečkega prebivalstva. Členitev ustreznega gradiva je pokazala, da je živelo v gospodinjstvih, ki so imela kmečka gospodarstva do 1 ha, le 0,26 % kmečkih prebivalcev, v skupini 1,1—3,0 ha 3,1 %, v velikostni skupini krajevnih skupnosti z 10 ha in več zemlje pa je bilo 24,3 % kmečkega življa. Z velikostjo kmečkih gospodarstev, ki praviloma naraščajo z oddaljenostjo od mestnih in industrijskih naselij kakor tudi z nadmorsko višino domačij, zelo naglo narašča delež kmečkega prebivalstva, in sicer do posestne skupine 5,1—8,0 ha, nato stagnira in se ponovno dvigne pri največjih kmečkih obratih na 24,3 %.

Med kmečkim prebivalstvom je bilo 60,6 % zaposlenih v kmetijstvu, preostali del — 39,4 % je predstavljalo vzdrževano kmečko prebivalstvo. Delež aktivnega kmečkega prebivalstva se je zvišal od najnižje povprečne velikosti kmečkih gospodarstev (28,3 %) k višjim. Območja s povprečno velikostjo kmečkih obratov od 3 do 10 ha so imela okrog 62 % aktivnega kmečkega življa.

Med aktivnim kmečkim prebivalstvom je bilo 55,1 % žensk. Njihov delež je bil najnižji v krajevnih skupnostih z najmanjšimi (40,6 %) in največjimi kmečkimi gospodarstvi (44,3 %), v vseh drugih pa so prevladovale ženske od 53,6 % do 57 %.

Tudi povprečna velikost kmečkih gospodarstev po krajevnih skupnostih je pokazala, da je zemljiška posest še vedno pomembna in dragocena proizvodna dobrina ne le kmečkega, temveč tudi precejšnjega dela našega deagrariziranega prebivalstva. Predstavlja mu namreč materialno osnovo, ki jo je mogoče aktivirati v gospodarsko kriznih časih. Poleg tega pa ugotavljamo, da je zemlja v zadnjih dveh desetletjih izredno pridobivala na prometni vrednosti. V prvem povojnem obdobju je postajala čedalje večje breme prenekateremu deagrariziranemu lastniku, medtem ko je v zadnjem času postala čedalje bolj iskana in dobro vnovčena naravna proizvodna dobrina. Pričakovati smemo, da bo zemljiška posest še dolgo spremljala precejšen del našega deagrariziranega prebivalstva. Razdrobljena, kot je, ne bo mogla bistveno več kot doslej prispevati k povečanju kmetijske proizvodnje. Takšna, kakršna je, pa ostaja naš pomemben činitelj in tudi vzdrževalec kulturne pokrajine. Zato jo je potrebno vrednotiti tudi z vidika ohranjanja tistih pestrih pokrajinskih oblik, ki so tako značilne za naše podeželje.

LITERATURA IN VIRI

ILEŠIČ, S., 1950, Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem. SAZU, Dela 2, Ljubljana, 120 str. + 32 kart v prilogi.

ILEŠIČ, S., 1964, Preostanki preteklosti v pokrajini kot element resničnega geografskega okolja. Geografski vestnik, XXXVI., 3—12, Ljubljana.

KOKOLE, V. in Vera, 1969, Urbanizacija podeželja v Sloveniji. Geografski vestnik, XLI., 3—23, Ljubljana.

MAROLT, J., 1970, Hribovske kmetije v zahodnem delu Šaleške doline. Celjski zbornik 1969—1970, 65—93, Celje.

MEZE, D., 1963, Samotne kmetije na Solčavskem. Geografski zbornik, VIII., 223—280, Ljubljana.

MEZE, D., 1980, Hribovske kmetije v Gornji Savinjski dolini po letu 1967. Geografski zbornik, XIX., 7—99, Ljubljana.

NATEK, M. — M. ŽAGAR, 1966, Prostorsko in časovno vrednotenje zemljiško-posestnih skupin v (agrarni) geografiji. Geografski vestnik, XXXVIII., 133—143, Ljubljana.

NATEK, M., 1985, Zemljiško-posestna struktura in prebivalstvo v celjski regiji. Celjski zbornik 1985, 83—110, Celje.

EKONOMSKI leksikon. Savremena administracija. Beograd 1975, 1532 str.

POLJOPRIVREDNA enciklopedija. Knjiga 2 (Krm—Proi). Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1970, 718 str.

POPIS kmetijstva 1969. Rezultati prvega dela popisa zasebnih kmečkih gospodarstev. Statistično gradivo, št. 20/70, Ljubljana 1971.

POPIS prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji 31. 3. 1981. Končni rezultati po občinah. Rezultati raziskovanj, št. 282, Ljubljana 1982.

Ustrezni podatki po krajevnih skupnostih so posneti na mikrofilme, ki jih ima Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana.

STATISTIČKI godišnjak FNRJ 1954. Drugo izdanje. Beograd 1954.

SL — 85 = Statistični letopis SR Slovenije 1985. XXIV. letnik, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1985.

SIZE OF THE FARMS IN THE CELJE REGION IN 1981
(Central Part of Eastern Slovenia)

Summary

To represent the average size of the farms, the areas of the local communities as a basic territorial unit were chosen. In the Celje region, 2,381 sq. km, which is divided into 8 communes, 151 of the local communities existed. In 1981 in this region, which extends between the Savinja Alps and the river Sotla, lived 243,834 inhabitants, 36.1 % of them in the town settlements. There were 25,994 or 10.7 % of the agricultural inhabitants, 16,501 of them were active, engaged in farming. In 1981 in the Celje region 76.4 % of the land belonged to a private sector. Of 110,849 hectares of the agricultural surface, 81.1 % was in a private possession. The average size of the farms was 5.34 hectares — it was under the Slovene average (5.51 hectares).

In 1981 in the Celje region there were 74,472 households, 28,847 or 38.7 % of them had also land tenure. In the town settlements there were 30,197 households and only 12.3 % of them had land tenure. In out of the town settlements there were 60 % of households, 25,307 of them were farms. The correlation between the share of the agricultural population and the share of the households with land tenure is very high ($r = +0,95550$).

The investigation showed that in the town and industrial settlements the smallest land tenure existed. The larger are the distances from these centres the bigger are the farms. Around the towns and around the former market-towns the settlements with a larger land tenure are to be found. (The details cf. on the map.) The concentric growth of the average size of the farms, and that from the town centres towards the non-urbanized countryside, is interrupted in consequence of the relief. The land tenure decreases from the heart of the Savinja Alps towards the eastern sub-Pannonian margin of the Celje region. The lower-lying and plain areas, which have already been for some time under the influence of the industrialization and urbanization, have a smaller land tenure than the areas in their immediate hilly and mountainous world.

ANTON SORE

PREBIVALSTVO OBSOTELJA PO NARODNI PRIPADNOSTI

IZVLEČEK

Upravno-politična meja na Sotli je stara že tisoč let. Tuji gospodarji na našem ozemlju so ustvarili in ohranjali pregrajo med bratskima narodoma. Po osvoboditvi so postali stiki med ljudmi tostran in onstran Sotle resnično prijateljski in naravni. Na to kažejo med drugim tudi živahne medrepubliške selitve in vsestransko sodelovanje sosednjih narodov. Vsa vprašanja, ki so pomembna za dobre sosedske odnose, rešujejo strpno, složno in živiljenjsko.

Sotla — Sutla je manjša reka, ki izvira v Maclju pod Belinovcem (717 m) in se izliva v Savo jugovzhodno od Dobove. Odmaka zahodni del Hrvaškega Zagorja in srednji del slovenskega subpanonskega sveta: Rogaško podolje, Kozjansko, Bizeljsko in Brežiško ravnino. Skoraj na vsej poti dela Sotla vijuge, v spodnjem toku pa tudi izrazite meandre. Da je reka prestavljala svojo strugo in ustvarjala mrtve rokave, nas opozarja tudi neskladnje med njeno današnjo strugo in republiško mejo; odstopanja so značilna za nižinske reke. Pri Dobovcu, med Rudnico (622 m) in Desiničko goro (422 m), med Kunšperkom (597 m) in Cesarskim brdom (509 m) se je Sotla vrezala v trške kamnine in zlasti pri Zelenjaku, pred Klanjcem, ustvarila prodorno dever, ki omogoča tesen prehod cesti in železnici.

Razen na omenjenih odsekih je dolina Sotle razmeroma široka, nižina prehaja na obeh straneh v bolj ali manj položne terciarne gorice. Zaradi večkrat poplavljenih, mokrotnih, ilovnatih tal je dolinsko dno redko posejano in namenjeno predvsem travniku in pašniku. Sklenjena in razložena naselja so nastala na stiku nižine in gričevja ter na zloženih pobočjih in zaobljenih slemenih goric in hribov. V primerjavi z vzhodnimi podaljški Karavank: Rogaško

goro (882 m), Bočem (978 m) in Konjiško goro (1014 m), ki na severu pregrajajo Celjsko kotlino in Rogaško podolje od sosednjih pokrajin, je neznatna Sotla komaj zaznavna ločnica dveh bratskih narodov in po fiziognomiji dokaj podobnih pokrajinskih enot.

Slovensko naseljevanje ozemlja med Rogaško in Konjiško goro, Hudinjo, Spodnjo Savinjo in Savo je, po M. Kosu, naravno nadaljevanje naseljevanja v sosednjem Hrvaškem Zagorju (2,75).^{*} Ko so v začetku 9. stoletja Franki pokorili Obre, so pomaknili meje svoje države daleč v Panonsko nižino. Z reformo 825. leta so nekdanjo Vzhodno Krajino Karla Velikega razdelili na manjše upravne enote, ki so imele prvenstveno vojaško-obrambni pomen (2,109). Posotelje je postalo mejno ozemlje Frankovske Posavske Krajine. Njeni sosedji sta bili na severovzhodu Spodnja Panonija in na vzhodu Posavska Hrvaška, obe sta prav tako spadali pod frankovsko državo. Takrat je Sotla prvič postala mejna reka med slovensko Posavsko Krajino in Posavsko Hrvaško. V naslednjem poldrugem stoletju so Ogrji vdirali proti Alpam in zasedli Panonijo. Zmaga Bavarcev nad Ogrji pri Augsburgu (955) in nadaljnji dolgotrajni boji in osvajanja so nemške meje znova premaknili bolj proti vzhodu. Okrog leta 1000 je potekala nemško-ogrska meja na našem območju čez Macelj, ob Sotli do Bistrice in od Sotle proti Savi k Vidmu (1, 157). V novo nastali Savinjski Krajini so na meji proti Ogrom zgradili niz utrjenih postojank, ki naj bi branile ozemlje pred sovražnikom. Z obrambnim pasom se je zarezala politična meja med zahodnimi deli Južnih Slovanov in prekinila neposredni stik med Slovenci in Hrvati. Hrvaška je več stoletij ostala v tesni zvezi z Ogrsko, medtem ko smo Slovenci živeli pod Nemci. »Zgolj bolj ali manj slučajnemu uspehu orožja,« ugotavlja Milko Kos, »je pač pripisovati, da se je vojaško prodiranje ustavilo ob Sotli. Niti priroda zemlje niti govor prebivalstva ne kažeta vzdolž te neznatne rečice na nekaj, ob čemer bi se nujno morala ustaviti neka vojaška ali politična akcija.« (2, 176).

Avstrijski statistični podatki iz leta 1900 in 1910 razlikujejo na obravnavanem slovenskem ozemlju tri skupine občevalnega jezika: nemško, slovensko in druge jezike. V skupini drugih jezikov je bil tudi srbohrvaški jezik. Sodeč po avstrijskih popisih prebivalstva je na desnem bregu Sotle govorila velika večina ljudi slovensko, manjša skupina nemško, v drugem jeziku so govorili le posamezniki. V takratnih (leta 1910) štiriindvajsetih krajevnih občinah in v zdravilišču Rogaška Slatina so našli 557 inozemcev, največ jih je bilo v občinah: Sveti Peter pod Svetimi gorami, Bizeljsko, Kapele, Podčetrtek, Sveta Ema in Rogaška Slatina.

Prvi popis prebivalstva v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev je bil leta 1921. V trinajstih občinah ptujskega okraja in v devetnajstih občinah brežiškega okraja je živelo skupno 24876 ljudi, od katerih je govorilo srbohrvaški materni jezik 271 oseb; to je 1,1 %. V razmeroma večjem številu (31—43 ljudi) so govorili v srbohrvaškem maternem jeziku v občinah: Bizeljsko (0,9 %), Veliki Obrež (5,9 %), Brežice (2,9 %), Sveti Peter pod Svetimi gorami (1,6 %) in Rogatec (6,0 %). V ostalih enajstih občinah ni bilo nikogar s srbohrvaškim maternim jezikom.

^{*} Prva številka v oklepaju pomeni zaporedno številko v seznamu literature, druga pa stran.

Zadnji popis prebivalstva v predvojni Jugoslaviji je bil leta 1931. Med obema popisoma prebivalstva so število občin zmanjšali. V šmarskem okraju smo upoštevali občine: Rogatec, Rogaška Slatina, Pristava, Podčetrtek, Zdole, Polje ob Sotli in Sveti Peter pod Svetimi gorami, v brežiškem okraju pa občine: Artiče, Bizeljsko, Brežice, Dobova, Globoko, Kapele, Pišece, Podsreda in Sromlje. Na območju navedenih občin je živele leta 1931 43418 ljudi, od katerih sta prijavila srbohrvaški materni jezik 2,0 % prebivalcev (878 ljudi). Večje število prebivalcev je govorilo srbohrvaški jezik v občinah Pristava (6,1 %), Rogatec (4,5 %), Rogaška Slatina (3,0 %), Podčetrtek (2,8 %), Dobova (2,8 %), Kapele (2,5 %), Brežice (2,4 %), Bizeljsko (1,3 %), Sveti Peter pod Svetimi gorami (1,1 %) in Podsreda (0,1 %).

Od popisa prebivalstva leta 1931 do 1948 je preteklo sedemnajst let, med njimi štiri strahotna leta druge svetovne vojne. Prvi popis prebivalstva v svobodni domovini je bil leta 1948. Narodno pripadnost je zvezni zavod za statistiko predstavil po krajevnih ljudskih odborih. Pri naši analizi smo upoštevali naslednjo KLO: Dobovec (Sveti Rok ob Sotli), Rogatec, Donačka gora, Stojno selo (Sveti Florjan), Sečovo, Ratanska vas, Brestovec, Kristan vrh (Sveti Peter na Medvedjem selu), Pristava pri Mestinju, Sodna vas, Podčetrtek, Buče, Polje ob Sotli, Podsreda, Bistrica ob Sotli (Sveti Peter pod Svetimi gorami), Bizeljsko, Stara vas — Bizeljsko, Pišece, Dednja vas, Globoko, Artiče, Brežice, Brežice — okolica in Dobova. Na omenjenem območju je v šmarski občini živele 18017 ljudi, v brežiški pa 15691. V obeh občinah so takrat zabeležili 993 Hrvatov; to je 2,9 % skupnega števila prebivalcev; v šmarski občini jih je bilo več (740 oseb — 4,1 %) kot v brežiški (253 oseb — 1,6 %). Razen Slovencev in Hrvatov so živeli tam tudi pripadniki drugih jugoslovanskih narodov, a v mnogo manjšem številu. Naj navedemo KLO, kjer je bilo Hrvatov več kot 2 %. Taki KLO so bili: Brestovec (5,7 %), Donačka gora (3,1 %), Podčetrtek (4,2 %), Polje ob Sotli (2,7 %), Pristava (7,1 %), Ratanska vas (5,1 %), Rogaška Slatina (6,2 %), Rogatec (1,7 %), Sodna vas (3,9 %), Dobovec (2,3 %), Stojno selo (3,9 %), Brežice z okolico (2,7 %) in Dobova (2,2 %).

Popis prebivalstva 1981 navaja narodno pripadnost po naseljih, kar deloma omogoča primerjavo z letom 1948. Vsi drugi poveljni popisi prikazujejo narodno sestav samo po občinah, iz katerih niso razvidne krajevne razlike ob republiški meji. Za primerjavo obeh popisov smo uporabili upravno politično razdelitev na KLO, ki so obstajali leta 1948. Najprej naj opozorimo, da je skupno število prebivalcev v obsojenskih KLO v šmarski občini v triintridesetih letih ostalo domala nespremenjeno (samo osemnajst oseb je bilo več), medtem ko je na brežiški strani precej poraslo (za 2667 ljudi). Pozitivno razliko prebivalstva so imela naselja v KLO Rogaška Slatina, Ratanska vas, Rogatec, Sečovo, Brežice z okolico, Dobova in Artiče. Najbolj je naraslo število prebivalstva v Rogaški Slatini in v Brežicah. Pretežno polkmečka podeželska naselja je zajela depopulacija, deagrariizacija, ki jo poznamo tudi drugod, zlasti v obmejnih območjih Slovenije in Jugoslavije. Ne pozabimo, da je občina Šmarje pri Jelšah med gospodarsko najmanj razvitimi občinami SR Slovenije.

V razdobju 1948—1981 je število Hrvatov na šmarski strani Obsotelja naraslo od 740 na 1268 oseb (indeks 171,4 %), na brežiški pa od 253 na 866 oseb (indeks 342,3 %). Število Srbov je naraslo od 26 na 514 oseb. Večina jih živi v Brežicah in v bližnjih naseljih, zaposleni pa so povečini na letališču v Cerkljah

ob Krki. Na slovenski strani Obsotelja so leta 1981 predstavljali Hrvati 5,9 % skupnega prebivalstva, Srbi 1,4 %, pripadniki drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti ter narodno neopredeljeni prebivalci pa manj kot 0,5 %. Najvišji odstotek Hrvatov je bil po pričakovanju na območju KLO Rogatec (24,8) in Rogaška Slatina (11,3). Od 3 do 6,8 odstotkov Hrvatov je živel na območjih KLO: Podčetrtek, Bizeljsko, Brestovec, Stara vas — Bizeljsko, Kapele, Dobova, Stojno selo, Ratanska vas, Dobovec in Brežice z okolico. V primerjavi z letom 1948 je odstotek Hrvatov porastel predvsem na območju Rogatca (za 9,1), Rogaške Slatine (za 5,1), Brežic (za 4,2), Dobove (za 3,2), Dobovca (za 4,5) in Kapel (za 3,4), drugod je bila njihova pozitivna razlika manjša ali pa je sploh ni bilo in je njihov odstotek celo nazadoval. Relativno nazadovanje števila Hrvatov so zabeležili na območjih Brestovca, Donačke gore, Podčetrka, Polja ob Sotli in Sodne vasi; torej samo v Šmarskem delu Obsotelja.

Praden preidemo na hrvaško stran Obsotelja, si oglejmo narodno sestavo prebivalstva po občinah po popisih 1961, 1971 in 1981. Popisi prebivalstva 1953, 1961 in 1971 prikazujejo narodno sestavo samo v mejah takratnih občin, ki pa so se med popisoma 1953 in 1961 bistveno spremenile (zato popisa leta 1953 ne bomo zajeli); iz več manjših občin sta na slovenski strani Sotle nastali dve veliki: Šmarje pri Jelšah in Brežice. Podobno velja za hrvaško stran. Leta 1961 je v šmarski in brežiški občini živel 1987 Hrvatov, to je 3,5 % prebivalstva. V šmarski občini je bilo več Hrvatov, v brežiški pa Srbov (skupno 670 ali 1,2 %). Do leta 1971 je odstotek Hrvatov v obeh občinah porastel za 0,2, odstotek Srbov pa za prav toliko upadel. Notranje razmerje med Hrvati in Srbi je ostalo približno enako. Od leta 1971 do 1981 se je skupno število prebivalstva v obeh občinah povečalo za 1107 ljudi. Odstotek Hrvatov se je od leta 1971, ko je znašal 3,7, dvignil do leta 1981 na 4,9, odstotek Srbov pa je ostal tak kakor leta 1971, to je 1,0.

Številčno razmerje med Slovenci in Hrvati na hrvaški strani Sotle bomo prikazali najprej s popisom leta 1921. V okraju Krapina smo upoštevali občino Djurmanec, v okraju Pregrada občine Desinić, Pregrada in Hum na Sutli, v okraju Klanjec občine Zagorska sela, Klanjec, Kraljevec in Tuhelj, v okraju Zagreb pa občino Brdovec. Na omenjenem območju je živel 58423 ljudi. Velika večina prebivalcev je govorila srbohrvaški jezik, za slovenski materni jezik se je opredelilo samo 0,9 % (530 oseb) prebivalcev. Skoraj polovica prebivalcev s slovenskim maternim jezikom je živela v občini Brdovec (3 % prebivalstva v občini). Razmeroma več Slovencev je živelo še v občinah Kraljevec (98), Hum na Sutli (58) in Pregrada (50), vendar razen v občini Kraljevec niso nikjer presegli enega odstotka prebivalstva občin. Pri popisu prebivalstva leta 1931 smo upoštevali okraje: Klanjec, Krapina, Pregrada in Zagreb. Iz razpoložljivih podatkov ne moremo izločiti posameznih občin, zato bomo za grobo primerjavo navedli samo odstotke prebivalstva s slovenskim maternim jezikom in njihovo skupno število. V okraju Klanjec je bilo Slovencev 0,4 % prebivalcev, v Krapini 0,5 %, v Pregradi 0,8 % in v Zagrebu 2,1 %. Na območju omenjenih okrajev je leta 1921 živel skupno 1189 Slovencev (0,8 %), deset let kasneje pa 1938 (1,2 %).

Za primerjavo narodne sestave leta 1948 in 1981 smo izbrali naslednje KLO: Djurmanec, Hromec (okraj Krapina), Donje Brezno, Gaber, Desinić, Druškovec Humski, Hum na Sutli, Jelenjak, Klenovec Humski, Kostel, Košnica, Prišlin

(okraj Pregrada), Gredice, Klanjec, Kraljvec na Sutli, Kumrovec, Lučelnica Tomaševčka, Risvica, Poljana Sutlanska, Tuhelj, Zagorska sela (okraj Klanjec), Brdovec, Hruševac Kupljenovački, Marija Gorica, Prigorje Prudnica, Sutla, Sveti Križ Brdovečki, Vukovo selo, Laduč (okraj Zagreb Zaprešić). Na ozemlju omenjenih upravnopolitičnih enot je prebivalo leta 1948 44729 ljudi, od tega 0,6 odstotkov (287) Slovencev in 0,1 odstotek Srbov; pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov je bilo zelo malo. V naslednjih triintridesetih letih se je skupno število prebivalstva znižalo za 14,5 %, odstotek Slovencev pa se je zvišal na 1,3 % (495). Nekoliko se je zvišal tudi odstotek Srbov, tako da je znašal 0,4 %. Upadanje števila prebivalstva je pripisati zmanjšani naravni rasti in večjemu izseljevanju iz agrarno prenaseljenega Hrvaškega Zagorja.

Po absolutnem številu je bilo leta 1948 največ Slovencev na območju KLO: Sutla (50), Hum na Sutli (38), Brdovec (32), Prigorje Prudnica (27), Prišlin (23), Kraljvec na Sutli (15), Desinić (11) in Klenovec Humski (10). Do leta 1981 se je število Slovencev zvišalo predvsem na območju Brdovca (66), Poljane Sutlanske (40), Laduča (23), Prišlina (51), Huma na Sutli (75), Hromca (17), Klanjca (25), Risvice (15) in Kraljevca na Sutli, drugod pa prebiva precej manj Slovencev. Glede na skupno število prebivalcev je bilo Slovencev relativno več na območju nekdanjih KLO: Hum na Sutli (2,7 %), Sutla (2,1 %), Prišlin (4,6 %) in Košnica (2,0 %), drugod je njihov odstotek znatno nižji. Še manjše je absolutno in relativno število Srbov in drugih narodov in narodnosti Jugoslavije.

Ce primerjamo skupno število prebivalcev celotnih občin Krapina, Pregrada, Klanjec in Zaprešić po popisih 1961, 1971 in 1981, opazimo v prvem desetletju skromen padec (0,6 %), v naslednjem pa glede na leto 1961 neznaten porast. Odstotek Slovencev se je v dveh desetletjih gibal med 0,8 in 0,6, za spoznanje nižji pa je bil odstotek Srbov.

Odstotek Hrvatov je bil na slovenski strani Sotle leta 1948 in 1981 štiriinpolkrat (4,8 in 4,5) večji kot odstotek Slovencev na hrvaški strani.

Preden bomo skušali poiskati vzroke za tako stanje, se vsaj za krajše zadnje obdobje seznanimo še z migracijskimi tokovi med republikami SFRJ s težiščem na meji ob Sotli. Na prijavi ali odjavi stalnega bivališča ni obvezno navesti narodne pripadnosti, pač pa poleg osnovnih osebnih podatkov tudi vzrok selitve. Zal lahko iz starejših statističnih poročil uporabimo le število prijavljenih in odjavljenih oseb po mesecih in letih. Od leta 1982 dalje krajevnim uradom ni treba več voditi omenjene statistične evidence. Ponekod so starejše statistično gradivo zavrgli, tako da razpolagamo samo s podatki (1971—1985) krajevnih uradov: Rogatec, Rogaška Slatina, Pristava pri Mestinju, Bistrica ob Sotli in Bizeljsko. Predpostavljamo, da sestavljajo večino pri medrepubliških selitvah v obsovelska naselja ljudje iz SR Hrvaške in SR Slovenije. Na območju krajevnega urada Rogatec je bilo v petnajstih letih povprečno 75,4 medrepubliških prijav in odjav na leto. V večjem številu so se čez Sotlo selili februarja, oktobra in decembra, manj pa junija in aprila. Prednjačili sta leti 1975 in 1978, verjetno je na to vplivala tudi gradnja novih stanovanjskih blokov v Rogatcu. Prijav je bilo takrat precej več kot odjav. Izredno malo selitev je bilo v letih 1971 in 1972, ko v nekaterih mesecih ni bilo niti ene prijave ali odjave. Na območju Rogaške Slatine je bilo več medrepubliških selitev v letih 1979, 1980 in 1981, nato je do leta 1985 vladalo relativno zatišje, po njem pa so znova zaznamovali porast. Povprečni višek prijav in odjav je bil v oktobru, nižek pa v

juniju, ostali topli meseci so bili v tem pogledu precej izenačeni. Pozimi neradi spreminjamo stalno bivališče. V Rogaški Slatini je bilo na leto poprečno po 108 prijav in odjav. Za območja krajevnih uradov Pristava pri Mestinju, Bistrica ob Sotli in Bizeljsko so značilna podeželska naselja s prevladujočimi polkmečkimi in mešanimi gospodinjstvi. Ljudje se dnevno vozijo na delo v večja industrijska središča, zato ni pričakovati večjih medrepubliških selitev. Na območju krajevnega urada Bistrica ob Sotli jih je bilo poprečno 12,8, v Pristavi pri Mestinju 14,1 in na Bizeljskem 18,8. Njihovo število je od leta do leta precej nihalo. Na splošno je bilo prijav in odjav več v poletnih in spomladanskih mesecih, ponekod pa je tudi v teh mesecih po več let skupaj vladalo mrtvilo. Takšno mirovanje je bilo v Pristavi v mesecih februar, marec, junij, zlasti pa še oktober, november in decembra. Na Bizeljskem je bilo povprečno najmanj selitev julija in avgusta, tudi več let zapored se ni nihče prijavil ali odjavil. Podobno velja za Bistrico ob Sotli, le da so se omenjenima poletnima mesecema pridružili še april, maj in november. Zaključiti moremo, da na Srednjem Sotelskem po letu 1971 ni bilo večjih selitev čez mejno reko.

Čeprav obravnavamo območje ne zajema celotnih obmejnih občin, nam bodo podatki o doselitvah prebivalcev iz SR Hrvaške oziroma iz SR Slovenije (popis 1981) dopolnili demografsko sliko tega območja. Iz SR Hrvaške se je v občino Brežice priselilo skupno 1496 ljudi, kar predstavlja 68 % vseh priseljencev iz drugih republik SFRJ. Skoraj enako število ljudi (14,3 %) se je priselilo iz SR Srbije in SR Bosne in Hercegovine. Med hrvaškimi priseljenci prevladujejo mlajši ljudje (20 do 39 let). Če upoštevamo vse starostne skupine, je bilo več žensk kot moških. Razmeroma največ (27,8 %) priseljencev iz SR Hrvaške se je priselilo v letih 1976—1981, sicer pa je bilo priseljevanje v povojnih obdobjih (1946—1960, 1961—1970 in 1971—1975) dokaj enakomerno (15,9 %, 19,9 %, 17,3 %): od 238 do 297 oseb. Podobno velja za priseljevanje iz SR Srbije in SR Bosne in Hercegovine, le število je bilo manjše. Pred letom 1945 se je priselilo iz SR Hrvatske razmeroma skromno število ljudi (9,6 % vseh priseljencev iz SR Hrvaške).

Iz sosednje republike sta se v občino Šmarje pri Jelšah doselili 1502 osebi, to je 85,5 % vseh jugoslovanskih priseljencev. Dobra polovica doseljencev je bila mladih (20 do 39 let). Glede na precejšnje število otrok lahko sklepamo, da gre v veliki meri za mlade družine. Na splošno je moških manj kot žensk. Po krajših razdobjih je bilo priseljevanje dokaj različno. Pred letom 1945 se je priselilo v šmarsko občino le 231 ljudi (15,4 % vseh priseljencev iz SR Hrvaške). V obdobju 1946—60 se je iz sosednje republike doselilo 356 ljudi, v naslednjih desetih letih malo manj, nato se je dotok znova močno okreplil, tako da se je od leta 1971 do 1981 doselilo kar 539 ljudi; to je 35,9 % vseh priseljencev iz SR Hrvaške. Doseljencev iz drugih bratskih republik je bilo mnogo manj.

Na hrvaško stran Sotle, se je v občino Krapina preselilo iz SR Slovenije skupno 115 večinoma mladih ljudi, med katerimi sta malo manj kot dve tretjini žena.* Polovico manj je bilo doseljencev iz SR Bosne in Hercegovine in še nekoliko manj iz SR Srbije. Pred letom 1945 je prišlo iz Slovenije zelo malo priseljencev (16), v kasnejših desetletjih (1961—1970 in 1970—1981) se je njihovo število precej zvišalo (20 in 53 oseb), večinoma so bile ženske.* Tudi v občini

* Skupno z otroki ženskega spola.

Pregrada je bilo poleg Hrvatov še 360 priseljencev Slovencev, medtem ko je bilo priseljencev iz drugih jugoslovanskih republik samo 78. Priseljivanje je naraščalo zlasti po letu 1961. V skupnem številu priseljencev jih je bilo iz SR Slovenije 69,3 %, od teh je bila polovica stara dvajset do devetintrideset let. V občini Klanjec predstavljajo priseljenci iz Slovenije 63,1 % vseh (198) priseljencev iz drugih socialističnih republik Jugoslavije. Več kot polovica (570) priseljencev iz SR Slovenije je prišla v zadnjih dveh desetletjih. Domala tri četrtine vseh priseljencev iz SR Slovenije so ženske.* Občina Zaprešič se razlikuje od doslej omenjenih občin po tem, da sta dve tretjini priseljencev iz drugih jugoslovanskih republik prišli iz SR Bosne in Hercegovine, priseljenci iz SR Slovenije pa predstavljajo le 17,8 %. Tudi v tej občini sta med priseljenci dve tretjini žensk, večina je stara od dvajset do devetintrideset let. Od skupno 232 priseljencev iz SR Slovenije se jih je dobra polovica priselila po letu 1961.

Vzroki za selitev so lahko različni. Žal imamo statistične podatke le za zadnjih nekaj let (1982—85). Iz drugih republik in avtonomnih pokrajin SFRJ so se priseljevali v občino Brežice prvenstveno zaradi zaposlitve (31,6 %), zaradi izboljšanja stanovanja (23,2 %), selitve vzdrževalca (20,9 %), zakonske zveze (13,2 %) in drugih vzrokov. Če ne upoštevamo zakonske zveze, je bilo tri četrtine priselitev iz drugih republik socialno-gospodarskega značaja. V občini Šmarje pri Jelšah je med vzroki za priselitev na prvem mestu izboljšanje stanovanja (33,3 %), nato sledijo zaposlitve (22,8 %), selitev vzdrževalca (17,5 %), zakonska zveza (13,4 %) in drugi vzroki. Med brežiško in šmarsko občino v tem pogledu ni bistvene razlike, blizu sta si tudi po absolutnem številu priseljencev (569 in 582). Občutne razlike se med občinama kažejo pri vzrokih odseljivanja v druge republike in avtonomne pokrajine SFRJ. Iz brežiške občine se je več ljudi odselilo kot priselilo, šmarska občina pa je imela v tem pogledu občutno pozitivno razliko. V občini Brežice je med vzroki za odselitev na prvem mestu selitev vzdrževalca (30,2 %), kar kaže na visoko število neaktivnih družinskih članov. Na drugem mestu je sprememba zaposlitve in prva zaposlitev (28,1 %), na tretjem izboljšanje stanovanja (18,6 %), sledijo pa še drugi vzroki (14,4 %) in zakonska zveza (8,7 %). V šmarski občini izstopa med vzroki za odselitev izboljšanje stanovanja (29,2 %), sledijo pa selitev vzdrževalca (20,3 %), sprememba zaposlitve in prva zaposlitev (20,0 %), drugi vzroki (16,9 %), zakonska zveza (12,6 %) ter komunalno-urbanistični vzrok. Na splošno se je zaradi dela, stanovanja in zakonske zveze več ljudi priselilo kot odselilo.

Na celotnem območju Hrvaškega Zagorja je število prebivalstva naraščalo od srede prejšnjega stoletja (1857) do popisa 1948 (6, 119), nato pa je začelo stanovitno upadati do zadnjega popisa leta 1981. V občini Brežice je število prebivalstva naraščalo od leta 1869 do 1910, nato je do leta 1931 upadalo ter se znova dvigalo do leta 1953. Ob popisih 1961 in 1971 so zabeležili občutno nazadovanje, ki se je leta 1981 znova spremenilo v pozitivno rast, k čemur sta precej prispevala kraja Brežice in Dobova.

Še bolj kot v občini Brežice je nihalo število prebivalstva v prejšnjem in sedanjem stoletju v občini Šmarje pri Jelšah. Po osvoboditvi do leta 1953 je število prebivalstva zmerno naraščalo, nato je v naslednjih dveh popisnih obdobjih občutno nazadovalo, leta 1981 pa znova preseglo stanje prejšnjega (1971) popisa. Največji porast je opaziti na območju krajevne skupnosti Rogaška Slatina, ki predstavlja gospodarsko razvitejši del občine. Neznaten porast števila

prebivalstva so v primerjavi z letom 1971 zabeležili še v krajevni skupnosti Podčetrtak, vendar je število prebivalstva še vedno precej nižje kot leta 1953. V krajevnih skupnostih Rogatec, Pristava in Bistrica ob Sotli je bilo leta 1981 manj prebivalcev kot leta 1953.

V občini Šmarje pri Jelšah je znašal naravni prirastek prebivalstva leta 1982 komaj 1,3 %, v brežiški občini pa je bila negativna razlika med živo rojenimi in umrlimi (— 0,5 ‰). Od štirih hrvaških občin, ki nas zanimajo, sta občini Zaprešič in Krapina pokazali večjo rodnost kot umrljivost (3,3 ‰, 3,4 ‰), medtem ko sta občini Klanjec in Pregrada v tem pogledu izrazito negativni (— 5,6 ‰, — 3,8 ‰).

Hrvaško Zagorje je že dolgo med najgosteje naseljenimi pokrajinami Jugoslavije, česar za slovensko Posotelje ne bi mogli trditi. V brežiški občini je gostota prebivalcev na km² (1981) sicer večja (92,8) kot v šmarski (76,5), vendar precej nižja kot v obravnavanih občinah na hrvaški strani (Klanjec 111,5, Pregrada 134,9, Krapina 147,3, Zaprešič 153).

Na splošno je za Posotelje značilna posest na razdrobljenost, ki je še posebno izrazita na zagorski strani, na kar opozarja naslednji pregled po občinah.

Gospodinjstva po velikosti zemljiške posesti leta 1971 v ‰

Občina	0,10—3,00 ha	3,01—5,00 ha	5,01—10,00 ha	nad 10,00 ha
Brežice	65,3	7,0	21,2	6,5
Šmarje pri Jelšah	52,8	17,1	21,6	8,5
Krapina	80,3	14,0	5,3	0,4
Klanjec	76,3	17,0	6,7	0,0
Zaprešič	78,3	14,6	6,9	0,2

Površje je na obeh straneh Sotle zelo razgibano, gorice in nizke hribe ločijo bolj ali manj široke doline, obrnjene proti jugu k Savi. Zaradi že omenjenih mokrotnih, poplavnih tal je na dnu doline malo njiv. Držijo se na višjih in blagih bregovih. Sončna pobočja goric in hribov so znana po skrbno negovanih vinogradih in kakovostnih vinih (npr. okolica Virštanja, Bizeljskega, Tuhelja, Klanjca, Kumrovca idr.). Na njivah je največ koruze in drugih krmilnih rastlin, ki skupno s travo ali senom omogočajo rejo goveda, prašičev in perutnine (purani, gosi, race in kokoši). Nekaj dohodka prinaša tudi sadje. Mala posestva ne dajejo dovolj tržnih viškov za preživljanje večjega števila družinskih članov. Razmeroma pozno zgrajena obsotelska železnica ter nove ali posodobljene ceste do večjih središč omogočajo dnevno selitev prebivalcev do delovnih mest in obstanek na domačih tleh. Vsi pa ne morejo ostati doma ali si pozidati nove hiše v rojstnem kraju, zato so se preselili bliže k Zagrebu, Celju, Krapini, Rogaški Slatini in drugam.

Po narodnem dohodku (1984) na prebivalca sodijo obsotelske občine v spodnji del razpredelnice slovenskih in hrvaških občin. Na najnižjem mestu med obravnavanimi občinami je Šmarje pri Jelšah, ki je tudi v okviru SR Slovenije med zadnjimi. Občini Pregrada in Klanjec sta si po višini narodnega dohodka na prebivalca precej blizu, vendar zaostajata za Brežicami in Krapino. Največji delež pri ustvarjanju narodnega dohodka ima v petih občinah industrija (Za-

prešič 45,5 %, Krapina 60,6 %, Klanjec 41,3 %, Pregrada 53,1 %, Šmarje pri Jelšah 46,4 %), le v občini Brežice sta pomembnejši trgovina in gostinstvo, kar je precejšnja zasluga Čateških Toplic (industrija 24,4 %, trgovina in gostinstvo 35,1 %).

Industrija in naravna zdravilišča nudijo Obsotelčanom več možnosti za zaposlitev kot prevladujoče male kmetije. Da bomo lažje razumeli vzroke in smeri medrepubliških selitev, bomo industrijska podjetja in druge organizacije združenega dela navedli nekoliko bolj podrobno.

Gorenje TOZD Rogatec zaposluje 171 ljudi, med njimi 78 žensk. Večina prihaja iz slovenskih naselij okoli Rogatca, približno tretjina pa iz hrvaške občine Pregrada.

Po številu zaposlenih je na prvem mestu Straža, Tvornica stakla i plastičnih proizvodov. Sestavljajo jo TOZD Steklarna, Orodjarna, Restavracija in DS skupne službe, ki zaposlujejo skupaj 2393 ljudi (avgust 1986). Pičli dve tretjini delavcev in uslužbencev dela v TOZD Steklarna, sledita Plastika, Orodjarna in Skupne službe. Od skupnega števila zaposlenih je tretjina žensk. Veliko večino delavcev predstavljajo Hrvati, Slovencev je 6,3 % (151), pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti pa je malo (6). Največ zaposlenih je iz občine Pregrada (72,3 %), sledijo občine Krapina (16,3 %), Šmarje pri Jelšah (12,0 %), Ptuj, Zabok itd. Za večino zaposlenih je organiziran prevoz z avtobusi, nekateri pa prihajajo na delo z lastnimi prevoznimi sredstvi.

Steklarna Boris Kidrič Rogaška Slatina je druga največja tovarna Obsotelja s 1634 delavci (avgust 1986), med katerimi je 42,2 % žensk; v TOZD Dekor Kozje dela 209 ljudi (99 žensk). Poleg Slovencev dela v tovarni v Rogaški Slatini in v obratu v Kozjem tudi veliko Hrvatov (38,5 %, december 1985), pripadnikov drugih narodov in narodnosti pa je relativno malo. Iz občine Šmarje pri Jelšah prihaja v steklarno v Rogaški Slatini 71,6 % zaposlenih, iz drugih republik 26,9 %, ostali so iz drugih slovenskih občin. Po krajevnih skupnostih je vrstni red zaposlenih naslednji: Rogaška Slatina (49,1 %), Hum na Sutli (20,5 %), Rogatec (10,7 %), Šmarje pri Jelšah (3,5 %), Pregrada (3,4 %), Kozje (2,0 %), Djurmanec, Krapina, Desinić, Lesično itd. Za redni avtobusni prevoz skrbi Izletnik Celje.

Zdravilišče Rogaška Slatina zaposluje skupno 1166 ljudi (september 1986), od tega 63,3 % žensk. Dve tretjini zaposlenih stanuje na območju Rogaške Slatine, drugi se dnevno vozijo iz Rogatca (121), Podplata (89), Šmarja pri Jelšah (22), Celja (11), Stoperc (9), Pristave (9) in iz drugih krajev Voglajnsko — Sotelske Slovenije. Iz Huma na Sutli, Djurmanca, Pregrade, Krapine in Desinića prihaja na delo v zdravilišče 90 ljudi. Če upoštevamo tudi zastopnike zdravilišča v raznih mestih SR Hrvaške, je vseh zaposlenih Hrvatov 176 (15,1 %). Pripadnikov drugih narodov in narodnosti je skupno 42, med njimi je nekaj več Srbov.

KORS — Konfekcija oblačil Rogaška Slatina zaposluje skupno 429 ljudi (september 1986), od katerih je (82,7 %) iz občine Šmarje pri Jelšah, iz Pregrade (14,6 %) in Krapine (1,2 %), iz drugih občin in republik pa jih je malo. Tekstilna industrija zaposluje predvsem ženske (87,9 %). Pripadniki drugih jugoslovanskih narodov, predvsem Hrvati, predstavljajo petino zaposlenih.

Pri gradbenem obrtnem komunalnem podjetju TOZD Komunala in TOZD Gradbeništvo in obrt Rogaška Slatina dela skupno 223 ljudi, v veliki večini

moški. Slovencev je malo manj kot tri četrtine. V tej delovni skupnosti so ra, zen Makedoncev pripadniki vseh jugoslovanskih narodov, med katerimi je največ (43) Hrvatov, ki se dnevno vozijo iz občin Pregrada in Krapina.

V DO Ingrad Celje — TOZD Gradbeništvo Rogaška Slatina je zaposlenih 251 delavcev in uslužbencev. Približno 70 % jih prihaja iz Pregrade, Krapine, Vina gore, Desiniča in drugih zagorskih naselij. Razporejajo jih po gradbiščih blizu domačih krajev. Sezonsko dela tudi nekaj skupin s Kosova.

V lesni industriji Bohor Šentjur — TOZD Lesna oprema Mestinje dela 416 ljudi (oktober 1986): v Mestinju 383 (118 žensk), v Kozjem 22 (2 ženski) in v Zagrebu 11 (ena ženska). Večina se vozi na delo iz raznih krajev šmarske občine, pa tudi iz občin Klanjec (12) in Pregrada (6). Z zagorske strani hodijo peš do avtobusne postaje v Rogaški Slatini in Podčetrtku, nato pa se vozijo z rednim avtobusom.

Slovin IBP — TOZD Vital Mestinje zaposluje 77 ljudi, od tega nad polovico (42) žensk. Skoraj vsi stanujejo v občini Šmarje pri Jelšah. Iz krajev onkraj Sotle ni nikogar.

V Tekstilni tovarni Prebold, Obrat Pristava izdelujejo ženske nogavice 81 žensk in štirje moški. Obrat nameravajo razširiti tako, da bi lahko zaposlili še več ljudi. V tem primeru bodo morali iskati delovne moči tudi v občini Pregrada, od koder prihajajo sedaj le štiri delavke.

Možnosti za razširitev so tudi v tovarni TOPER, Obrat Virštanj, ki so ga pred tremi leti namestili v starem šolskem poslopju. Trenutno dela tukaj 34 ljudi (pet moških). Nameravali so zajeti tudi hrvaško stran, a se je zataknilo pri prevozu delavk.

V Atomskih toplicah pri Podčetrtku je zaposlenih 139 ljudi, večinoma žensk. Tri četrtine je Slovencev, ostali (34) so iz bližnjih zagorskih vasi.

ZENIT, združenje obrtnih dejavnosti ima svojo upravo v Kumrovcu. Pred kratkim je osnoval svoj obrat v Miljani, kjer 60 ljudi izdeluje delovne obleke.

V Klanjcu je Tekstilni kombinat Zagreb, TOZD Predionica Klanjec, ki daje kruh sedemsto ljudem, pretežno ženskam (424). Iz Slovenije, zlasti iz Orešja na Bizeljskem, Kunšperka in Bizeljskega hodi v tovarno devetnajst ljudi (14 žensk in 5 moških). Precej mladih obeh spolov iz občine Klanjec je našlo zaposlitev v Novem mestu, Sevnici, Štorah in Celju.

Gorenje TOZD Rogatec ima svoj obrat v Bistrici ob Sotli. V njem dela 75 ljudi (10 moških) iz bližnjih slovenskih in hrvaških (12 oseb) naselij. Moški iz bistriškega območja se vozijo na delo v Krško, Senovo, Brestanico in Štore, nekaj starejših delavcev se vozi tudi v Zagreb. Čeprav je do Brežic bliže, se ljudje iz teh krajev zaradi pogostejših avtobusov raje usmerjajo proti Šmarju in Celju.

Monting DO Valjaonica čelika Kumrovec zaposluje 284 ljudi, večinoma moških (žensk 33), med njimi je 22 Slovencev.

Slovin Bizeljsko Brežice ima v TOZD Vinarstvo dve posesti: na Bizeljskem (25 ljudi, od tega 4 ženske) in v Pišecah (13 ljudi). Delavci so domačini. Pred leti so zaposlovali tudi sezonske delavce s hrvaške strani.

Pretežno žensko delovno silo (25 žensk od 36 zaposlenih) zaposluje Iskra Novo mesto, Obrat za proizvodnjo relejev na Bizeljskem. Delavke so doma v bližnjih slovenskih naseljih.

V manjšem obratu Tovarne klobukov ŠEŠIR Škofja Loka v Stari vasi si ustvarja redni dohodek petnajst žensk iz bližnjih vasi.

Večji naselji Spodnjega Obsotelja sta Dobova in Bizeljsko. Pred leti se je precej ljudi iz Brežic in Dobove vozilo na delo v Zagreb, sedaj se jih vozi iz Dobove v Zagreb le še okrog petdeset (Tovarna Pliva, Gavrilovič, Železniško gospodarstvo, Carinarnica idr.), drugi pa delajo v domačem kraju ali v sosednjih Brežicah. V Dobovi je več temeljnih organizacij združenega dela:

— TRIMO Trebnje, TOZD Jeklene konstrukcije Dobova zaposluje 120 ljudi (štiri ženske), med njimi petnajst iz SR Hrvaške in štiri iz SR Bosne in Hercegovine;

— Beti Metlika, TOZD Dobova daje dohodek 166 ljudem, predvsem ženskam (156). Tretjina zaposlenih se vozi iz občine Zaprešič;

— Splošno livarstvo Dobova potrebuje predvsem moške (68), ki prihajajo večinoma iz krajev onkraj Sotle;

— v Železniškem gospodarstvu, Centralne delavnice Ljubljana, TOZD Vzdrževanje voz Dobova dela 270 ljudi, pretežno so moški iz Slovenije;

— v Sekciji za vleko voz in v Prometni sekciji Železniškega gospodarstva je od skupno 86 zaposlenih dve tretjini Hrvatov.

Spoznali smo, da je zlasti na desni strani Sotle zraslo v zadnjih dveh desetletjih več industrijskih obratov, ki naj bi s pomočjo medobčinskega združenega dela pospešili splošni družbeni in gospodarski razvoj tega območja. Očitno je tudi, da vlada med ljudmi tega območja sožitje, nesebično medrepubliško sodelovanje je tu vsakdanja življenjska potreba in praksa.

Na vseh krajevnih uradih ob Sotli ugotavljajo, da so zakonske zveze med Slovenci in Hrvati nekaj običajnega. V Rogatcu, Rogaški Slatini, Pristavi, na Bizeljskem, v Brežicah in Dobovi se često poročajo slovenska dekleta s hrvaškimi fanti in si uredijo nov dom tostran ali onstran Sotle. Slovenski fant se težko odloči za ženin dom na hrvaški strani, več je primerov, da se fant ali dekle iz Hrvaškega Zagorja preseli na slovensko stran. Mladi se spoznajo in zblížajo tako kot drugod, npr. v poklicnih šolah, v tovarni, na poti na delo, na različnih kulturnih in športnih prireditvah, na zabavah itd. Na splošno so dekleta bolj prilagodljiva in se prej asimilirajo v drugem okolju. Drugače je z odraslimi, zlasti moškimi, ki so prišli iz drugih republik, le-ti mnogo težje spreminjajo svoje navade in pogovorni jezik. Na to vplivajo tudi delovno mesto (tovarna, zdravilišče, JLA), naselitev na podeželju ali v mestu, narodno enotna ali mešana soseščina, stanovanje v zasebni hiši ali v družbeni večstanovanjski zgradbi (Rogatec, Rogaška Slatina, Brežice, Šentlenart). Zgledno sožitje vlada npr. med Rogatcem in Brodom oziroma Humom na Sutli, čeprav tudi drugod ni občutiti nestrpnosti. V novih stanovanjskih blokih v Rogatcu stanujejo skupaj in ločeno Hrvati in Slovenci, zaposleni v Steklarni Straža in v drugih dejavnostih.

Jezikovnih ovir Obsotelje ne pozna. Ljudje govorijo med seboj v »mešanem, hrvaško-slovenskem« jeziku oziroma narečju, tako da je po govoru večkrat težko ločiti narodno pripadnost. Po Ramovševi dialektološki karti slovenskega jezika, ki sta jo priredila T. Logar in J. Rigler, govorijo v Zgornjem Posotelju srednje štajersko narečje. Na jugu in jugovzhodu prehajajo srednještajerski govori v kozjanske in obsoteljsko-bizeljske, ki se že zelo razlikujejo od srednještajerskih (4, 5). Mejni narečji na levi strani Sotle sta zagorsko in spodnesoteljsko. Severozahodno ali zagorsko kajkavsko narečje je razširjeno zahodno od črte

Varaždin—Zagreb. Glede njegovega nastanka strokovnjaki niso enotni, ali se je kajkavski dialekt razvil iz slovenske jezikovne skupnosti in prešel zaradi zgodovinskih razmer v okvir srbohrvaškega jezika (Kopitar, Miklošič, Murko idr.) ali pa je to srbohrvaški dialekt, ki se je v nekem obdobju svojega razvoja zblizal s slovenskim jezikom (Šafařík, Florinski, M. Valjavec, Maretić idr.) (10, 165). Na slovenski strani govorijo v narodno mešanih zakonih doma bolj slovensko, na zagorski strani pa bolj hrvaško. Precej je odvisno tudi od narodne pripadnosti očeta, od tega, kje otroci obiskujejo osnovno in srednjo šolo in kje so zaposleni družinski člani. Ponekod se pogovarjata oče in mati z otroki vsak v svojem maternem jeziku, to velja zlasti za zakone, kjer oče ali mati ni sta doma z obmejnega območja.

Otroci obiskujejo tisto osnovno in srednjo šolo, ki jim je bližja in nudi boljše pogoje za šolanje: boljše prometne zveze, dijaški domovi, štipendije, večje možnosti za zaposlitev itd.

Od leta 1958 do 1963, ko na Humu ob Sutli še niso imeli prostora za vse razrede osnovne šole, so višji razredi gostovali v poslopju stare rogaške osnovne šole. Kasneje so v obeh krajih zgradili novi šolski zgradbi. Rogaška šola je razmeroma daleč izven sklenjenega naselja, zato so nekateri slovenski starši vpisali svoje otroke v bližnjo hrvaško šolo. V šolskem letu 1986/87 je obiskovalo osnovno šolo v Rogaški Slatini 22 otrok iz Velikega in Malega Tabora in Prišlina. Najbližja osnovna šola za hrvaška naselja Harina Zlaka, Bratkovec, Poljana, Donje in Gornje Brezno, Jazvine idr. je v Podčetrtku. Vsako leto prihaja od tam trideset otrok (10 % vseh učencev), katerih starši so povečini zaposleni v Atomskih Toplicah, Štorah, Šmarju pri Jelšah, Celju in drugod. Območja osnovnih šol Bistrica ob Sotli, Bizeljsko in Dobova ostajajo v obsegu republiške meje, prehodi učencev čez Sotlo so redki. Nadaljnjo srednješolsko izobrazbo nudijo mladini Krapina, Zabok in Celje, dva razreda poklicne šole pa sta tudi v Pregradi. Steklarska šola je v Rogaški Slatini, kovinarska v Štorah, vse druge srednje šole pa so v Celju. Večina otrok iz Zgornjega in Srednjega Obsotelja nadaljuje srednje šolanje v Celju. Glede knjižnega jezika so težave v hrvaških kakor v slovenskih šolah, kajti otroci in starši govorijo doma v mešanem narečju in uporabljajo precej tujih popačenk.

Precej Obsoteljčanov gleda zagrebški televizijski spored (seveda ne vedno, odvisno je od kvalitete oddaje, zanimanja, razpoloženja in okusa gledalcev). V rogaški prodajalni časopisov prodajo več hrvaških časopisov (zagrebški Vijesnik, Večernji list, Sportske novosti) kot slovenskih (Delo, Dnevnik, Večer). Podobno je v Rogaški Slatini, kjer je veliko zdraviliških gostov iz drugih republik Jugoslavije. Tudi tu je precej mladih mešanih zakonov in družin s priseljenimi člani, ki govorijo v srbskem ali hrvaškem in drugim materinem jeziku.

Nekoliko bolj zadržani so medsebojni odnosi, kadar gre za nakup kmetijskega zemljišča, gradbene parcele, starejših stanovanjskih hiš ipd. Podjetni Hrvati (med katerimi so tudi prekupčevalci) so bili pri prodajnih razpisih često močnejši kupci. Do nedavna so mnogi Zagrebčani in premožni kmetje iz zagorskih obsoteljskih naselij kupovali na slovenski strani vinorodna in druga zemljišča in si na njih postavili počitniške hiše ali uredili majhna kmečka posestva. Zanimali so se za počitniške parcele na Dolenjskem onkraj Save, ob Sotli, na Bizeljskem, okoli Dekmance, Podčetrtka, Pristave (Jerčin, Vonarje,

Nezbiše), Rogaške Slatine in drugod. Domačini se za manjša odročna kmečka posestva niso kdove kako zanimali, ostareli lastniki pa jih niso mogli več obdelovati in so jih prodali najboljšim kupcem. Celjanom je Obsotelje že precej odmaknjeno, razen tega so v šestdesetih in sedemdesetih letih mnogi gradili nove stanovanjske hiše in vikende v bolj privlačnih krajih, blizu glavnih ali vsaj prevoznih cest. To je bil čas, ko so bili bencin in motorna vozila razmeroma poceni in ko ekologi še niso tako odločno opozarjali na zaščito naravnega okolja. V zadnjih letih se je uradna zemljiška politika precej spremenila, zato je tudi prodaja kmetijskih površin pojenjala. Slovenci se v glavnem niso zanimali za nakup zemljišča onkraj Sotle, le izjemoma so dokupili kak manjši mejni travnik.

POVZETEK

Nad tisoč let je že minilo, odkar je Sotla prvič v zgodovini »razdelila prebivalstvo iste krvi pod različne politične gospodarje in pripravila s tem nastanek slovenske in hrvaške skupine Južnih Slovanov« (2,168). Morda je prav obmejni legi in relativni gospodarski zaostalosti širšega območja tega nekdanjega krajiško obrambnega pasu pripisati, da je prebivalstvo tako dolgo vztrajalo na svojih skromnih kmečkih posestvih. Do večjih selitev čez Sotlo in v druge gospodarsko razvitejše kraje in mesta je prišlo šele po osvoboditvi. Od leta 1948 do 1981 se je število Hrvatov na slovenski strani Obsotelja povečalo od 993 na 2134 (indeks 214,9), število Srbov pa od 26 na 514 (indeks 1976,9). Večina Srbov živi v Brežicah in v bližnji okolici, zaposleni pa so v glavnem na letališču v Cerkljah ob Krki. Hrvati so se naselili predvsem na območju Rogatca in Rogaške Slatine, kjer je bilo več možnosti za delo v steklarni in v zdravilišču. V skupnem številu prebivalstva slovenskega Obsotelja predstavljajo Hrvati in Srbi le skromen delež (5,9 % in 1,4 %). Podobno velja za Slovence in Srbe na hrvaški strani Obsotelja (1,3 % in 0,4 %). Število Slovencev se je v trintridesetih letih povečalo od 287 na 495 oseb, število Srbov pa od 25 na 136. Najbolj pogosti vzroki selitev čez Sotlo so bili zaposlitev, boljše stanovanje in poroka. V zadnjem času so odprli na naši strani več industrijskih obratov, v katerih so dobili delo tudi mnogi pripadniki drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti. Nekateri so si v Sloveniji uredili nov dom, drugi pa se dnevno vozijo na delo iz domačega kraja. Obsotelčani se med seboj sporazumevajo v hrvaško-slovenskem narečnem govoru. Obisk osnovne in srednje šole je povezan z oddaljenostjo šole, materialnimj pogoji šolanja in možnostmi za bodočo zaposlitev. Veliko mladih z obeh strani Sotle obiskuje srednje šole v Celju. Slovenci, Hrvati, Srbi in pripadniki drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti živijo med seboj složno, neredko v narodno mešanih zakonih.

VIRI IN LITERATURA

1. Z. Čepič, F. Gestrin, B. Grafenauer idr.: Zgodovina Slovencev Ljubljana 1979.
2. M. Kos: Zgodovina Slovencev. Ljubljana 1955.
3. J. Koropec: Srednjeveško gospodarstvo, Rogatec, ČZN, Nova vrsta, Zvezek I., str. 73—87, 1974.
4. T. Logar: Slovenska narečja. MK Ljubljana 1975.
5. I. Crkvenčič, Z. Dugački idr.: Geografija SR Hrvatske. Knjiga II, 1974.
6. I. Crkvenčič, M. Friganović, R. Pavić: Geografija SR Hrvatske. Zagreb. Knjiga I, 1974.
7. Rogatec: Rogatec s kraji Dobovec, Donačka gora, Stojno selo. Ob 700-letnici podelitve trških pravic. 1985.
8. M. Žagar: Kozjansko, gospodarsko-geografska problematika. Geografski zbornik X., str. 7—155, 1967.
9. A. Sore: Geografija nekaterih delov celjske makroregije. Agrarna geografija Zgornjega Sotelskega. Str. 77—155, 1969.
10. A. Peco: Pregled srbskohrvatskih dialektov. Beograd 1985.
11. Leksikon občin za Štajersko, izdelan po rezultatih popisa ljudstva 1900. Dunaj 1905.
12. Specialni krajevni repertorij za Štajersko 1910. Dunaj 1917.
13. Definitivni rezultati stanovništva 1921. Opšta državna statistika, Sarajevo 1932.
14. Splošni pregled Dravske banovine. Glavni statistični podatki 1931. Ljubljana 1939.
15. Popis stanovništva 1931. Savska banovina. Republički zavod za statistiku. Zagreb.
16. Konačni rezultati popisa stanovništva 1948. Savezni zavod za statistiku. Beograd 1951. Knjiga I.
17. Popis stanovništva 1953. Savezni zavod za statistiku. Beograd 1960. Knjiga XI.
18. Popis stanovništva 1961. Savezni zavod za statistiku. Beograd 1967. Knjiga VI.
19. Popis prebivalstva 1971. Zvezni zavod za statistiko. Beograd 1973. Knjiga VI.
20. Popis prebivalstva in stanovanj v letu 1971. Prebivalstvo, Velikost posestva in viri dohodkov gospodinjstev. Zvezni zavod za statistiko. Beograd 1974.
21. Popis prebivalstva 1981 po občinah. Stanovništvo prema narodnosti. Občine: Zaprešič, Krapina, Pregrada, Klanjec. Prebivalstvo po narodnosti 1981. Občine: Brežice, Šmarje pri Jelšah. Republički zavod za statistiku Zagreb in Zavod za statistiko Ljubljana.
22. Priseljeni po letu priselitve, starosti v letu priselitve in območju, iz katerega so se preselili, ter po spolu. Občine: Brežice, Šmarje pri Jelšah, Krapina, Pregrada, Klanjec in Zaprešič. Zvezni zavod za statistiko. Beograd 1981.
23. Statistički godišnjak Jugoslavije 1986. Savezni zavod za statistiku. Beograd.
24. Statistični letopis SR Slovenije 1982. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana.
25. Društveni proizvod i narodni dohodak 1984. Dokumentacija 583. Republički zavod za statistiku. Zagreb 1986.
26. Statistične informacije 8. Zavod za statistiko SR Slovenije. Ljubljana 1986.

VLADIMIR ŠLIBAR

KAŠČE NA JUŽNEM POHORJU

V članku poizkušam prikazati, da na Južnem Pohorju poleg samostojne poznamo tudi kaščo v gospodarskem poslopju. Ta kašča resda ni tako imenitna kot savinjska-koroško vplivana kašča, zato pa verjetno predolgo pozabljena in zanemarjana, kljub temu da je v krajih, kjer jo poznajo, imela pomembno funkcijo pri spravljanju hrane in drugih potrebščin. Ker pa se je kmetijski obrat spreminjal in razvijal, je v tem razvoju tudi kašča dobila svoje novo mesto.

V prispevkih o kaščah so te stavbe navadno opisane kot večje ali manjše stavbe ob kmečki hiši, ki so spodaj navadno zidane, zgoraj pa lesene ali izjemoma zidane. Po pomembnosti je to druga stavba v kmečkem dvoru. Navadno dodamo še to, da so okrašene bodisi z rezljano ograjo ganka, bodisi s slikarijo na vratih ali steni, rozeto na tramovih, ali pa za okras služi kar lepo izvedena vogalna konstrukcija na lastovičji rep. Pri tem pa navadno pozabljamo na vrsto vmesnih oblik, med kaščo kot samostojno stavbo in kaščo na podstrešju hiše, ki so prav tako služile svojemu namenu.

V celjski regiji se niz kašč vleče od Zg. Savinjske doline, prek Sp. Savinjske doline na Kozjansko, pa vse do hrvaške meje. Tukaj poleg klasičnih samostojnih (bodisi eno ali dvoprostorskih) najdemo tudi kašče drugih oblik, ki niso tako slikovite pot prve in zato prezrte in neobdelane. To so kašče v gospodarskih poslopih, ki jih najdemo precej na Južnem Pohorju in se razlikujejo od samostojnih (klasičnih) zlasti po tem, da so združene v večji kompleks gospodarskega poslopja.

Po predvidevanjih naj bi bile samostojne kašče plod srednjeveške gradbene tehnike, ko naši domači tesarji in gradbeniki še niso bili sposobni graditi večjih poslopij.* Z razvojem gradbene tehnike pa so tudi stavbe na vasi postajale

* F. Baš — Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev; Gospodarska poslopja.

vedno večje in se vedno bolj združevale pod isto streho. Tako so se na Južnem Pohorju kašče konec prejšnjega stoletja združile v kompleks gospodarskega poslopja. S tem se je gospodarsko poslopje razširilo še za dva prostora in poleg svoje prejšnje funkcije postalo tudi skladišče hrane za celo družino. Funkcija se je navadno razširila s tem, da je bila spodaj še vinska klet (če ta ni bila v stanovanjski hiši) ali pa klet za spravlanje »skuhe«, to je krme za prašiče, ter kislega zelja in kisle repe za družino itd. Tako je iz dveh stavb kmečkega dvora nastala ena sama, ki je prevzela funkcijo obeh predhodnic.

Gradnja tako velikih poslopij je bila tehnično dokaj zahtevna, saj so pri gradnji teh velikih gospodarskih poslopij uporabljali le dobre materiale, to je lep čvrst raven les, ki so ga žagali na posebnih žagah s podaljšanim vozom za žaganje plohov. Navadne »venecijanke« z normalnim vozom za žaganje plohov so bile nekoč (do II. svetovne vojne) zelo pogoste, saj je imel skoraj vsak večji kmet svojo žago. Kljub temu pa so imeli le redki kmetje žage s posebnimi »cestami in vozom« za žaganje tramov za »štale«. Ti tramovi so bili 1 meter daljši normalnih in temu primerno daljši je moral biti voz žage. Kljub temu, da je mnogo žag propadlo, pa še danes v Zg. Dravinjski dolini delujeta obe žagi, ki sta že nekoč žagali te posebne tramove za štale.

Ko so imeli les za zgornji del poslopja pripravljen, so najprej narerdili spodnji del poslopja, kjer sta bili »štala« in »klet«. Ta del je navadno narejen iz kamnja, katerega na Pohorju ni nikoli primanjkovalo. Težje je bilo z vezavo, zato so kamni pri starejših stavbah vezani z ilovico, medtem ko so novejši že z malto. Na to osnovo so položili hrastova bruna, ki so nosila strop govejega hleva ali pa tla zgornjih prostorov. Zgornji del je bil navadno lesen, kot je bil v večini primerov lesen tudi del stavbe, v katerem je bila kašča. Kljub temu so lahko kašče v gospodarskem poslopiju tudi zidane. Lahko pa je zidan samo tisti del, kjer je kašča.

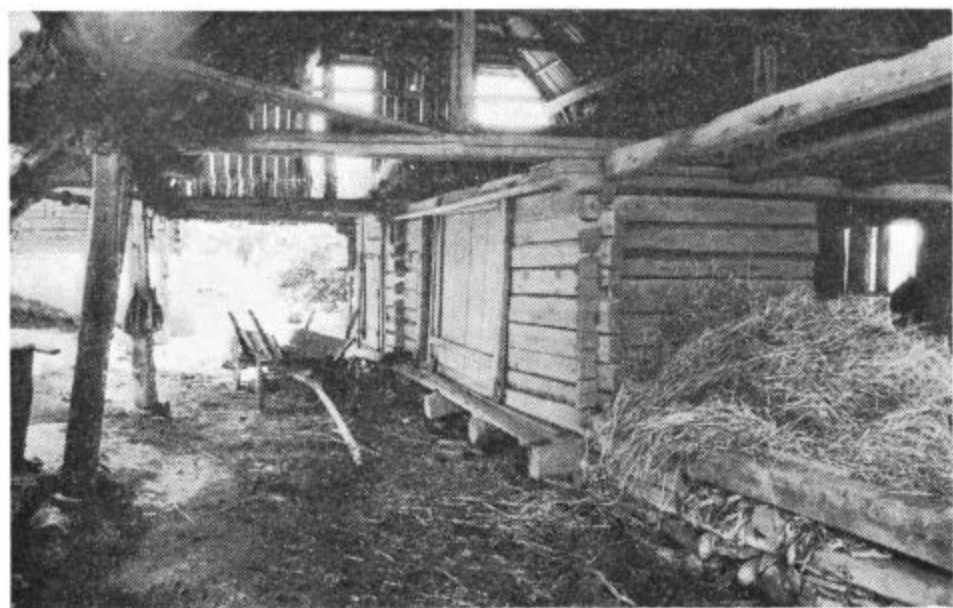
Spodnji del je vedno narejen iz kamnja. Takšen je tudi spodnji del pod kaščo. V tem spodnjem delu gospodarskega poslopja so prostori deljeni na dva dela, v prvem večjem delu je hlev za govejo živino in včasih tudi za prašiče, če ta ni samostojna stavba. Nad temi prostori sta pod in parna. Naslednji prostor je klet za živinsko krmo (to so repa, korenje, krompir itd.), poleg teh pa je tukaj še kad za kislo zelje ali pa kad za kislo repo, in drugo. Za vino in jabolčnik so imeli pogosto posebno klet, ki je bila pod hišo.

Kašča je v tem kompleksu zasedla prostor, kjer je bila ena od »parn«, saj ima večina hlevov dve parni, tako, da je na vsaki strani »poda« po ena parna. Kašča v taki štali ali marof je imela bodisi raven lesen strop, če so bile stene lesene, ali zidan velban strop, če so bile stene zidane. Imela je lesena vrata z močno ključavnico in največkrat dve okni na ožji strani stavbe. Okna so lahko po velikosti podobna tistim v kmečkih hišah, navadno pa so to samo nekoliko večje line v stenah kašče ter se zapirajo ponekod tudi na star način z zasunom na smuk. Prek oken so imeli zaščitno mrežo (da bi preprečili vdore v kaščo), lahko pa so bila okna tudi zastekljena. Zaščita pred mrčesom je bila gosta kovinska mreža prek line za zračenje v steni ali line nad vrati. Stare kašče, ki so bile narejene iz lesa, so bile zelo skrbno sestavljene in reže med tramovi so bile zapolnjene z mahom ali pa je bila notranjost obita z deskami. Tako so preprečili vdor mrčesa v kaščo. Strop je lahko lesen, lahko je »velban« ali pa pri novejših in obnovljenih kaščah raven — (betonska plošča — Zreče).

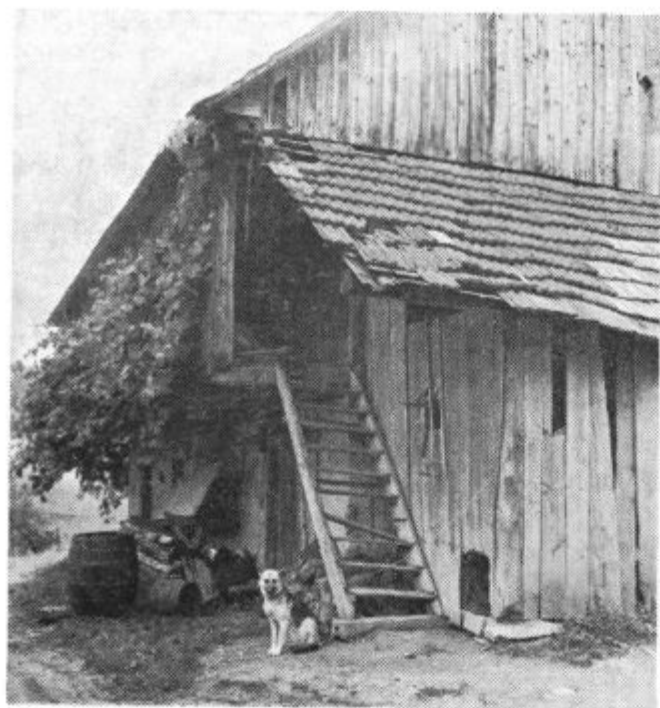
Gorenakovo gospodarsko poslopje — Boharina 22

Pogled na škegn z zaprtimi vrati, kašča je zadnji prostor. Gorenak, Boharina 22

Štala z ovčjim hlevom, v kateri je kašča s kletjo spodaj. Zazjal, Boharina 30

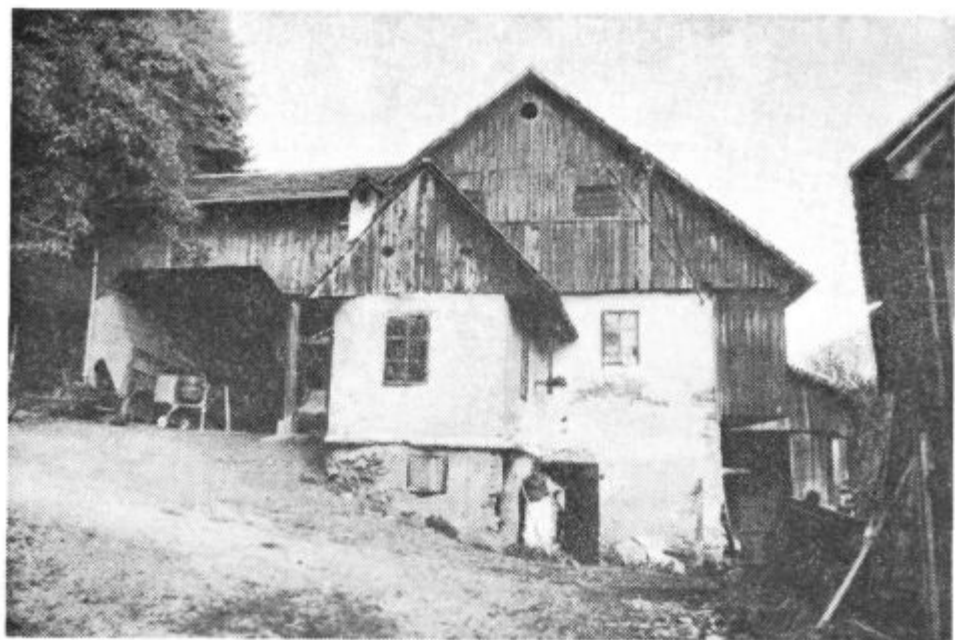
Stopnice na gank. Prva vrata na ganku je vhod v kaščo. Zazjal, Boharina 30

Oroživo gospodarsko poslopje — Zreče, Cesta na Roglo

Košči v kašči v nadstropju gospodarskega poslopja. Orož Ivan, Zreče

Ravnjakovo gospodarsko poslopje v Zrečah, Cesta na Roglo 56

Prostor, ki mu pravimo kašča, je bil vedno v prvem nadstropju gospodarskega poslopja in prideš do njega po stopnicah in po ganku. V tem prostoru so imeli žitne skrinje, imenovane »košte«. Ti košti so bili kot v drugih kaščah deljeni v več predalov za različne vrste žit in po kakovosti žit. Lahko pa je to nepredeljena skrinja, kot so jih delali nekoč. Košt je tedaj bila skrinja, ki je bila narejena iz tesanih desk (sedaj iz žaganih) in ima v novejši varianti spredaj odprtine za zrnje z vertikalnim zasunom. Tako ni potrebno več dvigati pokrova, ampak preprosto odpahnemo zasun. Pokrovi so lahko sedlasti — panonski ali ravni.

Kot sem omenil, skrinje za žito prvotno niso bile predeljene, kasneje pa so imele največ dva predala. Skrinj so imeli zaradi različne vrste in različne kakovosti žitaric več, kar je bilo odvisno od velikosti posestva. Novejše skrinje so narejene drugače in vogali niso več vpeti v pokončen stebrič ter zvezani — zbiti z mozniki, ampak preprosto zbiti na lastovičji rep. Deske so žagane in ne več tesane. Noge so pri novejših skrinjah dodane in to zato, ker pri teh vogalnih stebričkov ni. Ker so deske sedaj žagane, so tudi skrinje lahko daljše, zato imajo sedaj več predalov. Te novejše skrinje imajo že zgoraj omenjene odprtine na sprednji strani.

Pod stropom so pri novejših kaščah na železnih kavljih rante, kjer sušijo in po dimljenju obešajo meso in mesene klobase, če na podstrešju v hiši nimajo posebne lese za ta namen.

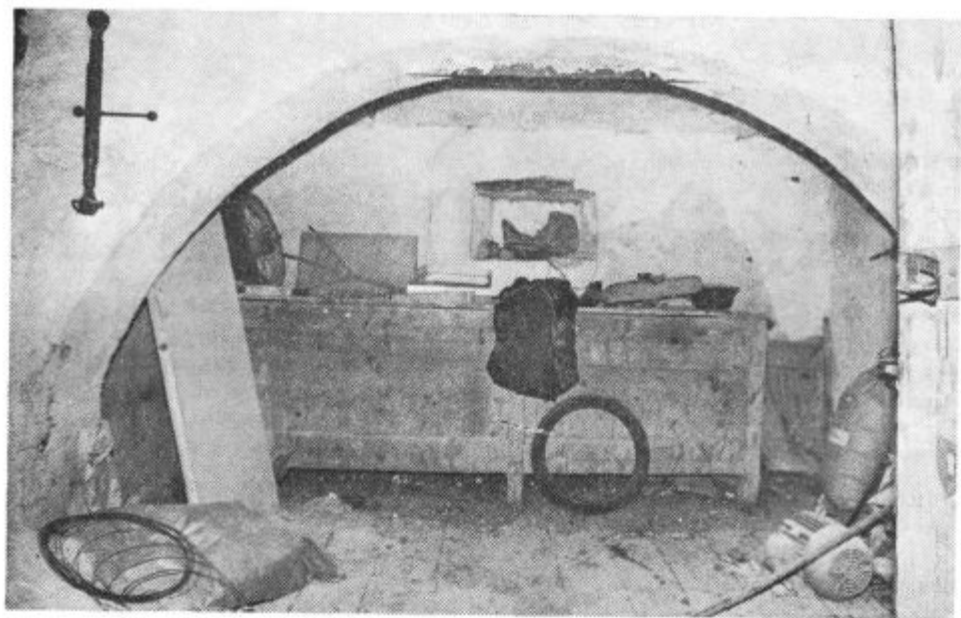
Mlin v Ravnjakovi kašči.
Zreče, Cesta na Roglo 56

To vrsto kašče so prav tako kot njeno samostojno vrstnico uporabljali za shranjevanje različnih živil in ne samo žitaric. Zato najdemo v kašči košare in peharje z orehi, fižolom (zluščenim in nezluščenim), graham in drugimi živili. Pogosto so imeli v tem prostoru posebno skrinjo ali pa mehove z moko in otrobe.

Ker je bilo gospodarsko poslopje glavni del kmetijskega obrata, je bila pogosto tudi usoda njegovih delov podrejena njegovi glavni namembnosti, to je na Južnem Pohorju predvsem živinoreji. Ko so začeli, po izpopolnitvi stanovanjske hiše in namestitvi dimnikov, kašče zunaj stanovanjskih hiš opuščati in se je le-ta preselila na podstrešje hiše, se je funkcija prostora, v katerem je bila kašča, spremenila. Poleg tega so kmetje zaradi nerentabilnosti sejali vedno manj žitaric in zato so začeli kašče opuščati. Prostor so sedaj namenili različnim drugim dejavnostim.

Gospodarsko poslopje — Bobik Ivan, Bukovlje 17

Kašča v gospodarskem poslopju — Bobik I., Bukovlje 17

Klet pod kaščo — Bobik
I., Bukovlje 17

Kašča je v novi vlogi ponekod dobila funkcijo doma za preužitkarje, tako kot njena samostojna varianta. Z dozidavo ali prezidavo so kaščo spremenili v stanovanje za stare starše, lahko pa tudi v stanovanje za hlapce in deklice. Bolj pogosta je varianta, v kateri so funkcijo kašče delno obdržali in v njej namestili mlin, kaščo pa delno preselili na podstrešje v hiši. Mline so nameščali na domačiji zato, da bi bili bolj pri roki in ne bi bilo potrebno več hoditi k potoku mlet žito in »šrot« za živino. To preselitev je bilo možno izvesti šele po elektrifikaciji pohorskih domačij. Pogosto je ta prostor pred spremembo v mlin služil kot ropotarnica za odlaganje najrazličnejših neuporabnih odsluženih ali pa tudi uporabnih predmetov. Kljub temu pa mlinci, ki so jih namestili v kaščah, meljejo bolj grobo moko in jo v večini primerov uporabljajo za »šrot« in z njim krmijo živino. Moko dobijo tako, da žito zamenjajo v menjalnici za moko in otrobe.

Tretja funkcija kašče je bila ta, da so po njeni izselitvi v ta prostor namestili delavnico. Ker se je kmetijstvo vedno bolj spreminjalo od ekstenzivnega k intenzivnemu in so uporabljali vedno več strojev, je vsaka kmetija morala imeti manjši prostor tudi za spravilo najnujnejšega orodja za različna popravila strojev in voznega parka kmetije. To so v glavnem manjša popravila, ki jih lahko opravi vsak gospodar sam doma. Prostor, ki ni imel nobene funkcije, pa je bil kot nalašč za te namene.

Ker so imeli v hlevu zaradi intenzivnejše živinoreje več živine, so potrebovali za spravlanje sena in slame več prostora. V tem primeru so iz strani, kjer je bil »pod« preprosto naredili luknjo v steno in v tej novi parni so lahko namestili seno, slamo ali pa stroj za rezanje — slamoreznico, s katero so delali »rez*» za živino.

Poleg te lahko nastopa kašča tudi v različnih drugih variantah, kot je na primer ta, da imamo spodaj namesto govejega ovčji hlev in zgoraj prostor za ovčjo krmo (Pohorje). Druga možna kombinacija je ta, da so poleg kašče prizidali še stanovanje za preužitkarje, medtem ko so spodnji prostori enaki kot pri drugih kaščah.

---

* Rez — na slamoreznici zrezana mešanica sena in slame.

POVZETEK

Na Južnem Pohorju poznamo poleg samostojne tudi manj poznano ali pa manj omenjeno obliko kašče v gospodarskem poslopju. Ta varianta resda ni tako imenitna kot je naša savinjska — koroško vplivana kašča, vendar pa je v krajih, kjer jo poznajo, imela pomembno funkcijo skladišča hrane in drugih potrebščin. Po nekod so kaščo začeli ponovno uporabljati, ker sedaj sejejo več žitaric. Tako nekdanja kašča živi dalje v svoji prvotni funkciji ali v sekundarni funkciji daje prostor mlinu, delavnici, parni ali pa stanovanju za prevžitkarja.

DARKA DOMITROVIČ—URANJEK

EKOLOŠKA BILANCA CELJSKE REGIJE — I. FAZA

POVZETEK

V I. fazi naloge Ekološka bilanca celjske regije je podana analitična ocena onesnaženosti zraka in površinskih voda v celjski regiji (ki jo sestavlja 8 občin: Celje, Laško, Mozirje, Slovenske Konjice, Sentsjur, Smarje, Titovo Velenje, Zalec). Prikazana je razvrstitev krajev celjske regije v območja onesnaženosti ozračja ter razvrstitev odsekov vodotokov v štiri kakovostne razrede. V nalogi so zbrani osnovni podatki o do sedaj izvedenih meritvah onesnaženosti zraka predvsem z SO_2 in dimom ter rezultati analiz vzorcev kakovosti vode na zajemnih mestih v obdobju od leta 1980—1985 ter nizki vodostaji in pretoki na vodotokih. Opredeljeni so tudi največji onesnaževalci zraka na območju regije (emisije) in onesnaževalci površinskih voda. Za dopolnitev ekološke ocene regije so v nalogi navedene tudi posledice prekomerne onesnaženosti, ki se kažejo v propadanju gozdov ter v zdravstvenih posledicah.

ECOLOGICAL BALANCE OF CELJE REGION — I. PHASE

Summary

In the first phase of the project »Ecological Balance of Celje Region« the analytical evaluation of air pollution, as well as pollution of surface waters in Celje region (covering eight communities: Celje, Laško, Mozirje, Slovenske Konjice, Sentsjur, Smarje, Velenje, Zalec) is being represented. The settlements are classified into four quality groups according to air pollution and to the pollution of individual segment of waters. We have gathered the basic data on:

- the actual air pollution measurements SO_2 and smoke contents
- the results of water samples analyses at the testing points in the period of 1980—1985
- low water levels and flows.

The worst air pollutants (emissions, water pollution) are being specified. However, to complement the ecological evaluation of the region we pointed out the consequences of overpollution resulting as wood degeneration and health disturbances.

Avtorica: Darka Domitrovič-Uranjek, prof. geogr. soc., vodilni planer urbanist; Razvojni center Celje, TOZD Planiranje.

Uvod

Pojav onesnaževanja in razvrednotenja življenjskega okolja v regiji ter grožnja splošne ekološke krize, ki je posegla v vse pore gospodarskega in družbenega razvoja, sta spodbudila razmišljanja o potrebnosti oblikovanja skupne regijske naloge Ekološke bilance celjske regije,* ki bo obravnavala problem onesnaževanja zraka in voda ter nakazala ukrepe za sanacijo prekomernega onesnaževanja okolja v celjski regiji. Namen tega prispevka je podati oceno kakovosti okolja na območju celjske regije predvsem glede na onesnaženost zraka in površinskih voda ter posledice prekomerne onesnaženosti. V prvi fazi raziskovalne naloge Ekološka bilanca celjske regije so zbrani razpoložljivi podatki o meritvah onesnaženosti zraka in površinskih voda in nakazani največji viri onesnaževanja.

Zavedamo se, da bi morali ocene onesnaženosti pripraviti še za druge segmente okolja, predvsem za odpadke, vendar potekajo aktivnosti okrog reševanja te problematike, predvsem za nevarne odpadke, preko gospodarske zbornice.

Priprava I. faze Ekološke bilance celjske regije je potekala v času, ko je po občinah tekkel program usklajenega inšpekcijskega nadzora nad zmanjševanjem onesnaževanja in ogrožanja okolja v SR Sloveniji. Žal ugotavljamo, da si z zelo pičlimi podatki, ki so jih »onesnaževalci« vnesli v obvezne vprašalnike, ki so bili ob tej priliki razposlani preko inšpekcijskih služb, ni bilo mogoče dosti pomagati. Obenem smo zbirali podatke o onesnaženosti okolja na območju celjske regije tudi v času, ko so potekale aktivnosti ob pripravi občinskih, regijskih in republiške konference na temo — energija, ekologija, varčevanje. V nalogi zbrani podatki so nedvomno opozorili na resnost ekološke problematike v regiji in nujnost spremembe energetske politike v Sloveniji, kajti ta v veliki meri tangira tudi največji energetski objekt Termoelektrarno Šoštanj, ki na območju regije povzroča številne ekološke probleme, kakor tudi predvideno izgradnjo hidroelektrarne Vrhovo na Savi, kar vse postavlja v ospredje zahtevo po bistvenem zmanjševanju onesnaževanja zraka in voda in sanaciji največjih virov onesnaževanja.

Neskladja med onesnaževanjem in onesnaženostjo okolja so v celjski regiji najbolj očitna v stopnji onesnaženosti zraka in voda, pri degradaciji površja zaradi rudarjenja na območju velenjske občine, v zadnjem času pa zlasti pri alarmantnem obsegu in hitrosti umiranja gozdov. K temu je pripomogla specifika pokrajine v celjski regiji, kjer se zaradi velikega števila kotlin in dolin pojavlja temperaturna inverzija in s tem povezana prekomerna onesnaženost ozračja. Ker so v teh območjih skoncentrirana urbana in industrijska središča, ki emitirajo v zrak in vode škodljive snovi, je nevarnost onesnaževanja okolja še toliko večja. Poleg tega so na območju celjske regije oziroma na njenem

* Ekološka bilanca celjske regije — I. faza, Razvojni center Celje, januar 1987, je kot dvoletna naloga uvrščena v skupni regijski raziskovalni program občinskih raziskovalnih skupnosti osmih občin celjskega območja za obdobje 1986—1990 in se bo izvajala v prvih dveh letih srednjeročnega obdobja.

I. faza raziskovalne naloge, ki jo v prispevku predstavljamo, je bila opravljena v letu 1986.

obrobju visoki dimniki največjih onesnaževalcev zraka, to je velikih termoelektrskih objektov (Termoelektrarna Šoštanj in Termoelektrarna Trbovlje) ter industrijskih objektov (Cinkarna Celje, Papirnica Radeče, Tovarna celuloze in papirja Krško, Tovarna glinice in aluminija Kidričevo), ki emitirajo v okolje ogromne količine škodljivih snovi.

Na temo ekološke problematike — onesnaženosti zraka in površinskih voda je bilo na celjskem območju pripravljenih več raziskav in strokovnih študij, med katerimi omenjamo le nekatere:

— Model sanacije ozračja v urbanizirani kotlini — I. in II. faza, ki z raziskavo meteoroloških parametrov ter onesnaženosti in virov onesnaževanja zraka v celjski kotlini oblikuje matematični, računalniško podprt model širjenja onesnaženosti zraka iz točkovnih virov emisij škodljivih snovi v ozračje. Na ta način so v nalogi nakazane možnosti vključevanja ekološke problematike v planske akte in investicijske razvojne odločitve;

— ekološka bilanca Celja, ki opredeljuje dolgoročne in srednjeročne cilje na področju izboljševanja kvalitete zraka in površinskih voda v celjski občini in podaja predlog potrebnih ukrepov za njihovo uresničevanje;

— katastra virov onesnaževanja zraka za občini Celje ter Žalec, ki podajata oceno virov onesnaževanja zraka v občinah (pri čemer kaže opozoriti, da emisije iz tehnoloških procesov niso izmerjene, pa bi, upoštevajoč zakonodajo na tem področju, morale biti);

— meritve onesnaženosti zraka v okviru republiške merske mreže, ANAS, ter občasne meritve onesnaženosti zraka na nekaterih drugih merilnih mestih;

— poleg republiške mreže še nekoliko podrobnejši kataster virov onesnaževanja vodotokov in kakovosti odsekov vodotokov, ki se vodi pri PUV Nivo.

Poleg tega potekajo v regiji še nekatere druge aktivnosti za ugotavljanje posledic prekomerne onesnaženosti okolja in njihovo saniranje:

— v velenjski občini se ukvarjajo s sanacijo ugreznin na območju eksploatacijskega območja REK Titovo Velenje;

— ugotavljajo onesnaženost zraka na širšem območju Šoštanja zaradi uvedbe odžveplavanja dimnih plinov iz TE Šoštanj;

— v celjski občini se ažurira kataster onesnaževalcev zraka in se pridobivajo podatki izmerjenih emisij škodljivih snovi iz tehnoloških procesov kot pripravljalna dela za izdelavo občinskega sanacijskega programa za varstvo zraka;

— preko Gospodarske zbornice in Komunale Celje se je pripravil Kataster posebnih odpadkov na območju regije;

— v okviru gozdarstva se skuša ugotoviti podrobnejši obseg in stopnja poškodovanosti gozdov;

— v Zdravstvenem centru Celje so že stekle pripravljalne aktivnosti za raziskavo zdravstvenih posledic pri nekaterih skupinah prebivalstva, primerjalno za občine Celje, Slovenske Konjice in Titovo Velenje.

Sicer pa je problematika onesnaževanja okolja vključena v srednjeročne in dolgoročne planske dokumente republike¹ ter posameznih občin.

¹ Dolgoročni plan SR Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000 s kartografskim delom, Uradni list SRS, št. 1/86.

Družbeni plan SR Slovenije za obdobje 1986—1990, Uradni list SRS, št. 2/86.

V času priprave naloge Ekološka bilanca potekajo na dopolnilnih merilnih mestih v regiji kontinuirane enoletne meritve onesnaženosti zraka in meritve sedimenta v padavinah, kar bo skupaj z izdelavo katastrov virov onesnaževanja zraka v občinah Laško, Mozirje, Slovenske Konjice, Šentjur, Šmarje ter Titovo Velenje predstavljalo osnovo za izdelavo II. faze Ekološke bilance celjske regije.

1. Onesnaženost zraka na območju celjske regije

Spremljanje onesnaženosti ozračja po meritvah onesnaženosti zraka na območju celjske regije je zelo neenakomerno. Celje ima verjetno najboljše v Sloveniji izmerjene in obdelane podatke o onesnaženosti zraka. Za Celje obstaja tudi računalniški imisijski model širjenja onesnaževanja zraka na območju Celja iz točkastega vira.²

V Celju se merijo 24-urne imisijske koncentracije SO₂ in dima na 5 merilnih mestih, trenutne imisijske koncentracije SO₂ pa na treh merilnih mestih. V Cinkarni Celje spremljajo podatke o emisiji SO₂ iz svojih obratov in imisijo SO₂ na merilni postaji na območju Cinkarne.

Za občino Celje je izdelan tudi kataster o emisiji škodljivih snovi iz industrijskih obratov in kurišč v celjsko ozračje. Na osnovi omenjenih podatkov je bila za občino izdelana tudi občinska ekološka bilanca.³

V ostalih občinah celjske regije je dosti manj podatkov o meritvah onesnaženosti zraka. Na območju regije opravlja kontinuirane meritve onesnaženosti zraka v okviru stalne republiške mreže na 10 merilnih mestih Hidrometeorološki zavod SR Slovenije. Poleg teh meritev je Zavod za socialno medicino in higieno Celje v obdobju september 1984—junij 1985 opravljal meritve imisijskih koncentracij SO₂ in dima v občini Žalec na štirih merilnih mestih. Podatke o najvišjih izmerjenih koncentracijah SO₂ in dima navajamo v spodnji tabeli. Podatkov o imisijskih koncentracijah ostalih škodljivih snovi, razen za Celje, je zelo malo. V velenjski občini se od junija 1986 merijo tudi imisijske koncentracije dušikovih oksidov in ozona.

V celjski regiji je vzpostavljena precej gosta mreža merilnih postaj za spremljanje meteoroloških parametrov, in sicer smer in hitrost vetra, temperatura, količina padavin (ni pa podatkov o kemični sestavi padavin). Na območju regije je 8 postaj za merjenje smeri in jakosti vetra.

² Model sanacije ozračja v urbanizirani kotlini, I. faza: Raziskovalni projekt, Hidrometeorološki zavod SRS, vrsta raziskovalnih nalog, ki so jih opravili Zdravstveni center Celje, Razvojni center Celje, Inštitut za geografijo univerze Ljubljana, Cinkarna Celje, 1981, 1982, 1983, 1984.

Model sanacije ozračja v urbanizirani kotlini — II. faza, Raziskovalni projekt ORS Celje, Cinkarna Celje, Hidrometeorološki zavod SR Slovenije, EMO Celje, Celje, 1985—1987.

³ Darka Domitrovič-Uranjek s sod.: Ekološka bilanca Celja I. in II. faza, Razvojni center Celje, 1985, 1986.

Merilna mesta za merjenje 24-urnih imisijskih koncentracij SO₂ in dima od 1977 dalje v celjski regiji

MERILNO MESTO	MERILNO OBDOBJE	najvišja konc. SO ₂ v ng SO ₂ /m ³	najvišja konc. dima v ng dima/m ³
Celje (4) - Center	R od aprila 1977 dalje	1,23	0,29
Radeče	R od aprila 1977 dalje	1,00	0,22
Rimske Toplice	R od oktobra 1979 dalje	0,57	0,13
Šentjur	R od oktobra 1978 dalje	0,81	0,20
Šoštanj	R od aprila 1977 dalje	0,73	0,11
Štore	R od aprila 1977 dalje	0,99	0,21
Titovo Velenje	R od aprila 1977 dalje	0,47	0,11
Žalec	R od aprila 1980 dalje	0,88	0,28
Rogaška Slatina	okt. 1978 - marec 1979	0,18	0,05
Šmarje pri Jelšah	okt. 1978 - marec 1979	0,19	0,12
Laško	okt. 1979 - marec 1981	0,48	0,13
Marno	april 1980 - marec 1981	0,69	0,08
Gore	april 1980 - marec 1981	1,56	0,05
Turje (5)	april 1980 - marec 1981	0,85	0,04
Podkraj	april 1980 - marec 1981	0,52	0,13
Sedraž	april 1980 - marec 1981	0,54	0,07
Veliki vrh/Šoštanj	okt. 1977 - marec 1982	0,65	0,15
Žalec - veter.postaja	sept.1984 - junij 1985	0,72	0,16
Žalec - VVZ J.Herman (6)	sept.1984 - junij 1985	0,96	0,26
Polzela	sept.1984 - junij 1985	0,79	0,22
Prebold	sept.1984 - junij 1985	0,62	0,15

R - republiška merilna mreža za spremljanje onesnaženosti zraka z SO₂ in dimom.

V celotni celjski regiji je prevladujoča smer gibanja zraka vzhod—zahod. V tabeli so zbrani podatki o najpogostejši smeri vetra in njegovi jakosti za merilno obdobje 1956—1975. Poleg tega je podan podatek, kako pogosto nastopa brezvetrje, ko je ob pojavu temperaturne inverzije zlasti v hladnejši polovici leta možnost onesnaženosti zraka še večja. Podatki kažejo na to, da je najbolj prevetreno območje Slovenskih Konjic, kjer nastopa brezvetrje le v 9 % primerov, na ostalih merilnih mestih pa je brezvetrja več (od 20—80 %).

⁴ Na območju Celja potekajo meritve onesnaženosti zraka z SO₂ in dimom na treh merilnih mestih v okviru republiške merilne mreže, in sicer na merilnih mestih Celje-center (ki ga tu navajamo kot reprezentativno za Celje), Celje-Gaberje in Celje-Teharje.

⁵ Meritve onesnaženosti zraka z SO₂ in dimom za ugotavljanje posledic emisij iz visokega 360-metrskega dimnika v TE Trbovlje na območju laške in hrastniške občine.

⁶ Vse meritve, navedene v tabeli, je izvajal Hidrometeorološki zavod SRS, razen meritev pod 3, ki jih je izvajal Zavod za socialno medicino in higieno Celje.

Merilne postaje za spremljanje smeri in jakosti vetra in dvoje najpogostejših smeri za obdobje 1956—1975

Postaja	Brez- vetrje	Prevladujoče smeri vetra			
		smeri	jakost	smer	jakost
Celje-Lava	20 %	WNW	1,0	WSW	2,3
Rogaška Slatina	57 %	NE	1,9	NW	2,2
Sela pri Planini	21 %	E	2,1	W	3,1
Slovenske Konjice	9 %	N	2,2	SW	1,7
Radeče	55 %	W	2,5	N	2,9
Titovo Velenje	30 %	E	1,7	NW	1,7
Sentgotard	70 %	NE	1,5	SW	1,5
Gornji Grad	83 %	E	1,6	SW	2,5
Mozirje	80 %	W	1,4	NW	1,5

Vir: Hidrometeorološki zavod SRS

Legenda: N — sever, NE — severovzhod, E — vzhod, SE — jugovzhod, S — jug, SW — jugozahod, W — zahod, NW — severozahod

Temperaturne inverzije in pojavi jezera hladnega zraka so za Celje obdelani,¹ višine inverzije v Šoštanju so tudi izmerjene.² Po teh ugotovitvah segajo inverzije do višine 100 m (nad terenom), večdnevne inverzije pa tudi 250 metrov in več. To pa so višine, ki jih ne presegajo običajni dimniki na industrijskih obratih, kotlovnica in kuriščih, zato škodljive snovi, ki se emitirajo iz takšnih dimnikov ob nastanku jezera hladnega zraka, ostajajo v njem. Poleg tega pojav temperaturne inverzije običajno spremlja tudi nastanek megle, kar še otežuje razmere v jezeru hladnega zraka.

Večina naselij na območju celjske regije se nahaja v kotlinskih in dolinskih legah, kjer je pojav temperaturne inverzije prisoten, v povezavi s tem pa v zimskem času tudi problem onesnaženosti ozračja.

Glede na nivo onesnaženosti z žveplovim dioksidom je v tabeli podana uvrstitev krajev po povprečni onesnaženosti zraka z žveplovim dioksidom in dimom v zadnjih šestih kurilnih sezonah. Najbolj onesnažen zrak z SO₂ v Sloveniji že vrsto let dihajo v Zasavju, v Trbovljah in Hrastniku, najbolj z dimom onesnažen zrak pa v Ljubljani in Mariboru. Med dvajset z žveplovim dioksidom najbolj onesnaženih krajev v Sloveniji se uvršča tudi 6 krajev iz območja celjske regije. V kurilni sezoni 1985/86 so to Celje na 7. mestu onesnaženosti, Rimske Toplice na 12. mestu (pred izgradnjo visokega dimnika v Trbovljah na 17. oziroma 22. mestu), Šentjur na 13. mestu, Štore na 17. mestu ter Žalec na 18. mestu (v prejšnjih sezonah na 10.).

¹ Anton Planinšek: Zimsko jezero hladnega zraka v celjski kotlini, diplomsko delo, 1974.

Model sanacije ozračja v urbanizirani kotlini — Hidrometeorološki zavod SRS, 1981, 1983.

² Zdravko Petkovšek s sodelavci: Širjenje onesnaženja zraka v kotlinah, I. faza, Ljubljana, 1973.

UVRSTITEV KRAJEV PO POPREČNI ONESNAŽENOSTI ZRAKA Z ŽVEPLOVIM DIOKSIDOM V KURILNI SEZONI

MESTNO IME	1980/81		1981/82		1982/83		1983/84		1984/85		1985/86	
	Uvr.	Konc.	Uvr.	Konc.	Uvr.	Konc.	Uvr.	Konc.	Uvr.	Konc.	Uvr.	Konc.
TRPOVLJE	1	0.46	1	0.39	1	0.39	1	0.42	1	0.33	1	0.30
HRASNIK	2	0.34	2	0.36	2	0.31	3	0.25	2	0.25	2	0.25
ČRNA	5	0.26	5	0.23	3	0.27	2	0.25	3	0.25	3	0.20
MARIBOR	6	0.20	9	0.17	8	0.15	6	0.20	5	0.22	4	0.17
MEŽICA	9	0.18	6	0.21	6	0.19	8	0.17	12	0.15	5	0.17
LJUBLJANA	3	0.29	3	0.24	5	0.21	5	0.23	4	0.23	6	0.17
CELJE	4	0.27	4	0.23	7	0.19	4	0.24	7	0.21	7	0.17
KRŠKO	11	0.17	14	0.13	14	0.11	12	0.13	6	0.21	8	0.17
KAMNIK	10	0.17	10	0.15	10	0.13	11	0.14	8	0.16	9	0.15
MEDVODE	16	0.13	19	0.11	17	0.09	19	0.10	13	0.11	10	0.12
ZERJAV	7	0.20	8	0.18	4	0.22	9	0.16	9	0.15	11	0.12
IL. TOPLICE	23	0.10	26	0.09	24	0.07	22	0.08	17	0.10	12	0.11
SENTJUR	22	0.11	24	0.10	19	0.09	15	0.10	25	0.08	13	0.10
RADEČE	21	0.11	22	0.10	20	0.08	20	0.09	26	0.08	14	0.10
SK. LOKA	25	0.10	22	0.11	25	0.06	13	0.13	14	0.11	15	0.10
ZAGORJE	17	0.13	12	0.14	9	0.15	7	0.18	10	0.15	16	0.09
STORE	12	0.17	18	0.12	13	0.12	17	0.10	15	0.11	17	0.09
ZALEC	8	0.19	7	0.19	11	0.13	10	0.16	11	0.15	18	0.09
KOMZALE	18	0.12	20	0.11	16	0.09	16	0.10	28	0.08*	19	0.09
PTUJ	19	0.11	27	0.08	27	0.06	23	0.08	20	0.09	20	0.09

Uvr. - uvrstitev

Konc. - povprečna koncentracija SO₂ v mg/m³

* - niso upoštevani kompletni podatki za mesec januar 1985, ko so bile koncentracije najvišje. Izpad meritev so povzročile izredno nizke temperature, zaradi katerih so bile aparature v okvari.

UVRSTITEV KRAJEV PO POPREČNI ONESNAŽENOSTI ZRAKA Z DIMOM V KURILNI SEZONI

MERTILNO MESTO	1980/81		1981/82		1982/83		1983/84		1984/85		1985/86	
	Uvr.	Konc.	Uvr.	Konc.	Uvr.	Konc.	Uvr.	Konc.	Uvr.	Konc.	Uvr.	Konc.
LJUBLJANA	2	0.09	20	0.04	4	0.06	3	0.08	4	0.07	1	0.06
MARIBOR	13	0.06	10	0.06	7	0.06	6	0.07	2	0.08	2	0.06
ZAGORJE	1	0.14	1	0.11	1	0.12	1	0.12	1	0.10	3	0.05
SKOFJA LOKA	16	0.05	14	0.05	8	0.06	9	0.06	10	0.05	4	0.05
TREVIJE	3	0.08	2	0.08	3	0.07	2	0.09	3	0.07	5	0.04
NOVO MESTO	15	0.05	16	0.05	15	0.05	16	0.05	26	0.04	6	0.04
CELJE	4	0.08	7	0.06	5	0.06	5	0.07	6	0.06	7	0.04
KANJK	12	0.06	13	0.05	12	0.05	12	0.05	12	0.05	8	0.04
PTUJ	18	0.05	.		11	0.05	29	0.03	14	0.05	9	0.04
ZALEC	7	0.06	3	0.07	21	0.04	8	0.06	9	0.05	10	0.04
IDRIJA	6	0.06	6	0.06	14	0.05	7	0.06	17	0.04	11	0.04
SL. GRADNO	10	0.06	9	0.06	9	0.05	13	0.05	8	0.06	12	0.04
VIRIHIKA	11	0.06	15	0.05	10	0.05	10	0.05	5	0.07	13	0.04
DOMŽALE	5	0.07	11	0.06	6	0.06	4	0.07	7	0.06	14	0.04
STORE	20	0.04	22	0.04	19	0.04	18	0.04	15	0.04	15	0.04
KOČEVJE	9	0.06	4	0.06	2	0.07	15	0.05	25	0.04	16	0.03
M. SOBOTA	27	0.03	27	0.03	23	0.04	20	0.04	16	0.04	17	0.03
SENTJUR	19	0.04	21	0.04	20	0.04	17	0.04	24	0.04	18	0.03
SL. BISTRICA							37	0.03	27	0.04	19	0.03
JESENICE							33	0.03	31	0.03	20	0.03

Glede onesnaženosti z dimom je situacija v celjski regiji manj problematična kot glede onesnaženosti zraka z SO₂. Na lestvici 20 z dimom najbolj onesnaženih krajev v Sloveniji so iz celjske regije uvrščeni le 4 kraji, in sicer Celje na 7. mestu, Žalec na 10. mestu, Store na 15. mestu in Šentjur na 18. mestu.

Podatki o emisijah škodljivih snovi v ozračju so poleg imisijskih podatkov drugi pomembni pokazatelj stanja onesnaženosti ozračja. Omogočajo nam, da lahko pričnemo izvajati sanacijske ukrepe povsod, kjer smo z meritvami imisij zabeležili previsoke koncentracije enega ali več polutantov v ozračju. Na območju, kjer zrak ni prekomerno onesnažen, nam ti podatki povedo, kakšne so možnosti nadaljnega gospodarskega razvoja na določenem območju v skladu z ohranitvijo kvalitete zraka.

Ocena emisij škodljivih snovi v zraku v celjski regiji

Občina	Emisija SO ₂ v letu 1980 v t/leto ¹	Največji onesnaževalci	Vrsta onesnaževanja in količine
Celje	4320 ²	EMO Celje	fluoridi (105 t/leto — kar je ekvivalentno 6300 t SO ₂ /leto)
Laško	1430	Cinkarna Celje	2783 (2) t SO ₂ /leto
		Papirnica	
		Radeče	820 t SO ₂ /leto
Mozirje	365	Pivovarna Laško	240 t SO ₂ /leto
Slovenske Konjice	610	GLIN Nazarje	60 t SO ₂ /leto
		Konus	290 t SO ₂ /leto, prašni delci,
Šentjur	260	Sl. Konjice	ostalo (topila)
		Alpos Šentjur	20 t SO ₂ /leto
Šmarje	440	Steklarna	
		R. Slatina	260 t SO ₂ /leto, prašni delci, fluoridi
Titovo Velenje	670 (brez TES)	TE Soštanj	59.700 t SO ₂ /leto — vir TE Soštanj
			92.000 t SO ₂ /leto — vir Kneževič ³
			124.000 t SO ₂ /leto — vir Krstič ⁴
Žalec	2076 ⁵	Usnjarna Soštanj	260 t SO ₂ /leto, organska topila
		TT Prebold	163 t ⁵ SO ₂ /leto
		KIL Liboje	fluoridi

Legenda: TES — Termoelektrarna Soštanj, TT — Tekstilna tovarna, KIL — Keramična industrija Liboje

¹ Oceno za leto 1980 je pripravila Republiška služba za varstvo zraka, oktober 1985.

² Podatki za leto 1985 — vir Ekološka bilanca Celja, Razvojni center Celje, 1986.

³ A. Kneževič: Model regulisanja SO₂ u Jugoslaviji, Gozd in okolje — Foren 1986, Ljubljana — maj 1986, str. 233—244.

⁴ Krstič, Papo, Soč: Neophodnost odsumporavanja dimnih gasova nekih termoelektrana, Zaštita atmosfere, št. 9 (2), 1981, str. 43—56.

⁵ Kataster virov onesnaževanja zraka za občino Žalec, ZSMH Celje, 1986.

Po grobih ocenah viri onesnaževanja na območju celjske regije letno emitirajo v ozračje okrog 10.200 ton SO_2 letno (brez emisij iz termoelektrarne Šoštanj). Podrobnejši pregled virov in količin onesnaževanja je podan v tabeli.

Heterogenost podatkov o emisijah škodljivih snovi v ozračju kaže na to, da je teh podatkov še vedno sorazmerno malo in še to so v glavnem ocene, ne pa rezultati izmerjenih emisij. Do sedaj je kataster virov onesnaževanja zraka izdelan le za občini Celje in Žalec, v ostalih šestih občinah pa bo izdelan šele v letošnjem letu.

Največji onesnaževalec zraka, ne le v regiji, pač pa tudi v Sloveniji, je Termoelektrarna Šoštanj, iz katere se letno v ozračje emitira, po zadnjih ocenah, ki izhajajo iz ocene vsebnosti celokupnega žvepla v premogu, ki se uporablja kot vir energije, 124.000 ton žveplovega dioksida. Pri pretvorbi premoga v Šoštanju v primarno električno energijo in sekundarno toplotno energijo se izkoristi le 32 % primarne energije, medtem ko se 68 % energije in vse druge neizrabljene sestavine premoga brez čistilnih naprav emitirajo v okolje — v zrak, vodo in odpadke.

Glede na nivo onesnaženosti zraka z SO_2 se uvrščajo kraji v 4 območja onesnaženosti. Če primerjamo razvrstitev krajev po odloku o razvrstitvi¹ iz leta 1975 z rezultati meritev onesnaženosti ozračja v kasnejših obdobjih, ugotovimo sledeče:

- Še nadalje ostajajo v 4. kritično onesnaženem območju onesnaženosti zraka Celja (čeprav so tu koncentracije bistveno nižje kot pred 10 leti), Radeče ter dodatno še Zavodnje nad Šoštanjem, zaradi vplivov emisij iz TE Šoštanj, ter območje Gor v Zasavskem hribovju zaradi vpliva emisij iz termoelektrarne Trbovlje.

- Območje Štor se je iz 4. območja onesnaženosti zraka uvrstilo v 3. območje. Leta 1975 je bil v 3. območje onesnaženosti zraka v celjski regiji uvrščen Vrh nad Šoštanjem, drugi večji kraji v regiji pa v 2. območje. V kasnejšem obdobju se je kakovost zraka v Preboldu, Polzeli, Žalcu, Šentjurju, Rimskih Toplicah, Laškem in po zadnjih podatkih tudi v Šmarju poslabšala tako, da jih lahko uvrstimo v 3. območje onesnaženosti. Po meritvah v kurilni sezoni 1986/87 pa bo mogoče Laško že uvrstiti v 4. območje onesnaženosti zraka.

- Le naselja Rogaška Slatina, Šoštanj, Titovo Velenje, Slovenske Konjice, Zreče in Nazarje, kjer so bile izvajane meritve onesnaženosti zraka z SO_2 , lahko uvrstimo v 2. območje onesnaženosti zraka.

2. Onesnaženost površinskih voda na območju celjske regije

Območje celjske regije obsega porečje Savinje in Sotle. Savinja in Sotla sta po hidrografskih značilnostih zelo različni. Savinja in večina njenih pritokov (z izjemo Voglajne) so v bistvu hudourniki, ki so hidrološko neugodni (po-

¹ Odlok o razvrstitvi območij SR Slovenije v območja onesnaženosti zraka za potrebe varstva zraka (Uradni list SRS, št. 21/75).

goste poplave, odlaganje nanosov itd.), vendar pa bogati s kisikom. Zaradi dokajšnjega padca, pragov in drč je vnos kisika velik in zato tudi vsebnost kisika, ki je odločujoča za razgradnjo odpadnih organskih snovi, ki dotekajo v naše vodotoke. Samočistilna sposobnost Savinje je zaradi tega velika, vendar nezadostna, kadar je odpadnih voda preveč, oziroma kadar je onesnaževanje preveliko.

Sotla je v primerjavi s Savinjo počasna reka. Zaradi tega je vnos kisika manjši kot pri Savinji, s tem pa je manjša tudi samočistilna sposobnost.

Na kakovost vodotokov vplivajo zlasti hidrološke razmere na porečju. Količina in onesnaženje odpadnih voda, ki se zlivajo v vodotoke, sta med letom konstantna, razreditev in samočistilna sposobnost vodotokov pa sta odvisni od pretoka in temperature vode. Le-ta vpliva na vsebnost kisika v vodi in hitrost razgradnje organskih snovi. Stanje vodotokov je kritično v sušnih mesecih (avgust, september in oktober), zlasti pa še v sušnih letih (1983 in 1985).

Tudi površinske vode po kvaliteti razvrščamo v 4 kakovostne razrede:

- v prvem kakovostnem razredu so vode, ki so tako čiste, da se lahko uporabijo za pitje. Po oceni je v regiji le 10 % takšnih površinskih voda;
- v drugem kakovostnem razredu so vode, ki so primerne za kopanje, šport na vodi, z določeno obdelavo so te vode primerne tudi za pitje;
- vode tretjega kakovostnega reda so primerne samo za namakanje, ribogojstvo in industrijsko rabo (vendar ne za prehrabeno industrijo);
- vode četrtega kakovostnega razreda so izven vseh norm.

Kakovost površinskih voda na območju celjske regije v letih 1975/76, 1980/81, 1984 in 1985 (po razredih kakovosti)

Reka	Postaja	1975/76	1980/81	1984	1985
Savinja	Logarski most	—	—	1—2	1—2
	Letuš	1—2	2	2	2
	Braslovče	2	2	2	2—3
	Medlog	2	2	2	2—3
	Tremerje	3	2—3	2—3	3
	Laško	4	3—4	3	3—4
	Veliko Širje	2—3	2—3	3	3
Paka	Paka	—	—	2	2
	Titovo Velenje	—	—	4	4
	Šoštanj	—	—	4	4
	Rečica	3—4	(3)—4	3—4	3—4
Vogljajna	Celje	4	3—4	3	3
Hudinja	Celje	4	3	2—3	3
Sotla	Rogatec	2—3	3	3—(4)	3—4
	Rogaška Slatina	(3)—4	3—4	4	4
	Rakovec	1—2	2	2—(3)	2—(3)
Sava	Radeče	3—4	3—4	3—4	4

Vir: podatki Zveze vodnih skupnosti SR Slovenije

V večini vodotokov v celjski regiji je zaznati organsko onesnaževanje (fekalne vode iz naselij, odpadne vode iz industrije, obremenjene z organskimi snovmi), anorgansko onesnaženje pa prispeva industrija v Saleški dolini, Savinjski dolini, v Celju in v Laškem.

V tabeli je pregled onesnaženosti vodotokov in spremembe njihove onesnaženosti od leta 1975/76 do 1985, ko je bil na vodotokih zelo nizek vodostaj.

Sedaj so v celjski regiji najhujše obremenjeni naslednji odseki vodotokov:

4. kakovostni razred — biološko mrtvi odseki:

Paka pod Titovim Velenjem in Šoštanjem

Mestinjščica pod Vitalom

Šmarski potok pod Smarjem

Vzhodna Ložnica pod dotokom izcednih voda iz deponije Cinkarne

Rečica pod Rudnikom v Laškem

4. kakovostni razred:

Sotla pod Rogatcem in pod Rogaško Slatino

Ratanski potok pod Rogaško Slatino

Savinja pod Laškim

Vogljajna pod izlivom GZ-2

Pešnica v Šentjurju

Kozarica pod klavnico

Libojska Bistrica pod KIL

Kakovost vodotokov se ocenjuje na osnovi meritev pri nizkih vodostajih v poletnih — jesenskih mesecih. Kakovost iz leta v leto niha, odvisno od pretokov. V sušnih letih je na nekaterih odsekih kakovost katastrofalna. Leto 1983 je bilo sušno, še hujše je bilo leto 1985. Tako je bila oskrba z industrijsko vodo ponekod v regiji ogrožena. Steklarna v Rogatcu je na primer počrpala vso vodo iz struge Sotle, črpališče tehnološke vode na Hudinji pri mehkem jezu je počrpalo polovico vode iz Hudinje. Ocenjuje se, da je bilo v Hudinji oziroma Vogljajni 30 % odplak in le 70 % žive vode. Še huje je bilo v Paki, kjer se ocenjuje, da je bilo 40 % žive vode in 60 % odplak.

Zaradi pomanjkanja pitne vode v Titovem Velenju je bilo treba zajeti vso Ljubijo pri zajetju in še vso Kramarico.

Takšna kritična situacija na Hudinji je narekovala stalno kontrolo in tudi že zmanjšanje proizvodnje v nekaterih organizacijah.

Navedeni podatki o najhujših primerih in posledicah prekomerne onesnaženosti površinskih voda na območju celjske regije zgovorno kažejo resnost ekološke problematike in potrebo po čim hitrejšem saniranju nastalih razmer.

3. Posledice prekomernega onesnaževanja okolja na območju regije

Območje celjske regije je bolj onesnaženo, kot bi pričakovali glede na dosežen industrijski, urbani in splošni nivo razvitosti. Nesorazmerja med emisijo in imisijo se najbolj kažejo v onesnaženosti zraka in vode, kot posledica pa v propadanju gozdov na območju regije. Po ocenah je v celjski regiji med populacijskimi in drugimi načini onesnaževanja pri vodah približno 1 : 4, pri zraku pa dvakrat slabše.

Poškodovanost vegetacije je nazoren pokazatelj negativnih vplivov onesnaženosti zraka na okolje. Njena poškodovanost nam je svarilo za nevarnosti, ki zaradi onesnaženosti okolja pretijo človeku. Neskladje med hitrim tehnološkim razvojem in naravnim ravnotežjem se manifestira v pospešenem propadanju gozdov. V najbolj kritično onesnaženih območjih v regiji, to je v okolici Celja ter v območju termoelektrarn Šoštanj in Trbovlje so gozdovi poškodovani že v taki meri, da to lahko v primeru, če viri onesnaženja ne bodo v kratkem času sanirani, pomeni uničenje gozdov na kritičnih območjih. Tako je na primer delež poškodovanih gozdov leta 1951¹ od pomladi do jeseni na območju velenjske občine porasel od 38 % na 81 %.

Zrak je — še pred vodo in hrano — najpomembnejši ekološki dejavnik za življenje. Ugotovljeni so učinki najpogostejših onesnaženj na specifično obolenost ljudi. Izstopajo pa predvsem boleznih dihal, narašča število kroničnih pljučnih obolenj, še zlasti alergičnih in obstruktivnih. Kot primer tesne, vendar ne izključne povezanosti med onesnaženostjo zraka z žveplovim dioksidom in številom akutnih boleznih dihal pri otrocih do šest let starosti, naj navedem naslednje podatke: celjska občina zavzema peto mesto v Sloveniji s 1560 obolenji dihal na 1000 otrok v letu 1984 (pri onesnaženosti zraka z SO₂ pa istega leta 4. mesto), šentjurska občina pa zavzema s 1101 obolenjem na 1000 predšolskih otrok 11. mesto v Sloveniji, pri onesnaženosti zraka z SO₂ pa 15. mesto. Tudi zdravstvena raziskava v Celju je ugotovila pomembno večjo obolevnost bolnikov s kronično obstruktivno pljučno boleznijo iz kritično onesnaženega območja Celja v primerjavi s tistimi, ki živijo v manj onesnaženem območju Celja.²

Pri posledicah prekomerne onesnaženosti zraka in voda je treba omeniti tudi tako imenovane družbeno-ekonomske posledice, ki se kažejo predvsem v kmetijstvu, hitrejšem propadanju gradbenega fonda in podobno. V Celju je na primer ocenjeno, da stanovanjski objekti zaradi agresivnega ozračja propadajo toliko hitreje, da bi bilo potrebno letno stopnjo amortizacije dvigniti za eno tretjino.

4. Nekaj zaključnih misli ob zaključku prve faze Ekološke bilance celjske regije

Največji ekološki problemi na območju celjske regije so predvsem naslednji:

- Ekološki problem številka ena v regijskem kot tudi v širšem slovenskem prostoru je na območju občine Titovo Velenje, in sicer ugrezanje površin kot posledica rudarjenja, odlaganje velikih količin pepela iz Termoelektrarne Šoštanj, onesnaženost površinskih voda, onesnaženost zraka v hribovitem delu občine zaradi ogromnih emisij škodljivih snovi iz TE Šoštanj ter na to vezano propadanje gozdov.

¹ Po zelo hudi zimi, ki je proces propadanja gozdov še pospešila.

² Na osnovi vsakodnevnih meritev SO₂, fluorovodikov in dima je bilo Celje razdeljeno na območja A in B. Območje A je kritično onesnaženo in po normativih WHO neprimerno za bivanje (C 95 > 0,32 mg SO₂/m³), območje B je sicer čezmerno onesnaženo, a še znosno za bivanje (C 95 — 0,16—0,31 mg SO₂/m³ zraka).

- Onesnaženost ozračja na območju regije, saj so Celje, Radeče, Zavodnje nad Šoštanjem in Gore v Zasavskem hribovju uvrščeni v 4. območje kritične onesnaženosti zraka, večina večjih urbanih središč v regiji razen Rogaške Slatine in Šoštanja ter Titovega Velenja pa v 3. območju onesnaženosti zraka.

- Kritična onesnaženost površinskih voda, saj so v vseh občinah regije odseki vodotokov, ki so biološko mrtvi ali pa uvrščeni v 4. kategorijo kritično onesnaženih voda; kot naslednje pa ekološka nevarnost, ki jo nakazuje izgradnja hidroelektrarne Vrhovo na Savi, če ne bodo pred tem očiščene vode Save in Savinje.

- Odlaganje odpadkov — komunalnih, predvsem pa posebnih.

- Posledice prekomernih emisij škodljivih snovi v okolje se kažejo zlasti v — propadanju gozdov predvsem na območju vplivov emisij iz visokih dimnikov (velenjska in mozirska občina, zasavsko hribovje, okolica Celja, Rogatca in Rogaške Slatine);

- zdravstvenem stanju prebivalstva na območju s kritično onesnaženostjo ozračja;

- poškodbah genetskega materiala pri rastlinah.

Analiza onesnaženosti zraka in površinskih voda na območju celjske regije je pokazala vso resnost problema. Nakazana območja prekomerne onesnaženosti zraka in površinskih voda, predvsem pa skoraj že katastrofalne posledice onesnaženosti pri propadanju gozdov ter zdravstvene in družbenoekonomske posledice kličejo k hitri sanaciji virov onesnaževanja. Izboljševanje kvalitete okolja (predvsem kvalitete zraka in voda) je kot eden od osnovnih ciljev opredeljeno v planskih dokumentih republike in posameznih občin celjske regije. Reševanje ekoloških problemov bo moralo biti tesno povezano s sanacijo največjih virov onesnaževanja ter s kvalitetnejšim tehnološkim razvojem, ki bo okolje upošteval kot omejitveni dejavnik, v regiji pa razvijal takšne tehnologije, ki bodo na enoto proizvoda rabile manj energije, surovin in vode. To je alternativa razvoja, ki jo že tako prizadeto okolje v regiji tudi zahteva.

LITERATURA IN VIRI

1. Raziskovalni projekt: Model sanacije ozračja v urbanizirani kotlini, Republiška raziskovalna skupnost Slovenije, Občinska raziskovalna skupnost Celje — 1981, 1982, 1983.
2. Ekološka bilanca Celja, I. in II. faza, Razvojni center Celje, 1985, 1986.
3. A. Planinšek: Zimska jezera hladnega zraka v celjski kotlini, diplomsko delo, 1974.
4. Z. Petkovšek in sodelavci, Širjenje onesnaženja zraka v kotlinah, I. faza (Projekt: Okolje — onesnaženje zraka), Ljubljana 1973.
5. Ključni problemi in razvojne možnosti celjske regije, Razvojni center Celje, 1985.
6. Darka Domitrovič-Uranjek: Ekološka bilanca Celja, Celjski zbornik 1986, str. 75—100.
7. Darka Domitrovič-Uranjek: Ekološka bilanca Celje — strokovna podlaga za pripravo ukrepov za izboljšanje kvalitete okolja, IB, Revija za planiranje, št. 9/1986, str. 17—24.
8. Darka Domitrovič-Uranjek: Pristop k razreševanju problematike okolja na primeru Celja, Naše okolje, št. 3—4/1986, str. 53—55.
9. Hidrometeorološki zavod Slovenije: Rezultati analiz Savinje, Pake in Soče v letih 1980—1985.
10. Kataster kakovosti površinskih voda v letih 1980—1985, PUV Nivo Celje.
11. Fedor Černe: Zasnova reševanja problematike varstva okolja v planskih dokumentih SR Slovenije, Naše okolje, št. 3—4/1986, str. 46—49.
12. Gospodarski načrti gozdnogospodarskih enot na območju GG Celje in Nazarje, 1986.
13. Marjan Šolar s sodelavci: Povzetek študije onesnaženja zraka in propadanje gozdov v Sloveniji. Inštitut za lesno in gozdno gospodarstvo, Ljubljana 1983.
14. Gozd in okolje — Foren 86, Jugoslovansko posvetovanje, 14.—15. 5. 1986, Ljubljana, maj 1986.
15. Mežnar in sodelavci: Kronične pljučne bolezni in stopnja onesnaženosti zraka v Celju, Zdravstveni vestnik, št. 7—8/1984.
16. Dušan Miš: Nekateri vidiki zdravstvenih posledic zaradi škodljivih zdravstveno-ekoloških vplivov iz okolja, Zbornik — Slovensko posvetovanje o onesnaževanju in varstvu okolja, Zavod za tehnično izobraževanje Ljubljana, 1986.
17. Geografski problemi življenjskega okolja, Celje — Velenje, 25.—29. 9. 1973, Geographica Slovenica 9, Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani, 1973.
18. Družbenoekonomske posledice onesnaževanja ozračja v celjski kotlini, Razvojni center Celje, Inštitut za geografijo univerze Ljubljana, februar 1982.

VLADO BUKVIČ

**RAZVOJNA PRENOVA CELJSKEGA GOSPODARSTVA:
STATUS QUO?****Kaj je pravzaprav projekt »P« in ali res ni nič posebnega?**

V začetku 80-tih let smo snovalci programa družbeno usmerjenih aktivnosti za izvedbo projekta »Prestrukturiranje celjskega gospodarstva« svoja hotenja in prizadevanja takole razlagali in osmišljali: »Razmišljanja o razvojni problematiki Celja so pripeljala do sprejetja projekta »Prestrukturiranje celjskega gospodarstva«, s katerim poskuša Celje prevzeti bistveno večjo odgovornost za lasten razvoj kot do sedaj. Da bi bilo to moč doseči, pa je potrebno ustvariti pogoje za družbeno usmerjen proces pri vseh tistih, predvsem pa v OZD, ki bodo permanentno izvajali programe prestrukturiranja gospodarstva. Tega cilja pa ni mogoče doseči drugače kot s sočasno in medsebojno koordinirano akcijo družbenopolitičnih organizacij, Izvršnega sveta, poslovnih organov in stroke. Takšno razreševanje naj bi prineslo na strokovnem področju pomembne rezultate, saj izvajalci projekta prestrukturiranja zagotavljajo vnos najnovejših strokovnih dosežkov, s katerimi v tem trenutku razpolaga Slovenija. Takšen pristop zahteva torej skupen program aktivnosti, ki bo zagotovil ustrezno družbeno klimo in pogoje za realizacijo strateških ciljev prestrukturiranja celjskega gospodarstva, kar pomeni skupno organizirano iskanje razvojnih usmeritev in usposobitev tako družbenopolitične skupnosti kot organizacij združenega dela za stalno iskanje in uveljavljanje razvojnih usmeritev«.

Da v tistem času večina DO ni imela izoblikovane strategije svojega dolgoročnega razvoja, je dalo misliti na dvoje: na določeno inercijo celjskih DO ali pa na njihovo razvojno stisko oziroma nemoč pri morebitnem iskanju razvojnih usmeritev. Kljub temu projekta »P« nikoli nismo razumeli kot iskanje teh razvojnih usmeritev nekje »izven gospodarstva« ali namesto njega in prenašanje tako oblikovanih usmeritev navzdol.

Avtor: mag. Vlado Bukvič, dipl. oec., Razvojni center Celje

In kje smo danes, po nekaj letih strokovno usmerjenih aktivnosti in naporov, vloženih v razvojno koordinacijo projekta »P«?

Zal ugotavljamo nič kajti dosti spremenjeno stanje, vsaj kar zadeva poslovno uspešnost in gospodarsko učinkovitost; torej večjih, merljivih rezultatov tehnološke prenove še ni. Ni pa jih, ker tudi prenove ni. Ob zadnji obravnavi projekta »P« na zborih skupščine občine v l. 1986 je bilo ugotovljeno, da so sicer vidni določeni premiki v pozitivni smeri, vendar pa da so ti premiki prepočasni.

Tudi danes še ne moremo trditi, da so DO dokončno izoblikovale strategijo svojega razvoja kljub ugotovitvi, da je v celjski industriji razmeroma kar lepo število razvojnih programov. Velika pomanjkljivost je namreč v tem, da pogoji za njihov prenos v proizvodnjo niso zadovoljivi. Prav zaskrbljujoči so.

Zato moramo nedvomno vztrajati na kontinuiteti doslej vloženih naporov v okviru projekta »P« in jih v prihodnje celo intenzivirati, vendar ne v obliki vsiljevanja gospodarstvu nečesa, kar mora samo spoznati za svoje, namreč to, da je spremenjen odnos do razvoja edina pot iz sedanje gospodarske stiske.

Ko tako ocenjujemo stvarne možnosti uresničevanja in praktičnega potrjevanja projekta »P«, moramo upoštevati občinski prostor — občinsko gospodarstvo kot dovolj definiran pojem, da lahko na njem lociramo aktivnosti v II. in III. fazi izvajanja projekta in družbene aktivnosti, ki so predvsem v samousposobitvi OZD za prestrukturiranje in soustvarjanje tistih pogojev v DPS, ki takšne procese omogočajo.

Zato moramo projekt »P« oziroma celotno prestrukturiranje predstavljati kot trajno interdisciplinarno aktivnost v OZD, ki daje možnost preseganja posameznih razvojnih dilem. Projekt »P« ostaja razvojni koncept prostora, ki temelji na preobrazbi temeljnih nosilcev proizvodnje ob usmerjanju in aktivnem sodelovanju vseh subjektivnih sil.

Izhajajoč iz teh spoznanj, projekt »P« res ni nič posebnega. Izhajajoč iz dolgoročne usmeritve občine Celje, da razvojno in tehnološko prenovi svoje gospodarstvo in da ga preusmeri v dejavnosti, ki bodo izkoriščale umski potencial, pa je projekt »P«, vsaj v svoji zasnovi, nekaj posebnega. Občina Celje je namreč redka ali skoraj edina občina v SR Sloveniji (poleg Maribora), ki se organizirano, strokovno, samoupravno ukvarja z modeli prestrukturiranja svojega gospodarstva. Škoda bi bilo, če si z afirmacijo v rezultatski uspešnosti teh razvojnih procesov ne bomo znali in hoteli podrediti v obliki skupne razvojne strategije.

Kljub postavljanju črke P v navednice in kljub takšnemu ali drugačnemu apostrofiranju že tako sprofaniranega izraza, kot je prestrukturiranje, ni projekt »P« nič posebnega. Ni nič posebnega z vidika ugotavljanja potreb gospodarstva po prenovi, nič posebnega z vidika spremljanja premikov in nenehnega opozarjanja na poglobljanje gospodarske in razvojne krize. Zagotovo pa bo nekaj posebnega, če bomo projekt vselej akcijsko naravnavali — od globalne zasnove do konkretnih projektov, ki edini lahko spreminjajo obstoječe stanje, če bo imel projekt kreativno mobilizatorski značaj, če bo postal imanen ten gospodarskim subjektom, skratka, če se bodo DO z njim identificirale in ga sprejele za svojega.

Zasnova projekta »P« in organizacija njegove izvedbe

Osnovna značilnost metode dela na projektu »P« je v opredelitvi raziskovalnega projekta kot družbeno usmerjenega procesa, s katerim naj Celje prevzame odgovornost za lastni razvoj. V letu 1987 znaša predračunska vrednost raziskovalnega projekta 497 milijonov din. Projekt sofinancira Občinska raziskovalna skupnost Celje v višini 82 milijonov din, strokovno in razvojno pa ga koordinira Razvojni center Celje.

Projekt »P« smo zasnovali v treh fazah: koncepcija, strategija razvoja, izvedba.

Z II. fazo smo si izvajanje projekta zamislili kot sistem povezanih, med seboj usklajenih razvojno-raziskovalnih nalog, ki jih lahko razdelimo v dve skupini:

— razvojno infrastrukturne naloge, ki obsegajo

- naloge, ki opredeljujejo perspektivno povezanost celjskega gospodarstva z zunanjim gospodarskim sistemom (tehnologija, izvoz),
- raziskave, ki preučujejo možnosti gospodarstva za različne variante razvoja,
- raziskave, ki proučujejo promotivnost raziskovalnega projekta kot družbene akcije in

— R-R modelni projekti, ki imajo svoj domicil v DO, za cilj pa oblikovati organizacijsko tehnološke modele razvojno preobrazbenih jeder.

V zadnjih dveh letih se je več DO vključilo v II. fazo projekta »P« z lastnimi modelnimi projekti, ki predstavljajo tudi zanje nosilne razvojne programe. To lahko ocenimo kot pomembnejši kvalitativni premik v smislu večje identifikacije združenega dela s projektom »P«.

Celotno izvajanje projekta usmerja in spremlja projektni svet. Za Izvršni svet pa je bilo že ob koncipiranju načrtne razvojne prenove poudarjeno, da mora ob realizaciji projekta »P« postati tisti strokovno in upravno oblastni organ, ki ob ustrezni klimi zagotavlja operativno politiko in izvajanje posameznih kriterijev prestrukturiranja ter sankcionira določila iz DD o temeljih plana, ki zadevajo razvojna vprašanja. Danes še posebej ocenjujemo, da mora biti vloga IS odločujoča na naslednjih področjih:

— preverjanje, v koliki meri se izpolnjujejo kriteriji prestrukturiranja v DO;

— vplivanje na finančno politiko v občini, predvsem v zagotavljanju materialne podpore perspektivnejšim razvojnim programom;

— vplivanje na namensko koriščenje prostora in njegovo opredeljevanje ter infrastrukturno opremljenost (energija, voda, reprodukcijski material, ekologija);

— izvajanje kadrovske politike za izboljšanje kvalifikacijske strukture itd.

Drugi dejavniki, predvsem pa subjektivne sile, se vključujejo v aktivnosti ob projektu »P« spodbujevalno, ustvarjajoč predvsem ugodnejšo družbeno klimo za procese razvojne preobrazbe.

Uresničljivost ciljev projekta »P«: vizija ali razvojna nuja celjskega gospodarstva?

Osnovni cilj projekta »P« še vnaprej ostaja isti: preseči sedanjo nemoč in inercijo ob organiziranem skupnem iskanju razvojnih usmeritev, zasledujoč pri tem dva temeljna podcilja:

— oblikovati razvojna jedra (nosilne perspektivne proizvodne programe) in zmanjšati obstoječo heterogenost gospodarstva ter

— usposobiti razvojna jedra kot nosilce razvojno tehnološke prenove celjskega gospodarstva.

Pri snovanju II. faze projekta »P« smo že večkrat poudarili, da moramo potrjevati in dograjevati izhodiščne usmeritve dosedanjega R-R dela, za osrednjo nalogo pa smo si zastavili oblikovanje ustrezne strategije, kako namreč priti do končnih rešitev, t. j. pod kakšnimi pogoji lahko celjsko gospodarstvo razvojno in tehnološko usposobimo za konkurenčnejše nastopanje na tržišču.

Uresničljivost tako zastavljenih ciljev ne more biti vizija, pač pa razvojna nuja našega tehnološko izčrpanega gospodarstva. S sedanjih 20 %, kolikor ustvarijo tehnološko intenzivnejše proizvodnje DP celjske industrije, naj bi do l. 2000 porastel ta delež za tretjino. Toliko načrtuje približno tudi SR Slovenija. S sedanje II. in III. tehnološke ravni naj bi se industrija tehnološko prestrukturirala vsaj na IV. Zato moramo projekt »P« kot celotno našo družbeno aktivnost zasnovati in predstaviti tako, da ni njena temeljna usmeritev v zmanjševanju zaposlovanja zaradi uvedbe novih tehnologij, avtomatizacije, temveč, kot smo že tudi večkrat poudarili, da na račun še vedno pretežno fizičnih naporov usmerjamo delovne ljudi v tiste poklice, kjer lahko sproščajo svoje umske in druge psihofizične sposobnosti in ne zgolj moč svojih mišic.

Za vsako DO, ki se bo še naprej obnašala razvojno stagnantno in vztrajala pri svojih nekonkurenčnih proizvodnih programih, potiskala razvojna vprašanja na rob svoje poslovne politike, ničesar storila za motivacijo notranjih vzvodov za sproščanje lastnih strokovnih potencialov, sodobne metode strateškega planiranja in vodenja pa jemala kot golo filozofijo, bodo zgoraj naštetih cilji ostali nestvarni, neuresničljivi.

Primerna kadrovska usposobitev celjskega združenega dela je *conditio sine qua non*, če naj se trendi tehnološkega in razvojnega zaostajanja Celja ustavijo. Tako moramo najprej vpreči vse sile, da izboljšamo danes izredno neugodno kvalifikacijsko strukturo zaposlenih. V nekaj letih bi morali doseči večji kvalitativni premik na višjih stopnjah strokovne zahtevnosti, kjer danes najbolj zaostajamo. V DO bi morali že zdavnaj spoznati, da je edina osnova za nagrajevanje strokovnih in drugih delavcev lahko le zahtevnost, obseg in rezultati njihovega dela, seveda ob zagotavljanju drugih normalnih pogojev dela (vlaganje v razvoj, razvojno-tehnična opremljenost).

Glede na večje število perspektivnih razvojnih proizvodnih programov v celjski industriji v DO ne bi smelo biti defetizma. Nasprotno, tista DO, ki imajo razvojno perspektivo in tudi relativno kar ugodne pogoje, da programe realizirajo, bi morale te programe najprej tržno prevetrili in se potem čim-

prej uspešno projektno in proizvodno organizirati. Nekatere DO pa te programe že bolj ali manj uspešno tudi uresničujejo, kot na primer:

Libela:	osvajanje proizvodnje mernih pretvornikov
Etol:	optimalizacija predelave brinja
Aero:	mikrokapsuliranje
Zlatarne:	biokompatibilne zlitine
EMO:	program avtomatizacije in program racionalizacije transporta, ločevanja in predelave odpadkov
Železarna Štore:	razširitev kapacitet proizvodnje jekla, program formarske linije na področju livarstva in program strojogradnje
Klima:	program aksialnih ventilatorjev
Cinkarna Celje:	proizvodnja tekočega CO ₂ program grafike
Žična:	proizvodni program krogličnih ležajev in osvajanja tehnologije RIMA sit
MPI — MERX:	razvoj in osvajanje visokobeljakovinskih preparatov idr.

Zakaj ne moremo biti zadovoljni z rezultati razvojne prenovе celjskega gospodarstva?

Čprav bi lahko ob skrbnem prebiranju Kvalitativnih premikov v celjski industriji nekdo hitro zaključil: »Eppur si muove!«, pa moramo, ne da bi vlivali pesimizem v naša skupna razvojna prizadevanja, ob tej priliki opozoriti na vrsto blokad, ki so žal danes še vedno prisotne v združenem delu in v širšem okolju. Najpomembnejše med njimi lahko na hitro razvrstimo takole:

1. Čprav se znanju postopoma spet vrača mesto, ki ga kot osnovna vrednota zasluži v naši družbi, pa je proces njegovega vrednotenja pustil vidne posledice (razvojno-tehnološko zaostajanje).

2. Širše in ožje okolje še vedno ni ustvarilo ugodne klime za R-R in inovativno delo.

3. Pri osvajanju novih programov postavlja relevantno okolje v ospredje vprašanje normativnosti, šele potem vprašanje tehnološke interesantnosti in ekonomske upravičenosti.

4. Tehniška in druga inteligenca še nima pravega motiva za kreativno delo, problem je še večji v okoljih, kjer se le-ta bori za materialno satisfakcijo.

5. Prepočasno je oživljanje tehnične kulture, ki se je z razvrednotenjem znanja v preteklem obdobju močno zožila.

6. Vsaka R-R naloga oziroma projekt je dolgoročna naloga, njeni izvajalci pa so prezaposleni z reševanjem tekočih problemov (poznamo nekaj primerov, ko so razvojni kadri morali nazaj v proizvodnjo) in se psihološko zaradi preobremenjenosti niso sposobni polno odgovorno vključevati v poglobljeno R-R delo.

7. Sestava kadrov, ki naj bi se ukvarjali z R-R delom, ni ustrezna, pogostokrat ti kadri tudi nimajo posebne afinitete do takega dela.

8. Česti so primeri nerazumevanja večdisciplinarnosti zahtevnega R-R dela in nepripravljenosti na skupinsko delo.

9. Ne razume se osnovnih načel projektnega vodenja in organiziranosti za izvajanje večjih in zahtevnejših nalog (prisoten je voluntarizem in improvizacija).

10. Stevilni so primeri, ko vodilni in vodstveni kadri nimajo časa prisluhniti razvojnim vprašanjem, še redkeje pa usmerjati razvoj DO in tako se razvojni problemi odlagajo na jutri; če že ni pravega interesa poglobiti se v to problematiko, se naj vzpostavi pri tej strukturi vsaj institut zaupanja.

11. Izjemnega pomena, predvsem v smislu vplivanja na R-R delo, je organizacijski vidik, ki se žal v večini primerov ne upošteva kot vhodna sestavina oziroma prvina poslovnega procesa; doslej se je izgubljal preveč časa z vprašanji zunanje klasične organiziranosti, ne da bi jo pogojevala narava tehnologije in ekonomika delovnega procesa, žal tudi na področju R-R dejavnosti ne.

12. Zaradi neustrezne organiziranosti R-R dela prihaja v DO do t. i. razvojnega večvladja in do nasprotnih interesov med centralnim razvojem in operativnimi razvoji z domicilom v TOZD.

13. Zaradi zavisti, nevoščljivosti, predvsem pa bojazni za izgubo monopola nad osvojenim znanjem ne prihaja do funkcionalnega prenosa znanja in veščin na mlajše rodove — vsak ščiti le sebe.

14. Prisotni so tudi določeni lokalni interesi in boj za prestiž (kdo bo imel prednost na določenem področju).

15. Soočamo se z generacijskim razkorakom — prihajajo mladi strokovnjaki, neobremenjeni, oboroženi z novimi znanji, drugačnim razmišljanjem, eksaktnjšim razreševanjem problemov in priznavanjem edino strokovne avtoritete svojih sodelavcev in nadrejenih.

Nova osvetlitev vprašanja projekta »P«

Namesto da bi napravili klasičen zaključek prispevka te vrste in v tem kontekstu poudarili zahtevo po konkretizaciji nekaterih ključnih usmeritev — te v bistvu vejejo iz tega gradiva per se — raje osvetlimo vprašanje projekta »P« z vidika njegove pričakovane produktivnosti. Neizpodbitno je namreč dejstvo, da v tej razvojni stiski obstaja močna želja po logični dinamiki manifestiranja rezultatov pred leti zastavljenega projekta. Ob izvajanju projekta »P« se namreč vsiljuje vprašanje rezultatskega sistema, vprašanje linije pričakovanj projekta in simpatiziranja z njim.

Tako bomo morali, predvsem tisti, ki projekt razvojno koordiniramo, tisti, ki smo nosilci razvojnih programov v celjskem združenem delu, in tisti, ki smo odgovorni družbenopolitični delavci te občine, izluščiti in osvetliti notranje elemente tega projekta in narediti nove nastavke njegovega učinkovitejšega poteka. Z razmišljanji o dopolnitvah projekta bo potrebno doseči njegovo učinkovitejšo notranjo strukturo. In kot tretje ter zagotovo najpomembnejše je vprašanje primernosti okolja projekta. To je v bistvu začetek in konec bistva vprašanj glede uspešnosti razvojne prenovе celjskega gospodarstva.

Zavedamo se, da nam ne bo uspelo zagotoviti hitrejših realizacij in kvalitativnih premikov v gospodarstvu, če se nam ne bo dovolj hitro posrečilo zaostri kriterijev uspešnosti poslovanja DO. Seveda so pri tem izvzete tiste DO, ki danes že imajo primerno razvito ambicioznost teh kriterijev in izoblikovano ofenzivno strategijo. Prek IS do vodstev OZD, prek skupščine do predsednikov delavskih svetov in prek DPO do njihovih osnovnih organizacij se bomo morali po eni strani usmeriti v DO z dobrimi rezultati in na drugi strani v DO s slabimi, podpovprečnimi rezultati poslovanja. V občini si bomo morali prizadevati, da bo vpeljan institut zaupnice in da postane neizprosna tudi zamenjava neuspešnih vodstvenih struktur v OZD. Doseči je potrebno, da bo razvojna komponenta v tem okolju dobila svoj drugi domicil. V občini pa bo potrebno oblikovati kvoto letnega ukinjanja za DPS »nesprejemljivih delovnih mest«, t. j. takih delovnih mest, ki v okviru svoje OZD ne zagotavljajo niti povprečnih OD podskupine dejavnosti niti povprečne akumulacije, in takih, ki nimajo nobene potencialne perspektivnosti.

Neprimerno večji domet pa lahko dosežemo z ustanavljanjem novih majhnih, tehnološko propulzivnih proizvodnih enot — družbenih organizacij. V ta namen bomo morali oblikovati potrebna inicialna sredstva, poiskati in dati možnost »samoupravnim podjetnikom«, da se vključijo v proces avtonomnega ustanavljanja novih DO.

Naša skupna naloga v prihodnje je torej priti do nove konstelacije tistih elementov politike prestrukturiranja, ki bo vnesla nov vzvod v razvojno in tehnološko prenovu celjskega gospodarstva.

MARTA CVIKL

OBLIKOVANJE AKUMULACIJE OZIROMA SREDSTEV ZA RAZŠIRJENO REPRODUKCIJO V OBČINI CELJE

1. Izhodišča

Problematika akumulativnosti OZD je večplastna in — kar je izredno pomembno — predvsem strukturnega značaja. Pri tem je na eni strani prisotna vrsta vprašanj v zvezi s strukturo akumulacije po dejavnostih (vpliv organske sestave kapitala, vpliv primarne in sekundarne delitve dohodka) kot posledice obstoječega sistema pridobivanja in delitve dohodka, kjer je akumulacija v bistvu rezidualna kategorija, na katere višino in dislokacijo direktno vplivajo splošni pogoji gospodarjenja skozi sistemske predpise in mere ekonomske politike ter preko številnih medrepubliških dogovorov in samoupravnih sporazumov. Kot vzroka za premajhno akumulativno sposobnost OZD se najpogosteje omenjata premajhna motiviranost OZD za akumuliranje ter premajhna možnost razpolaganja z ustvarjeno akumulacijo (obveznosti iz akumulacije!), pri čemer obstoječa sistemska regulativa še vedno ne vpliva dovolj na pozitivne spremembe na tem področju.

Vloga, ki jo ima sistem razširjene reprodukcije v gospodarskem razvoju, se kaže v vzpostavitvi takšne povezave sistema akumuliranja in sistema investiranja, da so izpolnjene zahteve obeh sistemov oziroma podsistemov, torej, da se možna akumulacija zbere in aktivira v takšne stvarne naložbe, da bo dosežena največja možna učinkovitost investicij. Sistem razširjene reprodukcije v naših razmerah ne opravlja svoje vloge v takem obsegu, kot bi bilo za stabilen gospodarski razvoj potrebno, saj se moramo soočiti z velikim razkorakom med strukturo sredstev akumulacije in strukturo sredstev za financiranje investicij po nosilcih — torej razkorak med sistemom akumuliranja (načinom oblikovanja in zbiranja akumulacije) in sistemom financiranja razširjene reprodukcije oziroma investicij, pri čemer je nizka in padajoča akumulacijska sposobnost OZD ključni problem celotnega sistema razširjene reprodukcije.

Z nizko — v letu 1984 in letu 1985 je zdrknila pod republiško povprečje — in padajočo akumulativno sposobnostjo se sooča tudi celjsko gospodarstvo. Zaskrbljujoče so še zlasti ocene (ne vodi se evidence), da so odlivi akumulacije iz občine precej večji od prilivov v občino in da investicije na osnovi združevanja dela in sredstev z OZD izven občine ne prinašajo pričakovanih odnosov. Glede na navedeno problematiko se je v občini izpostavila potreba po poglobljeni analizi tega, kakšno akumulacijo in sredstva za razširjeno reprodukcijo ustvarja celjsko gospodarstvo, kje so vzroki za padanje akumulativnosti, kam se je v preteklosti ta akumulacija usmerjala ter kakšen je bil saldo prilivov in odlivov akumulacije iz občine oziroma vanjo na osnovi združevanja dela in sredstev s poudarkom na učinkih le-tega.

Odgovore na ta vprašanja iščemo s pomočjo raziskovalne naloge z naslovom »Oblikovanje in usmerjanje akumulacije oziroma sredstev za razširjeno reprodukcijo na ravni občine Celje«, ki jo izvajamo v okviru razvojno-raziskovalnega programa Občinske raziskovalne skupnosti Celje.

Prvo fazo z naslovom »Oblikovanje akumulacije oziroma sredstev za razširjeno reprodukcijo na ravni občine Celje« smo izvedli v letu 1986 z namenom, da proučimo medsebojni odnos med »sistemom« kvalitete gospodarjenja ter »podsystemom« oblikovanja akumulacije, in s ciljem, da ugotovimo in analiziramo vzroke oziroma dejavnike, ki vplivajo (so vplivali) na akumulacijsko sposobnost OZD ter tako ugotovimo, katere med proizvodnimi podskupinami celjskega gospodarstva v primerjavi s istimi proizvodnimi podskupinami po Enotni klasifikaciji dejavnosti (v nadaljevanju EKD) v slovenskem in jugoslovanskem gospodarstvu dosegajo boljši, enak ali slabši položaj pri pridobivanju in razdelitvi dohodka.

Drugo fazo z naslovom »Usmerjanje akumulacije oziroma sredstev za razširjeno reprodukcijo na ravni občine Celje« izvajamo v letu 1987 z namenom, da ob upoštevanju rezultatov I. faze raziskave opredelimo ustreznost oziroma učinkovitost porabe oziroma razdelitve v občini ustvarjene kot tudi celotne v občini razpoložljive akumulacije oziroma sredstev za razširjeno reprodukcijo (lastna akumulacija, priliv v »imenu združevanj OZD iz območij izven občin — regija, republika, druge republike), in s ciljem, da oblikujemo predlog smernic oziroma podamo iztočnico za izvajanje potrebnih aktivnosti v obeh smereh, t. j. na eni strani za povečevanje celotne akumulacije ter na drugi strani za čim racionalnejšo porabo le-te kot tudi celotnih sredstev za razširjeno reprodukcijo.

V pričujočem prispevku na kratko prikazujemo rezultate oziroma ugotovitve prve faze raziskave. Podrobneje je metodološki pristop raziskovanja opredeljen v sami nalogi, na tem mestu pa omenimo le, da proučevanje celjskega gospodarstva temelji predvsem na podatkih za leti 1984 in 1985, primerjave kazalnikov pa smo izvajali z različnih zornih kotov:

— vertikalno: kazalnike za posamezne proizvodne podskupine v celjskem, slovenskem in jugoslovanskem gospodarstvu smo primerjali s kazalniki za celjsko, slovensko in jugoslovansko gospodarstvo (gospodarstvo = 100);

— horizontalno: kazalnike za posamezne proizvodne podskupine v celjskem gospodarstvu smo primerjali s kazalniki za iste proizvodne podskupine po EKD v slovenskem gospodarstvu (dejavnost = 100).

2. Analiza medsebojnega odnosa med »sistemom« kvalitete gospodarjenja in »podsistemom« oblikovanja akumulacije

Položaj, ki ga posamezne dejavnosti, panoge, skupine in podskupine dosegajo pri pridobivanju dohodka, v veliki meri pojasnjujejo kazalniki razdelitve dohodka in čistega dohodka. Širše gledano predstavlja razdelitev eno izmed faz reprodukcijskega procesa, v katerem se odražajo vsi elementi proizvodnje (razdelitev sredstev za proizvodnjo in delovne sile), potrošnje (razdelitev sredstev za življenje) in tudi menjave. Ožje gledano pa lahko razdelitev razumemo kot delitev narodnega dohodka za različne namene in med različne subjekte. Govorimo o štirih oblikah razdelitve:

— Primarna razdelitev je proces, v katerem se narodni dohodek razdeli med osnovne proizvodne subjekte. Izraža odnose med blagovnimi proizvajalci, vzpostavljenimi ob realizaciji njihovega blaga in storitev na trgu. Najbolj pogosto se pod pojmom primarne delitve razume samo gibanje absolutnih indeksov cen, to pa je dejansko samo del problema, ki ga je treba razlikovati od samega položaja v primarni delitvi.

— Sekundarna razdelitev je proces, v katerem se dohodek organizacij združenega dela razdeli med organizacije in ostale subjekte, in sicer preko davkov, prispevkov in različnih dajatev, določenih z zakonom ali s samoupravnimi sporazumi in družbenimi dogovori.

— Terciarna oziroma namenska razdelitev je razdelitev čistega dohodka (= dela dohodka, ki ostane na razpolago mikro gospodarskim subjektom) na osebno potrošnjo neposrednim proizvajalcem in na akumulacijo.

— Kvartarna razdelitev je razdelitev sklada osebnih dohodkov med neposredne udeležence v proizvodnem procesu v organizaciji združenega dela. Zaradi tesne povezanosti z namensko delitvijo ju običajno prikazujemo in opazujemo skupaj.

Vse oblike razdelitve so v tesni medsebojni povezanosti, pri čemer je namenska razdelitev odvisna od prejšnjih dveh, še zlasti pa od primarne razdelitve. V primarni razdelitvi organizacije združenega dela dobijo možnost, da sploh akumulirajo, v namenski razdelitvi pa to možnost realizirajo ali pa tudi ne. Po drugi strani pa lahko posamezni sektor izkazuje zelo visoko rast cen, pa to še ne pomeni tudi izboljšanja njegovega ekonomskega položaja v celoti niti položaja v primarni delitvi. To se najbolje vidi pri sektorjih, kjer so izdvajanja iz dohodka v sekundarni delitvi znatno nad povprečjem za gospodarstvo. Ker so davki in prispevki iz dohodka normirani, se največje razlike pojavljajo pri izdvajanju za delovno skupnost in za samoupravno dogovorjene obveze (v okviru njih še zlasti obresti, ki imajo v zadnjih letih vse večjo specifično ceno). V teh okoliščinah, ko se iz leta v leto zmanjšuje procent ustvarjenega dohodka, ki se razdeljuje v okviru organizacije združenega dela, se vse bolj uveljavlja prepričanje, da na primarno delitev z enako specifično težo vplivajo tako spremembe cen kot sekundarna in namenska delitev.

Položaj, ki ga dosegata posamezna proizvodna podskupina v celjskem, slovenskem in jugoslovanskem gospodarstvu v primarni, sekundarni in namenski delitvi, je moč ugotoviti skozi izbrane najpomembnejše kazalnike v priloženi tabeli.

TABELA : Zbirni prikaz kazalnikov pridobivanja in razdelitve dohodka po proizvodnih podskupinah v primerjanih gospodarstvih

za 1984 in 1985

Sifra	Dejavnost	raven dohodka			Kazalniki sekundarne in namenske delitve													
		razvrstitev v skupine v letu 1984 in l. 1985			doh/Z ≥100	oseb. por./Z ≥100	AK/Z ≥100	AK/ PUPS ≥6%	doh/Z ≥100	oseb. por./Z ≥100	AK/Z ≥100	AK/ PUPS ≥6%	CD/D ≤ 50 %	% povečanja oz. zmanjšanja deleža čistega dohodka v dohodku v letu 1985 v primerjavi z letom 1984	obr/D ≤ 23%		AK/CO > 25 %	
		Skupine													gosp. CE=100			CE
		A: raven dohodka ≥ 130	B: 110 ≤ raven dohodka < 130	C: 100 ≤ raven dohodka < 110	D: 80 < raven dohodka < 100	E: raven dohodka ≤ 80	gosp. CE=100			CE			gosp. SRS=100			SRS		
10105	Distribucija el. energije	E	E	E														
010710	Proizv. železa in jekla	A	D → B	C → B	x	x5	x	x	x5			x	x	-2,7	-4,5	x		
011093	Predelava cinka	B	B	A	x	x	x	x	x			x	x	-14,8	-0,7		x	
011232	Proizv. porc.in keramike	A → D	D	E			x	x						+3,3	+3,3			
011311	Proizv. litih izdelkov	C → D	C → D	C → D					x5			x5	x	-8,7	-1,9	x	x	x
011312	Proizv.kov.inst.materiala	D	B	A									x	-9,3	-5,1	x	x	
011313	Proizv. orodja	D → E	D	C				x4					x	-0,4	+2,2			
011315	Proizv. žičnih izdelkov	D	D	C → B			x						=	-1,7	-1,8	x	x	
011320	Proizv. konstrukcij	A	D	E									x	-2,2	-2,2			
011390	Proizv. dr. kov.izdelkov	D	C	A → B									x	-1,1	-5,2			
011419	Proizv. dr. strojev	B → C	B → C	B	x	x	x	x	x	x	x	x	x	-4,6	-6,6	x	x	x
011430	Proizv. poklicne opreme	D → A	D → C	C	x5	x5	x5	x	x5			x5	x	6,7	-4,3	x	x	x
011524	Proizv. traktorjev	B	B	A										-1,6	-1,3	x	x	x
011724	Proizv. meril.opreme	E → D	C	B → A			x5	x	x5	x				-10,6	-7,2	x		
011810	Proizv. kemikalij	A	A	A	x	x	x	x	x	x	x	x	x	7,8	+5,3			x
011930	Proizv. barv in lakov	A → B	A	A	x	x	x	x	x	x	x	x	x	-11,6	-9,7	x	x	x
011949	Druga predel. plast.mas	A	D	B	x	x	x	x	x	x	x	x	x	-6,7	-3,3	x	x	x
011990	Proizv. drug.kem. izd.	A	A	A	x	x	x	x	x	x	x	x	x	+0,9	+0,7			x
012130	Proizv. opeke	D → C	E	E										-5,6	-10,4	x	x	x
012142	Proizv. gradb.pred.izd.	D → B	D	E → D									x	-17,6	-0,3			
012201	Proizv. žag. lesa	A	B	D	x			x					x	-11,8	-7,5			x5
012202	Proizv. furnirja in plošč	A	B	D	x			x					x	-15,2	-10,7			x5
012310	Proizvodnja pnhištva	D → C	C	D									x	-8,8	-9,5			x5
012521	Proizv. bomb. tkanin	B	B → C	R → D				x					=	-0,2	+0,9	x	x	x5
012522	Proizv. voln. tkanin	D → C	C → D	D → E			x5						x5	-9,8	-13,0			x5
012615	Proizv. pozamenterije	A → D	D	C → D			x	x		x	x			1,0	-0,6	x	x	x
012622	Proizv. oblačil	C	C → D	D → E									x	-15,8	-2,7			x5
012810	Proizv. obutve	C	C → D	C			x	x						-6,3	-6,4	x	x	x
012909	Proizv.dr.izd.iz kvačuka	A	B → C	B → C	x	x	x	x	x	x	x	x	x	-2,2	-0,1	x	x	x
013010	Mletje žita	A	A	C → B	x			x					x	...	+0,8			x5
013021	Proizv. kruha in peciva	E	E	D			x5	x5					x5	0,0	1,4	x	x	
013042	Predelava mesa	B	B	C → D	x	x			x5				x	-0,5	2,5			
013050	Predelava mleka	E	D	E → D									x5	...	-2,5			
013090	Proizv.dr.živil.proizvodov	A	A	...	x			x	x	x	x	x	x	+1,6	-18,0			x
013400	Grafična dejavnost	A	D	D → E	x	x	x	x	x	x	x	x	x	+2,7	+4,4	x	x	x
013500	Dod.pred.inproizv.sur.iz odd	A	A	A	x	x	x	x	x	x	x	x	x	+4,5	-3,2			x
013904	Proizv. nakita	B	B	A → B	x	x	x	x	x	x	x	x	x	-5,7	+1,6	x	x	x
020110	Poljedelstvo	E	C	B → D										-2,3	11,2	x		x5
020140	Živinoreja	A	C → B	D → C	x			x					x	-7,8	-3,3			x5
020200	Kmetijske storitve	E	B	B → C				x						-3,6	-1,6	x		
030000	Gozdarstvo	E	C → D	E			x		x	x5	x			+5,5	+14,9	x	x	x5
040000	Vodno gospodarstvo	E	E	E										-7,5	-1,7	x	x	x5

Sifra	Dejavnost	raven dohodka			Kazalniki sekundarne in namenske delitve													
		razvrstitev v skupine v letu 1984 in I. 1985			doh./Z ≥100	oseb. par./Z ≥100	AK/Z ≥100	AK/ PUPS ≥6%	doh./Z oseb. par./Z ≥100	oseb. par./Z ≥100	AK/Z AK/ PUPS ≥6%	CO/D ≤ 50 %	% povečanja oz. zmanjšanja deleža čistega dohodka v dohodku v letu 1985 v primerjavi z letom 1984		obr/D ≤ 23%		AK/CD > 25 %	
		Skupine A: raven dohodka ≥ 130 B: 110 ≤ raven dohodka < 130 C: 100 ≤ raven dohodka < 110 D: 80 < raven dohodka < 100 E: raven dohodka < 80	gosp. CE=100	gosp. SRS=100									gosp. SFRJ=100	CE	SRS	CE	SRS	CE
					gosp. CE=100	CE	gosp. SRS=100	SRS	CE	SRS	CE	SRS						
050100	Visoke gradnje	D	D	E									-2,0	-0,2	x	x		
050201	Gradnja prom. objektov	E	E	E									+2,3	+0,4	x	x		
050202	Nizka gradnja in hidrogr.	E	D	E									-2,3	-6,2	x	x		
050301	Gradbene instalacije	D → C	D	E	x	x	x	x	x	x	x		-8,2	-1,1	x	x	x	x5
050302	Zaključna in obrtna dela	E	D	E									-4,4	-5,5	x	x		
060501	Železniški promet	E	E	E		x5			x				-1,1	-0,1	x	x		
060502	Potniški prevoz v cestnem prometu	E	E	E							x		+3,0	-3,7	x	x		
060502	Blag. prevoz v cestnem pr.	D	D	E			x	x	x	x			+15,7	+1,5	x	x		
060800	Preklad.na žel. postaji	C → D	D	B → C		x	x	x	x	x	x		+10,9	+6,8	x	x	x	x
060900	PTT storitve	D → E	D → E	D									-2,1	-0,8	x	x		
070110	Trgovina na drob.z živili	E	E	E									-1,3	+2,5	x	x		
070120	Trgovina na drob.z neživili	B	B → C	E → D	x			x5	x	x	x		-8,5	-1,9	x	x		x
070130	Trgovina na drob.z meš.bl.	E	D	E			x		x	x			+2,9	+1,4	x	x		
070140	Trgov.na drob.z vozili	C → D	B	D → C		x5	x5		x	x	x		+8,8	-1,6	x			x
070150	Trgovina na drob.z deriv. nafte	D → C	D → C	B → A	x	x	x	x5	x	x	x	x5	+6,5	+4,7	x	x	x	x
070210	Trgov. na deb. z živili	C → B	C	B	x5			x5			x		-9,2	-2,5				
070220	Trgovina na deb. z neživili	A	A	A	x	x	x	x	x	x			-7,5	-3,0			x	x
070230	Trgovina na deb. z vozili	C → A	A	A				x5	x	x	x	x	-20,0	+0,1			x	x
070320	Zun. trgov.z neživ. blagom	A	A	A	x	x	x	x	x	x	x5	x	-8,4	-3,5			x	x
080112	Drugi hoteli in moteli	E	E	E									-3,9	+0,1	x	x		
080120	Prehramb. storitve	E	E	E									+1,3	-2,3	x	x		
080200	Turistično posredovanje	E	B → D	A				x	x	x	x5		+2,3	+8,1	x	x		x
090100	Obrt.storitve, popravila	D	D	D									-4,6	-5,0	x	x		x5
090200	Oseb. storitve in stor.gosp.	E	E	E									-4,9	-2,9	x	x		
100102	Urej. naselja-vzdržulic	E	E	E									+0,9	-0,8	x	x		
100310	Proizv., distrib. vode	D → E	E	E		x5							-0,4	-0,8	x	x		
100330	Proizv., distrib. plina	D → B	E → D	E	x	x		x	x	x	x		-6,7	-3,2	x	x		x5
100340	Proizv., distrib. toplote	D → E	E	E				x5	x5				+1,0	+0,6	x	x		x5
100350	Vzdrž.čistoče naselij	E	E	E									-4,5	-0,9	x	x		
100390	Druge komunal.dejavnosti	E	E	E									-3,7	-3,5	x	x		
110300	Stor.na podr. prometa	E	B	B		x		x5	x	x	x		+0,3	-1,8	x	x		x
110400	Projekt.in sorod. teh.n.stor.	E	D → C	B				x5	x	x	x		-2,1	-4,8	x	x		
110600	Razvojno-raziskovalno delo	D → A	D	D	x	x	x5		x	x	x	x5	-30,4	-3,8				
110900	Poslovne storitve	D	D → E	D → E		x							-4,2	-0,6	x	x		x5

LEGENDA: x4 oz. x5: vrednost kazalnika samo v letu 1984 oz. 1985

skupina₁ → skupina₂: prehod proizvodne podskupine iz ene (leto 1984) v drugo (leto 1985) skupino (A,B,C,D,E) glede na vrednost kazalnika "relativna raven dohodka"

VIR: tabele 6.2, 6.3, 6.4 in 6.5 v prilogi raziskovalne naloge

Področje primarne razdelitve je izredno občutljivo, saj je od položaja, ki ga dosega v primarni delitvi, v veliki meri odvisen dohodkovni položaj vsake posamezne dejavnosti, panoge oziroma proizvodne podskupine, kar opredeljuje tako njeno učinkovitost kot tudi njen nadaljnji razvoj. Zakon o združenem delu določa, da je urejanje primarne delitve v obsegu pravic in odgovornosti združenega dela, medtem ko se družbeno posredovanje skrči in uporablja le v izjemnih okoliščinah ter v primerih, ko ne bi prišlo do soglasja in potrebnih rešitev v okviru samoupravnega sporazumevanja in dogovarjanja. Glavni instrument določanja kriterijev za oblikovanje cen je samoupravno sporazumevanje, ki pa je v praksi mnogokrat le instrument za »zidanje« cen in zato v praksi družbeno posredovanje preko ukrepov ekonomske politike zavzema vedno bolj odločilno vlogo.

Med proučevanimi panogami so v jugoslovanski industriji v preteklem srednjeročnem obdobju beležile hitrejšo stopnjo rasti povprečnih prodajnih cen od stopnje rasti stroškov le predelava barvastih kovin, proizvodnja električnih naprav in aparatov, proizvodnja živilskih proizvodov in proizvodnja raznovrstnih izdelkov. Politika cen, ki sloni na kratkoročni kontroli izhodnih cen v situaciji, ko nabavne cene hitreje naraščajo kot prodajne, ni uspešna in z občasnimi splošnimi »zamrznitvami« cen ekonomska politika lahko le začasno blaži napetost med stroški in cenami, vedno pa na račun močnega pospeška inflacijskih stopenj.

Spremembe v cenovnih razmerjih se v veliki meri odražajo v boljšem oziroma slabšem položaju pri pridobivanju in razdelitvi dohodka. Analiza je pokazala, da se v preteklem srednjeročnem obdobju trendi niso bistveno spreminjali in se je ohranila struktura neuskkljenosti med baznimi in predelovalnimi panogami. Relativno najugodnejši položaj pri pridobivanju dohodka v celjskem, slovenskem in jugoslovanskem gospodarstvu so, kot lahko razberemo iz tabele, dosegale le proizvodnja kemikalij, proizvodnja barv in lakov, proizvodnja drugih kemičnih izdelkov, dodelava, predelava in proizvodnja surovin iz odpadkov, trgovina na debelo z neživili, trgovina na debelo z vozili in zunanja trgovina z neživilskim blagom, v celjskem in slovenskem gospodarstvu mletje žita in proizvodnja drugih živilskih proizvodov, samo v jugoslovanskem gospodarstvu pa predelava cinka, proizvodnja kovinskega instalacijskega materiala, proizvodnja traktorjev in turistično posredovanje, samo v celjskem gospodarstvu pa proizvodnja železa in jekla, proizvodnja konstrukcij, druga predelava plastičnih mas, proizvodnja žaganega lesa, proizvodnja furnirja, proizvodnja drugih izdelkov iz kavčuka, grafična dejavnost in živinoreja.

Seveda pa položaj, ki ga posamezna proizvodna podskupina dosega pri pridobivanju dohodka, še ne pomeni tudi izboljšanja njegovega ekonomskega položaja v celoti. V primarni razdelitvi namreč proizvodna podskupina dobi možnost, da sploh akumulira, v namenski razdelitvi pa to možnost realizira ali pa tudi ne. To se najbolje vidi pri mletju žita in proizvodnji drugih živilskih proizvodov, ki dosegata relativno najugodnejši položaj v celjskem in slovenskem gospodarstvu, pri proizvodnji železa in jekla, proizvodnji konstrukcij, proizvodnji žaganega lesa, proizvodnji furnirja in živinoreji, ki dosegajo relativno najugodnejši položaj samo v celjskem gospodarstvu, pa se v sekundarni razdelitvi soočajo z izdvajanjem iz dohodka, ki so znatno nad povprečjem gospo-

darstva, kar posledično odseva tudi v manjšem deležu dohodka, ki ga usmerjajo v akumulacijo.

Med izdvajanji iz dohodka predstavljajo obresti za kredite najpomembnejšo postavko, ki se iz leta v leto povečuje, pri čemer gre v bistvu predvsem za obresti za kredite za obratna sredstva. Celjsko gospodarstvo in industrija se soočata z večjo obremenjenostjo z obrestmi kot slovensko gospodarstvo in industrija. Z izjemo proizvodne merilne opreme, druge predelave plastičnih mas, proizvodnje porcelana in keramike, proizvodnje litih izdelkov, proizvodnje orodja, proizvodnje drugih strojev, proizvodnje poklicne opreme, proizvodnje opeke, proizvodnje obutve in proizvodnje drugih izdelkov iz kavčuka, katerih delež obresti v dohodku je manjši od 10 % samo v celjski industriji, druge proizvodne podskupine v celjski industriji dosegajo relativno visoke deleže obresti v dohodku, velika večina višje kot iste proizvodne podskupine po EKD v slovenski industriji. Druge neindustrijske proizvodne podskupine, razen kmetijskih storitev v slovenskem gospodarstvu, živinoreje, trgovine na debelo z neživili, trgovine na debelo z vozili, zunanje trgovine z neživilskim blagom in proizvodnje ter distribucije plina v celjskem in slovenskem gospodarstvu, namenjajo za kritje obresti relativno manjši delež dohodka.

Velika večina med proizvodnimi podskupinami — še zlasti v celjskem gospodarstvu — osebni potrošnji namenja več kot štiri petine razporejenega čistega dohodka, pri čemer pa, gledano po kazalnikih osebne porabe na zaposlenega in povprečnih čistih osebnih dohodkov na zaposlenega, celjsko gospodarstvo v povprečju nekoliko zaostaja za slovenskim, celjska industrija pa v povprečju dosega nivo slovenske, saj skoraj polovica med industrijskimi proizvodnimi podskupinami beleži v primerjavi z istimi proizvodnimi podskupinami po EKD v slovenski industriji večje osebne dohodke in sredstva za skupno porabo iz čistega dohodka (= osebno porabo) na zaposlenega.

Sistem financiranja razširjene družbene reprodukcije v vsakem gospodarskem sistemu v bistvu sloni na dveh sistemih: na sistemu samofinanciranja in na sistemu kreditiranja. Odnosi med obema sistemoma so determinirani s celim nizom različnih momentov, med katerimi so še zlasti pomembni tisti, ki se našajo na doseženo stopnjo akumulacije in reprodukcijske sposobnosti.

Na višino akumulacije, ki se oblikuje po posameznih gospodarskih področjih in znotraj njih, bistveno vpliva obstoječi sistem pridobivanja in razdelitve dohodka in čistega dohodka.

Razdelitev čistega dohodka na potrošnjo in akumulacijo je opredeljena tako s položajem v sekundarni razdelitvi kot z družbeno sprejetimi merili razdelitve čistega dohodka na akumulacijo in potrošnjo. Neugodna gibanja v sekundarni delitvi, ki so pri večini proizvodnih podskupin vplivala na stalno padanje deleža čistega dohodka v dohodku, so povzročila, da so postali tudi odnosi v namenski delitvi vse bolj napeti. Sicer pa so pri delitvi dohodka na sredstva za osebne dohodke in na akumulacijo pri nas že ves čas težave. Glavna pa je slej ko prej ta, da delavci pri odločanju o delitvi ne upoštevajo dovolj splošnih družbenih interesov, predvsem v tem smislu, da največkrat usmerjajo premalo dohodka v akumulacijo. V bistvu bi morale panoge in proizvodne podskupine, za katere je značilna visoka organska sestava kapitala, ki jim omogoča večjo produktivnost in s tem večji dohodek na zaposlenega, več izdvajati za akumulacijo. Teoretično gledano spada ta zahteva med temelje ekonomskih

zakonitosti. Naša praksa in naše razvojne izkušnje pa dokazujejo, da temu ni vedno tako. Iz tabele je razvidno, da večina med proizvodnimi podskupinami, še zlasti v celjskem gospodarstvu, potrošnji namenja več kot $\frac{1}{3}$ čistega dohodka. Med proizvodnimi podskupinami, ki za akumulacijo namenjajo več kot $\frac{1}{5}$ čistega dohodka, velika večina dosega tudi nadpovprečne osebne dohodke in skupno porabo iz čistega dohodka na zaposlenega. Proizvodne podskupine v celjskem gospodarstvu, ki dosegajo nadpovprečno osebno porabo na zaposlenega, dosegajo z izjemo nekaterih tudi večjo osebno porabo na zaposlenega v primerjavi s proizvodno podskupino po EKD v slovenskem in jugoslovanskem gospodarstvu.

Stopnje akumulacijske sposobnosti imajo v vseh primerjanih gospodarstvih tendenco padanja, pri tem pa je stopnja akumulacije sposobnosti celjskega gospodarstva pod povprečjem tako slovenskega kot jugoslovanskega gospodarstva.

Stopnja reprodukcijske sposobnosti pa nasprotno izkazuje tendenco postopnega izboljšavanja v vseh primerjanih gospodarstvih. To tendenco, ki je vsekako pozitivna, pa je moč v veliki meri pojasniti kot posledico manjšega povečanja sredstev, bistveno aktivnejše politike obrestnih mer kot tudi vplivov posameznih administrativnih ukrepov.

Z negativno stopnjo akumulacijske sposobnosti — izguba iz tekočega poslovanja presega ustvarjeno akumulacijo — se v celjskem in slovenskem gospodarstvu soočata proizvodnja traktorjev (v letu 1986 so jo opustili) in mletje žita, v celjskem in jugoslovanskem gospodarstvu proizvodnja gradbenih izdelanih izdelkov, proizvodnja mleka in živinoreja, samo v celjskem gospodarstvu pa proizvodnja kovinskega instalacijskega materiala, proizvodnja drugih kovinskih izdelkov, proizvodnja oblačil, potniški promet v cestnem prometu, drugi hoteli in moteli, vzdrževanje čistoče naselij in storitve na področju prometa, samo v jugoslovanskem gospodarstvu pa proizvodnja porcelana in keramike, proizvodnja pohištva, predelava mesa in železniški promet.

Med proizvodnimi podskupinami, za katere smo ugotovili, da dosegajo relativno najugodnejši položaj v primarni delitvi, se kot akumulacijsko sposobnejše kažejo v celjskem in slovenskem gospodarstvu le proizvodnja kemikalij, proizvodnja barv in lakov, proizvodnja drugih kemijskih izdelkov, dodelava, predelava in proizvodnja surovin iz odpadkov, samo v slovenskem gospodarstvu — ne pa tudi v celjskem — pa trgovina na debelo z neživili, trgovina na debelo z vozili in zunanja trgovina z neživilskim blagom. Med proizvodnimi podskupinami, za katere smo ugotovili, da dosegajo relativno najugodnejši položaj samo v celjskem gospodarstvu, pa se kot akumulacijsko sposobnejše kažejo — samo v celjskem gospodarstvu — druga predelava plastičnih mas, proizvodnja drugih izdelkov iz kavčuka in grafična dejavnost. Položaj, ki ga v primarni delitvi dosegata mletje žita in proizvodnja drugih živilskih proizvodov tako v celjskem kot v slovenskem gospodarstvu, ne odseva tudi v njuni akumulacijski sposobnosti.

Proizvodnja drugih strojev, proizvodnja poklicne opreme, proizvodnja pozamenterije in proizvodnja nakita, ki se uvrščajo med akumulacijsko sposobnejše proizvodne podskupine tako v celjskem kot slovenskem gospodarstvu, ter proizvodnja obutve v celjskem gospodarstvu ne dosegajo v primarni delitvi

sicer najugodnejšega položaja, zato pa relativno ugodnega v sekundarni delitvi, še zlasti z vidika (ne)obremenjenosti dohodka z obrestmi.

Iz navedenega lahko povzamemo sledeče:

— na višino akumulacije, ki se oblikuje po posameznih gospodarskih področjih in znotraj njih, bistveno vpliva obstoječi sistem pridobivanja in razdelitve dohodka in čistega dohodka — to je položaj, ki se ga dosega v primarni in sekundarni delitvi;

— glede na doseženo relativno raven dohodka, ki jo dosegajo proizvodne podskupine v celjskem gospodarstvu v primerjavi z dohodkom, ki ga dosega gospodarstvo oziroma ista proizvodna podskupina po EKD v primerjanih gospodarstvih na zaposlenega in uporabljena sredstva ugotavljamo:

- da celjske proizvodne podskupine, ki dosegajo relativno najugodnejši položaj v vseh primerjanih gospodarstvih oziroma samo v celjskem gospodarstvu, dosegajo tudi v primerjavi z isto proizvodno podskupino po EKD v slovenskem gospodarstvu relativno višjo raven dohodka,

- da celjske proizvodne podskupine, ki dosegajo relativno najneugodnejši položaj v vseh primerjanih gospodarstvih oziroma samo v celjskem gospodarstvu dosegajo tudi v primerjavi z isto proizvodno podskupino po EKD v slovenskem gospodarstvu relativno nižjo raven dohodka,

- da se tudi v celjskem gospodarstvu tako kot v slovenskem in jugoslovanskem še vedno ohranja strukturna neusklajenost med baznimi in predelovalnimi panogami,

- da je raven dohodka celjskega gospodarstva pod ravni dohodka, ki ga dosega slovensko gospodarstvo na zaposlenega in uporabljena sredstva, medtem ko celjska industrija v povprečju dosega raven slovenske industrije;

— glede na položaj v sekundarni delitvi sta celjsko gospodarstvo in industrija v povprečju v slabšem položaju kot slovenska in jugoslovanska, še zlasti z vidika deleža obresti v dohodku;

— dosežena položaja celjskega gospodarstva v primarni in sekundarni delitvi se reflektirajo tudi v namenski delitvi, zato se tudi pri akumulacijski sposobnosti celjsko gospodarstvo sooča z zaostajanjem za slovenskim in tudi jugoslovanskim gospodarstvom.

LITERATURA IN VIRI

Literatura

1. »Aktuelni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Jugoslavije«, Ekonomski inštitut, Zagreb, študije iz let 1980, 1983 in 1986.
2. Predrag Božović: »Godine nazadovanja«, Ekonomska politika št. 1797, str. 24—27, in št. 1798, str. 23—36, 1986.
3. Andrej Cetinski, »Družbeno usmerjanje delitve«, Gospodarski vestnik, št. 44, str. 22—26.
4. »Gde je akumulacija«, Pogledi i mišljenja, Ekonomska politika št. 1795, 1986, str. 25—26.
5. Miroslav Glas, »Notranji dejavniki poslovne uspešnosti OZD v slovenskem gospodarstvu«, Teorija in praksa, št. 1985, št. 1346—1355.
6. Marijan Korošič, »Ekonomske nejednakosti u privredi Jugoslavije«, Zagreb, 1983.
7. »Kvalitativni premiki v prestrukturiranju celjske industrije«, Razvojni center Celje, študije iz let 1984 in 1985.
8. Frančiška Logar, »Vpliv uspešnosti gospodarjenja in delitve dohodka na dosedanji razvoj gospodarstva in zagotavljanje reprodukcijske sposobnosti v energetiki«, IER, Ljubljana, 1986.
9. Anton Rop, »Nekateri problemi razdelitve narodnega dohodka v Sloveniji«, IB-revija za planiranje, št. 3, 1986, str. 9—17.
10. Svetislav Paunović, »Ekonomski položaj jugoslovenske industrije u 1985. i početku 1986. godine«, Industrija št. 3, 1986.
11. »Pod udarom troškova«, Aktualne teme, Glasnik privredne komore SFRJ, št. 5, 1986, str. 1—3.
12. »Položaj privrednih grana i grupacija u situaciji i raspodeli dohodka u privredi SFRJ«, Institut društvenih nauka Beograd, študije iz let 1983 in 1986.
13. Janez Potočnik, »Druga domača sredstva za reprodukcijo gospodarstva«, IB revija za planiranje, št. 5, 1986, str. 19—26.
14. Ljubodrag Savić, »Osnovne karakteristike namenske raspodele dohodka u Jugoslovenskoj industriji«, Industrija št. 1, 1986, str. 49—80.
15. Janez Šček, »Presojanje kvalitete poslovanja v OZD«, Svetovalec, Gospodarski vestnik št. 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31 in 32, 1983.
16. Marjan Senjur, »Akumulativna sposobnost i sistem proširene reprodukcije«, RCEF, Ljubljana, 1979.
17. »Tehnološki napredek kot ključni dejavnik prestrukturiranja industrije«, Razvojni center Celje, 1983.
18. »Tendence v razporejanju dohodka OZD«, Gospodarska zbornica Slovenije, Ljubljana, 1986.
19. »Uspešnost gospodarjenja proizvodnje v celjski industriji«, Razvojni center Celje, 1981.

Viri

1. SDK, Podatki in kazalci iz ZR za leto 1985, OZD in DS s področja gospodarstva SRS.
2. SDK, Osnovni podatki in kazalci iz ZR za leto 1985, OZD in DS s področja gospodarstva po občinah in organizacijah.
3. Statistični godišnjaki za leto 1982, 1983, 1984, 1985 in 1986.
4. Statistični letopisi za leta 1982, 1983, 1984, 1985 in 1986.
5. »Položaj privrednih grana i grupacija u sticanju i raspodeli dohodka u privredi SFRJ«, Institut društvenih nauka, Beograd, študije iz let 1983 in 1986.
6. SDK, »Informacija o gospodarski moči gospodarskih OZD občine Celje«, št. 36.
7. SDK, »Gospodarska gibanja v zadnjih desetih letih«, Občina Celje, št. 80.
8. SDK, »Sredstva za reprodukcijo«, Aktualna tema, Tekoči gospodarski pregled, julij—avgust 1986.

POVZETEK

V vsakem gospodarstvu, še zlasti pa v sodobnem gospodarskem sistemu, predstavlja akumulacija (= sredstva za financiranje razširjene reprodukcije) ključni dejavnik, od katerega je v celoti odvisen dolgoročen ekonomski in socialni razvoj. Pomen akumulacije za gospodarski razvoj (čeprav za razliko od investicij ni neposreden dejavnik gospodarskega razvoja) izhaja iz dejstva, da predstavlja vir financiranja naložb, je del novoustvarjene vrednosti ter je tesno povezan z učinkovitostjo gospodarjenja.

Na višino akumulacije, ki se oblikuje po posameznih gospodarskih področjih in znotraj njih, bistveno vpliva obstoječi sistem pridobivanja in razdelitve dohodka in čistega dohodka — to je položaj, ki se ga dosega v primerni in sekundarni delitvi.

Celjsko gospodarstvo dosega v primerni delitvi slabši položaj kot slovensko gospodarstvo, medtem ko celjska industrija v povprečju dosega raven slovenske industrije.

V sekundarni delitvi sta tako celjsko gospodarstvo kot industrija v slabšem položaju kot slovensko in jugoslovansko gospodarstvo in industrija, še zlasti z vidika deleža obresti v dohodku.

Dosežena položaja celjskega gospodarstva v primarni in sekundarni delitvi se reflektirata tudi v namenski delitvi, zato se tudi pri akumulacijski sposobnosti celjsko gospodarstvo z zaostajanjem za slovenskim in tudi jugoslovanskim gospodarstvom.

SUMMARY

The whole long-term economic and social development in every economy especially in up-to-date economic system depends on accumulation acting as a main factor. The significance of the accumulation for the economic development (although it is not a direct factor of economic development on the contrary of investments) has to be understood as a source to finance the investments, it is a part of the value added and it is closely connected with the efficiency of the economy.

The present system of acquiring and distribution of the income and net income, i. e. the situation achieved in primary and secondary distribution, has a substantial influence upon the level of the accumulation formed in individual economic fields.

The economy of the community of Celje has achieved for several years lower position in primary distribution than the Slovenian economy, whereas the Celje industry on an average achieves the level of the Slovenian industry.

In secondary distribution the economy and industry of the community of Celje are in lower position than Slovenian and Yugoslav economy and industry, especially as far as the share of interests in income is concerned.

The achieved position of the economy of the community of Celje in primary and secondary distribution reflects in tertiary distribution. Therefore, lower level of its accumulation is the main reason for such a slow rate of economic growth.

DUSAN KRAMBERGER — IVAN STOPAR

**PROGRAM SANACIJE
IN PREZENTACIJE GRADU CELJE**

Program sanacije in prezentacije gradu Celje, ki ga je pripravil Zavod za spomeniško varstvo Celje, je rezultat teamskega dela dveh avtorjev: konservatorja — umetnostnega zgodovinarja in arhitekta — projektanta. Nastal je iz potrebe po jasno začrtani viziji o bodoči podobi tega izjemnega spomenika, ki je bil, je in bo osrednja privlačnost Celja, obenem pa nema priča enega ključnih obdobij slovenske zgodovinske preteklosti.

I. VALORIZACIJA IN HISTORIČNE DETERMINANTE

Raziskave, ki so bile na celjskem gradu opravljene v razdobju 1971—1986, so omogočile reinterpetacijo oz. dopolnitev nekaterih pogledov na zgodovino njegove stavbne zasnove, kakor je bila opisana v znanem vodniku Celjski stari grad iz leta 1972. Vmes so sicer izšli še nekateri članki, ki so se ukvarjali s to problematiko, vendar je bilo njihovo metodološko izhodišče do te mere spekulativno, da jih tu ne kaže upoštevati, zlasti še, ker ne prinašajo pogledov, ki bi jih kazalo upoštevati. V tukajšnjem okviru je stavbni razvoj gradu kajpak mogoče samo skicirati, nadrobnejša utemeljitev posamičnih tez pa bo podana v širše koncipirani, monografski obdelavi.

Prvotni grad, ki so ga v prvi polovici 13. stol. postavili Vovbržani na zahodni skalni kopi grajskega grebena, je imel značaj iregularnega obodnega gradu. V talni ploskvi je imel obliko peterokotnika oz. boljše četrkotnika z zalomljeno južno stranico, ki se je prilagajal razpoložljivemu terenu. V njegovem zahodnem delu, kjer je zdaj gostišče, je stala večnadstropna stavba — palacij, od katere so se ohranili samo fragmenti obodnih sten. S severnemu delu obzidja se je prislanjala nizka, dvocelična, bržčas gospodarska stavba, v vzhodnem delu pa je bilo zaprto dvorišče z veliko cisterno. Na vzhodni strani, kjer smo svoj čas domnevali prvotni palacij, je arhitekt Kramberger ugotovil in opredelil v

---

Avtorja: Projekti — Dušan Kramberger, D. I. A. Samostojni arhitekt, Besedilo — Prof. dr. Ivan Stopar, konservatorski svetovalec, Zavod za spomeniško varstvo Celje.

severni in južni steni obodnega zidovja zazidana šivana robova, ki dokazujeta obstoj nekdanjega ščitnega plašča. Zid plašča je bil za okoli 3 m višji od ostalega obodnega zidovja, na vrhu pa opremljen z leseno obrambno galerijo. Tako je bil prvotni grad na najbolj izpostavljeni vzhodni strani še dodatno utrjen, zlasti še, ker je tudi etažno niže vzdolž vzhodne stene potekal obrambni hodnik; tramovnice, ki so ga opirale, so v steni še vidne. Portal v tej steni, ki smo ga sprva šteli za dostop v grad, je torej samo povezoval obrambni hodnik in notranjščino grajskega jedra. Prvotni dostop v grad je bil urejen prek pečin na severni strani grajskega oboda in je na tem mestu ostal vse dotlej, da so grad opustili.

V naslednji fazi, morda nekaj pred letom 1300, so zasnovo obdali z novim vencem obzidja, ki je segel od naravne zajede oz. poznejšega notranjega jarka do strmih prepadnih sten na severozahodu. To novo obzidje so na severni strani okrepili s stolpičem, ki je varoval dostop v grajsko notranjščino, verjetno pa so takrat poglobili in razširili tudi grajski jarek ter nad njim pozidali vhodni stolpič. Novo obzidje je bilo nižje od obzidja obodne zasnove, utrjeno pa je bilo z zidno krono, s cinami in prsobrani.

Žovneški gospodje, ki so medtem prišli v posest celjskega gradu, so v prvi polovici 14. stol. pričeli spreminjati utrdbo v udobnejšo stanovanjsko rezidenco. Eliminirali so ščitni plašč, znotraj prvotnega grajskega obzidja pa so pozidali štirietažni zgodnjegotski palacij, ki je za prebivanje ponujal neprimerno več funkcionalnega prostora od romanskega zahodnega palacija. Znotraj novega palacija so uredili sušilnico za meso, ki je v starejši literaturi pogosto napačno interpretirana kot kamin, ogrevani pa sta bili le vrhnji dve etaži in to s kamnom, nameščeni v tretji etaži — na zunanjščini palacija se kažejo ostanki tega kamina kot pokončna pravokotna reža.

Dostopi v gotski palacij so bili urejeni v prvi in drugi etaži direktno z dvorišča oz. prek lesenega stopnišča, v vrhnji dve etaži pa prek notranjih povezav. Izgubo obrambnega ščitnega plašča, ki zaradi novega palacija ni mogel več opravljati svoje nekdanje funkcije, pa je bilo potrebno nekako nadomestiti. Tako so sredi predgradja v črti grebena vrh naravne lapornate kope pozidali štirinadstropni stolp, propugnaculum, z okoli 2,60 m debelimi zidovi, ki je pozneje dobil ime Friderikov stolp. Stolp je imel dostop v nadstropju, na vrhu je bil opremljen s cinami in prsobrani, pod vrhom pa ga je obtekal zunanji leseni obrambni hodnik, dostopen iz zdaj zazidanega prehoda — portala v južni steni.

Ne dolgo zatem, nemara ob velikem potresu leta 1348, se je z delom pečine vred sesul severovzhodni vogal prvotnega romanskega paladija, ki tako ni bil več primeren za prebivanje. Situaciji so odpomogli tako, da so palacij pozidali na novo — od novega roba pečine so se umaknili proti notranjosti dvorišča, vhodno steno novega palacija pa so opremili z vhodnim stolpom, katerega mogočni temelji so pod nivojem dvorišča še vedno ohranjeni; vrhnje dele stopniščnega stolpa so odstranili v obdobju renesanse, ko so ob palacijevi steni uredili hodnik, ki je bil vsaj v pritličju arkadiran. Ob novi, zdaj že gotski pozidavi tega palacija so odstranili tudi malo gospodarsko stavbo, ki se je naslanjala na severni del obodnega zidovja, obenem pa so oba palacija povezali z lesenimi hodniki, ki so ob obzidju služili tudi za obrambo.

Pozidava grajskega jedra je narekovala potrebo, da se pomožni objekti prenesejo v predgradje, tega pa so morali prej zavarovati in utrditi. Tako so v naslednji fazi grajskega razvoja najprej obzidali prostrano ravnico vzhodno od grajskega jedra. Novo obzidje se je na zahodni strani s lahnim zamikom prislonilo ob drugi venec romanskega obzidja, premostilo jarek in nato v vzhodni smeri sledilo konfiguraciji zemljišča do vrha grebena, kjer je okrepilo izpostavljeni »Friderikov« stolp, se obrnilo nato proti jugu in na tej črti presekalo gorski greben, nato pa se je ponovno zasukalo proti zahodu in se tu pripelo k južnemu delu drugega venca romanskega obzidja tik ob vhodnem stolpiču nad notranjim grajskim jarkom. Izpostavljeni stolp — propugnaculum — je tako dobil značaj bergfrida, ob njem pa je bil v tej fazi urejen dostop v območje gradu s severne strani, ki pa so ga že v renesančni fazi opustili.

S tem pa se razvoj gradu še ni zaustavil. V naslednji, že poznogotski fazi, ki jo stavimo nekako na začetek 15. stoletja, so razširili predgradje vse do skalne kope na vzhodni strani grebena, kjer se je obzidje sklenilo z močnim peterokotnim obrambnim stolpom. Vhod v grajski kompleks so prestavili na sredo južne stranice novega dela predgradja in ga opremili z novim vhodnim stolpičem. Stari dostop ob Friderikovem stolpu so takrat opustili, zato pa so prebili južni del prečnega zidu, ga tudi opremili s stolpičem in tu skozi speljali pot iz novega vhoda na vzhodni strani grajskega kompleksa. Zid, ki je pred tem zapiral le zdajšnji zahodni del predgradja, je tako pomenil novo, dodatno cezuro v obrambnem sistemu gradu.

Pozneje, ob koncu stoletja, so ob drugi venec romanskega obzidja na južni strani grajskega jedra prislonili nov obrambni zid, opremljen z dvema šalama, verjetno zato, da bi tako utrdili stari zid, ki je bil očitno že deruten in ga ni bilo mogoče več obnoviti. Vrhnji del starega zidu so odstranili in izravnali s hodno površino v medzidju, novi zid pa so na vrhu opremili s hurdami.

S podobnim, a samostojnim, od starega odmaknjenim zidom, le brez šalastih stolpov, pa so obdali tudi južni del predgradja. Približno istočasno so v medzidju južno od grajskega jedra pozidali tako imenovani Andrejev stolp, v katerem so uredili grajsko kapelo.

Grajski razvoj je bil tako v temeljnih potezah sklenjen, čeprav tudi obdobje renesanse gradu ni pustilo brez sledov. Takrat so povišali celotno zunanje obrambno zidovje, na novo pa so uredili tudi notranje grajsko dvorišče. Viri iz let 1565—1579 nas o tem nadrobneje informirajo. Južni grajski vhod, ki je bil dotlej zavarovan le z lesenim braniščem, so zdaj prezidali v pravi vhodni stolp z obokano vežo in ga utrdili z barbakanom. V grajskem jedru so uredili dve novi izbi, na notranjem grajskem dvorišču so pozidali obokane arkadne hodnike in kamnitne stopnice. Obenem so odstranili zunanje obrambne hodnike na obzidju in ga nadzidali, nadzidali in zastrešili pa so tudi šali v južnem obzidju ob grajskem jedru. Zdi se, da so hkrati na novo pozidali ali modernizirali tudi jugovzhodni del zunanjega obzidja med peterokotno bastijo in novejšim južnim vhodom ter južno zunanje obzidje predgradja. Modernizirani del obzidja so opremili z renesančnimi strelnimi nišami.

V opisani podobi je bil celjski grad klasičen primer gotskega, v času renesanse dodatno utrjenega gradu razpotegnjenega tipa s starejšim jedrom, ki je nastal s pridodajanjem novih sestavin k starejši obodni zasnovi. Tako je

njegova talna površina ob koncu 16. stoletja že zaobsegala celotno območje grajskega grebena.

Sredi 18. stoletja so grad, kjer je prebivalo le še nekaj ljudi, opustili. Ostrešje so porabili pri zidavi dvorca Novo Celje, grad pa se je zlagoma pričel spreminjati v kamnolom. Posledica je bila, da so do srede 19. stoletja izluščili iz grajskih zidov večino obdelanih arhitekturnih členov, vključno s klesanimi ogelniki iz peščenjaka. Pri tem so bile najbolj na udaru renesančne grajske sestavine, ki so bile zaradi svoje manj trdne gradnje bolj primerne za rušenje, medtem ko se je srednjeveška grajska substanca v dobršni meri ohranila do današnjih dni in to nemalo prav po zaslugi obnovitvenih in vzdrževalnih posegov Celjanov, ki so z večjimi ali manjšimi presledki prisotna že dobrih sto let. Tako se je grad ohranil kot razvalina z relativno kompaktno srednjeveško substanco, ki pa jo je zob časa statično že močno ogrozil.

Kljub temu lahko grad Celje tako zaradi njegovih arhitektonskih karakteristik kot zaradi okoliščine, da je njegov obstoj živa priča nekdanje moči grofov, poznejših knezov Celjskih, označimo za najpomembnejši spomeniški kompleks na Slovenskem.

II. STANJE SPOMENIKA

Kljub stalnim prizadevanjem sprva celjskega Mestnega muzeja, nato Turističnega in olepševalnega društva ter naposled tudi celjske spomeniške službe se stanje gradu nenehno slabša. Priznati je treba, da so dosedanja prizadevanja s sprotnimi vzdrževalnimi posegi rešila grad pred uničenjem, res pa je tudi, da čas s svojo neusmiljeno razdiralno logiko vsa ta prizadevanja nenehno preHITEVA. Še preden je saniran en del zidovja, že se pokažejo hude okvare drugod. Vzrok je preprost — pri dosedanjem načinu financiranja in pri dosedanjem obsegu sredstev nikoli ni bilo mogoče, da bi v okviru trdno fiksiranega, časovno opredeljivega programa obravnavali grad kot celoto in ga reševali s tempom, ki ga ta ogromni kompleks terja. Značilen primer za to so prizadevanja za sanacijo Friderikovega stolpa, ki je ogrožen že v temeljih in kjer se je sanacija končala z injiciranjem ene same stene.

Če sklenemo rezultate dosedanjih obnovitvenih posegov, se pokaže tale slika:

— Grajsko zidovje je večidel sanirano samo površinsko; pri tem nosijo vsi dosednji obnovitveni in vzdrževalni posegi izrazit pečat časa, v katerem so bili izvedeni, ne da bi imeli kak skupen imenovalec. Tako že na prvi pogled ločimo dela, ki so bila opravljena v času pred prvo svetovno vojno, od del, ki jih je turistično in olepševalno društvo opravilo po obeh vojnah, v zadnjem času pa smo priče prvim, na zunaj komaj vidnim ali celo povsem skritim posegom v zidno substanco z metodo injiciranja in utrjevanja temeljev ter le v manjši meri poskusom, da bi rekonstruirali oziroma prezentirali najpomembnejše grajske sestavine.

Trenutno stanje je takšno, da je v temeljih saniran zunanji obod grajskega jedra na severni in južni strani, odprto pa je še vprašanje statične sanacije njegovega vzhodnega in zahodnega dela, prav tako pa tudi ostalih zidov. Od opravljenih rekonstrukcijskih posegov lahko doslej omenimo le pozidavo dela

eskarpe v notranjem jarku in most prek njega, ki naj sicer predvsem služi enostavnejšemu vzdrževanju grajskega gostišča, a sodi obenem v sklop spomeniškovarstvenih prezentacijskih prizadevanj.

III. KONSERVATORSKA OPREDELITEV PREDVIDENIH POSEGOV

Konservatorski program za obnovo grajske razvaline, ki je v temeljnih potezah pripravljen in razviden, obenem pa se v skladu s potrebami in možnostmi še nenehno dopolnjuje, izhaja iz dveh temeljnih izhodišč. Prvo temelji na spoznanju, da grad, ki je spomenik izjemnega pomena, že sedaj služi ne le kot pomembna turistična postojanka, marveč tudi kot gostišče in razgledišče, obenem pa obstaja želja, da postane spet to, kar je nekoč že bil — prostor za različne kulturne in druge prireditve.

Drugo izhodišče temelji na spoznanjih o pglavitnih spomeniških kvalitetah grajske razvaline, ki so zrasla ob dolgoletnem preučevanju njene zgodovine in seveda na ustrezni opredelitvi njene historične substance. Izluščila se je misel, da je potrebno k reševanju gradu pristopiti tako, da ne bomo obnavljali posameznih stavbnih faz, ampak bomo upoštevali kompleksni spomeniškovarstveni prezentacijski princip, ki enakovredno obravnava vse razvidne historične sestavine. Tako bomo obenem omogočili potrebne funkcionalne posege, ki naj grad približajo današnjim potrebam in ga vsebinsko obogatijo, kar pomeni, da bomo grajsko arhitekturo obravnavali na dva različna načina. Stavbne sestavine, ki so še ohranjene in jih je potrebno le dopolniti in obnoviti, bomo prezentirali kot celoto in obenem zastrešili. To so grajski objekti, ki bodo služili bodisi potrebam gostišča bodisi potrebam turizma. V vseh ostalih delih nameravamo grad prezentirati kot spomeniško razvalino, brez vseh dozidav ali drugih posegov razen tistih, ki jih terja zavarovanje obstoječe spomeniške substance. Izjema so nekatere fortifikacijske grajske sestavine (obrambni hodniki ipd.), ki jih nameravamo po analogijah rekonstruirati, pozneje pa vpeti v turistično ponudbo.

V celoti želimo obnoviti gotski palacij, v katerem naj bi bila urejena reprezentančna restavracija, kot funkcionalna objekta v sklopu gostinskih potreb pa bomo uredili še stolp v severnem medzidju grajskega jedra in južni Andrejev stolp. Ves ostali del grajskega jedra, skupaj z razglediščem na sedanjem mestu, ki se bo razpiral tudi na površino današnje restavracije, bo prezentiran kot razvalina; urejene bodo le neogibne ploščadi.

V medzidju bomo prezentirali obhodni obrambni hodnik ob južnem obzidju, ki bo obtekal tudi obe bastiji, medtem ko nameravamo ves vzhodni del grajskega jedra med gotskim palacijem in jarkom obravnavati kot razvalino. Tu bo izjema le stolp nad Pelikanovo potjo, ki bo obnovljen in zastrešen; postal naj bi komunikacijsko središče celotnega grajskega kompleksa, od koder bo prek obrambnega hodnika vzpostavljena tudi povezava s Friderikovim stolpom.

Konservatorska izhodišča torej temeljijo na spoznanju, da kaže v celoti obnoviti le nekatere dele gradu in to tiste, ki so ohranjeni do te mere, da jim je mogoče dati ustrezno funkcijo, obenem pa se pri izvedbi detajlov lahko opremo na možne analogije. Pri tem velja poudariti, da gre pri večini izbranih elementov še za srednjeveško grajsko substanco, ki zlasti v jedru po svoji ohranjenosti prevladuje in daje celoti svojevrsten pečat.

Z opisanimi načeli skušamo doseči dvoje: V okviru dane in ohranjene substance naj bi grad kar najbolj polno zaživel, hkrati pa naj bi njegov razvaljeni del ohranil romantični nadih, ki je za številne obiskovalce verjetno še najbolj mikaven, saj si na celjskem gradu najbrž nihče ne želi arhitekture, ki bi z ničemer ne spominjala na čas, ko je bil grad središčna postojanka celjskih grofov, poznejših državnih knezov. Zato bomo rekonstruirali tudi nekatere lesene fortifikacijske grajske sestavine, ki naj nazorno poudarijo značaj grajske arhitekture.

IV. FORMALNA OBDELAVA ARHITEKTURNIH ČLENOV

Ker je razvalina celjskega starega gradu povsem oropana avtentičnih arhitekturnih detajlov, bo obravnava drobnih stavbnih sestavin ena najbolj zahtevnih nalog, ki se postavljajo pred konservatorja in projektanta. Izhajamo iz opredelitve, naj bo grad prezentiran tako, da se bomo vsaj pri obnovljenih in prezentiranih delih kar najbolj približali njegovi nekdanji podobi. Kar zadeva prezentacijo celotnega grajskega jedra, je zato prevladala konservatorska odločitev, da se vsi obnovljeni oz. rekonstruirani objekti (gotski palacij, severni stolp v medzidju, Andrejev stolp in obzidje med stolpoma) omečejo z zaglajenim apnenim ometom, kot je bil to običaj v gotski in renesančni dobi, medtem ko ruševinsko prezentirani deli gradu — to zadeva tudi zidovje zunaj grajskega oboda — ostanejo neometani, da pride do veljave nekdanji način zidave. Pri tem je neogibno, da se kamniti ogelniki, ki so jih pobrali iz gradu v času, ko je ta služil za kamnolom, izklešejo na novo in vstavijo na ustrezna mesta. Tudi še potem namreč, ko bodo rekonstruirani in obnovljeni deli gradu že ometani, ostanejo kamniti vogali vidni, saj se bo omet iz njih nekako »izlizal«.

V kamnu oz. umetnem peščenjaku bodo izdelani tudi vsi drugi arhitekturni členi: konzole, okenski in vratni profili. Vsi ti elementi bodo konstruirani po analogijah, ko bo program sprejet in bo dana zelena luč za njegovo realizacijo, v predloženem idejnem načrtu pa so samo skicirani. Da bomo našli ustrezne analogije, bo potrebno namreč še precej dodatnega terenskega dela, saj žal ne razpolagamo z literaturo — katalogom, na katero bi se s pridom naslonili. Pri tem bo najbolj pomembno, da bomo izhajali iz mer obstoječih zidnih prebojev, ki v veliki meri nakazujejo potrebne proporce, členitev in profilacijo.

V. FUNKCIONALNA PROGRAMSKA IZHODIŠČA

Poudariti velja, da so predložena programska izhodišča samo okvirna, čeprav skušajo v največji možni meri upoštevati tako dano substanco kot potrebe, ki se kažejo na gradu z vidika prezentacije spomenika, posodobitve gostinske ponudbe in turistične atraktivnosti. Zamisel skušamo ponazoriti s priloženimi rešitvami in njihovim komentarjem, že uvodoma pa velja poudariti, da je realizacija idejnega projekta v veliki meri odvisna od tega, v koliki meri bo mogoče zagotoviti pogoje za nemoten potek investicijskih del in pozneje za čim bolj redno in enostavno oskrbo gostišča. Rešitev vidimo v novi cesti, ki bi v prvi fazi rabila za dovoz materiala pri predvidenih gradbenih delih, v drugi fazi pa oskrbi gostišča.

VI. KOMENTAR K PRILOŽENIM SITUACIJAM

Tabela I.

1. Stavbne faze — razvoj grajske stavbe

Stavbni razvoj, ki ga ponazarja tabela, je opisan oziroma skiciran v prvem poglavju programa.

Tabela II.

2. Situacija in ceste

V situaciji je vrisana sedanja cesta s parkirišči in predvidena nova oskrbovalna pot. Ta je zamišljena tako, da bi se pod nekdanjim grajskim gostiščem odcepila od sedanje ceste in bi nato po strani, večidel še ohranjeni trasi, ki ima zdaj v svojem vzhodnem delu značaj kolovoza in se na zahodnem delu izgublja v zemljišču, po severni strani obkrožila grad, prečkala Pelikanovo pot in se končala na platoju pod skalo, na kateri sloni severni obrambni stolp v medzidju grajskega jedra, v katerem bi uredili tovorno dvigalo.

3. Poimenovanje objektov

Na delno rekonstruiranem tlorisu so smiselno poimenovani grajski objekti, tako da je hkrati označena njihova nekdanja funkcija.

4. Poti in namembnost

Črta s polnimi pikami označuje sedanje poti, prvo s parkirišča, drugo Pelikanovo. Prva se na mostovžu v grajskem jedru razcepi, tako da je omogočen dostop do grajskega dvorišča tudi po prvotni severni poti, druga popelje obiskovalca iz notranjega grajskega jarka po stopnicah ob kontraeskarpi najprej v predgradje, tu pa se prične na pot, ki drži prek novega lesenega mostu v grajsko notranjost. Z nepolno pikčasto črto so označeni predvideni obrambni hodniki oziroma hurde, ki naj ponazorijo nekdanjo podobo grajskih utrdbenih sestavin. Hurda južno od grajskega jedra bo služila obenem za razgledišče, hurda na obzidju severno od predgradja pa predvsem za povezavo med grajskim jedrom, komunikacijskim središčem v stolpu nad Pelikanovo potjo in Friderikovim stolpom.

Tabela III.

5. Pogled na obnovljeni grad

Projekcija ponazarja zaželeno podobo gradu po končanih prezentacijskih delih. Temeljno konservatorsko izhodišče, da obnovimo in zastrešimo samo tiste sestavine grajskega kompleksa, ki so še ohranjene, medtem ko kot ruševino obravnavamo ves ostali del gradu, je tu nazorno vidno. Do izraza pride tudi načelo, da pri prezentaciji ne gre za selekcijo grajskih ostankov, ki bi izhajala iz neke konkretne faze grajskega razvoja; vsa obdobja so obravnavana enakovredno, konservatorsko metodo pa opredeljuje izključno ohranjenost avtentične historične substance.

Tabela IV.

6. Tloris kletne etaže

Celjski grad večidel ni podkleten. Pod nivojem današnje dvoriščne hodne površine so samo prostori v prezidanem romanskem (zahodnem) palacijju, v Andrejevem stolpu in v jugovzhodnem vogalu dvorišča, izven ožjega območja grajskega jedra pa še v stolpu ob Pelikanovi poti in v danes porušenem stolpu, ki se s severne strani prislanja k prvotnemu grajskemu obodu.

Načrt predvideva, da se vsi kletni prostori funkcionalno izrabijo. V romanskem palacijju so predvidena skladišča, dostopna z dvorišča, ki pa so skozi prostor pod današnjim stopnišnim prizidkom in prek na novo prebitega hodnika ob južnem delu prvotnega obrambnega zidu povezana z manipulacijskim prostorom v renesančni kleti na dvorišču. Iz manipulacijskega prostora bi uredili dostop do toplotne postaje v poglobljenem delu gotskega palacija, povezavo z vrhnjimi, gostinstvu namenjenimi etažami pa bi zagotavljalo v debelini zidu vgrajeno dvigalo. Kletni prostor v Andrejevem stolpu je namenjen za razdelilno elektro postajo, v severnem stolpu pa bi namestili tovorno dvigalo za oskrbo kompleksa. V stolpu ob Pelikanovi poti, ki bo dostopen tudi iz medzidja, so predvidene sanitarije, obenem pa je tu predviden izhod na obrambni hodnik — povezovalni element med grajskim je-

drom in Friderikovim stolpom. Ta stolp predstavlja torej vozlišče za centralni dostop, tu pa bodo tudi samostojne sanitarije za grajske obiskovalce in garderoba za nastopajoče ob raznih prireditvah.

Sfrafirani deli načrta pomenijo površine, ki doslej niso bile arheološko raziskane in jih tretiramo kot arheološki rezervat, kjer so prepovedani kakršnikoli posegi.

Načrt izrabe kletnih prostorov torej v celoti temelji na obstoječih danostih, saj predvideva delne (korekcijske) globinske posege le v jugovzhodnem vogalu gotskega palacija. Od historičnih determinant odstopa le pri podzemnem povezovalnem hodniku med obema palacijama; ta hodnik v srednjem veku ni obstajal, v renesansi pa so bile tu stopnice, ki so z dvorišča držale v renesančno klet in so se zapirale z leseno loputo.

7. Tloris pritličja

V organizaciji pritličja se že razločno razodeva koncept, po katerem bi prvotni zahodni, romanski palacij organizirali kot odprto razgledišče, sekundarni vzhodni, gotski palacij pa kot restavracijo. Pri tem je jasno razvidno tudi temeljno konservatorsko izhodišče, da se sanira in ustrezno funkcionalizira samo obstoječa, historična stavbna substanca brez nasilnih rekonstrukcij.

Toda tudi tu se omejujemo le na posege, ki so potrebni, da se dane stavbne mase sklenejo in zastrešijo. Tako varujemo avtentičnost historične substance, kjer rekonstrukcije arhitekturnih členov, katerih prvotne podobe ne poznamo, omejimo na minimum.

Situacija, ki jo kaže načrt, je taka: Iz osrednjega grajskega dvorišča s cisterno se po stopnicah v prvotnem stolpniščnem stolpu spustimo v klet nekdanjega romanskega palacija, s strani pa se skozi preboj v rekonstruirani obodni steni stolpa, ki je obstajal že v renesansi, povzpemo na razgledno ploščad. Na južni strani bo v ravnini hodne dvoriščne površine urejen dostop v Andrejev stolp, na vzhodni strani dvorišča pa ohranjamo nekdanji sistem dostopov v gotski palacij: dostop v pritličje je z dvorišča direkten, v prvo nadstropje pa se povzpemo po lesenih stopnicah. Opaznejši odmik od historičnih danosti nastopi le pri zasnovi rudimentarnega stopnišnega stolpa ob romanskem palaciju, kjer kombiniramo prvotni dostop v klet z rekonstrukcijo renesančnega dostopa v nekdanje visoko pritličje, čeprav je tudi ta rešitev historično utemeljena (renesančna faza grajskega razvoja). To kombinacijo danih historičnih komponent narekuje smotrnejša organizacija vhodnega motiva, ki sicer ohranja temeljno zasnovi stopnišnega stolpa, ne narekuje pa njegove polne rekonstrukcije in zastrešitve v smislu njegove prvotne podobe.

Vizualna podoba kompleksa, ki izhaja iz danih temeljnih izhodišč, je razvidna iz aksonometričnih študij, pritlični nivo pa je že s tem načrtom opredeljen tudi kar zadeva ureditev hodnih površin. Dvorišče bo tlakovano z lomljenimi ploščami iz zreškega granitnega škrilja, razgledišče (tu naj bi bila v sezonskih mesecih organizirana priročna strežba) pa se uredi z betonsko ploščo, ki bo hkrati statično povezala razmajane ostanke obodnih zidov. Detajli bodo definirani z izvedbenim načrtom.

8. Tloris I. nadstropja

Romanski palacij se tu izgubi — v tem nivoju ostanejo le škrbline historične stavbne mase, predrtine pa se zavarujejo s parapetnim zidom. Lesene stopnice nas pripeljejo v I. nadstropje gotskega palacija, kjer je ob glavnem vhodu urejena avla, od koder se po stopnicah, skritih v debelini zidu, povzpemo v gostinske prostore. Zunanje leseno stopnišče se na zunanji strani palacija podaljša v lesen hodnik (rekonstrukcija nekdanjega srednjeveškega obrambnega in povezovalnega hodnika), ki se nato prislomi ob južni zid in omogoči dostop v Andrejev stolp. V stolpu ob Pelikanovi poti je nad komunikacijskim vozliščem urejena stalna razstava Celjanov, na obodu južnega obrambnega zidu in nad obema renesančnima bastijama je urejena zastrešena hurda.

9. Tloris II. nadstropja

V tej etaži so pozidane le še tele grajske sestavine: gotski palacij, Andrejev stolp in stolp ob Pelikanovi poti. Konservatorsko ekskluzivna je tu le etaža v palaciju, kjer so predvideni rekonstrukcija gotskih oken s sedežnimi klopmi v ostenu in preboj skozi zdaj zazidani romanski portal, ki drži na leseno obrambno galerijo; ta je imela tudi še v gotski dobi fortifikacijsko funkcijo.

10. Tloris III. nadstropja

V tretjem nadstropju gotskega palacija, kjer ni predelne stene niti ne obstaja znamenja, da je kdaj bila, je predvidena ureditev reprezentančne restavracijske dvorane, ki je lahko suvereno oblikovana, vendar predlagamo disajn z reminiscencami srednjeveškega oblikovanja notranjih prostorov. Rekonstruirana okna s sedežnimi klopji se tu kombinirajo z enostavnimi pravokotnimi okni, ki se odpirajo proti predgradju — tudi tu torej ohranjamo kontinuiteto doslednega respektiranja historičnega stavbnega tkiva. Poletaža nad dvorano (podstrešje) ostaja brez posebne funkcije.

Tabela V.

11. Zunanost prvega obzidnega venca

Razvite so vse obodne fasade srednjeveške grajske zasnove, od Andrejevega stolpa na levi do obrambnega stolpa na severnem obzidju. Andrejev stolp z nekaj manjšimi korekturami ohranja sedanjo podobo — na novo je rekonstruiran samo dimnik, viden v prerezu. Desno od njega je južni dostop v grajsko jedro — tu gre za dopolnilo sedanjega kamnitnega stopnišča, za leseno ograjo in nadstrešek, ki naj poenoti likovni izraz prezentirane grajske celote. Oblikovanje sloni na analogijah, saj stopnišča tu nikoli ni bilo, je pa iz funkcionalnih ozirov zaželeno. Pri fasadah gotskega palacija gre za času njegovega nastanka ustrezno prezentacijo odprtin, ki bodo ponovno zaživele v svoji prvotni funkciji. Rekonstruirani obrambni hodnik na široki vzhodni fronti palacija ne bo imel le funkcije razgledišča marveč bo projektiran tako, da bo na njem za manjše število gostov mogoče zagotoviti strežbo. Rekonstruirane podstrešne predrtine pod strešno kapjo bodo zaprte z lesenimi loputami. Vhod na dvorišče, t. j. prvotni severni dostop v grajsko jedro, bo rekonstruiran po analogijah. Isto velja za zgodnjegotski stolpič v severnem medzidju, ki ga nameravamo rekonstruirati zaradi oskrbovanja gostišča v grajskem jedru. Oblikovno bo pendant Andrejevemu stolpu južno od romanskega grajskega oboda, imel pa bo obenem funkcijo cezure med obnovljenim delom gradu, ki bo ometan, in njegovimi razvaljenimi ostalinami na zahodni strani grajskega jedra, ki bodo tudi po sanaciji ostale neometane.

12. Razvite dvoriščne fasade in prerez Z—V

Izvedba rekonstruiranih sestavin in zlasti stavbnih detajlov je tu le nakazana in bo pozneje na temelju študija ustreznih analogij v Zavodu projektno rešena. Načelno: vratni in okenski podboji (okvir) bodo rekonstruirani v naravnem ali umetnem kamnu in stilno ustrezno profilirani, v vseh oknih na gotskem palaciju bodo vstavljeni kamniti križi, okna in prsobrani med cinami na podstrešju bodo opremljeni z lesenimi loputami.

Tabela VI.

13. Aksonometrični pogled z juga

Poudarjen je konservatorski pristop, ki ohranjene oziroma funkcionalno neogibne stavbne mase gotskega palacija in obeh stolpov sklene, rudimentarni romanski palacij z ostanki zgodnjegotskega stopničastega stolpa pa ohranja kot razvalino. Okna in vrata bodo po detajlnih načrtih izvedena na temelju analogij, obenem pa opremljena z lesenimi polknj v celjskih barvah. Strehe nad hodniki imajo naklon 45°, nad stavbnimi masami pa 60° in le ob zalomu nad kapjo spet 45°, medtem ko za kritino predvidevamo impregnirane skodle. Obrambna zidova na severni in južni strani bosta od gotskega palacija do naslona na oba stolpa izvedena v prvotni višini, ki se tudi v gotiki ni spremenila — definirata jo cezuri v severni in južni steni gotskega palacija, ki nakazujeta višino nekdanjega romanskega obzidnega plašča. Cezuri ostaneta tudi po prezentaciji zunanjščine z novim ometom vidni, tako kot klesani ogeiniki na obnovljenih stavbnih sestavinah. Severno medzidje bo dobilo spet funkcijo cvingerja — obstoječi pomožni objekti bodo odstranjeni, ploskev ostane nezastrešena.

14. Aksonometrični pogled z zahoda

V ospredju situacije je razgledišče, ujeta v razvaljeni obod romanskega palacija, v ozadju za dvoriščem je gotski palacij z rekonstruiranim severozahodnim vogalom. Odprtine v pritličju gotskega palacija so avtentične (z rekonstruiranimi vložki — profiliranimi ostenji arhitekturnih členov), avtentična je tudi lokacija vrat v prvem nadstropju ter obeh oken v južnem delu objekta. Okna v severnem delu (na levi) so na novo zasnovana na mestih, kjer je to spričo ohranjene dimne tuljave v zahodni steni (nad gotsko sušilnico) in dane debeline zidovja edino možno. Kaminski dimnik na konzolah, kj izstopa iz stene, je rekonstruiran na nekdanjem mestu in bo spet prevzel nekdanjo funkcijo. Lesene konstrukcije smo opredelili drugje.

Tudi pri tem pogledu pride do izraza konservatorski pristop, ki temelji na ustreznih dopolnilih k dani stavbni substanci na eni in ohranjanju ruševinskega stanja na drugi strani.

15. Aksonometrični pogled z vzhoda

Pogled na prezentirani jugozahodni vogal grajskega dvorišča. Na levi je z rekonstruiranim obrambnim hodnikom opremljeno južno obzidje, h kateremu je z zunanje strani prislonjen Andrejev stolp, na desni je razgledišče z v spodnjem delu nakazanim zgodnjegotskim stopnišnim stolpom z dostopom v klet in na ploščad.

Tabela VII.

16. Pogled na obnovljeni del gradu

Pogled z južne strani na prezentirano grajsko jedro in na zahodni del predgradja. Poudarki so na hurdah in na zastrešenih bastijah zunanjega obzidnega oboda južno od grajskega jedra, dalje na obnovljenem gotškem palaciju z obrambnim hodnikom v tretji etaži, v komunikacijskem stolpu ob Pelikanovi poti in na prezentiranem Friderikovem stolpu z rekonstruirano obrambno galerijo, ki ga obteka pod vrhom. Oba stolpa povezuje rekonstruirani obrambni hodnik ob severnem obzidju predgradja, medtem ko sta južni obzidji predgradja prezentirani kot ruševina.

ALENKA KOLSEK

PREDLOG ZA PREUREDITEV SLOVENSKEGA POKOPALIŠČA NA GOLOVCU

1. Pomen Slovenskega pokopališča in njegove kvalitete

Grič Golovec poznamo Celjani kot vzpetino z večkratnim pomenom za mesto. Poleg tega, da z zeleno gmoto členi pretežno industrijsko in stanovanjsko okolico, predstavlja s svojim položnim in valovitim reliefom tudi zanimivo rekreacijsko področje. Kljub okoliškemu prometu daje Golovec občutek odmaknjenosti in miru. Nenazadnje pomeni še informativno razgledno točko, saj z njega dobro vidimo vse mestne predele in hribovito zaledje.

Na južnem delu Golovca, na izrazito prisojni, razgledni in izpostavljeni legi leži opuščeno Slovensko, nekdanje imenovano tudi okoliško pokopališče. Ime izvira iz prejšnjega stoletja, ko je tedanja okoliška občina ustanovila svoje pokopališče na Golovcu in v ta namen odkupila od lastnikov precejšen kos zemljišča. Za razliko od mestne občine, ki je imela pokopališče na Selcah pri Čretu (vzhodni, najvišji del današnjega mestnega pokopališča) in mu dala izrazit nemški značaj, so se na okoliškem pokopališču dali pokopavati slovenski meščani, voditelji in prosvetitelji. Tako je to pokopališče predstavljalo simbol slovenstva. Zato je njegov kulturno-zgodovinski pomen za Celje velik. Odlikujejo ga številni ohranjeni spomeniki in grobnice pomembnih slovenskih ljudi. Med njimi naj omenimo vodjo različnih gospodarskih podjetij in ustanov Antona Božiča; so-ustanovitelja »Posojilnice« Luđvika Filipiča; poslanca in narodnega voditelja Ivana Dečka; stavbenika Ferdinanda Gologranca; šolnika Armina Gradišnika; pravnika in javnega delavca Jura Hrašovca, klasičnega filologa Antona Jeršiničiča; zdravnika, narodnega buditelja in politika Štefana Kočeverja; veletrgovca in mecena Antona Kolenca; geografa Josipa Kožuha; šolnika, zgodovinarja in etnologa Emilijana Lileka; zgodovinarja Matijo Ljubšo; industrijalca Petra Majdiča; jezikoslovca dr. Vatroslava Oblaka; celjskega opata in rodoljuba Franca Ogradija; igralca in narodnega delavca Rafaela Salmiča; politika in gospodarstvenika Josipa Serneca in druge.

Avtorica: Alenka Kolšek, dipl. ing. urejanja krajine; Zavod za spomeniško varstvo Celje.

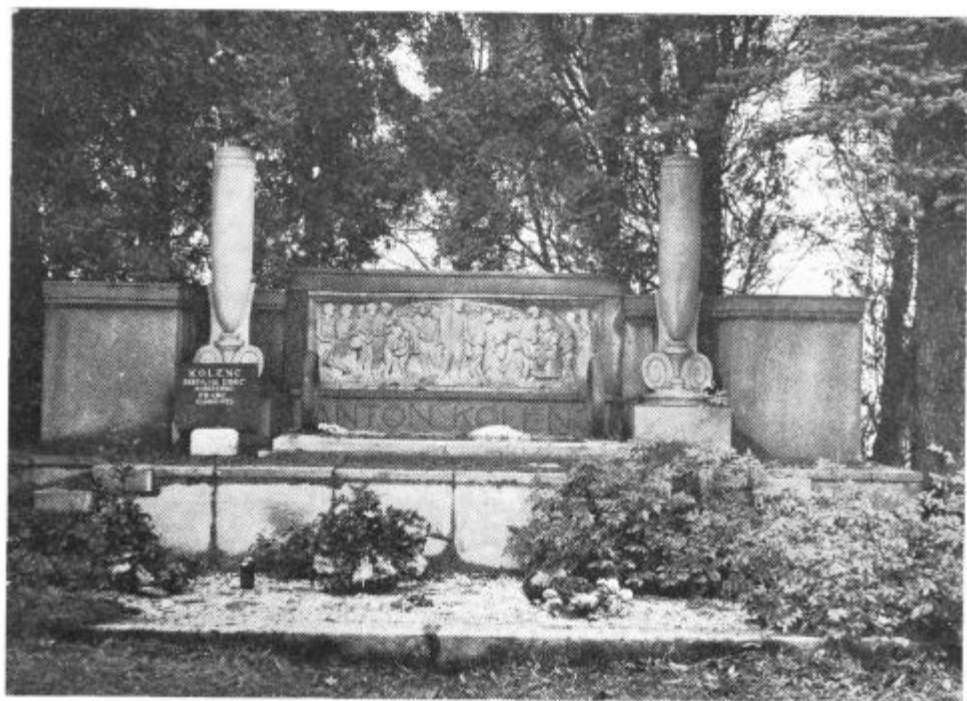
Sestavek je priredba elaborata Zavoda za spomeniško varstvo Celje »Slovensko pokopališče na Golovcu«, izdelan aprila 1986.

Ti nagrobniki nimajo le zgodovinske in pričevalne vrednosti, pač pa so med njimi tudi taki z večjo umetniško kvaliteto, saj se ponašajo z elementi neorenesanse, neogotike, neoklasicizma, secesije in obdobja med obema vojnama. Značilne sestavine grobov so tudi ograje, ki jih krasijo bogastvo ornamentov iz kovanega železa. Slike od 1—5 predstavljajo nekatere nagrobnike z večjo umetniško in zgodovinsko vrednostjo.

Sicer je posebnost pokopališča ta, da zaseda tri nivojsko ločene terase, nastale s postopnim izkopom terena za posamezne grobne poljine, ki so jih v teku časa dokupovali. Razgibanost terena je oblikovna kvaliteta pokopališča, ki je s tem pridobilo na preglednosti posameznih delov, z večjo razčlenjenostjo pa je površina tudi vizualno bolj pestra. Teraso med seboj ločujejo opečni, profilizirani zidovi, ki so obenem nosilci nagrobnih plošč ter poudarjajo geometrijski red pokopališča. Na grafični prilogi 1 vidimo obstoječe stanje objekta.

Celota daje vtis zaključenega prostora, kar še podčrtujejo obodni zid in skupine visokih dreves na robu.

Severni in zahodni del pokopališča sta zaradi manjših, zaključenih grobnih polj pregledna in oblikovno ohranjena, kar dodatno obeležuje enotna vegetacija, iglavci, razvrščeni v linije.

Nagrobnik veletrgovca Antona Kolenca (1868—1922), štipenditorja siromašnih dijakov in študentov; nagrobnik je delo arhitekta Omana in kiparja Stovička.

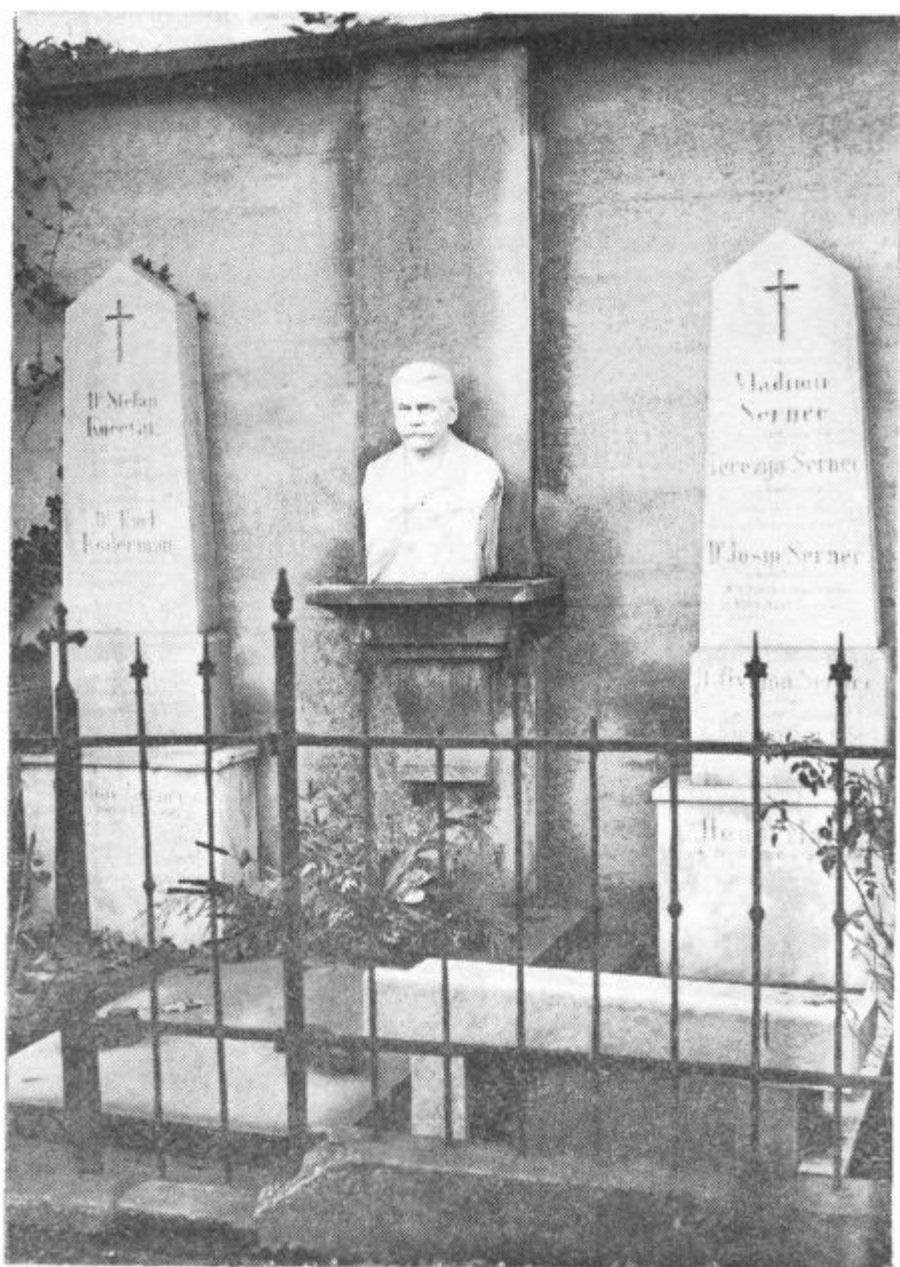
Secesijski nagrobnik odvetnika in narodnega delavca dr. Alojza Brenčiča (1856—1912) z značilnimi ženskimj glavami.

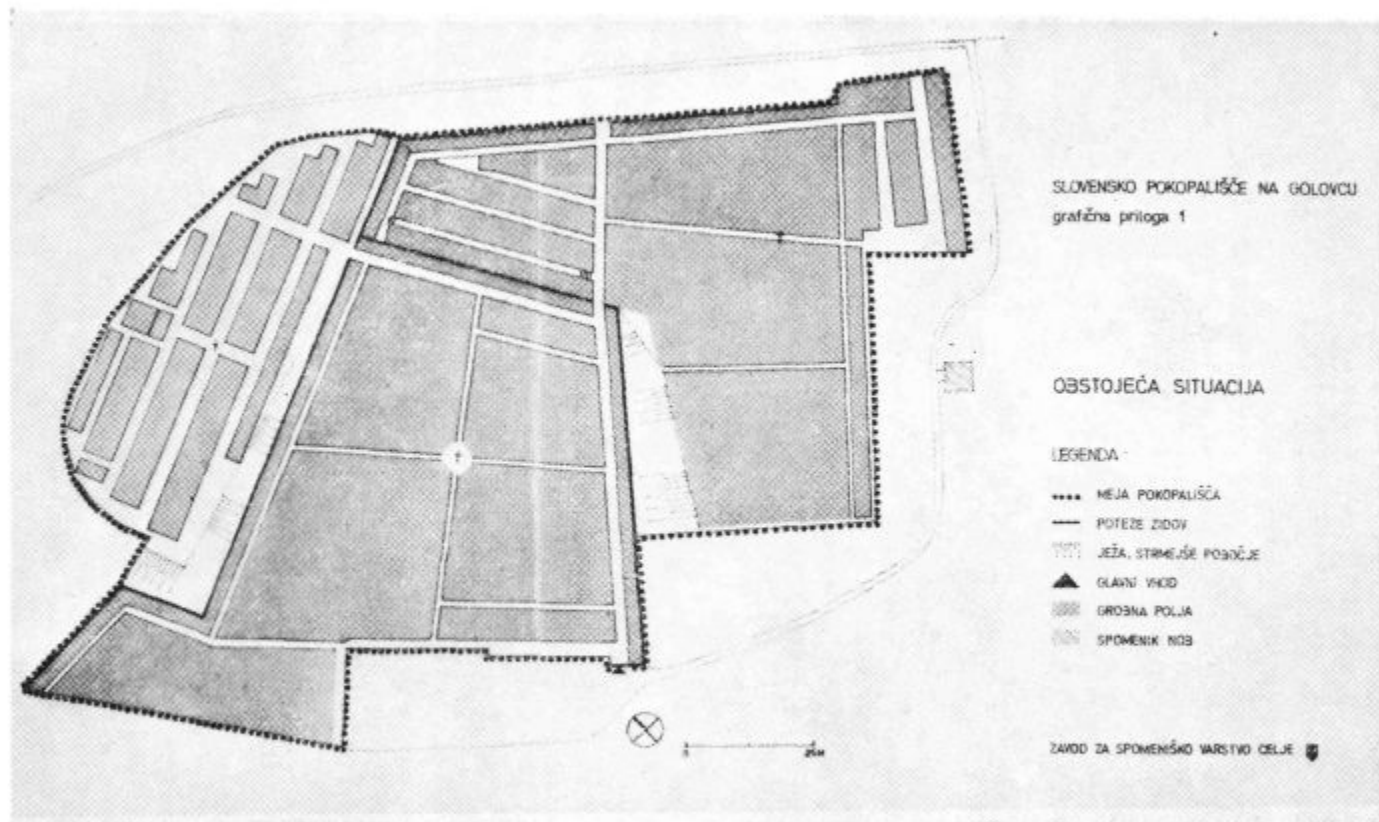
Nagrobnik profesorja slovenske gimnazije Antona Kosija (1848—1912) in žene Viktorije; oblika in dekoracija posnemata gotške elemente.

Neorenesančni nagrobnik rodbine odvetnika in narodnega delavca dr. Josipa Vrečka (1851—1931) z značilno atiko in plastiko angela.

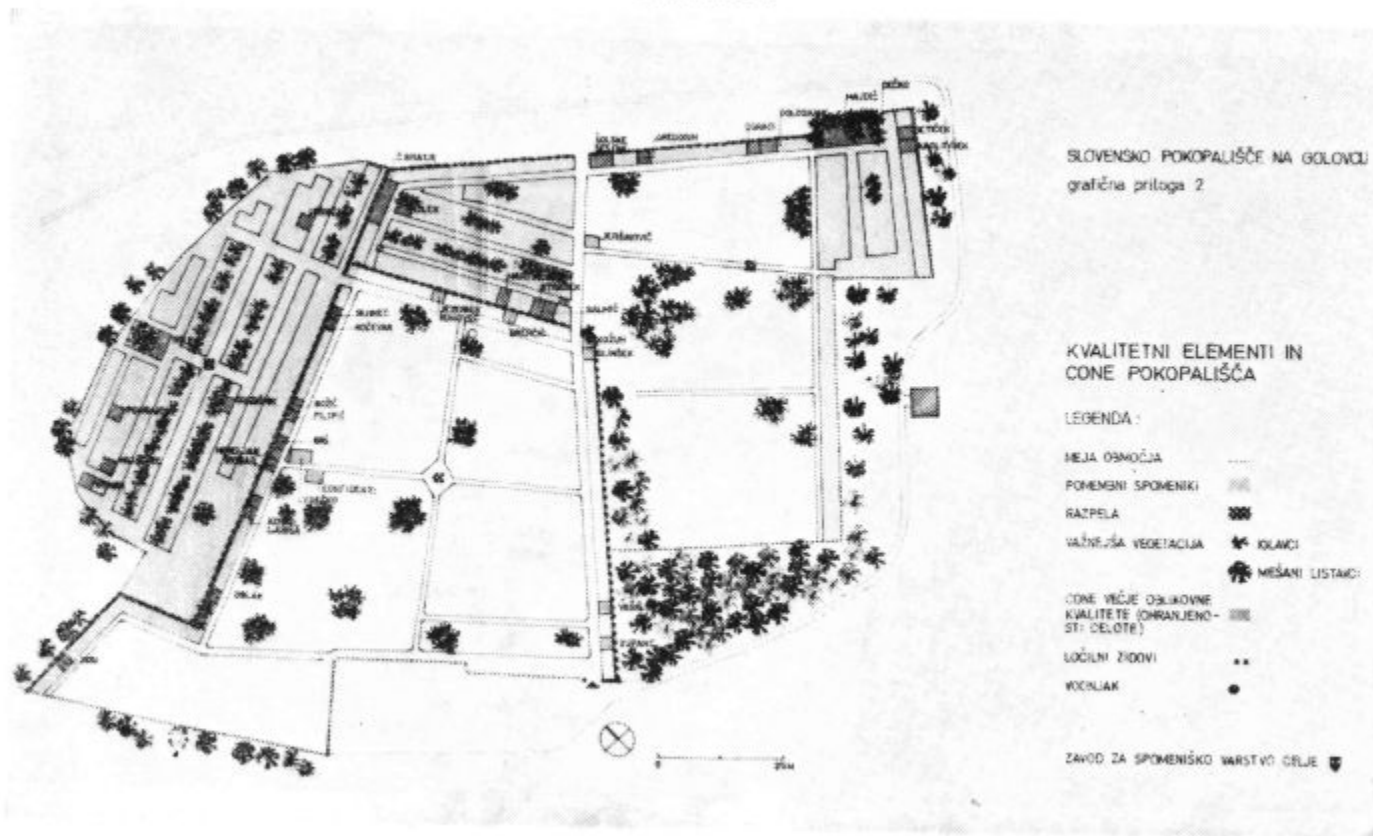

Nagrobnik odvetnika in narodnega delavca — predsednika celjske Čitalnice, dr. Josipa Serneca (1844—1925); marmornata doprsna plastika je delo kiparja Bernekerja.

PRILOGA 1

PRILOGA 2

Na prilogi 2 so razvidni kvalitetni predeli in elementi pokopališča.

2. Izhodišča za preureditev

Pobude za preureditev bivšega pokopališča niso nove, saj zanemarjeno stanje tega objekta ni privlačno niti za rekreacijsko površino, še manj pa kaže na naš pozitiven odnos do bližnje zgodovine in ljudi, ki so jo soustvarjali.

Kljub takemu stanju je Slovensko pokopališče na Golovcu v zavesti ljudi še vedno močno prisotno kot kraj spomina. Zato je potrebno dobro pretehtati, kakšna namembnost bi utegnila biti za to površino primerna.

Urbanistični pomen Golovca kot zelene površine je znaten, zato bi ga bilo vsekakor primerno urediti v parkovno površino, pri tem pa poudariti in vključiti kvaliteto in enkratnost Slovenskega pokopališča v njegov koncept.

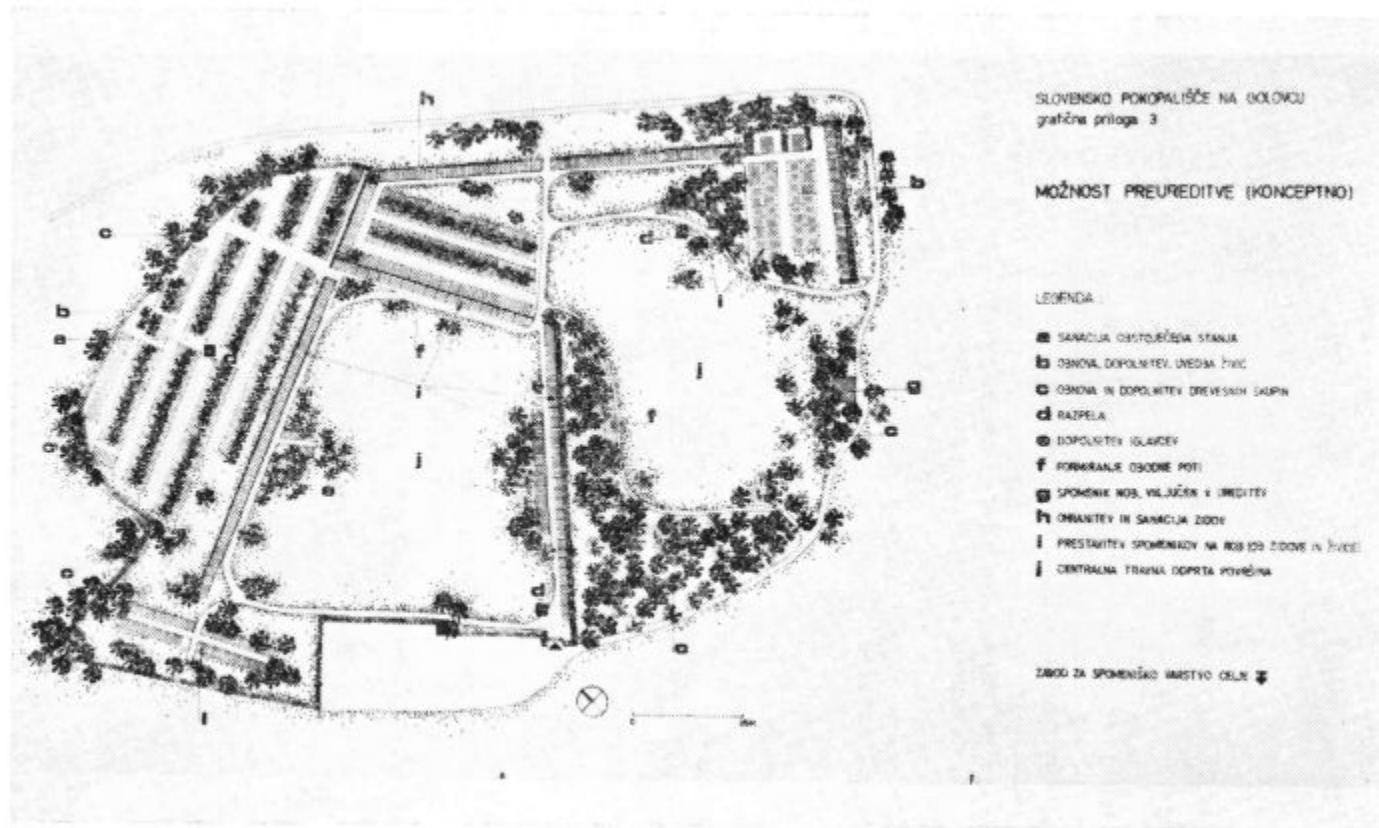
Danes močno propadel objekt je potrebno sanirati, ohraniti njegove kvalitetne sestavine in jih predstaviti v prostoru tako, da bo celota ohranila identiteto in pričevalnost starega. Hkrati mora pridobiti vsebino, ki ustreza današnjim potrebam in vrednotam.

Možnosti izrabe, ki so jih do sedaj predlagali za Slovensko pokopališče, so bile različne. Naj omenimo dve, ki bi bili glede na prostorske danosti sicer mogoči, vendar premalo upoštevatata značaj in vsebino oziroma poenostavljeno obravnavata celovito problematiko, ki jo zajemajo tovrstni objekti.

Prvi predlog je bil nameniti kompleks pasivni in aktivni rekreaciji, kar pomeni ustvariti parkovno površino z različnimi programi. Ti naj bi služili okoliškim soseskam za sprehode, počitek, opazovanja mesta in okolice, sončenje, igre na prostem itd., pri čemer bi se grobovi prekopali, važnejši spomeniki in nagrobniki pa deponirali drugam. S tako ureditvijo bi ta del mesta izgubil svojo posebnost in značilnost, oporečna pa je tudi iz pietetnih razlogov.

Druga predlagana varianta izrabe je bila ponovna usposobitev za aktivno pokopavanje, ki pa ne bi smelo zahtevati velike prostorske širitve, npr. žarno pokopavanje. Ta možnost bi zahtevala poleg prekopavanja in prestavitve nekaterih spomenikov tudi postavitev dodatnih objektov in komunalne opreme. Poleg tega je že sprejeta dolgoročna planska odločitev, da se pokopavanje nadaljuje samo na mestnem pokopališču. Predlog zato ni realen, čeprav bi prostorsko in oblikovno bil izvedljiv.

Za razliko od naštetih možnosti preureditve želimo v pričujočem prispevku prikazati ureditev, ki skuša združevati koncept spominskega, parkovnega pokopališča z rekreacijsko funkcijo. Pri oblikovanju tega predloga smo imeli pred očmi na eni strani zgodovinski in spomeniški pomen pokopališča, na drugi pa smo poskusili ustvariti povezavo pokopališča s širšim zaledjem Golovca in ga z manjšimi spremembami obstoječe zasnove usposobiti v funkcionalno parkovno površino.

PRILOGA 3

Na prilogi 3 je prikazan koncept predlogov prenove, ki je v glavnih potezah naslednji:

— potrebno je prestaviti nekatere spomenike iz centralnih delov pokopališča, ki so danes propadli, ob zidove na rob; s tem bi nastale večje, urejene travne površine;

— dobro bi bilo uvesti sistem poti, ki bi vodile do posameznih delov pokopališča, povezale spomenik NOB v parkovno celoto in navezale objekt na ostale površine Golovca in mestne ulice;

— važnejše spomenike bi bilo nujno obnoviti in predstaviti na obstoječih lokacijah ter sanirati vsaj tiste zidove, ki so neobhodni kot nosilci nagrobnikov;

— obnoviti in dopolniti bi morali vegetacijski okvir ter dosaditi zelenje zlasti na strmejših terenih.

Za realizacijo tega predloga je seveda najprej potreben izvedbeni načrt, ki naj bi upošteval osnove prostorske in spomeniške danosti pokopališča ter dodal tiste parkovne elemente in opremo, ki so uporabni za obiskovalce-sprehajalce. V primeru, da bi Celje našlo sredstva za uresničitev in vzdrževanje tega objekta, bi po eni strani pridobili prepotreben nov park, po drugi pa bi kvalitetno predstavili spomin naših pomembnih prednikov.

Vir: Raziskovalna naloga »Slovensko pokopališče na Golovcu«, Tehniška šola Celje, Celje 1984; (gl. CeZb 1985, str. 395).

Fotografije: Arhiv Zavoda za spomeniško varstvo Celje.

Skice: Alenka Kolšek; Priloga 1 je pomanjšava in priredba situacije grobnih polj in grobov, ki jo hranj Komunalna Celje.

JANKO OROŽEN

ZGODOVINSKA POT GORNJEGA GRADA

Karel Veliki (742—814) je po zmagi nad Bavarci, s čimer si je podvrgel tudi Karantanske Slovence, za mejo med salzburško nadškofijo in oglejskim patriarhom določil reko Dravo (811). S tem je gornjegrajski gorski in dolinski svet prišel pod oblast oglejskega patriarhata.

Patriarh je za upravo izbral in določil 100 ministerialov, ljudi, ki so bili po svoji oblasti in moči napol plemiči, nekako podobni kosezom (kakršne poznamo zlasti s Teharja in Zagorja, v manjšem številu tudi od drugod).

Patriarh je ustanovil v Gornjem Gradu benediktinski samostan, ki mu je polagoma večal posest. Polagoma jo je dobil in nakupoval tudi od drugih večjih ali manjših lastnikov. Prvotni sedež plemiške posesti je bil na sedanjem Gradšču, vzpetini med Dobrovljami in Menino planino. Tu so vsekakor imeli v začetku sedež tudi menihi, saj ima široko in podolžno sleme po njih svoje ime. V dolinskem preseku med Menino in Dobrovljami je bil zaselek Volog, skozi katerega je vodila pot na Vransko.

V 13. stoletju že srečamo v teh krajih rod Zovneških in pripadnike drugih rodov.

Leta 1219 je uvedel Henrik, mejni grof Istre, maše vsako nedeljo pri glavnem oltarju. To nas že opozarja na oglejske patriarhe, in na njihovo vlogo v tem kraju.

Leta 1247 je imel patriarh Bertold sestanek v cerkvi na svojem posestvu (villa) v Rečici v Zgornji Savinjski dolini. Na njem je bil sprejet sklep, da se podeli kartuziji v Žičah desetina z večjega števila patriarhovih posestev. Med pričami so med drugimi bili: Oton, škof iz Petene v Istri, Konrad, arhidiakon v Sauniji, Friderik in Heidenreich, viteza (militēs) z Zovneka itd.

Leta 1248 je Chunzel, imenovan Rufus (Rjavec), v dobro svoje duše daroval gornjegrajskemu samostanu 2 kmetiji v kraju Edelingen (Kasaze v župniji sv. Andraža nad Polzelo). Priče: tržaški škof Ulrik, mag. Ludovik, župnik v Ljubljani, itd.

Avtor: Janko Orožen (1891), zgodovinar in šolnik, upokojeni gímnazijski profesor v Celju.

Medtem ko je samostan od raznih darovalcev dobival posesti, so ga drugi oškodovali, celo uslužbenci patriarha, ki so zlasti sekali gozdove, gradili mline, lovili ribe. S solznimi očmi je opat na sestanku v Tolminu prosil patriarha za pomoč. Patriarh Bertold je leta 1250 na sestanku v Mengšu (Monsburg) obljubil, da bo ljudem prepovedal sekati les v gozdovih in graditi mline ob vodah, pač pa je svojim in samostanskim uslužbencem dovolil, da lahko v vodah lovijo ribe. Samostanci so se v zahvalo odrekli zahtevi, da jim mora patriarh vrniti posojenih 200 mark denarja in 1100 mernikov žita. Na sestanku je bilo prisotnih več duhovnikov in uslužbencev, celo oboroženih.

Patriarh je tudi z obžalovanjem navedel, da so celo sosedje delali samostanu škodo. Tako so uslužbenci Žovneških v Brezah v spopadu celo ubili nekaj samostanskih ljudi, več pa so jih poškodovali.

Da se v tem pogledu napravi red, je prišel škof Oton iz Petene v Istri v Braslovče, kjer je bil sestanek v cerkvi. Gebhard Žovneški se je opravičil in obljubil, da bo povrnil škodo. Ob tej priložnosti so se domenili, da naj poteka meja med samostansko in žovneško posestjo po razvodju na Dobrovljah.

Žovneški so tudi dolžni, da ob vsaki obletnici smrti svojega očeta, tj. na dan sv. Cecilije, dajo samostanskim bratom mernik žita, polovnjak vina in boljše svinjo, da bi se malo porazveselili. Obljubili so tudi, da bodo ob delitvi dediščine dali samostanu primerno darilo, plačali pogrebno za svileno odejo.

Obljubili so tudi, v spomin na svoje rajne, ki počivajo v Gornjem Gradu, ljubiti samostan, opata, brate in druge ljudi v samostanu ter zahtevati od njega samo toliko, kolikor zahteva varstveno pravo.

Gospod Gebhard je tudi obljubil, da bo ob prazniku sv. Mihaela dal opatu 20 mark in se bo odrekel vsaki nadaljnji jezi, kar je potrdil s podano roko. Opat in samostanski bratje pa so obljubili, da bodo za blagor Gerharda in njegovih bratov bedeli, molili, se postili in maševali.

Če bi Žovneški ljudje napravili samostanu kako škodo, jo bodo v 14 dneh povrnili. Če tega ne bi storili, bi se lahko opat in njegovi pritožili pri patriarhu in drugih sodnikih ter prosili za pomoč.

Priče temu dogovoru so bili ugledni duhovniki, ob njih pa tudi Konrad, odvetnik (prokurator — zaščitnik) Žovneških (der Herrn in Sewneke). V braslovški cerkvi sestavljeno listino so zapečatili škof Oton, opat Henrik, Gebhard in njegovi bratje.

Značilno je, da so imeli neko posest v Vologu tudi gospodje s Kunšperka ob Sotli. Morda so bili lastniki Stopniškega gradu (Heckenberg) pri Vranskem. Tako Kunšperk kakor Stopniški grad sta prišla pozneje v roke Celjanom.

V tistem času (1257) je obiskal samostan koroški vojvoda Ulrik III. Dal mu je nekaj kmetij, ki so toliko donašale, da so si samostanci lahko nabavljali sol. V zahvalo so imeli vsak teden péto mašo.

Leta 1260 je Ulrik Koroški (in Kranjski) daroval samostanu hišo s kopalnico v Ljubljani.

Leta 1268 je napravil samostanu še večjo uslugo. Obojestransko so izbrali 500 ljudi in iz njihovih vrst še 60 ljudi, ki so povedali, da je potekala meja med samostansko (štajersko) in koroško posestjo po slemenu Ložek (Olševa), kjer je bilo mnogo gozdov.

V tem času je gornjegrajski samostan odstopil krški škofiji (na Koroškem) župnijo Pilštanj, dobil pa je Šaleško dolino z župnijo sv. Jurija v Škalah (pri

Velenju). S tem je bila obkrožena posest Ortov pri Sv. Andražu pod Goro Oljko. Rod je kmalu izumrl. Samostan je dobil nekaj njihovih kmetij, saj je na samostanskem pokopališču v Gornjem Gradu počivalo nekaj članov njihovega rodu. Glavni del pa je pripadel Žovneškim, ki so bili z Orti v mlajšem sorodstvu, kajti Orti sami so prišli v naše kraje iz Gornje Avstrije, skozi Štajersko, kjer so prehodno imeli vidnejšo upravno vlogo.

Posesti gornjegrajskega samostana se je približala tudi posest kartuzijanškega samostana v Jurkloštru. Med njima je nastalo nekaj sporov, ki so se poravnali, kakor se je to dogajalo drugod. Pri tem je pomagal patriarh. Sicer so se pa tu srečali tudi s Celjani, nasledniki Žovneških.

Leta 1278 je Leopold Žovneški po oklevanju hitel pomagat prvemu Habsburžanu Rudolfu v boju proti Otokarju Češkemu, ki se mu je bilo posrečilo v času tako imenovanega medvladja razširiti svojo oblast do Jadranskega morja.

»Če se mu pripeti kaka nesreča«, je iz svojega Žovneka sporočil, »prepušča patronat nad župnijo sv. Marije v Braslovčah gornjegrajskemu samostanu, ugovarjavajoč, da mu je napravil škode 60 mark fenigov, saj želi, da bi se ga usmilil Bog.« To je izjavil v prisotnosti braslovškega župnika Bertolda in večjega števila necerkvenih oseb.

Leta 1279 se je opat pritožil, da samostan in njegove podložnike nadlegujejo patriarhovi ljudje. Patriarh je to priznal, svojim kastelanom, uradnikom in oskrbnikom, je strogo prepovedal mešati se v samostanske zadeve.

Leta 1286 je v Žovneku izjavila Marjeta, vdova Leopolda Žovneškega, rojena grofica Vovbrska, da prepušča samostanu v blagor duše svojega moža odvetništvo nad župnijo v Braslovčah v istem obsegu, v kakršnem je bila dotlej. Za desetino, ki jo je pokojni mož še ostal dolžan, plača samostanu 500 mark. Kot priče so bili prisotni mnogi župniki in nekaj laikov.

Marjeta je to najbrž storila po nasvetu svojega očeta grofa Ulrika Vovbrskega, ki ga je samostanski konvent takrat izbral za svojega zavetnika.

Neža, žena Ulrika Vovbrskega, je bila hči koroškega vojvode Ulrika in pravnukinja zadnjega Babenberžana, vojvode Avstrije in Štajerske.

Leta 1291 se je v Gotovljah Gebhard, prvorojenec Konrada Žovneškega, v čast Kristusa in Marije svobodno odrekel varuštva nad cerkvijo braslovške župnije, ki so ga imeli že njegovi prastarši, in sicer kot povračilo škode, morda storjene samostanu in njegovim ljudem. Dodaja tudi, da si je Gornji Grad izbral za počivališče, kjer si želi pričakati splošno vstajenje. To se je zgodilo v prisotnosti gornjegrajskega priorja Henrika, spovednika Gebharda, duhovnika fr. Konrada, Hugona, kaplana v Gotovljah, itd.

Iz te listine lahko sklepamo, da so bili že gospodje Žovneški lastniki gradu in gosposčine Gotovlje pri Žalcu. Gebhard je bil ob tej odpovedi že starec, kmalu nato je umrl.

Že leta 1292 se je zaščitnik samostana Ulrik Vovbrski povezal z nadškofom salzburškim in s štajerskim plemstvom, ki je bilo nezadovoljno z drugim Habsburžanom Albrehtom, s tem pa si je napravil za sovražnika Majnharda, vojvodo na Koroškem. Posledica je bila, da je imel proti sebi obe vojvodi, medtem ko so ga zavezniki zapustili in se je tako močno zadolžil. To ga je privedlo do tega, da je zavetništvo zastavil za 10 srebrnih mark dunajske in 100 mark oglejske teže. Po težkih nezgodah se je moral ponižati, se vdati Albrehtu na milost in nemilost in kot interniranec preživeti dve leti med zidovi v dunajskem

Novem mestu. Medtem mu je 2. januarja 1295 umrla plemenita žena Neža. Končno je bil izpuščen iz ječe, globoko prizadet v ugledu in premoženju je odšel na Koroško. Kjer se je najprej nastanil v svojem gradu v Spodnjem Dravogradu in nato v Pliberku.

Medtem je umrl gornjegrajski opat Oton.

Leta 1301 je kamniški občan Friderik Apec (von Apetz) prodal gornjegrajskemu opatu Wülfingu svojo hišo s pripadajočimi dohodki v Kamniku za 25 mark oglejskih fenigov.

Leta 1286 je cesar Rudolf vzel koroškemu vojvodi Kranjsko in Slovensko marko (die windische Mark), ki jima je takrat pripadalo Posavinje (Saunia), in ju dodelil vojvodi Štajerske, ki pa je takoj obe provinci zastavil Majnhardu, vojvodi Koroške, in njegovim sinovom za 2000 srebrnih mark. Navedeni trije vojvode so bili leta 1302 zastavni lastniki Savinje in okraja Gornji Grad ter deželni gospodje Vovbrškega. To je dovedlo opata Wülfinga do tega, da je dal vknjižiti samostanske privilegije. Patriarh Ottobonus je na njegovo prošnjo privilegije potrdil, med njimi je bilo tudi zavetništvo nad cerkvijo v Braslovčah.

Patriarhu je pripadel del samostanskih dohodkov (kolekcije). Ortenburškemu je naročil, naj to zanj opravi.

Leta 1305 je Hartnid Ptujski pisal v Gornji Grad, da ima nekaj posestev v Šaleški dolini, pokojni Dipold s Kačjega gradu v Šoštanju je bil njegov fevdnik. Glavna posest pa je bila v Velenju.

Grof Friderik Vovbrski je hitel v Posavinje, da bi se pridružil svaku Ulriku Zovneškemu in družno z njim prevzel v posest to ozemlje. To se mu ni posrečilo, ker je bil opat Wülfing na strani vojvode Henrika Koroškega in je vzel Ulriku zavetništvo nad Gornjim Gradom. Friderik Vovbrski pa je napadel samostan in odvedel opata kot ujetnika na Koroško. Vendar se je za opata potegnil patriarh. Njegovi ljudje so samostan zasedli in opat se je vrnil. Končno sta se opat in Friderik Vovbrski sporazumela.

Opat Wülfing in sindik ter prokurator kapitlja in konventa v Gornjem Gradu sta sporočila, da so nesporazumi s Friderikom Vovbrskim poravnani. Opat ne bo brez pritrditve kapitlja nobene osebe več sprejel v samostan, tudi posvetne ne, zlasti ne tistih, ki bi samostanu in menihom povzročali težave. Zakristana, kletnega mostra, špitalskega mojstra (cammerarius infirmarum) in druge uslužbence bo vedno nastavljal v sporazumu s kapitljem, v cerkvah v Škalah, (Schälach) in Ljubnem (Lowen) bo namesto posvetnih duhovnikov nameščal samo redovne duhovnike, brez sporazuma s kapitljem samostanskih posestev ne bo prodajal, obremenjeval in dajal v najem, izboljšal bo svoj način življenja, saj bo trezen, vzdržen in gostoljuben, rešil se bo ekskomunikacije, v katero je zapadel, ker ni bil vljuden do duhovnikov, poslancem (legatom) bo oddajal dolžno zbirko (kolekturo), skupno s konventom bo imel pečat trikrat zaklenjen, samostanskih bratov in sester ne bo zmerjal; posebej se navaja, da mora pustiti na svojem mestu fr. Rudolfa, župnika v Gornjem Gradu, Leopolda in fr. Konrada Pernoverja v Škalah ter fr. Rajnerja na Ljubnem, nadalje se mu naroča, naj konventa in podložnikov ne zapusti itd.

Grofa Friderika Vovbrskega naj priznava kot zakonitega zaščitnika samostana, njemu in njegovim dedičem naj dajo redno plačo.

Vendar se opat Wülfing ni držal svoje obveze. Tako je celo Friderika Vovbrskega ob priliki zaprl v samostan ter ga tožil pred koroškim vojvodo Majnhardom. Ob drugi priložnosti pa mu je odpustil povzročeno škodo.

Spor med opatom in Vovbrskimi je bil torej težak, a tudi s konventom se opat ni dobro razumel.

Stari grof Ulrik je najbrž poleti leta 1308 umrl. Lazius poroča, da so ga pokopali v samostanu. Ker sta grofa Friderik in Herman za Miklavževo leta 1308 obljubila samostanu v Grebinju vsoto denarja za duševni mir svojega očeta, je možno, da počiva v samostanu v Grebinju.

V decembru 1308 se je po listini, ki jo je patriarh Ottobonus podpisal v Čedadu, opat Wülfing prostovoljno odpovedal svojemu mestu. Morda je bil prej nekaj časa priprt.

Grofje Vovbrski so po sporazumu prepustili samostanu nekaj kmetij. Če bi jim samostan hotel vzeti zaščitništvo, jim mora plačati 500 oglejskih mark (po sporazumu iz leta 1309).

Leta 1318 sta sklenila bratstvo samostan v Gornjem Gradu in samostan v Osojah na Koroškem.

Leta 1311 je bil v smislu mirovne pogodbe v Salzburgu samostan z gosposčino v Gornjem Gradu s Posavinjem (Saunia) dodeljen Štajferski.

Večkrat se omenja »Tajna«, zelo pogosta oznaka za skrito mesto v hosti, znano je pa tudi lastno ime Tajnšek.

Zadnji Vovbrski grof Herman je umrl leta 1322. Bil je v sorodu z Žovneško-Celjskimi, ki so bili tudi njegovi delni dediči.

Iz posebne listine (1332) je razvidno, da so bile v Gornjem Gradu tudi nune, ki so imele v samostanu poseben oddelek.

Leta 1327 najdemo Friderika Žovneškega kot pričo v neki samostanski zadevi.

Leta 1332 je Friderik (tedaj še Žovneški) na prošnjo patriarha izročil samostanu v večno posest vse, kar je že imel. Če je bil župnik redovnik, je bil pod opatovo disciplinsko oblastjo, če je bil posvetni duhovnik, pa pod oblastjo arhidiakona. V razdobju od 1278 do 1332 so bile pod Žovneškom v sestavu Braslovč župnije Motnik, Griže in Trbovlje. Opat je obljubil, da bo dajal arhidiakonu na Martinovo kot nagrado 75 mark soldov.

Leta 1337 se Friderik Žovneški navaja kot glavar (Hauptman) na Kranjskem in v »marki«. Žena mu je bila Dyemuta.

Po letu 1322 je bil zaščitnik (advokat, Vogt) samostana Ulrik Pfannberški.

Leta 1337 sta opat in konvent izvolila Friderika Žovneškega za večnega (trajnega) zavetnika. Moral je pa to pravico odkupiti.

V tem času je nastal spor med samostanom in štirimi brati Vovbrskimi, lastniki gosposčine ob izlivu Drete v Savinjo. Šlo je za veliko posest: 90 celih in ena polkmetija, 9 dvorcev (Hofstätten), mlini, pašniki, njive, vinogradi.

Razsodišče se je sestalo v Žalcu. Razsodba: a) V bodoče naj vlada sloga. b) Samostan, pravi gospodar, obdrži pol posestev, drugo polovico pa v obliki nekakšnega fevda prepusti Vovbrskim.

Nekaj posestev so odkupili Žovneški, Friderik Žovneški je bil namreč svak Ulrika Walsejskega.

Leta 1340 sta se pobratila samostana Gornji Grad in Millstat na Koroškem.

Leta 1349 je Eberhard Vrbovski prodal svojo tretjino Frideriku Celjskemu.

Leta 1350 je kupil Friderik še drugi dve tretjini.

Grof je na nekaterih posestvih obdržal sodstvo in zavetništvo. Samostan mu je za to za božič dajal 50 denarjev.

Leta 1378 je samostan sklenil pobratimstvo s samostanom v Wallseeju in s kanoniki v Dobrli vasi na Koroškem.

Leta 1383 je bil Hans Walchen pisar v samostanu.

V istem času se navaja Stefan Kramer (Chramer) kot meščan v Mozirju.

Patriarh je potrdil grofa Hermana kot zavetnika samostana (1384). Istega leta mu je patriarh dal v fevd trdnjavo Gornji Grad (verjetno prvotni grad na Gradišču pod Menino).

Leta 1384 je patriarh dovolil, da samostan lahko namešča posvetne duhovnike in redovnike.

V samostanu je bilo 66 oseb: duhovniki, novici (novinci), služabniki. Papež je moral poskrbeti za podpore, ker so podrejene župnije dajale premalo. Enako naj bi poskrbel tudi za Stično.

Opat Nikolaj se je trudil, da bi deželni knez priznal Celjske grofe kot zaščitnike (odvetnike, Vögte) samostana (1368).

Leta 1363 je nastal spor med bivšim opatom Ulrikom in njegovim naslednikom Nikolajem za mesto opata. Za razsodnika sta bila določena Celjska grofa Ulrik in Herman. Smrt bivšega opata Hermana je rešila spor na naraven način.

Zgodovinar Muchar je mnenja, da sta Celjska grofa leta 1361 dala Vrbovec v fevd dvema gospodoma iz Bistrice, ta pa naj bi bila samostanu zastavila pol gradu.

Leta 1363 izjavlja opat Ulrik, da mora dobiti nazaj vso odvzeto posest in dobiti tudi odškodnino, in sicer po nasvetu in volji zavetnikov grofov Celjskih. Med podpisniki je tudi celjski župnik Henrik.

Leta 1361 je opat Ulrik sopodpisal akt o ustanovitvi dunajske univerze. Opat Ulrik je odložil svoje mesto leta 1363.

Leta 1365 so se opat, prior in konvent zavezali, da bodo na Martinovo imeli maše, molitve in pridige za bolnim Friderikom, kaplanom Marijine cerkve v Solčavi.

Leta 1365 sta imela brata Nikolaj in Friderik z Vrbovca tri kmetije in še sadovnjak.

Leta 1368 se opat prizadeva, da bi deželni knez priznal Celjske grofe kot zaščitnike samostana.

Leta 1369 je bil zopet prepir med prejšnjim in tedanjim opatom. Rešil ga je Celjski grof Herman s svojo razsodbo.

Opat in konvent prosita cesarja Karla V., da potrdi grofa Hermana in Viljema Celjskega kot zakonita zaščitnika njihove božje hiše. Cesar pristane (1379).

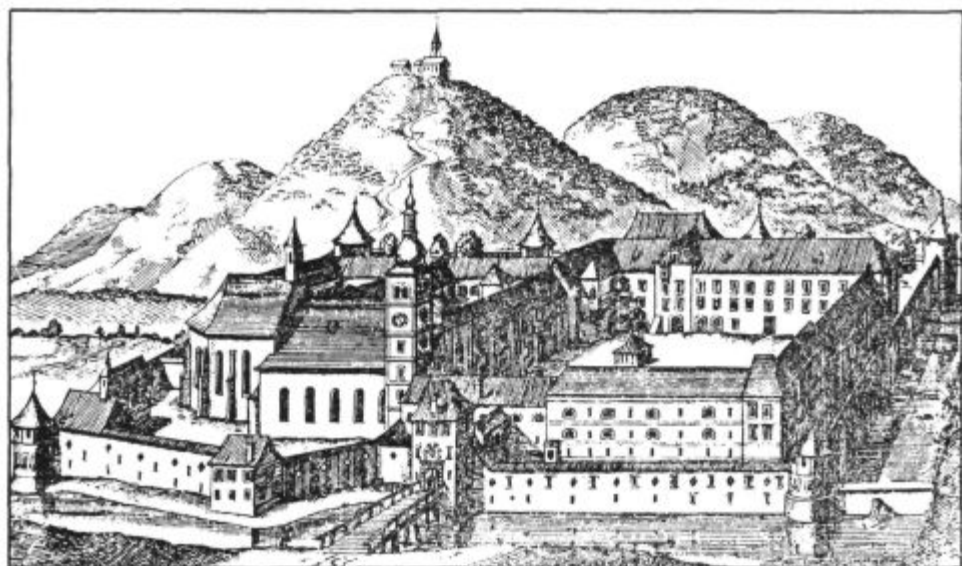
Leta 1384 je patriarh Filip potrdil grofa Hermana Celjskega kot zaščitnika samostana.

Leta 1386 se pobratita samostana v Stični in Gornjem Gradu.

Leta 1387 prosi samostan papeža, da ga podpre, ker mora skrbeti za 60 ljudi, dohodki pa znašajo samo 200 mark čistega srebra.

Leta 1389 je oglejski patriarh Janez potrdil grofa Hermana, Viljema Celjskega in njune naslednike kot zaščitnike samostana.

Gornji Grad 1680

Leta 1393 je grof Herman vzel Velenje Janezu Lichtensteinskemu.

Leta 1398 so bile Hoče kot župnija dodeljene Gornjemu Gradu.

Leta 1415 je cesar Sigismund potrdil v Kostnici vse pravice in privilegije, ki so jih gornjegrajskemu samostanu podelili rimski cesarji, posvetni in cerkveni knezi.

Leta 1430 se je Celjski grof Herman kot zaščitnik Gornjega Grada ob priložnosti mirovnih pogajanj z bamberskim škofom in vojvodo Friderikom pritožil, da Kranjci napadajo samostansko posest v Tuhinju (na Menini).

Leta 1430 je opat na osnovi izjav uglednih ljudi podal pregled samostanske posesti:

1. Samostanska posest zavzema celotno pokrajino od razvodja v gorah, od koder teko vode, čisto v dolino.

2. Samostan je imel in še ima deželsko in splošno sodstvo. Za to ima avtentične listine.

3. Pod Lipo v bližini Vrbovca se drže zločinci tri dni v zaporu, nato se izroče sodniku v Mozirju, njihova posestva si pridrži samostan.

4. V vseh vodah samostanskega področja ribari samo samostan s svojimi ljudmi.

5. O zadevah svojih ljudi razpravlja samo opat oziroma njegov pooblaščenec. Uradniki smejo kaznovati podrejene uslužbence samo denarno. To velja tudi za samostanskega deželskega sodnika ali prokuratorja. Izvzeti so primeri krvnega zločina. V teh primerih pripada sodniku 1 funt in 1 fenig, vse ostalo premoženje pripada opatu.

Opat tudi kaznuje zanemarjanje dolžnosti podrejenih v odnosu do samostana.

6. Vsi plugi (aratra) v uradih Savina in Dreta pripadajo opatu, vsak uradnik (official) lahko dobi ob pomladanski in jesenski setvi na razpolago en plug. Vso zelenjavo (legumina) porabi samostan v svoji kuhinji.

7. Pri obiranju grozdja morajo vsi uradniki pomagati.

Odločba grofa Friderika iz leta 1447

Grofa Friderika II. sodniki in uradniki so ribarili v samostanskih vodah, grof jim je to prepovedal. Razen tega je grof njihovo hišo, ki je bila v Celju poleg župne cerkve, oprostil vseh davščin, vendar so imeli tisti stanovalci, ki so se bavili z obrtjo ali s trgovino, iste obveznosti kakor drugi meščani.

Z opatom se je grof dogovoril, da bo v bodoče vsak dan opravil v njegov, njegovih prednikov in potomcev dušni blagor sv. maša v kapelici božje Matere, ki so jo zgradili grof in njegovi predniki, vsako nedeljo pa bosta opat in konvent poskrbela, da se v isti kapeli opravi péta maša, »vsake kvatre naj bo v isti namen v božji hiši v Gornjem Gradu péta maša, zvečer pa péta maša z vigilijami.«

Te dolžnosti so bile povezane z ribolovom, ki je bil samostancem očitno všeč. Grof je izjavil, da ga izgube, ako ne bodo opravili navedenih verskih dolžnosti.

Opat Benedikt se mu je pritožil, da ob smrti kakega župnika samostanski uslužbenci vseh stopenj vdoro v njegovo stanovanje in poberejo vse dragocenosti. Grof Friderik II. je 3. februarja 1449 izdal strogo odredbo, da se to ne sme delati.

Opat in konvent sta bila hvaležna. Obljubila sta, da se bodo vsako leto na dan Sv. Doroteje, t.j. 3. februarja, v božji hiši v Gornjem Gradu vršile v zahvalo in v večno dobro Celjanov verske svečanosti, pri katerih bodo sodelovali vsi duhovniki v samostanu in priključenih župnijah.

Po smrti zadnjega Celjskega grofa (1456) je Friderik III. s pristankom papeža Pija II., bivšega svojega tajnika (Picollominija), sklenil ukiniti gornjegrajški samostan in ga porabiti za dotacijo na novo ustanovljene ljubljanske škofijske. V tem smislu je leta 1464 izdal ustrezno odločbo, ki jo je potrdil Sikst IV., naslednik Pija II.

Samostanci so malo prej izvolili za opata enookkega meniha Gregorja. Ta se je ustrašil ekskomunikacije in je dobil letno provizijo 120 goldinarjev, njegovega očetu in materi pa so dali nekakšno pokojnino.

Drugi samostanci (menihi in bratje) so pobegnili v planino in odnesli s seboj mnogo listin in dragocenosti. Le nekaj malega so proti nagradi vrnili.

Po poznejšem sporočilu je bila v Gornjem Gradu na dan sv. Doroteje neka sinoda, sprejela je več sklepov, ki so pozneje, ob času verskih zmot, prišli zelo prav. Dan sv. Doroteje je ostal dolga leta spominski praznik.

Ko so Celjski grofje izumrli, je veljal spomin Habsburžanom.

Bivši samostan so imeli ljubljanski škofje kot sedež do srede 18. stoletja, ko so si zgradili v Ljubljani nov škofijski dvorec.

Škof Krištof Ravbar je že leta 1517 dal utrditi cerkev z zidovi, stolpi in jarkom, imel je v mislih obrambo proti Turkom.

Škof grof Ernest Attems (1743—1757) je dal staro cerkev porušiti in začel graditi novo, delo je dokončal njegov naslednik knezoškof Leopold grof Petazzi.

Glavni oltar je razen sv. Mohorju in Fortunatu, ki sta še danes patrona dekanjske cerkve v Gornjem Gradu, posvečen tudi Materi Božji.

Škof Tolaž Hren je že okrog leta 1600 dal porušiti samostan in poleg njega zgraditi novo palačo, v kateri je bil poleg škofovskega sedeža tudi zavod za vzgojo duhovnikov (collegium Marianum).

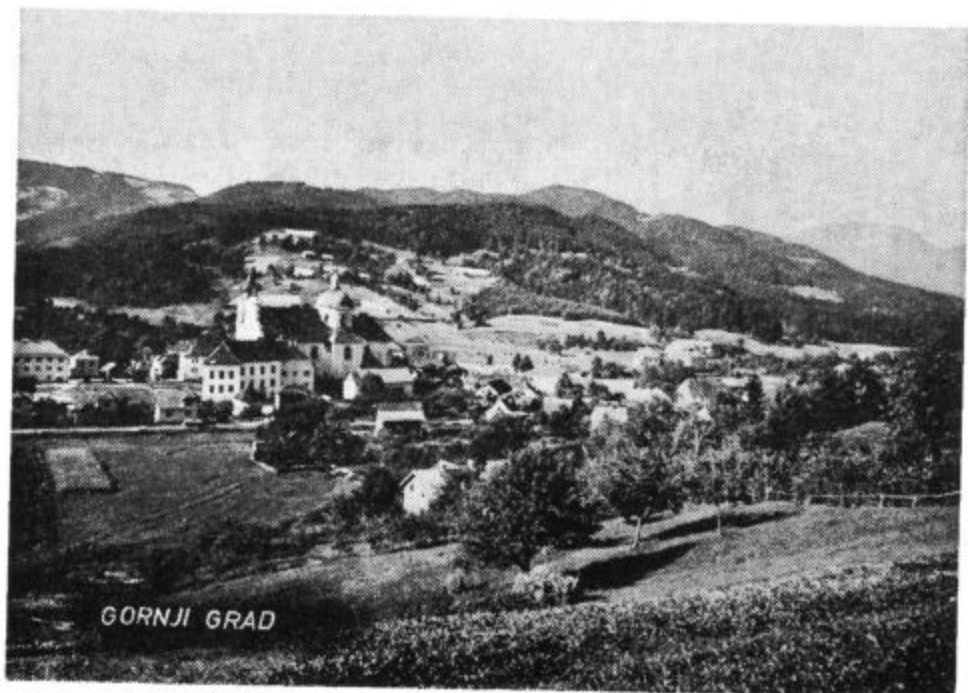
Škof Karel grof Herberstein se je preselil v Ljubljano. Vendar je ostal Gornji Grad z gosposčino do novejših dni v posesti ljubljanskega škofa (razen v letih Napoleonove Ilirije 1809—1814).

Več škofov je bilo v cerkvi tudi pokopanih.

Južno od glavne cerkve je bila še druga kapela, posvečena sv. Magdaleni. Stala je blizu pokopališča, po ustnem izročilu naj bi bil tu prvotno ženski samostan. Porušili so jo najbrž za cesarja Jožefa II (1780—1790).

OPOMBA

Podatki so v glavnem zajeti iz knjige I. Orožna Das Bisthum und die Diözese Lavant. II, 1987.

Gornji grad med obema vojnama

JANKO OROZEN

ROGAŠKA SLATINA V BOJU ZA NARODNE PRAVICE

Moderna politična zgodovina Rogaške Slatine se je začela takrat, ko je dunajska vlada začela posegati v upravo in uporabo slatinskih vrelcev. To je bilo za cesarja Leopolda I., po drugem turškem obleganju Dunaja (1683).

To poseganje se je okrepiło, ko so leta 1801 štajerski deželni stanovni poslali posebno komisijo, da bi vrelce pregledala, in ko so leta 1803 s pristankom dunajske vlade kupili zemljišče in poslopja ter vrelce in jih izkoriščali. Ko je leta 1810 začel obiskovati Slatino nadvojvoda Ivan, cesarjev brat, se je skrb za vrelce še povečala.

Kmetje, ki so prepustili posest, so imeli svoje domačije večinoma tam, kjer se dolina, po kateri teče zdaj skrit potoček Irje, iz severne okrene v jugozahodno smer, to je tja, kjer so še zdaj na sredi vrelci. Prva kmetija, Karničer — Ditrihova, je bila tam, kjer je zdaj zdraviliški dom, druga kmetija, Mittermayer—Ogrizkova, je bila na mestu sedanjega Zagrebškega doma, tretja kmetija, Grobeljšek—Jemenškova, je bila tam, kjer je zdaj stolpnica za zdravniške ordinacije. Kjer je zdaj Stritarjev dom, pa je bila Škrabljeva domačija.

Obe Berghausovi koči sta bili nekako tam, kjer je zdaj Tržaški dom.

Na spodnjem koncu pobočja Janine sta bili domačiji kmeta Štefana Kerleca in kočarja Janeza Pecigosa.

Te domačije so spadale k Spodnjemu Irju (sedanje Irje je v dolini in na pobočju v severnem ozadju Slatine).

Kjer se pokriti potok Irje izliva v Ratanski potok, ki teče po glavni dolini, tam se je na obeh straneh spodnjega konca Slatine začela Loška vas.

Tu so se na osnovi prejšnjih kmečkih domačij razvila gostinska in obrtna podjetja ter zrasle nove privatne domačije, vendar se je v zahodnem delu te glavne doline v novejši dobi zasedrilo zdravilišče s svojimi podjetji: Pošta, Slovenski dom itd.

Opomba: Pred leti sem objavil dva spisa, ki se nanašata na Rogaško Slatino, njene ljudi in njihovo udejstvovanje: Dva Kidriča v Rogaški Slatini in Štiri skice iz zgodovine Rogaške Slatine, oba sta izšla v Celjskem zborniku, prvi leta 1958, drugi leta 1961. Pričujoči spis je slučajno ostal v rokopisu. Zdi se mi, da je snov zanimiva in primerna za objavo, J. O.

Zdravilišče je s svojimi stavbami raslo okrog 180 let. V bistvu je ohranilo podobo, zasnovano na začetku.

Prvi inšpektor ali ravnatelj zdravilišča je bil Jožef Niederhofer. Že leta 1804 mu je sledil celjski rojak, mladi dr. Ivan Fröhlich. Temu je leta 1836 kot zdravnik in ravnatelj sledil dr. Josip Sok, ki je bil doma s Sv. Marjete pri Ptujju.

Poznejši ravnatelji so bili: dr. Maks Josip Schöler (1867), prej direktor zdravilišča Dobrna, (bil je zadnji zdraviliški zdravnik in direktor hkrati), njemu so sledili direktorji nezdravniki: Ernest Geutenbrück, Avgust Fridonigg, Adolf Schubert in Viktor Trotter. Leta 1903 je prevzel posle direktorja dr. iuris Franc Mulli, ki je bil na tem mestu še v začetku prve jugoslovanske dobe. Nato so mu sledili med obema vojnama: Franc Herg, Ciril Dolenc, dr. Franc Šter, ing. Anton Ditrich in Ivan Gračner.

Zdravilišče je imelo velik vpliv in glavno besedo tudi v okolici. Ko je izšel novi zakon o občinah, je postal dr. Josip Sok celo župan. Vpliv na okolico je ostal, tudi če direktor zdravilišča ni bil župan. Za časa Soka je bila uprava v narodnem pogledu še v redu. V zdravilišče so v velikem številu prihajali Hrvati, med njimi je bil v nekoliko poznejši dobi leto za letom sam vladika Juraj Strossmayer. Ko pa je prevzel vodstvo dr. Schöler, se je začela Slovencem sovražna politika. Taka je ostala do konca habsburške monarhije. Višek je dosegla ta politika v šolskem vprašanju. Nemci so hoteli imeti popolnoma nemško šolo, zastopniki majhnih okolnih občin pa so se temu upirali. Poseben pobornik za nemško šolo je bil strastni »poturica«, zdravnik dr. Hoisel, sin nekdanjega učitelja na šoli pri bližnjem Sv. Križu Mihaela Hoisla (1828—1867).

Šola je bila pri Sv. Križu od leta 1805. Leta 1881 so npr. zanjo prispevali razen Rogaške Slatine tudi kraji Brestovec, Sv. Trojica, Mohor, Sv. Katarina, Nimno, Plat, Rankovec, Sečovo.

Ker Slovenci niso pristali na ponemčenje šole, so zdraviliški ljudje na spodnjem delu pobočja Janine na Hoislovo pobudo leta 1888 zgradili posebno »šulferajnsko« šolo. Toda ta ni imela 40 otrok in ni dobila pravice javnosti.

Slovenci pa se niso vdali. Leta 1899 so zdraviliški Nemci dosegli, da so se kot občina odcepili od prejšnje skupnosti. Pri tem so računali tudi na to, da jim ne bo treba prispevati za novo oziroma povečano šolo pri Sv. Križu. Da je cesar ločitveni sklep potrdil, je dosegel grof Attems, ki je kot okrajni glavar v začetku leta 1900 sledil grofu Chlaryju. Predstojnik odcepljene občine je bil tedaj nemškutarski obrtnik Stoinscheg.

V svetokriški šolski kroniki je ohranjen protest, ki so ga sklenili ne samo zastopniki odcepljene občine Slatina okolica, ampak vseh desetih malih občin, ki so bile všolane pri Sv. Križu.

V protestu navajajo:

1. Nemška (doslej privatna) šola je nepotrebna, od obiskujočih otrok bi jih samo 3 % moglo slediti nemškemu pouku.

2. Pri Sv. Križu se nemščina od 3. šolskega leta dalje tako uspešno poučuje, da lahko otroci iz nje prestopajo v srednjo šolo.

3. Malčki imajo škodo, če se morajo učiti v tujem jeziku, preden dobe osnove v svojem lastnem.

4. V načrtu je gradnja deklinške šole, kar pa ne bo moglo biti izvršeno, če bi se šolski okoliš delil.

5. Po delitvi šole po spolih se bo lahko posvetilo več pozornosti tudi drugemu deželnemu jeziku.

Deželni šolski svet naj torej ne ustanavlja javne šole z nemškim učnim jezikom, ampak naj poskrbi za gradnjo štirirazredne dekliške šole.

Ali je bila ta prošnja odposlana, ni popolnoma jasno. Vsekakor pa je deželni šolski svet moral vedeti, kakšno je bilo mnenje vodilnih okoliških mož.

Tedanji nadžupnik Franc Korošec je s prižnice opozarjal župljane o nemških namerah in jih je rotil, naj se ne dajo zavesti.

Bilo je leta 1898. Spomnil jih je na Slomškove besede: »Starši, otroci vas bodo nemški kleli, vi pa boste slovenski jokali.« Ko je šolski nadzornik zahteval od nadžupnika, naj nemško šolo blagoslovi, tega ni hotel storiti.

Med Nemci pri zdravilišču v šolskem vprašanju vendarle ni bilo popolne enotnosti. Albert Kurtz, doma ob Renu, kapetan in lastnik vile na Slatini, je bil proti delitvi občine in proti nemški šoli. Istega mnenja je bil njegov sin dr. Alfred, distriktni zdravnik na Slatini.

Grofu Chlaryju so Slovenci hudo zamerili, da je potegnil z Nemci, deželnimi uslužbenci pri zdravilišču. Tega mu niso pozabili in mu nikakor niso zaupali, ko je pozneje postal deželni namestnik.

Revniki okoličani delitve občine niso mogli prav preboleti. Zavedali so se, da njihovi ljudje zlasti v sezoni delajo za zdravilišče in ustvarjajo velik dobiček, od katerega jim pa nočejo dati ničesar. Zdraviliška davčna stopnja je bila nekolikokrat višja od davčne stopnje vseh desetih majhnih okoliških občin.

Po osvoboditvi v jeseni 1918 se je položaj spremenil. Sola na Slatini je postala slovenska, šolska borba z narodnega stališča ni bila več potrebna.

Toda pri Sv. Križu je bilo toliko otrok, da je bilo treba šolsko poslopje razširiti ali pa zgraditi novo. Zdraviliški ljudje pa niso hoteli prispevati. Toda šolska oblast je gradnjo zahtevala. Ker se je krajni šolski svet zaradi stroškov gradnje branil, je bil razpuščen. Župan okoliške občine je bil tedaj kmet Ivan Verk, nadučitelj je bil Simon Skrabl. A tudi na novo imenovani krajni šolski svet se ni upal lotiti gradnje. Prebivalstvo je res bilo bedno. Še pred vojno je nadučitelj Škrabl zapisal v šolski kroniki: »Dokler je trta rodila, so kmetje prodajali vino in kupovali koruzo, da so imeli pozimi kruh. Zdaj pa stradajo in otroci nimajo kaj obleči.«

Novi krajni šolski svet je zavzel isto stališče kot stari. Vprašanje je dobilo osebni značaj. Novi šolski upravitelj Miloš Verk, o katerem je ohranjeno sporočilo, da je bil zelo bister in odločen, se je neutrudno boril za gradnjo. Novi načelnik krajnega šolskega sveta, župan ene izmed mlajših občin, je v začetku leta 1925 celo sklical v šoli sestanek, na katerem so sprejeli sklep, naj se upravitelj Verk suspendira; predlagal je celo, naj otroci 15. januarja ne pridejo v šolo. Ta šolska stavka se je le deloma posrečila. Upravitelj je tožil, načelnik je bil spoznan za krivega in obsojen. Ali mu je bila kazen odpuščena, iz šolske kronike ni razvidno. Oblast je želela, naj bi vodstvo krajnega šolskega sveta prevzel župan Ivan Verk, toda on je to odklonil, češ da ne more biti hkrati župan in načelnik. Mesto načelnika je prevzel Janez Krumpak z Rjavice.

Sola se je v obliki poldnevne pouka razširila, toda do gradnje ni prišlo ne tedaj ne po letu 1930, ko je svetovna gospodarska kriza težko prizadela tudi kmečko prebivalstvo slatinske okolice.

EMIL LAJH

REVOLUCIONARNO DELAVSKO GIBANJE NA CELJSKEM OBMOČJU OD ZAČETKOV DO ŠESTOJANUARSKE DIKTATURE

Razvoj delavskega gibanja na celjskem območju je potekal podobno kot (v drugih slovenskih krajih. Po nekaterih virih, še posebej v literaturi, je doslej vladalo prepričanje, da je v Celju obstajalo delavsko izobraževalno društvo (prvi zametki delavskega gibanja) že v letu 1869. Vendar za to ni zanesljivih dokumentov. Nedvomno pa je bilo drugo najpomembnejše mesto na Slovenskem Štajerskem, takoj za Mariborom.

Za razumevanje in prikazovanje orisa delavskega gibanja je nujno potrebno poznavanje gospodarskih razmer in industrijskega razvoja v obravnavanem obdobju. Ob zadnjem popisu prebivalstva pred I. svetovno vojno je od kmetijske proizvodnje živelo 68 % slovenskega prebivalstva, od industrije in obrti 15 %, ostalih 17 % pa od trgovine, prometa, javnih služb, svobodnih poklicev in od drugih dejavnosti. Do leta 1931 se je delež kmetijskega prebivalstva znižal na 60 %, delež industrije in obrti se je povečal na 23 %, ostalo je nespremenjeno. Poklicno strukturo je torej spremenila samo industrializacija, ki je svojo delovno silo črpala iz vrst kmečkega prebivalstva, kjer so bile še ogromne rezerve. 57 % vseh kmetijskih gospodarstev (približno 90.000 družin) je imelo manj kot 5 ha zemlje, 30.000 kmečkih družin je bilo nesamostojnih, brez lastne zemlje (od tega 15.000 viničarskih družin). Za Slovenijo je bilo značilno, da so prevladovala majhna in zato pasivna kmetijska posestva. Nedvomno so bili ponekod pogoji za drugačno oblikovanje gospodarstva, n. pr. v Celju, ki je v tem obdobju že močno industrijsko mesto.

Oktobra 1875 je začela delati državna cinkarna, poleg nje pa veletrgovina z železino Johanna Rakuscha. Sledili so še parni mlini, manjša kemična tovarna, pivovarna, tovarna furnirja in nekaj manjših obratov; ostalo so bili obrtniki.

Za razvoj delavskega gibanja je bila pomembna koncentracija delavstva v modernizirani in preurejeni železarni v Storah in v preboldski tekstilni tovarni, ki pa je po letu 1866, ko je izbruhnil požar, bila le še predilnica.

Značilno je, da je imelo Celje v tem obdobju nemško obeležje v vseh panogah gospodarstva (okoli 77,3 % prebivalstva se je izjavilo za Nemce) in šele v osemdesetih letih se začne vloga slovenskega prebivalstva večati.

Ce se hočemo približati resnici, je prvo delavsko društvo zaživelo v drugi polovici leta 1873, a je bilo že čez dve leti razpuščeno. Ustanovni občni zbor društva je bil 16. novembra 1873 v gostilni »Pri belem volu«. Na zboru so postavili zahtevo po volilni pravici, krajšem delovnem času, ločitvi cerkve od države in odpravi vseh neposrednih davkov. Slednjič so ustanovili odbor šestih ljudi, društvo pa je štel 37 članov. Za društvo velja, da je bilo v začetku bolj društvo obrtnih pomočnikov kot pa delavcev. Da ni bilo večletnih več delavcev in da ni delovalo več kot dve leti, je verjetno pripisati gospodarski in finančni krizi, ki je nastopila v Avstro-Ogrski leta 1873. To je povzročilo silno redukcijo delavcev v vseh zgoraj naštetih podjetjih.

Po končanem kongresu v Neudörflu je bilo tudi celjsko delavstvo seznanjeno s programom kongresa. Sestanka se je udeležilo okoli 60 ljudi, tokrat večina delavcev. Sklicala sta ga krojaški pomočnik Matija Hörman in čevljarški pomočnik Michael Sustainscheg. Obravnavali so že zgoraj omenjene zahteve, ne pa tudi o pravici do samoodločbe, ki jo je sprejel neudörflski kongres. Zborov delavcev in obrtnikov je bilo v naslednjih letih še več in pokazali so že prve sadove gibanja. Celjsko okrajno glavarstvo je poročalo, da so na primer shod čevljarjev prepovedali, ker so se le-ti hoteli priključiti delavski stranki in ker »kažejo socialno demokratične tendence«. 13. junija 1875 se je delavsko izobraževalno društvo za Celje in okolico na svojem zadnjem shodu z dvotretjinsko večino odločilo, da zaradi slabega obiska družbenih shodov preneha delovati. Dejavnost delavcev na celjskem območju je bila s tem že po dveh letih končana. Naslednje društvo je bilo osnovano šele čez 15 let, točneje novembra 1890.

V večletnem obdobju slogaštva liberalcev s konzervativci, ko so ti zadnji z okrepljenih položajev pripravljali širok nastop klerikalizma, se je delavstvo spričo neznosnega izkoriščanja zatekalo k vedno novim bojem, v katerih so poleg rudarjev in železničarjev sodelovali tudi drugi celjski in okoliški delavci. Po obnovitvi društva l. 1890 in ponovni ukinitvi l. 1894, ko so ustanovili podružnico graškega »Obče delavskega izobraževalnega, pravovarstvenega in podpornega društva za Štajersko«, so zbrali v kratkem času nad šeststo članov in prirejali številne shode v Celju, na Teharju, v Žalcu, Laškem, Zabuškovi, Velenju ter pridobivali somišljenike tudi med kmeti.

K uspešnemu razvoju delavskega gibanja na celjskem območju je veliko prispeval publicist Rok Drogenik (1869—1903) iz Celja, ki je bil med začetniki socialističnega gibanja in soustanovitelj socialnodemokratske stranke na Slovenskem. Leta 1893 je priredil prvi slovenski prvomajski spis »Slovenski delavci in delavke!«, objavil je več političnih razprav, bil med uredniki socialnodemokratskih listov »Delavec« in »Svoboda« ter lastnik in urednik strankinega poučno-zabavnega mesečnika »Svobodni glasovi«, ki je izhajal v Celju od 1. septembra 1879 do 1. marca 1898. Za državnozbornske volitve leta 1897 je

v Celju dvakrat izšlo tudi prosvetno glasilo »Luč« ter pozneje še enkrat »Nova luč«.

Ko so na zboru slovenskih socialnih demokratov avgusta 1896 v Ljubljani ustanovili Jugoslovansko socialnodemokratsko stranko (JSDS), se je vanjo vključila tudi celjska okrajna organizacija za Spodnjo Štajersko. V Celju, Štorah ter Pečovniku je bilo tedaj okoli tisoč industrijskih delavcev, poleg omenjenega splošnega delavskega društva je v Celju delovalo še podružnično Strokovno društvo prometnih služabnikov avstrijskih, organizirani pa so bili tudi tiskarji in usnjarji.

Rok Drofenik
(1869—1903)

Rok Drofenik je bil eden od začetnikov socialističnega gibanja in ustanovitelj socialdemokratske stranke na Slovenskem. Prvi je opozarjal na pomen odnosa socialne demokracije do kmečkega in narodnostnega vprašanja. Bil je časnikar in urednik samouk prvih socialističnih tiskov na Slovenskem.

Osnove delavskega gibanja so dale v 90. letih prve otipljivejše akcije proti kapitalističnemu izkoriščanju. Že leta 1890 so celjski delavci prvič praznovali 1. maj in ga tradicionalno nadaljevali naslednja leta. Nemški list »Deutsche Wacht« je prinesel med drugim naslednjo vest: »Dne 25. septembra 1894 zvečer so bili po poslopjih in zidovih vseh celjskih ulic nalepljeni ali pa po tleh raztrošeni rdeči socialistični letaki. Policija je pri tem zasačila storilce Ludvika Zadnika, Franca Kovača, Mihaela Železnika in Roka Drofenika ter njihova imena sporočila državnemu pravništvu. Ta akcija je bila v zvezi s splošno akcijo za enako volilno pravico po vsej Avstriji.«

»V nedeljo, 14. oktobra 1894, je bilo v gostilni »Skalna klet« delavsko zborovanje, kateremu je predsedoval Rok Drofenik. Opažena je bila močna udeležba slovenskih poljskih delavcev in kmetov«.

Kot je poročal celjski nemški list, je od 6000 delavcev v celjskem okraju praznovalo 1. maj 1895 3200 delavcev. Ker jim oblast ni dovolila javnih nastopov in prireditev, so se v mnogih krajih zbrali po gostilnah. Celjski delavci so osrednjo proslavo organizirali v gostilni »Pri zelenem travniku«.

Čeprav že v samostojni stranki, še vedno pa pod močnim vplivom avstromarksizma, se je delavstvo celjskega območja začelo vse številneje vključevati v delavsko gibanje in na ta način orati ledino v ne tako daljno bodočnost revolucionarnega gibanja, ki ni zahtevala le izboljšanja delavskega položaja, ampak predvsem spremembo družbeno-ekonomskega reda.

V stavkovnem gibanju in v boju za splošno in enako volilno pravico so se kazale vse možnosti, da so delavci v letih 1896 do 1906 zaradi dviga cen življenjskih potrebščin in kapitalističnega izkoriščanja organizirali številne stavke, med katerimi je bila nedvomno pomembna tudi stavka v Westnovi tovarni v Celju.

Ceprav je bila tovarna ustanovljena šele v devetdesetih letih 19. stoletja in je sprva delala v skromnem obsegu, je kmalu postala eden izmed »mogočnejšev« tujega kapitala. Adolf Westen si je izbral mesto Celje, ker se mu je zdelo ugodno za uspešno proizvodnjo in prodajo izdelkov, in sicer iz več razlogov. Skozi mesto je vodila južna železnica od Dunaja do Trsta s kasnejšimi zvezami v ostale jugoslovanske dežele in povezavami z lokalnimi programi, kot so bile Celje—Velenje leta 1891 in Grobelno—Rogatec leta 1905. V bližini so bili tudi premogovniki v Laškem, Zabukovici, Velenju, Hrastniku in Trbovljah. Razen tega je bilo v celjski kotlini na razpolago dovolj cenene delovne sile, ki je prihajala s podeželja.

Ob porastu industrije v Celju in okolici je naraščalo tudi število delavstva, kar je sprožilo delavsko gibanje. Zaostroval se je odpor proti kapitalističnim gospodarjem, ki so ob nizkih delavskih mezdah zahtevali po dvanajst in več ur dnevne dela in šele proti koncu stoletja ta čas skrajšali na deset ur. Še posebej se je to odražalo v Westnovi tovarni. Kapitalist je kmalu spoznal, da je njegov račun pameten, da je dobival vedno več naročil, zato je tovarno nenehno širil in šel na večje dobičke. Delavstvo je brezobzirno izkoriščal. Delavci so morali dnevno delati od 6.—18. ure, le opoldne so imeli prosto uro za kosilo in odmor. Zaposloval je ženske in otroke, ki jim je plačeval do dve kroni na dan. Delovna sila se mu je v vedno večjem številu ponujala, delavstvo pa je bilo šibko v svoji razredni zavesti.

Vendar so bile razmere v tovarni tako težke, da je že februarja 1896 prišlo v njej do stavke, ki je bila prva te vrste v Celju. Bila je kratkotrajna in v tedanjih pogojih ni mogla uspeti. Med 47 takrat zaposlenimi delavci jih je bilo 27 zaradi stavke odpuščenih in nadomeščenih z novimi.

Medtem je Rok Drofenik v časopisu »Svobodni glasovi« z več članki protestiral proti izkoriščanju v tovarni in drugih manjših podjetjih ter obsodil buržoazijo in že takrat utrjeni klerikalizem, ki je razburil tudi celjsko meščanstvo. V omenjenem časopisu je bil sodelavec tudi socialist Etbin Kristan, ki je v črtici »Slučaj« opisal tragiko delavca, ki ga je kapitalistični podjetnik ob nesreči v tovarni pohabljenega brezsrčno prepustil usodi in tako podal sliko tedanjega stanja. Seveda so delavci celjskih in okoliških podjetij odločno stopili v borbo za splošno in enako, neposredno in tajno volilno pravico ter še v večjem številu organizirali praznovanje 1. maja in politične shode. Po volilni reformi leta 1907 so socialni demokrati v Sloveniji, velja pa to tudi za Celje (podrobneje bomo to spoznali ob volilnih rezultatih), usmerjali svoje delo predvsem na parlamentarna tla, kar je povzročalo nesporazume z borbenimi delavci, ki niso bili zadovoljni s skromnimi reformami delavske zakonodaje. V vodstvu stranke je vedno bolj prevladoval oportunistem in revizionizem II. internacionale in avstromarksizma še posebej. Čeprav je že večkrat omenjeni Rok Drofenik v raznih člankih poudarjal kmečko vprašanje kot sestavni del delavskega vprašanja, so le-tega po njegovi smrti puščali ob strani, čeprav je bil najnaravnejši zaveznik proletariata že tedaj srednji in mali kmet, ki ga je agrarna kriza še vedno stiskala in revoltirala.

Začetek XX. stoletja je odražal odmik od prvih pionirjev delavskega gibanja in revolucionarnih idej in dejanj, saj so kongresi II. internacionale sicer obljubljali večjo moč sindikata in delavskega gibanja nasploh. Vse to pa je razvodenelo ob sarajevskem atentatu (1914) in mesec kasneje začetni do tedaj največji vojni v zgodovini človeštva, ko je tudi socialna demokracija razen nekaterih izjem popustila in se vdala toku uničujoče morije. Slovenska socialna demokracija ni odobravalna vojne in ni podlegla vojnemu šovinizmu in hujškastvu. Značilna zanjo sta bila protivojno stališče in protivojna politika. Tudi tovarne in obrtne delavnice v Celju in okolici so ta veliki spopad močno občutile zaradi mobilizacije vseh moških, tako da je število zaposlenih silno padlo. Tudi položaj delavstva, ki je ostalo na svojih mestih, se je zaradi vojne in neprestanega dvigovanja cen slabšal. Nesmiselne žrtve, glad, revščina, na drugi strani pa kopičenje dobičkov je večalo nezadovoljstvo. Zlasti so bili prizadeti delavci z družinami, odvisni od golih mezd.

Dve ruski revoluciji leta 1917, njune posledice in odmev po svetu sta pospešili konec vojna. Vsekakor je bila problematična »majska izjava« istega leta, ki so jo podpisali in razglasili slovenski vrhovi pod vodstvom dr. Antona Korošca parlamentu na Dunaju. Čeprav so zahtevali združitev vseh ozemelj v Avstro-Ogrski, kjer so živeli Slovenci, Hrvati in Srbi, v samostojno in od vsake tuje oblasti neodvisno državno telo pod žezlom habsburško-lotarinske dinastije, izjava ni zahtevala razbitja Avstro-Ogrske, pač pa neke vrste federacijo ali celo konfederacijo nove države tvorbe pod Habsburžani. Nedvomno je bil to vzrok, da nihče od tedanjih politikov ni bil toliko daljnoviden, da bi mogel predvideti razpad monarhije. Poleg Ivana Cankarja so bili

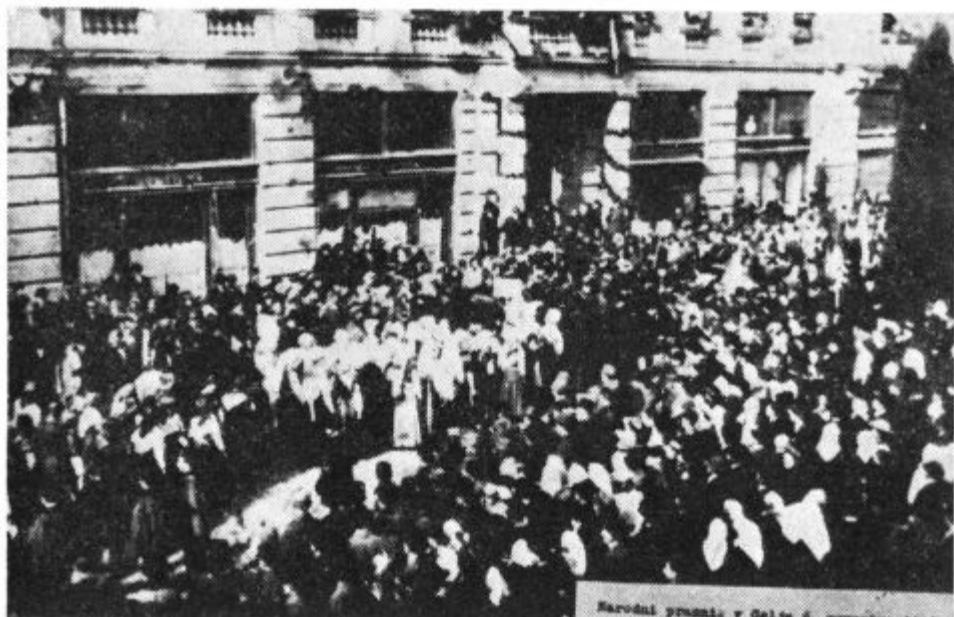
edino preporodovci (ime so dobili po glasilu Preporod) in to tudi v Celju tisti, ki so razumeli in obenem zahtevali, da prelivamo kri za samostojno svobodno državo, kar pa zahteva razbitje monarhije. Toda pomembnejše, da so »majsko izjavo« razumele slovenske množice, ki so sicer podpirale deklaracijo, a že preraščale njen okvir. Prvi so se zganili Slovenci na Štajerskem. Že prve dni junija 1917, torej neposredno po majniški deklaraciji, je dr. Vekoslav Kukovec organiziral sestanke zaupnikov narodne stranke. Sestanki so bili zelo obiskani, in sicer 2. junija 1917 v Šmarju, 4. junija v Sv. Juriju pri Celju, 5. junija na Vranskem, 6. junija v Gornjem Gradu, 6. junija v Žalcu in še v nekaterih krajih. Mnogi kraji v celjskem okolišju so poslali tudi svoje izjave s podpisi. Na tem mestu navajam le enega: »Občinski odbor občine Ljubno pozdravlja majsko deklaracijo s podpisi in zahteva, da je potrebno storiti vse, da se bomo združili v jugoslovanski državi.« Takšne zahteve so imeli skoraj vsi v Spodnji in Gornji Savinjski dolini in na Kozjanskem. Ti množični podpisi so zahtevali mir in konec vojne, saj je že marca 1918 zastopstvo slovenskih žena dr. Korošcu izročilo spomenico s 160.000 podpisi. Komunistični »Delavski list« je ob dvajseti obletnici majske izjave zapisal, da je bila deklaracija izhodišče za široko množično gibanje in je mnogo pripomogla k rušenju monarhije. V tem gibanju so se našli vsi Slovenci ne glede na politične in strankarske razlike. Nedvomno je delavski razred odigral ob tem gibanju pomembno vlogo.

Avstro-Ogrska in njeni zavezniki so leta 1918 na bojiščih doživljali vedno večje poraze. Iz Rusije so se vračali vojni ujetniki — delavci, kmetje, ki jih je razvemala oktobrska socialistična revolucija in so v domačih krajih širili revolucionarne ideje. Slovensko delavstvo se je vse odločneje postavljalo na svoje noge, demonstriralo za svoj kruh, svobodo in mir, množile so se stavke in upori.

Ob zlomu habsburške monarhije so Slovenci 29. oktobra 1918 proglasili svojo voljo, da vstopijo v novo jugoslovansko državo. Slavnostnega zborovanja 6. novembra 1918 pred Narodnim domom se je udeležilo tudi mnogo celjskih delavcev. Delavci so pričakovali, da bo to demokratična republika enakopravnih narodov, v kateri bo oblast pripadala delovnemu ljudstvu.

Toda jugoslovanska buržoazija je pohitela, da je 1. decembra 1918 v Beogradu proglasila ustanovitev kraljevine SHS, ne da bi naši narodi odločali o obliki in ureditvi države. Začela se je dolga in krvava pot za socialne in nacionalne pravice.

Ob koncu vojne in že v novo ustanovljeni kraljevini SHS se je zgodil pomemben prelom v ekonomskih bojih delavstva v Celju in okolici. Leta 1919 je bila namreč uvedena svobodna trgovina in začela se je špekulacija, cene so naglo porastle. Začelo se je obdobje inflacije vse do leta 1923. In v teh letih beležimo na našem območju vrsto mezdnih gibanj in stavk. Inšpektorji dela so na celjskem območju posredovali v 96 mezdnih gibanjih, od katerih se jih je 18 končalo s popolnim uspehom, 57 z delnim, ostala pa niso bila uspešna. Organizacije strokovne komisije sindikata so na primer 1. 1919 izvedle samo v Celju in okolici 49 mezdnih gibanj. Mezdne akcije so spet naraščale v letu 1921 in še posebej v letu 1922; mađ njimi je bila pomembna akcija kovinarjev v Celju. Te akcije so bile pomembne še posebej, ker so bile to prve stavke po uveljavljanju obznane (1920) in zakona o zaščiti države (1921).

Pred Narodnim domom v Celju, 6. novembra 1918

Že v prvi polovici leta 1921 je bilo več mezdnih gibanj v manjših podjetjih, tudi v Celju. V začetku maja so krojaški pomočniki v Celju s stavko dosegli, da so njihovim zahtevam ugodili. 6. junija je izbruhnila stavka v celjski tovarni »Cinal«, last tovarnarja Kirbisch. Delavci, ki so se že 8. junija vrnili na delo, so si z novo mezdno pogodbo izbojevali »znatno zboljšanje njihovega gmotnega položaja«. Naslednje leto so se stavke nadaljevale še v večjem obsegu, posebno v pekovski in krojaški stroki.

Konec marca 1922 je tovarnar Westen odpustil štiri delavske zaupnike. Delavstvo je zahtevalo, naj jih ponovno sprejme, hkrati pa so zahtevali tudi zvišanje mezd za 50 %. Ker tovarnar njihovim zahtevam ni hotel ugoditi, so delavci v soglasju z Zvezo kovinarjev v Ljubljani stopili v stavko.

Franc Kač (1897—1965), delavec v tovarni, član sindikalne organizacije in pomemben voditelj tudi kasnejših stavk,* je takole opisal vzroke za stavke: »Sindikalna organizacija se je do takrat okrepila in vedno bolj odločno nastopala v borbi za izboljšanje položaja delavstva. Podjetnik je res pristal že na več zahtev delavcev, vendar jih ni uresničil. V delavski strokovni organizaciji je videl velikega nasprotnika svojih izkoriščevalskih namenov, zato jo je skušal razbiti.

Po njegovih navodilih so mojstri in preddelavci grdo in krivično ravnali zlasti z delavci, kateri so bili člani sindikata. Več posredovanj delavskih zaupnikov je podjetnik odslovil z odgovorom, naj zapusti tovarno vsak, če no-

* Leta 1955 proglašen za častnega občana celjske občine (CeZb 1985, str. 38)

če delati pod pogoji, kakršne postavlja on sam.« Pogajanja med tajništvom osrednjega društva kovinarjev in sorodnih strok v Ljubljani ter vodstvom tovarne niso bila uspešna in so se v glavnem izgubljala v podrobnostih, ne da bi razpravljali o konkretnih zahtevah delavcev. Neodločnost vodstva osrednjega društva kovinarjev in slabe razmere v tovarni so prisilile delavce, da so pred stavko sklicali sestanek in sklenili, da strokovna organizacija (sindikata) in delavski zaupniki še zadnjikrat poskusijo pridobiti Westna k izpolnitvi zahtev upravičenih delavskih stavk. Toda zaman.

Izbruhnila je stavka, v začetku delna, od 29. marca do 6. junija 1922 pa je v celoti stavkalo 800 delavcev. Westen je pred začetkom stavke poslal obvestilo o napovedi stavke oddelku za socialno politiko pri Pokrajinski upravi za Slovenijo v Ljubljani.

Za vzdrževanje reda in discipline so stavkajoči delavci postavili raditeljski zbor s tremi izmenami po 80 mož, razdeljenih na trojke. Stražarji okrog tovarne so pazili zlasti na stavkokaze in jih tudi na silo odvrčali. Ti so se skušali pretihotapiti na delo preko tovarniškega plotu, ker so se sramovali prihajati pred zbrano množico stavkajočih pri vratarnici. Čeprav so jih ovirali mojstri in preddelavci, so stavkajoči obvladali stavkokaze in mnogi so se jim kmalu pridružili. Zastopniki delavcev so v času stavke zahtevali sklenitev nove kolektivne pogodbe, ki bo jamčila povišanje mezd za 50 %, priznanje sindikata in delavskih zaupnikov za zakonite predstavnike delavstva, izboljšanje socialne in zdravstvene zaščite, pravice do letnih dopustov in zagotovilo, da zaradi stavke ne bo nihče odpuščen z dela. Tovarnar je v končni fazi pogajanj načelno pristal na vse zahteve, a je zvišanje mezd omejil na 25—30 %. Na zborovanju, ki ga je vodil oblastni tajnik strokovne organizacije Franc Svetek, so delavcem pojasnjevali o uspehih in neuspehih pogajanj. Ker niso bili vsi enotnega mnenja, so glasovali. Izmed 1200 navzočih jih je 800 glasovalo za podpis predvidene pogodbe, ostali pa za nadaljevanje stavke. S tem je bila stavka končana.

Ko so delavci prihodnji dan prišli v tovarno, so mnogi izvedeli, da tam zanje ni več mesta. Na delo sprejetim pa so zagrozili z odpustom, če se bodo organizirali v sindikatu. Nekateri so klonili, mnogi pa so pogumno vztrajali v sindikalni organizaciji, ki se je počasi, vendar vztrajno pripravljala na nove spopade za delavske pravice. Neuspeh stavke je v veliki meri zakrnilo reformistično vodstvo v strokovni organizaciji »s pomirljivo politiko« oziroma neodločnostjo v zahtevah, ki so jih predložili zastopniki delavstva.

Dolgotrajna vojna, v kateri je bilo na bojišču največ kmečkih sinov in mož, vse več padlih in ranjenih, doma pa neprestane surove rekvizicije, slaba preskrba z osnovnimi življenjskimi potrebščinami, splošno pomanjkanje in nacionalno zatiranje je tudi na slovenskem podeželju povzročalo vse večje nezadovoljstvo in želje po miru. V Celju je vojaško poveljstvo pričakovalo izgrede in se na to pripravljalo. V Ratanski vasi pri Rogaški Slatini se je skupina kmečkih fantov 26. oktobra 1919 z orožjem spopadla z vojno policijo. Ko o orožniki z njeno pomočjo aretirali fante, je vojna policija surovo ravnala s prebivalstvom. Akcije kmetov so torej bile spontano revolucionarno gibanje, toda še brez stikov z delavskim razredom.

Leti 1919 in 1920 sta bili viharji za slovenski delavski razred. Tudi Celje in njegovo industrijsko zaledje je doživljalo razočaranja, upanja in gledalo razkole v delavski stranki kot prelomnico, hkrati pa pričakovalo rešitev problemov. Zborovanja ob razsulu avstroogrske monarhije so sicer omogočila ustanovitve »nekakšne« državnne skupnosti. Da bi kar najbolj svečano proslavili te dogodke, so se zbrali celjski delavci že 6. novembra 1918 pred Narodnim domom. Njihov predstavnik Martin Brezovšek je v svojem govoru zahteval politično in socialno enakopravnost v novi demokratični državi in ga zaključil z vzklikom: »Naj živi jugoslovanska republika.«

Vodilni socialni demokrati so v Celju ustanovili kulturno-prosvetno društvo »Svoboda« leta 1919 in še v mnogih krajih celjskega okraja. Vanj so z delom in vplivom prodrli tudi mnogi člani Komunistične partije, saj je bilo društvo vrsto let edina dopuščena delavsko-kulturna organizacija pri nas.

Prvič po vojni je celjsko delavstvo slavilo 1. maja 1919. Na večer pred tem dnevom je dramski odsek »Svobode« v gledališču priredil svečano predstavo Cankarjeve drame »Kralj na Betajnovi«. Ostale prireditve je skušala celjska policija ovirati, ko je prepovedala razvitje delavskega prapora, toda delavci so se temu uprli. Izvedli so predvideni program in razvili tudi prapor. Ta dan je delo v podjetjih počivalo. Mogočen spreved z rdečimi zastavami in godbo se je pomikal skozi mesto. Popoldne je sledila zabava v gostilni »Na zelenem travniku«, zvečer pa v Narodnem domu.

Kongresa združitve s KPJ v Beogradu leta 1919 in v Vukovaru leta 1920 sta na celjskem območju kakor na celotnem Štajerskem privedla do razcepa med delavci, ker desno usmerjeni voditelji, med katerimi je bil Anton Kristan, niso hoteli sprejeti dokumenta kongresa »ujedinjenja«, še posebej poglobitvinih točk, sprejetih na prvem kongresu od 20. do 23. aprila 1919 v Beogradu:

— da bo ime nove partije Socialistična delavska stranka Jugoslavije (komunistov);

— sprejeti maksimalni program, ki razglša za cilj osvoboditev delavskega razreda in uvedbo socializma;

— obsoditi reformizem Druge internacionale in prestopiti h Komunistični internacionali;

— proglasiti diktaturo proletariata kot organa za izvedbo socialistične revolucije, ki naj uniči kapitalizem in ustvari komunistično družbo.

Tudi na celjskem območju je borba za sprejetje resolucije trajala vse do leta 1920, ko se je 11. aprila slovenski kongres vendarle sestal in sklenil združiti se s KPJ.

V Celju so zaradi težkih borb v sami socialni demokraciji lahko delovali le posamezni komunisti in simpatizerji. Bili so pa številčno preslabotni, da bi ustvarili v prvih povojnih letih partijske celice. To je izkoristil Anton Kristan, misleč, da se vrača njegova vladavina v delavskem gibanju, in si je poleti 1920 spet upal javno govoriti, in to v Celju. Rekel je: »Delavska stranka mora računati z dejstvom, da je Jugoslavija tu, da bomo v njej živeli, z njo delili dobro in zlo.« »Socialni demokrati smo za konsolidacijo te države. Zato smo po možnosti tudi sodelovali, ker nam ni vseeno, kakšna naj bo ta hiša, ki nam je določena za stanovanje.« Nedvomno lahko iz teh stavkov ugotavljamo mi-

selnost socialne demokracije: »Nam so določili državo, mi jo sprejemamo in jo moramo utrditi.«

Ta miselnost je vsekakor škodovala delavskemu gibanju v Celju, vsaj v prvih letih nastanka nove države. Ilustrativno nam najboljše pokažejo stanje volilni rezultati delavskih strank od volitev v ustavodajno skupščino leta 1920 do šestojanuarske diktature leta 1929:

Celje	Upravičeni	Udeleženi	Komunisti	Socialisti	Skupaj
1920	2826	2201	17	1124	1141
1923	—	2629	42	496	538
1925	3763	2846	21	70	471
1927	3857	2921	154	415	569

Ugotovitev, da so bili volilni rezultati v Celju in okolici pozitivni, nam kaže predvsem njegov industrijski značaj, hkrati pa upadanje števila socialističnih kandidatov in silen poraz komunističnih kandidatov v zadnjem letu volitev pred fašistično diktaturo.

Kljub velikim težavam celjskih komunistov in somišljenikov, ki so bili borbo za politično usmeritev obeh partijskih kongresov in sindikata, so 6. avgusta 1922 uspeli organizirati v Celju Vsedelavski zlet, ki je manifestiral solidarnost delavstva Slovenije, čeprav se je na drugi strani pokazalo upadanje razredne borbenosti tistega delavstva, ki je sledilo oportunistični socialno-demokratski stranki.

Revolucionarnemu vrenju v obdobju 1919—1923 je sledil trenutni zastoj borbenosti delavcev. V mnogih primerih uspešna mezdna in stavkovna gibanja so po omenjenih letih prenehala. Delodajalci so zopet krojili delovne pogoje po svoje. Izborjene kolektivne pogodbe so obležale nedotaknjene v pisarniških predalih kapitalistov.

Potem ko je bil sprejet zakon o zaščiti države, je bila Komunistična partija avgusta 1921 razpuščena in potisnjena v nelegalnost. V KPJ so divjali frakcijski boji, ni bilo enotnosti glede nacionalnega, sindikalnega in kmečkega vprašanja. Levo usmerjeni delavci so se borili zoper desno frakcijo, ki se je utrdila v vodstvih sindikatov.

Razumljivo je, da sta si v takem položaju obe skupini hoteli zagotoviti svoj vpliv na ljudi z legalnimi oblikami delovanja. Toda takratna policijska oblast je pazila na vse pojave, ne le na ilegalne, temveč tudi na legalne dejavnosti delavskega gibanja. Od tod tudi takšna zavarovanja proti vsem možnostim političnega delovanja, ki bi lahko prihajalo in je seveda tudi prišlo do veljave v delu delavskih prosvetnih društev.

Celjski delavci so se že v začetku našega stoletja zbirali v prostorih gostilne »Zeleni travnik«. Že leta 1909 in 1910 zasledimo v Celju delavsko telovadno in pevsko društvo »Naprej«, slednje je gojilo že prve napredne slovenske delavske pesmi.

Pred Narodnim domom v Celju: vsedelavski zlet 6. avgusta 1922

Leta 1919 je bila ustanovljena v Celju delavska kulturna organizacija »Svoboda«, ki je imela splošno izobraževalni namen.

Pred tem so bila v Celju in v okoliških krajih (z izjemo prve svetovne vojne) razna delavska društva, toda omejena le na lokalne razmere eno ali dve kulturni dejavnosti. V največjem številu so delovala pevska društva, ki so tudi po vojni nadaljevala tradicijo.

»Svoboda« si je postavila za cilj, da široko razprede izobraževalno delo. Člani so organizirali številna predavanja, gledališke predstave in proslave. Pospševali so branje naprednega tiska in revij ter še posebej knjig Cankarjeve družbe.

Poleg moškega pevskega zbora pod vodstvom pevovodja Cirila Preglja, ki je bil ponos Celja, saj je nastopal v mnogih krajih našega območja ter organiziral v Celju festival zborov »Svobode«, kjer so nastopili zbori iz Trbovelj, Hrastnika, Zabukovice, Ljubecne in Rogaške Slatine, so leta 1932 ustanovili še ženski pevski zbor, ki je redno sodeloval na prosvetnih večerih in drugih prireditvah. Poleti 1932 je moški pevski zbor skupaj z zbori iz revirjev organiziral veličasten nastop na Mrzlici v okviru društva »Prijatelji prirode«.

Tudi v gledališki dejavnosti so bili delavci zelo aktivni in so imeli sposobne igralce in režiserje. V letih šestojanuarske diktature, v letih najhujšega terorja so uspeli zaigrati tudi Cankarjeva dela, med njimi »Hlapci«, »Kralj na Betajnovi«, »Hlapec Jernej in njegova pravica«, tudi Tolstojevo »Vstajenje« in še mnoga druga dela domačih in tujih avtorjev. Med stalnimi člani dramskega odseka so bili: Peter Stante, Jože Valenčič, Hermina Seničar, Ivan Ošo,

Oskrbniki socialistične »rdeče zastave« 1. 1919

Eda Komavli, Mirko Koželj, Slavko Šlander, Julka Godnik, Franc Weissbasher, Marica Goršek, Danilo Langus.

Govorni zbor je bil ustanovljen že leta 1929 in ga je vodil kasneje Slavko Šlander. Delavska šola je bila organizirana zato, da bi se delavci seznanjali z aktualnimi vprašanji delavske zakonodaje. Že od ustanovitve »Svobode« je bilo zelo aktiven tamburaški zbor. Šahovski odsek so ustanovili leta 1926. Vodili so ga takrat odlični šahisti: Jože Škorjanc, Branko Diehl, Mirko Koželj in Viktor Godnik.

Razen naštetih dejavnosti so v vseh večjih krajih celjskega območja ustanavljali telovadne odseke, plesne šole, organizirali izlete k Celjski koči, na Svetino, Smohor, Mrzlico in na Mozirske planine.

»Svoboda« je bila s svojo razvejano dejavnostjo velika šola delavskega razreda, ki so ga čakale še mnoge borbe, da bi na ta način lažje ustvaril svoj revolucionarni cilj. Višek je »Svoboda« dosegla 7. julija 1935, ko je bil v Celju Zlet vseh »Svobod« Slovenije. Čeprav je izbruh revolucionarne zavesti delavcev, kmetov, žensk in študentov na celjskem Zletu presenetil pokrajinski komite KPJ za Slovenijo, ki je ocenil kulturno manifestacijo »Svobode« ob njeni petnajstletnici kot ugodno priložnost množične manifestacije v duhu snujoče se Enotne delavske stranke, ta uspeh seveda ni padel z neba. Bil je plod štiriletnega napora partije v Sloveniji od začetkov njene obnove po udarcih šestojanuarske diktature ter uspeh razrednega boja, prilagojen takratnim razmeram v Sloveniji. K Zletu se bomo še povrnili. V vladajočih krogih režima je nastal preplah in že 13. julija 1935 so bila društva »Svoboda« s posebnim banskim dekretom prepovedana.

Zlet celjske »Svobode« na Stari grad, 1. maja 1929

Kljub terorju, ki ga je uvedel starojugoslovanski režim z »zakonom o zaščiti države« 2. avgusta 1921, so komunisti, sicer v strogi ilegali delovali naprej. Prva ilegalna partijska celica v takih pogojih je bila ustanovljena že leta 1926 v Pesjem pri Velenju. Osnovala se je s pomočjo ilegalne organizacije »Sever« v Guštanju (Ravne na Koroškem), ki so jo vodili Lovro Kuhar — Prežihov Voranc, Franc Plankl in Ignac Teršek.

Na ustanovni sestanek v Melanškovem poslopju v Pesjem je prišel tudi Lovro Kuhar. Njeni zastopniki so se nato udeleževali važnih partijskih konferenc v Ljubljani, na Plešivcu (Uršlji gori), v Ravnah, Kotljah in Jaršah.

Vpliv partijske organizacije med delavstvom Šaleške doline je toliko narastel, da so komunisti mogli prevzeti vodstvo rudarske sindikalne organizacije v Velenju. Pokrajinski voditelji reformističnih sindikatov v Ljubljani pa so kot v mnogih drugih primerih razveljavili občni zbor v Velenju. To je povzročilo protestno gibanje številnih delavcev širom po Sloveniji.

Ko je leta 1923 podjetje Abel začelo graditi obrate za steklarstvo v vasi Tržišče pri Rogaški Slatini in ko je le-to bilo januarja 1927 pripravljeno za obratovanje, so prišli iz Zagorja steklarji, izkušeni borci, vajeni stavk, v ideoloških spopadih s skrajnimi desničarji in v znanem boju prekaljeni z nacionalistično »Orjuno« 1. junija 1924 v Trbovljah.

Člani partije in skojevci iz Zagorja so se znašli v Rogaški Slatini v povsem novem okolju: nova tovarna, novi ljudje, predvsem pa okolje, ki o revolucionarnem delavskem gibanju ni vedelo ničesar ali pa zelo malo. To okolje je delavcem steklarjem nudilo novih pobud za njihovo delo na vseh področjih družbenega življenja. Že februarja 1927 so ustanovili partijsko celico v Rogaški Slatini.

Veliki generalni štrajk v letu 1928, ki je trajal štiri mesece in so se ga udeležili rogaški steklarji, se je uspešno zaključil. O njem je France Klobčič napisal v takratnem legalnem tedniku Partije »Enotnost« z dne 2. novembra 1928, stran 41, tele misli: »To so nauki steklarskega štrajka. Za steklarsko delavstvo seveda še boj ni končan, kajti kapital, trust bo znova poslabšal položaj. Zgodilo se bo to z uvedbo novih strojev, s tako imenovano racionalizacijo. Zaradi tega steklarji vsi do zadnjega v strokovno organizacijo, kajti čakajo vas boji!«

Tudi Boris Kidrič, ki je bil večkrat na počitnicah na priljubljenem Knežcu, je prinašal sveže revolucionarne ideje in bodril mlade delavce v borbi, ki so jo vodili solidarno z delavci ostalih steklarn v Jugoslaviji. Ko je prihajal v Rogaško Slatino, je prinašal direktive Pokrajinskega komiteja, poučeval probleme partijske organizacije, predlagal načine partijskega dela in dajal napotila za borbo. Boris Kidrič je oskrboval celico s propagandnim materialom, letaki, ki so jih nato trosili v Šmarju pri Jelšah, Pristavi, Rogatcu in celo na Hrvaškem.

V Celju je bila ustanovljena prva partijska celica leta 1928. Iz ohranjene poročila CK KP za Slovenijo oktobra 1926 je sicer razvidno, da se je tudi že tedaj pripravljala ustanovitev partijske organizacije v Celju. Leta 1929 se je začel v Celju prvi večji protikomunistični proces proti skupini delavcev komunistov. Ohranjena je obtožnica državnega tožilstva v Celju, predložena

Izlet na Mozirsko kočo
leta 1928, med njimi Ka-
zimir Koželj-Rugelj

okrožnemu sodišču 26. junija 1929, iz katere je razvidno, da je čevljarški pomočnik Josip Kocman februarja 1928 sklical partijski sestanek v kavarni Mala Evropa. Tukaj je povabljenim predlagal, da ustanovijo dve celici. V prvi naj bi bili starejši člani, v drugi pa mlajši. Že naslednji dan (datum ni ugotovljen) so se sestali v gostilni Janžek v Linhartova ulici in ustanovili še drugo celico.

Obe organizaciji pa sta obstajali le do januarja 1929. leta. Takrat so se namreč pričele aretacije in oblasti so še isto leto po zakonu o zaščiti države uprizorile v Celju tudi prvi sodni proces. Rzsodba se je glasila: Josip Kocman na 24 mesecev, Jakob Butala 22, Franc Weissbacher 16, Anton Borščak 16, Hinko Sommer 18, Franjo Stojan 12, Gustav Vičar 6, Franc Krčmar 10, Karl Pirš 10 in Vekoslav Lončarič 26 mesecev »robije«.

Arretacije, obsodbe in brutalno preganjanje sleherne svobodoljubne misli so v času šestojanuarske diktature močno zavrle delavsko gibanje. Partijska organizacija v Sloveniji in njen pokrajinski komite sta delovala še vse leto po razglasitvi monarhohašistične diktature, uvedene 6. januarja 1929. Zato se je CK KPJ iz varnostnih razlogov marca 1930 izselil iz Ljubljane v neposredno bližino Velenja.

VIRI IN LITERATURA

Za obdobje, ki ga obravnavamo, je značilno majhno število virov, zato naj naštejemo le nekatere, ki so najpomembnejši: to so predvsem zapisniki sej mestne občine Celje, potem splošni spisi, ohranjeni v Zgodovinskem arhivu Celje, zlasti o praznovanju 1. maja, in nekaj predsedstvenih spisov, ki pa so bili, žal, leta 1954 ob povodnji v večji meri uničeni. Za čas 1. svetovne vojne je v Pokrajinskem arhivu Maribor za Celje in okolico ohranjeno pomembno gradivo o deklaracijskem gibanju, v Arhivu Slovenije pa tudi podrobnejši o nastanku in razvoju Jugoslavije socialdemokratske stranke v Celju vse do leta 1926. O gospodarstvu in industriji so v glavnem podatki v krajevnih leksikonih, najpomembnejši o industriji in obrti pa Krajevni leksikon Dravske banovine iz leta 1937, ki sega s podatki vse do konca 19. stoletja (vsaj tisto področje, ki obravnava nastanek in razvoj posameznih podjetij).

Zelo pomemben vir, h kateremu se moramo zateči, so članki. Omenil bom le tiste, ki sem jih podrobneje uporabljal: Svoboda, Delavec, Rdeči prapor, deloma Slovenski narod in celjska Nova doba, ki je izhajala od leta 1919—1941, delavsko kmečki list Edinost (po njem se v ilegalnem obdobju partije članj imenujejo dekalisti).

Zelo koristni so tudi ohranjeni spominski viri, pričevanja, ki so v glavnem hranjena v arhivu Muzeja revolucije Celja: originalni zapisi Roka Drofenika, predvsem njegov časopis Svobodni glasovi, Luč, in še mnogi drugi spisi, ki pa so bolj pomembni za literarno zgodovino. Po 1. svetovni vojni omenjam le nekatere, ki so dovolj kritično opisali položaj delavskega razreda v Celju in okolici. Predvsem so to spomini na politične razmere v tem obdobju, nastanek in razvoj prvih partijskih celic in kulturno življenje; pisci so bili Viktor Godnik, Jože Arzenšek, Franjo Stojan, Josip Kocman, France Klopčič in še nekateri drugi. Za stavkovno gibanje v 20 letih je pomemben spominski zapis Frana Kača, deloma tudi Frana Oseta. Do začetka šestojanuarske diktature sem uporabljal tudi ohranjene spomine Mateja Ubojčiča in njegove žene. Vsi dopolnjujejo pravo sliko tega obdobja.

Zal med literarnimi deli ni mnogih, ki bi se ukvarjali z celjskim področjem, ampak delavsko gibanje omenjajo le v širšem kontekstu Slovenije. Tako imamo nekoliko podrobnejšo obravnavo le v naslednjih delih: v življenjskem delu Janka Orožna Zgodovina Celja in okolice, Celje 1973, v drugem zvezku, ki obravnava čas od 1848 do 1941; v Celjskem zborniku 1975/76 v članku Tovarna emajlirane posode 1894—1945 (stavkovno gibanje leta 1922); za boljše razumevanje obdobja pred 1. svetovno vojno, med njo in po njej delo dr. Janka Pleterskega Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo, Slovenska matica 1971.

Objavljeni viri za obravnavano obdobje so do sedaj uporabljeni le v Zgodovinskem arhivu KPJ, tom 5, Socialistično gibanje v Sloveniji 1867—1920, Beograd 1951. Seveda obstajajo še številna druga dela, ki pa so za Celje in okolico tega obdobja le okvirna.

JOŽE VURČER

PETER STANTE-SKALA (1914—1980)**(Življenje in delo do leta 1941)**

Rodil se je 4. maja 1914 v Gaberju. Priimek Štante ali Stante se v dokumentih uporablja enakovredno, sam Peter Štante pa se uradno piše Stante od leta 1972, neuradno in dejansko pa od mladih let. Oče Franc Štante je bil rojen leta 1873 v Žepini, mati Marija, rojena Gorjup, leta 1879 v Ljubečni. Poročila sta se 1904 v Vojniku in živela prva leta na Ljubečni. Oče je bil mlinar, nato skladiščnik v velikem Majdičevem mlinu v Gaberju, kamor se je družina z Ljubečne tudi preselila. V prvi svetovni vojni je bil Franc Štante vojak 87. celjskega pešpolka. Po končani vojni so »bogati Majdiči, ki so me želeli posvojiti, našo družino izselili. Vse naše imetje je bilo na koleslju, v katerega je bila vprežena moja mama. Otroci smo porivali in spotoma vekali na ves glas. Tavalj smo drug za drugim in spotoma vpraševali za kakšno zavetišče.« Štantetovi so pozneje na Spodnji Hudinji pozidali skromno hiško. Leta 1929 so od sosedov Antona in Ane Planinšek dokupili še majhen vrt. Leta 1934 sta Štantetova prodala hišo in posestvo najstarejšemu sinu Janezu Štantetu in ženi Antoniji. Zase in za mladoletne otroke, Franca, Albino in Petra, si izgovorita pravico stanovanja do svoje smrti v sobi, ki je desno od glavnega vhoda. Te pravice se cenijo enkrat za vselej na din 1500, vendar pa uživajo mdl. otroci stanovanjsko pravico le vsak do svoje polnoletnosti.

V družini Štantetovih je bilo pet otrok, Ivan 1907, Štefanija 1909, Peter 1914, Albina 1919, Franc 1923. Kot večini delavskih družin tudi Štantetovim ni šlo preveč dobro. Oče je kot preddelavec skladiščnik sicer dobro zaslužil, vendar je veliko denarja puščal v gostilnah in bil zaradi preteпов pogosto zaprt, vsega skupaj štiri leta. Zaradi težkih pogojev mlinarskega dela je kmalu tudi zbolel, dobil hudo naduho in bil že zelo rano brezposeln. Vse breme skrbi za številno družino je tako padlo na ramena matere Marije Štante. Ni bila tovarniška delavka. Z dnino na kmetijah takrat še kmečkega Gaberja in z

delom na lastni zemlji je skrbela za družino, katere člani so se morali hitro ozirati po samostojnem delu brez otroštva. Že enajstleten je moral Peter Stante med počitnicami delati v opekarni Unger-Ullmann na Spodnji Hudinji. Po dvanajst ur je vozil opeko na sušenje. Stante je bil na mater zelo navezan. Njena smrt ga je hudo prizadela, ko mu je na robiji v Sremski Mitrovici, julija 1935, sporočil paznik: »Crkla ti majka«.

Ko je končal sedmi razred osnovne šole in dopolnil štirinajsto leto, je bil prost šolske obveze. »1. junija 1928 sem se zaposlil v tovarni emajlirane posode Westen v Celju. V začetku sem delal v oddelku stiskalnice do maja 1934. 4. maja istega leta sem bil aretiran in obsojen na 2 meseca zapora. Po zaporu sem se ponovno zaposlil v isti tovarni do kraja novembra 1934, ko sem bil ponovno aretiran in obsojen na dve leti robije. Kazen sem odslužil v Sremski Mitrovici krajem novembra 1936. Po vrnitvi v Celje sem ostal brezposeln.«

V Westnovi tovarni je Peter Stante kmalu spoznal kako brezpraven je delavec in še posebno mladoletnik, saj je moral delati tudi v nočni izmeni in po dvanajst ur na dan. Mojstri so take dečke, kot je bil on, pretepali za vsako malenkost, povrhu pa so bili za enako delo slabše plačani od odraslih.

Peter Stante je bil aktiven član delavsko kulturnega društva Svoboda, v katero se je vključil leta 1932. Deloval je v pevskem zboru, šahovski in dramski sekciji. Celjska Svoboda je s svojim delom pričela leta 1919. Svoje skromne prostore je imela v Razlagovi ulici.* Moški pevski zbor pod vodstvom Cirila Preglja je bil eden najboljših pevskih zborov v Sloveniji sploh. Štel je do 60 aktivnih pevcev. Vsako leto je naštudiral nov program, ki je obsegal delavske, narodne, umetne, tudi hrvaške, srbske in ruske pesmi. Pevske vaje so bile tedensko dvakrat. V Celju je zbor nastopal v mali dvorani Uniona, v Narodnem domu ter ob poletnih večerih v mestnem parku. Leta 1932 je zbor sodeloval na prosvetnem večeru Svobode v Ljubljani ter nastopal ob raznih proslavah v Zabukovici, Štorah, Vojniku, Trbovljah, Hrastniku, Mariboru in Jesenicah. Na pevskem festivalu zborov Svobod leta 1932 v Celju so nastopali zbori iz Trbovelj, Hrastnika, Zabukovice, Liboj, Ljubečne, Rogaške Slatine in Celja. Gledališka skupina Svobode je igrala Cankarja (Hlapec Jernej, Kralj na Betajnovi), Tolstoja (Vstajenje) in druga dela.

V Svobodi se je Peter Stante tudi seznanil s somišljeniki marksizma in se začel povezovati z delavskim gibanjem. Aktivno se je vključil v organizirano sindikalno gibanje. Postal je član Zveze kovinarskih delavcev, socialistične sindikalne organizacije, ki je z Zvezo rudarjev, Zvezo železničarjev, Zvezo lesnih delavcev in Splošno strokovno zvezo sestavljala Strokovno komisijo, slovenski del Združene delavske sindikalne zveze Jugoslavije URSSJ (Ujedinjeni radniški sindikalni savez Jugoslavije). Njegova zavzetost pri delu v sindikatu je bila tako velika, da so ga delavci tovarne Westen izvolili za svojega delavskega zaupnika. Pri Svobodi se je Peter Stante seznanil tudi s Slavkom Šlاندrom, tedaj že članom KPJ in članom sekretariata Okrožnega komiteja KPJ za Celje in Savinjsko dolino. Leta 1933 je Slavko Šlander sprejel tudi Petra Stante v partijsko organizacijo.

* V naših dneh porušeni pritlični hiši na vogalu današnje Čuprijske ulice in Pleteršnikove ulice. Op. ur.

Partijska organizacija je nastala v mestu Celju leta 1928. 26. junija 1929 je celjsko okrožno sodišče prvič sodilo obdolžence komuniste iz Celja. Po izjavi Josipa Kocmana, čevljarkega pomočnika, prvega celjskega partijskega sekretarja, sta bili februarja 1928 v Celju ustanovljeni dve partijski celici, celica starejših članov in celica mladincev. Leta 1932 je bil ustanovljen okrožni komite KPJ za Celje in Savinjsko dolino. Vodil ga je sekretariat s člani: Slavko Slander, Franci Hribar, Kazimir Koželj in Branko Diehl. Število celic je hitro raslo. V letih 1933—1934 je bil v Celju mestni komite z dvema uličnima celicama in obratno celico v tovarni Westen. Skupaj je bilo 14 članov. Novembra 1933 je bilo aretiranih 22 komunistov iz Celja, Prebolda in Slovenj Gradca. Aprila 1934 jih je okrožno sodišče Celje zaradi pripadnosti KPJ obsodilo na 4 mesece do treh let zapora.

V noči od 27. na 28. april 1934 so bili na področju Gaberja, okrog Cinkarne, Samskega doma (Ledickheim) in ulice Lastni dom raztreseni letaki »Rekrutom vseh dežel Jugoslavije« s podpisom CK KPJ in CK SKOJ ter komunistični časopisi Rdeči prapor št. 1 in 2, Mladi udarnik št. 1 ter Proleter br. 11. V noči od 30. aprila na 1. maj 1934 je bila pred poslopjem Delavske zbornice na Kralja Petra cesti (danes Stanetova ulica, poslopje OZZ) izobešana poldrugi meter dolga rdeča zastava z napisom »Živio komunizem«.

6. maja 1934 je policija aretirala osem osumljencev, ki so bili pred Okrožnim sodiščem v Celju 25. junija 1934 obsojeni na kazen 2 mesecev do 2 let. Zastavo so izobesili Peter Stante, Florijan Hojnik, Viktor Arzenšek, Alfonz Dolchar in Ivan Ošo. Peter Stante je bil obsojen na 2 meseca zaporne kazni in 120 din denarne kazni. Kazen so prestajali v zaporih Starega piskra, razen Viktorja Arzenška, ki je bil obsojen na robijo v Sremski Mitrovici. Obtoženci so se poznali iz dela v Svobodi in v partijski organizaciji.

Po prestani kazni 6. julija 1934 se je Peter Stante ponovno zaposlil v tovarni Westen, v tiskalnici. V tovarni je bil na volitvah za delavske zaupnike ponovno izvoljen za zaupnika. Zaradi aretacije in obsodb članov okrožnega komiteja KPJ za Celje in Savinjsko dolino v Celju niso bile izvedene priprave partijske organizacije za pokrajinsko konferenco. Okrožne partijske konferenice ni bilo in je bil delegat Celja Peter Stante na pokrajinski partijski konferenci odtrgan od organizacije in pozvan na konferenco po liniji priprav na stavko in delo v sindikatih in RSO (Revolucionarna sindikalna opozicija). V času konference so bile v Celju 3 celice, 2 ulični s 7 člani in obratna celica v tovarni Westen s 4 člani, okrožni komite ni deloval. Po konferenci je bil ustanovljen Mestni komite Celje s 3 člani, ki so začasno opravljali tudi posle okrožnega komiteja.

Sredi septembra 1934 je Petra Stanteta obvestil Alfonz Dolchar, študent ljubljanske univerze, da mora na sestanek v Ljubljano. Dodal je še, naj se izgovori v tovarni, ker bo sestanek verjetno trajal par dni. Peter Stante je na dogovorjeni javki v Ljubljani našel Borisa Kraigherja, ki ga je odvedel v grad Goričane pri Medvodah, letni dvorec ljubljanskega škofa. Tu je 16. septembra 1934 potekala pokrajinska konferenca KPJ za Slovenijo. Goričanska konferenca je bila izredno pomembna, saj se je z njo končevalo razdobje obnavljanja partijskih organizacij v Sloveniji, razbitih v letih diktature. Konferenci je prisostvovalo 11 delegatov partijskih okrožij. Peter Stante je za-

stopal Celje. Na konferenci je bil tudi predstavnik CK KPJ Josip Broz-Rudi. Konferenca je imela velik vpliv na razvoj KP v Sloveniji.

Delegat CK je Centralnemu komiteju po svojem povratku na Dunaj med 23. septembrom in 4. oktobrom 1934 napisal obširno poročilo o svojem delu in vtisih o delu partije na Hrvaškem in v Sloveniji in o goričanski konferenci.

»Dnevni red: 1. Poročilo, org(anizacijsko) vprašanje, 2. sindikalno vprašanje, 3. agitprop, 4. nacionalno vprašanje, 5. razno. Za organizacijsko, sindikalno, RSO, agitpropovsko in nacionalno vprašanje so bili izdelani obširni referati. Konferenci je predsedoval delegat rudar. Delegat CK je imel prvi besedo in je na kratko govoril o pomenu in nalogah te konference. Potem je konferenca prešla k dnevnemu redu. Sama konference je potekala takole: poročilo člana PK o org(anizacijskem) vprašanju in razprava, potem takoj iporočila delegatov o tem in razprava in nazadnje sklepi na podlagi obeh razprav. Tako so ravnali tudi pri drugih točkah. Delegati so mimo vseh pričakovanj zelo aktivno sodelovali v razpravi, poročila in pripombe posameznikov so bile zelo zanimive. Delegati so bolj podcenjevali kot precenjevali delo in razmere v organizacijah v svojih krajih. Največ časa so porabili za org(anizacijsko) in sind(ikalno) vprašanje, ker so se morali spuščati v razne drobnarije, ki so prišle na dan med razpravo. Na konferenci se je pokazalo, da je raven part(ijskega) članstva zelo nizka in od tod tudi slabo razvijanje part(ijske) org(anizacije) v Sl(oveniji). Delegat iz Celja je na pr(imer) poročal o razmerah v podjetju, kjer dela, in povedal, da je tam tričlanska skupina RSO. Vprašal sem ga, kaj je njihovo delo, pa je povedal, da povezuje okrog sebe delavce. Tako je v njegovem oddelku na primer okrog 20 delavcev, s katerimi se nenehno dogovarjajo o različnih vprašanjih, konkretno o pripravi stavke. Podobno je tudi v drugem oddelku tega podjetja, kjer je prav takšna skupina kakih 20 delavcev, ki jih vodi eden naših tovarišev. V tem podjetju je torej krog 40 delavcev, ki bi jih mirno lahko šteli za člane RSO (Rdeča sindikalna opozicija). Ko sem mu to povedal, se je začudil, saj je dotlej mislil, da je RSO nekakšna strogo ilegalna sekta — to pa ni osamljen primer...«

Peter Stante je iz Ljubljane v Medvode prišel peš, novi čevlji so ga ožuljili do krvi. »Naša skupina je prišla v Goričane poslednja. Ob našem prihodu so se vsi zbrani glasno oddahnili. Zaradi naše zamude so bili vsi zapovrstjo resno zaskrbljeni, da nas ni morda že med potjo zajela policija. Iz uvodnih besed tovariša Bevca (Edvard Kardelj) sem zvedel, da sem navzoč na Prvi pokrajinski konferenci za Slovenijo.«

Po vrnitvi v Celje je partijska organizacija začela s pripravami za sklenitev nove kolektivne pogodbe v tovarni Westen in za stavko, če lastnik Westen pogajanja odkloni. Pogajanja, ki so se začela novembra 1934, je vodil sindikat Zveze kovinarskih delavcev, katerega je zastopal strokovni tajnik zveze Franc Leskošek. Delavci tovarne Westen so izvolili akcijski odbor za dosego kolektivne pogodbe in zahtevali 10 % povišanje mezd. Tudi Pokrajinski komite KPJ za Slovenijo je pomagal pri organizaciji stavke obratni celici KPJ v tovarni pod vodstvom Petra Stanteta. Pokrajinski komite je natisnil letake »Revolucionarni delavci tovarne Westen«, v katerih je predstavil zahteve delavcev, celjske partijske organizacije in somišljeniki pa so jih razdelili v tovarni in po mestu. Letake o stavki je prinesel v Celje na javko v gostilni

»Pri grozdu« na Spodnji Hudinji Srečko Žgajner iz Ljubljane, tako kot je prinesel že letake, ki jih je izdal Pokrajinski komite KPJ za Slovenijo ob atentatu na kralja Aleksandra 9. oktobra 1934, 15. oktobra 1934. Po naročilu Sergeja Kraigherja je letake izročil natararici Slavki Stegenšek, kateri se je predstavljal z geslom »Če je ona naročena na ženski list Zena in dom, ki izhaja v Ljubljani«. Stegenškova je letake izročila Petru Stantetu.

Pogajanja za novo kolektivno pogodbo so bila v mesecu novembru, 16. je bila sprejeta nova kolektivna pogodba, ki je nadomestila pogodbo iz leta 1922. Delavci so dosegli 5 % dvig mezde, »tovarnar Westen pa se je na poceni način izvlekel iz škripcev«, stavke ni bilo.

Predstojništvo mestne policije v Celju je 27. novembra 1934 poročalo upravi policije v Ljubljani o poteku dogodkov v tovarni Westen ter o delu Franca Leskoška in Petra Stanteta in ju osumilo da sta člana prepovedane partije:

»Savez metalskih radnika Jugoslavije, podružnica v Celju, je pri tuk. sreskem načelstvu prijavilo sestanek, ki naj bi se, oziroma so se vršili v gostilni pri »Amerikancu« v Sp. Hudinji in sicer va času od 1. do 10. 11. 1934. Zaupno se je doznalo, da so na teh takozvanih sankcijskih sestankih dne 2. 11. 1934 sklenili, da se pošljejo delavski zaupniki tovarni Westen dne 5. 11. 1934 v tovarno, da tam dobijo od gospoda Westen pristanek za začetke pogajanj za kolektivno pogodbo. Sklenjeno je tudi bilo, da ako bi Westen delavskih zaupnikov ne sprejel in začel pogajanj, naj bi se prepustilo akcijskemu odboru, da napove stavko in sicer v obliki, da delavci zasedajo dne 5. 11. t. l. svoja mesta v tovarni, ne da bi delali. Tvrdka Westen pa je početkom pokreta izjavila, da pogajanj ne more začeti, ker še ni sprejela osnutka kolektivne pogodbe od Delavske zbornice. Razun tega pa je tudi pripomnil, da pogodba, katero ima z delavci poteče šele koncem meseca novembra t. l. ter da se bo do tedaj zadeva že uredila.

Delavstvo je tedaj tudi zahtevalo, da se morajo udeležiti pogajanj tudi njihovi zaupniki, nikakor pa da ne dopuste, da bi se sklenila kolektivna pogodba samo z zastopniki Delavske zbornice. Sestanek dne 2. 11. 1934 je bil sklican tudi v namenu, da se začne s pogajanja čimprej eventualno brez posredovanja Delavske zbornice.

Dne 5. 11. 1934 je vodstvo tovarne podalo delavcem izjavo, da se z dnem 12. 11. 1934 začnejo pogajanja med vodstvom, delavskimi zaupniki ter zastopniki Delavske zbornice za sklenitev kolektivne pogodbe.

Savez metalskih radnika Jugoslavije, podružnica v Celju je s svojo vlogo z dne 9. 11. 1934 prijavilo tuk. predstojništvu mestne policije članske sestanke, ki naj bi se vršili od 12. do 18. 11. t. l. popoldne od 4. ure v dvorani gostilne pri »Zelenem travniku« z dnevnim redom pogajanja z tvrdko Westen, katera se bodo vršila od 12. 11. t. l. dalje.

Na sestanku dne 12. 11. t. l. katerega se je udeležil tuk. podnaz. Čuk zastopnik oblasti je prisostvovalo okrog 550 oseb obojega spola. Po otvoritvenem nagovoru predsedujočega Vodopivec Jakoba je Leskošek Franc, tajnik Saveza metalskih radnika Jugoslavije v Ljubljani, prečital osnutek kolektivne pogodbe, katero je vodstvo tovarne Westen izročilo tega dne osobju, ki je bilo poslano po delavcih na pogajanje. Že med čitanjem je bilo pri nekaterih

točkah ogorčenje in protesti od strani delavstva, ko pa je Leskošek ta osnutek prečital, ga je vrgel pod mizo in rekel »to je viš in ni vredno da se o njem razpravlja«, kar so navzoči potrdili s klici »fuj«. Nato je Leskošek prečital kolektivno pogodbo delavcev iz Jesenic ter osnutek kolektivne pogodbe ki so ga Westenovi delavci oz. njihovi zaupniki predložili. Delavci so se izjavili, da pristajajo na njihovih zahtevah. Pri tej priliki je Leskošek rekel, da čeprav ima gospod Westen nemško kulturo, ki naj bi bila najvišja stopnja kulture Evrope se je z njegovim osnutkom kolektivne pogodbe pokazal da ima kulturo »Albanca«.

Na sestanku dne 14. 11. t. l. ob 18. uri na istem mestu katerega se je udeležil tuk. podnadzornik Čuk in kateremu je prisostvovalo okrog 50 oseb obojega spola je po običajnih formalnostih predsedujočega Vodopivca Jakoba prečital Leskošek Franc, tajnik SMRJ iz Ljubljane, dovršeni osnutek kolektivne pogodbe dne 13. in 14. 11. 1934. Navzoči so bili z določbami glede nekaterih naprav v tovarni zadovoljni, niso pa bili zadovoljni z določbami glede zvišanja mezd. Vztrajali so, da se mezde zvišajo na podlagi njihovih zahtev. Nato je povzel besedo zastopnik Delavske zbornice g. Kopač, kateri je podrobneje obrazložil stanje meznega gibanja ter svaril navzoče da naj trezno razsojajo v pogledu nadaljnih pogajanj. Pri tej priliki se je opazilo, da je Kopačevo svarilo delovalo na navzoče pomirjevalno in je bila že večina zato da pristanejo na sklenjeno pogodbo. Na pritisk nekaterih osebito Štante Petra najbrže po navodilu Leskovška ker ta se je za nekaj časa odstranil in odšel v zadnje vrste je predsedujoči stavil predlog, da se določi 10 minutni odmor da se v tem času izvoli delegacijo iz vsakega oddelka po enega moškega, ki bi naj naslednji dan to je 15. 11. t. l. odšel k Westenu in stavila predlog, kateri vsebuje 10 % povišanje vsem delavcem. Pri sestanku je bilo opaziti, da je Leskošek venomer namigoval da on ni zadovoljen s sklenjeno pogodbo ter se mu je pridružilo tudi par navzočih in sicer takih, ki so komunistično orjentirani, Leskošek je na tem, kakor tudi na prejšnjem sestanku poudarjal in spodbujal v solidarno ter izjavil, da jeseniški delavci budno pazijo na razvoj pogajanj pri Westnu ter so pripravljeni tudi na vsako drugo pomoč za slučaj, da bi tega ne zmogli rešiti brez stavke.

Dne 16. 11. t. l. ob 18. uri se je vršil na istem mestu sestaneček katerega se je udeležilo kakih 400 oseb obojega spola. Tudi na tem je bil navzoč podnadz. Čuk. Ze pred sestankom se je opazilo, da so delavci dobro razpoloženi in očitno zadovoljni s potekom pogajanj. Kmalu po otvoritvi je Leskošek poročal, da je Westen pristal samo na 5 % povišanje. Dalje je čital kolektivno pogodbo ter posamezne točke kritiziral tako, da ga je navzoči gospod Kopač posvaril, da naj pri čitanju ne izbegava in da naj ljudem točno pojasni kako je. Leskošek je namreč od početka čital samo take stavke v katerih se govori o dolžnosti delavcev dočim je pridobitve v kolektivni pogodbi skušal prikazati drugače kakor je pisano. Ko je Leskošek videl, da prevladuje razpoloženje med delavci za sprejem kolektivne pogodbe brez vsakega nadaljnega ugovora je za nekaj časa šel v zadnje vrste ter pripravil nekatere, da so potem, na njegov predlog pritiskali, da se pogodbo sprejme z dostavkom, da jo delavci lahko vsake tri mesece razveljavijo in da počnejo nova pogajanja. Leskošek je bil ta večer zelo zmeden in je večkrat ponovil besede „če ste vi zadovoljni, jaz pa nisem“.

Novembra 1934 je zadel partijsko organizacijo v Sloveniji znova hud udarec. Policiji se je posrečil vdor v tehnični aparat partije in SKOJ. V dneh od 3. do 29. novembra je bilo aretiranih v Ljubljani 29 članov partije in SKOJ, na celjskem področju pa 7 oseb. Ing. Vilibald Konte, organizacijski sekretar pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo, se je pred aretacijo zatekel v Celje. 12. 11. 1934 je prišel na Spodnjo Hudinjo v gostilno »Pri grozdu«, do 16. 11. 1934 ilegalno stanoval pri natakariici Slavici Stegenšek in se povezal s celjsko partijsko organizacijo. 16. 11. 1934 ga je Peter Stante odvedel v Strmec (Nova cerkev pri Vojniku) h kaplanu Francu Šmonu, partijskemu simpatizerju. Šmon in Konte sta se tudi poznala kot člana Krekove mladine še iz leta 1928. 22. 11. 1934 je v gostilno »Pri grozdu« prišel kot komunist na begu policijski uslužbenec Franc Bremec. Policiji v Ljubljani je uspelo vdreti v organizacijo ilegalnih zvez. Z geslom se je predstavil natakariici Slavici Stegenšek, ki ga je povezala s Petrom Stantetom. Stante je Bremca odpeljal do kaplana Šmona. Bremec si je še pred odhodom v Strmec izgovoril nekaj časa, v katerem se je povezal z orožniki v Celju in Vojniku. Pozno ponoči 22. 11. so bili v Strmecu aretirani Konte, Šmon in Stante, 23. 11. 1934 pa še Slavica Stegenšek, Ivan Ošo, Mirko Kukovec in Franc Šteklíč. Aretiranci so bili zaslišani na predstojništvu mestne policije v Celju in razen Stanteta že 23. 11. 1934 odpeljani na upravo policije v Ljubljani. Peter Stante je bil odveden v Ljubljano šele 27. 11. 1934. 23. 11. je bila preiskava na domu Stantetovih v Spodnji Hudinji, kjer je našla policija le tri nenevarne letake. Ob preiskavi na delovnem mestu v tovarni Westen 25. 11. 1934 pa je našla večjo količino letakov »Borbeni delavci tovarne Westen«. Po zaslišanju na upravi policije v Ljubljani je bil Peter Stante 15. 12. 1934 prepeljan v zapore Okrožnega sodišča v Ljubljani na Miklošičevi ulici in nameščen v celico samico št. 92.

Februarja 1935 so bili obtoženci Tepinovega procesa, kot se imenuje ta proces po prvoobtožencu Pavlu Tepini, prepeljeni v Beograd pred Državno sodišče za zaščito države. Do 8. marca 1935 so bili zaprti v preiskovalnih zaporih Državnega sodišča za zaščito države na otoku Ada Ciganlija. 8. marca 1935 je veliki senat Državnega sodišča za zaščito države izrekel sodbe. Peter Stante je bil obsojen na dve leti strogega zavora — robije s tem, da se mu v čas zavora šteje tudi preiskovalni zapor od 23. novembra 1934.

Celjani Slavica Stegenšek, Franc Šmon, Ivo Ošo in Franc Šteklíč so bili obsojeni 18. aprila 1935 pred Okrožnim sodiščem v Ljubljani.

9. marca je bila skupina obsojenih odpeljana v zapore Sremska Mitrovica. Kazenski zavod v Sremski Mitrovici je bil največji med osmimi kazenskimi zavodi v stari Jugoslaviji, kjer so politični obsojenci prestajali »robijo«. Ob prihodu je moral vsak zapornik najprej za tri mesece v samico, nato pa so bili namešчени po skupnih sobah. V času, ko je prišel Stante v Sremsko Mitrovico, so si politični zaporniki-komunisti v trdih bojih z upravo zaporov, z dolgotrajnimi gladovnimi stavkami že priborili izboljšanje svojega položaja. Bili so zaprti ločeno od kriminalcev, sprejemali so lahko določene pakete, literaturo, obiske, študirali. Vendar je bila izboljšava njihovega položaja le trenutna in prav avgusta leta 1935, so obsojeni politični zaporniki-komunisti z enajstdnevno gladovno stavko od oblasti izsilili izboljšanje življenjskih pogojev v kaznilnici.

TOVARNI DELAVCI IN WESTNOVE TOVARNE

Kaj smo? Ali smo delavska klasa - ali smo vendarle ljudje?
Bija z lastni pobudami kot g. WESTEN?
Nadlom ko se g. Weston zabava na domu, naj mi je najprej
»živimo« s praznimi želodci? Med tem, ko on ne ve kam
s svojimi milijoni, naj mi izobčarimo pikular vedno kaj
so jutri s mami! s mami! vojaci in obrat!

NE!

HOČEMO KOLEKTIVNO POKODBO

HOČEMO ZVIŠANJE MEZD

Hočemo polno zaposlitvo! Nobenih redukcij! Proč s vsemi
tikavčijami od strani obrata in mojstrov!

Zato

VSI NA ZBOROVANJE

VSI V BORO ZA NAŠ KRVH!

Delavci in delavke! Vsi v vrsti tovarna v Sloveniji in v
Jugoslaviji in po celem svetu je sadnje meseca proletarjat
doočel to, kar mi hočemo. Tudi vedno le bomo, kjer so se
borili v

ENOTNI FRONTI!

brez ozira na politično ali versko prepričanje.

SLEDIMO TEM ZGLEDOM!

izvodi... iz naše vode ANČIJSKI ODBOR, ki bood! izraz proletarske
ke solidarnosti.

ŽIVELA ENOTNA FRONTI... ŽIVELA BORBA DO ZMAGE, DO KO-
LEKTIVNE POKODBE, DO VIŠJH MEZD.

BORBEMI DELAVCI TOVARNE WESTEN

Poziv Westnovih delavcev k zborovanju za zvišanje mezd

V novih razmerah se je najbolj razmahnila prosvetna dejavnost. Nastala je komunistična »univerza«, katere »rektor« je bil dolgoletni robijaš novinar in slikar Moše Pijade, urednik prvega Komunista. Studente so razvrstili po kroških in tečajih glede na dolžino odmerjene kazni. Študirali so teorijo partije, države in revolucije, politično ekonomijo, temelje gospodarskega zemljepisa, obči zemljepis, narodno vprašanje, sindikate, dialektični materializem, se temeljito seznanjali z zgodovino (VKP/b), razvojem človeške družbe, teorijo o nastanku države. Hkrati so študirali tudi kemijo, matematiko in fiziko ter se učili materinščine in svetovnih jezikov. Študirali so po natančno določenem načrtu, vsak zase in v kroških. O napredovanju pri pouku je moral vsak sodelovati in poročati. Študijsko gradivo so sprva prepisovali na roke v nekaj primerkih. Pozneje so si skrivaj pridobili šapirograf in vsak študent je imel svoja skripta.

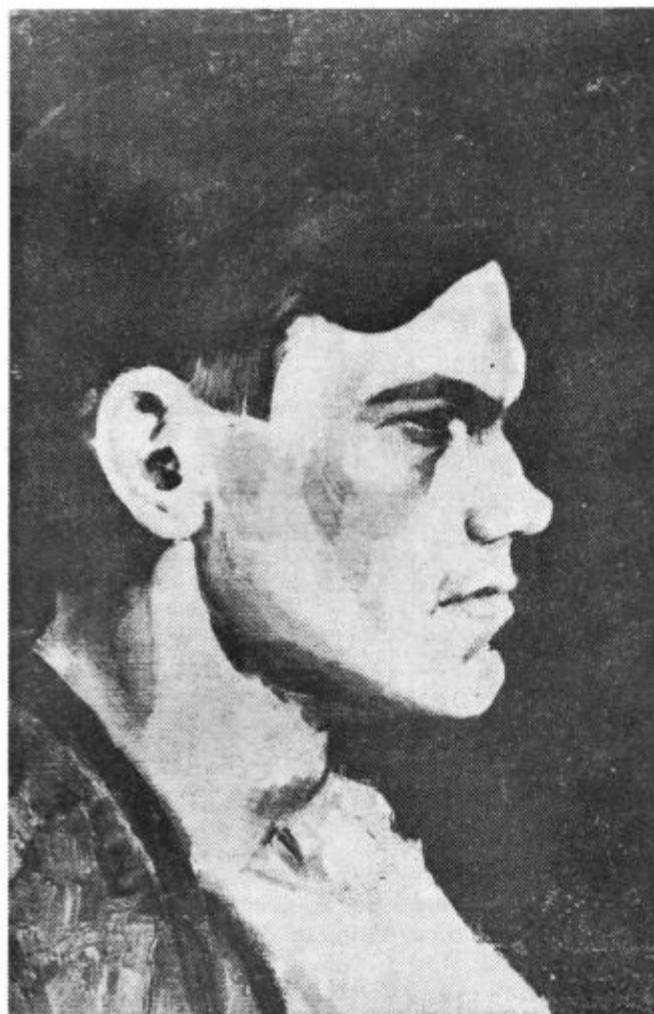
Avgusta 1936 so se razmere znova poslabšale in tudi »univerza« je morala krčiti obseg svojega dela. Novega razmaha dela pa Stante ni več doživljal, ker je bil 23. novembra 1936 odpuščen in po »šupu« poslan v Celje, vklenjen, od ene železniške postaje do druge, s postanki v zaporih do rojstnega mesta.

250 političnih zapornikov komunistov v Sremski Mitrovici je predstavljalo najmočnejšo koncentracijo članov partije v državi. Vodil jih je kaznilniški komite ali skrajšano Kakić (KK). V času ko je bil Stante v Sremski Mitrovici, so bili tudi v zaporih frakcijski spori med sekretarjem kaznilniškega komiteja Petkom Miletićem, policijskim konfidentom, ki je vodil škodljivo protipartijsko politiko, in zastopnikom borbene, preudarne partijske linije Mošo Pijadejem. V začetku se je večina postavila na stališče Petka Miletića in tudi Peter Stante ni bil izjema. Postopno pa je večina spoznala škodljivo delovanje Petka Miletića. Iz tovariševanja s Petrom Stantetom »Industrijskim«, kot ga je imenoval Moša Pijade, je malo pred odhodom z robije, novembra 1935, nastala oljna študija mladega Petra Stanteta. Petru Stantetu je uspelo ob odhodu z robije iztihnati portret iz zaporov. Danes slika krasi Muzej revolucije Celje, kamor je prispela po burnih peripetijah med vojno in revolucijo.

Peter Stante po vrnitvi z robije na stalno delo ni mogel računati. Vrnil se je ravno v obdobju po veliki stavki v tovarni Westen septembra 1936 in po hudem porazu organiziranega delavstva v tej tovarni. Povezal se je s celjsko partijsko organizacijo in komunisti Pepco Ubojčić, Hermino Seničar, Steklićem, Goručanom, Volkom ter povratniki z robije Slavkom Slandrom, bratoma Hribar, Viktorjem Arzenskom, Brankom Diehlom, s skojevci na celjski gimnaziji Polom Kudišem in Dušanom Finžgarjem. Z vso vnemo so se pognali na partijsko delo, vsi so bili nezaposleni. »Bili smo družina brez zaslužka in brez življenjskih sredstev.« Peter Stante se je ponovno vključil v pevski zbor Svobode, sedaj Vzemnost, ker je bila Svoboda julija 1935 po velikem Zletu v Celju prepovedana.

16. marca 1937 je bil Peter Stante vpoklican v vojsko v polk za zveze v Požarevcu. Kot robijaš komunist je bil v vojski pod strogo kontrolo, vendar se je izkazal kot dober vojak in prizadeven delavec. Izučil se je za telegrafista in bil vodja delavnice za popravilo aparatov in orožja. Med vojaki si je pridobil širok krog prijateljev. Zaradi strokovnosti in politične razgledanosti so ga upoštevali in cenili podoficirji in oficirji. Med potjo na odsluženje vojaškega roka je Stante za kratke pol ure obiskal svoje zaprte sotovariše robijaše v Sremski Mitrovici. Govoril je z Mošo Pijadejem, Otokarjem Keršovaniem in Petkom Miletićem, ki mu je predal celo nekaj partijskih povezav v Požarevcu. Stante je v polku in delavnici ustanovil partijsko celico. Ni pa se povezal s partijsko organizacijo v Požarevcu, ker je po nekaj poskusih povezave ugotovil, da zveze in ljudje niso zanesljivi.

»Teden dni pred Božičem (1937. 1.) sem sprejel razglednico od sestre Albine. Začudila me je njena nečitljiva pisava in komaj sem razbral vsebino njenih vrstic. Obveščala me je, da se zaradi bolezni nahaja v bolnišnici in da se zaigrišno ne bova več videla. Tik pred Božičem sem sprejel depešo, da je Albina umrla. »Albina Štante je umrla v celjski bolnišnici 20. decembra 1937, stara komaj osemnajst let, zaradi pljučnice, odpovedalo ji je srce. Bila je vnetja skojevka, sodelovala je z Vero Šlander, pogosto je s kolesom odhajala v Savinjsko

Peter Stante-Skala (olje, portretiral Moša Pijade v Sremski Mitrovici, novembra 1936)

dolino. »Nazadnje je tja odšla že v zimskem mrazu, ko še ni zapadel sneg. Od tam se je vračala z Vero Šlander. Bili sta prijateljici in sta zvečine bili skupaj vključeni pri skojevskem delu na terenu. Zaradi dodatne obremenitve na biciklu je sestra prišla v Celje vsa prepotena, Vero, odnosno Lojzko, je odložila v središču mesta, njo pa so aretirali v Gaberjih tek pred domom. Preznojeno so jo odvlekli in jo pahnili v hladno celico, kjer je že čez par dni zbolela zaradi pljučnice.«

Stante je dobil teden dni dopusta in se udeležil pogreba sestre na okoliškem pokopališču. Preostale dni dopusta je porabil za razgovore s tovariši in bil je prvič v Medlogu pri Joštovih v znamenitem Rdečem mlinu. »Prvič

sem bil v Joštovem mlinu, kamor me je odvedel skojevec Finžgar. Tedaj sem spoznal Joštovo družino, katera je name naredila izredno dober vtis.«

Zaradi češkoslovaške krize je Peter Stante ostal vojak dva meseca dalj, kot bi moral biti drugače. V Celje se je vrnil 15. septembra 1938. Zanj spet ni bilo redne zaposlitve. Šele jeseni l. 1939 je za kratek čas dobil delo v topilnici Cinkarne, v »šmelcu«.

Ustanovitev samostojne KPS na Čebinah 17. aprila 1937 in prva konferenca KPS v Šmiglovi zidnici nad Grajsko vasjo 17. aprila 1938 sta v delo partije prinesli temeljite spremembe. Tako je Peter Stante po prihodu iz vojske našel spremenjene pogoje za politično delo, mnogo širšo odprtost partije do politične stvarnosti in njeno moč, veljavo in navzočnost v vsakodnevnem političnem življenju. Fašistična nevarnost in druga svetovna vojna sta spremenili delo partije.

V celjski partijski organizaciji, ki jo je od 1938. leta vodil sekretar okrožnega komiteja KPS Celje Franjo Vrunč, je bil Peter Stante zadolžen za področje okolice Celja, Sentjur, Dramlje, Kozjansko. Tu je postavil trdne partijske postojanke pri Novakovih, Dobrotinškovih v Sentjurju, Mastnakovih v Dramljah, Kolarjevih v Lesičnem, vse postojanke narodnoosvobodilnega boja v letu 1941. Stante je tudi organiziral in skrbel za delo tehnike okrožnega komiteja KPS pri Milanu Boršiču v Vrbnem in pri Dobrotinškovih v Sentjurju ter za tehniko Janka Skvarče v tovarni volnenih odevj v Škofji vasi.

Moč in organiziranost celjske partijske organizacije je najbolj pokazala 2. partijska konferenca KPS, ki je bila na Silvestrovo 1940. Peter Stante se konference ni udeležil. Bil pa je v tem času član Mestnega komiteja KPS Celje in okrožnega komiteja Celje.

Da bi zajezil rast moči in vpliva partije in demokratičnih protifašističnih sil, je režim Cvetković-Maček v letih 1939—1940 ustanavljal taborišča za politično nezanesljive, za komuniste in demokrate. 6. februarja 1940, na pustni torek, je celjsko orožništvo izpeljalo široko zasnovano racijo na celjske komuniste, vendar brez večjega uspeha. Aretirali so le štiri komuniste. Tudi Peter Stante je bil o raciji obveščen še na delovnem mestu v livarni Cinkarne. Umaknil se je v ilegalo in si poiskal stalno zavetišče pri Dobrotinškovih v Sentjurju. Ko pa je po partijskih poteh zaradi letakov Rdeče pomoči prišel v Zavodno v delavnico komunista Janka Skvarče, je bil 24. februarja po naključju aretiran. 14. in 19. junija 1940 je celjsko okrožno sodišče sodilo šestim komunistom zaradi tiskanja in širjenja protestnega letaka Rdeče pomoči zoper konfinacijo komunistov v Bilečo. Peter Stante je bil obsojen na 12 mesecev zapore. Kazen je prestajal v zaporih Starega piskra in bil izpuščen 24. februarja 1941. Ponovno se je zatekel k Dobrotinškovim v Sentjur.

Kot član okrožnega komiteja KPS Celje je Peter Stante v zadnjem mesecu pred vojno razvil obsežno dejavnost. Sodeloval je v protinacističnih demonstracijah in bakladi pred magistratom v Celju 27. marca 1941. V aprilski vojni se je prostovoljno javil v svojo vojaško enoto.

»Mene so v Celju le s težavo sprejeli med prostovoljce. Četudi sem bil vezist, so me poslali v Sevnico v transportno enoto. Vse, kar smo imeli, je bilo na volovsko vprego. V Sevnici smo nekaj dni sprejemali vole in vozove in tam nas je kapitulacija prehitela, tako da sploh nismo utegnili formirati

enote. Da ne bi prišli v ujetništvo, sem z majhno skupino odrinil peš proti Celju. Ko smo se spuščali od Planine prek Kalobja v Šentjur, smo že naleteli na prve nemške enote. V Šentjurju smo pri Novakovih z domačimi fanti na hitro poskrili nekaj orožja in vojaške opreme.«

Peter Stante, vodja vojno-revolucionarnega komiteja okrožnega komiteja Celje, je postal po kapitulaciji organizator priprav za oboroženi boj proti okupatorju na celjskem področju.

VIRI IN LITERATURA

1. Peter Stante: Vsakdanji kruh moje mladosti. Arhiv CK ZKS.
2. Proces proti Tepina Pavlu. A CK ZKS, Okrožno sodišče Ljubljana, f. 26, 27 in 28.
3. Proces proti Petru Stantetu in tovarišem junija 1940. Predstojništvo mestne policije Celje, A MRC.
4. Kronologija naprednega delavskega gibanja na Slovenskem 1868—1980. DE, Ljubljana 1981.
5. Alenka Nedog: Tone Tomšič. Borec, Ljubljana 1980.
6. Bitka, kakor življenje dolga, Cankarjeva založba 1978.
7. France Filipič: Poglavlja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919—1939. Borec 1981, Ljubljana.
8. Joštov mlin, Spomenik delavskega revolucionarnega gibanja in narodno-osvobodilnega boja na Slovenskem, 11. zvezek.
9. Josip Broz-Tito, Zbrana dela, 2. knjiga. Komunist, Ljubljana 1978.
10. Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije. Komunist, Ljubljana 1986.
11. Emil Lajh: Razvoj revolucionarnega delavskega gibanja na celjskem območju do leta 1941. CT 1979.

MILKO MIKOLA

NACISTIČNE ZAPLEMBE ZEMLJIŠKIH POSESTI NA OBMOČJU CELJSKEGA OKROŽJA 1941—1945

Predpisi nacistične oblasti v zvezi z zaplembami na Spodnjem Štajerskem

Zaplembe premoženja so predstavljale sestavni del nacistične raznarodovalne politike do Slovencev na Spodnjem Štajerskem. Z zaplembami premoženja so nacisti hoteli uničiti tudi gospodarsko oziroma materialno osnovo za obstoj slovenskega naroda na Spodnjem Štajerskem, hkrati pa s tem zagotoviti gospodarsko in materialno osnovo za krepitev nemštva v tej pokrajini. Ker so bile prvotne zaplembe tesno povezane z nacističnimi načrti o izselitvi oziroma o deportaciji tistega prebivalstva z območja Spodnje Štajerske, ki bi iz političnih, rasnih in drugih razlogov ne bilo primerno za ponemčenje, so bile tudi prve smernice o zaplembi premoženja sprejete hkrati s smernicami o izvajanju izseljevanja Slovencev. Prve smernice o zaplembi premoženja tistih Slovencev, ki so bili predvideni kot prvi za izselitev, so bile sprejete že 8. in 9. aprila 1941 na sestanku v Gradcu, katerega so se udeležili državni sekretar dr. Wilhelm Stuckart, štajerski gaulajter Sigfried Uiberreither, vladni predsednik (Uiberreitherjev namestnik za občo upravo) Otto Müller Haccius in koroški gaulajter Franz Kutschera. Na tem sestanku, na katerem so razpravljali o ukrepih nacističnih okupacijskih oblasti na Spodnjem Štajerskem in na Gorenjskem, so glede ravnanja s t. i. nacionalnimi Slovenci sklenili sledeče: »Nacionalni Slovenci na Spodnjem Štajerskem, Slovenci na Kranjskem in poslovenjeni Vindišarji bodo načelno obravnavani kot državni sovražniki. Na Spodnjem Štajerskem bodo v celoti izseljeni vsi nacionalni Slovenci, na Kranjskem pa samo tisti, ki so znani kot nemštvu posebno sovražni. Izseljeni bodo vsi učitelji, duhovniki, tisti s svobodnimi poklici in polizobraženi srednji stan. **Njihovo premoženje bo zaplenjeno in zaseženo** (podčrtati: M. M.). Enako velja tudi za cerkveno premoženje...«¹

Avtor: Milko Mikola, prof. zgodovine, Zgodovinski arhiv Celje

Katero lastnino na Spodnjem Štajerskem je treba zapleniti, je določil sam Heinrich Himmler, ko je 18. aprila 1941 obiskal Maribor. V posebnih »navodilih o zaplembi« je določil, da se zapleni:

1. vsa jugoslovanska državna lastnina,
2. vsa cerkvena lastnina,
3. posest vseh izgnanih,
4. habsburška posest.²

Že aprila 1941 so nacistične oblasti na Spodnjem Štajerskem začele ukinjati slovenska društva, organizacije in zveze, njihovo premoženje pa so zaplenile. S posebno odredbo šefa civilne uprave za Spodnjo Štajersko, Sigfrieda Uiberreitherja, je bil 16. aprila 1941 postavljen komisar (Stillhaltekommissar) za društva, organizacije in zveze, ki je izvajal likvidacijo slovenskih društev in organizacij in zaplembo njihovega premoženja. Navedena odredba je namreč med drugim tudi določala: »Vsa uradna mesta na Spodnjem Štajerskem so dolžna prijaviti in izročiti komisarju zaplenjene premoženjske vrednosti vseh društev, organizacij in zvez, ki so prizadete od te odredbe ter mu dati pravno in upravno pomoč...«³

Za izvajanje izseljevanja in deportacije slovenskega prebivalstva s Spodnje Štajerske ter za izvrševanje zaplemb in upravljanje zaplenjenega premoženja je šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko dne 22. aprila 1941 ustanovil t. i. Urad pooblaščenca državnega komisarja za krepitev nemške narodnosti v Mariboru (Dienststelle des Beauftragten des Reichskommissars für die Festigung deutschen Volkstums in Marburg).⁴

V okviru tega urada je kot eden izmed splošnih oddelkov obstajal tudi zemljiški urad (Bodenamt), ki je neposredno vodil zaplembe, prevzem in upravljanje zemljiških posesti na Spodnjem Štajerskem. Urad pooblaščenca državnega komisarja za utrditev nemške narodnosti (v nadaljnjem besedilu: Urad za utrditev nemške narodnosti) je imel svoje izpostave (Aussenstelle) tudi v vseh večjih mestih na Spodnjem Štajerskem. Za celjsko okrožje je bila takšna izpostava ustanovljena v Celju. Tudi v okviru izpostav so bili ustanovljeni zemljiški uradi. Pristojnosti Urada za krepitev nemške narodnosti je šef civilne uprave na Spodnjem Štajerskem konkretnije določil z drugo odredbo o krepitvi nemške narodnosti na Spodnjem Štajerskem z dne 2. maja 1941, ki je med drugim določala: »...Urad pooblaščenca državnega komisarja za krepitev nemške narodnosti v Mariboru je pooblaščen zapleniti in zaseči premoženje pripadnikov in pravnih oseb bivše jugoslovanske države. Ta zaplemba in zasega se izvrši v korist pokrajine Štajerske v razpolaganje državnega komisarja za krepitev nemške narodnosti...«⁵

Celotni postopek v zvezi z izvedbo zaplembe, prevzemom in upravljanjem zaplenjenega premoženja je šef civilne uprave natančno določil s tretjo odredbo o krepitvi nemške narodnosti na Spodnjem Štajerskem z dne 23. 5. 1941.⁶ Ta odredba je predstavljala dejansko osnovni predpis in s tem pravno osnovo za izvajanje zaplemb na Spodnjem Štajerskem v obdobju 1941—1945. S četrto odredbo o krepitvi nemške narodnosti na Spodnjem Štajerskem, ki jo je šef

civilne uprave izdal 7. marca 1943, so bila določila tretje tovrstne odredbe razširjena tudi na premoženje Židov na Spodnjem Štajerskem.⁷

Zaplemb premoženja in drugi ukrepi proti udeležencem NOG oziroma proti njihovim svojcem so se zlasti dosledno in brutalno izvajali v celjskem okrožju. Iniciator teh ukrepov je bil politični komisar oziroma deželni svetnik (Landrat) celjskega okrožja Toni Dorfmeister. Ta je avgusta 1941 ukazal žandarmeriji v celjskem okrožju, da takoj zapre vse žene pobeglih komunistov in jih preda celjskemu gestapu. Županom pa je naročil, da otroke odvedejo k njihovim sorodnikom ali znancem, imetje pa zaplenijo.¹⁰ Zaplemb premoženja udeležencev NOG oziroma njihovim svojcem je bilo na Spodnjem Štajerskem verjetno največ ravno na območju celjskega okraja. To smemo sklepati na osnovi ugotovitve, ki jo je zapisal predstavnik celjskega Bodenamta v poročilu o položaju v celjskem okrožju z dne 5. avgusta 1942, kjer navaja: »Okrožje Celje je pač najbolj nemirno na Spodnjem Štajerskem, kar nam dovolj dokazuje število ustreljenih. Med njimi so večinoma kmetje, ki so dajali bandam streho in preskrbo...«¹¹

Med premoženje, ki so ga nacistične oblasti zaplenile na območju Spodnje Štajerske, je spadalo tudi premoženje tistih držav in njihovih državljanov, ki so se nahajale z Nemčijo v vojni. Šef civilne uprave je 19. septembra 1941 izdal posebno »odredbo o popisu premoženja Združenih držav Amerike in njihovih državljanov«,¹² s katero je uredil postopanje s premoženjem Združenih držav Amerike in njihovih državljanov na Spodnjem Štajerskem.

30. junija 1941 je šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko izdal nov predpis v zvezi z izvajanjem zaplemb, ki se je nanašala na premoženje oseb, ki so pobegnile ali pa se izselile pred nacisti v inozemstvo. Sprejel je namreč »odredbo o zaplembi zapuščenega premoženja oseb, ki so pobegnile v inozemstvo ali pa se preselile«, ki je določala: »Na osnovi členov 1, 2 in 14 tretje odredbe o krepitvi nemške narodnosti na Spodnjem Štajerskem z dne 23. maja 1941, bo celotno premoženje, ki so ga na Spodnjem Štajerskem zapustile osebe, katere so po 1. marcu 1941 zbežale ali se odselile v inozemstvo, zaplenjeno in odvzeto v korist pokrajine Štajerske v razpolaganje državnemu komisarju za krepitev nemške narodnosti...«⁸

Kot sem že navedel, so nacistične oblasti na Spodnjem Štajerskem prvotno načrtovale predvsem množično izvajanje zaplemb zemljiških posestev tistih Slovencev, ki so bili v skladu s Himmlerjevimi smernicami z dne 18. 4. 1941 določeni za izselitev s Spodnje Štajerske. Ko pa je julija 1941 tudi na Spodnjem Štajerskem prišlo do vstaje, pa so nacistične oblasti izvajanje zaplemb premoženja razširile tudi na premoženje tistih Slovencev, ki so se udeležili narodnoosvobodilnega gibanja ali pa so bili obdolženi, da ga podpirajo. Tako je z razvojem narodnoosvobodilnega gibanja na Spodnjem Štajerskem na eni strani prišlo do postopnega zmanjševanja obsega izseljevanja in se je s tem zmanjševalo število zaplemb premoženja izseljenih Slovencev, na drugi strani pa se je zlasti po letu 1942 začelo povečevati število zaplemb premoženja udeležencev narodnoosvobodilnega gibanja in tistih, ki so to gibanje kakorkoli podpirali. Pravno osnovo za izvajanje zaplemb premoženja udeležencev in simpatizerjev NOG je predstavljala posebna odredba šefa civilne uprave z dne 16. avgusta 1941, ki je določala: »...Kdor se udeleži oboroženega sestanka,

bo po odredbi z dne 14. aprila 1941 obsojen na smrt. Ista kazen doleti tistega, kdor članom takšnih sodrg nudi bivališče, jih oskrbuje z živili ali jih na kakršenkoli način podpira ter je z njimi v zvezi. **Premoženje teh upornikov, njih pomagačev in njihovih družin bo zaplenjeno** (podčrtal: M. M.)...⁹

Če na osnovi do sedaj ugotovljenih dejstev naredimo zaključek, lahko ugotovimo, da so nacistične oblasti na Spodnjem Štajerskem v letih 1941—1945 izvajale zaplembe:

- premoženja Slovencev, ki so bili izseljeni oziroma deportirani,
- premoženja oseb, ki so pobegnile ali se izselile v inozemstvo,
- premoženja oseb, ki so sodelovale v narodnoosvobodilnem gibanju,
- premoženja slovenskih društev, organizacij in zvez, ki so bile ukinjene,
- premoženja, ki je bilo last bivše jugoslovanske države,
- premoženja držav in njihovih državljanov, ki so bile v vojni z Nemčijo,
- premoženja Židov,
- premoženja Cerkve.

Postopek izvedbe zaplembe, prevzem in upravljanje zaplenjenega premoženja

Postopek v zvezi z izvršitvijo zaplembe, prevzem in upravljanje zaplenjenega premoženja je natančno določala že navedena »tretja odredba o krepitvi nemške narodnosti na Spodnjem Štajerskem« z dne 23. 5. 1941. Po tej odredbi je zaplemba predstavljala osnovo za prevzem in uporabo premoženja. Pod pojmom premoženje je odredba smatrala nepremičnine (zemljišča, stavbe) in premičnine z vsemi terjatvami, udeležbami in pravicami vseh vrst. Zaplemba je lahko zajela celotno premoženje ali pa se je omejila samo na del premoženja. Iz zaplembe so bile lahko izvzete stvari, ki so bile potrebne za preživljanje kot npr.: nepremičnine, gotovina, bančne in hranilniške vloge. Postopek zaplembe se je začel tako, da je Urad pooblaščenca državnega komisarja za utrditev nemštva (konkretno Bodenamt) oziroma njegova izpostava najprej ugotovila, če so dani pogoji za izvedbo zaplembe. Če so bili ti pogoji dani, je urad izdal odločbo oziroma ustrezno navodilo o izvedbi zaplembe. Zaplemba se je običajno izvršila na osnovi pisne odločbe, ki pa se je lahko nadomestila tudi z izobešenim obvestilom ali z javnim razglasom o zaplembi. Po sprejetju odločbe o zaplembi je Urad za krepitev nemške narodnosti oziroma njegova izpostava poslal svojega pooblaščenca, ki je opravil zaplembo premoženja in premoženje, ki je bilo zaplenjeno, tudi natančno popisal na posebne popisne pole (Erhebungsbogen oziroma Erfassungsbogen).¹³ Uradnika, ki je izvršil zaplembo premoženja, je spremljala policija, iz česar smemo sklepati, da so nacistične oblasti računale na možnost odpora oseb, ki jim je bilo premoženje zaplenjeno. Da zaplembe v celjskem okrožju resnično niso vedno potekale brez težav, nam izpričuje ohranjeno poročilo uradnika celjskega Bodenamta o poteku izvršitve zaplembe pri posamejnih družinah v Mozirju, ki ga zaradi zanimivosti v celoti navajam (v prevodu).

An die
F. D. V. Abtlg. Bodenam

Aussenstelle C111.

3. junija 1942 sem se peljal v Mozirje, da bi izvedel zaplembo posestev Prešovnik Franca, Lekše Venceslava, Lekše Franca in Lekše Antona.

Od vseh navedenih posestev se možki nahajajo v zaporu, vendar so bili doma njihovi družinski člani.

Z zaplembo sem pričel pri Lekše Antonu, Mozirje, št. 42.

V tej hiši so se nahajali soproga Rozalija, rojena 1895, otroci Marija, rojena 1921, Rozalija, rojena 1923, Anton, rojen 1926, Vida, rojena 1928, Jožica, rojena 1935.

Ko sem družinskim članom sporočil, da sem prišel izvest zaplembo premoženja, so žena in otroci začeli vpiti in jokati, tako da mi zaplembe ni bilo mogoče izvesti.

Bržkone je do tega prišlo zaradi trditve, ki so jih širili komunisti, da se naj v primeru, ko pride do zaplembe posesti tistih, ki so v zaporu, njihovi družinski člani pripravijo, da bodo ustreljeni. Ena od starejših hčera je skočila k policijskemu poveljniku in od njega zahtevala službeno pištolo, da bi se mogla z njo ustreliti. Dokler na posestvih, ki so določena za zaplembo, bivajo družinski člani, je izvedba zaplembe komaj mogoča. Višji upravnik Samide, ki me je ob zaplembi posesti spremljal, mi je pojasnil, da je v takšnih okoliščinah, zaradi nadaljnega gospodarjenja, prisiljen prevzem posesti odkloniti.

Nato sem svoje delovanje opustil, ker so tudi na ostalih posestvih, ki so določena za zaplembo, bili doma naslednji družinski člani:

Brezovnik Franc, Mozirje, št. 23: žena Elizabeta, rojena 1901, otroci: Marija, 1926, Franc, 1928, Martin, 1929, Angela, 1933.

Lekše Venceslav, Mozirje, št. 60: žena Rozalija, rojena 1904, otroci: Venceslav, 1937, Danijel, 1939.

Melavc Martin, Mozirje, št. 35: otroci: Emil, 1928, Marija, 1932, Danijel, 1932 in sestra Frančiška, rojena 1888.

Lekše Franc, Mozirje, št. 6: žena Marija, rojena 1910, otroci: Marija, 1936, Jožica, sestra Julijana, 1879.

Lekše Anton, Mozirje, št. 42: žena Rozalija, rojena 1895, otroci: Marija, 1921, Rozalija, 1923, Anton, 1926, Vida, 1928 in Jožefa, 1935.

Izvajanje zaplembe in nadaljnje gospodarjenje po višjem upravniku bo možno brez težav le, če bodo hkrati s posestev odstranjeni tudi družinski člani.

Ker bi se zaradi komunističnega nasilja, ki se v celjskem okrožju kaže dan za dnem, lahko število aretacij povečalo, je posebnega pomena, da se to odredi in pričakujem odgovor.¹⁴

Heil Hitler!

Po opravljeni zaplembi je sledil prevzem zaplenjenega premoženja. Zaplemba premoženja se je po določenih »tretje odredbe o krepitvi nemške narodnosti na Spodnjem Štajerskem« z dne 23. 5. 1941 izvedla v korist pokrajine Štajerske in se je vpisala v zemljiško knjigo oziroma v trgovski register z besedami: »Prevzeto za pokrajino Štajersko, v razpolaganje državnemu komisariju za utrditev nemške narodnosti.«¹⁵

Hkrati z izvedbo zaplembe in prevzemom zaplenjenega premoženja je bil postavljen tudi skrbnik (Treuhandler) oziroma upravnik (Verwalter), ki bi naj skrbel za upravljanje oziroma gospodarjenje z zaplenjeno imovino. Glede postavljanja skrbnikov oziroma upravnikov na zaplenjenih posestvih je dal splošna navodila že Heinrich Himmler 18. aprila 1941, v kateri je ukazal: »Vsaka posest, ki bo zaplenjena, se mora takoj prevzeti v upravljanje (skrbništvo). Nemčija je v vojni in bi zato ne bilo odgovorno, če bi katere gospodarske zmožnosti ostale neizkoriščene. Vsem skrbnikom mora biti jasno, da se bo

vsaka poneverba kaznovala z najtežjo kaznijo. Dalje mora biti jasno, da skrbništvo ne daje nobene pravice za kasnejšo izročitev ali lastništvo. Skrbniki se morajo, kot to že beseda pove, šteti samo za upravnike te, z nemškim mečem pridobljene posesti, in sicer do tedaj, ko se bodo s fronte v domovino vrnili vojaki, ki bodo za zagotovitev svoje eksistence prejeli posest in zemljo, torej kmečka posestva, rokodelske delavnice in druge mestne delavnice.«¹⁶

Iz teh Himmlerjevih navodil je razvidno, da so skrbniki upravljali zaplenjeno imovino samo začasno, dokler Nemčija ne bi zmagovito končala vojne in bi to posest prejeli v last nemški vojaki, kar je bilo v skladu z nacističnimi načrti o nemški kolonizaciji Spodnje Štajerske. Skrbnike je postavljala Urad za utrditev nemške narodnosti in jih tudi nadzoroval. Če se je ugotovilo, da skrbnik ni ustrezal in se je delala škoda, so lahko nižje oblasti takšnega skrbnika predčasno razrešile, o njegovi dokončni razrešitvi pa je odločal Urad pooblaščenca državnega komisarja za utrditev nemške narodnosti.¹⁷

Celotna organizacija začasnega upravljanja zaplenjenih zemljiških posesti je bila določena s posebnim pravilnikom — »Organizacija in naloge Oddelka za začasno upravljanje.«¹⁸ Po tem pravilniku je bil za začasno upravljanje zaplenjenih zemljiških posesti pri Uradu pooblaščenca državnega komisarja za utrditev nemške narodnosti v Mariboru ustanovljen t. i. **Oddelek za začasno upravljanje** (Abteilung Zwischenbewirtschaftung), ki je bil direktno podrejen vodji Urada za utrditev nemške narodnosti. Oddelku za začasno upravljanje je načeloval Konrad Hermann. Delil se je na 4 pododdelke: poljedelstvo, vinogradništvo in sadjarstvo, gozdarstvo in lesna industrija, splošna uprava.

Pododdelki so se delili na referate. Pri pododdelku za poljedelstvo so bili ustanovljeni referati za območje mesta Maribor in za okrožja Maribor, Ptuj in Celje ter za okraj Ljutomer. V okviru posameznih referatov so za upravljanje zaplenjenih zemljiških posesti ustanovili t. i. višje uprave (Oberverwaltung). V okrožju Celje so bile višje uprave ustanovljene v: Bukovžlaku, Šmarju, Rogaški Slatini, Rajhenburgu, Sevnici, Dobrni, Novem Kloštru, Laškem in Rimskih Toplicah, Velenju in Šoštanjju ter v Mozirju.

Višje uprave so vodili višji upravniki (Oberverwalter), ki so gospodarili z zaplenjenimi posestvi, ki jim jih je dodelil v začasno upravljanje vodja Oddelka za začasno upravo.

Pododdelek za vinogradništvo in sadjarstvo je imel dva referata, in sicer: referat za kletarsko upravo (Kellereiverwaltung) in referat za sadjarstvo. Ta pododdelek je bil zadolžen, da je znotraj višje uprave za poljedelstvo skrbel za vinogradništvo in sadjarstvo. Pododdelek za gozdarstvo in lesno industrijo se je delil prav tako na dva referata in sicer na referat za lesno industrijo in na referat za lov in ribolov. Njegova naloga je bila, da je v okviru glavne uprave pododdelka za poljedelstvo skrbel za gozdove. Za upravljanje z zaplenjenimi gozdovi so v okviru pododdelka za gozdarstvo in lesno industrijo obstojale posebne gozdne uprave (Forstverwaltung). V celjskem okrožju sta bili takšni gozdni upravi ustanovljeni v Rogaški Slatini in v Mozirju.

Pododdelek splošna uprava pa je imel posebno nalogo urediti popis in statistiko, ki sta bila potrebna za nadzor nad zaplenjenimi kmetijskimi in gozdnimi posestmi.

Okrožje Celje 1941—1945

Okrožje Celje (Landkreis Cilli) je bilo ustanovljeno 1. julija 1941. Tedaj so bili namreč na območju Spodnje Štajerske odpravljeni okraji in je bilo ustanovljenih pet podeželskih okrožij — Landkreise (Brežice, Celje, Maribor-podeželje, Ptuj in Trbovlje) ter mestno okrožje (Stadtkreis) Maribor. Okrožjem so prvotno načelovali politični komisarji, ki so se 1. februarja 1942 preimenovali v deželne svetnike (Landrate). Izjema je bilo mestno okrožje Maribor, kjer je političnega komisarja zamenjal nadžupan (Oberbürgermeister). Okrožje Celje je teritorialno obsegalo območje naslednjih bivših okrajev:

1. celoten okraj Celje;
2. celoten okraj Gornji Grad;
3. del okraja Laško (samo občino Laško);
4. del okraja Slovenj Gradec (občine: Št. Andraž pri Velenju, Št. Ilj pri Velenju, St. Janž na Vinski gori, Škale, Šoštanj, Topolšica in Velenje);
5. večino okraja Šmarje pri Jelšah z izjemo občin Kozje, Planina pri Sevnici, Pilštajn, Polje ob Sotli in Sv. Peter pod Svetimi gorami, ki so bile priključene k okrožju Brežice, ter občin Stoperce in Žetale, ki sta bili priključeni k okrožju Ptuj.

K okrožju Celje je spadalo tudi mesto (mestna občina) Celje, kjer je bil sedež okrožja.

Ob ustanovitvi je celjsko okrožje obsegalo naslednjih 54 občin: Škofja vas, Celje-mesto, Dobrna, Braslovče, Vransko, Gomilsko, Griže, Velika Pirešica, Polzela, Vojnik-trg, Vojnik-okolica, Kalobje, Luče, Ljubno, Kostrivnica, Nova Cerkev, Nova Štifta, Gornji Grad, Petrovče, Ponikva pri Grobelnem, Mozirje, Pristava, Rečica, Rogaška Slatina, Rogatec, Žalec, Št. Andraž, Sv. Krištof, Št. Ilj pri Velenju, Sv. Jurij ob Taboru, Sv. Jurij ob Južni Železnici, St. Janž na Vinski gori, Šmarje pri Jelšah, Šmartno ob Paki, Šmartno v Rožni dolini, Sveti Pavel pri Preboldu, Sv. Peter na Medvedjem selu, Sv. Peter v Savinjski dolini, Sv. Štefan, Sv. Vid pri Grobelnem, Slivnica pri Celju, Šoštanj, Zibika, Škale, Solčava, Žusem, Topolšica, Dramlje, Trojane z izjemo zahodnega dela katastrske občine Trojane, Teharje, Laško, Podčetrtek, Velenje in Bočna.

V obdobju julij—september 1941 se je število občin v celjskem okrožju zmanjšalo na 33, ker so bile nekatere ukinjene oziroma priključene k drugim ali pa je bilo več občin združenih v eno novo.

Občinam so dali nemške nazive, navadno takšne, kot so jih uporabljali že v času Avstroogrške, nekaterim občinam, zlasti tistim, ki so imele naziv po določenem svetniku, pa so dali povsem nove nazive. Takšen primer je bil npr. z občino Sv. Jurij ob Južni železnici, ki je prvotno še nosila staroavstrijski naziv St. Georgen an der Südbahn, kasneje pa so jo preimenovali v Andenburg, kot se je imenoval v srednjem veku eden izmed gradov v bližini trga Sv. Jurij pri Celju.

Po 20. septembru 1941, ko je bil proces združevanja (komasacij) občin v celjskem okrožju zaključen, je bilo okrožje Celje upravno razdeljeno na naslednjih 33 občin:¹⁰

1. Braslovče (Frasslau), h kateri je bila priključena občina Gomilsko;
2. Celje (Cilli);
3. Dobrna (Bad Neuhaus), h kateri je bila priključena občina Št. Janž na Vinski gori;
4. Gornji grad (Oberburg), h kateri sta bili priključeni občini Bočna in Nova Štifta;
5. Laško (Tüffer-Römerbad), h kateri so bile priključene politična občina Sv. Krištof ter katastrski občini Sv. Lenart nad Laškim in Sv. Rupret;
6. Ljubno (Laufen);
7. Luče (Leutsch), h kateri je bila priključena občina Solčava;
8. Mozirje (Prassberg);
9. Nova Cerkev (Neukirche bei Cilli);
10. Petrovče (Arndorf);
11. Podčetrtek (Windisch Landsberg);
12. Polzela (Heilenstein), h kateri je bila priključena občina Št. Andraž;
13. Ponikva pri Grobelnem (Ponigl bei Cilli);
14. Pristava (Bärental), v katero so se združile naslednje občine: Pristava, Sv. Peter na Medvedjem selu in Zibika;
15. Rečica (Rietz);
16. Rogaška Slatina (Rohitsch Sauerbrunn), h kateri je bila priključena občina Kostrivnica;
17. Rogatec (Rohitsch);
18. Slivnica pri Celju (Schleinitz), h kateri je bila priključena občina Kalobje in katastrska občina Suho;
19. Sv. Jurij ob Južni železnici (Anderburg), h kateri je bila priključena občina Dramlje;
20. Sv. Jurij ob Taboru (Oppendorf);
21. Sv. Martin v Rožni dolini (Rabensburg);
22. Sv. Pavel pri Preboldu (Pragwald), v katero sta se združili občini Sv. Pavel pri Preboldu in Griže;
23. Škofja vas (Bischoförf);
24. Šmarje pri Jelšah (Erlachstein), h kateri je bila priključena občina Sv. Vid pri Grobelnem;
25. Šmartno ob Paki (Packenstein);
26. Šoštanj (Schönstein), h kateri je bila priključena občina Topolšica,
27. Teharje (Tüchern);
28. Velenje (Wöllan), h kateri sta bili priključeni občini Škale in Št. Ilj pri Velenju;
29. Velika Pirešica (Hofrain);
30. Vojnik (Hochenegg), v katero sta se združili občini Vojnik-trg in Vojnik-okolica;
31. Vransko (Franc), h kateri je bila priključena katastrska občina Zaplanina;
32. Zalec (Sachsenfeld), h kateri je bila priključena občina Sveti Peter v Savinjski dolini;
33. Žusem (Süsenheim), v katero sta se združili občini Žusem in Sveti Štefan.

**Pregled zaplenjenih zemljiških posesti po posameznih
občinah celjskega okrožja²⁰**

Zaradi večje preglednosti je pregled nacističnih zaplemb zemljiških posesti v celjskem okrožju v obdobju 1941—1945 podan po posameznih občinah, in sicer tako, da je za vsako občino zase navedeno:

1. skupno število vseh zaplenjenih posesti v občini;
2. koliko je od skupnega števila zaplenjenih posesti v posamezni občini bilo zaplenjenih posesti do 2 ha, od 2 do 5 ha, od 5 do 20 ha, od 20 do 50 ha in veleposesti nad 50 ha površine;
3. celotna površina vse zaplenjene zemljiške posesti v občini.

V tem prispevku se omejujem samo na pregled zaplenjenih zemljiških površin, ne navajam pa tudi ostalega premoženja, ki je bilo zaplenjeno hkrati z zemljo. Zaplembe zemljiških posesti namreč niso zajele samo zemljišča ampak tudi vse ostale nepremičnine in premičnine, ki so pripadale posestvu, in sicer: stanovanjske hiše, gospodarska poslopja, živino, stroje, kmetijsko orodje itd.

Občina: Braslovče

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj, k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Cerkev Sv. Radegunda in Sv. Mihael	Letuš	1	65	71
Mogu Alojz	Letuš	—	88	83
Stopar Janez	Letuš	1	50	05
Severski Marija	Letuš	—	12	92
Boršič Alojz	Celje	—	59	59
Rotar Friderik	Sv. Rupert	1	29	90
	Skupaj	6	7	—
2. Posest od 2 do 5 ha				
Remše Fortunat	Letuš	2	64	08
Remic Marija	Letuš	4	34	68
Jager Franc	Letuš	2	62	26
	Skupaj	9	61	02
3. Posest od 5 do 20 ha				
Dr. Turnšek Viktor	Podvrh	14	28	79
Kok Julijana	Podvrh	16	34	74
Omladič Jožef	Polče	12	04	83
Prislan Anton	Spodnje Gorče	8	12	92
Krašovic Emil	Braslovče	18	78	98
Vodovnik Jožef	Letuš	6	13	15
Puncer Anton	Letuš	9	65	84
Stopar Alojz	Letuš	17	21	22
Sketa Marija	Orla vas	18	02	64
Virant Marija	Gomilsko	5	97	81
Rojnik Jakob	Polče	14	56	69
Cizej Helena	Sv. Rupert	10	84	40
	Skupaj	152	02	01

4. Posest od 20 do 50 ha

Zupnijska nadarbina	Braslovče	28	47	54
Metevšek Anton	Dobrovlje	41	67	32
	Skupaj	70	14	86

5. Posest nad 50 ha

Turnšek Jožef	Dobrovlje	63	26	96
Miklavžina Matevž	Preserje	87	41	76
	Skupaj	150	68	72

Rekapitulacija

V občini Braslovče je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 25 zemljiških posesti. Od tega:

- 6 zemljiških posesti do 2 ha površine,
- 3 zemljiška posestva od 2 do 5 ha površine,
- 12 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 2 zemljiški posestvi od 20 do 50 ha površine,
- 2 zemljiški posestvi nad 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene posesti v občini Braslovče je znašala skupaj **388 ha 53 a 61 m²**.

Občina: Celje

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj, k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²

1. Posest do 2 ha

Doplihar Cvetko	Lisce	1	50	42
Kapucinski samostan	Lisce	1	57	46
Dolžan Franc	Celje	0	63	27
Jurač Jožef	Medlog	0	05	52
Bratina Franc	Spodnja Hudinja	1	30	45
Juvančič	Spodnja Hudinja	1	15	24
Krapenc Andrej	Košnica	1	71	90
Kristan Marija	Košnica	1	65	74
Stante Karl	Arcelin	0	03	47
Stavbe Franc	Arcelin	0	43	48
	Skupaj	10	06	95

2. Posest od 2 do 5 ha

Dr. Strmšek Pavel	Lisce	2	74	57
Dr. Sernec Gvido	Lisce	4	30	33
Kongregat žolskih sester	Zagrad	3	67	60
Kovač Jožef	Zagrad	2	92	67
Jošt Melhijor	Medlog	2	15	17
Ažman Jožef	Medlog	4	44	49
Dr. Hočevar Mirko	Medlog	2	26	34
Čuk Franc	Spodnja Hudinja	2	87	79
Rupnik Franc	Košnica	2	45	04
Belak Vlasta	Košnica	4	98	58
	Skupaj	32	82	58

3. Posest od 5 do 20 ha

Kukovec Alojz	Ostrožno	9	77	25
Opatija in mestna farna cerkev Sv. Danijela	L/sce	11	46	67
Poženeš Dominik	Lisce	7	11	49
Maceljski Marija	Celje	7	04	26
Božič Martin	Celje	10	98	15
Lazaretski samostan Sv. Jožefa	Zagrad	6	47	03
Kolenc Franc	Zagrad	6	07	19
Česnik Ivan	Zagrad	8	—	—
Kirbiš Jožefa	Zagrad	11	99	53
Šriber (Dobovišnik)	Ostrožno	8	48	14
Kosmač Branibor	Medlog	5	42	91
Kopačin Terezija	Medlog	8	63	26
Spacapan Franc	Košnica	5	21	17
Maurič Pavel	Košnica	6	66	45
Furlan Andrej	Košnica	5	23	89
Božič Samo	Košnica	5	86	53
	Skupaj	124	43	92

4. Posest od 20 do 50 ha

Gologranc Konrad	Spodnja Hudinja	27	68	67
Opatija mestne župnijske nadarbine v Celju	Spodnja Hudinja	22	37	02
Dečko Adela	Male Dole	20	87	07
Božič Olga	Košnica	21	47	80
Majer Jurij	Košnica	21	55	67
Babnič Frančiška	Košnica	34	30	90
	Skupaj	148	27	13

Rekapitulacija

V občini Celje je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 42 zemljiških posesti. Od tega:

- 10 zemljiških posesti do 2 ha površine,
- 10 zemljiških posesti od 2 do 5 ha površine,
- 16 zemljiških posesti od 5 do 20 ha površine,
- 6 zemljiških posesti od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene zemljiške posesti v občini Celje je znašala 315 ha 60 a 58 m².

Občina: Dobrna

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj, k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²

1. Posest do 2 ha

Rošar Jožef	Klanc	1	47	80
Dom šolskih sester	Dobrna	1	07	—
Zagoričnik Franc	Klanc	—	23	29
Rebernik Jožef	Klanc	1	14	19
Fišer Vladimir	Dobrna	1	51	60
Rihter Jožef	Dobrna	1	59	65
	Skupaj	7	03	53

2. Posest od 2 do 5 ha

Dom šolskih sester	Dobrna	3	88	65
Gabrič Ivan	Dobrna	2	19	03
	Skupaj	6	07	68

3. Posest od 5 do 20 ha

Dr. Pirkmajer Otmar	Klanc	10	55	58
Švent Jožef	Klanc	6	14	39
Krulec Janez	Dobrna	15	62	89
Župnija in cerkev Dobrna	Dobrna	8	27	79
Ružička Terezija	Dobrna	12	77	06
Kos Mihael	Dobrna	5	55	65
Štepihar Karl	Dobrna	9	43	81
Župnišče Sv. Jošt	Sv. Jošt	6	21	96
Kostelnik Vladimír	Loka	7	37	34
Dr. Steinfelser Franc	Zavrh	6	31	23
	Skupaj	88	27	70

4. Posest od 20 do 50 ha

Zdravilišče Dobrna	Dobrna	43	53	81
Švent Jakob	Klanc	29	38	11
	Skupaj	72	91	92

Rekapitulacija

V občini Dobrna je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 20 zemljiških posesti. Od tega:

- 6 zemljiških posesti do 2 ha površine,
- 2 zemljiški posestvi od 2 do 5 ha površine,
- 10 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 2 zemljiški posestvi od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene posesti v občini Dobrna je znašala skupaj 174 ha 30 a 83 m².

Občina: Gornji Grad

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj, k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²

1. Posest do 2 ha

Podružnica Sv. Miklavž	Sv. Miklavž	—	15	89
Podružnica Sv. Marija	Sv. Miklavž	—	09	86
Cerkev Sv. Martin	Smartno	—	89	37
Podružnica Sv. Germazi in Sv. Protazi	Smartno	—	01	69
Krompušek Franc	Bočna	—	03	47
Menčak Jožef	Bočna	—	36	18
Žmavec Martin	Bočna	—	09	62
Perne Jožefina	Gornji grad	1	49	14
Župnija Gornji grad	Gornji grad	—	41	31
	Skupaj	3	56	53

2. Posest od 2 do 5 ha

Strnšek Peter	Bočna	2	54	95
Škulj Jožef	Gornji grad	3	53	88
Potočnik Ivanka	Gornji grad	3	3	77
Božič Antonija	Gornji grad	4	15	25
Tratnik Anton	Gornji grad	2	27	72
	Skupaj	15	55	57

3. Posest od 5 do 20 ha

Cerkev Nova Štifta	Tirosek	15	64	56
Šebenik Alojz	Sv. Miklavž	7	43	64
Pevec Ivan	Bočna	7	86	39
Cerkev Sv. Peter in Pavel	Bočna	5	25	36
Cerkev	Bočna	18	40	10
Zupnijska nadarbina				
Sv. Peter	Bočna	5	61	66
Kolar Anton in Marija	Bočna	12	30	32
Zavolovšek Anton	Bočna	9	18	24
Štiglic Anton	Bočna	10	58	19
Purnat Ivan	Bočna	16	25	71
Marovt Anton	Bočna	10	72	21
Brezovnik Jakob	Bočna	15	83	12
Čeplak Franc	Bočna	5	54	59
Kovšak Anton	Bočna	14	96	89
Tratnik Franc	Gornji grad	12	42	13
Prislan Marija	Gornji grad	8	77	21
Zupnijska nadarbina	Gornji grad	6	15	51
Pečnik Ivan	Sv. Florijan	8	24	96
Miklavc Jožef	Sv. Florijan	9	19	22
Podružnica Sv. Lenart	Sv. Lenart	17	96	93
	Skupaj	218	36	94

4. Posest od 20 do 50 ha

Presečnik Franc	Sv. Miklavž	29	37	52
Zagožen Jakob	Bočna	31	27	22
Zmavc Franciška	Bočna	29	67	83
Ogradi Doroteja	Gornji grad	32	75	83
Krajnc Franc	Gornji grad	25	88	26
	Skupaj	148	96	66

5. Posest nad 50 ha

Levar Anton	Bočna	63	66	03
Kolenc Anton	Gornji grad	255	74	50
Škofija Ljubljana	Sv. Florijan	2558	60	87
Bezovšek Jakob	Sv. Lenart	70	33	18
	Skupaj	2948	34	58

Rekapitulacija

V občini Gornji grad je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 43 zemljiških posesti. Od tega:

- 9 zemljiških posesti do 2 ha površine,
- 5 zemljiških posesti od 2 do 5 ha površine,
- 20 zemljiških posesti od 5 do 20 ha površine,
- 5 zemljiških posesti od 20 do 50 ha površine,
- 5 zemljiških posesti od 20 do 50 ha površine,
- 4 zemljiške posesti nad 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene posesti v občini Gornji grad je znašala skupaj **3334 ha 80 a 28 m²**.

Občina: Laško

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj, k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Zupnija	Sv. Miklavž	1	75	78
Kajtna Anton	Trnovo	1	30	80
Križnik Karel	Lahomno	1	48	80
Demšar Janez	Paučeno	1	52	38
Košir Fortunat	Rečica	—	24	43
Vizovišek Alojzija	Rečica	—	50	60
	Skupaj	6	82	79
2. Posest od 2 do 5 ha				
Zupnija Sv. Lenart	Mrzlo polje	2	71	67
Zupnija	Sv. Jedert	2	90	19
Kieč Anton	Sv. Krištof	4	13	69
Kajtna Karl	Ogeče	3	84	64
Zupnijska nadarbina	Sv. Margareta	2	35	23
Leban Jožef	Plazovje	3	80	12
Gračner Anton	Sv. Lenart	2	40	73
Gračner Jožef	Sv. Lenart	4	40	75
Jager Mihael	Rečica	3	37	63
Jakopič Jožef	Rečica	4	07	35
	Skupaj	34	02	—
3. Posest od 5 do 20 ha				
Zupnija	Sv. Rupert	8	29	53
Purg Feliks	Belovo	6	—	14
Golob Karl	Trnovo	12	11	29
Štucin Matija	Trnovo	5	47	76
Lapornik Jožef	Sedraž	9	26	80
Manfreda Vincenc	Zagaj	8	05	58
Hadolin Dominik	Tremerje	6	62	95
Grakelič Tašia	Lahomno	17	81	13
Deželak Matija	Lože	17	18	90
Jurkošek Bertold	Sv. Lenart	5	49	72
Knez Matija	Sv. Lenart	13	50	22
Lešnik Jakob	Rečica	18	04	49
Napret Jožef	Rečica	16	48	39
Deželak Matija	Rečica	9	35	98
Lah Vincenc	Rečica	7	06	53
Krempuš Janez	Rečica	10	01	08
Košir Juri	Rečica	7	06	53
	Skupaj	177	87	02
4. Posest od 20 do 50 ha				
Bartol Frančišek	Marija Gradec	23	46	96
Zauner Ferdinand	Klenovo	22	98	42
Lapornik Vincenc	Sv. Lenart	22	20	29
Deželak Ferdinand	Sv. Lenart	20	57	22
Sober Marija	Sv. Lenart	29	38	89
Ramšak Jožef	Rečica	36	77	32
Lavrinc Frančiška	Rečica	23	77	89
Jeran Martin	Rečica	20	61	17
Knez Frančiška	Sv. Mohor	30	23	56
	Skupaj	230	01	72

5. Posest nad 50 ha

Župnijska nadarbina	Laško	52	87	81
Dr. Roš Franc	Reka	114	—	14
	Skupaj	166	87	95

Rekapitulacija

V občini Laško je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 44 zemljiških posesti. Od tega:

- 6 zemljiških posestev do 2 ha površine,
- 10 zemljiških posestev od 2 do 5 ha površine,
- 17 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 9 zemljiških posestev od 20 do 50 ha površine,
- 2 zemljiški posesti nad 50 ha površine.

Celotna površina zaplenjene posesti v občini Laško je znašala skupaj **615 ha 61 a 48 m²**.

Občina: Ljubno

Prilimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj, k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Zavetišče Gornji Grad	Ljubno	—	2	37
Kodel Maks	Ljubno	—	56	7
Pinoza Ivan	Radmirje	1	22	19
Bahin Gertruda	Radmirje	1	66	28
Stuler Marija	Radmirje	—	57	50
Farna cerkev	Sv. Primož	—	43	97
Podružnica Sv. Primož	Sv. Primož	1	54	7
	Skupaj	6	2	45
2. Posest od 2 do 5 ha				
Vertot Franciška	Radmirje	3	75	76
Darbaj Vincencija	Sv. Primož	4	3	7
Jakob Jakob	Savina	2	34	76
	Skupaj	10	13	59
3. Posest od 5 do 20 ha				
Cerkev Sv. Ksaverij	Radmirje	15	54	76
Stermečki Marija	Radmirje	13	97	67
Natlačan Marija	Radmirje	7	16	79
Juvan Alojz	Sv. Primož	19	27	36
Zagožen Marija	Ter	16	4	77
	Skupaj	72	1	35
4. Posest od 20 do 50 ha				
Župnijska nadarbina Ljubno	Ljubno	42	49	15
Emerik Franciška	Sv. Primož	28	60	84
	Skupaj	71	9	99
5. Posest nad 50 ha				
Škofija Ljubljana	Laufen	1012	43	—
Druškovič Karel	Ter	64	93	—
Atelšek Georg	Ter	282	39	24
	Skupaj	1359	75	24

Rekapitulacija

V občini Ljubno v Savinjski dolini je bilo v letih 1941—1945 skupaj zaplenjenih 20 zemljiških posesti. Od tega:

- 7 zemljiških posesti do 2 ha površine,
- 3 zemljiška posestva od 2 do 5 ha površine,
- 5 zemljiških posesti od 5 do 20 ha površine,
- 2 zemljiški posesti od 20 do 50 ha površine,
- 3 zemljiška posestva nad 50 ha površine.

Celotna površina zaplenjene posesti v občini Ljubno v Savinjski dolini je znašala skupaj 1519 ha 02 a 62 m².

Občina: Luče

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj, k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Nikolič Jurij	Luče	—	21	53
Cerkev Sv. Antona	Podvolovlek	—	26	90
	Skupaj	—	48	43
2. Posest od 2 do 5 ha				
Cerkev Luče	Luče	2	30	73
Iković Filip	Solčava	2	66	—
Prodnik Jakob	Solčava	3	48	55
	Skupaj	8	45	28
3. Posest od 5 do 20 ha				
Pustoslemšek Franc	Luče	5	57	44
Logar Helena	Sv. Duh	5	65	75
	Skupaj	11	23	19
4. Posest od 20 do 50 ha				
Košeniina Franc	Podvolovlek	36	39	86
Prepadnik Franc	Raduha	35	98	8
	Skupaj	72	37	94
5. Posest nad 50 ha				
Zumer Alojz	Luče	212	60	83
Revir Luče	Luče	5871	54	88
Zumer Alojz	Luče	191	31	61
Zumer Alojz	Luče	65	—	—
Dr. Rak in Košenina	Podvolovlek	128	5	9
Zupnijska nadarbina	Solčava	128	95	50
Prodnik Agnes	Sv. Duh	699	81	67
Merle Ivanka	Sv. Duh	72	68	80
Prodnik Elizabeta	Sv. Duh	203	60	82
Podbrežnik Franc	Raduha	57	86	8
	Skupaj	7631	45	28

Rekapitulacija

V občini Luče je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 19 zemljiških posesti. Od tega:

- 2 zemljiški posestvi do 2 ha površine,
- 3 zemljiška posestva od 2 do 5 ha površine,
- 2 zemljiški posestvi od 5 do 20 ha površine,
- 2 zemljiški posestvi od 20 do 50 ha površine,
- 10 zemljiških posestev nad 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene posesti v občini Luče je znašala skupaj **7724 ha 00 a 12 m²**.

Občina: Mozirje

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj, k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Klemenšak Jožef	Mozirje	1	23	42
Troger Jožef	Mozirje	1	44	99
Jacinič Martin	Mozirje	1	38	14
Podružnična cerkev Lepa njiva	Mozirje	—	41	4
Cerkev Lepa njiva	Lepa njiva	—	5	62
Cerkev Sv. Miklavž	Ljubija	1	54	46
Borečnik Alojz	Ljubija	—	67	85
Zaveršnik Matija	Ljubija	—	30	54
Podružnična cerkev Brezje	Brezje	—	85	35
	Skupaj	7	91	92
2. Posest od 2 do 5 ha				
Melavc Martin	Mozirje	2	7	42
Lovšin Ana	Mozirje	3	23	54
Cerkev Sv. Radegunda	Radegunda	3	71	52
Benda Amalija	Loka	2	35	69
	Skupaj	11	38	17
3. Posest od 5 do 20 ha				
Župnijska nadarbina Mozirje	Mozirje	14	25	58
Miklavc Anton	Ljubija	6	47	91
Brezovnik Mihael	Radegunda	8	83	83
Rozeničnik Pavel	Sv. Mihael	13	16	3
	Skupaj	42	73	35
4. Posest od 20 do 50 ha				
Goričar Matija	Mozirje	23	77	99
Graščina Brdce	Mozirje	25	80	18
Cerkev Sv. Mihael	Ljubija	26	24	1
Goličnik Lovrenc	Sv. Mihael	24	62	83
Acman Ivan	Sv. Mihael	23	72	40
	Skupaj	124	17	41

Rekapitulacija

V občini Mozirje je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 22 zemljiških posesti. Od tega:

- 9 zemljiških posesti do 2 ha površine,
- 4 zemljiške posesti od 2 do 5 ha površine,
- 4 zemljiške posesti od 5 do 20 ha površine,
- 5 zemljiških posesti od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina zaplenjene posesti v občini Mozirje je znašala skupaj **186 ha 20 a 85 m²**.

Občina: Nova Cerkev

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj, k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest od 2 do 5 ha				
Hren Jožef	Lemberg	2	61	88
Pirkmajer Friderik	Socka	3	89	73
	Skupaj	6	51	61
2. Posest od 5 do 20 ha				
Čretnik Jurij	Vine, Nova Cerkev	16	62	47
Pader Janez	Nova Cerkev	16	28	40
Kamenšek Alise	Nova Cerkev	6	65	43
Samec Jurij	Nova Cerkev	8	33	23
Likar Janez	Hrenova	6	33	33
Marzidošek Damjan	Higeldorf	5	2	58
	Skupaj	59	25	44
3. Posest od 20 do 50 ha				
Župnijska nadarbina Sv. Lenart	Nova Cerkev	45	30	91
	Skupaj	45	30	91

Rekapitulacija

V občini Nova Cerkev je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 9 zemljiških posesti. Od tega:

- 2 zemljiški posesti od 2 do 5 ha površine,
- 6 zemljiških posesti od 5 do 20 ha površine,
- 1 zemljiška posest od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene posesti v občini Nova Cerkev je znašala **111 ha 07 a 96 m²**.

Občina: Petrovče

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Vajs Matija	Arja vas	1	27	66

2. Posest od 2 do 5 ha

Dr. Sernec Gvido	Dobriša vas	2	69	20
Knafelc Anton	Arja vas	3	77	6
Košeniina Barbara	Levec	2	87	34
	Skupaj	9	33	60

3. Posesti od 5 do 20 ha

Suster Ivan	Petrovče	7	22	31
Plavec Jožef	Kasaze	7	17	8
Sirše Vincenc	Arja vas	9	42	53
Zadel Anton	Levec	16	87	87
	Skupaj	40	69	89

4. Posest od 20 do 50 ha

Vodenik Anton	Petrovče	25	91	19
Holobar Friderik	Kasaze	32	74	46
	Skupaj	58	65	65

Rekapitulacija

V občini Petrovče je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 10 zemljiških posestev. Od tega:

- 1 zemljiško posestvo do 20 ha površine,
- 3 zemljiška posestva od 2 do 5 ha površine,
- 4 zemljiška posestva od 5 do 20 ha površine,
- 2 zemljiški posestvi od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene zemljiške posesti v občini Arja vas je znašala 109 ha 96 a 80 m².

Občina: Podčetrtek

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Pregrad Jakob	Podčetrtek	1	87	64
Zlender Amalija	Imeno	—	94	53
Kovačič Alojz	Imeno	1	7	41
Cerkev Sv. Andrej	Sopote	—	1	62
Cerkev Sv. Filip	Verače	—	59	71
Cerkev Sv. Križ	Podčetrtek	—	47	30
Cerkev Sv. Lovrenc	Sopote	—	79	83
	Skupaj	5	78	4
2. Posest od 2 do 5 ha				
Selekar Martin	Imeno	3	34	96
Cvetko Anton	Imeno	4	25	46
Todorovič	Podčetrtek	2	32	49
Zakošek Alojz	Virštanj	2	75	—
Plevnik Jurij	Verače	2	30	35
Podružnica Sv. Lovrenc	Podčetrtek	2	11	67
	Skupaj	17	9	93

3. Posest od 5 do 20 ha

Mišija Marija	Imeno	6	59	58
Počivavšek	Imeno	6	—	2
Drobnič Vincenc	Virštanj	7	69	13
Počivavšek Jožef	Sopote	19	99	59
Župnijska nadarbina				
Sv. Marija	Sopote	8	78	70
Bah Janez	Virštanj	15	55	57
	Skupaj	64	62	59

4. Posest od 20 do 50 ha

Trsnica	Virštanj	26	77	17
---------	----------	----	----	----

Rekapitulacija

V občini Podčetrtek je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih 20 zemljiških posesti. Od tega:

- 7 zemljiških posesti do 2 ha površine,
- 6 zemljiških posesti od 2 do 5 ha površine,
- 6 zemljiških posesti od 5 do 20 ha površine,
- 1 zemljiška posest od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina zaplenjenih zemljiških posesti v občini Podčetrtek je znašala 114 ha 27 a 73 m².

Občina: Polzela

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²

1. Posest do 2 ha

Terglav Anton	Polzela	—	28	34
Fonda Mihael	Ločica	1	31	49
Pnaprotnik Marija	Sv. Andrej	—	98	1
	Skupaj	2	57	84

2. Posest od 2 do 5 ha

Špacapan Leopold	Polzela	4	28	5
Čimperman Alojz	Polzela	4	20	68
Terglav Justina	Polzela	2	7	57
Štancer Angela	Ločica	4	90	5
Bauko Anton	Ločica	4	93	79
Zager Franc	Ločica	2	61	34
Čuk Franc	Založe	2	32	7
Turnšek Franc	Založe	3	29	42
	Skupaj	28	62	97

3. Posest od 5 do 20 ha

Župnija Gomilsko	Gomilsko	9	12	28
Župnijska nadarbina	Sv. Margareta	13	2	48
Štefančič Anton	Polzela	5	36	61
Glavnik Alojz	Polzela	9	45	15
Čajhen Janez	Polzela	9	64	33
Tiršek Jožef	Polzela	13	18	7
Obu Alojz	Sv. Andrej	12	77	48

Krajnc Rudolf	Sv. Andrej	17	3	52
Čizelj Ludvik	Podvin	16	45	95
Vidmajer Janez	Založe	6	82	54
Turnšek Stefan	Založe	13	83	63
Dedič Franc	Sv. Andrej	13	52	74
Vašl Andrej	Sv. Andrej	16	8	16
Blagotinšek Ferdinand	Sv. Andrej	17	77	41
	Skupaj	174	10	35

4. Posest od 20 do 50 ha

Sevčnikar Franc	Polzela	20	46	69
Vasle Marija	Zakelj	21	16	61
Tominšek Franc	Sv. Andrej	20	3	81
Blagotinšek Marija	Sv. Andrej	41	10	60
Bizjak Janez	Sv. Andrej	20	46	13
	Skupaj	123	23	84

5. Posest nad 50 ha

Parin Oto	Polzela	295	67	73
-----------	---------	-----	----	----

Rekapitulacija

V občini Polzela je bilo v letih 1941—1945 skupaj zaplenjenih 31 zemljiških posesti. Od tega:

- 3 zemljiška posestva do 2 ha površine
- 8 zemljiških posestev od 2 do 5 ha površine,
- 14 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 5 zemljiških posestev od 20 do 50 ha površine,
- 1 zemljiška posest nad 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene posesti v občini Polzela je znašala **624 ha 22 a 73 m²**.

Občina: Ponikva pri Grobelnem

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest od 2 do 5 ha				
Časl Franc	Ponikva	3	37	9
Kamušič	Ponikva	2	59	7
Vozlič Julijana	Dolga gora	3	22	32
	Skupaj	9	18	48
2. Posest od 5 do 20 ha				
Petek Anton	Zagaj	8	8	—
Drušina Janez	Ponkvice	7	50	—
Drnovšek Jožef	Zagaj	15	39	24
Šmerl Martin	Dolga gora	7	63	1
Leban Matija	Dolga gora	6	19	39
	Skupaj	44	79	64
3. Posest od 20 do 50 ha				
Župnija Ponikva	Ponikva	23	48	69
Boršnik Ivan	Ponikva	37	59	32
	Skupaj	61	8	1

Rekapitulacija

V občini Ponikva pri Grobelnem je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 10 posesti. Od tega:

- 3 zemljiška posestva od 2 do 5 ha površine,
- 5 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 2 zemljiški posestvi od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene zemljiške posesti v občini Ponikva pri Grobelnem je znašala **115 ha 06 a 13 m²**.

Občina: Sv. Pavel pri Preboldu

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Hribar Leopold	Sv. Pongrac	—	23	76
Pavelšek Anton	Migojnice	—	23	76
Vipotnik Franciška	Zabukovica	—	94	86
Naprudnik Karl	Griže	—	19	28
Vogl Pavla	Kaplja vas	—	83	80
Lobnikar Franciška	Kaplja vas	—	24	11
Svet Janez	Kaplja vas	—	32	40
Burkelc Ferdinand	Kaplja vas	—	5	24
Poznič Franc	Prebold	1	71	5
	Skupaj	4	78	26
2. Posest od 2 do 5 ha				
Jež Janez	Zabukovica	3	42	1
Vipotnik Franc	Zabukovica	2	17	59
Vidmar Franc	Dolenja vas	3	81	33
Slander Marija	Latkova vas	2	9	44
	Skupaj	11	50	37
3. Posest od 5 do 20 ha				
Bazant Urh	Sv. Pongrac	5	85	55
Ažman Jožef	Sv. Pongrac	19	15	38
Poteko Vincenc	Sv. Pongrac	18	31	47
Zupnijska nadarbina	Griže	18	2	37
Hlačar Marija	Zabukovica	10	69	89
Dr. Tajnšek Vincenc	Zabukovica	10	10	33
Ocvirk Janez	Latkova vas	5	83	46
Kapus Jožef	Latkova vas	8	6	31
Kajtner Julijana	Griže	10	74	2
Sopotnik Anton	Šešce	13	56	93
Potočnik Jožef	Kaplja vas	8	81	6
Rogl Ferdinand	Kaplja vas	5	82	18
Stenovec Anton	Sv. Lovrenc	8	80	8
Kač Jožefa	Sv. Lovrenc	13	85	93
	Skupaj	157	64	96
4. Posest od 20 do 50 ha				
Prašnikar Janez	Sv. Pongrac	20	98	13
Zupnijska nadarbina	Sv. Pavel	35	8	74
Cvenkel Nada	Latkova vas	38	2	42
Vedenik Franc	Marija Reka	41	6	14
Ahac Franc	Mala Reka	26	99	83
	Skupaj	162	15	26

Rekapitulacija

V občini Sv. Pavel pri Preboldu je bilo v obdobju 1941—1945 zaplenjenih skupaj 32 zemljiških posesti. Od tega:

- 9 zemljiških posestev do 2 ha površine,
- 4 zemljiška posestva od 2 do 5 ha površine,
- 14 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 5 zemljiških posestev od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene zemljiške posesti v občini Sv. Pavel pri Preboldu je znašala **336 ha 08 a 85 m²**.

Občina: Pristava

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Rozencvet Franc	Mestinje	—	77	50
Fink Anton	Kristanvrh	—	75	89
Podružnica Sv. Ana	Tinsko	—	02	99
Rihtarič Peter	Tinsko	—	79	98
Pošar Jožef	Tinsko	—	77	49
Kolar Juriš	Sv. Bartolome	—	33	74
Kušar Viktor	Kristanvrh	—	73	63
Podružnica Sv. Urban	Sv. Ema	—	01	44
Fišer Simon	Kristanvrh	1	31	63
	Skupaj	5	54	29
2. Posest od 2 do 5 ha				
Verk Florjan	Grličje	4	62	70
Verk Florjan	Mestinje	2	53	78
Podružnica Sv. Marija	Tinsko	3	36	06
Kočjan Ana	Sv. Magdalena	2	48	46
Humer Ignac	Hajnsko	4	81	04
Kolenc Leopold	Sodna vas	2	62	65
	Skupaj	20	44	69
2. Posest od 5 do 20 ha				
Župnija Zibika	Sv. Bartolome	17	92	77
Župnija Sv. Ema	Sv. Ema	9	12	79
Hrovat Blaž	Kristanvrh	7	23	02
Palčr Marija	Sv. Magdalena	13	11	67
Damše Jožef	Sv. Magdalena	7	11	75
Strmšek Pavel	Kristanvrh	9	73	60
Jezovšek	Roginska gorca	7	35	84
Debelak Jožef	Pristava	7	18	93
Župnija Sv. Peter na M. s.	Medvedje selo	11	73	77
Ogrizek Marija	Sv. Vid	6	50	06
	Skupaj	97	04	20

Rekapitulacija

V občini Sv. Peter na Medvedjem selu (Bärental) je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 25 zemljiških posesti. Od tega:

- 9 zemljiških posestev do 2 ha površine,
- 6 zemljiških posestev od 2 do 5 ha površine,
- 10 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine.

Celotna površina zaplenjene posesti v občini Sv. Peter na Medvedjem selu je znašala **123 ha 03 a 18 m²**.

Občina: Rečica

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zapljenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Zajc Franc	Št. Janž	1	02	37
Kramer Jožef	Št. Janž	1	09	60
Tlaker Alojz	Št. Janž	—	49	78
Cerkev Sv. Marija	Kokarje	1	29	39
Cerkev Sv. Katarina	Kokarje	1	53	75
Felicijan Janez	Pusto polje	1	60	33
Kos Janez	Prihova	—	33	92
	Skupaj	7	39	14
2. Posest od 2 do 5 ha				
Cerkev Št. Janž	Št. Janž	3	29	74
Mlinar Franc	Št. Janž	3	04	92
Papež Frančiška	Prihova	2	87	49
Hlačun Franc	Prihova	2	73	70
Melauc Anton	Zgornje Pobrežje	3	82	93
	Skupaj	15	78	78
3. Posest od 5 do 20 ha				
Cerkev Okonina	Št. Janž	5	80	61
Melavc Martin	Kokarje	7	21	16
Samostanski Nazaret	Poljane	17	49	59
Remič Marija	Prihova	11	—	77
Ježovnik Uršula	Prihova	18	91	52
Kos Anton	Prihova	6	55	29
	Skupaj	66	98	94
4. Posest od 20 do 50 ha				
Cerkev Rečica	Polane	32	14	80
Skok Jožef	Holmec	21	58	81
	Skupaj	53	73	61
5. Posest nad 50 ha				
Škofija Ljubljana	Poljane	1710	95	93

Rekapitulacija

V občini Rečica ob Savinji je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 21 posestev. Od tega:

- 7 zemljiških posestev do 2 ha površine,
- 5 zemljiških posestev od 2 do 5 ha površine,
- 6 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 2 zemljiški posestvi od 20 do 50 ha površine,
- 1 zemljiško posest nad 50 ha površine.

Celotna površina zaplenjenih posesti v občini Rečica ob Savinji je znašala skupaj **1854 ha 86 a 40 m²**.

Občina: Rogaška Slatina

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Uhernik Marija	Rog. Slatina	—	58	59
Tkalec Jurij	Topole	—	87	14
Hufnagel Anton	Negonje	—	68	41
Podružnica Sv. Margareta	Čača vas	1	35	56
Podružnica Sv. Nikolaj	Drevenik	—	01	26
Podružnica Sv. Leonard	Drevenik	1	89	20
Kidrič	Negonje	—	05	18
Podružnica Sv. Rozalija	Drevenik	1	53	22
Verk Mihael	Sv. Križ	1	08	57
Farkaš Janez	Spodnje Sečovo	—	73	68
Kodrič Franc	Sv. Križ	1	44	70
Drofenik Anton	Sv. Križ	—	35	97
Debelak	Sv. Mohor	—	27	90
Heufel Ema	Sv. Mohor	—	91	28
Brezinšek	Terziše	—	88	94
Krašček Jožef	Terziše	—	89	44
Berdnik Janez	Cerovec	—	74	31
Gobec Janez	Nimno	1	13	37
Krumvalder Mihael	Ratanska vas	—	49	86
Cerkev Sv. Marija	Terziše	1	60	20
Cerkev Sv. Mohor	Sv. Mohor	—	96	86
Cerkev Sveta Trojica	Velike Rodne	—	92	54
Pelko Jakob	Spodnje Sečovo	—	84	36
Legat Janko	Ratanska vas	—	67	96
	Skupaj	20	98	50
2. Posest od 2 do 5 ha				
Smrdu Justič	Cerovec	2	92	99
Žurman Janez	Velike Rodne	2	80	50
Benčina Jožef	Kostrivnica	2	63	07
Kamenšek Janez	Čača vas	3	46	86
Klajn Anton	Tržišče	3	47	45
Pirtušek Janez	Negonje	4	98	45
	Skupaj	20	29	32
3. Posest od 5 do 20 ha				
Žurman Janez	Velike Rodne	5	22	57
Podružnica Sv. Marija	Kostrivnica	7	88	23
Kolterer Alojz	Topole	5	33	37
Zdravilni vrelec	Gornji Gabernik	9	86	08
Čebular Franc	Tekačevo	17	14	34
Krumpak Veronika	Sv. Križ	7	34	89
Leskovec	Cerovec	6	95	32
Cafuder Alfonz	Cerovec	6	47	51
Kidrič Franc	Rajnkovec	9	27	17
Sajko Anton	Rajnkovec	8	53	67
Baufaljin Franc	Cerovec	19	87	43
	Skupaj	103	90	58
4. Posest od 20 do 50 ha				
Župnija Sv. Križ	Sv. Križ	24	48	72

Rekapitulacija

V občini Rogaška Slatina je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 42 zemljiških posestev. Od tega:

- 24 zemljiških posestev do 2 ha površine,
- 6 zemljiških posestev od 2 do 5 ha površine,
- 11 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 1 zemljiško posestvo od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina zaplenjene posesti v občini Rogaška Slatina 169 ha 67 a 12 m².

Občina: Rogatec

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Fa Urbanc	Dobovec	—	89	—
Rojs Karl	Dobovec	1	86	73
	Skupaj	2	75	73
2. Posest od 2 do 5 ha				
Poš Marija	Rogatec	4	19	33
Cerkev Marija Loreto	Stojno selo	3	31	19
Cerkev Sv. Florijan	Strmec	3	49	84
Cerkev Sv. Rok	Dobovec	2	37	54
	Skupaj	13	37	90
3. Posest od 5 do 20 ha				
Cesar Jurij	Dobovec	6	69	36
4. Posest od 20 do 50 ha				
Župnija Rogatec	Rogatec	36	11	18
5. Posest nad 50 ha				
Revir Log	Terlično	1270	55	30

Rekapitulacija

V občini Rogatec je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 9 zemljiških posestev. Od tega:

- 2 zemljiški posestvi do 2 ha površine,
- 4 zemljiška posestva od 2 do 5 ha površine,
- 1 zemljiško posestvo od 5 do 20 ha površine,
- 1 zemljiško posestvo nad 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene zemljiške posesti v občini Rogatec je znašala 1329 ha 49 a 47 m².

Občina: Slivnica pri Celju

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest od 2 do 5 ha				
Zafran Frančiška	Bodrež	2	07	16
2. Posest od 5 do 20 ha				
Župnija Kalobje	Kalobje	15	98	60
Farna cerkev Sv. Magdalena	Sv. Magdalena	6	15	68
Grdina Anton	Kalobje	13	78	53
	Skupaj	35	92	81

Rekapitulacija

V občini Slivnica pri Celju so bila v letih 1941—1945 zaplenjena skupaj 4 zemljiška posestva. Od tega:

- 1 zemljiško posestvo od 2 do 5 ha površine.
- 3 zemljiška posestva od 5 do 20 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene posesti v občini Slivnica pri Celju je znašala **37 ha 99 a 97 m²**.

Občina: Sv. Jurij ob Južni železnici

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Masnak Franc	Sv. Jurij	1	54	29
Florjan Franc	Sv. Jurij	1	08	51
Arzenšek Agnes	Kameno	1	04	02
Maškon Jera	Rifnik	—	40	83
Jager Marija	Marija Dobje	1	05	55
Gorišek Simon	Sv. Ilj	1	98	11
Močnik Franc	Sv. Primož	—	—	95
Voga Anton	Sv. Jurij	1	09	52
Kristan Ljudmila	Kameno	1	20	24
Dobrovinšek	Rifnik	1	18	94
Mikuš Valentin	Sv. Uršula	—	13	98
Oblak Franc	Kameno	1	98	39
Podreberšek	Grobelno	1	92	02
Selič Ana	Kranjčica	1	89	95
	Skupaj	16	55	30
2. Posest od 2 do 5 ha				
Lenasi Jurij	Grobelno	3	85	65
Trsnica Dramlje	Sveti Ilj	3	84	29
Koželj Jožef	Podgrad	3	50	—
Župnišče Dramlje	Sveti Ilj	4	54	31
Mlakar Jožef	Marija Dobje	4	70	33
Zupanc Karl	Sv. Primož	2	23	—
Mernik Rudolf	Pletovarje	3	28	01
Škoberne Franc	Goričica	2	38	61
Suša	Sv. Jurij	4	70	99
Čretnik	Rifnik	4	66	04
Šantelj Peter	Kameno	3	77	78
Sajko Vincenc	Grobelno	2	74	35
Martinčič Marija	Stopče	3	55	35
Fermevc Jožef	Sv. Jurij	4	71	48
Marjanovič	Sv. Primož	2	09	17
Hrastelj Anton	Sv. Jurij	3	07	32
Pirš Franc	Rifnik	4	11	61
Ocvirk Franc	Grobelno	3	46	16
Petar Franc	Grobelno	2	86	96
	Skupaj	68	16	41

3. Posest od 5 do 20 ha

Dobovišek Rudolf	Sv. Jurij	5	50	04
Zdolšek Franc	Tratna	9	59	49
Zdolšek Franc	Sveti Ilj	17	76	56
Kačičnik	Marija Dobje	16	34	78
Križnik Franc	Marija Dobje	7	36	70
Preložnik Mihael	Marija Dobje	12	64	54
Mernik Rudolf	Pletovarje	9	92	12
Novak Mihael	Sv. Jurij	8	90	55
Župnijska nadarbina	Marija Dobje	8	51	62
Pirjavec	Tratna	5	35	40
Korošec Ivan	Rifnik	8	75	72
Laščok Jožef	Podgorje	10	06	45
Šket Franc	Hrušovec	8	58	80
Bizjak Franc	Podgrad	8	18	68
Drešček Jožef	Sv. Rozalija	7	21	62
Štante Stanislava	Vrbno	5	14	13
Šabec Alojz	Marija Dobje	11	76	54
Rojc Ivan	Sv. Primož	17	81	94
Novčan	Sv. Primož	9	80	74
Arzenšek Alojz	Podgrad	13	77	60
Fendrih Amalija	Rifnik	5	23	79
Jager Franc	Sv. Jurij	10	66	46
Lubej Anton	Kranjčica	8	05	63
Mastnak Tomaž	Marija Dobje	12	72	52
Gerzina Marija	Sv. Jurij	8	24	12
Skoberne Avgust	Kranjčica	7	66	14
Zličer Anton	Sentjur	7	09	18
Zveglar	Rifnik	19	58	02
	Skupaj	282	29	88

4. Posest od 20 do 50 ha

Župnija Sv. Jurij	Sv. Jurij	32	32	77
Horvat Karl	Kranjčica	24	95	95
Solinc Karl	Cerovec	27	79	40
Skerl Franc	Sv. Uršula	41	38	97
	Skupaj	126	47	09

Rekapitulacija

V občini Sv. Jurij ob Južni železnici (Anderburg) je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 66 zemljiških posestev. Od tega:

- 14 zemljiških posestev do 2 ha površine,
- 20 zemljiških posestev od 2 do 5 ha površine,
- 28 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 4 zemljiška posestva od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene zemljiške posesti v občini Sv. Jurij ob Južni železnici je znašala **493 ha 48 a 68 m²**.

Občina: Sv. Jurij ob Taboru

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²

1. Posest od 2 do 5 ha

Ahac Uršula	Kaplja vas	4	15	15
Ocvirk Antonija	Kaplja vas	3	21	55
	Skupaj	7	36	70

2. Posest od 5 do 20 ha

Suster Alojz	Črni vrh	17	22	98
Zupančič Karl	Ojstriška vas	8	9	93
Kos Frančiška	Pondor	12	89	55
Kosmel Apolonija	Sv. Miklavž	13	01	84
Lončar Jožef	Sv. Miklavž	19	18	48
Štrošer Rozalija	Grajska vas	6	60	81
	Skupaj	77	03	59

3. Posest od 20 do 50 ha

Srebotnjak Janez	Loke	46	81	08
Rožanc Katarina	Pondor	20	94	44
Župnijska nadarbina Sv. Jurij	Ojstriška vas	24	63	09
Cukala Maks	Ojstriška vas	31	83	46
Novak Franc	Pondor	34	54	57
Zakonjšek Andrej	Sv. Miklavž	29	08	19
Kuder Janez	Sv. Lenart	27	67	38
	Skupaj	215	52	21

Rekapitulacija

V občini Sv. Jurij ob Taboru je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 15 posestev. Od tega:

- 2 zemljiški posestvi od 2 do 5 ha površine,
- 6 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 7 zemljiških posestev od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene posesti v občini Sv. Jurij ob Taboru je znašala skupaj **299 ha 92 a 50 m²**.

Občina: Sv. Martin v Rožni dolini

Prilomek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha površine				
Ozvalič Franc	Sv. Kunigunda	—	88	12
2. Posest od 5 do 20 ha				
Dr. Černe Bartol	Rožni vrh	5	16	96
Župnijska nadarbina in cerkev v Rožni dolini	Sv. Martin	17	24	34
Rutar Janez	Brezova	7	73	—
	Skupaj	30	14	30

Rekapitulacija

V občini Sv. Martin v Rožni dolini so bila v letih 1941—1945 zaplenjena 4 posestva. Od tega:

- 1 zemljiško posestvo do 2 ha površine,
- 3 zemljiška posestva od 5 do 20 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene posesti v občini Sv. Martin v Rožni dolini je znašala skupaj **31 ha 02 a 42 m²**.

Občina: Škofja vas

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zapljenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Rutar Andrej	Sv. Miklavž	1	05	85
Smrdeč Ivan	Arclin	1	62	79
Raspet Peter	Arclin	1	44	04
Dolar Leopold	Arclin	—	06	86
Antloga Jožef	Arclin	1	43	01
	Skupaj	5	62	55
2. Posest od 2 do 5 ha				
Prekoršek Ivan	Arclin	2	34	97
3. Posest od 5 do 20 ha				
Močnik Andrej	Sp. Hudinja	10	15	55
Dr. Novačan Anton	Škofja vas	16	35	83
Vrečko Alojz	Škofja vas	10	53	01
Vidmar Ivan	Arclin	5	68	31
Klinc Stanislav	Arclin (Škofja vas)	7	11	39
Boršek Ivan	Arclin (Škofja vas)	6	93	23
	Skupaj	56	77	32

Rekapitulacija

V občini Škofja vas je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 12 zemljiških posesti. Od tega:

- 5 zemljiških posestev do 2 ha površine,
- 1 zemljiško posestvo od 2 do 5 ha površine,
- 6 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine.

Celotna površina zaplenjene posesti v občini Škofja vas je znašala skupaj 64 ha 74 a 84 m².

Občina: Šmarje pri Jelšah

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zapljenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Podružnica Sv. Rok	Šmarje	1	01	71
Podružnica Sv. Tomaž	Sv. Tomaž	1	20	42
Podružnica Sv. Nikolaj	Dvor	—	63	80
Podružnica Sv. Lovrenc	Vrh	—	71	59
Podružnica Sv. Barbara	Sv. Barbara	—	87	51
Zupnijska nadarbilna Sv. Vid	Vodruž	—	85	89
Sovdat Ivan	Dobovo	—	37	45
Dakolin Blaž	Senovica	—	14	57
Brodnik Jožef	Dvor	1	97	54
Klemenčič Ladislav	Lemberg	—	72	61
Kos Jožef	Lemberg	1	75	69
Zlatoper Jakob	Dol	—	87	44
Kukovec Alojz	Koretno	—	22	73
Podružnica Sv. Nikolaj	Lemberg	—	06	66
Podružnica Sv. Mihael	Lemberg	—	01	62
Podružnica Sv. Pongrac	Lemberg	—	03	96
Podružnica Sv. Benedikt	Lemberg	—	03	78
Šramel	Dol	1	01	48
Povalj Anton	Vodruž	1	90	—
	Skupaj	14	46	45

2. Posest od 2 do 5 ha

Mušina Franc	Lemberg	3	94	45
Nagode Franc	Pijovci	4	69	48
Korenč Anton	Sladka gora	4	37	86
Hrašovec Aleksander	Šmarje	3	17	42
Lorgar Julijana	Dol	4	37	04
Kovač	Vodruž	3	57	09
	Skupaj	24	13	34

3. Posest od 5 do 20 ha

Sever Franc	Lemberg	6	55	50
Lorgar Stefan	Senovica	10	37	55
Zajc Mihael	Bodrež	6	07	53
Mastnak Jožef	Platinovec	12	16	94
Mlekarna Šmarje	Šmarje	7	44	05
Čakš Janez	Dobovo	6	90	71
Turk Janez	Preloge	7	61	32
Podružnica Sladka gora	Sladka gora	19	20	22
Cerovšek Mihael	Bodrež	9	98	—
Kumperger Anton	Dol	9	33	19
	Skupaj	95	65	01

4. Posest od 20 do 50 ha

Župnija Šmarje pri Jelšah		26	79	52
---------------------------	--	----	----	----

Rekapitulacija

V občini Šmarje pri Jelšah (Erlachstein) je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 36 zemljiških posesti. Od tega:

- 19 zemljiških posestev do 2 ha površine,
- 6 zemljiških posestev od 2 do 5 ha površine,
- 10 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 1 zemljiško posestvo od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene zemljiške posesti v občini Šmarje pri Jelšah je znašala **161 ha 04 a 32 m²**.

Občina: Šmartno ob Paki

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²

1. Posest do 2 ha

Planovšek Franc	Šmartno ob Paki	—	36	24
Bizjak Helena	Šmartno ob Paki	—	54	75
Klančnik Martin	Paška vas	1	77	85
Razgoršek Ferdinand	Skorno	—	99	39
Zupe Katarina	Skorno	—	56	16
Krevsl Marija (Tajnshek)	Rečica ob Paki	—	88	39
Podružnica Sv. Anton	Gavce	—	84	97
Pokleka Martin	Gavce	—	77	62
	Skupaj	6	75	37

2. Posest od 2 do 5 ha

Robida Jožef	Šmartno ob Paki	2	99	29
Berlitz Jakob	Šmartno ob Paki	2	50	76
Lenošek Ivan	Šmartno ob Paki	3	98	90
Šumlak Frančiška	Šmartno ob Paki	4	18	55
Primošič Franc	Paška vas	3	54	41
Ahman Mihael	Paška vas	3	89	25
Holobar Marija	Skorno	4	02	57
Letonja Ivan	Veliki vrh	4	92	11
Zupnija pri Mozirju	Gavce	2	85	87
	Skupaj	32	91	71

3. Posest od 5 do 20 ha

Deleja Ivan	Šmartno ob Paki	6	29	05
Zagradišnik Jožef	Paška vas	13	85	24
Pucer Terezija	Paška vas	10	51	45
Ajdič Vincenc	Paška vas	8	62	05
Zolnir Martin	Skorno	6	55	55
Letonja Jožef	Skorno	10	56	32
Podoratrik Ivan	Skorno	18	44	10
Obu Franc	Skorno	8	88	71
Stakne Ferdinand	Skorno	13	85	73
Irman Franc	Veliki Vrh	5	23	68
Potočnik Marija	Veliki Vrh	15	94	27
Kurmanček Ivan	Veliki Vrh	19	31	57
Steblovnik Martin	Rečica ob Paki	6	50	17
Bizjak Janez	Paška vas	10	84	72
	Skupaj	155	42	61

4. Posest od 20 do 50 ha

Zupnijska nadarbina				
Sv. Martin	Šmartno ob Paki	30	06	94
Letonja Marija	Skorno	22	46	45
Bizjak Marija	Skorno	20	28	23
	Skupaj	72	81	62

Rekapitulacija

V občini Šmartno ob Paki je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 34 zemljiških posesti. Od tega:

- 8 zemljiških posestev do 2 ha površine,
- 9 zemljiških posestev od 2 do 5 ha površine,
- 14 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 3 zemljiška posestva od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene zemljiške posesti v občini Šmartno ob Paki je znašala skupaj **267 ha 91 a 31 m²**.

Občina: Šoštanj

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč	
		ha	a m ²

1. Posest do 2 ha

Praznik Florijan	Topolšica	—	50	—
Kozlevčar Jožef	Šoštanj	—	11	69
Stropnik Alojz	Lokovica	—	93	72
Mlinar Anton	Ravne	—	60	44
	Skupaj	2	15	85

2. Posest od 2 do 5 ha

Senica Janez	Šoštanj	4	43	32
Langus Vladimira	Lokovica	2	34	39
Skornšek Franc	Družmirje	2	64	16
Zupnijska nadarbina				
Sv. Andrej	Družmirje	4	13	42
Podvinšek Matija	Ravne	4	01	57
Soler Janez	Ravne	3	35	40
	Skupaj	20	92	26

3. Posest od 5 do 20 ha

Mravljak Henrik	Šoštanj	19	86	42
Drežman Jožef	Družmirje	6	11	55
Podružnica Sv. Križ	Bele vode	5	48	30
Tajnik Mihael	Ravne	15	70	82
Medved Ferdinand	Ravne	7	14	61
	Skupaj	54	31	70

4. Posest od 20 do 50 ha

Šumak Franc	Sveti Vid	41	63	15
Knez Janez	Sveti Vid	39	96	17
Terče Florijan	Sv. Florijan	23	95	77
Skruler Lovrenc	Ravne	15	70	82
	Skupaj	121	25	91

5. Posest nad 50 ha

Kunstl Vincenc	Topolšica	132	72	98
Pozriž Alojz	Sveti Vid	59	19	44
Felician Ivan	Bele Vode	167	29	91
Sešler Mauro	Bele Vode	138	19	80
	Skupaj	497	42	13

Rekapitulacija

V občini Šoštanj je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 23 zemljiških posesti. Od tega:

- 4 zemljiška posestva do 2 ha površine,
- 6 zemljiških posestev od 2 do 5 ha površine,
- 5 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 4 zemljiška posestva od 20 do 50 ha površine,
- 4 zemljiška posestva nad 50 ha površine.

Celotna površina zaplenjene posesti v občini Šoštanj v letih 1941—1945 je znašala skupaj **696 ha 07 a 85 m²**.

Občina: Teharje

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Peternel Henrik	Bukovžlak	1	73	29
Počekaj Marija	Teharje	1	65	34
	Skupaj	3	38	63

2. Posest od 2 do 5 ha

Ravnikar	Bukovžlak	3	50	36
Eržen Peter	Bukovžlak	3	47	14
Hrašovec Jurij	Teharje	3	26	86
Blažič Filip	Teharje	3	5	54
Sele Mihael	Teharje	3	63	63
Furlani Viktor	Prožinska vas	4	46	43
	Skupaj	21	39	96

3. Posest od 5 do 20 ha

Pocajt Franc	Teharje	5	47	44
Gorjup Julijana	Teharje	5	47	4
Čajhen Jožef	Teharje	18	99	5
Arhar Franc	Svetina	16	33	62
Župnijska nadarbina	Teharje Sv. Lovrenc	19	12	75
Ceč Karel	Kresnike	13	43	78
	Skupaj	78	83	68

3. Posest nad 50 ha

Čater Ivo	Bukovžlak	157	19	48
-----------	-----------	-----	----	----

Rekapitulacija

V občini Teharje je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 15 zemljiških posestev. Od tega:

- 2 zemljiški posestvi do 2 ha površine,
- 6 zemljiških posestev od 2 do 5 ha površine,
- 6 zemljiških posestev od 5 do 20 ha površine,
- 1 zemljiško posestvo nad 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene zemljiške posesti v občini Teharje je znašala skupaj **260 ha 81 a 75 m²**.

Občina: Velenje

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²

1. Posest do 2 ha

Stropnik Pavla	Velenje	1	87	11
Kurnik Marija	Velenje	1	22	43
Pevec Friderik	Velenje	1	36	90
Blatnik Simon	Velenje	—	57	50
Ulrih Mihael	Velenje	1	15	30
Vranjek Ivan	Lužnice	1	79	42
Vidmar Justina	Bevče	1	41	27
Uršič Jožef	Škale	—	50	12
Muršič Ivan	Škale	—	81	77
Oštir Ivan	Plešivec	1	7	59
	Skupaj	11	79	41

2. Posest od 2 do 5 ha

Šinkovec Alojz	Velenje	3	3	3
Martinček Andrej	Velenje	4	15	31
Janežič Martin	Lužnice	3	38	22
Stropnik Marija	Škale	2	29	29
	Skupaj	13	35	85

3. Posest od 5 do 20 ha

Stropnik Ivan	Velenje	13	63	28
Dr. Korun Ferdinand	Velenje	9	92	28
Arlič Frančiška	Skale	19	18	26
Arlič Apolonija	Skale	11	50	31
Friškovec Franc	Skale	5	26	5
Ježovnik Martin	Plešivec	16	6	32
Volk Elizabeta	Plešivec	18	60	98
Natek Danica	Plešivec	16	44	93
	Skupaj	110	62	41

4. Posest od 20 do 50 ha

Mele Ivanka	Velenje	36	92	29
Marolt Jože	Plešivec	29	61	86
Arlič Rudolf	Plešivec	32	29	30
Potočnik Konrad	Cirkovec	20	43	25
	Skupaj	119	26	70

Rekapitulacija

V občini Velenje je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 26 zemljiških posesti. Od tega:

- 10 zemljiških posesti do 2 ha površine,
- 4 zemljiške posesti od 2 do 5 ha površine,
- 8 zemljiških posesti od 5 do 20 ha površine,
- 4 zemljiške posesti od 20 do 50 ha površine.

Celotna površina zaplenjene zemljiške posesti v občini Velenje je znašala skupaj **255 ha 04 a 37 m²**.

Občina: Velika Pirešica

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest od 2 do 5 ha				
Cerkev Sv. Jungert	Sv. Jungert	4	96	18
2. Posest od 5 do 20 ha				
Župnijska nadarbina	Gornja Ponikva	15	35	45
Župnijska nadarbina				
Sv. Jakob	Galicija	19	91	41
Glušič Anton	Gornja Ponikva	14	75	25
	Skupaj	50	2	11

Rekapitulacija

V občini Velika Pirešica so bila v letih 1941—1945 zaplenjena 4 posestva. Od tega:

- 1 zemljiška posest od 2 do 5 ha površine,
- 3 zemljiške posesti od 5 do 20 ha površine.

Celotna površina zaplenjenih zemljišč v občini Velika Pirešica je znašala **54 ha 98 a 29 m²**.

Občina: Vojnik

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zapljenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Bajec Janez	Vojnik	1	96	68
Golob Karel	Vojnik	1	45	69
Kopriva Jožef	Vojnik	1	12	82
Kerš Martin	Vojnik	1	69	90
Šofter Franc	Višnja vas	1	9	87
Požar Alfonz	Frankolovo	1	95	16
Soter Janez	Loka	1	29	52
Fink Franc	Stražica	1	16	54
	Skupaj	11	76	18
2. Posest od 2 do 5 ha				
Cotič Jožef	Ilovca	3	62	79
Cerkev Sv. Jožef	Frankolovo	2	82	22
Brenko Franc	Male Dole	4	1	61
Slavs Janez	Arclin	4	41	28
Belak Blaž	Zadobrava	3	99	83
	Skupaj	18	87	73
3. Posest od 5 do 20 ha				
Mauri Franc	Vojnik	5	93	59
Šinigoj Julijana	Vojnik	9	68	60
Jurček Franc	Vojnik	15	66	83
Brezovnik Ladislav	Vojnik	14	82	18
Čečko Alojz	Selče	11	54	21
Petek Agata	Lindek	10	49	37
Kalin Agneta	Črešnovec	10	43	67
Borovnik Henrik	Lipa	17	14	78
Goršek Jožef	Lipa	7	51	92
Petelinšek Alojz	Rove	11	76	32
Fijavž Franc	Frankolovo	5	86	12
	Skupaj	120	87	59
4. Posest od 20 do 50 ha				
Zupnijska nadarbina				
Sv. Bartolomej	Vojnik	37	12	29
Vrečar Jožef	Vojnik	23	17	34
Dobrotinšek Helena	Sv. Tomaž	44	48	32
Zupniža Lindek, Dr. Volčič	Lindek	26	56	90
Faber Sisney	Frankolovo	24	68	88
Potočnik Franc	Gabrovec	35	53	19
	Skupaj	191	56	92
5. Posest nad 50 ha				
Kramaršek Jamez	Bezovica	55	12	39

Rekapitulacija

V občini Vojnik je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 31 zemljiških posesti. Od tega:

- 8 zemljiških posesti do 2 ha površine,
- 5 zemljiških posesti od 2 do 5 ha površine,
- 11 zemljiških posesti od 5 do 20 ha površine,
- 6 zemljiških posesti od 20 do 50 ha površine,
- 1 zemljiška posest nad 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene posesti v občini Vojnik je znašala skupaj 398 ha 20 a 81 m².

Občina: Vransko

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zaplenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Šošter Viktor	Podvrh	—	62	7
Farčnik Janez	Prekopa	—	96	28
	Skupaj	1	58	35
2. Posest od 2 do 5 ha				
Sevnik Julijana	Vransko	2	85	13
Oset Stanko	Stopnik	3	34	53
	Skupaj	6	19	66
3. Posest od 5 do 20 ha				
Župnijska nadarbina	Vransko	18	60	90
Sinkovec Frančiška	Vransko	5	52	43
Arh Franc	Prapreče	13	77	76
Lakner Alojz	Vransko	9	14	96
Gorobešek Karl	Prekopa	6	47	40
Zumer Alojz	Tešova	9	94	6
	Skupaj *	63	47	51
4. Posest od 20 do 50 ha				
Grčar Albín	Vransko	22	7	47
Kmečka hranil. in posojil.	Ločica	42	41	26
Remič Emilija	Marija Čret	30	6	85
Stročnik Janez	Tešova	38	13	25
Ropaz Franc	Tešova	28	55	13
	Skupaj	161	23	96
5. Posest nad 50 ha				
Robič Ana	Sv. Jeronim	126	27	78
Nastran Janez	Tržič	81	24	97
	Skupaj	207	52	75

Rekapitulacija

V občini Vransko je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 17 zemljiških posesti. Od tega:

- 2 zemljiški posesti do 2 ha površine,
- 2 zemljiški posesti od 2 do 5 ha površine,
- 6 zemljiških posesti od 5 do 20 ha površine,
- 5 zemljiških posesti od 20 do 50 ha površine,
- 2 zemljiški posesti nad 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene zemljiške posesti v občini Vransko je znašala 440 ha 02 a 23 m².

Občina: Zalec

Prilimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zapljenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Štajner Jožef	Zalec	—	56	86
2. Posest od 2 do 5 ha				
Virant Janez	Zalec	3	3	47
Straus Alojz	Vrbje	2	73	12
Senica Maks	Zalec	3	3	71
Marovt Janez	Zalec	3	11	22
Erzetič Karolina	Zalec	2	—	32
	Skupaj	13	91	84
3. Posest od 5 do 20 ha				
Cvenkel Anton	Dobriša vas	7	6	12
Župnijska nadarbina	Sv. Peter	12	55	6
Privošnik Franc	Dobriša vas	5	25	80
Srebotnjak Janez	Sv. Peter	7	68	24
Pintar Valentin	Zalec	5	47	26
Zagode Jožef	Gornja Ložnica	9	10	43
Senica Viljem	Zalec	8	81	5
Krašovec Jurij	Zalec	5	5	58
Pajek Franc	Gotovlje	8	19	76
Zagoričnik Franc	Podlog	6	82	29
Ušen Janez	Gornje Grušovlje	9	61	55
Ušen Vinko	Gornje Grušovlje	7	11	95
	Skupaj	92	75	9
4. Posest od 20 do 50 ha				
Konvent usmiljenih bratov	Vrbje	25	91	75
Dr. Kalan Ernest	Zalec	25	16	63
Farna cerkev	Sv. Jurij	40	72	26
	Skupaj	91	80	64
5. Posest nad 50 ha				
Farna cerkev	Zalec	57	25	84
Kukec Frančiška	Zalec	54	57	29
	Skupaj	111	83	13

Rekapitulacija

V občini Zalec je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 23 zemljiških posesti. Od tega:

- 1 zemljiška posest do 2 ha površine,
- 5 zemljiških posesti od 2 do 5 ha površine,
- 12 zemljiških posesti od 5 do 20 ha površine,
- 3 zemljiške posesti od 20 do 50 ha površine,
- 2 zemljiški posesti nad 50 ha površine.

Celotna površina v občini Zalec zaplenjene posesti je znašala **310 ha 87 a 56 m²**.

Občina: Žusem

Priimek in ime osebe, ki ji je bilo premoženje zapljenjeno	Kraj k. o.	Površina zaplenjenih zemljišč		
		ha	a	m ²
1. Posest do 2 ha				
Podružnica Sv. Janez	Sv. Janž	1	15	23
Podružnica Sv. Ana	Babna gora	—	73	20
Sanc Jurčj	Grobelce	—	82	31
	Skupaj	2	70	74
2. Posest od 2 do 5 ha				
Hernaus Jožef	Loka	4	28	89
3. Posest od 5 do 20 ha				
Farna cerkev Žusem	Dobrina	13	80	94
Farna cerkev Sv. Štefan	Grobelce	6	9	9
	Skupaj	19	90	3
4. Posest nad 50 ha				
Revir Loka	Loka	661	57	47

Rekapitulacija

V občini Žusem je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 7 zemljiških posesti. Od tega:

- 3 zemljiške posesti do 2 ha površine,
- 1 zemljiška posest od 2 do 5 ha površine,
- 2 zemljiški posesti od 5 do 20 ha površine,
- 1 zemljiška posest nad 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene posesti v občini Žusem je znašala **688 ha 47 a 13 m²**.

Občina	Štev. zaplen. posesti						Celotna površina zaplen. posesti		
		od 2 do 5 ha	do 2 ha	od 5 do 20 ha	od 20 do 50 ha	nad 50 ha	ha	a	m ²
Braslovče	25	6	3	12	2	2	388	53	61
Celje	42	10	10	16	6	—	315	60	58
Dobrna	20	6	2	10	2	—	174	30	83
Gornji grad	43	9	5	20	5	4	3334	80	28
Laško	44	6	10	17	9	2	615	61	48
Ljubno	20	7	3	5	2	3	1519	2	62
Luče	19	2	3	2	2	10	7724	—	12
Mozirje	22	9	4	4	5	—	186	20	85
Nova Cerkev	9	—	2	6	1	—	111	7	96
Petrovče	10	1	3	4	2	—	109	96	80
Podčetrtek	20	7	6	6	1	—	114	27	73
Polzela	31	3	8	14	5	1	624	22	73
Ponikva	10	—	3	5	2	—	115	6	13
Sv. Pavel pri Preboldu	32	9	4	14	5	—	336	8	85
Pristava	25	9	6	10	—	—	123	3	18
Rečica	21	7	5	6	2	1	1854	86	40
Rogaška Slatina	42	24	6	11	1	—	169	67	12
Rogatec	9	2	4	1	1	1	1329	49	47
Slivnica	4	—	1	3	—	—	37	99	97
Sv. Jurij ob Južni železnici	66	14	20	28	4	—	493	48	68
Sv. Jurij ob Taboru	15	—	2	6	7	—	299	92	50
Sv. Martin v Rožni dolini	4	1	—	3	—	—	31	2	42
Škofja vas	12	5	1	6	—	—	64	74	84
Smarje pri Jelšah	36	19	6	10	1	—	161	4	32
Smartno ob Paki	34	8	9	14	3	—	267	91	31
Šoštanj	23	4	6	5	4	4	696	7	85
Teharje	15	2	6	6	—	1	260	81	75
Velenje	26	10	4	8	4	—	255	4	37
Velika Pirešica	4	—	1	3	—	—	54	98	29
Vojnik	31	8	5	11	6	1	398	20	81
Vransko	17	2	2	6	5	2	440	2	23
Zalec	23	1	5	12	3	2	310	87	56
Zusem	7	3	1	2	—	1	688	47	13
SKUPAJ	761	194	156	286	90	35	23606	50	77

Rekapitulacija

V okrožju Celje je bilo v letih 1941—1945 zaplenjenih skupaj 761 zemljiških posesti. Od tega:

- 194 zemljiških posesti do 2 ha površine,
- 156 zemljiških posesti od 2 do 5 ha površine,
- 286 zemljiških posesti od 5 do 20 ha površine,
- 90 zemljiških posesti od 20 do 50 ha površine,
- 35 zemljiških posesti nad 50 ha površine.

Celotna površina vse zaplenjene zemljiške posesti v okrožju Celje je znašala skupaj **23606 ha 50 a 77 m²**.

OPOMBE O UPORABLJENIH VIRIH IN LITERaturi

¹ Vermerk des Reichsministeriums des Innern über die Besprechungen in Graz betreffend Okkupationmassnahmen in den besetzten slowenischen Gebieten, Tone Ferenc: Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941—1945, dokument št. 13, stran 42.

² Anweisungen über Beschlagnahme, Tone Ferenc: Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941—1945, dokument št. 23, stran 62.

³ Verordnung über die Bestellung eines Stillhaltekommissars für Vereine, Organisationen und Verbände, Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, št. 5/1941.

⁴ Verordnung über die Festigung des Deutschen Volkstums in der Untersteiermark, Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, št. 5/1941.

⁵ Ibidem, št. 8/1941.

⁶ Ibidem, št. 26/1941.

⁷ Ibidem, št. 7/1943.

⁸ Anordnung über die Einziehung des zurückgelassenen Vermögens in das Ausland geflüchteter oder übersiedelter Personen, Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, št. 36/1941.

⁹ Anordnung. Aus Anlass des Auftretens einzelner bewaffneter kommunistischer Banden ordne ich zum Schutze der Bevölkerung auf Grund der mir erteilten Ermächtigung an Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, št. 38/1941.

¹⁰ Tone Ferenc: Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941—1945, stran 304.

¹¹ Bericht des Aussenstellenleiters bzw. Kreissachbearbeiters des Bodenamts Marburg in Cilli, Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), fond Pooblaščenec državnega komisarja za krepitev nemštva — izpostava Celje, fasc. 8.

¹² Verordnung über die ausländischen Vermögens und deutschen Auslandsvermögens, Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, št. 42/1941.

¹³ Dritte Verordnung über die Festigung deutschen Volkstums in der Untersteiermark, Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, št. 26/1941.

¹⁴ Poročilo celjskemu Bodenamtu o poteku zaplembe premoženja v Mozirju z dne 3. 6. 1942, ZAC, fond: Pooblaščenec državnega komisarja za krepitev nemštva — izpostava Celje, fasc. 8.

¹⁵ Dritte Verordnung über die Festigung deutschen Volkstums in der Untersteiermark, Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, št. 26/1941.

¹⁶ Anweisung über die treuhänderische Bewirtschaftung, Tone Ferenc: Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941—1945, dokument št. 23, stran 63.

¹⁷ Dritte Verordnung über die Festigung deutschen Volkstums in der Untersteiermark, Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, št. 26/1941.

¹⁸ Organisation und Aufgaben der Abteilung Zwischenbewirtschaftung, ZAC, fond: Pooblaščenec državnega komisarja za utrditev nemštva — izpostava Celje, fasc. 8.

¹⁹ Verordnung über die gebietliche Gliederung der Untersteiermark in Land und Stadt Kreise; Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, št. 25/1941; Verordnung über Eingemeindungen in den Landkreisen der Untersteiermark, Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, št. 38/1941.

²⁰ Zaplembe 1941—1945 v celjskem okrožju, ZAC, fond: Pooblaščenec državnega komisarja za utrditev nemštva — izpostava Celje, fasc. 2, 4, 5, 6, 7, 8.

AVGUST HRIBOVSEK

**DR. MED. KAROL PEČNIK
NEZNANI SLOVENSKI ZDRAVNIK ZA TUBERKULOZO**

Med mnogimi, danes pozabljenimi slovenskimi izobraženci, ki so s svojim poklicnim delom poskušali koristiti narodu, je tudi koroški Slovenec dr. Karol Pečnik. Slovenski biografski leksikon ga ne omenja, le dr. J. Glonar piše v svojem poučnem slovarju o njem, da je rojen l. 1867 v Lešah pri Rožu na Koroškem in da je zdravnik, specialist za tuberkulozo. Skoraj vsi drugi tukaj navedeni podatki so iz njegovih spisov oziroma brošur, vsi pa opravičujejo oznako slovenski specialist za tuberkulozo v časih, ko drugih še ni bilo. Nekaj skromnih podatkov iz zadnjih let njegovega življenja mi je uspelo dobiti s Koroškega, a so le delno zanesljivi.

I. Dr. Karol Pečnik se je rodil l. 9. 1867 kmetu Lipeju v Lešah v Rožu. Njegova mati je bila sestra znamenitega slovničarja in slovstvenega delavca Antona Janežiča. Drugi sorodnik po materini strani dr. Valentin Janežič je ustanovil kreditno zadrugo v Št. Jakobu, takrat prvo in edino v Avstriji. Dr. Karol Pečnik je doraščal večinoma v Janežičevi hiši. Osnovno šolo je obiskoval doma, gimnazijo pa v Celovcu. Medicino je študiral v Gradcu, kjer je spoznal tudi svojo bodočo ženo. Ali je kdaj prakticiral na Dunaju, kakor pravijo nekateri moji informatorji, nisem mogel zanesljivo ugotoviti. Po vsej verjetnosti pa je deloval na Dunaju po l. 1930, ko se je izpisal iz imenika zdravniške zbornice za Slovenijo, ker je na Dunaju kupil hišo. V svojih spisih pravi, da je bil od l. 1894 do 1896 zdravnik v sanatoriju dr. Guggenberga v Brixenu (Bressanone, provinca Bolzano) na Tirolskem. Potem je bil zdravnik za tuberkulozo od l. 1896 do 1914 v zimovišču (kakor on to imenuje) v Egiptu. Vse kaže, da je bil teh osemnajst let stalno v Egiptu, razen seveda dopustov ali strokovnih potovanj v Evropo, ker je sodeloval v društvenem življenju Slovencev in bil tudi odbornik slovenskega društva »Slovenska Palma ob Nilu«. (Slika). Najbrž ne bo držalo mnenje, da je poleti deloval na Tirol-

skem, pozimi pa v Trstu, ker v svojih spisih nikjer ne omenja, da bi kdajkoli deloval v Trstu. Drugače trdi prof. Janko Orožen v Zgodovini Celja in okolice, II. del, str. 575: »Dr. Karol Pečnik, pred vojno zdravnik v Kairu (pozimi) in v Trstu (poleti), je po vojni prišel v Celje« itd. Zaradi razmer, ki so nastale med prvo svetovno vojno in potem, je bil prisiljen, kakor sam pravi, naseliti se v Sloveniji. Od l. 1918 do 1923 je bil okrožni zdravnik v Sentjurju (ob južni železnici), nato je ustanovil svoje zdravilišče za tuberkulozo in notranje bolezni v Rogaški Slatini in ga vodil do l. 1930, ko je odšel na Dunaj. Umril je, po nezanesljivih podatkih, leta 1940 in je pokopan v Gradcu. V svoji oporoki, ki mu jo je sestavil Korošec dr. Julij Fellacher, ljubljanski odvetnik, je zapustil vse svoje imetje, tudi hišo na Dunaju, slovenskim študentom. Pečnikova oporoka pa slovenskim študentom ni koristila, ker jo je po njegovi smrti dobil v roke njegov sorodnik Obiltschnig, s pomočjo hitlerjanskega odvetnika, sina hišnika Pečnikove hiše. Ta sorodnik je hišo prodal dunajski občini.

Odbor društva „Slovenska palma ob Nilu.“

Inženir Viličič,	Fr. Čarli,	J. Debelak,	R. Komel.
Janez Fojnua.	Dr. K. Pečnik.	o. B. Snoj.	J. Velkovrh.
Arabic Halil, sluga društva.			

Slika iz koledarja Družbe sv. Mohorja 1902, str. 56.

Foto: Viktor Berk

II. Tuberkuloza je bila v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja najbolj razširjena bolezen, ki je največ žrtev zahtevala med siromaki, posebno v industrijskih deželah, obolevali pa so tudi premožni sloji. Skorajda edino zdravilo je bilo bivanje na čistem zraku, dobra prehrana in druge ugodnosti. Tako zdravljenje so si seveda lahko privoščili le zadosti imoviti ljudje.

Tiste čase je bil že močno razvit turizem, zlasti potovanja na jug Evrope in tudi v Egipt, kjer so turisti, seveda le bogati, preživljali mrzle zimske mesece. Obenem z zdravimi so se selili na topli Jug in čist zrak tudi bogati tuberkulozni bolniki, z njimi pa so prišli tudi zdravniki. Sanatorij dr. Guggenberga je verjetno imel tudi take bolnike, ki so čez zimo šli v Egipt ali pa so jih tja pošiljali v spremstvu domačega zdravnika. Tako je najbrž tudi mladi dr. Pečnik začel l. 1896 delovati v Egiptu kot zdravnik tuberkuloznih bolnikov.

V Egiptu se je dr. Pečnik kmalu osamosvojil, ker je v svojih knjižicah zapisal, da je imel svoj lastni sanatorij za pljučne bolnike. Strokovno je spremljal potek bolezni pri bolnikih, ki so živeli v hotelih. Opazoval je tudi življenje beduinov, ki so živeli pod šotori na čistem zraku. Ugotovil je, da ti beduini ne zbolijo za tuberkulozo, dokler živijo v svojem okolju; kakor hitro pa se preselijo v hiše oziroma mesto, se jih takoj loti jetika. Tako je prišel na misel, da bi tudi svoje evropske bolnike razmestil pod šotore, kjer bi dihali čistejši zrak od zatohlega v hotelih. Povezal se je z nemškim lastnikom nekoga zdravilišča (Tischberger iz Bergzaberna*), ki mu je pripeljal prve bolnike, ki niso hoteli živeti v hotelih, temveč so si kupili šotora in šli v puščavo na svež zrak. To je bil začetek Pečnikovega sanatorija v puščavi pri zimovišču Kairo ali pri Aleksandriji (ob morju). Imenovalo se je Ramle, kar v arabščini pomeni pesek. Tak šotorski sanatorij je imel sezono od 1. 11. do 31. III. O uspehih zdravljenja tuberkuloze pod šotori je poročal na mednarodnem kongresu za zatiranje Tbc v Berlinu l. 1899, kar je izšlo tudi v kongresnih poročilih. Napisal je tudi propagandno knjižico »Klimatische Wüstenkuren. Kairo in Aegypten 1899« (152. str.).

Šotorsko naselje tuberkuloznih bolnikov v kraju Ramle pri Aleksandriji so opazili mestni svetovalci in naprosili dr. Pečnika, naj napiše knjigo o podnebu tega zimovišča. Napisal jo je v nemščini (Dr. Carl Pečnik, Ramleh, Verlag L. Woerl, Leipzig, 1900, 88 str.), v francoščini (Le docteur Charles Pečnik, Ramleh, Editeur L. Woerl, 144 str.), v angleščini (Medical practitioner Charles Pečnik, Ramleh. Isti založnik, 1903, 121 str.) in še v arabščini (v fonetični transkripciji: El Hakim Šarl Biknik, El sider, Masr. 8 str.). Mestni svet v Aleksandriji je vse štiri izdaje subvencioniral. Ravnatelj mestnega muzeja prof. dr. Betti je napisal arheološki del.

Na kongresu v Berlinu (1899) je dr. Pečnik prvič rabil izraz »beduinizem«, to je bivanje jetičnikov pod šotori v puščavi po načinu življenja puščavskih prebivalcev — beduinov. Pravi, da se njegov pojem »beduinizem« rabi v klimatoterapiji v vseh jezikih, da je njegovo ime znano med strokovnimi zdravniki (specialisti) za jetiko in da je drugod bolj poznan, kakor doma v Slove-

* Bergzabern, okrožno mesto v zgodovinski pokrajini Pfalz v srednjem Porenju; mesto leži na vzhodnem vznožju pogorja Hardt, ki se zaradi ugodne klime ponaša z vinogradništvom in turizmom. (Op. ur.)

niji. O beduinizmu je v nemščini napisal in izdal v založbi tedanje celjske knjigarne Goričar-Leskovšek knjižico *Der Beduinismus, die Freiluftkur und Sonnenkur im Wüstenklima* (39 str.). Po njem je beduinizem sistemizirana fizioterapija — metoda bivanja v puščavskem podnebju pod šotori, ki je izvedljiva le na jugu, kjer je stalno sonce in toplota brez padavin. Beduinizem je Pečnik označil kot novo rešilno pot za pljučne bolnike, ki jih v Evropi ni mogoče ozdraviti.

Knjižico je napisal in izdal po prvi svetovni vojni, ko zdravljenje ni več temeljilo samo na ležanju na čistem zraku, kajti kolapsna terapija tuberkuloze je že bila na pohodu, omenja pa jo tudi sam v tej knjižici.

III. Slovenci so se pred prvo vojno izseljevali zaradi domačih socialnoekonomskih razmer v Ameriko, deloma v Nemčijo, v precejšnji meri pa tudi v Egipt. Dr. Pečnika bi najbrž le deloma smeli uvrstiti med ekonomske izseljence, saj bi v svojem poklicu uspeval tudi v domači državi. Očitno je bilo zdravniško delo v Egiptu z bolnimi, bogatimi tujci donosno. Tja so čez zimo prihajali iskat zdravja bolniki ne samo iz Evrope, ampak tudi iz Amerike in Avstralije. Tako je dr. Pečnik zapisal v daljšem prispevku o Slovencih v Egiptu, ki ga je priobčil v Mohorjevem koledarju za l. 1902.

Pri opisovanju prebivalstva je porabil podatke zadnjega ljudskega štetja iz l. 1897, ki mu je bilo na voljo.

Med 8000 Avstrijci in Ogrji v Egiptu je bilo tedaj 300 Hrvatov in Srbov, 250 Nemcev, 550 avstrijskih Lahov in manjše skupine drugih, Slovencev pa je bilo 5300. Razen nekaj boljših slovenskih družin so v tej številki predvsem slovenske služkinje, torej nad pet tisoč! Kruh so si služile kot dekle, sobarice, kuharice, dojljke, pestunje, prodajalke in podobno. V Egipt so prihajale največ z Goriškega (Dornberk, Prvačina, Šempas), Tržaškega, manj s Kranjskega, še manj s Koroškega, tudi Štajerk ni bilo dosti. Glavni vzrok izseljevanja Slovencev je bila boljša plača, lažje so pošiljale zaslužek domov in več so prihranile. V Egiptu so imele dva do trikrat večjo plačo (30 do 40 gld) kot doma za enako delo.

Pečnik pravi, da ni prijatelj izseljevanja in da je žalostno, da toliko deklet zapuša kmetijstvo. Treba jim je braniti naj ne odhajajo z doma v tujino, saj se jih tam veliko spridi (zlasti v Trstu). Skoraj vse pa se sčasoma vrnejo, nekatere z denarjem, druge brez.

V Aleksandriji je med leti 1895—1898 delovalo slovensko društvo »Sloga«, ki je ustanovilo zavetišče za brezposelne služkinje. Ob cesarjevi petdesetletnici vladanja so avstrijski naseljenci zbrali 40.000 gld za dobrodelne ustanove. Slovincem je uspelo, da se je s tem denarjem ustanovilo zavetišče za brezposelna dekleta, v glavnem Slovenke (azil Franca Jožefa). Tu so imele zdravila, zdravnika in bolnišnico brezplačno, stanovanje in hrano pa zelo poceni, če so bile brez dela. Zavetišče se je vzdrževalo iz članarine in prispevkov podpornih članov, med njimi pa ni bilo nobenega Slovenca iz Evrope in tudi nobene domače občine. Slovensko društvo »Sloga« so l. 1898 preimenovali v Slovensko društvo »Slovenska palma ob Nilu«, ker v društvu ni bilo drugih kakor samo Slovenci. V odboru tega društva so bili dr. Pečnik, dva obrtniška mojstra, inženir, trgovec, uradnik, frančiškan in drugi. Iz spisa veje Pečnikova skrb za Slovence na tujem v gmotnem in narodnostnem oziru, obenem pa skrb za gospodarsko osamosvojitvev Slovencev doma. Trdi, da ima edino

slovenska naselbina v Egiptu prihodnost. Svetuje tudi, da naj gre v Egipt le tisti, ki se je kaj izučil in ima nekaj kapitala; v Ameriko naj gre, kdor si misli služiti kruh z rokami, v Egipt pa, kdor si služi kruh z glavo, predvsem trgovci.

Kasnjša svetovna dogajanja niso potrdila njegovega optimizma glede gospodarskega razvoja slovenskega naroda. Ves čas prve svetovne vojne se je poklicno ukvarjal z zdravljenjem tuberkuloznih bolnikov, vendar ne svojih rojakov. Ali je bil mobiliziran ali ne ali mogoče celo interniran, v svojih spisih ne pove. Ob koncu vojne je bil postavljen za okrožnega zdravnika v Šentjurju, kjer je bil do l. 1923.

IV. Pri svojem poklicnem delu v Šentjurju je gotovo imel dosti dela tudi s tuberkuloznimi bolniki, saj sta splošno pomanjkanje dobrin in komaj minula epidemija španske gripe povzročila bohotenje pljučne tuberkuloze. Ta bolezen je bila sicer že ob koncu XIX. stoletja v slovenskih deželah najbolj nazširjena in je zahtevala največ smrti, zato je čudno, da ni nihče poskušal organizirati boja proti jetiki. Kolikor mi je znano, je bil npr. v Mohorjevem koledarju za l. 1918 priobčen poučen sestavek o jetiki, ki ga je napisal dr. Dežman v hrvaščini* in je bil za koledar preveden v slovenščino, drugih glasov o jetiki in njenem zdravljenju pa ni bilo.

Dr. Pečnik je v teh letih spoznal, kako malo vedo tuberkulozni bolniki o svoji bolezni in da najbrž tudi mnogi zdravniki ne vedo veliko več, kako in koliko se da pomagati takim bolnikom. Zato je l. 1921 izdal v založbi celjske knjigarne Goričar-Leskovšek knjižico *Jetika in njeno zdravljenje*, strogo po današnjem stanju zdravniške vede (48. str.). V predgovoru pravi: »Pljučna tuberkuloza, jetika, sušica ali v koroškem narečju dera so štiri imena za isto bolezen. Jetika zahteva v Sloveniji vsako leto dvakrat toliko mrtvih, kakor ima Celje prebivalcev.** To bi pomenilo približno deset do dvanajst tisoč mrličev za jetiko. Pravi, da veliko jetičnikov nima pojma, kako se ta bolezen po današnjem stanju zdravniške vede zdravi. V začetku bolezni je ozdravljiva velika večina in vendar velika večina umre.

Knjižico je napisal iz vsakdanje potrebe, ker želi bolnikom povedati kaj koristnega. Knjižica je kmalu pošla, razširila se je tudi med zdravniki, kot je zapisal v predgovoru druge, pomnožene izdaja. V založbi iste knjigarne je l. 1922 izdal knjižico enake vsebine v nemščini: »Die Lungentuberkulose, die heutige, streng wissenschaftliche, moderne Behandlung.« Takrat še ni točno vedel, kje bo stalno deloval, saj je zapisal, da je specialist v Mariboru. V brošuri »Die Lungentuberkulose« je napovedal, da bo odprl na Pohorju sanatorij v višini ca. 1000 m, ki mu je rekel kar »jugoslovanski Davos«. To bi bil sanatorij za lažje, ozdravljive oblike pljučne tuberkuloze v Šmartnem na Pohorju in depandansa, dolinski sanatorij v neposredni bližini Maribora. Tega načrta ni izpeljal, pač pa je l. 1923 odprl svoje zdravilišče v bližini Rogaške Slatine.

* Dr. Milivoj Dežman, zdravnik in politik (1873—1940). Specialist za pljučne bolezni. Zaslužen za ftiziologijo na Hrvaškem. (Op. ur. po Enciklopediji Leksikografskog zavoda 1956). Njegov članek *Sušica* je poslovenil Janko Leban in ga objavil v *Koledarju Mohorjeve družbe* za l. 1918, str. 34—39. (Op. ur. po Bibliografiji Mohorjeve družbe)

** Mesto Celje je leta 1920 štelo 7754 oseb. (ZAC. Mest. obč. Celje. Fasc. 20. Del. št. 3439/22. Popis prebivalstva)

Leta 1923 je izšla pri isti knjigarni druga, pomnožena izdaja knjižice »Jetika« z dodatkom v podnaslovu: za jetičnike in zdravnike znanstveno praktična razprava o celokupnem vprašanju jetike za vsakega, ki se hoče informirati. Knjižica obsega 156 strani. V predgovoru pravi, da slovenščina kakor tudi hrvaščina nimajo prave knjige o najbolj razširjeni ljudski bolezni. Ni primernih knjig, ki bi jetičnikom v resnici koristile, zato je to knjigo napisal kot izkušen strokovni zdravnik z dolgoletno prakso. Pravi, da jo je napisal zaradi vsakdanje potrebe in obsega samo to, kar vsi specialisti vsak dan razlagajo. V uvodu je navedel »splošna navodila v boju proti jetiki«, ki jih je izdal l. 1922 zdravstveni odsek za Slovenijo v obliki letaka.

Knjižica ima obširen uvod, kjer Pečnik bolnikom vliva pogum in obenem opozarja, da je zdravljenje dolgotrajno in da se je treba ravnati natančno po zdravniških navodilih. Jetika je ozdravljiva, če je ugotovljena dovolj zgodaj. Priporoča moderno zdravljenje po Brehmer-Dettweilerju,* to je, kakor pravi, fizikalnično-higienično-dietetično zdravljenje v zdravilišču ali doma, skupaj s tuberkulinskim zdravljenjem, vendar je to kombinirano zdravljenje doma težko izvedljivo, lahko pa v zdravilišču. Tu se velika večina ozdravljivih primerov pozdravi, brez zdravilišča pa redki. Boj proti jetiki je boj za življenje, ki beži. Za popolno ozdravljenje jetike je potrebnih najmanj 6 mesecev, ob izpolnjevanju vseh navodil. Bolniku svetuje, naj bo vesten, natančen in da ne sme izgubiti poguma, odločen mora biti že na začetku bolezni, zakaj če zamudiš prvi čas bolezni, si pogosto zgubljen.

Kljub temu da je pisal te poučne knjižice tudi zaradi lastne koristi, se je dobro zavedal, da je jetika socialna bolezen. Pravi, da ima npr. Nemčija mnogo zdravilišč, vendar je bolnikov toliko, da je v zdravilišča sprejetih le ca. 7 % bolnikov, drugi ostajajo doma, zdravljenje pa traja le tri mesece. V Sloveniji je ca. 20.000 tuberkuloznih bolnikov, v zdraviliščih pa se lahko zdravi samo 1 % bolnikov. Ostali se kakorkoli zdravijo doma. Zagovarjal je ustanavljanje ljudskih zdravilišč za ubožne sloje, ki so prepotrebne socialne institucije v vseh civiliziranih državah. Premožni bolniki se zdravijo v privatnih zdraviliščih in pridejo lažje do zdravja kakor reveži. Zdravljenje jetike zahteva uporabo številnih zdravilnih faktorjev, pravi, glavno pa je zdravljenje po Brehmer-Dettweilerju, ki je komplicirano in dolgotrajno in je v bistvu socialno vprašanje. Ftizioterapija le predobro pozna socialni kontraindikaciji: siromaštvo in nesnago. Bolnik, ki tiči v nesnagi in siromaštvu, je navadno izgubljen, če ne priskoči na pomoč država ali kaka druga institucija, da ga pošlje v ljudsko zdravilišče na brezplačno zdravljenje. (To je bilo omogočeno šele po zadnji vojni, ko je ljudska oblast prevzela skrb za vse tuberkulozne bolnike ne glede na socialno stanje.) Bolnik, ki se zdravi doma, mora imeti vsaj nekaj sredstev, drugače ne gre, kajti čim daljše je zdravljenje, tem boljši so uspehi. Socialna neenakost meče strokovnemu zdravniku neprenehoma polena pod

* Hermann Brehmer, nemški zdravnik (1826—1889), utemeljitelj sanatorijskega, higienično-dietetičnega zdravljenja pljučne tuberkuloze; njegov sanatorij (Görbersdorf, Šlezija, 1854) velja za prvo klimatsko zdravilišče za pljučno tuberkulozo na svetu. — Peter Dettweiler (1837—1904), najpomembnejši Brehmerjev učenec s tem, da je uvedel kot terapijo tudi načrtno ležanje na svežem zraku; pionir ljudskih zdravilišč za siromašne jetičnike. (Op. ur. po Medicinski enciklopediji Leksikografskega zavoda)

noge. Zdravljenje jetike je za bolnike pravi križev pot, ker hodijo od zdravnika do zdravnika in pravzaprav zbirajo recepte ter nič drugega. To je rakava rana zdravljenja, zato jih mnogo po nepotrebnem umre. Ljudem bi bolj koristila knjiga o jetiki in njenem zdravljenju kakor pa oskrbovališča, ki brizgajo tuberkulin in pišejo recepte. Jetične je treba poučiti, kako naj se ravna. Ministrstvo bi moralo poskrbeti predvsem za primerne knjige.

V daljšem poglavju opisuje spoznavanje — diagnosticiranje pljučne jetike. Pri naštevanju prvih znakov se nekoliko moti, ker naštetih znaki (pljuvanje krvi, dispnoa, vnetje rebrne mreže) kažejo že napredujoč proces. Med nadaljnjim razlaganjem pravi, da je začetek tako imenovani katar pljučnih vršičkov. Po njegovem je za diagnozo potrebna podkožna tuberkulinska poskušnja, ki je najobčutljivejše sredstvo za spoznanje jetike. Bolniki zamujajo začetni stadij, ker letajo od zdravnika do zdravnika, le-ti pa grašijo, ker bolnike tolažijo s pljučnim katarjem in predpisujejo samo zdravila. Pravočasna diagnoza prepreči, da ozdravljivi stadij ne preide v neozdravljivega. (Starejši zdravniki se mogoče še spominjajo, kako pogosta je bila nekoč diagnoza »apicitis« ali pljučni katar. To je prenehalo šele, ko so antituberkulozni dispanzerji začeli bolnike diaskopirati.) Dr. Pečnik pravi, da je za zgodnje spoznanje I. stadija potrebna »1. fizikalna diagnoza, 2. bakteriološka diagnoza, 3. röntgenološka diagnoza in 4. tuberkulinska diagnoza.« Trdi, da nam v začetnem stadiju »bakteriološka diagnoza malo pove, ker tedaj še ni bacilov v izmečku, kar je pri tedanjih laboratorijskih metodah držalo. Pravi, da nas mikroskop pušča na cedilu v primerih, ko bi ga najbolj potrebovali. O röntgenovi luči (Pečnikov prevod iz nemščine Röntgenlicht) piše, da nam izvrstno služi zlasti pri bolezni bronhialnih bezgavk, ki jih on očitno nima za začetno tuberkulozo, ker po njegovem v I. stadiju pri katarju pljučnih vršičkov rentgen ne pove nič, ker ni infiltracije. Služi pa za točno označitev obsega in razširitve bolezni, pri ločevanju ozdravljive jetike od neozdravljive. Poudarja, da je samo tuberkulinska diagnoza zelo precizna, večina zdravnikov pa je ne rabi.

Tuberkulin se rabi v dva namena: 1. za zdravljenje in 2. za spoznanje jetike. Zgodnja diagnoza omogoča zgodnje zdravljenje. Tuberkulinski preparati so številni: mazila, serumi, tuberkulinske vaccine in drugo. Tuberkulin si je pridobil povsod trdno pozicijo, čeprav boj za in proti še ni popolnoma končan. (Ne polno desetletje kasneje je bilo ugotovljeno, da nima nobene zdravilne vrednosti). Pečnik našteje več kot osemindvajset vrst tuberkulin preparatov. Kljub zatrjevanju, kako pomemben je tuberkulin, pa se zdi, da Pečnik le ni bil tako zaverovan vanj. Priporoča dva načina rabe tuberkulina: 1. imunizirajočo metodo, to je postopno višanje doz tako, da se nikoli ne pojavi mrzlica, in 2. anafilaktizirajočo metodo, dajanje samo majhnih doz brez višanja. Stalno pa opozarja na previdno in preiščeno rabo, da ne nastane škoda in končno smrt. Rabiti se sme samo pri jetiki brez vročine.

V. Zdravljenje tuberkuloze po Brehmer-Dettweilerju Pečnik deli takole: 1. prostozračno zdravljenje — Freiluftkur, 2. prehrana — Ernährungstherapie, 3. vodozdravljenje — Hydrotherapie, 4. sončno zdravljenje — Heliotherapie; zraven pa priporoča še tuberkulinsko zdravljenje in druga zdravila.

Bivanje na svežem zraku oziroma ležanje in primerna prehrana je bilo sestavni del zdravljenja tuberkuloze, obenem s kolapsno terapijo, še daleč v pedeseta leta, ko so se pojavili prvi tuberkulostatiki.

Pečnik opisuje, kako različne so bile metode zdravljenja jetike. Nekateri zdravniki dajejo samo medikamente, drugi rabijo samo tuberkulin. Poudarja, da se nihče ne pozdravi samo z zdravili, samo s tuberkulinom pa zelo redki. Uspehi se dosežejo le s kombiniranim zdravljenjem. Pečnik ugotavlja, da so k zdravljenju jetike vseučilišni profesorji, med katerimi loči tuberkulinofobe in tuberkulofile, medikamentofobe in medikamentofile, bore malo pripomogli; vse, kar imamo (kombinirano terapijo), so uvedli strokovni zdravniki za pljučne bolezni kakor Brehmer, Dettweiler in drugi.

Pečnik ugotavlja, da želi z navodili pomagati predvsem siromašnim jetičnikom, ki jim zdravilišče ni dostopno. Pomagati želi posebno siromakom, tako da jim omogoči zdraviliški način zdravljenja doma. Glavna sredstva so zrak, hrana, voda, sonce! Navaja pravila za zdravljenje iz nekaterih švicarskih in nemških zdravilišč, ki so v bistvu enaka njegovim ali navodilom zdravstvenega odseka v Ljubljani. Vsi poudarjajo, da je najpomembnejše ležanje na svežem zraku, bivanje v zdravilišču pa je obenem izolacija kužnega bolnika. Pogoj za zdravljenje doma je lastna soba; če je nima, mu ni pomoči. V zdraviliščih in bolnišnicah, kjer je več bolnikov v eni sobi, to ni idealno urejeno, zato je boljše, da ostane doma, če ima sobo, razen če je potrebna izolacija. Pečnik temu pravi profilaksa. Za hrano priporoča lahko prebavljive, okusno pripravljene jedi, veliko mleka itd. To imenuje redilna terapija. V ljudskih zdraviliščih hrana ne more biti prvorazredna, ker ni poceni, zato so uspehi zdravljenja manj ugodni kakor v privatnih zdraviliščih. Pri hrani naj bolnik ne varčuje. Kajenje je prepovedano, alkohol sicer ni potreben, vendar v majhnih količinah ne škodi. Vodno zdravljenje (otiranje, polivanje, sedeče kopeli, prhe, Kneippovo zdravljenje) se rabi za utrjevanje proti prehladam. Sončno zdravljenje se odreja čisto individualno, pozimi leži bolnik oblačen na soncu, poleti pa gol, z glavo v senci, od 5 do 60 minut. Pri zračnih kopelih naj bolnik slečen telovadi, pozimi v sobi, poleti pa zunaj, v senci. Podrobno piše, kako naj bolnik razporedi dnevni čas, da bo zdravljenje čim bolj uspešno. Zdravila daje Pečnik samo kot koristna blažila. Zdravil, ki bi jetiko zdravila, ni. Skoraj v vsakem mestu pa so ljudje, ki trdijo, da poznajo zanesljivo zdravilo. Praznoverje je razširjeno povsod — v Sloveniji, na Tirolskem, v Egiptu npr. pasja mast... Potem preide na zdravila, ki so dolgo obdržala svojo valjavo: ribje olje, arzenski in zlati preparati. Eterična olja rabi za inhalacije. Priporoča svoj »Pečnikov pljučni čaj«, sestavljen iz 15 rastlin. Opozarja, da je velika napaka jemati samo zdravila, kajti posledica je smrt. Tudi zdravljenje z vodo in sončenje je samo za tistega bolnika, ki mu to svetuje strokovni zdravnik. Takrat še ni bilo čisto jasno, kako vpliva obsevanje z umetnim soncem, to je s »kremenovo lučjo«. On pravi, da mogoče pomaga, ni pa nič hudega, če se ne uporablja, ker jetike ne more ozdraviti. Edino pri kostni tuberkulozi priporoča naravno in umetno sonce. Tudi obsevanje z »röntgenovo lučjo« je po njegovem brez vsakega pomena.

VI. Ko je Pečnik pisal o zdravljenju jetike, je omenjal tudi najnovejše metode boja proti tuberkulozi, in sicer tako imenovano kolapsno zdravljenje in ustanavljanje bolniških oddelkov in oskrbovališč ali ambulatorijev za jetičnike in njihove svojce. Terapija s pnevmotorakso mu je bila znana, vendar je sam ni rabil. Trdil pa je, da je mogoče jetiko, ki je v zdravilišču neozdrav-

ljiva ozdraviti ali s pnevmotoraksom ali beduinizmom. Bil je zaverovan v tisto metodo, ki jo je preizkusil sam v letih bivanja v Egiptu. Indikacije za pnevmotorakso terapijo tedaj še menda niso bile dognane, zato ni zaupal tej metodi.

Pnevmotoraks se uporablja v zdraviliščih pri neozdravljivem, 3. stadiju bolezni, če je jetika enostranska ali vsaj večinoma enostranska. Podrobno je razložil, kako se pnevmotoraks napravi. Uporablja se tudi pri nevarnem krvavenju iz pljuč. Ta terapija se pogosto izvaja pri neozdravljivi jetiki, posebno pri premožnih bolnikih, ki bi drugače gotovo umrli. Pečnik pravi, da se jih lahko dosti reši.

Modificirane in izboljšane oblike operativne kolapsne terapije so bile v rabi še več desetletij po tem, ko jih omenja Pečnik, vse do zmagovitega nastopa antibiotikov in kemoterapevtikov.

Da bi bil seznam metod kolapsne terapije čim bolj popoln, omenja tudi tako imenovano pnevmatično zdravljenje, ki so ga rabili na štiri načine: a) aktivna pnevmoterapija — dihanje komprimiranega zraka s posebnim aparatom, b) pasivna pnevmoterapija — dihanje komprimiranega zraka v pnevmatičnih kabinah, c) zdravljenje s pljučno sesalno masko, č) kompresija toraksa na stolihih raznih vrst. Pečnik to imenuje mučilnica. Verjetno so tako zdravljenje poskušali samo v zdraviliščih, obneslo se ni, kar ni čudno. Gotovo so s tem napravili bolnikom veliko škode. Inhalacijska terapija pa je zelo uspešna pri zdravljenju drugih pljučnih bolezni, kakor so kronični bronhitis, astma, emfizem itd.

Zaščiti pred jetiko posveča Pečnik veliko pozornost. Obširno in natančno našteva higienska pravila, ki veljajo za bolnika in tudi za svojce, da se bolezen ne bi širila.

VII. Veliko govori o zavodih za jetičnike. V vseh zahodnih evropskih državah je bilo v boju proti jetiki zgrajenih več zavodov, ki so namenjeni zdravljenju samo teh bolnikov. Ljudskih zdravilišč za ubožne sloje ni zadosti niti v tistih državah, kjer jih je veliko. Bolniki se v njih zdravijo brezplačno ali zelo poceni. Zavode vzdržujejo država, dežele, mesta, občine, dobrodelne ustanove, bolniške blagajne in podobno. Za sprejem je moral napisati domači zdravnik spričevalo o belezni. Pečnik je tu zdravnik posebej opozoril: »Praktični zdravnik, pozor! Pri začetni jetiki ni treba rentgenskih slik, ti primeri se klasificirajo po fizikalni in bakteriološki metodi ter s tuberkulinsko diagnozo, če pa je jetika že napredovala, je nekaj rtg slik absolutna potreba.« Huda pomanjkljivost ljudskih zdravilišč je prekratka doba zdravljenja, zapušča jih preveč neozdravljenih bolnikov. Dosti bolnikov se mu je pritoževalo, da v Topolšici ali na Golniku niso ozdraveli, vendar je bilo to krivično, kajti tudi v Avstriji in Nemčiji so enake razmere, le da se pri nas vse slovensko med jetičniki in zdravniki omalovažuje. Pravi, da bolniki trumoma hodijo v Avstrijo, ker se baje tam godijo »čudeži«, kar pa ni res. Pečnik pravi: »Jetičnik, ki v Topolšici ali na Golniku nisi ozdravil, vedi, da v Hörgasu, Aflenzu, na Tirolskem ni čisto nič drugače! Vzroki so pač globlji, kajti to so ljudska zdravilišča, ki imajo premalo denarja in premalo prostora, revnih bolnikov pa preveč. Boljše uspehe imajo v privatnih zdraviliščih, kjer se premožni bolniki zdravijo 6—9 mesecev ob obilni hrani.

Poleg obeh ljudskih zdravilišč Topolšica pri Šoštanju in Golnik pri Tržiču je bilo še »Zakladno lječilišče Brestovac« na Sljemenu pri Zagrebu. Iz Topolšice je Pečniku ravnatelj Medic sporočil (menda v letih 1921/22), da je bilo za 120 postelj dva tisoč prosilcev. Topolšica je imela dva razreda, 1. za bolnike s posebno sobo in za tiste, ki so bili v sobah ali lopah po 2—4. Hrana je bila za vse enaka. Z Golnika mu je junija 1922 pisal dr. Haus: »V zdravilišču imamo sedaj samo 50 postelj za invalide. Za privatne bolnike zdravilišče ne pride v poštev. Zida se veliko novo poslopje«. Omenja še »državno« oporavališče na Lokrumu« pri Dubrovniku. Prostora je za 90 jetičnih otrok.

Med zavode za jetičnike Pečnik šteje tudi oddelke za tuberkulozo in bolnišnice za tuberkulozo. Ti zavodi, ki nimajo priprav za zdraviliško zdravljenje, sprejemajo neozdravljive bolnike in interkurentne bolezni jetičnikov. Po Pečnikovih izkušnjah so bolnišnice strup za ozdravljive bolnike, ker se tu bolezen poslabša. Potem so še »domovi za pljučne bolezni«, ki so nekakšni invalidski domovi, če pa so na deželi, lahko delujejo kakor zdravilišča. V Angliji je tudi sredi mest videl »Hospital for consumption«. Obširno opisuje ustanove za tuberkulozne bolnike, ki so nastajale tiste čase, se sčasoma razvile in razširile in tako postale glavno orožje v boju proti tuberkulozi. Pečnik jih imenuje oskrbovališča ali ambulatoriji, po nemško Fürsorgestellen Dispensarien. V Nemčiji jih je naštel okoli 3000. Namenjeni so bili bolnikom, ki ne morejo priti v zdravilišče. Vsak dispanzerij ima svojega zdravnika in sestro oskrbnico, ki hod ik bolnikom na dom in jih poučuje o bolezni in kako naj živijo bolnik in domači, da ne zbolijo. Oskrbovališča preiskujejo izmeček, delajo tuberkulinsko diagnozo in ambulantno tuberkulinsko kuro, izvajajo pnevmotorakso terapijo, dajejo pojasnila, delijo podpore, oskrbujejo stanovanja, dezinficirajo. Po pravilu zdravnik dispanzerja ne sme zdraviti nobenega bolnika, razen s privoljenjem hišnega zdravnika. Največja korist teh ustanov je kontroliranje bolnikov in organiziranje pomoči ubogim družinam. Tak ambulatorij je ustanovilo dobrodelno društvo »Protituberkulozna liga« v Mariboru, drugo oskrbovališče je bilo ustanovljeno v Slovenj Gradcu. Tudi v Srbiji in na Hrvaškem jih je večje število, v Srbiji jih imenujejo dispanzerji.

Omenja tudi tako imenovana »oddihovališča«, ki naj bi bila v bližini večjih mest, na vrtovih, v gozdovih, kamor bi hodili jetičniki dihat svež zrak.

Tako zaključuje Pečnik svojo razpravo o jetiki in njenem zdravljenju, dodaja pa še prospekt lastnega zdravilišča, ki ga namerava osnovati v Gaberniku pri Rogaški Slatini, v vili, ki je bila last baronice Sutter, znane bojevnice za mir. Drugo zdravilišče je nameraval imeti v Sečovem pri Rogaški Slatini, bilo bi fizikalno-dietetično zdravilišče za vse notranje bolezni — srčne, jetrne, želodčne, za bronhitis, astmo itd.. Zdi se, da je imel težave z Zdravniško zbornico in mogoče še s kako oblastjo, ker se pritožuje, da mu ne dovolijo sanatorija za jetične v zdravilišču splošnega tipa. Pravi, da je lahko v Meranu in Bolzanu sanatorij sredi mesta, pa tudi v Dubrovniku, ki je kopališko turistični kraj, je sanatorij na Lokrumu. Tako bi mu država ne smela prepovedati sanatorija v Sečovem, saj to sploh ni v Rogaški Slatini, temveč celo v drugi občini in vmes da je velik gozd. Ker v državi ni sanatorijev za jetiko, bi sanitetne oblasti morale podpirati zasebno podjetnost, ne pa je ovirati.

V vseh spisih se dr. Pečnik ukvarja samo s pljučno tuberkulozo, le enkrat mimogrede omenja kostno tuberkulozo, ko pravi, da je obsevanje z umetnim soncem zanjo koristno. To je bila tako imenovana kirurška tuberkuloza, s katero se on ni mučil, kakor tudi ne omenja tuberkuloze drugih organov, npr. kože, ledvic. Glavni vzrok je bil ta, da je bilo pljučnih bolnikov toliko, da je imel strokovni zdravnik (kakor on pravi specialistu) dovolj dela samo z njimi. Specifičnega zdravila pa takrat ni bilo še za nobeno obliko tuberkuloze.

Potrudil se je, da je sestavil iz takratne medicinske literature kolikor mogoče natančno in razumljivo knjižico, ki je zapolnila vrzel med poljudno zdravstvenimi spisi. Zato mu ne smemo zameriti nekaj samohvale, oziroma da je spisom dodal vabila za svoja sanatorija, od katerih je uresničil samo enega v Sečovem. Ob izidu knjižice l. 1923 je bil še v Sentjurju in od tam javlja, da bo kljub preselitvi v Sečovo ordiniral še v Sentjurju, da bolnikom ne bo treba hoditi v Rogaško Slatino. Po poročilih Glasila zdravniške zbornice je kasneje imel sitnosti, češ da ne more imeti istočasno dveh ordinacij. Leta 1930 je glasilo zdravniške zbornice javilo, da se je izpisal iz imenika zdravnikov ljubljanske zbornice.

Dr. Karol Pečnik je bil vedno zaveden Slovenec, kar kaže njegov spis o Slovencih v Egiptu in dejstvo, da je svoj priimek vedno pisal po slovensko.

Dodani seznam nemških avtorjev (Koch, Ranke, Bandelier, Naegeli, Krönig, Brehmer, Dettweiler in dr. ter revij Beiträge zur Klinik der Tbk, Zeitschrift für Tbk itd.) pove, od kod je zajemal snov za svoje spise; angleških in francoskih ni omenil, ker Slovenci teh jezikov ne znajo, je dejal.

VIRI ZA BIOGRAFIJO

Koledar Mohorjeve družbe za leto 1902.

Jetika. Založba Goričar-Leskovšek Celje, 1921.

Der Beduinismus. Založba Goričar-Leskovšek Celje, 1922.

Die Lungentuberkulose. Založba Goričar-Leskovšek Celje, 1922.

Jetika. II. izdaja. Založba Goričar-Leskovšek Celje, 1923.

Dr. KAROL PEČNIK —
UNBEKANNTER SLOWENISCHER FACHARZT FÜR TUBERKULOSE

Zusammenfassung

Dr. Karl Pečnik, ein geborener Kärntner (1867—1940) studierte Medizin in Graz und wurde Facharzt für Lungentuberkulose. Als solcher war er zuerst in einem Sanatorium in Tirol tätig, darnach ist er nach Aegypten gegangen, wo er von 1896 bis 1914 ein klimatisch bedingtes Sanatorium leitete. Darüber berichtete er 1899 dem Kongress für die Bekämpfung der Tbk. in Berlin. In verschiedenen Sprachen hat er propagandistische, aber lehrsame Broschüren geschrieben über seine Heilmethode der Tuberkulose. Nach dem 1. Weltkrieg wurde er Kreisarzt in Šentjur (an der Südbahn) von 1918 bis 1923. In diesen Jahren veröffentlichte er mehrere Broschüren in slowenischer und einige in deutscher Sprache über die modernsten Heilmethoden der Tbk. Er hat die Broschüren zur Unterweisung des Volkes und der Ärzte, was man tun sollte, um nicht an der Tbk. zu erkranken und wie die Erkrankten ihre Gesundheit wieder erlangen konnten verfasst. Später hat er in Rogaška Slatina ein eigenes Sanatorium für innere Krankheiten gegründet und leitete es bis 1930. Darnach ist er nach Wien gegangen, wo er ein Haus erwerben hat. Nach seinem Tod (1940) sollte dieses Haus den slowenischen Studenten dienen, ist aber in gänzlich fremde Hände gekommen. Er ist höchst wahrscheinlich der erste slowenische Facharzt für Tuberkulose, obwohl seine ersten Arbeiten deutsch geschrieben wurden. Er bekannte sich immer als Slowene, was seine sozioökonomischen Schriften bezeugen.

DANICA HOMAN

**PREGLED ZOBOZDRAVSTVA V CELJU IN OKOLICI
1945—1987**

(S posebnim pogledom na mladinsko zobozdravstvo)

Pred letom 1945 je bilo zobozdravstvo v Celju in njegovem podeželju v rokah privatnih zobozdravnikov in dentisov, ki so bili skoraj vsi naseljeni v Celju, medtem ko je bilo podeželje domala brez njih. Z zobozdravstvom so se takrat ukvarjali tudi nekateri splošni zdravniki.

Po osvoboditvi leta 1945 so bili v Celju en sam zobozdravnik in dva dentista. Podeželje je imelo zobozdravnika v Žalcu, dentista na Vranskem ter v Laškem. Na enega zobozdravnika je prišlo 10.000 ljudi. Stanje zobozdravstva je bilo zelo kritično, posebno še, če upoštevamo, da je bila večina prebivalcev ves čas vojne praktično brez zobozdravstvene oskrbe.

V tej dobi socialnega zavarovanja zdravstveni zavodi v Celju še niso imeli svojih zobozdravstvenih ustanov. Vsa zobozdravstvena dejavnost za zavarovance se je izvrševala pogodbeno v privatnih ordinacijah zdravnikov in dentistov. Sčasoma privatne ordinacije niso več ustrezale, niti po svoji zmogljivosti niti po vsebini, zahtevam nove socialistične družbe, ki je hotela postaviti zobozdravstvo na nove temelje, enako dostopno vsem članom naše družbe.

1. 3. 1946 je bila ustanovljena javna zobna poliklinika (JZP), ki jo je vodila do 1948. leta dentistka Ida Turk. Upraviteljske dolžnosti je leta 1948. prevzel dr. Stane Vrhovec, ki je pomagal organizirati začetke javne zobne poliklinike. V njenem sklopu je bila obnovljena šolska zobna ambulanta, ki je delala občasno; terapeuti v njej so se pogosto menjavali. Pozneje je prešla v sklop šolske poliklinike. Leta 1950 je bila v splošni bolnici odprta stomatološka ambulanta za travmatološko in konzilijarno zobozdravstveno službo, ki je imela od aprila 1957 do konca novembra 1959 tudi zobno ambulanto za osebje bolnice ter njihove svojce. V sklopu JZP je bila ustanovljena v tovarni emajlirane posode tudi interna zobna ambulanta, ki je pozneje prešla v

---

Avtorica: Danica Homan, dr. med., predstojnica Službe zobozdrav. varstva, Zdravstveni dom Celje

sklop njene obratne ambulante. Ustanavljanje zobnih ambulant se je nadaljevalo tako, da je bila za vsak večji in oddaljeni okoliš organizirana zobozdravstvena služba. Vršilo se je tudi pospešeno izobraževanje zobozdravstvenega kadra (dentistična šola, tečaji, seminarji, stomatološka klinika, kasneje fakulteta in sedaj oddelek za stomatologijo medicinske visoke šole, šola za zobne instrumentarke, sedaj srednja zdravstvena šola — oddelek za stomatologijo, srednja zobotehniška šola . . .).

V šolskem letu 1947—1948 so prišli prvi absolventi z obnovljenih oziroma na novo ustanovljenih dentističnih šol v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu. Večina teh dentistov so bili dokvalificirani bivši zobotehniki. Dentisti so prihajali vse do ukinitve dentističnih šol leta 1953.

Pomemben napredek socialističnega razvoja zobozdravstvene službe predstavlja uvedba samoupravljanja 1953. leta, ki široko demokratizira zobozdravstveno službo in predstavlja temeljni oporni člen nadaljnjemu razvoju. Prelomnica v organizaciji in dejavnosti zobozdravstvene službe nastopi 1958. leta z ukinitvijo privatne prakse.

Z ustanovitvijo široke mreže samostojnih zobnih ambulant v celjski regiji je bila JZP v Celju razbremenjena, tako da je lahko zadostila lokalnim potrebam. Za regijske ambulante je začela služiti kot matična ustanova (konzultacije, poškodbe, operacije, ortodontija). Kljub uspehom, ki jih je JZP dosegala, je še vedno obstajal razkorak med potrebami prebivalstva in možnostjo izvajanja zobozdravstvene dejavnosti. Leta 1954 je prišel v Celje prvi specialist, dr. medicinae universae, Slavko Ocvirk s Stomatološke klinike v Ljubljani. 1956. leta so prišli že prvi 3 stomatologi — medicinae dentariae doctores. Poleg zobozdravnikov so prihajali tudi zobotehniki in zobne instrumentarke. Zobotehniki so prišli večina s Srednje zobotehniške šole v Ljubljani. Zobne instrumentarke so bile večinoma priučene in dokvalificirane. Le nekaj jih je imelo enoletno šolo za zobne instrumentarke v Ljubljani. Ob koncu 1960. leta je imel okraj 30 splošnih ter 7 šolskih zobnih ambulant, v katerih je delalo 40 terapevtov (4 specialisti, 5 stomatologov in 30 dentistov, 30 zobotehnikov in ca. 30 zobnih instrumentark). V povprečju je prišla 1 zobna ambulanta na 4.300 prebivalcev. S številom zobnih ambulant in zobozdravstvenega kadra se je nenehno dvigala tudi strokovna raven, kar je omogočila stomatološka klinika oziroma fakulteta v Ljubljani in društva zobozdravstvenih delavcev v Sloveniji. Vedno večje potrebe po kadrih so 1961. leta narekovale ustanovitev dvostopenjskega študija stomatologov v Ljubljani in Mariboru, ki je bil ukinjen 1970. leta.

Dotok novega kadra je zaostрил problem osnovnih sredstev, posebno še 1968. leta z združitvijo organizacijsko razdrobljenih zobozdravstvenih enot in ambulant v enotni zdravstveni dom.

Leta 1970 prevzame vodstvo zobozdravstvene službe dr. Srečko Savernik, ki jo je vodil do leta 1976.

Združeni zdravstveni dom Celje se organizira po službah. Takšna organizacija je nudila možnost ocenjevati, voditi in vrednotiti stroko širše in ne samo z vidika ene ambulante. To je pomenilo tudi premik v kadrovski zasledbi, ki je bila v Celju že ca. 1:2.500, v regiji pa še vedno ca. 1:4.500. Sledilo je enakomerno usmerjanje kadra v regiji Celje. (Tabela 2.)

TABELA 1 Število zobozdravniških ekip v mladinskem zobozdravstvu na območju 7 občin ZC Celje — brez Brežic — v letih 1972, 1975, 1980 in 1986

Območje ZC Celje	Leto	Št. varovancev od 3. do 19. leta	Št. ekip v mladinskem zobozdravstvu	Št. varovancev na 1 ekipo
7 občin	1972	50.970	13	3.921
7 občin	1975	51.569	19	2.714
7 občin	1980	52.625	26	2.024
7 občin	1986	52.478	33	1.590

Opomba: v gornjem številu ekip niso všteti specialisti v zobozdravstvu.

Vir: Zavod SRS za zdravstveno varstvo v Ljubljani — Zavod SR Slovenije za statistiko — 1972, 1975, 1980, 1986.

TABELA 2 Število zobozdravstvenih ekip v odraslem zobozdravstvu na območju 7 občin ZC Celje — brez Brežic — v letih 1972, 1975, 1980 in 1986

Območje ZC Celje	Leto	Št. varovancev nad 18 let	Št. ekip v odraslem zobozdravstvu	Št. varovancev na 1 ekipo
7 občin	1972	141.737	56	2.531
7 občin	1975	145.619	58	2.511
7 občin	1980	152.084	59	2.578
7 občin	1986	147.218	63	2.336

Opomba: v gornjem številu ekip niso všteti specialisti v zobozdravstvu.

Vir: Zavod SRS za zdravstveno varstvo v Ljubljani — Zavod SR Slovenije za statistiko — 1972, 1975, 1980, 1986.

Značilnost obdobja od 1970—1974 je bila masovna dokvalifikacija zobozdravstvenega kadra, predvsem zobnih instrumentark v stomatološke sestre in višjih dentistov v stomatologe.

Na področju šolske zobne ambulante v Celju je potrebno omeniti, da je polnih 13 let (1952—1970) skrbela za delo ena sama višja dentistka. Občasno so ji pomagali še drugi zobozdravniki iz zobozdravstva za odrasle, predvsem dr. Brenčič, čigar zasluga je organizacija množičnih preventivnih akcij (sanacija prvih stalnih molarjev), organiziranih v okviru Društva zobozdravstvenih delavcev Celje. Ostala sanacija otrok je ostajala še vedno v domeni splošnih zobnih ambulant. Leta 1969 je Unicef podaril nekaterim regijam potujočo zobno ambulanto, ki so jo uporabljali za sanacijo zobovja otrok na terenu. Istega leta se je pričelo tudi z masovno fluorizacijo zob. Vse to so bile le posamezne akcije, brez kontinuitete, ki niso mogle dati želenih in trajnejših rezultatov. Epidemiološke študije v celjski in tudi v sosednjih občinah so pokazale, da je tukajšnje prebivalstvo po razširjenosti oralne patologije bolj prizadeto, kot je republiško povprečje. Posebno prizadeta je šoloobvezna mladina, pri kateri je bilo opaziti 100 % obolenost za kariesom, 78 % otrok je bolevalo za disgnatijami in 35 % otrok za različnimi obolenji zobnih tkiv (Premik, 1970).

Vedno več denarja se je porabilo za protetične nadomestke, popravilo zob in drage materiale. Prišlo je do spoznanja, da se samo s popravilom zob ter protetičnimi nadomestki ne da zadovoljiti vseh varovancev ter zaježiti razpada zob. Dotok novega kadra, napredek stomatološke znanosti ter večje ekonomske zmogljivosti družbe so ugodno vplivale na zamisel intenzivnejšega zobozdravstvenega varstva s poudarkom na izvajanju kontinuiranih preventivnih ukrepov pri šolski mladini. Tako je bila 1970. leta idejno zasnovana služba mladinskega zobozdravstva, 1972. leta pa uradno realizirana, z izjemnim prizadevanjem dr. Marjana Premika, specialista zobne in čeljustne ortopedije. Mladinsko zobozdravstvo je dobilo uraden status samostojne službe v okviru odraslega zobozdravstva.

1972. leta je bilo v območju 7 občin celjske zdravstvene regije 50.970 varovancev, starih od 3 do 19 let, in 13 delovnih ekip. Na 1 ekipo je prišlo 3.921 varovancev, kar je občutno preveč za načrtovano kontinuirano preventivno dejavnost. (Tabela 1).

V tem času sta bila za zobno in čeljustno ortopedijo že 2 specialista. Leta 1974 preraste mladinsko zobozdravstvo v Celju v Dispanzer za zobozdravstveno varstvo predšolskih, šolskih otrok in mladine z ortodontijo, ki je predstavljal strokovno enoto TOZD Dispanzerske službe. Od 1978. leta dalje vodi dispanzer dr. Danica Homan, specialistka za otroško in preventivno zobozdravstvo. V vsem tem času so se postopoma odpirale nove zobne ambulante za mladinsko zobozdravstvo v osnovnih šolah, ZD in zdravstvenih postajah v vseh občinah celjske zdravstvene regije. V sami stavbi zdravstvenega doma Celje je nastajala v odraslem in mladinskem zobozdravstvu iz leta v leto večja prostorska stiska, posebej še po prihodu specialistov posameznih strok stomatologije leta 1976. Hiter razvoj sodobne stomatologije je namreč 1973. leta pripeljal do specializacije iz zobnih in ustnih bolezni, stomatološke protetike, oralne in maksilofacialne kirurgije, otroškega in preventivnega zobozdravstva ter socialne medicine. (Tabela 3).

TABELA 3 Število populacije na eno zobozdravstveno specialistično ekipo v ZC Celje 1986. leta — brez Brežic

St. spec. ekip	ZC Celje 7 občin	Lokacija občina — TOZD	St. populacije na 1 spec. ekipo
3	Otroško in preventivno zobozdravstvo	2 Celje 1 Laško	17.492
4	Zobna in čeljustna ortopedija	3 Celje 1 Žalec — TOZD os. z. v.	13.156
1	Ustne in zobne bolezni	1 Celje — TOZD Z. D.	147.218
1	Stomatoprotetika	1 Celje — TOZD Z. D.	147.218
2	Oralna kirurgija	1 Celje — TOZD kirurgija	73.609
1	Maxilo-facialna kirurgija	1 Celje — TOZD kirurgija	147.218

Specializacija iz zobne in čeljustne ortodontije je bila uvedena že leta 1966. Od 1973. leta dalje so prihajali tudi diplomanti podiplomskega študija iz otroškega in preventivnega ter javnega zobozdravstva. Od 1971. leta so prihajale stomatološke sestre s 4-letne Srednje zdravstvene šole — Oddelek za stomatologijo v Ljubljani in Mariboru. Ostale so se došolale ob delu, prav tako veliko število višjih dentistov. Zobotehniki so se strokovno izpopolnjevali na podiplomskih tečajih iz stomatologije, vizil tehnike, snemne in fiksne protetike ter porcelanske tehnike.

Leta 1976 smo se ponovno samoupravno organizirali v Zdravstveni center Celje. Dispanzer za zobozdravstveno varstvo predšolskih, šolskih otrok in mladine z ortodontijo je bil priključen kot delovna enota TOZD Center zdravstvenega varstva otrok in mladine, zobozdravstveno varstvo odraslih v Celju pa v samostojno TOZD. Mladinsko zobozdravstveno varstvo v ostalih občinah celjske regije se je samoupravno organiziralo v TOZD zdravstvenega varstva posamezne občine. Od 1978. leta obstaja enota za oralno in maksilofacialno kirurgijo v Celju pri TOZD Operativni oddelki z anestezijo. Vodi jo dr. Srečko Savernik, specialist oralne kirurgije. V Celju deluje še Železniška zobna ambulanta kot organizacijska enota Železniškega zdravstvenega doma Maribor. Zobozdravstvena služba v posameznih TOZD Zdravstvenega centra Celje se strokovno povezuje preko strokovnega sveta za zobozdravstvo na nivoju Zdravstvenega centra Celje.

Z boljšo kadrovsko zasedenostjo, širitvijo mreže mladinskih zobnih ambulant, založenostjo trga s preventivnimi materiali ter boljšo izobrazbeno strukturo zaposlenih se je boljšala tudi vsebina in kvaliteta dela.

Od 1972. leta dalje se je postopoma izboljševal odnos zobozdravnik — varovanci v prid mladinskega zobozdravstva (Tabela 1 in 2). Tabela 3 nam prikazuje število specialističnih ekip na število populacije 1986. leta.

Z adaptacijo dveh traktov Zdravstvenega doma Celje so bili 1982.—1983. leta rešeni tudi prostorski problemi odraslega in mladinskega zobozdravstva v Celju.

Od 1972. leta dalje smo začeli postopoma uvajati preventivno dejavnost; posebno še od 1976 dalje. Razvijali smo in še razvijamo dispanzerske metode dela, uvajali smo kontinuirane preventivne zobozdravstvene ukrepe. Posebno skrb smo namenili zobozdravstveni vzgoji in prosveti prebivalstva. Od 1982. leta imamo 2 višji medicinski sestre za zobozdravstveno prosveto in vzgojo dela v občini Celje. Pred tem so številne stomatološke sestre opravile tečaj iz zdravstvene vzgoje, ki ga organizira TOZD CSMH v Celju. Uvedli smo nova delovna opravila višje medicinske sestre za zobozdravstveno vzgojo in prosveto, katera so postopoma uvajali tudi v ostalih TOZD osnovnega zdravstvenega varstva regije. V letu 1984 smo se dogovorili za enoten preventivni program dela v zobozdravstvu s cilji do leta 2000 ter epidemiološko spremljanje ugotovitev pri sistemskih pregledih orofacialnega sistema otrok in mladine. Razvili smo tesno sodelovanje z VVO in šolami; organiziramo zdravstveno-vzgojna predavanja staršem, otrokom, vzgojiteljem, uvedli smo umivanje zob v VVO in šolah; s skupnimi prizadevanji urejamo higienske kotičke; uvedli smo tekmovanje čistih zob s kontrolami čistosti v vseh nižjih razredih osnovnih šol, 1-krat tedensko želiranje s preventivno pasto ter razdeljevanje fluorjevih tablet in zdravstveno vzgojnega materiala.

Preventivna miselnost v zobozdravstvu se počasi, vendar vztrajno širi v vse večji krog zobozdravstvenih delavcev, zato se je začela spreminjati struktura storitev v prid preventive. Povečala se je stopnja zobozdravstvene kulture prebivalcev, zahteva po zobozdravstvenih storitvah in strokovni nivo obravnave pacientov. Poleg nujnih kurativnih se večja število preventivnih storitev. Število zobozdravstvenega kadra je ostalo skorajda nespremenjeno (Tabela 2). Generacija, ki jo obravnavamo v mladinskem zobozdravstvu po preventivnem programu, je v letu 1987 v 5. razredu osnovne šole in še to ne v vseh okoljih; odvisno od tega, kdaj so uspeli uvesti preventivne ukrepe. Patologija oralnega sistema v odrasli in mladi generaciji je še vedno izredno množično zastopana v vseh bioloških strukturah prebivalstva in sega v sam svetovni vrh. Zaradi vsega tega so čakalne dobe v zobozdravstvenem varstvu odraslih dolge, predvsem za protetično rehabilitacijo varovancev, kar povzroča nezadovoljstvo pri zobozdravstvenih delavcih in varovancih. Ugotavljamo, da je skrb za lastno oralno zdravje še vedno zelo nizka, kljub vložnemu trudu zobozdravstvene službe, zato je eden najpomembnejših ciljev v bodoče dvigniti ta nivo in s tem znižati najpogostejšo patologijo oralnega sistema. Za populacijo od 3. do 19. leta so zadolžene posamezne stomatološke ekipe, in sicer pride v letu 1986 v Zdravstvenem centru Celje na 1.590 varovancev ena ekipa (Tabela 1, tabela 4). Iz leta v leto se beleži padec obolevnosti zob zaradi kariesa, zmanjšuje se število ekstrakcij in plomb (KEP) pri šoloobvezni mladini v Celju kakor tudi v nekaterih okoljih regije Celje.

TABELA 4 Število ekip v osnovnem zdravstvenem varstvu otrok in mladine po občinah v letu 1986

Občina	Št. prebivalcev od 3. do 19. leta	Št. ekip v mladinskem zobozdravstvu	Št. varovancev na 1 ekipo
ZC Celje	52.476	33	1.590
Celje	15.158* 6.020	13	1.629
Laško	4.547	3	1.515
Sevnica	4.654	2	2.327
Slovenske Konjice	5.676	4	1.419
Šentjur	5.056	2	2.528
Šmarje	8.014	4	2.003
Žalec	9.371	5	1.874

Podatki: Enota za statistiko ZC Celje.

* + srednješolci in študentje v. š. drugih občin, otroci v zavodu Dobrna ter otroci osnovnih šol s prilagojenim poukom.

TABELA 5 Število ekip v osnovnem zobozdravstvenem varstvu odraslih po občinah v letu 1986

Občina	Št. varovancev nad 19 let	Št. ekip v odraslem zobozdravstvu	na ekipo St. varovancev
ZC Celje	147.218	63	2.336
Celje	47.334*	23	2.536
	11.000		
Laško	9.422	6	1.570
Sevnica	13.187	5	2.637
Slovenske Konjice	14.295	6	2.382
Šentjur	13.697	3	4.565
Šmarje	22.368	10	2.236
Zalec	26.915	10	2.691

Podatki: Enota za statistiko ZC Celje.

* + delavci v tovarnah iz drugih občin, s sedežem v Celju, ki imajo svojo ZA.

V občini Celje je bila izvedena ponovna samoupravna reorganizacija osnovnega zdravstva v Zdravstveni dom Celje z osnovnimi službami v letu 1985. DE Dispanzer za zobozdravstveno varstvo otrok in mladine z ortodontijo in DE Zobozdravstveno varstvo odraslih delujeta v Službi zobozdravstvenega varstva Celje. DE Zobozdravstvo Štore in Vojnik pa v Službi osnovnega zobozdravstvenega varstva Štore in Vojnik.

VIRI

- L. BRENČIČ: Razvoj zobozdravstvene službe v celjskem okraju. Celjski zbornik (1961), 405—411.
- D. HOMAN: Preventivno zobozdravstveno varstvo v celjski regiji. II. slovenski stomatološki dnevi. Zbornik povzetkov (1981), 6—7.
- D. HOMAN: Organizacija otroškega in preventivnega zobozdravstva. Referat na republiškem strokovnem seminarju v Mariboru (1979).
- D. HOMAN: Poročilo o delu Dispanzerja za zobozdravstveno varstvo predšolskih, šolskih otrok in mladine z ortodontijo za leta 1978—1980.
- D. HOMAN: Razvoj preventivne dejavnosti v Dispanzerju za zobozdravstveno varstvo otrok in mladine v Celju, Referat na strokovnem seminarju Društva medicinskih sester celjske regije, maj 1986.
- J. OROŽEN, S. STRAUS: Zdravstvo v Celju in okolici, 162—165.
- D. HOMAN: Epidemiologija in preventiva v zobozdravstvu: predavanje v Zdravniškem društvu Celje, junij 1986.
- D. HOMAN: Poročilo DE Dispanzer za zobozdravstveno varstvo otrok in mladine v Celju za leta 1985. Informacije zdravstvenega doma Celje. Letno poročilo 1985, 35—43.

Naslov avtorja: Danica Homan, dr. stom. spec. za otroško in preventivno zobozdravstvo, Zdravstveni dom Celje, Gregorčičeva 5, Celje.

FRANC STOLFA

**POMEN SISTEMATSKIH PREGLEDOV PRI ODKRIVANJU
IN ZDRAVLJENJU ZOBNIH IN USTNIH BOLEZNI**

Primer iz zobne ambulante Železniškega zdravstvenega doma Maribor v Celju.

Sistematski pregledi celotne populacije ali njenega dela so nam lahko v pomoč pri odkrivanju in zdravljenju bolezni, preden postane klinično manifestna. Omogočajo nam nadzor nad obolevnostjo in pravočasno ukrepanje pri boleznih našega časa — zobni gnilobi in boleznih obzobnih tkiv pa tudi zobnih in čeljustnih nepravilnostih, akutnih infekcijah lica in čeljusti, novotvorbah in drugih spremembah v ustih. Računalniškega zobozdravstvenega informacijskega sistema, primerne za nadzor nad obolevnostjo vsega prebivalstva, nimamo, niti ne obstaja soft-wear, kompleks računalniških programov, ki bi omogočil nadzor nad prevalenco in incidenco bolezni orofacialnega sistema brez sistematičnega zajetja prebivalstva. Sistematičnost dela z varovanci, ki bi jih zdravstveno v celoti nadzorovali, bi nam odkrilo številne »zdrave«, ki bodo postali, če ne bodo pravočasno našli poti do zdravnika, prej ali slej obremenitev zdravstvene skupnosti. O razširjenosti bolezni ne moremo in ne smemo sklepati le iz zahtev, iz subjektivnih potreb tistih uporabnikov, ki iz lastne pobude obiščejo zobnega zdravnika in bi v vsakem primeru, tako ali drugače, poskrbeli za svoje zdravje. Bistveno je stalno spremljanje obolevnosti vseh, zbiranje, analiza, primerjava in interpretacija podatkov ter na tej osnovi planiranje in programiranje strokovnih, finančnih, kadrovskih, prostorskih potreb in opreme. Če odmislimo zobozdravstvo predšolskih, šolskih otrok in mladine, ki je v svojo prakso že vneslo preventivna načela javnega zdravstva in aktivne medicine — sistematično dela, se nam ponuja rešitev pravočasnega odkrivanja in zdravljenja zaenkrat le pri delu odraslih, v skupinah, kot so borci, starostniki ter delavci v delovnih organizacijah, ki imajo svojo zobno ambulanto (obratna ambulanta — OA). To smo poizkusili v ŽTO Celje, podatke smo obdelali ročno, kajti že ena komunikacijska točka v sistemu računalniške informatike stane preko 3 milijone dinarjev (terminali, banka podatkov itd.).

Avtor: Franc Štolfa, dr. stomatologije, dipl. jav. zdravstva; Železniški zdravstveni dom Maribor — enota Celje

TABELA 1.

SISTEMATSKI PREGLEDI DELAVCEV TOZD »VLEKA VLAKOV MARIBOR —
ENOTA CELJE«
E E₁ K P

Pregledanih oseb	Pregledanih zob	Manjkajočih zob	Ekstrahiranih zob	Za ekstrakcijo	Karies	Zalivke	Osebe brez KEP	Osebe s KEP	Skupni KEP	Število zob brez KEP
92	2090	486	486	202	128	379	9	83	1195	1381

Pregledi so bili opravljeni ob umetni svetlobi s pomočjo zobnega ogledala ter zobnih sond. Rentgenografija ni bila uporabljena. Kot karies smo označili zobe z vidnimi znaki demineralizacije — kredasto bela mesta v zobni sklenini. Uporabili smo DMF (Decayed, Messing, Filled) sistem označevanja. Sistem je pri nas predstavljen kot KEP, kjer pomeni K kariozno lezijo (okvaro), E ekstrahiran zob in P plombiran zob.

TABELA 2

SISTEMATSKI PREGLEDI DELAVCEV TOZD »VLEKA VLAKOV MARIBOR —
ENOTA CELJE«

Število zob v ustih	Število zdravih zob	Karies indeks oseb K I ₀	Karies indeks zob K I _z	Povprečni KEP K I _p	E	E ₁	K	P
22,7	15	90 %	46 %	12,9 %	40,66 %	16,90 %	10,71 %	31,73 %

Po enotnem seznamu zdravstvenih storitev in njegovi uporabi v svobodni menjavi dela znašajo potrebe 4960 točk — skupaj za ordinacijo in tehniko. Za sanacijo smo rabili dobre 4 mesece, kajti skrbeti je bilo treba tudi za bolnike, ki so bili naročeni, za že končane, za otroke, pa tudi za vse tiste, ki jih moramo sprejeti po načelu proste izbire zdravnika in zdravstvene ustanove.

K I₀ — odstotek oseb (indeks o), ki imajo KEP 1,

K I_z — odstotek karioznih, ekstrahiranih in plombiranih zob (indeks z).

K I_p — število zob v povprečju (indeks p) pri pregledani osebi, ne glede na število karioznih ali zdravih zob.

TABELA 3

NACRTOVANE POTREBE IN STOPNJA PRIZADETOSTI PARODONTALNEGA TKIVA

Zdravljenje ni potrebno	Primarna preventiva I. stopnja	II. stopnja	III. stopnja
29	16	38	9
31,53 %	25,39 %	60,33 %	14,28 %

I. stopnja: Pacient potrebuje instrukcijo in motivacijo ustne higijene

II. stopnja: Pacient potrebuje odstranitev škodljivosti — previsov in kiretažo žepov

III. stopnja: Pacient potrebuje parodontalno kirurški poseg

Uporabljen je parodontalni indeks ugotavljanja potreb po zdravljenju PTNS sistem (The Periodontal Treatment Needs System — metoda po prof. Janu Lindheju, ki jo priporoča Svetovna zdravstvena organizacija kot prikladno pri rednih zobozdravstvenih pregledih; omogoča ugotavljanje prizadetosti parodontalnega — obzobnega tkiva ter planiranje potrebnega zdravljenja: I., II. ali III. stopnjo).

Z anketo, ki smo jo izpeljali v ŽTO Celje 1983. leta, smo dobili podatke, ki smo jih kasneje uporabili za presojo ogroženosti posameznih delovnih enot na železnici. Po predhodni zobozdravstveno vzgojni pripravi, pomembni za odziv na akcijo, ki smo jo vodili preko naših občil, smo izbrali in s pregledi zajeli celoten TOZD »Vleka vlakov Maribor, enota Celje«, to je nadzornike lokomotiv, strojevodje za progo, za premik in pomočnike strojevodij. Sistematika dela nam je odkrila veliko takih, ki nas iz malomarnosti in neodgovornosti do lastnega zdravja ne bi obiskali, zmanjšala se je izguba časa za obisk pri zobnem zdravniku kot tudi bolniški stalež, potreben pri bolniku, ki je zamudil pravi trenutek.

ANDRIJAN LAH

ZVEDAVO ZRENJE SCENSKEGA SIJA**(Sprehod po štirih sezonah SLG v Celju — od 1983/84 do 1986/87)**

Ko se po približno 10 letih spet lotevam sintetičnega pisanja o celjskem gledališču se mi zdi prav, da nekako povežem čas s časom in način z načinom. Leta 1976 je celjsko gledališče pripravilo dve izjemni predstavi: Jovanovičevo igro Igrajte tumor v glavi in onesnaženje zraka (rež. L. Ristić) in Cankarjevo farso Pohujšanje v dolini šentflorjanski (rež. M. Korun). Slednja je dobila priznanje kot najboljša predstava Borštnikovega srečanja 1976, uvrščena pa je bila tudi na Sterijevo pozornost 1977. Jovanovičeva igra pa se je uspešno predstavila na Sterijevem pozorju 1976.

Pričakovati je bilo, da ne bo mogoče nizati predstav na tako visoki umetniški ravni. In vendar: že konec 1977 je sledila sijajna uprizoritev Seligove igre Čarovnica iz Zgornje Davče (rež. D. Jovanović), leta 1978 dognana predstava drame Čehova Tri sestre (rež. V. Ognjenović), leta 1979 pomenljiva in mojstrska izvedba Cankarjeve drame Lepa Vida (rež. M. Korun). Iz naslednjih sezon kaže izpostaviti še vsaj Shafferjevo svetovno uspešnico Amadeus (rež. D. Mlakar), ki so jo celjski gledališčniki predstavili v kar najboljši podobi (omenimo igralске kreacije J. Bermeža, Z. Agreža in A. Kumer). Vse te predstave so bile v svojem času tudi na slovenskem gledališkem vrhu.

Kritik Vasja Predan pravi v Zborniku SLG Celje ob 300. premieri med drugim tole: »V minulih desetletjih je to gledališče med vsemi slovenskimi doživljalo najmanj radikalnih kriznih tresljajev; podatek, da se je več let tako rekoč nepretrgoma uvrščalo v sklepno dejanje jugoslovanskih gledaliških iger v Novem Sadu, pa izpričuje, da (je) v zenitnih časih zmeraj bistveno preseгла (lo) regionalne pomene. Ta dolgotrajna stabilnost je zagotovo tiste vrste lastnost, ki si z njo ne more zidati kreativne samozavesti nobeno drugo slovensko poklicno gledališče.«

Avtor: Prof. Andrijan Lah, Slovanska knjižnica Ljubljana

Obravnave se bom lotil podobno kot v Celjskem zborniku 1977—1981. Se pravi: gre za pregled in analizo repertoarjev v omenjenih sezonah, za razmislek o posameznih dosežkih in za poskus ocenitve sezone v celoti.

SEZONA 1983/84

Sestavljena je bila takole: D. Poniž — Škof Tomaž Hren, N. Hunter — A. Zorn: Profesor Modrinjak, Terencij: Evnuh, V. Havel: Obvestilo in V. Hugo: Ruy Blas. Torej samo 5 premier: od tega 1 domače sodobno delo (Poniž), 1 domača dramatisacija tujega dela (Hunter — Zorn) in 3 dela iz svetovne dramatike (antika — Terencij, 19. stoletje oziroma romantika — V. Hugo, 20. stoletje — V. Havel).

Zanimiv vrh te sezone vidim v Terencijevem Evnuhu (rež. M. Uršič). Medtem ko je besedilo komedije bolj shematično kot izstopajoče, pa je bila predstava nenavadno razgibana, nudila je pravo pašo za oči in ušesa. Pokazala je dejansko suverenost gledališke umetnosti, ki vsekakor ni podrejena književnosti (pójem »literarno gledališče«). Domiselna režija s primerno modernizacijo in učinkoviti igralski deleži so pripravili zares mikaven gledališki dogodek.

Denis Poniž: ŠKOF TOMAŽ HREN; rež. Franci Križaj; na sceni Nada Božič, Zvezdana Mlakar, Janez Bermež, Peter Boštjančič; sez. 1983/84

Vsaka krstna predstava slovenske igre zbuja svojsko radovednost, tako je bilo tudi s Poniževo dramo Škof Tomaž Hren. Sodobne drame z zgodovinsko tematiko se ne zadovoljujejo zgolj s pomikom dogajanja v prejšnja obdobja. Čeprav se drže temeljnih časovnih dejstev, vendar merijo tudi na primerjave med nekdanj in danes oziroma se sploh ukvarjajo bolj s sodobnostjo, a »sub specie historiae«. Tovrstna je tudi Poniževa drama, ki razvidno prikaže mehanizem politično-oblastniških odnosov in delovanje ljudi v teh odnosih. Solidno uprizoritev te igre je pripravil režiser F. Križaj.

Tretja kakovostna predstava sezone je bila satirična komedija češkega (oporečniškega) dramatika V. Havela *Obvestilo* (režija F. Križaj). Igra je vsekakor posrečen prikaz določenega političnega vzdušja v (najbrž ne samo) češki družbi.

Slabše sta se odrezali po mojem mnenju preostali igri te sezone. Hugojeva drama *Ruy Blas* (rež. A. Hieng) s svojo ljubezensko-politično patetičnostjo ne zmore več pritegniti sodobnega kritičnega gledalca. Za Zornovo dramtizacijo sicer znamenite mladinske knjige angleškega avtorja N. Hunterja *Profesor Modrinjak* pa moram reči, da ni zaživela v pravi meri. Zdi pa se, da ta izrazito pripovedni tekst že sam po sebi ni kdovekako primeren za dramtizacijo, ima enostavno premalo dramatičnih elementov. Tako tudi režiser Z. Šedlbauer s sodelavci ni mogel ustvariti kake bolj pritegljive predstave.

Še razmerje med komičnim in resnim delom repertoarja: 3 komedije (Terencij, Havel, Hunter-Zorn) in 2 drami (Poniž, Hugo).

Ansambel je sestavljalo v tej sezoni le 19 igralcev in igralk (v ostalih obravnavanih pa v glavnem 20). Jože Pristov in Anica Kumrova sta dobila ob slovenskem kulturnem prazniku 1984 od kulturne skupnosti občine Celje nagrado in priznanje: prvi »za življenjsko delo na področju gledališke dejavnosti« in druga »za pomembne umetniške dosežke v uprizoritvah zadnjih dveh let«.

SEZONA 1984/85

Premiere so se vrstile v naslednjem zaporedju: A. P. Čehov: *Striček Vanja*, D. Dolamič: *Oskar in morske deklice*, W. Wycherley: *Podeželanka*, M. Jesih: *Pravopisna komisija*, I. Cankar: *Za narodov blagor* in I. Brešan: *Slavnostna večerja v pogrebnem podjetju*. Sestava repertoarja je bila primerna: 3 slovenska dela (Dolamič, Jesih, Cankar), 2 deli iz svetovne književnosti (Čehov, Wycherley), 1 hrvaška igra (Brešan). Prevladoval je komični del repertoarja (Jesih, Cankar, Wycherley, Brešan) nad resnim, dramskim (Dolamič, Čehov). In še izbor iger glede na čas: iz 17. stoletja ena igra (Wycherley), s konca 19. stoletja ena igra (Čehov), začetek 20. stoletja ena igra (Cankar) in 3 igre iz najnovejšega časa (Dolamič, Jesih, Brešan). Zvrstili sta se dve krstni predstavi (Dolamič, Jesih) in dve slovenski premieri (Wycherley, Brešan).

Sezona se je pričela s svetovno klasiko: dramo Čehova *Striček Vanja* (rež. M. Herzog). O predstavi je mogoče reči, da je uveljavila dobršno mero tistega specifičnega razpoloženja, ki mu rečemo »čehovljansko«. Bolj malo zadovoljstva je nudila mladinska igra D. Dolamiča *Oskar in morska deklica* (v bistvu dramtizacija Wildove pravljice). Tudi tu je bila osnovna pomanjkljivost že v dramtizaciji, režija (K. Murari) pa tudi ni presegla tekstovne neprepičljivosti.

Ivo Brešan: SLAVNOSTNA VEČERJA V POGREBNEM PODJETJU; rež. Franci Križaj; na sceni Bruno Baranovič, Anica Kumer, Borut Alujevič, Bogomir Veras, Jože Pristov, Miro Podjed, Iztok Valič; sez. 1984/85

Wycherleyeva komedija *Podeželanka* mi ostaja v spominu kot zanimiva uprizoritev pri nas še neuprizorjene igre. Povzročala je posamezne stilne probleme v postavitvi na oder (rež. F. Križaj), sicer pa nas je ob kulturnozgodovinski informaciji seznanila še z določenim tipom angleškega humorja.

Posebni projekt te sezone je bila Jesihova komedija *Pravopisna komisija*. Posebni zato, ker jo je celjsko gledališče pripravilo v povezavi s Cankarjevim domom v Ljubljani. Predstave so se vrstile v Cankarjevem domu in v celjskem gledališču. Treba je pridati, da slaba akustika dvorane v Cankarjevem domu ni pomagala tej zelo na besedilu temelječi igri. Komedijo, ki je pisana v za Jesiha značilnem ludističnem stilu, je domiselno režiral Z. Šedlbauer. Na poseben način obravnavana sodobna slovenska problematika pri Jesihu se je posrečeno povezala z domačo klasiko, uprizorjeno z novih vidikov. Jesihovi komediji je namreč sledila uprizoritev Cankarjeve komedije *Za narodov blagor* (rež. V. Mördendorfer).

Novi uprizoritve Cankarja vzbujajo običajno veliko zanimanje tako med vnetim gledališkim občinstvom kot pri gledaliških in književnih poznavalcih. Cankar je le naš dramski klasik in ob predstavah njegovih dram se ne merijo le umetniški dosežki novih gledaliških ustvarjalcev, ampak iščemo v njih tudi sodobno družbeno aktualizacijo. Gotovo sodi ravno komedija *Za narodov blagor* — ob *Hlapcih*, *Kralju na Betajnovi* in *Pohujšanju v dolini šentflorjanski* — med tiste tekste, ki najbolj omogočajo soočenje med Cankarjevim in našim časom.

Splet proklamiranih idealov in političnih koristi kot temeljno osišče te igre je seveda življenjska stalnica in ne bežna časovna postavka, zatorej ohranja komedija Za narodov blagor svežino in aktualnost. V spominu mi je še celjska predstava te igre iz sezone 1966/67 (rež. M. Korun) ali pa svojska tržaška predstava iz sezone 1974/75 (rež. M. Uršič). Vsaka po svoje je prinesla izrazite nove zamisli in izpeljave. Isto bi mogel reči tudi za najnovejšo celjsko uprizoritev.

Sezono je zaključila satirična komedija sodobnega hrvatskega avtorja Iva Brešana Slavnostna večerja v pogrebnem podjetju. Ta živahna igra s črnoumornimi elementi se je prav prilegla za dober in sproščen konec. Sploh velja pohvaliti skrb celjskega umetniškega vodstva (v tej sezoni ga je prevzel književnik Andrej Hieng) za uvrščanje del iz bližnjih jugoslovanskih književnosti na repertoar.

Ob repertoarno dodajmo še osebno kroniko. Najprej je treba omeniti, da je igralka celjskega gledališča Mija Mencejeva prejela 1984 »nagrado Združenja dramskih umetnikov Slovenije za odlično kreacijo Pitiade v Terencijevem Evnuhu«. Nagrado Kulturne skupnosti občine Celje ob kulturnem prazniku slovenskega naroda je 1985 prejel Miro Podjed za pomembne umetniške dosežke v zadnjih dveh letih. Razveseljivima priznanjema pa se je pridružila žalost ob smrti Pavleta Jeršina, enega vodilnih igralcev celjskega gledališča v minulih 30 letih. Jeršin je prišel v SLG Celje leta 1953 in deloval v SLG do 1971. Za

† Pavle Jeršin v »veseli zgodbi« Ferda Kozaka Kralj Matjaž

krajši čas je odšel v mariborsko dramo, že v začetku 1973 pa se je vrnil v celjsko gledališče in tu ustvarjal do upokojitve 1976 in še po njej tja do leta 1983, ko ga je bolezen odtrgala od gledališkega odra. Jeršin je bil širok profil ljudskega igralca, ki se je enako uspešno uveljavljal v resnih kot v komičnih vlogah. Na prvi pogled se je zdel po nastopu, pojavi in glasu primernejši za vloge veljakov in imenitnikov (igral je npr. celjskega grofa Hermana II. kar v 3 igratih: v Kreftovih Celjskih grofih, Župančičevi Veroniki Deseniški in Rudolfovem Celjskem grofu na žrebcu). Med njegovimi komičnimi vlogami navedimo vsaj Švejka v Brechtovi igri Švejk v 2. svetovni vojni in Krjavlja v Jurčičevem in Inkretovem Desetem bratu. Bil je tudi Zois v Kreftovih Krajskih komedijantih, Galileo Galilei v istoimenski Brechtovi drami, Grozd v Cankarjevi komediji Za narodov blagor, Komar v Cankarjevih Hlapcih, župan Stockman v Ibsenovem Sovražniku ljudstva, Kralj v Gombrowiczevi drami Ivona, princesa Burgundije, Puntila v Brechtovi igri Gospodar Puntila in njegov hlapec Matti, Zlodej v Cankarjevem Pohujšanju v dolini šentflorjanski in še in še. Pavle Jeršin, soustvarjalec okoli 150 iger celjskega gledališča, bo živel še dalje v spominu gledalcev. Kot za vsakega ustvarjalca velja tudi za Jeršina znani Prešernov epitaf Korytku: Človeka smrt požanje, človeštva ne; naprej z njim, kar je storil zanje, živelo bo vselej.

SEZONA 1985/86

Preidimo k sezoni 1985/86. Repertoar je bil sestavljen tehtno in premišljeno. Zvrstile so se po naslednjem vrstnem redu tele predstave: C. Fry: Gospa ne bo zgorela, E. Vos: Plešoči osliček, G. Feydeau: Bolha v ušesu, F. Lainšček: Samorastneži, J. Hristić: Savonarola in njegovi prijatelji, H. Ibsen: Gradbenik Solness. Sestava je bila karseda pisana: 1 sodobna slovenska drama — krstna predstava (Lainšček), 1 sodobna srbska drama — slovenska premiera (Hristić), 4 dela iz svetovne književnosti — 1 holandska mladinska igra (Vos), angleška poetična komedija (Fry), francoska komedija (Feydeau) in norveška drama (Ibsen). Pravilna je usmeritev k sodobnosti, saj je najstarejša igra po nastanku s konca 19. stoletja (Ibsen), vse druge pa pripadajo 20. stoletju. Popolno ravnotežje je bilo med resnim in komičnim delom repertoarja (3 : 3).

Gledali smo vrsto dobrih predstav. Kvaliteten vrh sezone je bila prejkone Feydeaujeva komedija Bolha v ušesu (rež. V. Möderndorfer). Feydeau, ta briljantni francoski komediograf (1862—1921) je postal zadnja leta znova »moderen«. Res zna s pomočjo dobre režije in igre pridobiti izjemno pozornost gledalcev od začetka do konca svojih dovršeno grajenih iger. Celotni celjski igralški ansambel se je v tej igri razveseljivo razigral.

Svetovno klasiko sta predstavljala še Ibsen in Fry. Kot Feydeau prihaja tudi Ibsen v zadnjem času spet česče na sporede gledališč. Že celjska predstava Sovražnika ljudstva (sezona 1969/70) je izkazala izrazito aktualnost tega avtorja. Tudi Gradbenik Solness (v režiji F. Križaja) je pritegnil s svojo psihološko problematiko stremeljivega posameznika, njegovega vzpona in padca.

Očarljiva poetična komedija C. Fryja Gospa ne bo zgorela (rež. D. Mlakar) s svojimi duhovitimi besednimi paradami spravlja izvajalce in gledalce v zagato: ali bolj prisluhniti tekstu ali slediti bolj teatraličnosti dogajanja.

Feri Lainšček: SAMORASTNEŽI; rež. Franci Križaj; na sceni Iztok Valič, Jagoda Vajt, Anica Kumer, Igor Sancin, Jana Šmid, Milada Kalezić, Bruno Baranović, Borut Alujevič, Drago Kastelic; sez. 1985/86

Ljubko otroško igrico E. Vosa Plešočič osliček je pripravil režiser B. Kobal. Tako smo po dveh letih spet dobili posrečeno predstavo za otroke.

Lainščkova drama Samorastneži (nekako nadaljevanje Prežihovih Samorastnikov) je bila 300. premiera poklicnega celjskega gledališča. Umetniško suggestivna drama (celo prvenec!) domačega avtorja o bratskih sporih na Slovenskem je bila prav primeren izbor za jubilej.

Ne nazadnje je treba omeniti še kvalitetno dramo sodobnega srbskega dramatika Savonarola in njegovi prijatelji. To je primer drame, ki pod sliko realnih dogodkov iz 15. stoletja v Italiji nakazuje tudi sodobne probleme in dileme. Mikavno predstavo je režiral Z. Šedlbauer.

Iz gledališke kronike je potrebno omeniti Borštnikovo odličje 1985 (za najbolj dognan odrski jezik za predstavo v celoti), ki ga je prejel ansambel SLG Celje za predstavo komedije Za narodov blagor. Borštnikovo diplomu 1985 za najbolj dognan odrski jezik posameznega igralca pa je prejel J. Bermež za vlogo dr. Grozda v predstavi iste igre. Ob kulturnem prazniku slovenskega naroda 1986 je dobil nagrado Kulturne skupnosti občine Celje igralec Borut Alujevič za vlogi Romaina Tournela v Feydeaujevi Bolhi v ušesu in za vlogo direktorja Murine v Brešanovi komediji Slavnostna večerja v pogrebnem podjetju.

SEZONA 1986/87

Zadnja tu obravnavana sezona je bila z 8 premierami količinsko prav izstopajoča, prinesla pa je tudi vrsto razveseljivih kvalitetnih dosežkov. Potek premier je bil naslednji: W. Shakespeare: Kar hočete, V. Möderndorfer: Prilika o doktorju Josefu Mengeleju, O. Preussler — S. Potisk: Razbojnik Rogovilež (mladinska igra), M. Mikeln: Večerja v vili P., F. Dürrenmatt: Zakon gospoda Mississippija, A. Strindberg: Sonata strahov, S. Mrožek: Emigranta, T. Partljič: Ščuka, da te kap. Šest od teh predstav je bilo uprizorjenih na matičnem celjskem odru, dve pa na komornih prizoriščih: Möderndorfer na gledališkem malem odru in Mrožek v celjskem lapidariju.

Gledali smo 3 slovenske sodobne igre (vse tri so doživele krstno predstavo), ob te sodi še Potiskova dramatizacija Preusslerjeve povesti Razbojnik Rogovilež. Svetovno dramatikó so predstavljali: Shakespeare, Strindberg, Dürrenmatt in Mrožek. Razmerje med domačo in tujo dramatikó je bilo tako izenačeno (4 : 4), enako je bilo razmerje med resnim in komičnim delom repertoarja. Očitna je popolna prevlada dramatike 20. stoletja, saj je le Shakespeare ostal izven nje (razmerje je tu 7 : 1).

Kvalitetni vrh sezone vidim v nadvse izdelani uprizoritvi Strindbergove drame Sonata strahov (rež. D. Mlakar). Dragocena člena sezone sta bili tudi črna komedija F. Dürrenmatta Zakon gospoda Mississippija (rež. B. Hieng) in Shakespeareova komedija Kar hočete (rež. M. Korun). Mrožkova Emigranta je režiral I. Valič (v primernem prostoru celjskega lapidarija), igralsko pa sta se uveljavila M. Podjed in B. Veras.

Mikelnovo igro Večer v vili P. sem že v kritiki označil za moralnopolitično meditacijo. To je konverzijska igra, ki se predvsem ukvarja s sedanjim političnim trenutkom (podobno kot že igra istega avtorja Moralnopolitična kvalifikacija tov. Gobca). Vznemirljiva in usodna človeška vprašanja prinaša tudi igra V. Möderndorferja Prilika o doktorju Josefu Mengeleju. Partljičeva komedija Ščuka, da te kap prikupno nadaljuje linijo dveh uspešnih ščukinskih iger iz 70. let (Ščuke pa ni, O ne, ščuke pa ne). Partljič dokazuje tudi s to igro, da je pravzaprav kot komediograf v Sloveniji brez prave konkurence. Uspela mladinska igrice Preusslerja in Potiska (rež. M. Herzog) je sezoni dodala še izrazito dozo vesele radoživosti.

Ob 300. premieri je izdalo celjsko gledališče lep zbornik, ki v besedni in slikovni dokumentaciji prikazuje obdobje od profesionalizacije 1951 do 1986.

Zalostna vest leta 1986 je bila smrt vsestranskega slovenskega gledališčenika in kulturnika Bojana Štiha, ki je bil v obdobju 1970—1974 tudi upravnik in umetniški vodja celjskega gledališča.

V septembru 1986 je SLG gostovalo v Češkoslovaški, in sicer z uspešnico sezone Feydeaujevo komedijo Bolha v ušesu. To je bila zamenjalna predstava za muzikal Nikola Suhaj, ki ga je uprizorilo v Celju gledališče iz Uherskega Hradišta. Celjani so nastopili razen v Uherskem Hradištu še v Brnu. Jagoda Vajt, članica SLG Celje od 1984 do 1986, je prejela Borštnikovo nagrado 1986, namenjeno mladi igralki.

Poročilo, ki ni prineslo podrobnejših statističnih podatkov o delu gledališča, je prišlo h koncu. Potrdilo je, da vzdržuje celjsko gledališče brez opaznih nihanj visoko kvalitetno raven. S tem pa bistveno prispeva h kulturni bogatitvi lastnega mesta in Slovenije v celoti.

Preussler—Potisk: RAZBOJNIK ROGOVILEŽ; rež. Miran Herzog; na sceni Borut Alujevič, Drago Kastelic; sez. 1986/87

ALENKA DOMJAN

LIKOVNI SALON CELJE

KRONOLOŠKI PREGLED RAZSTAV IN NJIH KRATKA OZNAKA
(1985—1986)

(Nadaljevanje iz Celjskega zbornika 1985)

276. Jožef Muhovič (21. 12. 1984—10. 1. 1985). Razstavo slik, grafik, risb in prostorskih objektov mladega umetnika iz Rečice ob Savinji smo pripravili v sodelovanju z galerijo Zveze društva slovenskih likovnih umetnikov Ljubljana ter jo ob določenih časovnih intervalih dopolnili še s predstavo plesne skupine AKT v koreografiji Ane Vovk-Pezdir, scenografija in kostumografija pa je bila delo Jožefa Muhoviča.

Njegova likovna ustvarjalnost je prežeta z razmišljanjem o človeku, njegovem notranjem in zunanem svetu. S pomočjo risbe kot znaka, kot vizualne slutnje neke podobe, se odraža jedro razmišljujoče ideje. Kresna noč-ogenj, ki ohranja soncu moč, skrivnostne slutnje in želje, ki se porajajo ob plesu noči in ki nas spominjajo na besede velikega umetnika Vasilija Kandinskega: »Umetnost mora biti jezik, v katerem se skrivnost izraža skrivnostno«.

Vabilo. Katalog smo izdali v sodelovanju z galerijo Zveze DSLU. Postavitev razstave Jožef Muhovič. Obiskovalcev 1388.

277. Lois Cane (14. 1.—2. 2. 1985). Razstavo enega vodilnih predstavnikov sodobne francoske umetnosti, katerega obsežen ustvarjalni opus obsega slikarstvo, kiparstvo, grafiko in likovno teorijo, so nam posredovale Obalne galerije Piran, poleg Celja pa je bila razstava predstavljena še v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu. Celjska predstavitev je vsebovala le 41 eksponatov iz leta 1976—84 (celotna razstava 80 eksponatov), žal smo bili okrnjeni tudi za odlično študijsko platno Homo Carnifex, katerega dimenzije (350 × 700 cm) niso dovoljevale njegove postavitve v prostorih Likovnega salona.

Vabilo. Katalog so izdale Obalne galerije v ediciji Artes, poleg spremnega teksta je vseboval še izčrpen intervju Camille Saint Jacques z avtorjem o izvoru in vrednotenju sodobne umetnosti. Obiskovalcev 1072.

Avtorica: Alenka Domjan, dipl. umet. zgod., kustos, Likovni salon Celje

278. *Franc Berneker* (7. 2.—23. 2. 1985). Nosilec retrospektivne razstave velikega slovenskega kiparja Franca Bernekerja, ki je s svojim delom povezan tudi s Celjem, je bil Umetnostni paviljon Slovenj Gradec v sodelovanju z Narodno galerijo Ljubljana. Ob počastitvi slovenskega kulturnega praznika smo v Likovnem salonu pripravili izbor iz te razstave (6 marmornih plastik in 14 bronastih ter 12 kaširanih fotografij). Kljub manjšemu številu razstavljenih del se je celjska publika vendarle seznanila z delčkom slovenskega kiparstva iz časa preloma dveh stoletij, s še vedno značilnim realističnim kiparstvom in nastajajočim nemirom v likovnem izrazoslovju, v katerega je Berneker vnesel rahle rodenovske impresionistične vplive in prefinjene secesijske oblike.

Vabilo. Katalog smo prevzeli v komisijsko prodajo. Plakat. Obiskovalcev 1632.

Franc Berneker: Nagrobnik dr. Ivana Dečka na t. zv. okoliškem (slovenskem) pokopališču. Marmornata skala z izklesano bisto. Deloma poškodovana, grob zanemarjen.

Dr. Ivan Dečko (1859—1908) narodni delavec, politik in organizator, soborec za slovensko gimnazijo v Celju (1895)

279. *Nives Kavurić-Kurtović* (8. 3.—25. 3. 1985). Predstavitev del pomembne hrvaške umetnice je bila osredotočena na slike »pregrinjala« in risbe. V neskončnem prostoru dogajanja, z občutkom strahu in boleznosti, se vpenja figura, ki se v svoji anatomski deformaciji vtaplja v prefinjenem zamolkem koloritu. Vdanost moči usode, smrt in ponovno rojstvo so oplemeniteni z izredno intuitivno slikarsko govorico v svojstveni nadrealistični maniri.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Zorana Kržišnika in Mete Gabršek Prosenec. Postavitev rastave Franc Purg. Obiskovalcev 1426.

280. *Boris Zaplatil* (9. 4.—21. 4. 1985). Slikarsko razstavo mladega slovenskega umetnika smo pripravili v sodelovanju s šestimi jugoslovanskimi galerijami; v harmonično ubranem zaporedju slik in krpank je imela izreden odmev med mladimi gledalci. Njegovo slikarstvo izraža specifičen tip figuralkke, koncepcija slike je simbolno in poetično naravnana, svojo vsebino pa črpa v magičnem prazgodovinskem in mitskem svetu. Intenzivni barvni kontrasti so usklajeni z ekspresivno pripovednostjo, ki učinkuje izredno emocionalno in razpoložensko.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom B. Koviča je bil skupen vsem galerijam. Obiskovalcev 1086.

281. *Ivan Lovrenčič* (23. 4.—9. 5. 1985). Z izjemno kvalitetno risbo in bogato pripovednostjo hrvaškega umetnika Ivana Lovrenčiča smo se v Celju srečali prvič. Predstavil se je s tremi zaključnimi ciklusi »Polnočna lampa«, »Vrbova piščal« in »Tiho žitje«, nastalimi med leti 1982—1984. Neizčrpnost njegove likovne fantazije je vsebinsko vezana na scenografijo gornjehrvaškega ambienta.

Razstavo smo pripravili v sodelovanju z Razstavnim salonom Rotovž iz Maribora. Vabilo. Zloženska s spremnim tekstom Mete Gabršek-Prosenec. Obiskovalcev 1171.

282. *Mladi avstrijski štajerski umetniki* (10. 5.—19. 5. 1985). Razstavo nam je posredoval Avstrijski kulturni inštitut iz Zagreba, na njej pa so bili zastopani najvidnejši predstavniki avstrijske likovne scene, katerih večina je svoje ime že uveljavila v evropskem prostoru. Sodelovali so: Erwin Bohatsch, Herbert Brandl, Alfred Klinkan, Alois Mosbacher, Alois Neuhold, Hannes Priesch, Hubert Schmalix, Wolfgang Wiedner in Erwin Wurm.

Vabilo. Katalog s slovenskim prevodom. Obiskovalcev 830.

283. *Kamila Volčanšek* (24. 5.—8. 6. 1985). Morda zaradi večje publicitete in animacije v okviru vzgojnovarstvenih ustanov in šolsko mladino ter ne nazadnje zaradi mednarodne prireditve Mladinski pevski festival, v okviru katere smo razstavo tudi pripravili, je imela razstava mlade ilustratorke izreden odmev tako med mlajšimi, kot tudi starejšimi obiskovalci. Razstavljenih je bilo 10 knjižnih ilustracij, nastalih med leti 1978—1985. Kamila Volčanšek je izoblikovala svoj svet likovne pripovednosti, ki ga prilagaja svetu in občutju vsakič nove literarne predloge.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Janeza Lombergerja. Obiskovalcev 1594.

284. *Karel Plemenitaš* (14. 6.—29. 6. 1985). 21 slik v mešani tehniki na keramiki in 10 grafičnih listov, izbor iz ustvarjalnega opusa, nastalega med leti 1983—1985, z osnovnim likovnim izrazilom linearnografičnih struktur, nam je predstavilo ustvarjalca Karla Plemenitaša. Zrnata ter tonsko usklajena površina z variacijami upodobitve makro-mikro sveta se je podredila predvsem estetskim vrednotam.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Aleksandra Bassina. Obiskovalcev 1050.

285. *Anton Herman, Franc Purg, Jana Vizjak* (18. 7.—3. 8. 1985). V okviru praznika občine Celje smo pripravili razstavo treh mladih celjskih likovnikov, ki vsebinsko sicer ni bila homogena tvorba, je pa nudila zanimiv vpogled v ustvarjalno sfero različnih umetniških osebnosti. Anton Herman se je predstavil z novim ciklusom večplastno oblikovano papirno maso, ki je imela značilnosti absolutne svobode gibanja, vrezovanja in prepletanja v nenavadne strukture s poudarkom na variacijah v zaporedju svetloba—senca—struktura. Kipar Franc Purg se je tokrat predstavil z risbo, ki deluje preko pike, pik in črt, v katerih mrežo je ulovil nepredvidljive poti notranjega vzgiba in z njimi odkril skladnost vizije in realitete. Z naj-novejšimi deli je sodelovala tudi slikarka Jana Vizjak, ki je iz dvodimenzionalnega slikovnega polja prešla v tretjo dimenzijo, v volumen slikane plastike, ki je vsebinsko in kompozicijsko neločljivi del celote.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Alenke Domjan. Obiskovalcev 584.

286. *Podobe novega nemškega slikarstva v risbi* (6. 8.—24. 8. 1985). Razstavo so pripravile Obalne galerije Piran, na njej pa so sodelovali Peter Bömmels, Walter Dahn, Michael Buthe, Jiri Georg Dokoupil, Siegfried Kaden, Hans Peter Adamski, Bernd Zimmer, Gerhard Naschberger in Volker Tannert. Na razstavi smo se spogledovali z naj sodobnejšimi tokovi nemškega slikarstva, kateremu daje dih veliki nemški umetnik Max Beckmann. Na prizorišču sodobne umetnosti, ko se je v 80-tih letih pojavilo divje slikarstvo z ostrimi barvnimi kontrasti in psihološko problematiko, je nastopil čas umirjanja. Umetniki se bolj posvečajo tematskim povezavam in novemu slikovnemu jeziku, ki ga črpajo iz neposrednega življenja, vendar pri interpretaciji le-ta ostane zaprt vase in ga doživljamo bolj kot osebno izkušnjo umetnika.

Vabilo. Katalog so izdale Obalne galerije Piran v Ediciji Artes s spremnim tekstom Jeannot L. Simmel in Andreja Medveda, Obiskovalcev 753.

287. *Vojko Pogačar* (5. 9.—21. 9. 1985). Jesenski program smo pričeli z razstavo mladega mariborskega umetnika Vojka Pogačarja. Širši izbor njegovih del sta sestavljali dve celoti: oblikovno klasično slikarstvo z izbrano vsebino (portret in akt) in slikarstvo v okviru novih tehnološko raziskovalnih smernic — kompjutorsko slikarstvo. Razstavo smo dopolnili z video projekcijo računalniškega slikarstva in demonstracijo le-te.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Mitje Visočnika in Aleksandra Bassina. Plakat — avtor Vojko Pogačar, Obiskovalcev 1787.

288. *Gabrijel Stupica* (26. 9.—9. 10. 1985). Izjemna predstavitev enega najpomembnejših predstavnikov jugoslovanske sodobne umetnosti je zajemala najintimnejši del njegovega ustvarjalnega opusa — risbo, gvaš in akvarel iz let 1957—1985. Stupičevo slikarstvo se nagiba k iracionalnim impulzom ter potenciranju subjektivizma. Površina njegovih slik je psihična opna, ki se vpenja v materialno strukturo notranjosti. Ne glede na nastanek del uvrščamo Gabrijela Stupico v postmodernistično obdobje.

Vabilo. Katalog so izdale Obalne galerije Piran s spremnim tekstom Andreja Medveda, Obiskovalcev 2111.

289. *Izbor jugoslovanske filmske scenografije* (6. 11.—12. 11. 1985). V okviru Tedna domačega filma v Celju smo tokrat pripravili razstavo filmske scenografije, na kateri so sodelovali avtorji: iz Slovenije Niko Matul, Mirko Lipužič in Janez Kovič; iz Hrvaške Želimir Zagotta in Željko Senečić; iz Srbije Miomir Denić, Veljko Despotović in Miljen Kljaković. Razstava je vsebovala fotografsko reproduciran material, največ pa je bilo originalnih risb, akvarelov in gvašev. Scenografija, kot ena osnovnih komponent vizualne in likovne vsebine filma v celoti, je razmeroma malo znana kreativna disciplina. Zato želimo v okviru vsakoletne filmske prireditve v Celju predstaviti sopotne izrazne medije filma. V preteklih letih smo se dotaknili filmske maske in filmskega plakata, to pot pa scenografije.

Vabilo. Katalog (kseroks) s spremnim tekstom Alenke Domjan, Obiskovalcev 1530.

290. *Aliz Cleo Roubaud* (14. 11.—28. 11. 1985). Razstavo nam je posredovala Kanadska ambasada iz Beograda, na njej pa je bilo predstavljenih 37 umetniških fotografij, nastalih med leti 1979—1983. V delih že pokojne umetnice je vidna želja po sekundarnem oplemenitenu fotografije, želja po slikarsko-umetniški vrednosti ter osebno poglobljenem izrazu. S pomočjo laboratorijskih posegov je potencirala naravne svetlobne kontraste v dramatične napetosti, z izluščenjem nebičnega in poudarjanjem pomembnega pa je dosegla izreden psihološki učinek.

Vabilo. Zloženska. Plakat. Obiskovalcev 972.

291. *Utrinek slovenske likovne tvornosti* — Darilo za darilo (5. 12.—28. 12. 1985). Razstava je imela prodajni značaj, k sodelovanju pa smo povabili sedemdeset slovenskih likovnih ustvarjalcev, med njimi vse člane Društva likovnih umetnikov Celje, vendar se jih je odzvalo le 32. Zastopane so bile vse zvrsti likovne umetnosti (slikarstvo, grafika in mala plastika) različnih generacij, od starejše z že dozorelo ustvarjalno tvorbo do najmlajše, ki si z največjo prizadevnostjo utira pot in išče svojemu delu življenjske bližine. Razstava ni imela namena kritično poseči po nekem obdobju ali sredini, poudarjati razvojnih tendenc posameznih avtorjev ali sku-

pin ali ovrednotiti strukturalnosti sodobne slovenske umetnosti. Želela je podati le ozek izsek podobe likovne ustvarjalnosti našega prostora in trenutka. Na razstavi so sodelovali Apollonio Zvest, Todorče Atanasov, Adi Arzenšek, Bogdan Borčič, Tone Demšar, Vasilije Četković-Vasko, Stefan Galič, Anton Herman, Joža Horvat-Jaki, Stane Jagodič, Tone Lapajne, Avgust Lavrenčič, Vladimir Makuc, Franc Mesarič, Jožef Muhovič, Negovan Nemeč, Franc Purg, Janez Pristavec, Oton Polak, Ratimir Pušelja, Anton Repnik, Jože Spacal, Viktor Sest, Tanja Spenko, Jože Šubič, Klavdij Tutta, Konrad Topolovec, Jana Vizjak, Boris Zaplatil, Karel Zelenko, Alojz Zavolovšek in Vlasta Zorko.

Vabila. Katalog z bruto cenami je izšel že v mesecu novembru, tako da je imela širša celjska javnost vpogled v vsebino razstave že pred njenim pričetkom. Razstavo je obiskalo izjemno število obiskovalcev (3304), prodana pa je bila tretjina razstavnih eksponatov.

Razstavo smo podnaslovili Darilo za darilo, kar pomeni, da je vsak kupec likovnega dela prejel ob nakupu še darilo Likovnega salona, umetniško grafiko akademske slikarke Jane Vizjakove.

Utrinek slovenske likovne tvornosti, Posnetek z otvoritve, december 1986.

Foto: Viktor Berk, Celje

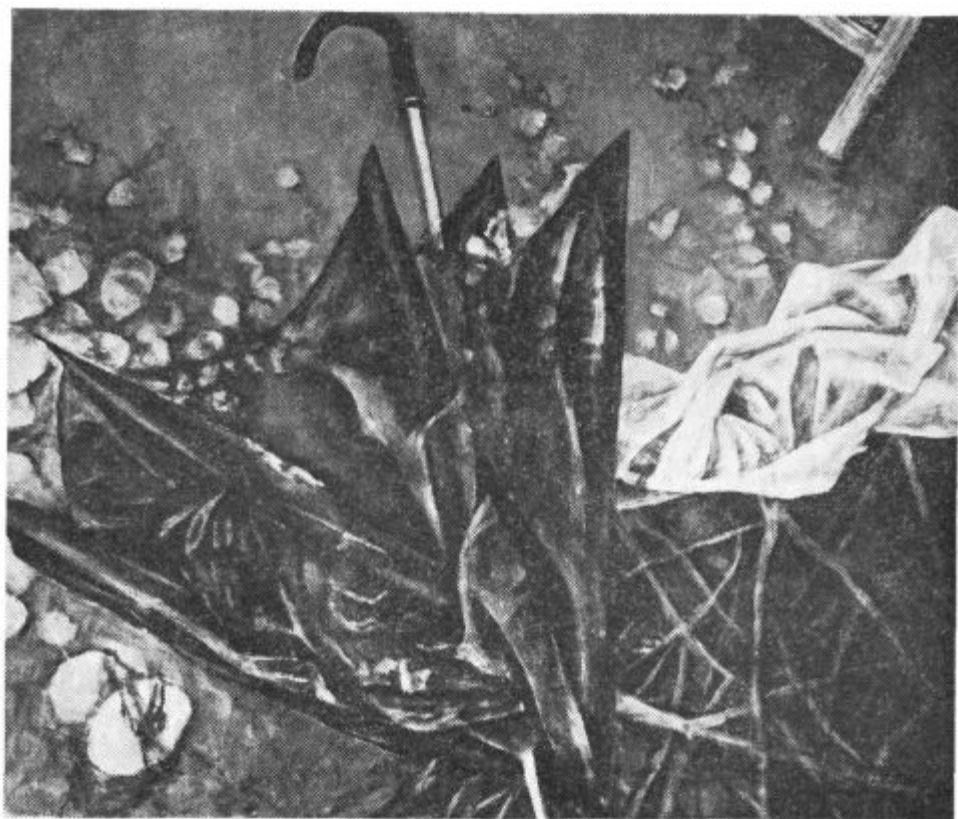
Razstavno leto 1986

292. *Tone Demšar* (9. 1.—25. 1. 1986). Predstavili smo 10 kiparskih del iz žgane gline, nastalih v letih 1984, 1985, in študijske skice iz let 1972—1985. Razstava je tako po konceptu kot tudi vsebini vzbudila izredno zanimanje med publiko, kajti umetnik se je v svojem kontekstu dotaknil najbolj perečega vprašanja današnjega časa — človeške eksistence, momenta, ko stoji na robu propada in se sprašuje, ali mu bo dana moč premagati začarani krog sveta, ki ga je sam ustvaril.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Leva Menašaja. Obiskovalcev 1361.

293. *Razstava Društva likovnih umetnikov Celje* (5. 2.—22. 2. 1986). Na razstavi je sodelovalo 11 avtorjev (Vasilije Cetkovič-Vasko, Anton Herman, Joža Horvat-Jaki, Avgust Lavrenčič, Milan Lorenčak, Darinka Pavletič Lorenčak, Jožef Muho-vič, Viktor Povše, Franc Purg, Ratimir Pušelja in Alojz Zavoļovšek). Razstavo DLUC imamo v rednem programu vsaki dve leti in je vezana izključno na likovna dogajanja celjske regije. Z njo želimo aktualizirati najnovejša likovna sporočila posameznikov kot tudi celotno likovno sfero v Celju, ki proti ostalim slovenskim regijam po mladostniškem zagonu izredno zaostaja. Razstavo smo pripravili v okviru slovenskega kulturnega praznika, v mesecu juliju pa smo jo predstavili še v Gorenjskem muzeju Kranj v galeriji Mestne hiše.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Marlen Premšak. Obiskovalcev 2131.

France Peršin, *Dežnik je ostal sam*, 1984. Akril 100 × 120.

294. *France Peršin* (27. 2.—15. 3. 1986). Slikar starejše slovenske likovne generacije, ki se je predstavil z najnovejšim ciklusom, nastalim zadnjih šest let (16 akrilnih slik in 8 akvarelov). Njegovo slikarstvo se v svojem bistvu navezuje na upodabljanje pomenljivih artefaktov, ki ostajajo za »neko« civilizacijo. Posvetil se je simbolnemu videzu razpadajoče civilizacije, ki bo kot dragoceno gnojilo osnova »neke« nove kulture. Razstava ni imela posebnega odmeva med publiko, sicer pa je razmišljujoča tematika, posebno še, če gre za simbolno upodobitev, obiskovalcu prej breme kot pa sprostitev.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Ivana Sedeja. Obiskovalcev 1032.

295. *Bogdan Borčić* (20. 3.—5. 4. 1986). Prav tako hladno kot prejšnjo razstavo je sprejelo celjsko občinstvo odlično predstavitev najnovejših del umetnika starejše slovenske likovne generacije, ki se je predstavil z deli ZNAMENJA in OBJEKTI 1979—1983 (32 grafičnih listov in 18 objektov). Borčićevo ustvarjalno domišljijo so spodbudili »najdeni predmeti«, vendar je iz teh ustvaril »nov predmet« — umetniški izdelek z vsemi značilnostmi svojega osebnega in likovnega jezika. Le-ta izhaja iz kvalitet oblikovno strogo zasnovanega, a pomensko izredno bogatega jezika konceptualne umetnosti (iz zapisa spremnega teksta Mete Gabršek-Prosenec v katalogu k razstavi).

Vabilo. Katalog. Obiskovalcev 1397. Razstavo smo prenesli še v galerijo Meduza v Kopru.

296. *Marjan Remec* (17. 4.—10. 5. 1986). Izbor del iz retrospektivne razstave (31 akvarelnih listov), ki jo je pripravil Razstavní salon Rotovž Maribor, je prezentiral kronološki prerez desetletnega ustvarjanja mariborskega umetnika (1976—1986). Tematika v slikah Marjana Remca izhaja iz filozofsko naravnane razmišljanja o evoluciji, rojevanju in smrti. Kot takšna dovoljuje tako ustvarjalcu kot gledalcu nepredvidljive domišljajske predstave, vezane na aluzivnost krajine in vpete figure v njej. Le redke gledalec je bil voljan izpreči se iz vsakdanje ujetosti in se ob pogledu na Remčev opus prepustiti senzibilnosti dogajanja.

Vabilo. Katalog smo pripravili v sodelovanju z Razstavnim salonom Rotovž Maribor, spremni tekst Milojka Kline. Obiskovalcev 1369.

297. *Aldo Spoldi* — *postmodernistični ostržek* (15. 5.—31. 5. 1986). Razstavo smo pripravili v sodelovanju z Obalnimi galerijami Piran, Likovnim razstaviščem Rihard Jakopič Ljubljana in galerijo Artisticum Sarajevo. Zaradi premajhnih prostorskih možnosti smo razstavo okrnili, kljub temu pa smo predstavili najpomembnejša dela znanega italijanskega umetnika iz let 1980—1985. Njegova navidez sproščena likovna ustvarjalnost, ki se tesno navezuje na čas krize etične zavesti, je v svojskosti najresnejši likovni spev, je sinteza sarkazma, nežnosti in igrivosti, pri čemer je težko razkriti, ali gre za črni ali belj humor.

Vabilo. Katalog so izdale Obalne galerije Piran s spremnim tekstom Renata Berillija. Obiskovalcev 1050.

298. *Finski plakat* (5. 6.—25. 6. 1986). Na ogled je bila pregledna razstava finskega grafičnega oblikovanja s področja plakata, ki so jo pripravile Obalne galerije Piran; pri pripravi sta sodelovala tudi Cankarjev dom Ljubljana in Likovni salon Celje. Na razstavi se je predstavilo 13 finskih oblikovalcev z 51 deli (turistični, sociološki, propagandno komercialni, športni in kulturni plakat). Najstarejše delo na razstavi je bil plakat že pokojnega umetnika Ael Gallena-Kallele iz leta 1907, ostali pa so nastali v povojnem obdobju, večina po šestdesetih letih (Jorma Hautala, Erik Brunn, Kjöst Varis, Jakka Veistola, Heli Hiltunen, Urpo Huhtanen, Erkki Ruuhinen, Kaj Kujasalo, Karl Pippo in Kari Torkler). Turistični del plakatov smo prenesli v atrij Turističnega društva Celje.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Erkki Ruuhinea. Obiskovalcev 1892.

299. *August Lavrenčič* (30. 6.—26. 7. 1986). Razstavo smo pripravili izven rednega programa, v okviru mednarodnega kulturno-zgodovinskega simpozija, ki je bil v tem času v Celju, in v sodelovanju z Univerzo v Mariboru. Razstava je bila kronološko koncipirana, predstavljenih je bilo 14 slik v olju iz let 1973—1986 z zanje značilno pomensko in razmišljujočo tematiko.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Marlen Premšak. Obiskovalcev 1656.

Aldo Spoldi — Postmodernistični Ostržek. Umetnik v ateljeju, 1985.

300. *Tomaž Gorjup* (7. 8.—24. 8. 1986). Razstavo smo pripravili v okviru poletnih kulturnih prireditev, prezentirali pa smo dela, nastala po letu 1980, torej likovni opus, ki je nastal po njegovi prvi predstavitvi v Celju. Sledilj smo kontinuiranemu in zanimivemu razvoju odslikavanja materialov, ki nas obdajajo: od čevlja kot simbola gibanja, nog, ki osvajalsko grabijo tla pod seboj, do razgibane figuralike, ki se tematsko navezuje na izročilo antične mitologije.

Vabilo. Katalog smo prevzeli od Mestne galerije Ljubljana, spremni tekst Zoran Kržišnik. Obiskovalcev 869.

301. *Karin Azad* (28. 8.—17. 9. 1986). Nosilec razstave je bil Likovni salon Celje, posredovali pa smo jo še v galerijo Meblo Nova Gorica in Malo galerijo Sezana. Karin Azad, sicer po rodu iz Iraka, kjer je končal tudi študij slikarstva, nadaljeval pa na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, se je s svojim delom vpel v slovenski likovni prostor. Njegovo slikarstvo je tesno vezano na matični kulturni prostor, ki se kaže predvsem v barvitosti in kaligrafiji, hkrati pa se prepleta z evropskim modernizmom. Ciklus »O ženskah«, predstavljen na razstavi, izžareva radoživost in slikarsko svežino, na drugi strani pa posega po ključnem vprašanju — vlogi ženske v družbi skozi luč vzhodnjaške tradicije.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Braneta Koviča Obiskovalcev 1666.

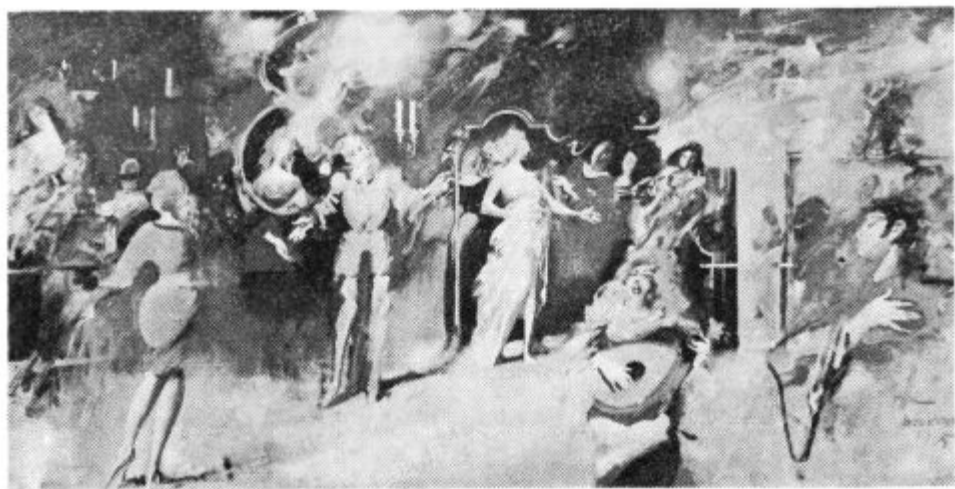
302. *Josip Diminić* (18. 9.—7. 10. 1986). Josip Diminić je eden najpomembnejših jugoslovanskih kiparjev, predstavil pa se je s ciklusom PTICE, nastalim med leti 1980—1985. Ciklus Ptice pomeni novo stopnjo v njegovi izredno kultivirani plastični formi. V njem je oblikoval izredno osebno moto, lahkotno, igrivo in do skrajnosti sproščeno plastiko; vsebinsko enostavno, hkrati pa neskončno pripovedno. Preproste arhetipske oblike, ki v svojem izvoru nikoli ne usahnejo, pripadajo prazgodovinski družbi in civilizaciji prihodnosti. Izredno zanimivo postavitev plastik v prostoru so dopolnjevale še skice, risbe in grafike, tematsko navezujoče se na ciklus Ptice.

Vabilo. Katalog prevzeli od Obalnih galerij Piran, spremni tekst Andrej Medved in Ive Šimat Banov. Obiskovalcev 1603.

Josip Diminić, Človekova, grès, višina 35 cm, 1984.

Leon Kopranc, Trubarjev sen 1985, ol. pl. 120 × 60.

303. *Leon Koporc* (9. 10.—25. 10. 1986). Slikar starejše slovenske likovne generacije se je v prostorih likovnega salona Celje ponovno predstavil po 11 letih. Uvrščamo ga med predstavnike nadrealistične umetniške smeri. Svoj likovni izraz gradi predvsem na odličnem risarskem znanju in bogati barvni paleti, ki včasih postane celo predimenzioniran del celote. Iz njegovih slik izžareva fantastičen, sanjski svet, ki mu daje neizčrpne možnosti osebnega poetičnega izpovedovanja.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Janeza Mesesnela, Razstavo smo posredovali v Paviljon Dušana Kvedra v Ptuj. Obiskovalcev 1625.

304. *Prerez slovenskega risanege filma* (3. 11.—22. 11. 1986). Razstava je bila takorekoč krstna uprizoritev tovrstne likovne zvrsti, pripravili pa smo jo v okviru Tedna domačega filma v Celju. Na razstavi je sodelovalo 7 avtorjev, od prvih začetkov v šestdesetih letih, ko je v slovenskem prostoru zaoral prvo brazdo MIKI MUSTER. Zal so originali prvih filmov izgubljeni, zato smo tega, za naš razvoj risanege filma pomembnega avtorja predstavili samo z informativnimi, kasneje nastalimi originali, osnutki za filme, ki so doživeli režijo in projekcijo v tujini. Kronološko so si sledili avtorji: Koni Steinbaher, ki je skupaj z Emilom Zonto in Janezom Marinškom stopil na oder tega medija konec šestdesetih let. Koni Steinbaher kontinuirano deluje na tem področju vse do danes. V začetku sedemdesetih let pa se mu pridruži slikar Jaka Judnič, ki pa se je kasneje preusmeril na področje televizijskih vizualnih komunikacij. Konec sedemdesetih let se medij risanege filma še vedno razvija samo v okviru posameznikov, entuziastov, ki so se kljub slabemu posluhu za to zvrst medija producentov in TV odločili nadaljevati pot začetnika Mikija Mustra. Pojavi se ime Bojan Jurc, ki je vnesel v to zvrst poseben način izražanja, v osemdesetih letih pa se mu priključijo še mlajši kolegi: Milan Erič, Zvonko Coh, Boris Benčič in Marjan Manček.

Razstava je doživela izreden odmev med javnostjo, obiskalo jo je 3505 ljubiteljev likovne umetnosti. V okviru likovne predstavitve pa smo predvajali tudi nekaj video projekcij risanih filmov, katerih originali so bili razstavljeni na razstavi.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Ivana Sedeja in Toneta Račkega, ki sta poleg Bojana Jurca in Alenke Domljan sodelovala pri pripravi celotne razstave.

305. *Utrinek slovenske likovne tvornosti* (25. 11.—20. 12. 1986). Darilo za darilo. Po uspehi akciji prodajne razstave v lanskem letu smo jo v letošnjem letu ponovili. Na njej so sodelovali naslednji ustvarjalci: Bogdan Čobai, Tone Demšar, Jelka Flis, Stefan Hauko, Slavko Kores, Tone Lapajne, Milan Lorenčak, Jožef Muhovič, Franc Novinc, Darinka Pavletič Lorenčak, Janez Pristavec, Irena Spendl, Zlatko Gnezda, Jože Denko, Zdenko Huzjan, Zmago Posega, Franc Mesarič, Ivo Prančič, Ratimir Pušelja, Brane Sever, Alenka Sotler, Jože Spacal, Jože Šubič, Franc Golob, Lojze Zavolovšek, Miroslav Kugler, Dana Kočica, Janez Knez, Jana Vizjak in Franc Purg.

Letošnje darilo Likovnega salona je bila grafika akad. slikarja Franca Mesariča. Razstavo smo zasnovali na osnovi lanskoletnega koncepta, prav tako smo izdali posebno vabila in katalog, ki je poleg osnovnih biografskih podatkov avtorjev in razstavljenih del ter cen slik vseboval še po eno reproducirano delo posameznih avtorjev.

Vabilo. Katalog s spremnim tekstom Marlen Premšak. Obiskovalcev 2713.

MILENA MOSKON

JOSEF LIPPERT V MUZEJSKI ZBIRKI CELJSKIH VEDUT

Proslave ob stoletnici muzeja v Celju 12. oktobra 1982 se je udeležil tudi gospod Kurt Müller, lastnik galerije in kabineta za grafično umetnost 16.—19. stoletja v Švici. Ob tej priložnosti je muzeju poklonil nekaj vedutnih upodobitev s celjskega območja. Z darilom je Kurt Müller obogatil zbirko celjskih vedut ki je priključena sloveči Celjski zbirki starih grafik v Pokrajinskem muzeju.

Kurt Müller, dolgoletni gost Zdravilišča Rogaška Slatina, je donator petdesetih tematsko urejenih grafičnih zbirk in pobudnik ustanovitve Muzeja grafične umetnosti 16.—19. stoletja v sklopu Zdravilišča Rogaška Slatina, ki je bil za javnost odprt 3. julija 1985 v Rogaški Slatini z občasno razstavo 150 grafik izbranih iz vseh petdesetih darovanih zbirk.

Dogovori in priprave v zvezi z donacijo grafičnih zbirk, ki jih je Kurt Müller namenil Zdravilišču Rogaška Slatina, so trajale več let in nekaj listov, zlasti vedut Rogaške Slatine je bilo razstavljenih in poklonjenih zdravilišču že med samimi pripravami za ureditev muzeja. Tudi celjskemu muzeju je Kurt Müller že leta 1971 posredoval dve veduti Celja.¹

Pri pripravah za muzej v Rogaški Slatini sem sodelovala vrsto let. Na pobudo zdravilišča in željo Kurta Müllerja sem si leta 1975 informativno ogledala Müllerjev grafični fond v Švici, se seznanila z njegovim bogastvom, načinom ureditve in drugim. Kurt Müller mi je takrat pokazal tudi zbirko risb in akvarelov s signaturo J. Lippert in letnicami, ki so označevale čas nastanka v tretji četrtini preteklega stoletja. Številni akvareli tega avtorja so ponazarjali slikovite motive iz Benetk in drugod, mene pa so najbolj zanimale upodobitve slovenskih krajev, naših spomeniških stavb, arhitekturnih posameznosti in raznih drugih zanimivosti. Največ skic in akvarelov iz Slovenije, ki so bili ohranjeni v Müllerjevi zbirki je bilo narejenih prav na Celjskem. To gradivo me je takrat izredno navdušilo, tako z dokumentarnih vidikov kot tudi z ozirom na likovne dosežke, značilne za tedanji način predstavljanja arhitekturnih značilnosti in obravnava drugih, pri nas zapaženih motivov. Kurtu Müllerju sem pojasnila, da Lippert pri nas še ni poznan kot vedutist v čigar opus bi bile vključene tudi risbe in akvareli z naših krajev in da bi bila zbirka vedut v celjskem muzeju bo-

Avtorica: Milena Moškon, dipl. umet. zgod., muzejska svetovalka, Pokrajinski muzej Celje

gatejša in zanimivejša, če bi lahko pridobila katero izmed Lippertovih upodobitev. Kurt Müller se je kasneje velikodušno odločil sam in počastil stoletni jubilej muzeja z darilom Lippertovih del, ki so nastala na Celjskem. Za donacijo se mu v imenu muzeja ponovno zahvaljujem.

Kurt Müller je poklonil muzeju 9 listov iz skicirke, 1 samostojno risbo in 6 akvarelov.

Avtor skic, risbe in akvarelov je Josef Ritter von Lippert.^{27 28} Bil je arhitekt, rojen 1826 leta v romunskem mestu Arad, umrl pa je leta 1902 v Gutensteinu pri Wiener Neustadtu. Umetnostno izobrazbo je pridobil na dunajski akademiji za likovno umetnost. Bil je učenec arhitekta in arhitekturnega slikarja Leopolda Ernsta,⁴ ki je sredi preteklega stoletja vodil restavratska dela v cerkvi sv. Štefana na Dunaju, pri kateri je sodeloval tudi Josef Lippert. V glavnem pa je Lippert v tistem času risal in dokumentiral srednjeveške stavbne spomenike. Nekatere njegove upodobitve ilustrirajo razprave dunajskih konservatorjev v *Mitteilungen der k.k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der kunst. und hist. Denkmale*. Ob razpravi Karla Weissa leta 1859, ki obravnava zagrebško katedralo, so objavljene risbe Josefa Lipperta z navedbo, da so bile te točne risbe narejene poleti 1858.

Kot arhitekt je Josef Lippert deloval samostojno pri obnovah več cerkvenih spomenikov (Olomouc, Győr, Sopron, Bratislava itd.), ustvaril pa je tudi nekaj novih zgradb (Esztergom, Buda). Lippert je znan tudi kot avtor osnutkov za izdelavo cerkvenega posodja, zlasti monštranc in kelihov. Med njegovimi deli, zbranimi v Müllerjevi zbirki leta 1975, izstopajo najbolj akvareli z beneškimi motivi, ki predstavljajo kakovostne in vredne likovne dosežke.

Kot vse kaže se je Josef Lippert mudil na Celjskem večkrat, zanimali pa so ga tudi na tem območju predvsem srednjeveški stavbni spomeniki, saj je le tu in tam likovno zabeležil kakšno pokrajinsko ali etnografsko zanimivost. Po datumih na listih iz skicirke je bil Lippert na Celjskem leta 1852 in to najprej v Žički kartuziji (7. in 11. junija), nato v Celju (12. junija), potem v Solčavi (19. in 20. junija), v Savinjski dolini (24. junija), v Laškem (26. junija), Jurklostru (27. junija) in na Planini pri Sevnici (30. junija). Verjetno si je v zvezi s potjo v Žičko kartuzijo ogledal Špitalič, iz Celja pa še Svetino. Skice na listih dokazujejo, da je bil tudi v toplicah pri Novem mestu in pri Cerknškem jezeru.

Po datacijah na akvarelih pa vse kaže, da je bil Lippert v Žički kartuziji lahko tudi v letih 1853, 1854 in 28. junija 1856, na Svetini 30. maja 1854 in Ptujski gori 22. junija 1858.

Z ozirom na bogato srednjeveško stavbno dediščino v Sloveniji lahko domnevamo, da niso bila v Müllerjevi zbirki ohranjena vsa dela, ki jih je Josef Lippert uresničil pri nas, saj je skoraj nemogoče, da bi ga n. pr. v Celju zanimalo le nekatere posameznosti v Marijini kapeli, da bi celjskemu Staremu gradu namenil le eno bežno skico in da bi na Ptujski gori upodobil samo Celjski oltar. Bodoče raziskave delovanja Josefa Lipperta bodo prav gotovo prispevale več novih podatkov o njegovem zanimanju za ostaline srednjeveške arhitekture na Celjskem in še kje drugje v Sloveniji. Darilo Kurta Müllerja pa je že zdaj zanimiv doprinos obstoječemu likovnemu in dokumentacijskemu gradivu v celjskem muzeju, ki opozarja na marsikaj, zlasti še na doslej pri nas neznanega, a vsekakor renomiranega arhitekturnega risarja in tudi mikavnega vedutnega slikarja.

LISTI IZ SKICIRKE

(papir, svinčnik, 19,6 × 26,2 cm, sign. in dat. 7.—30. VI. 1852, inv. št.: G/VI, 154—162)

Zička kartuzija

Pogled na samostanski kompleks s severovzhoda in skice raznih detajlov cerkvene arhitekture.

Pokopališka kapela s severozahoda, ostaline Otokarjeve kapele, nekaj arh. detajlov, v rokopisu navedeni osnovni zgodovinski podatki in vzhodni del cerkve z oknom.

Spitalič

Razne podrobnosti cerkvene arhitekture in skica kipa stoječe ženske figure.

Celje

Razvaline Starega gradu s severa.

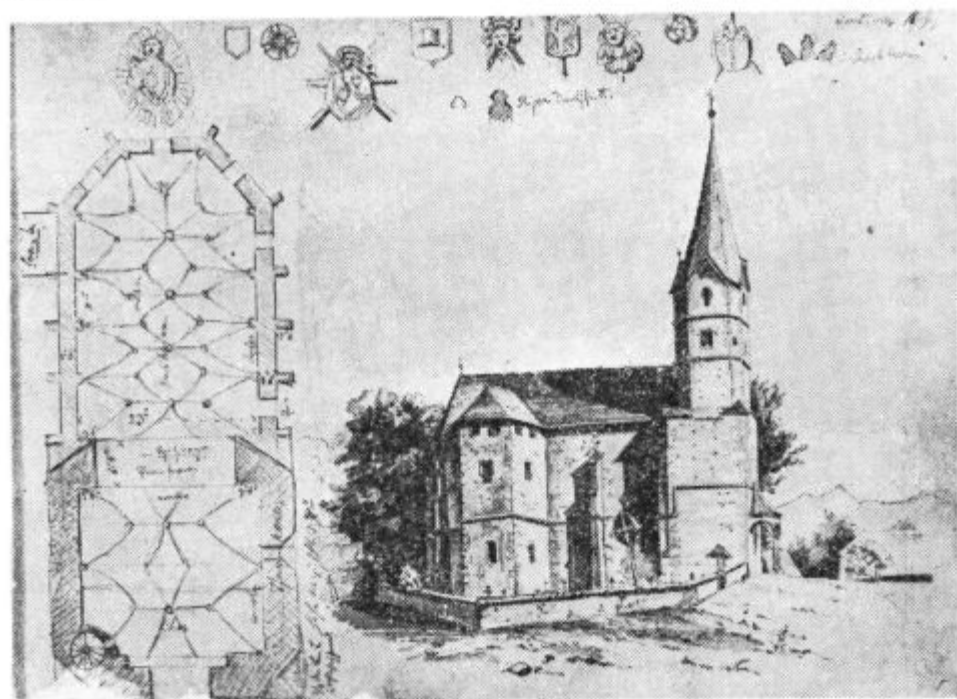
Detajli iz kapele Žalostne matere božje v opatijski cerkvi: baldahin s kipom sv. Pavla na konzoli v obliki golobradega obraza z listnim vencem, baldahin s kipom sv. Simona na konzoli s klečečim menihom, konzola z nojem in mladičema in drugo.

Konzoli (fantastična krilata figura, rjoveči lev), sedilje z leve strani, tloris Marijine kapele.

Nagrobnik Sigmunda Schrotta, Andreja Hohenbarterja in škofa Hermana.

Svetina

Pogled na Marijino cerkev s pokopališčem s severa, tloris cerkve, sklepniki in drugo.

Josef Lippert: Svetina — cerkvena zunanjščina s tlorisom in arh. detajli; risba iz skicirke, junij 1852

Foto: Viktor Berk

Solčava

Pogled na Solčavo z domačijo, cerkvenim stolpom in Raduho v ozadju. Floris cerkve in različne posameznosti cerkvene arhitekture.
Severni vhod v cerkev in pročelje hiše.

Savinjska dolina

Slap s stoječo moško figuro.
Velika skala ob drevesu.

Laško

Antični relief na kaplaniji in detajl cerkvene arhitekture.

Planina pri Sevnici

Grad s cerkvenim stolpom desno, predstavljen je pa tudi vezani kozolec s slamnato streho in nekaj arh. detajlov.

Dodana je še stran lista s skico ležečega antičnega leva (zdaj v Rimskih Toplicah), drevosoma, srednjeveško konzolo in kipelno veho na sodu.

Poleg navedenega so skicirani motivi srednjeveških arh. detajlov iz cerkve v toplicah blizu Novega mesta in stoječa moška figura — ribič s Cerkniskega jezera.

SAMOSTOJNA RISBA

Jurklošter

Strešni stolpič kartuzijanske cerkve, papir, svinčnik in delno akvarel, sign.: J. Lippert, 27. VI. 1852, 30 × 23,4 cm, inv. št.: G/VI—163.

AKVARELI

Zička kartuzija

Okno na zahodni fasadi cerkve, 27,5 × 19,7 cm, sign.: J. Lippert 1853, inv. št.: S/324 — na hrbtni strani skiciran prerez cerkvene ladje (svinčnik).

Pokopališka kapela s sončno uro, 32 × 23,5 cm, sign.: J. Lippert 1854, inv. št.: S/334.

Pogled na ostaline Otokarjeve kapele, 23,5 × 32 cm, sign.: Lippert 1856, inv. št.: S/335.

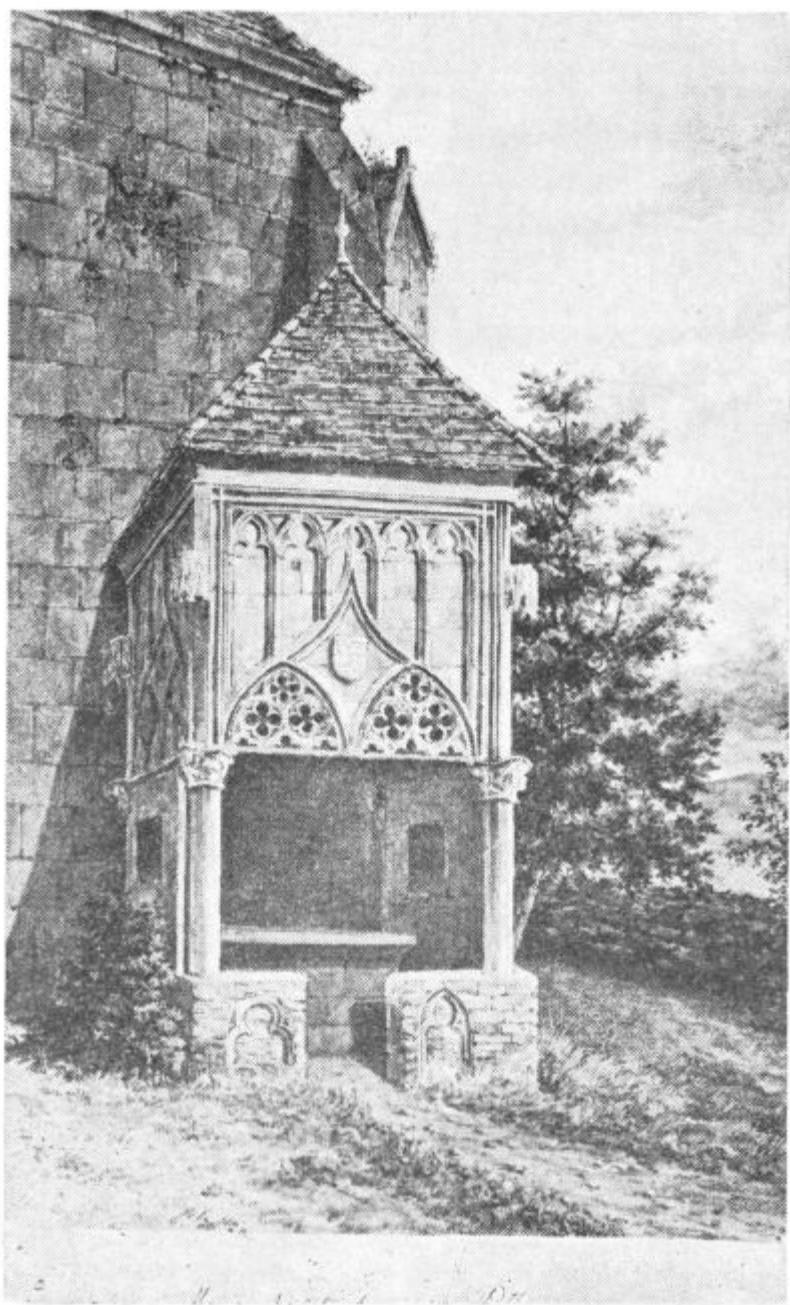
Pogled na pokopališko kapelo in delno ohranjeno samostansko stavbo s severozahoda, v ospredju sedeča moška figura, 31,5 × 23,4 cm, sign.: Jos. Lippert 28. Juny 856, inv. št.: S/309.

Svetina

Cerkev z nekdanjim pokopališčem s severovzhoda, desno del kmečke hiše in žena z otrokom, 34,4 × 24,6 cm, sign.: J. Lippert, 30. V. 854, inv. št.: S/185.

Ptujska gora

Celjski baldahinski oltar pred zunanjo steno cerkve, 35,6 × 25,7 cm, sign.: J. Lippert 22. VI. 56, inv. št.: S/336.

Josef Lippert: Celjski oltar zunaj cerkve na Ptujski gori; akvarel, 22. junija
1856

Foto: Viktor Berk

OPOMBE

¹ Milena Moškon: Upodobitve naselij in stavb s celjskega področja — nadaljevanje kataloga zbirke v celjskem muzeju, Celjski zbornik 1975—1976, str. 442, št. 78, 97.

² C. v. Wüzbach: Biographisches Lexikon Österreichs, Wien 1866, XV. str.: 228—229.

³ Thime-Becker: Allgemeines Lexikon der bild. Künstler, Leipzig 1929, XXIII, str. 267.

⁴ Thime-Becker: Allgemeines Lexikon der bild. Künstler, Leipzig 1915, XI. zv. str. 8.

TATJANA BADOVINAC

**SABLJA C. KR. PRISTANSKIH MORSKO-ZDRAVSTVENIH
URADNIKOV IZ ZAČETKA 20. STOLETJA**

Pričujoči krajši prispevek pomeni nadaljevanje raziskav bočnega hladnega orožja državnih uradnikov avstro-ogrske monarhije. V članku Iz zbirke orožja Celjskega muzeja (CeZb 1985) so bili opisani 4 uradniški meči — spade in uradniška sablja, tokrat pa želim opozoriti še na sabljo c. kr. pristanskih morsko-zdravstvenih uradnikov iz zač. 20. stol.

V muzejski evidenci je bila sablja do sedaj vodena kot avstrijska častniška mornariška sablja iz zač. 20. stol. Poglobljeni študij orožja pred razstavo Hladno orožje v preteklosti v Pokrajinskem muzeju Celje je pokazal, da sablja ne sodi med vojaške mornariške sablje, kajti takega tipa sablje ni bilo mogoče zaslediti v literaturi.

Tako kot so bili natančni predpisi o uniformiranju in tipu posameznih modelov orožja za posamezne rodove vojske v avstro-ogrski monarhiji, so tudi na področju uniformiranja državnega uradništva obstajala podrobna navodila, ki so točno opredeljevala pogoje, kdaj in kje je potrebno nositi uniformo in kaj vse je sestavni del uniforme.

V splošnem predpisu ministrstva za notranje zadeve z dne 24. avgusta 1849 je predpisano enotno bočno orožje za vse uradnike od 1.—12. razreda. Nekateri kasnejši predpisi posameznih ministrstev natančno določajo obliko in krasitev bočnega orožja za posamezne uradnike kot npr. — železničarske uradnike,¹ gozdne in rudniške uradnike,² pristanske mornarsko-zdravstvene uradnike...³

Sablja je z Ukazom trgovinskega ministrstva z dne 28. maja 1902 postala sestavni del uniforme v predpisu o uniformiranju c. kr. pristanskih morsko-zdravstvenih uradnikov in pa mornarjev, pristanskih čuvajev ter pristanskih pilotov c. kr. pomorske uprave.

Avtorica: Tatjana Badovinac, dipl. umet. zgod., kustos, Pokrajinski muzej Celje.

Ukaz je razdeljen na tri poglavja: I. Splošna določila, II. Opis uniforme uradnikov, III. Opis uniforme mornarjev, pristanskih čuvajev in pristanskih pilotov.

V splošnih določilih predpisa so natančno naštetih pogoji, kdo, kdaj in kje je potrebno nositi uniformo.

Uradniki so razdeljeni na dve kategoriji. V prvi so uradniki od VI.—VIII. razreda, v drugi kategoriji pa od IX.—XI. razreda. Za uradnike prve kategorije je poleg službene uniforme predpisana še posebna slovesna uniforma, ki se nosi ob priložnostih, kot jih predpisuje predpis.

Službeno uniformo sestavljajo: jopič, suknja, plašč, telovnik in kapa iz temno modrega sukna. Predpis do najmanjše podrobnosti predpisuje kraj, širve, obrobe pri posameznih delih uniforme z določenimi razlikami med uradniki posameznih razredov. Podrobno so opisani tudi sestavni deli svečane uniforme, pri kateri se nosi klobuk namesto kape.

Kot sestavni del tako službene kot svečane uniforme se nosi bočno orožje — sablja, ki je v členu 14 II. poglavja omenjenega predpisa opisana takole: »Ta sablja se sestoji iz ploče, rokovišča in toka.

Ploča (klinja) iz jekla, je zmerno zakrivljena, 73 cm dolga, pri rokovišču 2,4 cm široka, od osti počenši 23 cm dolga, dvorezna, odtod dalje do 2,5 cm pred ročajem enorezna in na obeh straneh proti hrbtu obočeno brušena. Največja debelina hrbtova je 0,6 cm.

Rokovišče (držalo), 14 cm dolgo, sestoji iz koša (rokobrana), glavice in ročajnika iz pozlačene kovine, dalje iz lesenega ročaja, z ribjo kožo prevlečenega. Ti deli so sestavljeni na pločni peti in gori na glavici pritrjeni s zaglavnikom (primetnim gumbom) iz pozlačene kovine.

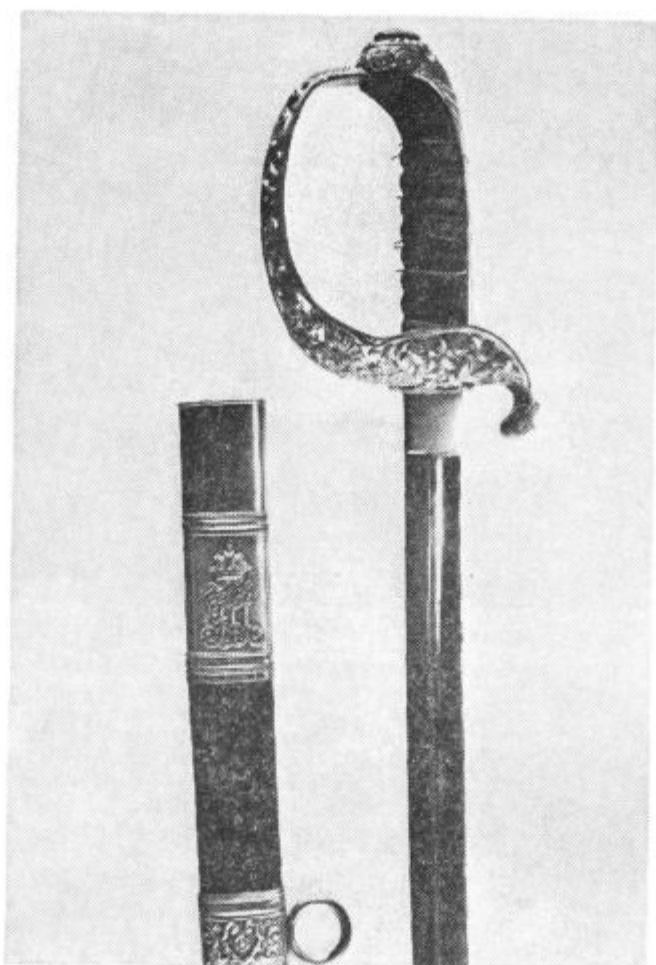
Koš tvori na pločnem nastavku okrogel branik, ki je na svojem spodnjem širjem delu v obrambo pesti obokan, in locanj (obod), ki seza kakor lok kvišku do pod gumba kapne glavice.

Branik, ki je na svoji zunanji strani 3,5 cm, na notranji strani 2,5 cm širok, in pa locanj sta okrašena z arabeskami plastično cizeliranimi in luknjičastimi. Med temi arabeskami je na spodnjem širjem delu locanja upodobljen c. kr. dvojni orel. Branik in locanj sta na obeh krajih obrobljena vsak z eno okroglico, ki se konča na zadnjem koncu branikovem z dolji upognjenim plastičnim in cizeliranim gumbom.

Kapa je okrašena z lavoriko in z arabeskami isto tako plastično cizeliranimi, in luknja pri peti je okrepljena s zaglavnikom (rožico, okrašeno z arabeskami), da drži pločo v rokovišču.

Tok (nožnica) po obmerih in obliki ploče iz mehkega lesa narejen, na zunanji strani s počrtnjenim konjskim usnjem prevlečen, je gori opravljen z ustnikom in spono (žabico), 11 cm pod letó z oprto (nosačem) in kolačem ter spodaj z nakončnikom, vse to iz pozlačene kovine. Ustnik je na zunanji strani okrašen s začeticami Najvišjega imena in cesarsko krono, nosač in nakončnik z arabeskami v zvišenem, stisnjenem delu. Spona je 6 cm pod grlom ustnikovim, na ploskvi proti životu obrnjena, kolač na desni strani nosača pritrjen in na spodnjem kraju opravljen z vlačnico.

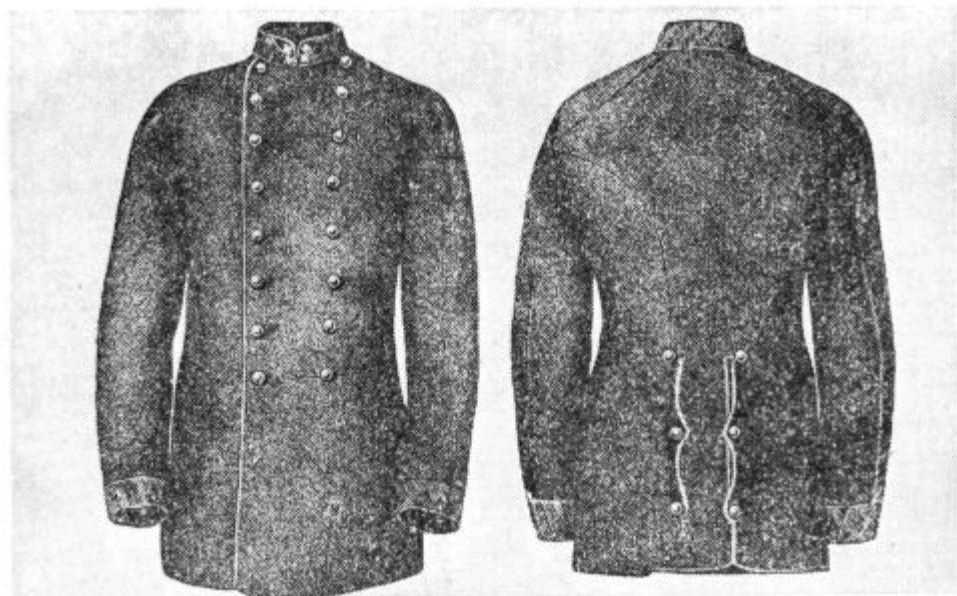
Sabljo je v službi vselej nositi z uniformo, odložiti se sme samo v notranji pisarnični službi.«

Sablja c. kr. pristanskih, morskozdravstvenih
uradnikov, zač. 20. stol., PMC, inv. št. 204

Podoben tip uradniške sablje je omenjen v katalogu sabelj Povijesnog muzeja Hrvatske⁴ v poglavju Sablje paradne, Sablje avstrijskih činovnika pod zaporedno št. 618, kjer je sablja opredeljena kot »činovniška sablja 1848—1916« in se od zgoraj opisane razlikuje po dolžini in širini rezila.

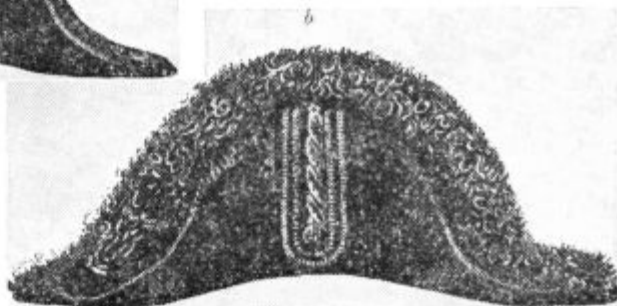
Opis sablje v Državnem zakoniku je zanimiv zato, ker sem lahko prav na osnovi podrobnega opisa materiala, mer in oblikovanja ročaja, rezila in nožnice opredelila sabljo, ki jo hrani Pokrajinski muzej Celje pod inv. št. 204 kot sabljo pristanskih morsko-zdravstvenih uradnikov iz zač. 20. stol.

Suknjič slovesne uniforme c. kr. pristanskih, morsko-zdravstvenih uradnikov

Klobuk slovesne uniforme
c. kr. pristanskih,
morsko-zdravstvenih
uradnikov

OPOMBE

¹ Državni zakonik XLIV./1891, št. 149, Ukaz trgovinskega ministerstva z dne 30. septembra 1891.

² Državni zakonik XXXII./1890, št. 115, Ukaz poljedelskega ministerstva v sporazumu z ministerstvom za notranje stvari z dne 14. junija 1890.

³ Državni zakonik LXXXVII./1902, št. 176, Ukaz trgovinskega ministerstva z dne 28. maja 1902.

⁴ Marija Serčer: Sablje, Katalog muzejskih zbirki XVIII. Zagreb 1979, str. 182. Fotografije, delo fotografskega mojstra V. Berka, so iz fototeke PMC.

METKA PLANK

DOKTOR ANTON NOVAČAN IN NJEGOVA SLOVENSKA REPUBLIKANSKA STRANKA

Novačan, Anton (ps. Samo II.), *9. 7. 1887, Zadobrova pri Celju, †22. 3. 1951, Posadas (Argentina). Po gimnaziji v Celju, Zagrebu, Karlovcu in Varaždinu študirali pravo v Pragi in potoval po Evropi (1910—13). Med 1. svetovno vojno zaprt, nato vojak na fronti in pri vojnem sodišču v Sarajevu, po vojni pravnik v državni službi in diplomat. Po NOB v emigraciji. Sprva enarhično-svobodnjaško usmerjen, združeval romantičnost z naturalizmom, bizarnost z napadalnostjo; po 2. vojni se usmeril v religioznost. Njegove pesmi in proza deloma reakcija na moderno. V pesmih gojil tradicionalne oblike (sonet), pridvignjen stil, slovesen ritem itd. V prozi rad opisoval življenje v slovenski vasi; v črticah (zb. Naša vas) še opazen vpliv slovenskih realistov (Kersnik, Tavčar itd.), izvirnejše so tiste, ki opisujejo posebeje in napadajo pobožnjakarstvo itd. Drugo motivno jedro njegove proze velemestno življenje. V obliki se delno zgleduje po Cankarju, rad povzema ljudski govor in vpleta odlomke ljudske pesmi; kasneje njegova proza bolj realistična in baročno nabrekla v slogu. V dramatikah se na začetku še prepletajo naturalistične prvine s simbolističnimi (Veleja), dramatičiziral tudi celjsko temo (več del, ndr. Herman Celjski, Friderik Celjski itn.) in v tej zvezi polemiziral z B. Kreftom. V Amfiktionijah (1940) na feljtonski ravni napadel slovensko strankarstvo.

DELO — pesn. zbirki: Peti evangeliij, Trst 1948; Rdeči panteon, Buenos Aires 1955; proza: Naša vas (črtice) I. 1912, II. 1913; Samosilnik (novele), 1923 dramatika: Veleja (drama v 3. dejanjih), upr. 1920, Trstu 1921; Herman Celjski (zgodovinska drama v 5 dejanjih), obj. LZ 1925 (I., II. dej.), LZ 1927 (III.), LZ 1928 (IV. in V. dejanje), upr. 1928; Nadčlovek (teater lutk za odrasle v 1 dejanju), LZ 1939; Amfiktionije ali Janez Goligleb (komedija), LZ 1940 (I. in II. dejanje), Vrednote 1954 (III. in IV. dejanje); Friderik Celjski, Meddobje 1954; Ulrik Celjski, Meddobje 1954.

(SLOVENSKA KNJIŽEVNOST. Zbirka leksikonov Cankarjeve založbe Ljubljana 1982).

DR. ANTON NOVAČAN

O življenju te zanimive osebnosti, ki je burila duhove predvojne Jugoslavije, je malo napisano. Podrobneje so obdelana njegova literarna dela,¹ o njegovem političnem delu pa vemo le malo. S svojim močnim duhom in arogantnim nastopom je bilo pričakovati, da se bo močneje uveljavil v politiki. Vendar pa je svoje delo spodkopaval sam, ker se je prepuščal silovitim zagonom trenutnega razpoloženja. V tej razpravi sem poskušala zajeti obdobje med leti 1921 in 1923, ki je bilo najvidnejše v njegovi politični karieri. Izstopa zaradi ustanovitve lastne stranke (Slovenske republikanske stranke), katere program je navedel v časopisu NAŠA VAS.

KROG OKOLI LISTA NAŠA VAS

Novačan se je še pred ustanovitvijo republikanske stranke dogovarjal s Hrvaško seljačko stranko in njenim voditeljem Radićem. Hotel je dobiti njegovo podporo.

Pri HRSS mu je utiral pot prijatelj iz dijaških let Karel Häusler.² Ta mu piše:

»... Radić je na večer istoga dana izvestio slučajno prisutne drugove o razgovoru s tobom, a ja sam te prikazao u najlepšom svijetlu. Stipe će te zavoletjeti, a meni je drago, jer što više pametnih ljudi oko Radića, to je njemu i meni lakše. Mora se raditi ekspres, da dobije putnico, jer 14. 5. mora već biti natrag u Zagrebu...«³

V naslednjem pismu ga obvešča o nadaljnjih dogodkih:

»Kako sam ti pisao, pošao sam u Zagreb, gdje sam se u ponedjeljak sastao sa Stipom i drugovima. Iznio sam tvoju stvar: tražio, da stvore odmah zaključak. Prisutni su bili: Predanec, Pernar, Herceg i Knjević (glavni štab), na čelu sa Stipom. Saslušavši me, stvorise zaključak, da će ovu stvar iznijeti u blokaskoj odborskoj sjednici još istu večer, da će ti presno javiti. Stipe je privolio, da ti se dade materialna pomoć za list i to od strane stranke, ne od pojedinaca...«⁴

Ker je Novačan skušal ustanoviti lastno stranko, je naletel na odpor pri Hrvatih. Zataknilo se je posebej pri prošnji za finančno pomoč pri ustanovitvi časopisa. 17. 5. ga je Karel zopet obvestil:

»Sa Stipom nije bilo moguće govoriti pred drugima. On je siromak sam želeo razgovor sa mnom posle subote, ali nije bilo prilike.

Stvar sam natuknuo Šurminu i sad se je dogodila neprilika: On mi reče, da se Slovencima ništa ne sme verovati, otkako se je dogodio onaj slučaj sa Mrmoljom, koji je vrlo poučan. O tvoji namjeri, da izdaješ list, reče, da je baš sumljivo to, što se u prvim brojevima hočeš pokazati neutralnim. To je neiskreno... Ja sam razgovor sa Šurminom prekinuo, da ne forsiram in da ga još više sumnjičavam ne učinim. Strpi se još časak, dok se atmosfera rashladi. 29. 5. nadamo se Radića u Cirkveni (kod Križevca). Uхватit ću zgodu, da ga zamolim za tu stvar. Činovci su u Celju dijelom Hrvati, dijelom Slovenci. Molim te, nemoj praviti nikako »salto mortale«, nego malo pričekaj. Iza razgovora sa Stipom prvom ću zgodu u Zagreb i onda ću prvič do Kulmera...«⁵

Še nasvet:

»Tvoji Slovenci su naivni. Protić će skočiti, ali bi moglo biti prekasno. Pa-zi, da organizuješ Slovence samostalno i nama na potporu, jer je to njihov interes...«⁶

Karlo Häusler je pokušao posredovati pri Stjepanu Radiću tudi v Cirkveni, kot mu je obljubil. Poznal je Novačana še iz njihovih skupnih šolskih let in je poznal njun temperament, njegovo nestrpnost, predvsem takrat, kadar je želel ostvariti svojo idejo. Razgovor je prinesel neke uspehe:

»Jučer sam poslije skupštine u Cirkveni za prostrtim stolom, u seljačkoj kući, razgovarao sa Stipetom o tvojoj stvari. Stipe se izjavio spremnim, da te zagovori u I. hrvatskoj. On ima veza. Spomenuo je dva Vobaniča, pravnog povjetnika I. hrvatske. Utanačili smo, da ću ja osobno u Zagrebu predati tvoju molbu, a Stipu obavjestiti. Ja radi dučana ne mogu odmah u Zagreb, nego ću u Zagreb 12. lipnja povodom čestitanja Radiću (50 godišnjice...)⁷

Hrvati so Novačanu zamerili, ker se je družil s srbskimi zemljoradniki, in so mu to tudi očitali. Znana so bila stara srbsko-hrvaška nasprotja, ki so preprečevala ustanovitev ene same, močne kmečke stranke. Tako je bila pri Hrvatih Hrvatska seljačka stranka, pri Srbih Srbska zemljoradnička stranka. Novačan je pri ustanovitvi zemljoradničke stranke skušal dobiti pomoč pri obeh strankah v KSHS. Vendar je imel zaradi medsebojnih sporov obeh strank velike probleme. Karel Häusler mu piše o izjavi ministra Pucelja:

»Stvar je gospod Pucelj, stvar si ti, Pètiore, rekao bi Robespierre. Oficialno pozabavit ćemo se izjavom tog gospodina, čim tebe maknemo iz Beograda. Da ni on slovenski seljak, stvar ne bi bila ozbiljna. Vidjet ćemo, kako će na to reagirati slovenski seljaci. Mi ćemo se prema tome ravnati i prema tome udesiti naše držanje prema Sloveniji. Slovenci nam dakle prema izjavi gospoda Pucelja imadu u zajednici sa Srbima spremiti pokolj. Ovo je dragocjeno saznanje, ovo je smrtna osuda Sloveniji i slovenskoga naroda, koji se nalazi u Europi, a ti si kao jedini svjedok izjave ovog ministra dužan tu smrtnu osudu spriječiti svim sredstvima. Slovenski narod oslobođen naporima Amerike i Europe, imao bi biti sredstvo za gušenje hrvatske slobode! To nam sprema slovenski seljak Pucelj! Potrebno je ovu izjavu objelodaniti istodobno u Berlinu, Parizu, Londonu! Italija će ispasti kao jagnje, koje je umutilo vodu vuku, vouku, Vošnjaku, narodu Vošnjaka i Pucelja...

... Odgovornost neka nosi gospod Vouk, mali (Pucelj). Molim te primi se hajke oko Celja i Ljubljane, ako hoćeš dobro svom narodu. 11. ću predati tvoju molbu.«⁸

Prva številka Naše vasi je izšla 10. 11. 1921. Konec leta 1921 je skupina okoli dr. Antona Novačana pri časopisu Naša vas v Celju razbila shod SKS in nato imela v sosednji gostilni »prvi zemljoradniški zbor«. Za novo leto 1922 je predsednik tega zbora Mahen zapisal v Naši vasi, naj bi vsi poslanci SKS odložili mandate, njihovi namestniki pa naj bi se v Beogradu pridružili srbskim zemljoradniškim poslancem.

Gibanje za ustanovitev te nove stranke se je začelo v okolici Celja, seglo pa je tudi v okolico Novega mesta, Brežic in Krškega ter celo na Gorenjsko okrog Šenčurja pri Kranju. Povsod tod so začeli ustanovljati kot osnovne organizacijske oblike vaške svete. Navodila za ustanovitev vaških svetov so bila zapisana v več številkah Naše vasi.

KAKO USTANOVIMO VAŠKI SVET

Vaški svet je temeljna organizacija zemljoradniškega gibanja. Kako ustanovimo Vaški svet? Zberejo se možje ene vasi ali iz cele občine, izvolijo na sestanku predsednika, ki raztolmači glavne točke zemljoradniškega programa. Poudarjati je vedno treba, da hoče Zemljoradniška stranka združiti vse slovenske, hrvaške in srbske kmete in delavce in da je celo državna organizacija, ki bo danes jutri tako močna, da bo prevzela vlado in zadovoljila vsem potrebam kmetov in delavcev. Nato shod zemljoradnikov izvoli odbor: predsednika, tajnika, blagajnika in 4 — 6 — 8 — 10 odbornikov, kakor pač je število pristašev v dotičnem kraju. Član je lahko vsak kmet, delavec in duševni delavec. Vaški svet ima enkrat na mesec svojo sejo, na kateri se obravnavajo dnevni dogodki s stališča našega programa.¹⁰

V prvih treh številkah Naše vasi je bil objavljen obširen program Zemljoradniške stranke za Slovenijo. V celoti navajam le prvi del, ki je pomemben s političnega stališča. Drugi in tretji del obravnavata gospodarsko politiko nove stranke.

PROGRAM ZEMLJORADNIŠKE STRANKE ZA SLOVENIJO

(Prvi del je bil objavljen v 2. številki »NAŠE VASI«, političnega glasila Zemljoradniške stranke za Slovenijo (Celje, 17. 11. 1921). Drugi del je bil objavljen v 3. številki (24. 11. 1921), tretji del pa v 4. številki (1. 12. 1921).

1. del: SPLOŠNA POLITIČNA NAČELA

1. Politična in gospodarska demokracija: politična vlada naroda je trajna mogoča le tedaj, ako je osnovana na njegovi gospodarski vladi in nasprotno, gospodarska vlada naroda je dana z njegovo politično vlado. Zato Zveza zemljoradnikov zahteva: da uredimo državo tako, da v njej odločuje volja naroda, svobodno in nemoteno, o vseh narodnih delih, kakor z ozirom na politiko tako z ozirom na gospodarski red v državi.

2. Narodno ujedinjenje: Zveza zemljoradnikov, kot najizrazitejši predstavnik naroda, ki je s svojo krvjo ustvaril današnjo našo državo, bo delovala z vsemi silami, da se naš še neujedinjeni narod (Koroško, Primorsko, Solun) ujedini in da se to narodno ujedinjenje čuva nedotaknjeno.

3. Zunanja politika: V zunanji politiki bodo vodili Zvezo zemljoradnikov čisto narodni interesi. Ona bo najodločnejše odbijala vse napade na čast in dostojanstvo svoje države in bo branila samoodločbo našega naroda, kjerkoli se on nahaja. Zveza zemljoradnikov se bo živahno trudila, da bomo imeli z drugimi slovanskimi državami v polni meri, najtesnejše zveze prijateljstva.

4. Notranji red: Zveza zemljoradnikov zahteva za našo edinstveno državo eno samo Narodno predstavništvo in eno samo zakonodajo v vseh panogah državnega življenja. Urejanje državne uprave more odgovarjati v vsem gospodarskim, kulturnim in ostalim potrebam našega naroda. Vsako upravno telo, največje in najmanjše, počiva na načelu samouprave. Za upravitelja samoupravnih teles in njihove pomočnike zahtevamo posebno šolsko pripravo, ki jo bo predpisal zakon.

Dr. Anton Novačan — poslanec v beograjski skupščini, izvoljen v slovenjegraškem srežu na listi Jugoslovanske nacionalne stranke (1935)

5. **Občina:** je temeljna politična in upravna edinica, zasnovana na načelu samouprave. Četudi obsega vaška občina le ožjo politično in gospodarsko oblast, mora biti vendar dovolj močna, da lahko prevzame breme vseh vprašanj, ki se javljajo v njenem delokrogu. Kot samoupravna jedinica je občina v vseh vprašanjih, ki zadevajo izključno le njene interese, popolnoma neodvisna od višjih upravnih oblasti. Za večja gospodarska in prosvetna podjetja se lahko združi več občin.

a) **Mestne občine:** niso nič posebnega v državi, in ne smejo biti nad vaškimi občinami samo zato, ker so mestne občine, ne smejo biti one same deležne vseh prosvetnih, zdravstvenih in drugih naprav in pridobitev novega časa. Take naprave in pridobitve morajo biti razdeljene po vsej državi, po mestih in po vaseh, vedno le z ozirom na gospodarske, prosvetne in druge važne interese.

Ne gre povzdigovati v mesta, oziroma v mestne občine, niti spravljati v njihov okvir take kraje, v katerih je poljedelstvo pretežen poklic. Mesto kot

središče konsumentov mora imeti z vasjo kot središčem producentov najtesnejše zveze, toda te zveze ne smejo biti nikoli v škodo vasi.

b) **V a š k e o b č i n e** : na kmetih živi ogromna večina prebivalstva. Vas je glavni vir naše telesne, gospodarske in moralne moči, pa je vendarle zapuščena in zanemarjena.

Naša splošna dolžnost je, da vas povzdignemo na višjo kulturno stopnjo, da bi v prihodnje služila državi kot najsigurnejši temelj. Zato bo Zveza zemljaradnikov delovala, da naša vas dobi čimprej in v polni meri vsa sredstva in vse ustanove za krepko gospodarsko in prosvetno razvijanje. Med ta sredstva in ustanove spadajo:

— zadruge za vsa gospodarska dela, dobra pitna voda in vodopoj za živino, kopališča, babice, zdravniki, lekarne, vaške bolnišnice, izboljšanje vseh zdravstvenih prilik z ozirom na stanovanje, hrano in oblačenje kmeta in dobre ceste in pota; razsvetljava in izkoriščanje naravnih sil za poljska in druga dela; dobra šolska in občinska poslopja, zdrave gostilnice itd. . .

c) **O k r o ž j a (o b l a s t)** : obsega vse občine ene gospodarske — geografske celote, ki je večja od sedanjih glavarstev. Za Slovenijo zahtevamo mariborsko in ljubljansko oblast, v mejah bivše Kranjske in Spodnje Štajerske, ki pa se po želji prebivalstva lahko strneta v eno samoupravno telo (Zedinjena Slovenija). Oblast skrbi za celokupno politično, gospodarsko, finančno in prosvetno življenje v svojem delokrogu in je tudi izvršni organ za vse zakonodajne odločbe. Tudi okrožje (oblast) mora biti urejena po načelu samouprave. Za večja gospodarska, prosvetna in druga podjetja se lahko združi več okrajev.

6. Politične svoboščine državljanov: so temeljni pogoj demokracije in njene razvitka. Njih morajo sposlovati državne in samoupravne oblasti, kakor tudi posamezniki. Vsaka kršitev teh svoboščin, kdorkoli jo povzroča, se bo strogo zasledovala.

Zveza zemljaradnikov zahteva: svobodo zбора in tiska; svobodo združevanja, gibanja in svobodo tiska, nedotakljivost stanovanja in pisemske tajnosti, svobodo veroizpovedi.

7. Narodno predstavništvo:

a) **S p l o š n o n a č e l o** : dosedanje politično ustrojstvo v naši državi ni točno in verno zrcalilo družbe in njenih raznovrstnih in raznostročnih interesov. V marsičem se vidi ta različnost kot naravna posledica razdelitve dela in ločevanje poklicev. Brez ozira na nasprotja teh raznovrstnih poklicev so bili dosedaj podrejeni enemu skupnemu političnemu programu. To je bilo po strankah in tudi v Narodni skupščini. Zato so bili kmetje v marsičem zapostavljeni in potisnjeni v ozadje. Zato Zveza zemljaradnikov zahteva: da naš narod v bodoče predstavljajo v Narodni skupščini poslanci po svojem poklicu in službi.

b) **V o l i l n a p r a v i c a** : Sodelovanje pri volitvah (glasovanje) ni samo pravica, ampak je tudi dolžnost državljana. Čimbolj se državljani zanimajo za javna dela, tem silnejša bo moč demokratičnega reda. Volilno pravico ima vsak državljan, star 21 let. Zveza zemljaradnikov se bo potegovala tudi za žensko volilno pravico, posebno v samoupravi (občina, oblast). Volilna pravica mora biti splošna, enaka in tajna. Vsak pritisk ali podkupovanje volilca se mora najstrožje kaznovati.

c) **Narodni poslanci:** Kot pooblaščenca naroda, so narodni poslanci osebe, poslane od posameznih družbenih razredov v Narodni skupščini, da zastopajo njihova stališča in interese.

Poslanec more biti vsak državljan, star 30 let, ki zna pisati in brati. Poslanec kot tak ne more imeti trgovskih zvez niti z državo niti s samoupravnimi telesi, niti posredno, niti neposredno. Kdor greši proti temu, pride na zahtevo 30 poslancev pred redno sodišče. Obsojenega poslanca ne more nihče pomilostiti.

Narodni poslanci so za svoje delo odgovorni svojim volilcem, katerim poročajo o svojem delu v Skupščini po vsakem zasedanju. Volilci imajo pravico, da svoje poslance odpokličejo, ako to zahteva 1/2 volilcev. Državni uradniki, ki so izvoljeni za narodne poslance, obdržijo vse uradniške pravice, razen pravico do plače in napredovanja, dokler jim traja mandat.

8. **Vlada:** Celokupno politiko doma in proti tujini vodi vlada. Državni uravitelji — ministri — so vedno poslanci iz Narodne skupščine, kateri so odgovorni za svoje delovanje.

Vsak minister je dolžan vsako leto predložiti Narodni Skupščini in javnosti natančno poročilo o delu v svojem ministrstvu.

Za čas svojega ministirovanja ne morejo imeti nikakršnih trgovskih zvez, posredno ali neposredno, niti z državnimi niti s samoupravnimi telesi, tudi ne morejo biti člani odbora ali pa plačani nastavljenici kakršne banke ali denarnega zavoda, ali kakršnega koli podjetja, ki sloni na kapitalistični podlagi.

Ako Narodna skupščina ugotovi, da je minister oškodoval s svojim delom kak državni interes, ga toži rednemu sodišču. Odgovornost ministra je kazenska in materialna (bo zaprt in škodo mora povrniti). Tako obsojenega ministra ne more več nihče pomilostiti.

Tudi vsak državljan ima pravico, da se pritoži Narodni skupščini zavoljo delovanja posameznega ministra, ako misli, da so oškodovane splošne koristi.

9. **Uradniki:** so izvrševalci javne službe, kakor je izražena v državnih zakonih. Vsako delo uradnika, katero je v nasprotju z zakonskimi predpisi, se smatra kot njegovo osebno delo, za katero nosi on osebno odgovornost.

Vsak državljan ima pravico tožiti sodišču urad, ki dela proti predpisom zakona ali pa jih ne izvršuje. To pravico ima državljan brez ozira, ali je to osebni interes ali ne.

10. **Pravosodje in policija:**

a) **Pravosodje:** mora biti za vse enako in vsakemu dostopno. Zato mora biti zagovorništvo (odvetništvo, advokati) javna služba, kakor je sojenje in sodstvo. Vse usluge pravosodja so brezplačne.

Razen tega zahteva Zemljoradniška zveza: poroto za civilne in kazenske spore; ustanovitev sodišča dobrih ljudi po celi državi, odškodnino vsem, ki so bili po nedolžnem obtoženi, zaprti in obsojeni, nadalje, da se odpravijo cerkvena (v Srbiji) in vojaška sodišča in da se odpravi smrtna kazen.

b) **Policija:** mora skrbeti za osebno in imovinsko varnost, kakor tudi za to, da se izvršujejo predpisi in naredbе državne in samoupravne oblasti. Ta policija je v rokah samoupravnih teles.

Prestopke in zločine preiskuje, zasleduje in spravlja pred sodnije posebna sodnijska policija kot organ pravosodja.

11. **Vojska:** kot ustanova, ki ima služiti izključno le obrambi države pred zunanjimi napadi, mora vojska biti narodna in tako organizirana, da vsled tega ne trpijo niti gospodarski niti moralni interesi naroda.

Vojak je državljan in branilec domovine. Zato Zveza zemljaradnikov zahteva, da se z vojakom tudi tako postopa. Zato se mora z najstrožjimi zakonskimi merami popolnoma iztrebiti: pretepanje, psovanje in uporaba vojaka za oficirska, konjsko-služna in posilna (burši) in druga, za vojaka nedostojna opravila.

Če zunanje prilike ne dovoljujejo, da bi opustili stalni kader, se mora omejiti vpoklicanje in regrutska šola vojnih obveznikov, posebno vaških fantov za časa najvažnejših, najnujnejših poljskih del, kolikor je največ mogoče.

Razen tega Zveza zemljaradnikov zahteva, da služijo vojaški obvezniki svoj rok kolikor mogoče v svoji ožji domovini (Slovenci v Sloveniji).

Dalje Zveza zemljaradnikov zahteva, da se preneha z dosedanjim načinom jemanja komore (rekvizicije), katero mora nabaviti država sama iz lastnih sredstev, končno zahteva popolno odškodnino kmetovalcem za škode, ki jih povzročijo vojska za časa vojaških manevrov ali v vojaškem času.

Drugi del programa natančno obravnava zdravje, prosveto in vero (24. 11. 1921), v tretjem delu pa so določila glede gospodarske in finančne politike (zadrugištvo, zemlja, naseljevanje, gozdarstvo, rudarstvo, vodne sile, lov in ribolov, industrija, trgovina, kredit denar promet).¹¹

16. 3. je bilo v Naši vasi zapisano da naj bi bili Slovenci, Hrvatje in Srbi na zunaj en sam narod; glede stranke je bilo poudarjeno, da ni samo politično, temveč tudi strokovno gibanje kmetov in delavcev, da je cilj stranke zadružna država z gospodarskim parlamentom, notranje pa naj državo sporazumno uredijo plemena. Dva dni za tem je bil ustanovni občni zbor Slovenske zemljaradniške stranke v Celju, ki je razen ene točke sprejel celoten program Zveze srbskih zemljaradnikov. Temeljne organizacijske oblike so postali vaški sveti.¹² Občni zbor je toplo pozdravil HRSS. Zemljaradniki doživljajo vrsto napadov in očitkov. Svoj časopis uporabljajo za svojo obrambo in tudi za napad na druge stranke. V deseti številki odgovarjajo napadom klerikalcev in samostojnežev, češ da je Slovenska zemljaradniška stranka srbska stranka.

»Vsi klerikalni listi in tudi samostojneži hujskajo proti naši stranki s tem, češ, da je naša stranka srbska. Nas ni sram, da se družimo s srbskimi kmeti, dočim se klerikalci in samostojneži družijo s srbsko propalo gospodo, ker so sami tudi propali! Kmalu se bomo družili tudi s hrvaškim seljakom. Vsi trije — Srbi, Hrvati in Slovenci bomo v slogi in delu pognali koritarje v Jugoslaviji k vsem črnim vragom. Potem bo Slovincem donelo srbsko in hrvaško ime sladko na uho! Če pa bodete vi, klerikalci in samostojneži, še dalje hujskali proti nam z besedo »srbski«, vam zapojemo pesmico, da vas bo zeblo v srcu. Slovenski kmet, hrvaški seljak in srbski zemljaradnik pa si podajo roke in preženejo vse špekulante, ki živijo v politiki od besed, a ne od vsakdanjega kruha trde resničnosti.«¹³

Tudi napad hrvaškega »Slobodnega Doma« na stranko in na Novačana so odbili:

»Slobodni dom, glasilo Radićeve HRSS, nas je v svoji številki s 16. 1. in sicer v poročilu o našem prvem zemljaradniškem zboru v Celju, prav strogo in ostro pograbil. Predvsem pravi, da je bil naš urednik Novačan do nedavnega

strastven demokrat. Naš urednik je morda v resnici strastven mož, toda strastven demokrat in sploh demokrat nikoli ni bil. Dokler ni bil urednik Naše vasi, se Novačan ni brigal za politiko, kvečjemu se je šalil z njo. Bil pa je vedno in iskreno in fanatično za Jugoslavijo in bi prijel za vrat samega gospoda Stjepana Radića, če bi bil prepričan, da je gospod Radić sovražnik jugoslovanske ideje kot take. Gospod Radić ima velike zasluge za probujo hrvaškega kmeta in bo gotovo, kakorkoli so ga pregnali demokrati, danes jutri našel način, kako poravnati državi škodljivi srbsko-hrvaški spor, če bodo v Beogradu pametni. Tudi naj vzame gospod Radić na znanje, da mi nismo Srbska zemljoradniška stranka, temveč da smo le slovenski del te stranke, ali pa Slovenska zemljoradniška stranka. Z našim srbstvom lovijo kaline naši klerikalci. Gospod Stjepan Radić, ki je kulturnen mož in izkušen politik, vendar ne bo sumničil slovenske književnike »srbstva«. V prvi številki Naše vasi in sicer v članku »Slovenci in Hrvatje«, smo dovolj jasno poudarili naše stališče napram Hrvatom. Nam Slovencem so Hrvati tako dragi in mili kakor Srbi. Zagreb (brez judov) ravno tako ljubimo kakor Beograd (brez cincarjev).«¹⁴

Kljub sporom in očitkom je Novačan še vedno upal, da bo dobil podporo pri HRSS, ki mu je bila nekam bližja kot Srbska zemljoradniška stranka, za svojo stranko in časopis. Karel Häusler je bil še vedno posrednik med njim in Radićem in sta si še vedno živahno dopisovala:

»Iza moje brzojavke dogodilo se ovo: Radić me pozvao na sastanak za 1/2 5 sati u gostioni Tolović, gdje se medju ostalim imalo razpraviti pitanje, kako da se konkretizira u detalje podpora tvome listu, nakon je istoga dana (27. t. m.) u principu bilo zaključeno, da ti se materialna potpora svakako pružiti ima. Ja sam dugo čekao Radića. On je konačno došao u sedam sati uveče i odmah načeo tvoju stvar pred više prisutnih drugova. Pa, najprije dao je stvari ovaj uvod: Zemljoradnički list Selo počeo je napadati našu stranku. Toga radi mijenja se situacija i zaključak stvoren prije podne. On neće da ide u Celje, bude li tamo Avramović. Neće ništa napisati za Našu vas, dok je list srbske zemljoradničke stranke, te opozivlja svoje obećanje. U to upadne zastupnik Herceg s ovim materialom. Promatrao sam — reče — Novačana na našoj svečanosti u Sokolu. Zurio je tupo u dvoranu, a na nosu sam mu poznao, da nema nikakvog saučešća u prizovu seljačkog veselja i kulturnog očitavanja, kojim je bio samo hladnim svjedokom. Takome se čovjeku ne smije pružiti nikakva potpora, jer je to talenat bez duše.

Odgovorio sam: Dragi Hercože, na tvoju opasku o Novačanovom nosu, imam samo smiješak sažaljenja. Uto će Stipe: »Herceg drži Häuslerju expose. Medjutim, tega ne treba, nego valja reći ovako. Novačan je špekulant. Ne uvijek, ali sa ovom svojom molbom preko Häuslerja. I zato mi njegovu želju ne možemo i nećemo uvažiti. Nego, izvolite vi, Häusleru, saopčiti Novačanu, da se on odbija i time je ova stvar svršena«. Ja sam još primetio: »Ne može biti čovjek bez duše i čovek bez srca za narod, koji je za ta narod odležao duže vremena za svetskoga rata u gradačkoj tamnici, a nekoč je samnom izdavao Sutlu!«

Ovo o tamnici nije nikakav argument — rekoše moji drugovi Pernar, Basičić, Radić i Hercog, a Radić učini polemici kraj opaskom: »Häusler, iz tebe govori Novačanov prijatelj.« Tragikomediya e finita na ovaj način.

Od Pernara morao sam čuti, da si sumnjiv čovjek, koji ljude ocenjuješ, jer da si se hvalio, kako ti je Korošac obećao za list 100.000 kron, ako mu ga prodaš, i još nekoji drugi.

Sada ćeš dakle pamtit, mislim, dok si živ, da od Radića i ovih ljudi i njegove svakdašnje okoline ne tražiš ništa. Ali jedno su pogodili i to stoji! Ovo ni način, kako si se ti izražavao pred njima, da ćeš se ubiti itd... i da ti drugi nude kupovinu za list. Ovo so tvoje stare bedastoće, da ne rekнем nešto krupnije: ne paziš na sredstva. Mislim, da više nikada nećeš ništa forsirati. Svemu je kriv onaj vlak, koji ti je pred nosom odjurio iz Celja. List smesta obustavi, to je najpametnije. Radić možda danas drukčije gleda, već radi nedemokratskih metoda njegovih. Prvo je njegovo obećanje glasilo: javi mu, da može tri broja štampati na naš račun. Nato sam ti brzojavio, i ne sluteč, da će Radić obećanje dano meni za tili čas pogaziti. U jutro si bio čestit i pošten, na veče špekulant, bez duše za narod. Seljaci su sve slušali iz prikrajka i dobacivali primjedbe, koje se ne bi dale reproducirati bez pogibelji za tvoje zdravlje. Ja sam bio dospio u drek, ali je Hercog nešto malo već danas taj drek postrgao. On bi, kaže, iztupio iz stranke, da i to spomenem — kad bi ti našom potporom uspeo. Najviše ti dozvoljava biti naivnim.«¹⁵

Po pismu, ki ga je Karel Häusler poslao 14. 3. 1922, je moralo prejšnje pismo povzročiti pravi vihar pri Novačanu. V tem pismu miri njegov burni temperament in mu razlaga načrte za bodočo ureditev SHS:

»Vrlo mi je drago, da si se umirio. Preporučivši tvoj predlog ja sam imao pred očima interes vlastite stranke. Na žalost, kako u mnogim drugim stvarima, tako ni u ovoj nijesam naišao na shvaćanje. Ne radi se o kompletu nas dvojice, nego o višem interesu SHS, koji smo mi spoznali, u jedinstvu u različnosti, kome već odavno krčimo pristave, u sudjelovanju intelektualaca u borbi seljaka za slobodu. Uzmi poslednji broj »Doma«, pak ćeš videti, da sam postigao neželjeni rezultat. Radić nalazi republikance i zemljoradnike opasnijima od radikalno batinačke vlade...

... SHS bude poput američke unije, samo je sporazumevanje sa srbskima republikancima, zemljoradnicima i ostalim nezadovoljnicima među Srbima. SHS može da bude nešto bar približno slično američki uniji ali i opet istim putem. Unutar vlastite stranke poudarja glavu aristokracije...

... Hoće se jednostavna pokornost seljaka i to se čak glasno traži odzog od takozvanog vodstva. Najedanput ćeš čuti, da sam udario kao grom iz vepra neba, jer neću moći dugo gutati. Naslućujem klevetu i intrigu i oštrim pandje.«¹⁶

Politika HRSS do nove slovenske stranke je bila še vedno sprejemljiva. Nanklonjenost Slovenski zemljoradnički stranki se ni spreminjala iz dneva v dan, temveč iz ure v uro:

»Stojimo pred epohalnim promjenama u Evropi, u kojima treba Slovenci da se snadju, ako jim je mila i draga sloboda. ti si se stavio na čelo seljačkog pokreta u Sloveniji i na tebi leži teret velike odgovornosti. Imam u tebe potpuno poverenje, da ćeš se snaći u zgodama in nezgodama.

Na moje najveće čudo Radić je održao expose o Našoj vasi i Revoluciji na poslednjoj sjednici (25. 3.). Kazao je, da Revolucijom, Našoj vasi i Avtonomistom pukoše kliješte, kojima su Srbi držali Hrvate sa zapada. Za te lično opazio je, da si »vezan« prema Avramoviću, jer si od njega dobio novac za Našu vas.

Anton Novačan ob svoji sohi, ki jo je ustvaril kipar Franc Ahčin (Buenos Aires, 1950)

Ja sam na sve šutio, ja primam ravnodušno sve, čime on mene direktno ili indirektno dira. Kazao je, da su sve ove stvari u Sloveniji zasluga naše stranke . . .

. . . Medjutim u Domu opet tvrdi, da iz svega toga neće biti ništa, jer da seljake opet vade gospoda. Simpatičnije piše o Avtonomisti, u kojeg se naročito uprte oči fiškolčiča Mačeka (bedačeka). Iste one stvari, koje se mogu s pravom zamjeriti Radiću (odlučnu riječ u glavnom odboru ima on, a ne seljaci), zamjera on tebi. Ja se bojim, da će to svršiti uličnom režimu Stjepana Radića, ali dok još ima nade, da se to neće dogoditi, podupirem Radića i radim za stranku.¹⁷

V precepu so ga držali tudi Srbi. Vohuni pri eni in pri drugi stranki so dobro opravljali svojo nalogo. Tako Hrvati kot Srbi so skušali slovensko gibanje priključiti svoji stranki. Obe stranki sta ga obtoževali, da se skuša priključiti nasprotnikom. Zaradi tega so mu odrekli finančno pomoč, ki mu je bila močno potrebna za financiranje strankinega časopisa in za agitatorje, ki so propagirali ideje stranke. Savez Zemljiaradnika mu je 27. 3. 1922 poslal pismo, v katerem mu očita:

»Dobili smo pismo od Oblasnog odbora »Saveza Zemljiaradnika« iz Zagreba, da ste pri povratku iz Beograda svratili u Zagreb i tamo prilikom vodili razgovor sa gospodom Stipom Radićem. Glavni izvršni odbor na svojoj 11. redovnoj

konferenciji povodom toga odlučio je: da vam se sadržina ovog pisma dostavi i da se molite, da date pismenu izjavu u koliko je ova dostava istinita, i po čijem ste ovlašćenju razgovor vodili i u kom je smislu razgovor tekao.«¹⁸

Priložili so mu tudi pismo, datirano 17. 3. 1922 v Zagrebu:

»Glavnom izvršnom odboru Saveza Zemljoradnika u Beogradu:

Na radnoj sjednici Glavnog izvršnog odbora optiran je za člana brat Anton Novačan iz Celja (Slovenija). On je na toj sjednici zatražio potporu za svoj list Naša vas i ta mu je potpora bila obećana, a list bi imao nositi naslov kao glasilo Zemljoradničke stranke. Na povratku iz Beograda zadržao bi brata Novačan u Zagrebu i posjetio je gospoda Radića, te je i od njega tražio potporu na Našu vas. Gospod Stjepan Radić mu je prije podne obećao potporu ali poslije podne dao je stvoriti zaključak, da mu se potpore ne može dati. On je tom prilikom u razgovoru sa Radićem iznio i neke momente iz naše sjednice Glavnog izvršnog odbora, na temelju kojeg iznašanja radiše se ove tendencionalne vijesti u Slobodnem domu.«¹⁹

Po razglasitvi resolucije je Novačan poslao dopis beograjskemu odboru Zemljoradničke stranke, vendar je bila le ta zavrtnjena:

»Primili smo vašu resoluciju, izglasanu na zboru u Celju 19. 3. ove godine i povodom nje Glavni izvršni odbor na svojoj konferenciji od 30. 3. ove godine odlučio je:

1. da je doneta resolucija protivna programu i statutu Saveza Zemljoradnika i da se stoga ne može usvojiti.

2. da se celo ovo pitanje iznese na definitivnu odluku pred punu sjednicu Glavnog izvršnog odbora 20. 5. ove godine, a sada odmah objaviti u »Selu« da je resolucija doneta bez znanja i odobrenja Glavnog izvršnog odbora i da se isti ne prima na sebe nikakvu odgovornost za donošenje te resolucije i njene posledice.«²⁰

14. 4. je vodstvo nove stranke izjavilo, da ni sastavni del Zveze zemljoradnikov, ker je ta monarhistična. Srbi so jim to zelo zamerili in niso želeli, da se Novačan še udeležuje njihovih sestankov:

»Povodom vašega pisma 10. 4. ove godine Glavni izvršni odbor odlučio je, da vas izvesti: da je vaš dolazak na sjednicu Glavnog izvršnog odbora 20. 5. posle svega onoga što se desilo, posve izlišan.«²¹

V 24. številki NAŠE VASI (27. 4. 1922 str. 1) je bila objavljena pomembna novica: ustanovila se je nova stranka, ki naj bi se imenovala Slovenska zemljoradniška republikanska stranka.

SLOVENSKA REPUBLIKANSKA STRANKA

S tem imenom se večina ni strinjala. Na zahtevo prisotnih so odstranili besedo zemljoradniška. S tem naj bi se odstranil očitek, da je to srbska stranka.

23. 4. 1922 se je stranka v Pristavi ob Sotli razglasila za Slovensko republikansko stranko. V resoluciji tega zborovanja so izrekli nezaupnico vsem slovenskim strankam, zlasti SKS, SLS in SSJ, ker niso izpolnile obljub, ki so jih dajale pred volitvami. Stranka je obljubljala, da se bo bojevala z vsemi zakonitim sredstvi za republikansko vladavino, v kateri naj bi imel vsak od treh narodov svojo lastno državo (konfederacijo), vložila je protest proti delitvi Slo-

venije na dva upravna dela,²² poudarila je, da je rešitev slovenskih, hrvaških in srbskih delavcev in malih obrtnikov le v združništvu, da si želi čim tesnejših stikov s HRSS.²³

Navajam resolucijo, ki je bila sprejeta na prvi republikanski manifestaciji v Sloveniji 23. 4. 1922 v Pristavi ob Sotli in objavljena v Naši vasi, št. 24 (27. 4.).

Dosedanji pristaši vseh slovenskih strank, posebno SKS, SLS, SSJ, zbrani dne 23. 4. 1922 na svojem zboru v Pristavi, izjavljamo sledeče:

1. Da izrekamo vsem dosedanjim slovenskim strankam nezaupnico, ker so te stranke s svojim delom pokazale, da niso držale obljub, danih pred volitvami.

2. Da sprejemamo v celoti jožefdanko resolucijo SZS (Srbske zemljoradničke stranke) in jo spolnjudujemo s tem, da se od danes imenuje naša stranka pred vsem svetom SRS.

3. Izjavljamo, da se bomo z vsemi zakonitimi sredstvi, toda z vso odločnostjo, bojevali za republiško vladavino naše države, v kateri naj ima vsak izmed treh narodov, Slovenci, Srbi in Hrvati svojo posebno državnost (v konfederaciji). Zato odločno protestiramo proti nameravani delitvi Slovenije v dva upravna dela.²⁴

4. Izjavljamo, da vidimo rešitev slovenskih, hrvaških in srbskih kmetov in delavcev, kakor tudi malih obrtnikov samo v združnem programu SRS.

5. Izjavljamo, da želimo in hočemo slovensko republikansko zvezo s HRSS, katero s tega našega prvega slovenskega republikanskega shoda toplo pozdravljamo.²⁵

Na pobudo Mahneta je bil za predsednika stranke izvoljen dr. Anton Novačan.

Govorice o nastajanju SRS so se širile že pred njenim nastankom. Jožetu Petriču, uredniku Avtonomista, je slučajno prišlo v roke Novačanovo pismo, namenjeno Albinu Prepeluhu, v katerem ga je verjetno obvestil o svojem namenu. Ob tej priliki mu je dal Petrič nasvet:

»Poročilo v »Slovincu« o ustanovitvi SRS je udarila vodilne kroge SLS kot strela z jasnega! Strah jih je silno! Zato pa ti nikdar ne nastopi s kakšnim kulturno-bojnim programom med kmete, ampak reci:

»Mi spoštujemo in upoštevamo verski čut našega kmečkega ljudstva v polni meri in če hočejo gospodje duhovniki z nami sodelovati, nam bodo vedno dobrodošli. Tako pouči svoje agitatorje in v Naši vasi napiši članek s točkami:

1. da ljudstvo ohrani svojo sveto vero,
2. da ljudstvo ohrani svoj jezik,
3. da ljudstvo ohrani svojo samostojnost.

Smo za federativno republiko eto...

Vero daj na prvo mesto v lepih in spoštljivih izrazih in boš videl, kako kmalu bo pri tebi dr. Korošec!!! Drugega orožja ni proti Slovenski republikanski federaciji kot verski moment. Izvij ga iz rok in ne daj najmanjšega povoda za kak kulturni bojni napad in videl boš čudo! To današnja SLS vidi in se trese! Verjemi mi! In ubogaj me.²⁶

5. 5. 1922 je Anton Novačan dopolnil program SRS z izjavo, da bo stranka ohranila katoliško vero brez trohnobe klerikalizma in ohranila slovenski jezik.

Ta nova stranka je mogla biti nevarna SLS, saj je Korošec 9. 5. poslal k Radiću svojega emisarja, ki ga je poskušal nagovoriti, naj se ne veže z Novača-

nom, ker se bo SLS v kratkem razglasil za Slovensko republikansko stranko in je pripravljena stopiti v blok s HRSS. Mnogo kasneje (25. 1. 1923) so bili klerikalci obdolženi podkupnine:

»Vsi vemo, da so mnogoštevilni pristaši in cele organizacije SLS zahtevale, da bi ta stranka sprejela v svoj program zahtevo po republiki in da bi se imenovala Slovenska ljudska republikanska stranka. Zato so klerikalci v Celju sklicali zbor svojih zaupnikov dne 21. 5. 1922. Na tistem zboru so nekateri pristaši burno ponovili gornje zahteve. Voditelji klerikalcev pa so se hinavsko izvili in proglasili: mi smo monarhisti in republikanci, kakor se komu zljubi! Zdaj pa smo zvedeli zanesljivo tole: Pred tistim zborovanjem v Celju se je mudilo pet klerikalnih penzioniranih ministrov v Beogradu in so tam resno razložili, da je slovensko ljudstvo republikanskega mišljenja. V Beogradu so jim rekli, da bodo črtali penzije vsem petim klerikalnim ministrom, ako se SLS republikanizira. Klerikalci so se tega ustrašili in so dali Beogradu zagotovilo, da bodo republikanizacijo SLS na vsak način preprečili. V Beogradu so neznanim klerosom izplačali tri milijone dinarjev oziroma 12 milijonov kron za bodoče volitve, ki se bodo vršile 18. 3. 1923. Tudi so klerikalci posredovali pri vladi in zahtevali, da naj vlada ustavi prvo republikansko glasilo v Sloveniji »Našo vas«, kar se je tudi zgodilo.«²⁷

Kljub temu je Novačan 12. 5. dosegel sporazum z Radičem in ta je ob tej priliki poslal posebno poslanico. V njej je svetoval, naj Slovenci ustanovijo samostojno republikansko stranko, ki naj bi temeljila »na isti človečanski in kmetijski podlagi kot HRSS«. Obe stranki naj bi bili v stalnih stikih in naj bi odborniki obiskovali obojne seje. Ko bi prišel čas, naj bi se Slovenci in Hrvatje sporazumeli še s programsko sorodno srbsko stranko. »Mi nočemo stanovske kmečke republike, v kateri bi veljal samo kmet vse, drugi pa ničesar. Mi hočemo kmečko narodno republiko, v kateri je kmet prvi in glavni človek, ker je on v večini, ker največ dela in ker najbolj iskreno veruje v boga, toda prav ta in takšen kmet lahko živi v sporazumu in ljubezni najprej z delavci, potem z meščani in z vso ostalo družbo.«²⁸

Novačanovo gibanje se je zdelo nevarno tudi oblasti, ki je 8. 6. prepovedala izdajanje Naše vasi. To je povzročilo ogorčenje med pristaši SRS, doma in tudi v tujini. Moralno ga je podprl tudi Luis Adamič iz Amerike in ga spodbujal k nadaljnjemu delu. Po nekajmesečnem zatišju je začelo izhajati novo glasilo.

REPUBLIKANEC

Glasilo se je imenovalo »REPUBLIKANEC«. Izhajati je začelo 2. 10. 1922. Poleg političnih problemov je v njem obravnaval tudi jezikovne. 7. 12. je predlagal celo reformo slovenskega jezika po načelu, »piši, kot govoriš« (z majhnimi razlikami npr. verovao, išao itd. . .). Njegov časopis je pisan v tem stilu.²⁹

Tudi njegovi pristaši so mu poskušali pisati v tem stilu.³⁰ V prvi številki Republikanca je zapisal, kaj naj republikanstvo v Sloveniji pomeni:

»Ko smo letos na Belo nedeljo³¹ ustanovili SRS, nas je razumelo edino slovensko ljudstvo, kmet in delavec, in nihče drugi. Šolana gospoda iz vseh taborov je udarila na nas, češ, biti slovenski republikanec, to je kakor izdajalec domovine. Strankarska zavist demagoških klerikalcev, ki so se prestrašili za svojo premoč v Sloveniji, obup tonečih samostojnežev, lastna razkosanost po-

lica-socialistov, da ne govorimo o dveh gosposkih strankah, o demokratih in narodnih socialistih, vse te strankarske strasti so storile svoje, da nas je nazadnje sama vlada prijela, trdo prijela in poskusila vreči slovenski republikanski pokret ob tla. Vsi veste, kaj se je zgodilo! Ustavili so nam Našo vas, prepovedali nam javne shode, zasledovali so po žandarjih vsak naš korak, toda uničiti nas niso mogli. Naš pokret se je okrepil, se je razširil in namen našega novega glasila je, da se poglobimo in mu damo vsebino, ki ne bo nič drugega nego volja ljudstva.

Svobodne misli ni mogoče uničiti. Napačno umevanje našega gibanja je dokaz, da vse slovenske stranke delajo proti volji ljudstva. Klerikalci imajo lep namen, da ostanejo na vse večne čase nadležni varuhi in lažnjivi glasniki Slovenije.

Samostojneži so prestregli srčno kri slovenskega kmeta, toda namesto v kelih zlat, natočili so jo v korite sebičnosti. Socialisti so bili in so še vladi dobrodošel policaj, ki s svetimi načeli socializma goni delavstvo v vročino proletarskih idealov, skrivaj na hrbtu pa drži votlo dlan, v katero pade Pašičev bakšiš. Narodni socialisti pa so stranka brez živega programa in se prav dobro počutijo v naročju velikih bank, oni niso ne hladni, niso vroči, zato jih bo ljudstvo »povegralo« kakor star denar. In demokrati? Vemo, vemo — bog z njimi! Tako je današnja Slovenija v svojih uživajočih vrhovih nekulturna in zaostala, brez ideala in reproduktivna, v nižavah pa se mučijo široke plasti kmetov in delavcev v črnem vsakdanjem delu, plačujejo davke, molijo in kolnejo in čakajo na svojega odrešenika.«³²

Razloženo je tudi načelo federacije:

»... Zato lahko vsak slovenski človek lahko in nas razume, da je edina pametna in tudi edina mogoča ureditev Jugoslavije na načelu federacije, to je, da je vsak izmed štirih jugoslovanskih narodov gospodar v svoji lastni hiši, a vsi skupaj velika mednarodna enota, ki v nemotenem kulturnem in gospodarskem razvoju doprinaša uspehe svojega dela in svojih sposobnosti na oltar celokupnega človeštva. Zakaj še ni v Jugoslaviji Bolgarov? Zakaj lahko Nemci na Koroškem nasilno preganjajo naš jezik, zakaj Italijani naše Primorce kani-balsko mučijo? Zato, ker pri nas doma ni pameti, ker je pri nas vse le boj za vlado in korita! Beograd namesto da bi vodil, hoče samo vladati! Zato še ni Bolgarov v veliki zajednici južnih Slovanov. Bolgari pa bodo z nami le takrat, ako uvidijo, da je pri nas doma sporazum med brati, in da je v pravici tisti sloj, ki je in ostane steber visoke velike skupnosti, to je kmet. In verjemite mi, ko se to zgodi, ne bodo več Nemci pretepali naših duhovnikov na Koroškem, ako oznanjajo božjo besedo v našem jeziku, a bahati Italijani v Primorju ne več vlivali našim ljudem ricinusovega olja v trebuhe!«³³

Razložena je tudi razlika med federacijo in avtonomijo:

»Federacija je zveza: Vas štirih gospodarjev. Vsak zase v svojem domu gospodar, vsi so pa vaščani ene vasi, ki se imenuje recimo Jugoslavija. Slovenec na svojem, Hrvat na svojem, Srb na svojem, Bolgar na svojem, skupaj pa eno, kadar skoči na nas Madžar, Turek, Nemeč ali Italijan. To je federativna Jugoslavija.

Klerikalci ropotajo z avtonomijo. To je megljena beseda, kakor velik svinjski lonec, v katerega lahko namečete, kar vam drago. Tudi občine so avtonomija, pa jih vendarle nakuri vsak okrajni. Klerikalci razumejo pod avtonomijo

deželni zbor, kakor so bili deželni zbori pod staro Avstrijo, ki so se gibali v okviru dunajskega »Rahmengetze«. Jugoslavija bo ali centralistična ali federativna država. Centralizem se krha, živila federacija.«³⁴

V nadaljevanju piše tudi o sporazumu med Hrvati in Srbi, ki naj bi ugodno vplival na Slovence.³⁵

Časopis je bil dobro sprejet, vendar Novačan še vedno ni mogel preboleti svojega prejšnjega glasila — Naše vasi. To glasilo naj bi bilo protizakonito ustavljeno. O tem je napisal bivši predsednik vlade Stojan Protić celo članek.³⁶ Z njegovo politiko in z njim samim pa niso bili vsi zadovoljni. Padla je vrsta očitkov:

1. Liste ne sprejmemo. Oni, ki so Našo vas plačevali, se jezijo in pravijo »nafarbal so nas« ter gnjavijo mene.

2. V vrstah bivših dobrih republikancev je začelo prevladovati mnenje, da je SRS nastala deloma zaradi razprtij med Pucljem in Novačanom, deloma pa zaradi častihlepnosti političnega pustolova Novačana, ki hoče v njej doseči, česar drugje ni mogel. Možje, resni republikanci, vplivali so na mene, naj Novačana »dalje nazaj postavimo«. Vsi so za resno republikansko stranko, nočejo pa biti borci za morebitno Novačanovo kaprico.

3. Uvidevam, da pod režimom, kakršen je današnji v stranki, mora ob gotovem času zavladati v njej absolutizem ene same osebe ali pa gotove skupine ljudi, eto zašto:

a) Glasilo stranke je last ene same osebe. Pridemo li kdaj s to osebo v nasprotje, moramo se pokoriti njeni volji, sicer postanemo »črez noč mutasti psi«. Govora o narodnih suverenih tu ne mora biti.

b) Istotako je v takih razmerah čez strankino premoženje le ena oseba absoluten gospodar, katera naravno, posluje brez kontrole in so vsi drugi od nje odvisni.

Razen tega krožijo o tebi razne govorice, na katere pa ni polagati toliko važnosti, ker bodo menda prenehale, kakor hitro postaneš zakonski mož...

... Mi moramo ostati neznatna Novačanova stranka, čeravno bi lahko postali v kratkem času mogočna SRS. Treba drugačne taktike. Kako in zakaj? Naše ljudstvo je mnenja, da kdor se bori s politiko, nima namena delati za ljudstvo, marveč za sebe. Tembolj je to mnenje dobilo tal sedaj, ko so že vse stranke bile v vladi, pa nič napravile, zlasti ako so nas samostojni nafarbal. Zato je treba dati ljudstvu nekake garancije, v katerih se bo videlo, da tu egoizma in prevare nema.

Ti lepo poroči pl. Jelačićevo, da si ustvariš lastno ognjišče, potem pa gromi, udarjaj in tolči po vseh, ki so nam napoti — a ne kandidiraj pri prvih volitvah. Čim bolj boš skromen ti sam, toliko bolj bomo skrbeli mi drugi, da boš v doglednem času doživel triumf, kakršnega še ni imel noben Slovenec od začetka sveta pa do danes. Ti imaš še čas, le se ne preuraniti...³⁷

PRIPRAVA NA VOLITVE 18. 3. 1923

Že takoj po novem letu 1923 so različne stranke pohitele s postavljanjem kandidatur. Malo bolj pa se je zapletla postavitve kandidatur pri SRS. 7. 1. 1923 je bila sklicana seja Glavnega odbora v gostilni Krona v Celju. Povabljen je bil tudi Stjepan Radić, vendar pa sta prišla namesto njega dva poslanca nje-

gove stranke — dr. Pernar, advokat iz Zagreba, in kmet Robić. Vodstvo SRS ga je še 4. 1. toplo pozdravljalo:

»Ko stopaš prvič na slovenska tla kot gost SRS, kmetov in delavcev, znaj, ti veliki graditelj in bojevnik za kmečke pravice, da ti trepeče nasproti tisoč in tisoč src naših slovenskih kmetov brez razlike strank.«³⁸

Oba poslanca sta Radića opravičila z izgovorom, da je bolan. Prišli so tudi odborniki in zaupniki iz cele Slovenije. Zbralo se jih je okoli 1000. Prišla je policija in zborovanje prepovedala.

Poslanec Pernar je odprl javni shod in govoril o preganjanju republikanske stranke. Zborovanje se je uspešno nadaljevalo v gostilni gospoda Pristovška na Spodnji Hudinji, seveda pod nadzorstvom policije. Prisotnih je bilo okoli 120 zaupnikov in odbornikov. Postavili so kandidatno listo. Bila sta dva predloga:

1) Nosilstvo republikanske stranke na Štajerskem naj prevzame predsednik HRSS Stjepan Radić, toda le pod pogojem, da prevzamejo Hrvati enega slovenskega republikanca kot nosilca liste HRSS na Hrvaškem.

2) SRS naj ostane s svojimi kandidati v Sloveniji, Hrvati pa na Hrvaškem.

Pernar je predlagal, naj pridejo odborniki SRS v Zagreb, kjer naj postavijo skupno kandidaturno listo za celo Slovenijo. Nosilec republikanske liste v Sloveniji naj bi bil za Štajersko Radić, dr. Maček ali župnik Skrinjar pa za Kranjsko. Če bi bila izvoljena, bi se oba odpovedala mandatu v korist SRS. Vendar o slovenskih nosilcih hrvaških republikanskih list na Hrvaškem ni hotel nič slišati. Novačan je bil proti uvedbi te kandidature. Dejal je:

»Verujemo Radiću in smo z vso dušo za njegovo idejo, toda politika je politika!«³⁹

Zavzemal se je za samostojnost SRS. To je Radićevega poslanca močno užalilo in je odšel. Zaradi takšnega stališča so ga grajali njegovi prijatelji iz Hrvaške. Lupret Pavao je pisal:

»... Nemalo me je začudilo rezultat zborovanja SRS na 7. 1. 1923 u Celju (mislim svršetak s dr. Pernarom), a još više me je začudio vaš istup proti Radića u Republikancu od 11. 1. i mislio sam si to neće biti dobro, ali pošto u Slobodnom Domu od 14. 1. nije bilo donešeno ništa o tome, mislio sam, da se je stvar popravila.

Nisam vam htio odmah odgovoriti, da li primam ili ne, dužnost kao član biračkog odbora, jer sam čekao, kako će se svršiti vaš sukob sa Radićem, i opet što sam sazvao pouzdan sastanak glavnog biračkog odbora kao i zamjenika u Mariboru. Sastanak sam sazvao po pismenom pozivom i te sam pozive vlastno-ročno razdjelio osobama, za koje pouzdano znam, da su republikanci i da će glasovati za SRS. Pozvao sam ih tačno 17, a odzvalo se je samo njih trojica. Dakle, kako vidite, ni vrag se ne osudi biti javno republikanac, pa je teško raditi s ovakvim ljudima. Nato sam mislio za glavni birački odbor, da budemo sami Hrvati, jer nas ovdje ima nekoliko, što su Hrvati odklonuli s razloga: prvo što ste vi u Republikancu od 11. 1. napisali:

»Svak na svom i po svojem, znači da se niko ne mješa u slovenske stvari, a drugo, baš smo juče dobili Slobodni dom od 21. 1. u kojem Radić doslovce veli: »Dr. Anton Novačan nema više nikakve veze sa HRSS. Stoga dakle razloga i ja kao dosljedan član HRSS isto ne mogu primiti te dužnosti, što vam do znanja stavljam, da pravodobno pobrinete sami...«⁴⁰

Stranka je potem postavila za svojega kandidata dr. Novačana in ta je 1. 3. zapisal v svojem žargonu:

»Jaz Radića visoko cenim, toda nočem, da bi Radić bil moj vladar, jaz pa njegov lakaj. Zveza s Hrvati da in vedno, pod jarem pa nikdar in nikomur več, tudi pod Hrvatski jarem ne!«⁴¹

V volilnem razglasu, ki ga je stranka izdala 8. 3. 1923, je zahteval politično, gospodarsko in kulturno svobodo slovenskega naroda, popolno suverenost slovenskega naroda, revizijo ustave in zvezno republiko Jugoslavijo.⁴² Ob uveljavitvi načela federacije bi Slovenija postala ena izmed zveznih držav oziroma republika Slovenija postane:

1. samostojna država in republika, ki s hrvatsko, srbsko in bolgarsko republiko tvori državno zvezo, kakor je Severnoameriška unija ali pa švicarska federativna republika,

2. kot samostojna država ima Slovenija doma svojo upravo, torej svoje finance, svojo žandarmerijo, svoje sodstvo, svojo davčno upravo, skratka, taka Slovenija je doma država za sebe s svojim državnim zborom neodvisna od Zagreba in Beograda in vezana na Hrvate in Srbe kot enakopravni državni del Velike federativne Jugoslavije!

3. skupne zadeve so:

— vojaštvo, toda le skupni generalni štab in skupno vojno ministrstvo, drugače pa bodo naši fantje služili doma v popolnoma slovenskih polkih. Če pa kak polk prestavijo, po potrebi službe, tedaj pa mora biti ves polk skupaj, ne pa, da bi jih razdrobili, pet v Makedonijo, deset v Dalmacijo itd . . . , kakor to delajo sedaj. Tudi ne bo vojaška služba militaristična, ampak bo vladal sistem milice: vsak mora biti sposoben za obrambo domovine ne samo kot boritelj — vojak, ampak tudi kot zaveden državljan;

— zunanja služba, ker ne gre, da bi imela slovenska država svoje konzule, hrvatska svoje itd . . . Ampak skupna zunanja služba mora biti pravična, to je, po sporazumno ugotovljenem ključu mora biti toliko in toliko Slovencev, toliko in toliko Hrvatov, ne pa samo Srbi, kakor je to danes;

— skupne so tudi finance, pa samo v skupnih zadevah;

— skupen denar, namreč ena vrsta bankovcev, pa s čisto slovenskim, s čisto hrvatskim in s čisto bolgarskim besedilom in po ključu;

— trgovske pogodbe s tujimi državami sklepamo skupno, carinske službe in tarife so enotne.

4. Skupen nam je tudi predsednik Velike federativne Jugoslavije. Sporazumemo pa se tako, da bo predsednik republike izvoljen po turnusu, to je eno razdobje Slovenec, drugo Hrvat, tretje Srb, četrto Bolgar!⁴³

Novačan si je pridobil vrsto agitatorjev, ki so pripravljali shode in propagirali SRS. V začetku leta 1923 je SRS izgubila vrsto svojih pristašev med delavci. O enem izmed njih piše Mihael Borovinšek, ko obvešča Novačana o svojem uspehu pri pridobivanju novih članov:

»Naznanim ti nekaj od mojega potovanja z dne 25. t. m., da sem bil ta dan v Rajhenburgu,⁴⁴ pri več takih, ki so mi takoj pritrdili za našo stranko, bil sem tudi pri Pavloviču. Imel sem daljši razgovor z njim, ga skušal na vse strani, če ne bi bil morebiti kakšen vohun od Samostojne nastavljen, to je bila moja misel, ali pa kakor sem razvidel, bo trden ostal, ker se je sam izrekel, kar enkrat reče, tudi ostane. Potem sem šel tja v Rajhenburg, do Hočevarja, tam

sem pač na slab uspeh naletel, namreč da se nam je Hočevar na vsezadnje izkujal, kakor mu je rekel, da on ne more v naši stranki kandidirati, ker da mu njegov stav kot delavec tega ne dopusti, da bi on v njemu nasprotni stranki kandidiral. Jaz sem mu zatrjeval, da smo to vsi ena kmetско-delavska stranka. On pa je trdil, da ne, da so osnovali v Ljubljani svojo delavsko stranko, v tem so zapopadeni po mojem mnenju komunisti in troje sorte socialistov, vsi skupaj torej Enotna delavska stranka, ter so bili delegati od te nove stranke v Beogradu in so dobili koncesijo, da smejo samostojno nastopati in jaz sem na to pripomnil, da smo potem mi razcepljeni v dve stranke.⁴⁵ On pa pravi, že prav, ali pa ta nova delavska stranka nam kot republikancem ne misli delati nikakvih ovir na Štajerskem, kar pa jaz ne verjamem, če se enkrat reče posebej, potem smo ločeni in nam je potemtakem tudi volilni okraj Laški trg izgubljen, ker tja spadajo Trbovlje in Hrastnik, kjer je delavcev največ. In ko bodo trboveljski delavci zvedeli, kaj je na Kranjskem, bodo pristopili sami tja ali pa če še pride od tam kdo agitirati od one strani, kar se lahko pričakuje, potem pa še poprej in to je skoraj kar gvišno, da nam je po tem Laški trg izgubljen. Edino, kar mi Hočevar trdi je, da je mogoč kompromis z nami, kar so tudi v Ljubljani po volji in mi je tudi rekel, da so tudi bliže tebi tozadevno, pa si kompromis odklonil.

Jaz pa ti predlagam tole: ti veš za imena tistih, ki so bili pri tebi zaradi kompromisa, da jim takoj pišeš, da mi kot republikanci kompromis vzamemo, drugače izgubljam, ter da se mora zaradi vpliva tudi na delavce naš list Republikanec takole glasiti: »Republikanec, glasilo Slovenske kmetско-delavske republikanske stranke«. Kompromis pa napravi brž ko bo mogoče.«⁴⁶

Novonastalo situacijo je pojasnil sam Hočevar:

»Kakor ti je zagotovo znano, je prišlo dne 21. 1. v Ljubljani do sporazuma in ustanovitve stranke delovnega ljudstva. Kot delavec sem primoran odstopiti kandidacijo SRS meni poverjeno 20. 1. na sestanku v Zidanem mostu. Vzrok je ta: Kočevje in Radovljica sta industrijska okraja. Nastop proti delavskemu kandidatu ravno v teh krajih mi moj stan in moja dolžnost do delovanja ljudstva ne dopušča.

Moj načrt je bil, da bi se ustanovila kmečko-delavska stranka, in da bi se kmet in delavec združila v tesnejše stike, ker sta oba enako izkoriščana in tako s skupno močjo, z ramo ob rami prišla do svojih pravic in do zmage. Jaz sem to v začetku videl v tvoji osebi moža istega mnenja, toda sam si že večkrat izrazil, delavci naj imajo svoje, torej skupnega nič. Tu sva imela nasprotna naziranja. Pa tudi to me ne bi pripeljalo, da se odrečem sodelovanju pri volitvah. Ko pa sem opazil, da ti mene odrivaš le v industrijske kraje in me hočeš izbiti, da bi vplival na delavstvo, za volilno okrožje v tvoj prid.

Torej moj podpis kot izjava na dan 20. 1. je neveljaven. In moje sodelovanje v SRS pri volitvah, je mogoče le v slučaju sporazuma med obema strankama, vsaj na Kranjskem...«⁴⁷

V nedeljo 13. 3. 1923 je bil v Brežicah napovedan shod Stjepana Radića, vendar ga ni bilo. O tem piše M. Borovinšek:

»... To se boš pač nasmejale. Bil je napovedan shod Radića samega, da pride ta dan v Brežice, prišlo pa je veliko novega ljudstva, pa tudi zelo veliko Hrvatov v svojih narodnih nošah. Ali Radića pa ni bilo, slišal sem od ljudi,

da so mu oblasti zabranile na vlak proti Brežicam. Njegovi pristaši v svojih nošah so ga že vsi čakali s hrvaškimi zastavami, a Radića ni in ga ne bo, ker na vlak ne sme.

In tako sem jaz imel priliko z mojo agitacijo,⁴⁸ ki je bila tako izvrstna, da do sedaj še ne ena tako, imel sem govore v grupah, javno ne ali pa z zelo dobrim uspehom. Druge stranke so bile v mestu, a Radić bi imel na kolodvoru, pa ni bilo nič!

Bilo pa je vse v bajonetih, kakor bi najgršega razbojnika pričakovali. Zandarjev vse rudeče, policija, vladni komisar Osojnik in več takih špiceljnov, ki jih osebno poznam. To je bila svoboda naroda.⁴⁹

Stjepan Radić je postavil na Štajerskem samostojno kandidaturo HRSS. Z Novačanom ni hotel več sodelovati. Poleg spora glede kandidature na Štajerskem je bilo med njima še vrsta drugih nerešenih vprašanj. Novačan se tudi ni strinjal z Radićevim načrtom, da bi od Slovenije trgali Prekmurje in menda tudi ormoški okraj in ptujski okraj ter ga zedinili s Hrvaško. To naj bi bila poglavitna zahteva zagrebških kapitalistov, ki bi 1. radi imeli direktno zvezo z Avstrijo, 2. pohlevne kulije iz vrst naših kmetov, k bi zagrebškemu kapitalu poceni delali in rabotali.⁵⁰

Nadalje piše v Republikancu:

»Zato ne morem in ne bom nikoli dopustil, da bi trgali kos slovenske zemlje, živo meso od živega mesa, in ga s politično premočjo vezali na Hrvaško. Kaj bi Hrvatje rekli, če bi mi Slovenci hoteli jemati hrvaški deželi hrvaško Zagorje, ki je itak skoro še slovensko? Zato je pametno, da mi prebivalci Slovenije mislimo tudi s svojo glavo, kadar hočemo kot federalisti in republikanci dihati na lastna pljuča. Jaz sem kmečki fant, s pravim vaškim ponosom, kot pisatelj in proletarec iz delavskih predmestij Prage, Münchena, Pariza in Moskve... Jaz ljubim to »našo vas«, kadar se veseli in kadar trpi, kadar je srečna na rodni grudi in kadar se seli v delavska predmestja in mračne rudnike ali v pomorne fabrike Westfalije in čez daljni ocean v Ameriko...⁵¹

Glavne liste za marčne volitve 1923 v Sloveniji so postavili:

1. Za volilno okrožje Maribor — Celje: JDS, SLS, SRS, SKS, SSDL, nemška stranka, HRSS, SSJ, NSS, NRS.

2. Za volilno okrožje Ljubljana — Novo mesto: SLS, SKS, Šušteršičeva stranka, NSS, JDS, SSDL, NRS, SSJ.

3. Za Ljubljano: SLS, NSS, SSDL, JDS (napredni blok) in Šušteršičeva stranka.

18. 3. 1923 so prišle volitve, ki pa so bile za Novačanovo Slovensko republikansko stranko usodne. Prepričljivo je zmagala SLS z voditeljem Antonom Korošcem (od 26 mandatov jih je dobila 21), JDS (1), SKS (1), HRSS (2), Nemci (1). SRS ni dobila nobenega mandata (1461 glasov — 0,8 %) in je na volitvah propadla.⁵² Tudi list Republikanec je prenehal izhajati. Tako je izšlo samo 16 števil. S tem je bilo konec Novačanovega republikanstva.⁵³

OPOMBE

¹ Napisal je Velejo, izdano v Ljubljani 1921; Celjsko kroniko I.; Hermana Celjskega, Ljubljana 1928 (II. del: Friderik Celjski in III. del: Urh Celjski, sta ostala nedokončana); Janez Goligleb.

² Karlo Häusler je bil član tako imenovanega »zagrebškega kroga« literarnega dela nacionalno in jugoslovansko usmerjenega hrvaškega dijaštva (Juraj Demetrovič, Ljubo Wiesner, Ivan N. Novak idr.). Tudi pozneje, kot študent prava v Pragi, med prvo svetovno vojno in po njej je Novačan vzdrževal tesnejše stike s tem krogom in se štel za zastopnika Slovencev v njihovih in v skupnih prizadevanjih. Z Ljubo Wiesnerjem, Antonom Gustavom Matošem in Karlom Häuslerjem je sodeloval pri ustanovitvi dveh glasil: *Sotla* (1908) in kasneje tudi *Grčca* (1917).

³ Karel Häusler: Pismo A. Novačanu. *Križevci* 4. 5. 1921; 13/63.

⁴ Karlo Häusler: Pismo A. Novačanu. *Križevci* 7. 5. 1921; 13/63.

⁵ Karlo Häusler: Pismo A. Novačanu. *Križevci* 27. 5. 1921; 13/63.

⁶ Gl. op. 5.

⁷ Karlo Häusler: Pismo A. Novačanu. *Križevci* 30. 5. 1921; 13/63.

⁸ Karlo Häusler: Pismo A. Novačanu. *Križevci* 5. 6. 1921; 13/63.

⁹ Metod Mikuž: *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917—1941*. Mladinska knjiga 1965, str. 224—225.

¹⁰ NAŠA VAS: letnik II, št. 8, 5. 1. 1922, str. 2.

¹¹ NAŠA VAS: letnik I, št. 2 (Celje 17. 11. 1921),

NAŠA VAS: letnik I, št. 3 (Celje 24. 11. 1921),

NAŠA VAS: letnik I, št. 4 (Celje 1. 12. 1922).

¹² Metod Mikuž: *Oris* ..., str. 224—225.

¹³ NAŠA VAS: letnik II, št. 10, Celje 17. 1. 1922, str. 3.

¹⁴ Gl. op. 13.

¹⁵ Karlo Häusler: Pismo A. Novačanu. Zagreb 28. 2. 1922; 13/63.

¹⁶ Karlo Häusler: Pismo A. Novačanu. Zagreb 14. 3. 1922; 13/63.

¹⁷ Karlo Häusler: Pismo A. Novačanu. Zagreb 11. 4. 1922; 13/63.

¹⁸ Pismo Saveza Zemljoradnika, Beograd 27. 3. 1922; 13/63.

¹⁹ Priloga pisma pod op. 18.

²⁰ Pismo Saveza Zemljoradnika, Beograd 1. 4. 1922; 13/63.

²¹ Pismo Saveza Zemljoradnika, Beograd 13. 5. 1922; 13/63.

²² Slovenija naj bi bila razdeljena na dva okraja: na Ljubljanskega in Mariborskega (z mesti Celje, Ptuj, Maribor). Ta dva okraja naj bi zajemala večino Slovenije. Del naj bi pripadal Varaždinskemu okraju (Prekmurje), del pa naj bi se priključil Zagrebškemu okraju.

²³ Metod Mikuž: *Oris* ..., str. 225.

²⁴ Gl. op. 23 (v NAŠI VASI: letnik II, št. 24; Celje 27. 4. 1922, str. 1).

²⁵ NAŠA VAS: Letnik II, št. 24, Celje 27. 4. 1922, str. 1.

²⁶ Jože Petrič: Pismo A. Novačanu, 21. 4. (1922?); 13/63.

²⁷ REPUBLIKANEC: Letnik II, št. 9 (25. 1. 1923), str. 2.

²⁸ Gl. op. 27.

²⁹ Metod Mikuž: *Oris* ..., str. 225—226.

³⁰ To je razvidno iz njegove korespondence.

³¹ 22. 4. 1922 v Pristavi ob Sotli.

³² REPUBLIKANEC: Letnik I, št. 1, Celje 2. 12. 1922), str. 1.

³³ Gl. op. 32.

³⁴ Gl. op. 32.

³⁵ Gl. op. 32, str. 2.

³⁶ REPUBLIKANEC: Letnik II, št. 3 (14. 12. 1922), str. 3.

³⁷ Marko Keleminar: Pismo A. Novačanu. Središče 20. 10. 1922; 13/63.

³⁸ REPUBLIKANEC: Letnik II, št. 6 (Celje, 4. 1. 1923), str. 1.

³⁹ REPUBLIKANEC: Letnik II, št. 7 (Celje, 11. 1. 1923), str. 1.

⁴⁰ Lupret Pavao: Pismo A. Novačanu. Studenci, 23. 2. 1923; 13/63.

⁴¹ REPUBLIKANEC: Letnik II, št. 11 (8. 2. 1923), str. 1.

⁴² Gl. op. 41.

⁴³ Gl. op. 41.

⁴⁴ Rajhenburg — Brestanica.

⁴⁵ 10. 12. 1922 je bila ustanovljena Zveza neodvisnih strokovnih organizacij za Slovenijo (komunistična); ta je 13. 1. predlagala Beogradu, naj bi imeli konferenco, ki bi združila vse neodvisne strokovne organizacije. Ta konferenca je bila od 27.—29. 1. v Beogradu in velja kot prvi kongres Centralnog radničkog sindikalnog odbora Jugoslavije, kjer so bili zastopani tudi Slovenci. V resoluciji je rečeno, da je to prva konferenca po štirih letih, ki nalaga boj za združevalno in zborovalno svobodo, boj za popoln zakon o zaščiti delavca itd... Metod Mikuž : Oris... str. 242.

⁴⁶ Mihael Borovinšek : Pismo A. Novačanu. Ravne, 26. 1. 1923; 13/63.

⁴⁷ Franc Hočevar : Pismo A. Novačanu. Rajhenburg. 26. 1. 1923; 13/63.

⁴⁸ Shod v Artičah pri Brežicah.

⁴⁹ Mihael Borovinšek : Pismo A. Novačanu. Ravne, 13. 3. 1923; 13/63.

⁵⁰ REPUBLIKANEC. Letnik II, št. 14 (Celje 1. 3. 1922), str. 1.

⁵¹ Gl. op. 50.

⁵² Metod Mikuž : Oris... str. 251.

⁵³ Zadnja številka Republikanca je izšla 15. 3. 1923.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

1. Anton Novačan : Avtobiografija. (Nedatirano pismo Janku Šebingerju, po 22. 7. 1926; original hrani knjižnica Edvarda Kardelja v Celju pod sign. Ms 92, fotokopije pa hrani Univerzitetna knjižnica v Mariboru pod sign. Ms. 269).
2. Anton Novačan : Pisma. Hrani jih NUK pod sign. 13/63.
3. Anton Novačan : Korespondenca, 18 map (od 1—18), urejene po abecednem redu pod sign. 13/63, hrani jih NUK.

Časopisni viri

1. NAŠA VAS, Glasilo Zemljoradniške stranke Slovenije, letnik I—II od 10. 11. 1921 do 8. 6. 1922 (30 številk).
2. REPUBLIKANEC. Glasilo SRS, letnik I—II (1922—1923); 16 številk.

Literatura

1. Metod Mikuž : Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji. Mladinska knjiga, Ljubljana 1955.
2. Josip Vidmar : Obrazi. Ljubljana DZS 1979.
3. Tine Debeljak : Vrednote II. Buenos Aires 1954.

JANEZ CVIRN

SLOVENSKA BOL

(Novačanovo pismo iz leta 1911)

Po vrnitvi iz Pariza v poletnih mesecih 1911 se je mladi Anton Novačan zatekel v samoto bizeljskega gradu. Tu se je spoznal z družino Balon¹ in njihovimi sorodniki Morocuttiji², ki so skoraj vsako leto preživljali počitnice na Bizeljskem.³ Ivanka Balon (poročena Lipold) je v rokopisni kroniki družine Lipold srečanje z Novačanom opisala takole: »V počitnicah l. 1911 je zabredel v našo veselo tovarišijo pisatelj Anton Novačan. Preživljal je počitnice na samotni pristavi Bizeljskega gradu, spoznali smo ga pa na neki zabavi v Šempetru. Prišel je k nam in ostal nekaj dni pri nas. Menda od rojstva obremenjen s težko naravo, se je zagrnil v svojo, za nas mlade, naravne ljudi, nesprejemljivo filozofijo in rad negiral vse, kar se je nam zdravim zdelo življenja vredno in lepo. Ni nam kvaril našega razpoloženja, sprejeli smo ga medse, takega, kot je bil, in on se je, kot je bilo videti, med nami kar dobro počutil.«⁴ Decembra 1911 je Novačan iz Münchna (tja je odšel jeseni 1911) pisal Ivanki Balon daljše pismo, iz katerega je po njenih besedah »vidno naše počitniško razpoloženje, obenem pa iz njega odsevajo naše težke politične prilike, ko so Nemci mobilizirali vse, tudi svoje kulturne sile, da bi nas raznarodili.«⁵ Ivanka Lipold je Novačanovo pismo v celoti navedla v rokopisni kroniki družine Lipold. Vendar pa v obsežni zapuščini družine Lipold, ki jo je po smrti Ivanke Lipold dobil Pokrajinski muzej v Celju,⁶ ne najdemo originalnega Novačanovega pisma. Ali je pismo sploh še ohranjeno ali se nahaja v kakšnih drugih rokah, nisem mogel ugotoviti. Zato ga navajam le po prepisu, ki pa se, glede na vestnost Ivanke Lipold pri pisanju kronike, skoraj gotovo v ničemer ne razlikuje od originala.⁷

Čenjena gospodična!

Moje pismo Vas najde še menda v Mariboru, na vsak način pa ga sprejmete prej ali pozneje, tega se ne bojim. Oprostiti se pa moram, da Vam pišem pismo. Veste, človek v tujini se rad izblebeta v materinem jeziku, ko mesece in mesece nima priložnosti, da bi nekoliko kramljal. Zato pišem Vam, ki ste

edina Slovenka iz tiste vesele ali nevesele počitniške družbe, ki si je preganjala dolgčas tam ob kalni Sotli. Spomini so zmerom lepi in domišljija jih pozlati, jaz jih še razširim v samotnih urah v vse mogoče daljne doslednosti. Bože moj, kako lepo je bilo Vam, kako tesno meni, tiste dni, ko sem se prostovoljno zaprl v kletko »prirode«, jaz revolucionar, jaz zanikovalec vsega, kar je Vas navduševalo, dajalo Vam užitka, Vam dobrim, skladnim ljudem, ki nosite v sebi vsak svoj svet, meni že davno tuj, morda sovražen. In glejte, kako se maščuje čas; želim si nazaj tiste dni, ne v okvirju tedanjih misli, le zato si jih želim, da bi spet nekoliko počival — ne da bi zopet živel v tistem viharnem vrenju med divno narodo. Vem danes tukaj, da sem bil močan takrat, ko sem mislil na romantično smrt, danes pa sem slab, ker šumi krog mene tuja kultura, tisoč malenkosti velikomestnega življenja mi jemlje vsako navdušenje za prihodnost, živim le nazaj v »ressentiments«, v občutkih nazaj, iz minulih dni črпам življenjskih pozitivov. Zdi se mi, da je to splošen življenjski aksiom ter da se dogaja drugim ljudem ravno tako. Tem bolj: Kdor ne najde opore v nadah, poišči jih v svetlih trenutkih najbližje preteklosti.

Najbrž ste se Vi začudili v Mariboru, da sem v Münchenu. Kaj boste rekli ko Vam pišem iz Moskve? Rezoniram tako: (le recite, če nimam prav!): Dokler si mlad, iskusi sveta, kolikor mogoče, strokovni študij lahko opravljaš povsod, življenjski pogoji za študente so povsod isti, toraj v svet učit se življenja (čemu?)! Prago poznam in ljudi tamkaj tudi, kaj bi v Pragi? Monakovo me je že od nekdaj zanimalo, med Nemci še nikoli živel nisem, srce umetnosti je tukaj, kozmopolitsko obiležje ima, ne obsojajte me toraj pustolovstva! Tukaj sem se naučil, da Nemcev ne podcenjujem več, vedel bom pozneje v domovini, kako z Nemci! Spoznal sem tudi, da so Nemci daleč za Francozi, da so takšni in takšni ne, kaj bi našteval! Nobeden francoski pisatelj ne bi na priliko mogel napisati pod pretvezo umetniškega nagona knjigo à la Bartsch »Das deutsche Leid«, če bi Francozi imeli v oblasti narod, kot smo Slovenci. Čital sem to knjigo, napisal kritiko, pa jo zopet raztrgal, čemu bi mu delal reklamo med Slovenci? Kar pove o Nemcih v tej knjigi, je vse dobro, kar o Slovencih, vse slabo. Mi smo za njega »debelokožci«, osli, fanatiki, umazanci, topi, naš jezik idiom otroškega blebetanja. Slovensko kmečko dekle kleči pred Nemcem in prosi, prosi... Ne, jaz verujem v ponos slovenskega dekleta, da celo v ponos zadnje slovenske deklet. Bartsch Vas pa je ponižal v Doroteji do... kaj jaz vem do česa! In to vse, da primami nemških kolonizatorjev v divne naše štajerske planine, v Slovenske gorice. Grda je tendenca v umetnosti, in Bartsch sam je izgubil med Nemci, ki imajo kaj ukusa, kolikor sem čital kritike. Vprašajte gospodično Vero, če ona kot Nemka veruje v nemško bol? Ker nismo takoj umrli narodne smrti po dveh Roseggerjevih milijonih, je nastala nemška bol, das deutsche Leid, ki ji je dal Bartsch hinavski in malo umetniški izraz v svoji knjigi. Zaslužil bi ta B., da bi ga Bog obsodil na našo slovensko bol, na tisto gledanje pretresujoče tragedije našega nacionalnega propadanja po Koroškem, po Štajerskem, Primorskem, v Italiji, na Ogerskem. Na tisto grižnjo, ko moraš poslušati na rojstni grudi bahatega in po največ glupega tujca, kako se roga prosto tvojemu najsvetejšemu jeziku, ki ti je zmerom svet, če tudi izgubiš vse ideale. Za kazen bi obsodil tistega B., da bi eno leto trpel, kar trpimo mi, inteligentni Slovenci celo življenje — slovensko bol, kruto bol!

Ne zamerite, da sem Vam pisal, povem Vam, da je to bil moj namen, tudi namen tega pisma. Prosim Vas, dajte kolegicam v šoli raztolmačite, s kakšno kulturo prihajajo Nemci med nas. Dajte jih vsodbudite, da bodo v svojem idealnem poklicu kot učiteljice vcepile mladim srcem gorečo, nikoli venočno ljubav do rodne grude in materinske besede, tisto veliko ljubezen, ki jo je B. spremenil v sovraštvo do Nemcev. Da, sovražiti jih je treba, ne zato, ker so Nemci, ne zato, ker nas hočejo potujčiti. Ampak zato, ker so nepošteni! B. knjiga je kulturna laž, pesek v oči celemu svetu, zato sramota nanj, zato sovraštvo nanj in na take Nemce!

Zdaj, ko bodo peli božični zvonovi po vsej slovenski domovini, koliko Slovencev bo mislilo na našo slovensko bol? Želim pa, da bi bila Vi med njimi! Pa ne žalostni, vesela bodite, uživajte poezijo svete noči, lepega Jezuščka Vam želim! Jaz pa bom sedel v svoji izbici, kipeči čaj bo blebetal čudno, pol prijetno, pol žalostno pesem — in jaz bom mislil, zakaj sem še Slovenec, zakaj se ne morem odtrgati po vseh brodolomih od bolečih spominov na domovino!

Pozdravite gospo mamo, g. svetnika in milostivo gospodično Vero, to kulturno tolerantno Nemko in pa g. Camilla, ki nam gotovo ne bosta delala nikoli krivice. Vsem vesele praznike, srečno Novo leto, pa naj mislijo, spominjajo se naj, kako smo na Kunšpergu kuhali, vodo nosili in veseli bili!

Zdravstvujte!

München, 20. 12. 1911

Ant. Novačan

OPOMBE

¹ Olga Lipold, por. Balon (1869—1939), hči mozirskega župana Jožefa Lipolda (1840—1890), se je 1889 poročila z Ivanom Balonom (1862—1898), enim izmed najboljših slovenskih vinogradniških strokovnjakov, ki si je pridobil veliko zaslug v boju proti trtni uši. Njuna hči Ivanka Balon (1893—1977) se je kasneje poročila s svojim daljnjim sorodnikom Franjom Lipoldom (1885—1970), odvetnikom, ki je bil v obdobju med obema vojnama mariborski župan.

² Sestra Olge Lipold, por. Balon, Ljudmila, se je poročila z Nemcem (po rodu s Koroškega) Antonom Morocuttijem. V njunem zakonu so se rodili trije otroci: Toni, Vera in Camillo. Slednji je bil v obdobju med obema vojnama med vodilnimi nemškimi politiki na Slovenskem, ki si je zlasti prizadeval za zaščito nemške manjšine v državi SHS in še posebej na Slovenskem.

³ Pokrajinski muzej v Celju (PMC), Rodbina Lipold iz Mozirja, sign. 1; Ivanka Lipold: Kronika družine Lipold, str. 156. (Ivanka Balon je od leta 1908 obiskovala učiteljske na zavodu šolskih sester v Mariboru, počitnice pa je preživljala na svojem domu na Bizeljskem, kjer je živela njena mati.)

⁴ prav tam

⁵ prav tam

⁶ PMC, Rodbina Lipold iz Mozirja. (Fond vsebuje bogato gradivo o rodbini Lipold iz Mozirja in njenih posameznih članih ter sorodnikih)

⁷ Ivanka Lipold je v rokopisni kroniki rodbine Lipold objavila veliko pisem, ki so ohranjena. Če preverimo natančnost prepisov, vidimo, da je bilo pri navajanju povsem zanesljiva.

GUSTAV GROBELNIK

UREDNIŠKO SPODBUJANJE ANTONA INGOLIČA**(Spominski zapisi ob osemdesetletnici pisatelja Antona Ingoliča)**

Častitljiv življenjski jubilej slovenskega pisatelja (5. januarja 1987) je v meni obnovil spomin na NOVA OBZORJA, na časopis mariborskih kulturnih delavcev za leposlovje in publicistiko, se pravi na nekaj mojih zapisov (1950—1953), ko je revijo še urejeval (s sodelovanjem pesnika Janka Glazerja) pisatelj Anton Ingolič. Na vsak moj prispevek s položaja začasnega tajnika takratnega celjskega gledališča, je prijazno odgovoril. Šest dopisnic in eno pismo: sedem zahval, nasvetov, priporočil... Da ta ljubezniva dokumentacija ne bi šla v pozabo ali celo za zmeraj izginila med starim papirjem, jo tu objavljam kot skromen zapis k jubileju uglednega pisatelja — urednika in kot vnovično zahvalo, da je na straneh mariborske revije dal prostor za popularizacijo kulturne, zlasti pa gledališke tvornosti v Celju pred njeno popolno profesionalizacijo (1953).

— — —

Dragi tovariš Grobelnik!

Za Vaš članek se Vam zahvaljujem in Vam sporočam, da ga bomo objavili v 12. številki Morda nam iz te problematike, morda o celjskem kulturnem življenju ali o čem drugem, kar Vas živo zanima in kar bi bilo primerno za našo revijo, kmalu spet kaj pošljete. Na vsak način računamo še v bodoče z Vašim sodelovanjem.

S tovariškimi pozdravi!

Anton Ingolič

29. 10. 1950

Dragi tovariš Grobelnik!

Sprejel sem Vaš članek z dostavkom, prinesli ga bomo, brž ko bo mogoče (v prvi številki še ne, ker ta je že postavljena). Nejasno pa se mi zdi ono mesto na 1. str., ko govorite o bralnih društvih v krajih, kot Radgona, Poljčane itd. Ali imate zanesljive vire, da so bile v teh časih čitalnice v teh krajih. Ena prvih je bila vendar v Mariboru 1861.

Prosim Vas, preverite to trditev in mi sporočite svoje dognanje.

Sicer je članek v redu.²

Tovariški pozdrav!

Anton Ingolič

23. X. 1950

Poročilo o Mladinskem gledališču bomo objavili,³ in sicer najbrž še pred Drobničem.

Tovariško Vas pozdravlja

Anton Ingolič

15. I. 1951

A. Ingolič
člen redakcije
Gornjoravniški list

ФНР ЈУГОСЛАВИЈА — FNR JUGOSLAVIJA
ДОПИСНИЦА — DOPISNICA
ПОШТЕНСКА КАРТИЧКА
CARTES POSTALES
5 дин. 5 din.

Tovariš
Gustav Grobelnik
Muzički mislilni gledališču

Celje
Trubarjeva 5

Dragi tov. Grobelnik!

4/VII 1951

Hvala za prispevek. Je zanimiv in ga bomo objavili.

Želim Vam prijetne počitnice in želim, da v jeseni, spočiti, še krepkeje sodelujete pri NO in da pridobite k sodelovanju še kakega Celjana, ki so vse ^{se} preveč tihi.
Lep pozdrav!
A. Ingolič

30. III. 1951

Spoštovani tovariš Grobelnik!

Hvala za članek. Objavili ga bomo čimprej.⁴ Priporočam se še nadalje, prosim Vas pa, da v bodoče mislite na to, da imamo mnogo bralcev med preprostimi ljudmi in da zaradi tega pišete v nekoliko preprostejšem stilu. Vaš jezik, posebno v tem članku je nekoliko težak.

Tovariški pozdrav

Anton Ingolič

4. VII. 1951

Dragi tov. Grobelnik!

Hvala za prispevek. Je zanimiv in ga bomo objavili.⁵

Želim Vam prijetne počitnice in želim, da v jeseni, spočiti, še krepkeje sodelujete pri NO in da pridobite k sodelovanju še kakega Celjana, ki so vse preveč tihi.

Lep pozdrav!

A. Ingolič

Spoštovani tovariš Grobelnik!

Vračam Vam poslani članek o Milanu Skrbinšku v Celju, ker nimam nikake možnosti, da ga objavim v septembrski (ki je že postavljena) ali oktobrski številki (ki je že pripravljena), pozneje pa bi članek izgubil svojo aktualnost oz. bi lahko napisali drugega, o delu M. Skrbinška v Celju. Ta članek pošljite v kak dnevnik ali tednik, kjer bo lahko izšel pravočasno.⁶

Se priporočam in Vas pozdravljam!

A. Ingolič

13. VIII. 1951

27. VII. 1952

Spoštovani tov. Grobelnik!

Vaš sestavek Celjsko gledališče 51—52 sem hotel objaviti v sept. šte., ker pa mi je zmanjkalo prostora, ga bom objavil v oktobrski številki,⁷ kar gotovo še ne bo prepozno.

S pozdravi!

Anton Ingolič

OPOMBE

¹ Letošnji repertoar slovenskih mestnih in sindikalnih gledališč. NO 1950, str. 676

² Josip Drobnič (1812—1861). NO 1951, str. 204

³ Zapisek k ustanovitvi Mladinskega odra v Celju. NO 1951, str. 142

⁴ Glose k debutu v celjskem gledališču. NO 1951, str. 351

⁵ Številke ob zaključku sezone v celjskem gledališču. NO 1951, str. 567

⁶ Članek Milan Skrbinšek zopet v Celju je objavil mariborski Vestnik, dne 18. 8. 1951, Milan Skrbinšek pa ga je ponatisnil v svojem Gledališkem mozaiku I, str. 157. (Izd. Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega. Ljubljana 1963)

⁷ Celjsko gledališče 1951—52. NO 1952, str. 622. Naslednji zapisek Ob otvoritvi nove gledališke hiše so objavila NO 1953 v dvojni (7.—8.) številki, str. 495, ko je urednika Antona Ingoliča zamenjal Jože Košar, avtor tega zapisa pa prepuštil funkcijo tajnika profesionalni zasedbi.

IVANKA ZAJC—CIZELJ

ZAČETKI OBRTNEGA ŠOLSTVA V CELJU (1829—1837)

Strokovno šolstvo je bilo v slovenskih deželah v prvi polovici 19. stoletja na nizki ravni in je precej zaostajalo za ostalimi avstrijskimi deželami; do leta 1850 na naših tleh ni bilo nobene strokovne šole, ki bi imela višji rang od nedeljskih šol.

V Celju segajo začetki obrtnega šolstva v prvo polovico 19. stoletja — ohranjeni so katalogi za čas od leta 1829 do 1837. Pouk je bil ob nedeljah in praznikih, in sicer dve uri tedensko. Med tednom so bili učenci zaposleni pri mojstarih. Šolsko leto je bilo razdeljeno na zimski in poletni kurz; zimski se je začel sredi novembra in poletni v prvi polovici aprila. Tu so se v glavnem izobraževali otroci obrtnikov in kmetov iz Celja in okolice. Šola se je najprej imenovala kar nedeljska šola, pozneje pa nedeljska risarska šola.

V tem prispevku se bom omejila na dve zanimivosti, in sicer na starostno in na poklicno strukturo učencev. Obe sta izredno zanimivi — v starostni strukturi zasledimo učence z dvanajstimi in tudi s petindvajsetimi leti starosti, v poklicni strukturi pa celo ranocelnike, kočijaže, irharje, medeničarje idr.

Starostna struktura

starost v letih	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
leto 1831	3	5	4	12	14	6	13	6	3	5	1	—	—	—
leto 1833	2	1	8	17	17	6	12	3	—	1	3	1	—	—
leto 1837	1	6	5	16	11	14	13	9	5	3	1	1	—	1

Starost ni navedena za 5 učencev v letu 1834 in za 3 učence v letu 1837.

Avtorica: Ivanka Zajc-Cizelj, prof. zgod., Zgodovinski arhiv Celje

Skupaj je obiskovalo nedeljsko risarsko šolo:

— 1831. leta	72 učencev
— 1834. leta	76 učencev
— 1837. leta	89 učencev

Podatki za leto 1829 kažejo, da je nedeljsko šolo obiskovalo 84 učencev, podatkov o starostni strukturi za to leto v katalogih ni.

Iz navedenega vidimo, da so to šolo obiskovali v glavnem učenci, stari od 15 do 18 let. Opozoriti moram še na to, da je bila takrat šolska obveznost šestletna — od izpolnjenega šestega do dvanajstega leta starosti, zato se tu pojavljajo tudi učenci, stari od 12 do 14 let.

Poklicna struktura

Naziv obrti	Število učencev			
	Leto 1829	1831	1834	1837
barvar	2	1	1	1
čevljar	6	5	5	15
dimnikar	2	3	—	1
glavničar	2	2	—	1
irhar	4	1	1	3
jermenar	1	1	—	1
krojač	13	10	11	9
kolar	3	2	1	2
ključavničar	3	1	3	3
krznar	2	3	—	2
klobučar	2	2	6	7
kovač	3	5	3	1
kavarnar	—	1	—	—
kotlar	—	—	1	—
kositrar	—	—	—	1
kočijaž	—	—	—	1
lončar	1	1	2	2
mizar	6	3	5	6
mesar	3	—	—	4
mlinar	—	—	1	—
medeničar	—	—	1	—
milar	—	—	1	1
nožar	—	—	2	—
pek	9	9	6	10
pasar	1	1	—	2
rokavičar	3	2	1	1
ranocelnik, kirurg	—	2	2	2
sedlar	1	1	—	—
sluga	—	—	1	—
suknar	—	—	—	2

ščetkar	—	1	1	—
tiskar	3	2	1	1
tkalec	2	—	1	1
trgovec	—	6	—	—
tesar	—	—	—	1
usnjar	6	4	4	4
vrvar	2	—	2	1
zidar	2	1	1	1
žebljari	—	—	—	1
brez oznake ali nečitljivo	2	2	12	1
skupaj	84	72	76	89

Kot je razvidno iz razpredelnice, so bili najbolj pogosti poklici krojač, čevljar in pek, tem sledijo poklici, ki so se kontinuirano pojavljali: kovač, mizar, zidar, tiskar in drugi ter poklici, ki so se pojavili pozneje ali pa samo občasno. Če tu upoštevamo še podatek, da so se za te poklice učili v glavnem otroci iz Celja in okolice, smo s to razpredelnico dobili tudi obrtno strukturo takratnega Celja.

Viri

Slovenski šolski muzej, fasc. 81.

MILKO MIKOLA

**OBRтна NADALJEVALNA ŠOLA V CELJU
1878—1941**

DELOVANJE ŠOLE V OBDOBJU 1878—1918

Ustanovitev Obrtne nadaljevalne šole v Celju

Začetki obrtnega šolstva v Celju segajo v leto 1875, ko je bil pri Mestni deški ljudski šoli v Celju ustanovljen poseben učni tečaj (Lehrcurs) za izobraževanje obrtniških vajencev in pomočnikov.¹ Ze leta 1878 pa je bila pri Mestni deški ljudski šoli v Celju ustanovljena za izobraževanje obrtnih vajencev samostojna šola z nemškimi nazivom Gewerbliche Fortbildungsschule in Cilli (Obrtna nadaljevalna šola v Celju).² Ko je bil leta 1883 sprejet nov obrtni red, se je Obrtna nadaljevalna šola še isto leto v skladu z njim reorganizirala in je dobila novo ureditev, ki je ostala v veljavi z manjšimi spremembami vse do leta 1918, ko je z razpadom Avstro-Ogrske tudi Obrtna nadaljevalna šola v Celju začasno prenehala delovati. Prav dejstvo, da je Obrtna nadaljevalna šola v Celju leta 1883 dobila novo organizacijo, je bil razlog, da se v večini del, ki obravnavajo vprašanje ustanovitve te šole, leto 1883 navaja kot leto njene ustanovitve, kar pa ni pravilno in je treba za ustanovitev Obrtne nadaljevalne šole v Celju imeti leto 1878. Ko je 8. septembra 1884 ministrstvo za bogočastje in pouk potrdilo statut in učni načrt, je Obrtna nadaljevalna šola v Celju dokončno dobila značaj samostojne izobraževalne ustanove. V statutu se kot smoter oziroma naloga šole navaja:³ »Obrtna nadaljevalna šola ima nalogo nuditi teoretično in kolikor je mogoče tudi praktično znanje v vseh tistih umetnostno obrtnih, tehničnih in trgovskih strokah, ki jim bo koristilo pri opravljanju njihovega poklica in ki bo lahko prispevalo k dvigu njihove pridobitvene sposobnosti.« V zvezi z ustanovitvijo šole je treba opozoriti tudi na dejstvo, da so šolo ustanovili celjski Nemci in je zato bila v obdobju 1878—1918 ves čas povsem v nemških rokah. Čeprav je bila večina učencev slovenske narodnosti, je učni načrt izrecno določal, da je učni jezik na Obrtni

nadaljevalni šoli v Celju nemški. V obdobju 1878—1918 je bila Obrtna nadaljevalna šola povezana z Mestno deško ljudsko šolo v Celju. Ta povezanost se je kazala v tem, da sta obe šoli imeli pouk v isti stavbi, da so na Obrtni nadaljevalni šoli poučevali učitelji Mestne deške šole in da je bil vodja Obrtne nadaljevalne šole hkrati tudi ravnatelj Mestne deške ljudske šole v Celju.

Organizacija pouka

Kot sem že navedel, je pouk na Obrtni nadaljevalni šoli v Celju potekal v prostorih Mestne deške ljudske šole. Do leta 1912 je imela Obrtna nadaljevalna šola prostore v poslopju stare grofije na sedanjem Muzejskem trgu, leta 1912 pa se je šola preselila skupaj z Mestno deško šolo v novo moderno poslopje na vogalu ulice 29. novembra in Gregorčičeve ulice, kjer je sedaj Srednja pedagoška šola v Celju. Ko je leta 1914 izbruhnila prva svetovna vojna, je šolsko poslopje zasedla vojska in v njem uredila vojaško bolnico. Obrtna nadaljevalna šola iz tega razloga v šolskih letih 1914/15 in 1915/16 ni delovala. Svoje delovanje je obnovila s šolskim letom 1916/17 ko je pouk potekal v neki privatni zgradbi. Organizacija pouka na Obrtni nadaljevalni šoli v Celju je bila dokončno določena s statutom in učnim načrtom šole, ki sta bila, kot sem že navedel, potrjena od ministrstva za bogočastje in pouk 8. septembra 1884. Statut in učni načrt šole sta bila nekajkrat delno spremenjena in dopolnjena, vendar do večjih sprememb obeh aktov ni prišlo in se je organizacija pouka, kakršna je bila uvedena že leta 1883, obdržala vse do leta 1918. Z organizacijo, ki jo je šola dobila leta 1883, so obstajali tako imenovani pripravljalni razred (Vorbereitungscurs) ter dva razreda nadaljevalne šole s potrebnim številom vzporednic. Pripravljalni razred je bil namenjen učencem, ki so imeli preslabo znanje iz osnovne šole, da bi se lahko takoj vključili v prvi letnik nadaljevalne šole. Predvsem bi se naj učenci v pripravljalnem razredu dobro naučili nemškega jezika, ki je bil po učnem načrtu na tej šoli učni jezik. V šolskem letu 1903/4 je bil na šoli uveden še tako imenovani posebni razred (Sonderklasse) za učence, ki so bili oproščeni pisanja. V šolskem letu 1909/10 pa je šola organizirala tudi poseben strokovni tečaj (Fachcurs). Po določitvi statuta šole iz leta 1884 je šolsko leto trajalo 9 mesecev, in sicer od 1. oktobra do 30. junija, s spremembo statuta iz leta 1911 pa je bilo šolsko leto skrajšano na 8 mesecev in je trajalo od 1. oktobra do 31. maja. Vpis v šolo se je vršil od 1. oktobra do 1. decembra. Za vpis je bilo potrebno, da je učenec predložil dokazilo o obiskovanju osnovne šole ter da je dokazal ustrezno znanje iz čitanja, pisanja in računanja, kar so morali učenci izjemoma dokazovati tudi s sprejemnimi izpiti. Učenci, ki niso pokazali ustreznega znanja iz teh predmetov, so bili vključeni v pripravljalni razred. Pouk je bil do leta 1911 trikrat tedensko, in sicer ob nedeljah od 9. do 12. ure dopoldne in od 2. do 5. ure popoldne, ob ponedeljkih od 7. do 9. ure zvečer in ob četrtrkih od 7. do 9. ure zvečer. S spremembo statuta šole leta 1911 je bil pouk samo dvakrat tedensko, in sicer ob nedeljah od 9. do 12. ure dopoldne in ob sredah od 6. do 8. ure zvečer.

Pregled učnih predmetov in tedenskega števila ur:

Učni predmeti	Tedensko število ur v posameznih razredih			
	pripravljalni razred	1. razred	2. razred	posebni razred
Čitanje in učni jezik	2			
Pisanje	1			
Risanje	2			
Računstvo	2			
Geometrijsko, projekcijsko in				
Prostoročno risanje		4		
Geometrija in projekcijski pouk		1		
Strokovno risanje			5	
Poslovno spisanje in splošni				
Obrtni predpisi		2	1	2
Obrtno računstvo in obrtno knjigovodstvo		2	3	2
Skupaj:	7	9	9	4

Ob zaključku šolskega leta je vsak učenec dobil izkaz o vodenju, šolskem obisku in uspehu pri posameznih predmetih, ob zaključku šolanja pa zaključno spričevalo. Sistem ocenjevanja je bil naslednji:

Številčna ocena	Vedenje	Šolski obisk	Napredovanje
1	pohvalno	zelo marljiv	izvrstno
2	zadovoljivo	marljiv	pohvalno
3	primerno	manj marljiv	zadovoljivo
4	manj primerno	zanikrn	zadostno
5	neprimerno	—	nezadostno

Šola je posvečala posebno pozornost skrbi za redni obisk pouka. Da bi se zagotovil redni obisk učencev pri pouku, je lahko vodja šole od mojstra zahteval ustno ali pisno izjavo, da bo dal svojim vajencem potreben čas za obisk pouka. Učence, ki so pogosto neopravičeno izostali od pouka, so obravnavali na seji šolskega odbora. Šolski odbor je mojstra ustno ali pisno pozval, da vajenca pošlje k pouku, če pa to ni zadostovalo, pa je takšnega mojstra lahko prijavil političnim oblastem. Vsak učenec je imel posebno kontrolno knjižico, v katero so učitelji v šoli beležili opažanja glede njegovega vedenja, njegovo odsotnost od pouka itd. Mojster je v kontrolno knjižico vpisoval opravičila za odsotnost njegovega učenca od pouka. Na ta način je bil učenec-vajenec pod stalno kontrolo, kar bi naj pripomoglo k temu, da bi se zagotovil redni obisk pouka in se preprečilo neopravičeno izostajanje. Uvedba kon-

trolnih knjižic nam dokazuje, da je šola gotovo imela z vprašanjem neopravičenega izostajanja od pouka precejšnje probleme.

Kljub temu, da Obrtna nadaljevalna šola v Celju ni imela niti svojega šolskega poslopja in svojega učiteljskega zbora, pa je vendar dosegala lepe uspehe in je spadala med najboljše tovrstne šole na območju celotne Štajerske. Dokaz za to so rezultati oziroma priznanja, ki jih je šola dosegla z izdelki svojih učencev na razstavah, ki se jih je udeležila. Tako se je leta 1888 Obrtna nadaljevalna šola udeležila s svojimi izdelki razstave, ki je bila organizirana za področje Spodnje Štajerske in je prejela za svoje izdelke najvišje priznanje — srebrno medaljo za zasluge. Še večji uspeh pa je Obrtna nadaljevalna šola v Celju dosegla na razstavi, ki je bila leta 1890 organizirana za celotno Štajersko. Na tej razstavi je za svoje izdelke prejela prvo nagrado in je bila edina tovrstna šola, ki je bila zastopana na tej razstavi. Učenci Obrtne nadaljevalne šole v Celju so ob zaključku šolskega leta pripravili tudi razstavo svojih izdelkov, ki so jih izdelali pri risanju, modeliranju, računstvu, poslovnem spisju, obrtnem knjigovodstvu itd.

Upravljanje šole⁵

Sistem upravljanja šole je določal statut šole. Šola sta neposredno upravljala *vodja šole (der Leiter)* in *šolski odbor (Schulausschuss)*. Vodja šole je bil odgovoren za pedagoško-didaktično vodenje šole. V zvezi s tem je skrbel za vpis v šolo, za ustrezen nadzor šolskega obiska, za vzdrževanje šolske discipline, za nabavo in shranjevanje učil itd. Ob koncu šolskega leta je moral izdati letno poročilo, ki ga je šolski odbor predložil ministrstvu za bogočastje in pouk. V obdobju 1878—1918 so funkcijo vodje Obrtne nadaljevalne šole v Celju opravljali:⁶ Franc Blümel (1878—1880), Ivan Miklavc (1880—1882), Jožef Bobisut (1882—1910) in Franc Zeder (1910—1918). Vsi navedeni so bili hkrati tudi ravnatelji Mestne deške šole v Celju. Osrednji organ upravljanja je bil *šolski odbor*, ki so ga sestavljali župan mestne občine Celje, ki je bil po svojem položaju predsednik šolskega odbora, en zastopnik obrtnikov in pet izvoljenih oziroma imenovanih članov. Odbor je izmed svojih članov izvolil namestnika predsednika in blagajnika. Mandatna doba članov odbora je trajala 3 leta, po preteku mandatne dobe pa so lahko bili člani ponovno izvoljeni. Šolski odbor je odločal predvsem o ekonomskih zadevah, imel pa je neke pristojnosti odločanja tudi v zvezi s samim poukom. Tako so lahko člani šolskega odbora prisostvovali pri pouku, obravnavali so vprašanja v zvezi s šolsko disciplino, šolskim obiskom itd. Šolski odbor je tudi odločal o eventualni izključitvi učencev iz šole. Med pomembnimi pristojnostmi šolskega odbora je bila tudi pravica odločanja o nastavitvi novih učnih moči.

Razen šolskega odbora pa je nadzor nad delovanjem Obrtne nadaljevalne šole v Celju vršil tudi *mestni šolski svet (Stadtschulrath)*, ki je predstavljal občinski avtonomni organ za področje šolstva v Celju. Upravno je bila Obrtna nadaljevalna šola v Celju podrejena v obdobju 1878—1911 ministrstvu za bogočastje in pouk, v obdobju 1911—1918 pa ministrstvu za javna dela.

STATUT

der

gewerblichen Fortbildungsschule

in *Gitti*

Kronland: *Steiermark*

Pol. Bezirk: *Gitti, Stadt.*

(Genehmigt mit Erlaß der k. k. Statthalterei (Landesregierung für . . . . . vom . . . . . 19 . . . . .)

§ 1. Die gewerbliche Fortbildungsschule hat die Aufgabe, den Lehrlingen und Gehilfen der Gewerbetreibenden einen theoretischen, und soweit es tunlich ist, auch praktischen Unterricht in jenen kunstgewerblichen, technischen und kommerziellen Fächern zu bieten, welche ihnen für die Ausübung ihres Berufes nützen und zur Hebung ihrer Erwerbsfähigkeit beitragen können.

§ 2. Die Fortbildungsschule besteht aus *einer Fortbildungs-*
Klasse, aus der I. u. II. Fortbildungsklassen
mit je einer Parallellasse und aus einer Sonntags-
die alle zum Besuche des Lehrunterrichtes nicht
verpflichteten Lehrlinge.
und ist mit der *Stadtl. Handelsschule in Gitti*
Schule in Verbindung.

Die näheren Bestimmungen über die Einrichtung und Einteilung des Unterrichtes enthält der vom k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht genehmigte Lehrplan.

§ 3. Die gewerbliche Fortbildungsschule wird durch fortlaufende Subventionen des k. k. Ministeriums für *Kultus und*
Unterricht, des *Steiermärk.* Landesfondes, der Handels- und Gewerbekammer in *Graz*,
der Stadtgemeinde *Gitti* und des *Bezirks-*
ausschusses in Gitti.

Sämtliche Erhaltungsbeiträge fließen in den Fortbildungsschulfond.

§ 4. Mit der Beaufsichtigung und ökonomischen Verwaltung der Fortbildungsschule ist ein *Schulausschuß* betraut, welcher aus dem Bürgermeister des Schulortes als Vorsitzenden, einem Vertreter der Gewerbetreibenden und aus den im Sinne des Erlasses des k. k. Ministeriums für Kultus und Unterricht vom 27. November 1893, Z. 15498 (Zentralblatt für das gewerbliche Unterrichtswesen, Band XII, Seite 160) von den beiträgenden Faktoren (§ 3) gewählten, beziehungsweise ernannten Mitgliedern besteht. Der Ausschuß wählt aus seiner Mitte den Obmann-Stellvertreter und den Kassaverwalter.

Die Funktionsdauer der gewählten (ernannten) Mitglieder beträgt drei Jahre, nach welcher Zeit jedes Mitglied wieder wählbar ist. Sämtliche Mitglieder üben dieses Ehrenamt unentgeltlich aus.

§ 5. Die Sitzungen des Schulausschusses in Angelegenheiten des gewerblichen Unterrichtes sollen in der Regel einmal im Monate stattfinden. Die Beschlüsse werden mit einfacher Stimmenmehrheit gefaßt; bei gleicher Stimmenzahl entscheidet die Stimme des Obmannes.

Der Leiter der Fortbildungsschule ist, wenn er nicht zu den in § 4 genannten stimmberechtigten Mitgliedern zählt, den Sitzungen mit beschließender Stimme beizuziehen, insoweit die Angelegenheiten nicht seine eigene Person betreffen.

§ 6. Jedes Mitglied dieses Ausschusses ist berechtigt, sich durch öfteren Besuch des Unterrichtes in angemessener Weise von dem Stande des Schulbetriebes und der Schulkonzeption sowie von dem Zustande der Schulkonzeption, der Einrichtung und der Lehrmittel zu überzeugen.

Ö öffentliche Arbeiten

Lehrplan

der allgemeinen

gewerblichen Fortbildungsschule¹⁾

in *Leilli.* Polit. Bez. *Leilli, Stadt.*

Handelskammer-Bez. *Graz* Land *Steiermark*

(Genehmigt mit Erlaß des k. k. Ministeriums für Kultus und Unterricht vom 19. , Z.)

Unterrichtssprache: *Deutsch*

Unterrichtsdauer: ²⁾ *8* Monate.

A. Einteilung des Unterrichtes.

Lehrgegenstand	Wöchentliche Stundenzahl in der			
	Vor- bereitungs-	I.	II.	~~III.~~ <i>Sonder</i>
		Klasse		
Unterrichtssprache	2	—	—	—
Schreiben	1	—	—	—
Rechnen	2	—	—	—
Zeichnen	2 [<i>8</i>] ³⁾	—	—	—
Geometrie und Projektionslehre	—	1	—	—
Geometrisches-, Projektions- und Freihandzeichnen...	—	<i>8</i> [<i>4, 5</i>] ³⁾	—	—
Fachzeichnen	—	—	<i>5</i> [<i>5, 6</i>] ³⁾	<i>4</i> [<i>5, 6</i>] ³⁾
Geschäftsaufsätze und allgemeine Gewerbevorschriften	—	2	1 [<i>8</i>] ³⁾	<i>2</i> —
Gewerbliches Rechnen und gewerbliche Buchführung ⁴⁾	—	2	3	<i>2</i> —
Materialienkunde, und zwar:				
a) für Nahrungs- und Genußmittelgewerbe..	}	—	—	~~—~~
b) für Maurer und Steinmetzen				
c) für Bekleidungs-gewerbe				
Technologie und Motorenkunde, und zwar:				
a) Technologie für Holz verarbeitende Gewerbe...	}	—	—	~~—~~
b) Technologie für Metall verarbeitende Gewerbe...				
c) Motorenkunde, gemeinsam für beide Gruppen...				
Gesetzkunde	—	—	—	~~—~~
.....				
.....				
Zusammen	<i>2</i>	<i>9</i>	<i>9</i>	<i>4</i>

Sredstva šole

Ob ustanovitvi Obrtne nadaljevalne šole vprašanje njenega financiranja ni bilo urejeno, kar nam dokazuje dopis ravnatelja Mestne deške šole Franca Blümel z dne 16. aprila 1879, ki ga je naslovil na celjski mestni šolski svet, v katerem apelira na ta organ, da bi pomagal zagotoviti državno subvencijo za Obrtno nadaljevalno šolo v Celju, tako kot sta jo prejemale tovrstni šoli v Ptuju in v Mariboru.⁷ Leta 1880 je bila Obrtni nadaljevalni šoli v Celju zagotovljena državna subvencija v višini 100 florintov. Dokončno se je vprašanje vzdrževanja Obrtne nadaljevalne šole v Celju rešilo po letu 1883, ko je šola dobila novo organiziranost in je bila s potrditvijo statuta in učnega načrta iz leta 1884 dokončno formirana kot samostojna izobraževalna ustanova. Po statutu šole so sredstva za njeno delovanje prispevali:⁸

- ministrstvo za bogočastje in pouk oziroma ministrstvo za javna dela,
- štajerski deželni fond,
- trgovska in obrtna zbornica v Gradcu,
- mestna občina Celje,
- okrajni zastop Celje.

Pouk je bil sicer brezplačen, vendar so morali učenci prispevati za učila, in sicer po določitih statuta šole iz leta 1884 po 1 goldinar, s spremembo statuta šole leta 1911 pa je bil določen prispevek učencev 2 kroni⁹. Plačilo prispevka za učila je učitelj vpisal učencu v njegovo kontrolno knjižico.

Učiteljski zbor

Na Obrtni nadaljevalni šoli v Celju so poučevali učitelji Mestne deške šole, to so bili:¹⁰

Priimek in ime učitelja:

Bobisut Jožef — vodja šola
Gorjup Jakob

Griendel Jožef

Horvat Jožef
Jansky Artur

Klier Guido
Kodella Heinrich
Kresnik Matevž
Lobenwein Max
Mauthner Herman

Porsche Ferdinand

Wolf Ferdinand
Zeder Franc — vodja šole

Predmeti, ki jih je poučeval:

strokovno risanje
poslovno spisje, obrtno računstvo,
obrotno knjigovodstvo
obrotno računstvo, poslovno spisje,
čitanje, pisanje
poslovno spisje, računstvo, obrtno računstvo
učni jezik in čitanje, pisanje, računanje,
risanje
geometrijski in projekcijski pouk
pisanje, računanje, branje
strokovno risanje, obrtno računstvo
obrotno računstvo, risanje
geometrijsko in projekcijsko risanje,
obrotno knjigovodstvo
prostoročno risanje, geometrijsko
in projekcijsko risanje
učni jezik, pisanje, risanje, računstvo
obrotno računstvo, obrtno knjigovodstvo

Pregled števila učencev po posameznih šolskih letih

Za obdobje 1879—1882 ni ohranjenih podatkov o številu učencev na Obrtni nadaljevalni šoli v Celju. Ohranjen je samo podatek za leto 1878, ko je šola obiskovalo skupaj 128 učencev v dveh oddelkih, to število pa se je od leta do leta povečevalo.¹¹ Vpisnice učencev, ki so obiskovali Obrtno nadaljevalno šolo v Celju, so ohranjene od leta 1882. Iz ohranjenih vpisnic (katalogov) učencev je razvidno, da je v obdobju 1882—1918 v posameznih šolskih letih obiskovalo šolo naslednje število učencev:¹²

Šolsko leto	Pripravljalni razred	Prvi razred	Drugi razred	Posebni razred	Strokovni tečaj	Skupaj
1882/83	23	63	60			146
1883/84	77	47	50			174
1884/85	92	46	26			164
1885/86	87	55	35			177
1886/87	84	60	33			177
1887/88	86	59	48			193
1888/89	79	60	57			196
1889/90	76	55	58			189
1890/91	90	51	54			195
1891/92	79	60	51			190
1892/93	80	54	51			185
1893/94	84	44	50			178
1894/95	77	52	49			178
1895/96	68	41	50			159
1896/97	77	42	69			188
1897/98	69	45	59			173
1898/99	87	42	43			172
1899/1900	77	63	51			191
1900/01	70	55	64			189
1901/02	64	43	72			179
1902/03	59	64	54			177
1903/04	52	52	65	20		189
1904/05	53	57	78	27		215
1905/06	48	57	76	22		203
1906/07	48	43	64	19		174
1907/08	61	47	58	24		190
1908/09	60	48	58	20		186
1909/10	61	52	41	22	27	203
1910/11	54	58	59	16		187
1911/12	52	68	58	18		196
1912/13	38	63	67	12		180
1913/14	58	66	43	18		185
1916/17	51	48	—	—		99
1917/18	23	37	18	—		78
1918/19	34	27	16	—		77

DELOVANJE ŠOLE V OBDOBJU 1919—1941

Po 1. svetovni vojni se je delovanje šole obnovilo s šolskim letom 1919/20. Razumljivo, da je šola tedaj prešla iz nemških v slovenske roke in je dobila slovenski naziv Obrtna nadaljevalna šola v Celju. Največ zaslug, da je bilo delovanje šole obnovljeno, so imeli predvsem: Ivan Rebek — ključavničarski mojster, Vekoslav Kukovec — tesarski mojster, Ignac Založnik — zadrudni inšpektor ter ravnatelj Mestne deške osnovne šole Joško Bizjak. Šola tudi v tem obdobju ni imela svojega šolskega poslopja, ampak je imela svoje prostore v poslopju Mestne deške osnovne šole, v katere se je preselila že leta 1912. Zaradi pomanjkanja prostorov so nekaj časa dekliški oddelki imeli pouk tudi v prostorih Mestne dekliške šole, deški pripravljalni razredi pa so imeli pouk v poslopju stare gimnazije na Slomškovem trgu.

Organizacija pouka

Organizacija pouka je v obdobju 1919—1941 ostala skoraj povsem enaka, kot je bila do leta 1918. Obstajal je pripravljalni razred, ki je bil odpravljen leta 1932, ter prvi in drugi razred, s šolskim letom 1928/29 pa je bil uveden še tretji razred, v katerem so poučevali obrtni mojstri. V pripravljalni razred so bili uvrščeni tisti učenci, ki niso dovolj obvladali čitanja, pisanja in računanja. V pripravljalnem razredu so se učenci učili naslednje predmete:

— slovenski jezik	— 2 uri tedensko,
— pisanje	— 1 ura tedensko,
— računanje	— 2 uri tedensko
— risanje	— najmanj 2 in največ 3 ure tedensko.

V prvem razredu so bili naslednji predmeti:

- geometrija in projekcijski pouk — 1 ura tedensko,
- geometrično, projekcijsko in prostoročno risanje — od 3 do 5 ur tedensko,
- poslovni sestavki in obči obrtni predpisi — 2 uri tedensko,
- obrtno računovodstvo in obrtno knjigovodstvo — 2 uri tedensko.

V drugem razredu so bili naslednji predmeti:

- strokovno risanje — od 4 do 6 ur tedensko,
- poslovni sestavki in obči obrtni predpisi — od 1 do 5 ur tedensko,
- obrtno računstvo in obrtno knjigovodstvo — 3 ure tedensko.

V tretjem razredu pa so bili naslednji predmeti:¹⁸

- strokovno risanje — od 4 do 6 ur tedensko,
- gradivoznanstvo (ločeno za posamezne stroke) — 3 ure tedensko,
- tehnologija in motoroznanstvo (ločeno za posamezne stroke) — 3 ure tedensko,
- zakonoznanstvo — 1 ura tedensko.

S šolskim letom 1932/33 je bila kot nov predmet uvedena tudi telovadba, ki so jo vodili člani telovadnega društva Sokol v Celju. Organizirana pa so bila tudi predavanja o higieni in zdravstveni vzgoji, ki so jih opravljali celj-

ski zdravniki (dr. Fischer). S šolskim letom 1937/38 pa so oblasti (klerikalni režim JRŽ) uvedle tudi verouk.

Pouk je trajal 7 mesecev v enem šolskem letu, in sicer od 1. oktobra pa do zadnje nedelje v aprilu. Pouk so učenci obiskovali dvakrat tedensko, in sicer ob nedeljah dopoldne med 8. in 12. uro ter ob delavnikih popoldne od 13. ure naprej.

Po določitih tedanjega obrtnega reda so bili Obrtno nadaljevalno šolo v Celju dolžni obiskovati vsi vajenci šolskega okoliša, ki je obsegal naselja: mesto Celje, Babno, Breg, Bukovžlak, Čret, Gaberje, Lava, Levec, Lisce, Medlog, Ostrožno, Polule, Spodnja Hudinja, Spodnja Ložnica, Štore, Teharje, Trnovlje, Zagrad, Zavodnja, Zgornja Hudinja. Učenci izven navedenega šolskega okrožja so smeli obiskovati pouk na celjski Obrtni nadaljevalni šoli le, če je imela šola na razpolago dovolj prostora, kar pa je bilo malo verjetno, saj se je šola zaradi naraščanja števila učencev srečevala s čedalje večjo prostorsko stisko, tako da že v šolskem letu 1920/21 zaradi prostorske stiske ni moglo biti sprejetih 50 učencev.

Šola je izobraževala učence za vse vrste obrti in poklicev. Razredi so bili formirani po strokah, in sicer ločeno za kovinarske obrti, za oblačilno stroko — krojači zase, šivilje zase — za stavbne obrti ter poseben razred za različne obrti.

Ob koncu leta je vsak učenec dobil izkaz o vedenju, obisku šole in doseženih uspehih pri posameznih predmetih.

Delo šole so spremljali člani šolskega odbora in šolski nadzorniki. Šolska nadzornika, ki se omenjata, sta bila prof. Foerster in ing. Presl. Da je bilo delo Obrtne nadaljevalne šole v Celju kvalitetno, vidimo iz izjave, ki jo je dal po opravljenem nadzoru nadzornik Mihajlo Presl, ko je poudaril... »da je našel v vseh razredih vse v najlepšem redu in da so uspehi tako dobri, da lahko trdi, da je šola ena prvih v Dravski banovini; tudi kar se tiče strokovnega risanja, šola ne zaostaja za najboljšo v Ljubljani.« (To izjavo je dal nadzornik Presl pred učiteljskim zborom šole, maja 1931). Vendar delo tedanjih učiteljev na celjski Obrtni nadaljevalni šoli gotovo ni bilo lahko. Srečevali so se s številnimi problemi. Eden osrednjih problemov je bil šolski obisk, saj mnogi mojstri učencev niso hoteli pošiljati v šolo in so npr. v šolskem letu 1919/20 bili učenci odsotni od pouka skupaj 6950 ur, kar je zneslo na enega učenca 148 ur. Postopoma se je predvsem s kaznovanjem takšnih mojstrov stanje začelo izboljševati, vendar je bil ta problem prisoten ves čas. Tudi disciplina učencev je zlasti v prvih letih po končani I. svetovni vojni bila na šoli včasih zelo problematična in je vodstvo šole moralo novembra 1919 celo pozvati mestno policijo, da je patroljirala v bližini šole, ko je bil pouk, in da je pazila tudi na učence, ko so odhajali domov, in preprečila pretepe, ki so bili česti zlasti med učenci, ki so se učili za mesarje in kovače. Da bi tovrstne probleme šola čimbolj uspešno reševala, so uvedli posebne kontrolne knjižice, ki jo je imel vsak učenec, in so učitelji-razredniki vanje vpisovali opažanja o vedenju učenca, odsotnost od pouka, plačilo šolnine itd., mojstri pa so v takšne kontrolne knjižice beležili opravičila za odsotnost učenca od pouka. Razen s temi problemi pa se je šola morala pogosto ukvarjati tudi s problemom pomanjkanja sredstev, in kot smo že nakazali, tudi s pomanjkanjem šolskih prostorov itd.

Izvenšolske dejavnosti učencev¹⁴

Pri pregledu delovanja šole v tem obdobju je prav, da omenimo tudi izvenšolske dejavnosti učencev. Te dejavnosti so bile, razumljivo, zaradi zelo težkih pogojev, v katerih so živeli in delali učenci te šole, organizirane v precej skromnem obsegu. Osrednja izvenšolska dejavnost, ki so jo učenci uspešno razvijali od samega začetka, je bilo pripravljanje razstav risarskih in drugih izdelkov učencev. Takšne razstave so bile vsako leto ob zaključku šolskega leta, in sicer v prostorih šole, v Narodnem domu ali pa v prostorih Obrtnega doma v Celju. Zasledimo lahko tudi delovanje pevcev in tamburašev, ki so npr. uspešno sodelovali na svečani akademiji ob 50-letnici šole v Mestnem gledališču. Šola je za vadbo pevcev in tamburašev celo najela učitelja glasbenega pouka s celjske meščanske šole (Segula). V šolskem letu 1934/35 pa je na šoli začel delovati tudi podmladek Rdečega križa.

Upravljanje šole¹⁵

Šola sta v tem obdobju upravljala dva organa: *šolski odbor* in *vodja šole* — *ravnatelj*. Šolski odbor so sestavljali: župan celjske občine, ki je bil po svoji funkciji predsednik organa, predstavniki obrtnikov, zbornice za trgovino, obrt in industrijo in člani, ki so jih izvolili ali imenovali tisti, ki so prispevali sredstva za vzdrževanje šole, in sicer najmanj v višini 500 din za eno šolsko leto. Sestankov odbora pa se je udeleževal tudi vodja šole, ki je poročal o delu in problemih šole. Osnovna naloga šolskega odbora je bila predvsem skrb za zagotavljanje finančnih sredstev in opravljanje nadzora nad trošenjem le-teh. Člani šolskega odbora pa so imeli tudi pravico, da so izvajali nadzor pri pouku in ugotavljali stanje šolskega obiska, discipline in šolskih prostorov. Šolski odbor je na predlog vodje šole tudi imenoval člane učiteljskega zbora. Vodja šole — ravnatelj — je bil odgovoren predvsem za potek učno-vzgojnega procesa na šoli in je moral ob koncu šolskega leta tudi poročati o delu šole šolskemu odboru. V obdobju 1919—1941 so šolo vodili: Josip Bizjak — v letih 1919—1920 in 1926—1933, Benjamin Serajnik — v letih 1921—1925, Bogomir Zdolšek — v letih 1934—1941.

Finansiranje šole¹⁶

Obrtno nadaljevalna šola v Celju je v tem obdobju dobivala sredstva iz prispevkov, ki so jih dajali: ministrstvo za trgovino in industrijo, oblastni odbor, zbornica za trgovino, obrt in industrijo, pristojne obrtne zadruge, celjski okrajni zastop, občini Celje — mesto in Celje — okolica.

Razen teh virov pa so k proračunu šole prispevali posamezniki s prostovoljnimi prispevki. Šolnina, ki so jo plačevali učenci pri vpisu, je bila namenjena predvsem za učila. Šolnina je znašala npr. v šolskem letu 1919/20 4 avstrijske krone, v šolskem letu 1923/24 25 dinarjev, v šolskem letu 1928/29 se je povzpela na 60 dinarjev, dokler ni s šolskim letom 1930/31 znašala že 140 dinarjev (posledica gospodarske krize — inflacija) in je v tej višini ostala do konca delovanja šole v stari Jugoslaviji. Šola se je zlasti v začetku več-

krat znašla v težkem finančnem položaju. Leta 1920 je povsem zmanjkalo sredstev za honorarje učiteljev in je grozilo, da bo šola morala prenehati z delom. Učitelji pa so z delom kljub temu nadaljevali in se do konca šolskega leta odpovedali honorarjem.

Učiteljski zbor¹⁷

Tako kot do leta 1918 so tudi v obdobju 1919—1941 na Obrtni nadaljevalni šoli poučevali predvsem učitelji z Mestne deške šole, nekatere strokovne predmete pa so poučevali tudi mojstri. V tem obdobju so poučevali: Anton Baša, Dušan Beg, Josip Bizjak, Ivan Bizjak, Mirko Bitenc, dr. Josip Fischer, Bogomir Gerlanc, Vekoslav Gobec, Karel Golob, Josip Grošer, Izidor Hojkar, Jože Jerše, Marija Jurjevič, Josip Kotnik, Janko Kramer, Ivan Krašna, Franjo Likar, Danilo Modrijan, Riko Pestevšek, Ana Piano, Janko Pogačnik, Marija Polak, Alojz Poljšak, Ciril Pregelj, Miloš Prelog, Amand Repernik, Josip Rajhman, ing. Srečko Sajovic, Gvidon Srabotnik, Cvetko Ščuka, Josip Valenčič, Franjo Vehovar, Franjo Voglar, Rozalija Voglar, Ignacij Založnik, Branko Zemljč, Ivanka Zupančič, Barbara Zupanek, Franc Žohar.

Pregled števila učencev po posameznih šolskih letih:¹⁸

Šolsko leto	Pripravljajni razred	Prvi razred	Drugi razred	Tretji razred	Skupaj
1919/20	85	40	30		155
1920/21	58	150	33		241
1921/22	85	115	86		286
1922/23	88	131	68		287
1923/24	126	134	74		334
1924/25	147	158	68		373
1925/26	211	149	88		448
1926/27	159	169	108		436
1927/28	130	167	104		401
1928/29	88	188	124	31	431
1929/30	84	156	144	33	417
1930/31	81	170	120	29	400
1931/32	75	126	126	41	368
1932/33		163	111	59	333
1933/34		141	135	50	326
1934/35		140	113	68	321
1935/36		162	122	61	345
1936/37		116	157	56	329
1937/38		128	120	117	365
1938/39		122	136	97	355
1939/40		111	136	95	342

OPOMBE

- ¹ Thomas Fürstbauer, Cilli 1867—1892, stran 121.
- ² Dopis ravnatelja Mestne deške šole v Celju Franca Blümela Mestnemu šolskemu svetu, ZAC, Mestni šolski svet Celje.
- ³ Statut Obrtne nadaljevalne šole v Celju, ZAC, Mestni šolski svet Celje.
- ⁴ Podatki v zvezi z organizacijo pouka se nahajajo v statutu šole iz leta 1884 in leta 1911, ZAC, Mestni šolski svet Celje.
- ⁵ Podatki v zvezi z upravljanjem šole se nahajajo v statutu šole iz leta 1884 in leta 1911, ZAC, Mestni šolski svet Celje.
- ⁶ Kronika Mestne deške šole v Celju, ZAC, Mestna deška šola Celje.
- ⁷ Dopis ravnatelja Mestne deške šole v Celju Franca Blümela Mestnemu šolskemu svetu z dne 16. 4. 1879, ZAC, Mestni šolski svet Celje.
- ⁸ Statut Obrtne nadaljevalne šole v Celju 1884, 1911, ZAC, Mestni šolski svet Celje.
- ⁹ Prav tam.
- ¹⁰ Katalogi učencev Obrtne nadaljevalne šole v Celju, ZAC, Obrtna nadaljevalna šola v Celju, fasc. 1—5.
- ¹¹ Thomas Fürstbauer, Cilli 1867—1892, stran 121.
- ¹² Katalogi učencev Obrtne nadaljevalne šole v Celju, ZAC, Obrtna nadaljevalna šola v Celju, fasc. 1—5.
- ¹³ Pravila Obrtne nadaljevalne šole v Celju, ZAC, Obrtna nadaljevalna šola v Celju, fasc. 41.
- ¹⁴ Zapisniki učiteljskih konferenc 1919—1941, ZAC, Obrtna nadaljevalna šola v Celju, fasc. 41.
- ¹⁵ Pravila obrtne nadaljevalne šole v Celju, ZAC, Obrtna nadaljevalna šola v Celju, fasc. 41.
- ¹⁶ Ibidem.
- ¹⁷ Zapisniki učiteljskih konferenc 1919—1941, ZAC, Obrtna nadaljevalna šola v Celju, fasc. 41.
- ¹⁸ Katalogi učencev za šolska leta od 1919/20 do 1939/40, ZAC, Obrtna nadaljevalna šola v Celju, fasc. 6—10.

HEDVIKA VERHOVSEK

»LASTNI DOM«
REGISTROVANA DELAVSKA STAVBENA ZADRUGA
Z OMEJENO ZAVEZO V CELJU 1900—1933

V letih, ko je bil nemški pritisk na celjsko okolico vedno hujši in je posebno kraju Gaberje od tamkajšnjih tovarn pretila nevarnost, da se njegovo prebivalstvo slovenskemu poreklu popolnoma odtuji, je dr. Ivan Dečko sprožil misel, da se ustanovi v tem kraju zadruga, ki bi pomagala delavskemu sloju do lastnega doma, kajti ena največjih značilnosti delavskega sloja so bila tudi navadno slaba in nezdrava stanovanja, ki so delavce tudi fizično uničevala.

Ustanovno zborovanje zadruga pod predsedstvom dr. Serneca je bilo 30. avgusta 1900. Zapisnik o tem zborovanju navaja med drugim, da je bilo število navzočih veliko. Prebrala in odobrila so se združna pravila pod naslovom: »Lastni dom«, registrovana delavska stavbena zadruga z omejeno zavezo v Celju.¹

Zadruga je imela svoj sedež v Celju, delovala pa je po okrožjih celjskega in mariborskega okrožnega sodišča.

Zadrugo so upravljali in vodili:

1. načelstvo, 2. stavbena komisija, 3. preglednika, 4. pregledovalci računov in 5. občni zbor.

NAČELSTVO je imelo 7 članov, ki jih je izvolil občni zbor za dobo dveh let. Člani so sami izvolili predsednika, namestnika predsednika ter tajnika in blagajnika. Načelstvo je imelo vsak mesec vsaj dve redni seji, ki jih je sklical predsednik oz. njegov namestnik.

STAVBENA KOMISIJA je bila sestavljena iz predsednika, tajnika in treh strokovnjakov, ki jih je izbralo načelstvo. V delokrog te komisije je spadalo: parceliranje zemljišč, določitev cene parcelam itd. Seje stavbene komisije je skliceval in vodil združni predsednik.

PREGLEDNIKA sta bila izvoljena samo za eno upravno leto. Pregledovati sta morala združne knjige, nadzirati finančno poslovanje načelstva itd.

PREGLEDOVALCI RAČUNOV so bili izvoljeni vsako leto na občnem zboru. Ti so morali vsaj enkrat na mesec pregledati knjige in blagajno in na sejah o tem poročati načelstvu zadruga.

REDNI OBČNI ZBOR se je sklical vsako leto. V delokrog občnega zbora je spadalo: potrditev zaključnega računa, volitve načelstva, preglednikov, računskih pregledovalcev, določitev nagrad, potrditev sprememb pravil zadruga, določitev dividende od deležev itd.

Sredstva si je zadruga pridobila z vpisnino zadrušnikov (znašala je 2 kroni), z deleži zadrušnikov (vsak zadrušnik je moral vzeti najmanj en delež v znesku 20 kron, z izposojili in z različnimi drugimi dohodki).

Število zadrušnikov je bilo neomejeno. Zadrušnik je lahko postal vsak polnoleten državljan ne glede na spol ali poklic, dokler je užival državljske pravice.²

Na ustanovnem zborovanju so bili v načelstvu izvoljeni: kot predsednik dr. Ivan Dečko, odvetnik v Celju; kot njegov namestnik Ivan Krančič, kaplan; kot člani načelstva pa Franjo Jošt, tajnik zveze slovenskih posojilnic; Ferdinand Gologranc, zidarski mojster, Rudolf Libensky, črkostavec v Celju, Ivan Rebek, ključavničar v Celju, Alojz Terček, knjigovodski poslovodja v Celju.

Sprva ze imela zadruga »Lastni dom« težave z uveljavitvijo. Načelstvo je končno doseglo, da je bila na podlagi sklepa okrožnega kot trgovskega sodišča v Celju dne 27. marca 1901 vpisana v zadružni register.

Prvo denarno pomoč je prejela zadruga od Celjske posojilnice. Na tej podlagi se je na prvi seji načelstva dne 4. aprila 1901 pooblastilo predsednika Ivana Dečka in stavbenika Ferda Gologranca, da kupita od okrajnega tajnika Josipa Kosema za stavbišča potrebna zemljišča v Gaberju in še druge na to zemljišče meječe parcele.

Prijave za pristop k zadrugi so se množile, denarna sredstva pa so pojevala. Zato je načelstvo sklenilo razposlati raznim posojilnicam, občinskim zastopom in rodoljubom okrožnico za čimvečje včlanstvo v zadrugo. Če bi imela ta okrožnica zaželeni uspeh, bi lahko zadruga storila mnogo koristnega, ne le za svoje člane zadrušnike, marveč za Celje in celjsko okolico nasploh. Tako pa je lahko napredovala le počasi, kolikor so ji dopuščala razpoložljiva sredstva.³

Prvi redni občni zbor je bil 28. januarja 1902 v Celjski čitalnici. Čisti dobiček so naložili v rezervni sklad. Podpredsednik Ivan Krančič je bil imenovan za župnika v Grižah, zato so na njegovo mesto izvolili profesorja verouka na celjski gimnaziji Ivana Kardinarja. Računski pregledovalci za leto 1901 so bili Ivan Likar, glavni zastopnik banke »Slavije«; Jurij Detiček, notar; Fran Lončar, tajnik posojilnice v Celju.⁴

S pogodbami od 24. aprila 1901 do 19. novembra 1905 je zadruga kupila od šestih posestnikov zemljišča, ki so merila 2 ha, 63 a in 13 m². Ta zemljišča je dala zadruga razdeliti na 48 stavbišč, ki so obsegala od 414 do 1000 kvadratnih metrov.

Na teh stavbiščih in v krajih, kjer so si zadrušniki sami nabavili stavbišča, je postavila zadruga svojim članom v desetih letih 45 hiš, 22 zadrušnikom je omogočila nakup posestev s stanovanjskimi hišami deloma v Gaberju, na Bregu pri Celju, na Spodnji Hudinji ter v kozjanskem, laškem in šoštanjanskem okraju.⁵

Do konca leta 1901 se je včlanilo v zadrugo 36 zadružnikov, to število pa je konec leta 1904 narastlo že na 91 zadružnikov (41 delavcev, 17 obrtnikov, 5 posestnikov, 5 trgovcev, 10 duhovnikov, 7 uradnikov, 4 odvetniki, 2 notarja).⁶

Do leta 1905 se je zadruga »Lastni dom« ukvarjala večinoma le s stavbami in podeljevanje stavbnih kreditov. Od tedaj dalje pa je sprejemala hranilne vloge tudi od nečlanov in dajala svojim članov posojila, ki so jih morali vračati v mesečnih obrokih.

Do leta 1905 ni bilo v načelstvu večjih sprememb. Aprila 1905 je iz načelstva izstopil Ivan Kapus, na njegovo mesto pa so izvolili dr. Vekoslava Kukovca.

Na seji načelstva 30. oktobra 1905 so sklenili, da zadruga odkupi od zakoncev Antona in Marije Gorjanc v Gaberju parcele št. 946, 947 in 948. Tej seji je tudi zadnjič predsedoval dr. Ivan Dečko.⁷

Zadruga je imela v začetku svoj sedež v Celju, 24. aprila 1904 pa je prenesla svoj sedež v Gaberje, zaradi vedno hitrejšega razvoja industrije. Pisarne pa je imela še v Narodnem domu v I. nadstropju, v Zveznem domu,* Schillerjeva cesta št. 3 (danes Kocbekova ulica), in v Rotovski ulici št. 12 (danes Trg V. kongresa).⁸

26. marca 1907 je bil VI. redni občni zbor, na katerem se je načelstvo izpolnilo. Na novo so bili izvoljeni: odvetnik dr. Anton Božič, poštni oficial Anton Kosi, kanclist Ivan Sadu. Odkar je predsednik dr. Ivan Dečko zbolel, je vodil posle podpredsednik prof. Ivan Kardinar.

Ker ni bilo upati, da bi dr. Ivan Dečko ozdravel, je bil sklican izredni občni zbor 12. aprila 1907. Na tem občnem zboru so bili v načelstvo izvoljeni: kot predsednik dr. Vekoslav Kukovec; kot podpredsednik Ivan Rebek; kot člani pa dr. Anton Božič, Franjo Jošt, dr. Josip Karlovšek, Franc Pušnik in Alojzij Terček. Za računске preglednike so bili izvoljeni: Franc Brinar, učitelj v Gotovljah, Ivan Likar in Martin Stojan, mizar na Teharju.

Leta 1908 so hoteli v zadrugo privabiti še več aktivnih članov ter ji s tem dati podlago za živahnejše delovanje. Na izrednem občnem zboru 16. junija 1908 so nanovo izvolili odbornike Josipa Koštomaja, hišnega posestnika v Gaberju, Martina Stojana, Franca Nateka, poštnega oficijala v Celju, Josipa Žagarja, učitelja v Celju, in Antona Mahena, posestnika v Trnovljah. V nadzorstvo pa so bili izvoljeni namesto Martina Stojana dr. Ernest Kalan, odvetnik v Celju, Rudolf Volovšek, davčni oficijal, in Anton Jošt, profesor v Celju.

Novembra 1908 je umrl prvi predsednik zadruge dr. Ivan Dečko, ki je imel največje zasluge, da je do ustanovitve zadruge sploh prišlo.

V letih 1911—1912 je prišla zadruga v hudo krizo. Kreditno dejavnost je morala popolnoma ustaviti, na zidanje hiš zadružnikom ni bilo mogoče niti misliti. Zadružni tajnik Ivan Bovha je obolel. Načelstvo je na seji 25. junija 1912 odpovedalo najemno pogodbo pisarniških prostorov v hiši št. 12 v Rotovski ulici in službo zadružnemu tajniku Ivanu Bovhi. Nепretrgano uradovanje so spremenili v enodnevno, in sicer ob četrčkih ter ob nedeljah od 9. do 11. ure. Pisarno so premestili iz hiše št. 12 v hišo št. 15 v Rotovski ulici, kjer je predsednik

* Hiša, last Zveze slovenskih posojilnic, predhodnica Zadrugne zveze (ust. 1905). Zgradila jo je Celjska posojilnica za nastanitev Zvezne tiskarne (1891—1941), danes poslovni prostori delovne organizacije Finomehanika, Kocbekova ul. 3. Op. ur.

zadruga dr. Anton Božič proti majhni najemnici odstopil eno sobo svoje odvetniške pisarne. Ustavili so dajanje kreditov, izterjevala pa so se obstoječa posojila in krediti.

Prav zaradi tega izredno težkega položaja, v katerem se je zadruga »Lastni dom« nahajala, so leta 1913 sklenili ustanoviti »Trgovsko-obrtno kreditno zadrugo« z omejeno zavezo v Celju, ki naj bi prevzela tudi delo zadruge »Lastni dom« in s tem nadaljevala njeno delovanje. Načelstvo zadruge »Lastni dom« je to idejo podpiralo. 31. julija 1913 je sklenilo prepustiti večji del svoje pisarniške opreme s petdesetodstotnim popustom od nabavne cene novo ustanovljeni zadrugi.

Poslovanje zadruge »Lastni dom« in »Trgovsko-obrtno kreditne zadruge« je vodil tajnik Ivan Bovha.

Leta 1914 je šel predsednik dr. Vekoslav Kukovec k vojakom, zato je bilo delovanje zadruge le neznatno.

Iz zapisnika seje načelstva 13. junija 1915 lahko povzamemo naslednje zanimivo poročilo:

»Zadnja seja se je vršila 21. aprila 1914. Ker je zadruga »Lastni dom« omejila svoje poslovanje edino na iztirjanje danih posojil in upravo premoženja, ker z ozirom na kritični položaj ni bilo mogoče v stavbenem oziru ničesar ukreniti in ker se novi člani niso oglašali ter nove vloge niso dohajale, ni bilo povoda sklicati seje. Zadržno premoženje se je upravljalo po članu načelstva dr. Antonu Božiču in poslovodji Ivanu Bovhi. V drugi polovici leta 1914 je nastopila svetovna vojna, ki je na denarne zavode, kateri so se že prej nahajali v neprijetnem položaju, nepovoljno vplivala; kljub temu je zadruga »Lastni dom« najkriticnejše stanje popolnoma zadovoljivo prestala. Zapustilo jo je sicer mnogo združnikov iz bojazni, ki je popolnoma neutemeljena. Število ostalih pa je bilo še vedno toliko, da ni bilo vzroka misliti na razpust zadruge »Lastni dom«.

Naslednja seja načelstva je bila 26. avgusta 1917. Na tej seji je bilo pri-glašeni in na novo sprejetih 44 članov, katerim so se dovolila posojila v skupnem znesku 200.400 kron.

Ob nekoliko višjem obrestovanju hranilnih vlog so prihajali tudi vlagatelji ter nalagali svoje prihranke pri zadrugi »Lastni dom«, tako da so ob koncu leta 1917 hranilne vloge narasle na skoraj 300.000 kron.

Iz tabele je razviden razvoj zadruge »Lastni dom« od leta 1918 naprej.

Leto	Število združnikov	Vplačani deleži
1918	367	7.586 kron
1919	425	13.334 kron
1920	539	35.260 kron
1921	624	70.120 kron
1922	710	27.830 dinarjev
1923	287	48.500 dinarjev
1924	364	59.600 dinarjev
1925	470	73.600 dinarjev
1926	702	99.200 dinarjev

Pomembno za napredovanje zadruga je bilo, da je načelstvo na občnem zboru leta 1923 sklenilo zadružne deleže, ki so do takrat znašali samo 5 dinarjev, zvišati na 100 dinarjev. Vse takratne zadružnike je načelstvo zadruga pozvalo, na zvišajo svoje deleže na 100 dinarjev, sicer jih vnaprej ne bodo mogli več šteti za člane zadruga »Lastni dom«. Do 31. decembra 1923 se je temu pozivu odzvalo 287 zadružnikov, ostalim pa so se prejšnji deleži po 5 dinarjev vpisali kot navadne hranilne vloge.

V načelstvu zadruga so bili konec leta 1925: podpredsednik dr. Anton Božič, odvetnik in predsednik Zadružne zveze v Celju; kot namestnik predsednika Vinko Kukovec, tesarski mojster in posestnik na Lavi pri Celju; kot člani načelstva pa Janko Božič, trgovec v Celju, Alojz Knez, solastnik tovarne zlatnin v Gaberju pri Celju, Anton Mahen, posestnik v Trnovljah; Karol Pajk, posestnik in tovarnar v Gaberju pri Celju, Franc Pušnik, čevljarški mojster in posestnik v Gaberju pri Celju, Anton Selišek, krojaški mojster in posestnik v Zavadni pri Celju.

Pod spretnim vodstvom delovnega predsednika dr. Antona Božiča in tajnika Ivana Bovhe je zadruga »Lastni dom« močno napredovala, tako da je bila močna opora mlademu obrtnemu, trgovskemu in industrijskemu podjetništvu ter revnemu slovenskemu delavstvu.⁹

Konec leta 1926 je imela zadruga »Lastni dom« že 702 člana. Iz zadruga jih je izstopilo osem. Na novo sta bila kot člana načelstva izvoljena Miloš Pšeničnik, trgovec v Celju, in Anton Robek, posestnik in gostilničar v Celju. Pisarna zadruga je bila v Prešernovi ulici št. 6.¹⁰

Na občnem zboru 18. aprila 1928 so sklenili, da se zadruga »Lastni dom« preimenuje v »Kmečko posojilnico za celjsko okolico v Celju«, registrovano zadružno zvezo z omejeno zavezo. Sprememba imena je bila vpisana v zadružni register 4. julija 1928. 11. julija 1928 so izvolili člane načelstva novo imenovane zadruga. Za predsednika je bil izvoljen dr. Anton Božič, za namestnika predsednika Anton Mahen, član načelstva pa je bil še Alojz Rustja, posestnik iz Zgornje Hudinje. Iz načelstva pa so izstopili: Vinko Kukovec, Alojz Knez, Karol Pajk, Miloš Pšeničnik, Janko Božič in Anton Robek.

Septembra 1932 so bili za člane načelstva novo imenovane zadruga izvoljeni še: Anton Kajtna, posestnik v Gaberju, Franc Vengust, posestnik na Ljubečni, Josip Kožuh, posestnik v Škofji vasi, in Karol Stožir, posestnik v Smartnem v Rožni dolini.

Maja 1933 so izvolili novega predsednika in namestnika predsednika zadruga. Predsednik zadruga je postal Anton Mahen, namestnik predsednika pa Alojz Rustja. Julija 1933 je prenehala funkcija člana načelstva zadruga Josipu Kožuhu.

20. julija 1933 so na občnem zboru zadruga sprejeli sklep, da zadruga preide v likvidacijo. Likvidatorji so bili dotedanji člani načelstva: Anton Mahen, Alojz Rustja, Franc Pušnik, Karol Stožir, Anton Kajtna in Franc Vengust. Likvidacija je bila vpisana 3. avgusta 1933 v zadružni register.¹¹

VIRI

- ¹ Dopis zadruga občini St. Peter, 1901. Občina St. Peter 1832—1941. ZAC.
- ² Pravila zadruga »Lastnj dom«, 1900. Občina St. Peter 1832—1941. ZAC.
- ³ Računski zaključek in bilanca za XXV. upravno leto, 1925. Mestna občina Celje 1918—1941, fasc. 67. ZAC.
- ⁴ Poročilo in računski zaključek za prvo upravno leto, 1901. Mestna občina Celje 1850—1918, fasc. 92. ZAC.
- ⁵ Tam kot 3.
- ⁶ Poročilo in računski zaključek za četrto upravno leto, 1904. Mestna občina Celje 1850—1918, fasc. 104. ZAC.
- ⁷ Tam kot 3.
- ⁸ Tam kot 4, 6.
- ⁹ Tam kot 3.
- ¹⁰ Poročilo in računski zaključek za XXVI. upravno leto, 1926. Mestna občina Celje 1918—1941, fasc. 84. ZAC.
- ¹¹ Zadrughni register. Arhiv enote temeljnega sodišča v Celju.

IVANKA ZAJC—CIZELJ

**DNEVNO ZAVETIŠČE V CELJU
(1932—1940)**

Krajevna organizacija »Zaščita dece« se je že leta 1929 obrnila na mariborsko oblast s prošnjo za denarno pomoč, da bi lahko organizirala zavetišče za lačne in zapuščene otroke. Mariborska oblast ji je v ta namen podarila 5000 din in poskrbela za dve učiteljici ter ju poslala na prakso v Banovinski dežji dom in v Mestni mladinski dom v Mariboru.

Leta 1931 sta občini Celje — mesto in Celje — okolica ustanovili pripravljalni odbor, ki je dobil nalogo, da sestavi pravilnik za dnevno zavetišče. Pripravljalni odbor je pravilnik pripravil in ga sprejel na seji 10. decembra 1931; na isti seji so izvolili tudi kuratorij, katerega predsednik je postal dr. Alojz Voršič, predstavnik občine Celje — mesto; podpredsednik primarij dr. Jakob Rebernik; blagajnik Fran Voglar, upravitelj deške okoliške šole. Dr. Rebernik je poskrbel tudi za ustrezne prostore (6 sob) v celjskem zdravstvenem domu (danes Gregorčičeva 6, sedež raznih poslovnih združb). Hrano so otroci dobivali v kuhinji kraljice Marije; dnevno je kuratorij plačal za posameznega otroka 3,5 din. Zavod je bil odprt s 1. januarjem 1932; prve gojence ali, kot so jih takrat imenovali, zavetničarje so sprejeli 18. januarja. Skupaj je prvo leto zavod obiskovalo 40 otrok: za 33 otrok je kril stroške prehrane kuratorij, 2 sta bila samoplačnika, 5 pa jih je jedlo na račun kuhinje kraljice Marije.

Materialne stroške zavoda je kril kuratorij, ki je sredstva zbiral z dotacijami raznih celjskih ustanov. Precejšnja sredstva — 30.000 din mu je ponudil kuratorij Kolenčevih ustanov pod pogojem, da lahko imenuje svojega zastopnika v kuratorij. Pedagoško vodstvo zavetišča pa je prevzela učiteljica Marija Hauptmann, ki je opravljala tudi tajniška dela.

Zavod je že v prvem letu dosegel lep uspeh — kar je razvidno tudi iz zapisa v kroniki: »Otroci so zavod redno in z veseljem posežali. Njih zdravstveno stanje je bilo prav dobro. Na teži so vsi pridobili. Uspehi v šoli in

vedenju so bili znatni.« Med letom sta bila zaradi neprimernega vedenja izključena dva gojenca. S koncem šolskega leta se je zaključilo tudi poslovno leto zavoda — 28. junija 1932. Del učencev je odšel na podeželje, del v počitniško kolonijo kraljice Marije v gore (Pohorje) in na morje; nekaj otrok pa je ostalo tudi čez poletje v mestu.

Med počitnicami je bil razrešen prvi predsednik kuratorija in na njegovo mesto imenovan prof. Martin Mastnak, ki pa je bil kmalu po imenovanju službeno premeščen v Maribor. Dolžnosti predsednika je nato opravljal podpredsednik primarij dr. Jakob Rebernik — vse dokler ni bil imenovan novi predsednik Albin Marčič, arhivar upravnega sodišča v Celju. V tem prvem obdobju delovanja je imel kuratorij:

65.030 din 32 par prihodkov,
52.657 din 73 par izdatkov,
12.372 din 59 par salda.

Ožji odbor kuratorija je s 24. marcem 1933 sprejel v službo hospitantinjo — absolvirano učiteljico Marjanko Brglezovo. Zavetišče je s tem izpolnjevalo pogoje za opravljanje pouka in z odlokom kraljeve banske uprave z dne 17. marca 1933 št. 4079/1 je dobilo status narodne šole.

V šolskem letu 1932/33 je bilo stanje otrok naslednje:

dečki	deklince	skupaj	
30	22	52	ob začetku šolskega leta
17	12	29	spremembe med letom — vstopi
9	10	19	spremembe med letom — izstopi
38	24	62	ob koncu šolskega leta.

Razred je izdelalo 53 otrok, in sicer 30 dečkov in 23 deklic. Večji napredek so ovirale neurejene socialne razmere, v katerih so otroci živeli. Zdravstveno stanje je bilo zadovoljivo; zboleli so trije otroci, in sicer 2 za škrlatinko in eden za vnetjem ušes. Izključitev zaradi slabega vedenja ni bilo. Tudi to leto so se zavetiščarji hranili v kuhinji kraljice Marije in prejeli za 3,5 din dva obroka dnevno — kosilo in popoldansko malico. Za malico so dobili 1/41 kave in 6 dkg kruha. Zavetiški otroci so se lahko brezplačno udeleževali lutkovnih predstav društva skavtov in planink, in sicer ob sobotah. Omenjenemu društvu je namreč dal brezplačno na razpolago dr. Rebernik bivšo obednico zavetiščarjev. Posamezni dobrotniki so zavodu darovali 41 slovenskih knjig in tako se je počasi formirala tudi knjižnica zavoda.

Solsko leto so zaključili s proslavo in slovesnim kosilom 24. junija 1933. Otroci so šli na počitnice na morje, na Pohorje in na kmete, eden pa je šel na zdravljenje v Topolšico.

Solsko leto 1933/34 so začeli s 65 gojenci — 39 dečkov, 26 deklic, med letom pa je število naraslo na 68. Na račun kuratorija je bilo v zavetišču 36 otrok, 27 jih je bilo na račun kuhinje kraljice Marije, 4 so bili samoplačniki, 1 je bil rezervist — hranil se je z obrokom odsotnih otrok. Socialne razmere otrok so bile naslednje:

- brez očeta 8 otrok,
- brez matere 8 otrok,
- starši ločeni 3 otroci,
- oče v ječi 2 otroka,

k težkim socialnim razmeram sta veliko pripomogla tudi brezposelnost in alkoholizem.

Velika povodenj, ki je 23. septembra 1933 zajela Celje, tudi zavetišču ni prizanesla — voda je zalila zavetiške prostore do višine 100 cm, dvignila in uničila parket v pisarni, jedilnici in dveh učilnicah ter poškodovala stene. Zavetišče ni moglo poslovati teden dni — otroci so bili deloma nameščeni v jedilnici, deloma pa v najmanj poškodovani tretji učilnici. Zaradi prevelike vlažnosti v vseh prostorih so po odredbi mestnega fizika otroci zapuščali zavod ob 16. uri vse do 1. novembra 1933. Poslovodeči podpredsednik kuratorija je dovolil, da so odstranili vmesno steno med manjšima učilnicama in uredili eno večjo. 27. januarja 1934 je nadzoroval zavetišče banovinski šolski inšpektor Andrej Repé in bil s prostori in pedagoško dejavnostjo zavoda zelo zadovoljen.

Otroci so bili razdeljeni na dva oddelka: deškega (33 dečkov) in dekliškega (28 deklic, 7 dečkov). Razred je izdelalo 55 otrok, 1 je bil neocenjen, 12 pa razreda ni izdelalo; 2 učenca sta šolanje končala in sta šla v uk, enega pa so zaradi nediscipliniranosti poslali v vzgajališče. V glavnem so otroci preživeli počitnice pri sorodnikih na deželi, šestnajstim pa je bilo s prispevkom humanitarnih društev omogočeno letovanje na morju in v gorah. Kuratorij je poskrbel, da so med počitnicami odstranili še zadnje posledice poplave, in dal prebeliti prostore.

V šolskem letu 1933/34 so bile na zavodu tri učiteljske konference, katerih se je udeležil tudi zastopnik kuratorija. Kuratorij je imel dve seji. Kraljevska banska uprava je za zavetišče prispevala 8.000 din. Iz banovinskega fonda je bila honorirana tudi učiteljica ročnih del, ki je nastopila delo 12. oktobra 1934. leta.

Tudi v šolskem letu 1934/35 je imel zavod dva oddelka, deškega in dekliškega; ob zaključku leta je bilo v deškem oddelku 37 dečkov, v dekliškem pa 30 deklic in 2 dečka — skupaj 69 otrok. Razred je izdelalo 57 otrok, 12 pa ni bilo sposobnih za napredovanje. Šolanje je nadaljevalo 6 otrok: 1 je šel v gimnazijo, dva v meščansko šolo, 3 pa v uk. Na račun kuratorija se je v tem letu hranilo 44 otrok, na račun kuhinje kraljice Marije 22, 2 sta bila samoplačnika in 1 rezervist.

Socialne razmere posameznih otrok so bile v tem letu naslednje:

- brez očeta 14 otrok,
- brez matere 6 otrok,
- brez obeh staršev 1 otrok,
- starši ločeni 3 otroci,
- občinska sirota 1 otrok,
- starši občasno brezposelni 24 otrok,
- begavček 1.

Povprečno število manjkajočih med letom je bilo 8. Tudi zdravstveno stanje otrok je bilo nekoliko slabše — 7 se jih je zdravilo v bolnišnici. V zimskem času sta se pojavila mumps in srbečica. Poletne počitnice je preživel 20 gojencev na morju in v gorah, 9 jih je šlo k sorodnikom na kmate, 2 v Srbijo, drugi pa so ostali v mestu.

Kuratorij je imel v tem letu:

46.215,75 din prihodkov,
41.950,87 din izdatkov,
4.264,88 din salda.

Šolsko leto 1935/36 se je pričelo s sejo kuratorija. Predsedništvo je zopet prevzel ustanovitelj zavetišča dr. Alojz Voršič, advokat v Celju. Izdelan in odobren je bil tudi novi pravilnik. V tem letu je imel kuratorij:

37.275,13 din prihodkov,
31.726,75 din izdatkov,
5.548,38 din salda.

Iz tega je razvidno, da je kuratorij imel veliko manj prihodka v tem kot v prejšnjem letu.

Stanje gojencev:

dečki	deklince	skupaj	
25	20	45	stanje na začetku leta
14	2	16	vstopili med letom
39	22	61	stanje ob koncu leta.

Socialne razmere, v katerih so živeli otroci:

- brez očeta 14 otrok,
- brez matere 2 otroka,
- brez obeh staršev 2 otroka,
- nezakonskih 8 otrok,
- starši ločeni 3 otroci.

Kuratorij je pokrival stroške dnevne prehrane za 33 otrok, na račun kuhinje kraljice Marije je bilo 25 otrok, eden je bil samoplačnik in eden rezervist. Tudi v tem letu so otroci zboleli za srbečico in pozimi za prehladom; sedem otrok se je zdravilo v bolnišnici. Otroci so bili v glavnem disciplinirani, le nekateri so se nagibali k potepuštvu. Vsako leto 30. novembra so zavetiški otroci praznovali godovni dan princa Andreja, ki je bil pokrovitelj zavetiške mladine.

Otroci so bili razdeljeni na dva oddelka, deškega z razredničarko Hauptmann J. Marijo, ki je štel 33 dečkov, in dekliskega z razredničarko Jurko J. Marto, ki je štel 22 deklic in 6 dečkov. Počitnice so otroci preživeli podobno kot prejšnja leta. Za letovanje desetih otrok v Bakarcu so prispevala sredstva humanitarna društva. Učiteljstvo dnevnega zavetišča je imelo tri konference; zadnji so prisostvovali vsi upravitelji celjskih osnovnih šol.

V šolskem letu 1936/37 je zavod obiskovalo 58 otrok, in sicer 33 dečkov in 25 deklic. Razdeljeni so bili na dva oddelka, deškega z razredničarko Jurko Marto in dekliškega z razredničarko Hauptmann Marijo; v vsakem oddelku je bilo po 29 otrok. Otroci so se tudi to leto hranili v kuhinji kraljice Marije, in sicer je pokrival stroške prehrane za 29 otrok kuratorij, za 25 kuhinja kraljice Marije, 2 sta bila samoplačnika in 2 rezervista.

Socialne razmere so bile naslednje:

- brez očeta 9 otrok,
- brez matere 3 otroci,
- nezakonskih 12 otrok,
- starši ločeni 3 otroci,
- mati v ječi 2 otroka.

K slabim razmeram, v katerih so živeli posamezni gojenci, je veliko pripeljal tudi alkoholizem staršev.

V tem letu je šolanje nadaljevalo 5 otrok, in sicer 1 v gimnaziji in 4 v meščanski šoli. Na letovanje je šlo samo 6 otrok.

Kraljeva banska uprava je nakazala zavetišču 1.000 din podpore. Leta 1937 so sprejeli v zavod 52 otrok, in sicer 28 dečkov in 24 deklic; v taku šolskega leta so vstopili še 4 otroci — 2 dečka in 2 deklici. Stroške za hrano so pokrivali: kuratorij za 25 otrok, kuhinja kraljice Marije za 27 otrok, samoplačnik je bil 1, rezervisti pa 3.

Socialne razmere, iz katerih so otroci izhajali, so bile naslednje:

- brez očeta 10 otrok,
- brez matere 9 otrok,
- nezakonskih 10 otrok (od tega 2 otroka brez matere),
- starši ločeni 2 otroka,
- oče v ječi 1 otrok.

V tem letu je bilo tudi bolj poskrbljeno za zdravstveno varstvo zavetiščarjev — imeli so redne mesečne preglede na polikliniki. Letovanja je bilo deležnih 17 otrok. Za vstop v višji razred je bilo sposobnih 48 otrok.

Zdravstveno varstvo otrok se je nadaljevalo tudi v naslednjem šolskem letu, nastavljeni so bili osebni kartoni otrok, kamor so vnašali podatke o teži, višini in zdravstvenem stanju vsakega posameznika, in sicer enkrat mesečno. Na prošnjo voditeljice zavetišča je mestna občina dovolila, da so se otroci hodili kopat brezplačno v mestno kopališče, in sicer po 10 otrok ob torkih, sredah in četrkih. Otroci so tu dobili brezplačno tudi milo in brisačo. V tem letu so bili na zdravljenju v bolnišnici 4 otroci. V zavodu je bilo 53 otrok; hrano za 27 otrok je plačeval kuratorij, 25 otrok je jedlo na račun kuhinje kraljice Marije, 1 pa je bil samoplačnik.

Otroci so izhajali iz naslednjih socialnih razmer:

- brez očeta 13 otrok,
- brez matere 5 otrok,
- nezakonskih 10 otrok,
- starši ločeni 3 otroci,
- oče v ječi 2 otroka.

Zavetišče je poslovalo 5 ur, in sicer od 10.30 do 15.30.

Ť teh poŃitnicah je letovalo 12 otrok.

Kuratorij dnevnega zavetiŃŃa je imel dve seji; njegov predsednik dr. A. VorŃiŃ je tekom tega Ńolskega leta postal Ńupan mesta Celja.

V Ńolskem letu 1939/40 je bilo stanje otrok v zavetiŃŃu naslednje:

deŃki	deklisce	skupaj	
27	28	55	stanje na zaŃetku leta
14	5	19	vstopili med letom
41	33	74	stanje ob koncu leta.

FinanŃno so prehrano krili: kuratorij za 30 otrok, zdravstveni odsek obŃine Celje za 10, kuhinja kraljice Marije za 25, Westen za 7, 1 je bil samoplaŃnik in 1 rezervist.

Zdravstveni nadzor nad otroki in njihovim telesnim razvojem se je nadaljeval tudi v tem letu. Ugotovili so, da je povpreŃen porast telesne teŃe v obdobju od konca septembra do konca junija pri posameznem otroku od 1,5 do 3 kg. Otroci so se redno kopali v mestnem kopaljiŃŃu, in sicer po 30 na teden — vsak otrok je tako priŃel na vrsto vsakih 14 dni. V bolniŃnici se je zdravilo 5 otrok. K dobremu poŃutju zavetniŃŃarjev so prispevali nekaj tudi celjski brivci, ki so nudili otrokom svoje storitve — striŃenje brezplaŃno. Krajevna organizacija »ZaŃŃita dece« in mestna obŃina sta poskrbeli za obdareitev otrok z blagom ali obleko. Krajevna banska uprava je namenila v tem letu zavetiŃŃu 2000 din; iz podpore Westna pa je dobilo zavetiŃŃe 5.000 din.

Letovalo je osem otrok.

ZavetiŃŃe je verjetno delovalo Ńe do leta 1941, vendar o tem v kroniki ni podatkov.

OPOMBA

Kuratorij — kolektivni organ, ki skrbi za doloŃeno stvar ali podroŃje.

Podatki o Dnevem zavetiŃŃu so vzeti iz kronike, ki jo hrani Zgodovinski arhiv v Celju v fondu Mestna Ńola Celje fasc. 56.

IVANKA ZAJC—CIZELJ

K ZGODOVINI GLASBE V CELJU (1824—1866)

K pomembnim dejavnikom razvoja glasbe v Celju lahko prištevamo začetek glasbenega pouka na glavni šoli v Celju, ki je bil namenjen učiteljem pripravnikom, in delovanju Lavantinskega glasbenega društva v Celju.

V Celju je že v 18. stol. obstajala učiteljska pripravnica, ki je delovala v okviru glavne šole. Najprej so bili organizirani samo izpiti, pozneje pa tudi večmesečni in nazadnje celoletni tečaji. Tu so se izobraževali predvsem učitelji trivialk — to je učitelji podeželskih šol, kjer je bilo navadno učiteljsko mesto povezano s službo cerkvenega organista. Iz tega sledi tudi večja potreba po glasbenem izobraževanju. 1823. leta je lavantinski konzistorij predlagal namestitev učitelja glasbe in ustanovitev posebnega fonda za njegovo vzdrževanje.¹ 4. novembra 1824. leta je kot prvi učitelj glasbe nastopil Karl Kuppel, učitelj 1. razreda glavne šole in mestni organist; poučeval je predvsem petje in igranje na orgle. Plačo je prejemal iz posebnega fonda, ki so ga ustanovili učitelji celjskega okrožja. V ta fond je vsak učitelj prispeval letno po 1 goldinar.² Tako so se učitelji trivialk usposobili tudi za pevovodje in organiste. 1. marca 1843. leta je bil z dekretom društvene direkcije nameščen za učitelja glasbe Vitus Thaler, dirigent Lavantinskega glasbenega društva v Celju. Prejemal je letno plačo 300 goldinarjev.³ Podobno višino letnih prejemkov je imel tudi učitelj na glavni šoli, če ni prejemal nobenih dodatkov.

Z razvojem osnovnega šolstva se je pojavila tudi zahteva po izboljšanju učiteljskega izobraževanja — šolanje učiteljev je postalo bolj zahtevno in je trajalo dve leti. Ukinjeni so bili vsi enoletni pedagoški tečaji in s tem je bil konec šolskega leta 1865/66 ukinjen tudi pedagoški tečaj v Celju. V tem letu se je končalo izobraževanje zadnjih trinajstih kandidatov, ki so absolvirali iz naslednjih predmetov: verouk, pedagogika, slovenščina, nemščina, računstvo, geometrija, zemljepis, lep opis, orglanje, cerkveno petje in telovadba.⁴

Avtorica: Ivanka Zajc-Cizelj, prof. zgod., Zgodovinski arhiv Celje.

Naj kot zanimivost navedem še to, da so se na celjski pripravnici izobraževali učiteljski kandidati s celega slovenskega etničnega ozemlja in tudi od drugod in da so se pri pouku cerkvenega petja učili tudi petje slovenskih cerkvenih pesmi.

S poukom glasbe na pripravnici je bil povezan tudi nastanek Lavantinskega glasbenega društva v Celju (Der Lavanter Musikverein in Cilli), saj naj bi društvo prav od tu črpalo svoj kader in člane, kar nam potrjujejo tudi pravila društva in povezovanje učiteljske službe z dirigentskim mestom v društvu. Po daljših prizadevanjih Simona Rudmascha, direktorja normalke, in Franza Xaverija Schneiderja, opata mestne fare, je društvo 1832. leta začelo s svojim delovanjem; vendar pa kljub prizadevanjem njegovih članov ni moglo prav zaživeti, delno zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, ki marsikdaj niso zadostovale niti za kritje osnovnih potreb, pa tudi interes za sodelovanje v društvu je bil premajhen; to si lahko razlagamo tudi z dejstvom, da so učiteljski kandidati po opravljenem izpitu zapustili Celje, za kvalitetno delovanje nekega društva pa je poleg znanja potrebna tudi stalnost članstva. Tako je društvo že po dobrih desetih letih delovanja razpadlo. Ostanek premoženja — 150 goldinarjev so vložili v graško hranilnico v upanju »na novo ustanovitev v boljših časih«. Muzikalije in glasbila so shranili v mestni farni cerkvi, ki je dobila tudi pravico do njihove uporabe. Sklep o razpustitvi društva je bil sprejet na zadnjem občnem zboru 18. decembra 1846. leta. Kot vzroke za razpustitev društva so med drugim navedli:

— notranja protislovja statuta, v katerem je bila najbolj sporna zahteva po dvotirnem delovanju društva — s pomočjo učencev pripravnice naj bi osnovali mestno in cerkveno godbo, to pa se je v praksi izkazalo kot neizvedljivo;

— pomanjkanje smisla za glasbo pri celjskih prebivalcih;

— pomanjkanje uspehov glasbenega društva;

— pomanjkanje strokovnega kadra — mentorja, ki bi se za stroko zanimal iz ljubezni;⁴

— pomanjkanje finančnih sredstev in še nekaj manjših zunanjih vzrokov.

Glasbeno društvo v Celju je tako delovalo 14 let in oralo ledino poznejšemu pestremu glasbenemu življenju v Celju.

Viri in literatura

1. Slovenski šolski muzej (SŠM), fasc. 78

2. SŠM, fasc. 78

3. SŠM, fasc. 79

4. V. Schmidt: Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, str. 235, III. del

5. SŠM, fasc. 79

MATEJA HOČEVAR

RAZVOJ TAMBURAŠTVA V CELJU

Za glavno temo svoje raziskovalne naloge sem izbrala eno izmed zelo zanimivih zvrsti glasbe — tamburaštvo. Osredotočila sem se na njegov razvoj v Celju. Celotno nalogo sem razdelila na tri poglavja: V prvem sem skušala na kratko predstaviti samo tamburo, njen razvoj in glasbo, ki je povezana z njo; v drugem delu sem analizirala zgodovinski razvoj tamburaške glasbe v Celju; v tretje poglavje pa sem vključila rezultate ankete, ki sem jo izvedla med ljudmi različnih starosti in izobrazbenih struktur. V njej sem želela izvedeti, koliko Celjanov je že slišalo, da v Celju obstaja tamburaški orkester, in koliko so sploh seznanjeni s tamburaško glasbo.

Pri raziskovanju sem uporabljala pisne vire centralnega arhiva Železničarskega prosvetnega društva »France Prešeren« iz Celja, od tega predvsem tajniške mape tamburaškega orkestra. V veliko pomoč so mi bili ustni viri tovariša Janka Hočevarja, njegovi zapiski z občnih zborov, programske knjižice društva in drugi podatki iz arhiva.

Glavni vzrok, da sem se odločila za to raziskovalno nalogo, je bil v tem, da sem želela zbrati čimveč informacij o enem izmed sestavnih delov kulturnega življenja v našem mestu, saj so le-te bile raztresene na različnih koncih. Združila sem jih v kronološki pregled. S tem sem ohranila tudi tiste podatke (predvsem mislim tu na ustne vire), ki bi bili sicer v kratkem časovnem obdobju izgubljeni.

Glasba je tisti del kulture naroda, ki ne more zamreti. In če jo ohranjajo mladi rodovi, je toliko vrednejša, da ji posvetimo vsaj malo pozornosti. To pa prav gotovo veja tudi za tamburaško glasbo.

Tamburaška glasba ima v zgodovinskem razvoju naše instrumentalne glasbe posebno vlogo, saj se je kot plod ljudskega umetniškega ustvarjanja edina med našimi narodnimi glasbili povzpela na višjo stopnjo in postala, upoštevajoč pridobitve svetovne glasbene kulture, glasbilo z lastno fiziognomijo, z lastnim orkestralnim sestavom in z lastno glasbeno literaturo.

Povzetek obširne raziskovalne naloge (79 strani tipkopisa), ki jo je avtorica izdelala kot četrtošolka družboslovne smeri Srednje družboslovne šole v Celju 1984/85 in za nalogo prejela nagrado Občinske raziskovalne skupnosti v Celju (Letno poročilo Srednje družboslovne šole v Celju 1984/85, str. 44). Celotna naloga v posebni zbirki Knjižnice Edvarda Kardelja v Celju. Op. ur.

Tamburica je glasbeni instrument, soroden ruski balalajki, ukrajinski banduri, italijanski mandolini, španski kitari in drugim podobnim glasbilom, ki imajo skupen izvor v perzijskem instrumentu s strunami, dolgim vratom in trupom hruškaste oblike iz dobe pred 4000 leti — pandori.

Tamburaštvo je tradicionalna kulturna dejavnost Južnih Slovanov in drugih narodov na Balkanu. V 14. in 15. stoletju so ga tja prinesli Turki. Leta 1847 je bil v Osijeku pod vodstvom Paje Kolarića ustanovljen prvi tamburaški orkester v Jugoslaviji. Razvoj tamburaštva se je nadaljeval v dveh smereh. Prva smer je bila vojvodinska, druga slavonska. Slednja se je v osemdesetih letih 19. stoletja hitro razširila tudi v Slovenijo. Živ dokument in odraz tamburaške glasbe so danes festivali tamburaške glasbe Jugoslavije v Osijeku. Deset festivalov, kolikor se jih je zvrstilo v preteklih letih, je pokazalo, kako in kaj vse je mogoče izvajati na tamburici, in obenem prispevalo k afirmaciji te dejavnosti. (Podrobnejši podatki: Janko Hočevar, O razvoju tamburice in tamburaške glasbe, Tamburaš, leto I, št. 1 in 2/82).

Zanimanje za tamburico in tamburanje se je v Celju pojavilo relativno zgodaj, samo 45 let po tem, ko je bil v Osijeku ustanovljen prvi jugoslovanski orkester. Od konca 19. stoletja pa do II. svetovne vojne je v Celju delovalo 7 vodilnejših tamburaških zborov, katerih delovanje pa je prenehalo. Najdlje je vztrajal tamburaški zbor DPD Svoboda Gaberje, ki je bil obnovljen še po vojni. Usoda drugih orkestrrov je bila različna. Skoraj povsod so se javljali problemi s prostori, strokovnimi vodji in tistimi, ki so se bili pripravljene učiti in grati. Vseeno pa lahko čutimo velik napredek iz leta v leto, od orkestra do orkestra. Podatki, ki so o vsakem izmed njih ohranjeni, nam lahko pokažejo le skopo sliko njihovega dela, toda, žal, je bil drug material med vojnama uničen ali izgubljen.

Najdlje v zgodovino sega delovanje tamburaškega zbora celjskega Sokola. Celjski Sokol kot narodno telovadno društvo je ustanovil lastni tamburaški zbor 11. decembra 1892. Inicijativni društveni tajnik, sicer pa soustvarjalec Sokola, dr. Dragotin Treo, je zbral potrebni denar in naročil tamburice pri Terziji Kovačić v Zagrebu. Zanje je bilo potrebno odšteti 180 goldinarjev, toda tamburaška glasba je v 90. letih 19. stoletja pomenila za ljudstvo pravo narodno glasbo. Orkester ni manjkal na nobenem zabavnem večeru Sokola, saj je postal ljubljenelec občinstva.

V začetku so tamburali samo moški, v drugem letu delovanja pa so se jim pridružile tudi ženske. »Gospe in gospodične« so z moškimi prvič nastopile leta 1893 na javnem tamburaškem koncertu, združenim s telovadbo ter s »svojo marljivostjo in spretnostjo dvignile koncert do umetniške višine«. Zanimivost je tudi to, da so na koncertu v vrtnem salonu pri Zamorcu¹ tako dobro igrali, da so morali vse točke ponoviti.

Ker pa se je stalno menjavalo vodstvo zbora, je njihova kvaliteta začela padati in leta 1904 je zbor za stalno utihnil.

V okviru Delavskega podpornega društva, ki je bilo v Celju ustanovljeno leta 1898, je krajši čas obstajal tudi tamburaški zbor. Toda podatki ne govorijo o njegovem delu, znano pa je, da so tamburice dobili iz sokolskega inventarja.²

Leta 1920 je bilo osnovano Socialistično delavsko društvo Svoboda. Njegovo središče je bilo v Gaberju, industrijskem predelu mesta. Od začetka je gojilo petje, leta 1925 pa je bil ustanovljen tudi tamburaški zbor. Po vojni se je pri Svobodi zamenjalo še nekaj dirigentov, delovanje zbora pa je tudi za dalj časa prenehalo.

V letu 1926 so se zbrali tudi krajanji Tremerja in ustanovili tamburaški zbor. Zbor formalno ni bil registriran. Toda, ko je bilo ustanovljeno tudi tu Prosvetno društvo, je postal zbor njegov sestavni del. Po osvoboditvi je bilo društvo obnovljeno, delovalo pa je do ustanovitve DPD Svoboda Zagrad, kamor so zdaj vključeni tudi Tremerčani.

V letu 1933 je bil v okviru Pevskega in glasbenega društva Sloga Zagrad ustanovljen tamburaški zbor, v katerem so sodelovali mladinci. Zaradi prostorske stiske se je društvo moralo preseliti v gostilno Kolenc v Zagradu. Društvo je kasneje dobilo svoje prostore v hotelu Stegu,³ delovalo pa je do okupacije leta 1941. Takrat je z delom prenehal tudi tamburaški zbor.

V čas avstroogrške monarhije spadajo tudi začetki današnjega Železničarskega prosvetnega društva, ki vključuje tudi tamburaški orkester. Leta 1933 se je pri železničarski godbi pojavil tamburaški orkester, ki ga je vodil Janko Hočevnar. Nastopi so se vrstili, žal pa je začetni zagon kmalu ponehal. Glavni vzrok je bila službena premostitev tov. Hočevnarja v Novo mesto 1935. leta.

Kot zadnji orkester, ki je deloval v Celju pred vojno, naj omenim še Mandolinski orkester pri Pošti. Podatkov, ki bi govorili o njegovem delovanju, skoraj ni. Znano je le, da ga je vodil Blaž Cepuš. Po drugi svetovni vojni je bil orkester obnovljen pod vodstvom Janka Hočevnarja, kasneje pa priključen Tamburaškemu orkestru Železničarskega prosvetnega društva »France Prešeren« Celje.

Vojna je večinoma ohromila vse kulturno življenje v našem mestu. Zato pa so prva povojna leta dajala ponovno možnost za nastanek novih kulturno-umetniških društev, v okviru katerih se je pričel razcvet kulture in umetnosti.

Na sam začetek teh prebujanj sodi Tamburaški orkester ŽPD »France Prešeren« Celje. Danes lahko rečemo, da je eden izmed najmočnejših in najkvalitetnejših tamburaških orkestrrov v Sloveniji.

Orkester je bil ustanovljen leta 1946. 35 let ustvarjanja je mnogo. In v 35 letih se dogajajo velike stvari, ki jih zgodovina pozablja. Ostajajo nezapisane, pozabljene. Zato sem na 60 strani skušala strniti vsaj del truda, uspehov (in neuspehov), ki so spremljali razvoj.

Z orkestrom je tesno zvezano ime Janka Hočevnarja. Njegovo življenjsko delo je 50-letno ukvarjanje s tamburaštvom in med drugim je za svoje delovanje dobil leta 1955 v Beogradu tudi diplomo in srebrno medaljo iz rok predsednika FISAIC (Mednarodno združenje železničarskih kulturno prosvetnih organizacij, sedež v Parizu). Leta 1981 je taktirko predal dolgoletnemu članu orkestra, Sreču Cizlju. Toda tudi danes je njegovo delo več kot plodno. Je član Zveze tamburaških skupin Slovenije, član komisije za organizacijo in ocenjevanje pri Festivalu tamburaške glasbe Jugoslavije, še vedno pa sodeluje tudi s tamburaškim orkestrom, mu svetuje in podarja literaturo. Ugotovljeno je bilo, da je v njegovi privatni lasti največja zakladnica tamburaške literature v Sloveniji.

Celotno naslednje poglavje v nalogi govori o delu orkestra od leta 1946 pa do leta 1981. Popisani so nastopi, vaje, izleti, gostovanja in drobne zanimivosti, ki mi jih je uspelo najti v zapiskih iz arhiva. Priloženih je 15 fotografij, 8 član- kov iz časopisov in časnikov, 2 sporeda koncertov in fotokopija zahvale ob ne- kem koncertu.

Vsako leto je bilo pomembno na svoj način, pa vseeno bi morda izpostavila nekatera izmed njih.

V letu 1955 je iz prvotnih dveh tamburaških orkestrrov, mlajšega in starej- šega, nastal eden. Število koncertov se je s tem znatno povečalo, pa tudi kvali- teta je narasla. Tako so že v naslednjem letu potovali v Skopje, kjer so bili gostje tamkajšnjega tamburaškega orkestra. Leto 1961 je bilo festivalsko leto. V Osijeku, zibelki tamburaštva, kot ga imenujemo, je 23. in 24. aprila potekal 1. festival tamburaške glasbe Jugoslavije. Za celjske tamburaše ni bilo pomembno le sodelovanje, temveč bo »z zlatimi črkami« zapisano v zgodovino te glasbe tudi ime Janka Hočevarja, ki je bil eden izmed idejnih pobudnikov novega na- čina tamburaškega dela. Tov. Hočevar si je že od vsega začetka prizadeval, da bi se organiziralo državno telo, ki bi sproti kontroliralo, dopolnjevalo in nadgra- jevalo delo vseh tamburaških orkestrrov v Jugoslaviji. Po intenzivnih pripravah je bila njegova ideja tudi realizirana in v kasnejših letih se je pokazalo, da je bilo njegovo gledanje pravilno.

Tamburaški orkester ŽPD »France Prešeren« (1977)

Dirigent Janko Hočevar
(1981)

S številnimi nastopi, skrbno izbranim programom, ki je zajemal široko glasbeno literaturo, in s preciznim igranjem si je orkester pridobil v letih od nastanka izjemno kvaliteto. Zato je bil s strani republike izbran, da zastopa Slovenijo na tem festivalu. V izjavah glasbenih strokovnjakov in v časopisnih člankih je bilo izrečenih orkestru mnogo priznanj in pohval, pa čeprav je tam sodelovalo veliko orkestrrov iz vseh republik, med njimi tudi profesionalni tamburaški orkester radia Novi Sad.

Leto 1967 je bilo pomembno predvsem zaradi treh dogodkov; eden je bil gostovanje v Čupriji. Tam so izvedli dva koncerta. Dirigent Hočevar se spominja, s kakšnim navdušenjem so prejeli prebivalci Čuprije Celjane: »Kar trikrat ali štirikrat smo morali ponavljati Španski ples in vsakič smo prejeli navdušen aplavz.«

Septembra istega leta je bil v Osijeku že IV. festival in tudi na tem Celjani niso manjkali. Ob dnevu republike pa je društvo praznovalo še 20-letnico obstoja in tudi takrat so tamburaši pripravili kot drugi odseki v društvu svoj program.

V letu 1968 se končujejo zapiski iz arhiva. Verjetno je izgubi tega materiala botrovala tudi selitev v novi vadbeni prostor.

V letu 1975 pa je dirigent okrog sebe ponovno zbral podmladek. To so bili učenci osnovne šole Frana Kranjca⁴ iz Celja. Do jeseni sta tako delovala spet dva orkestra, potem pa je tradicijo začel nadaljevati mladinski orkester. Ta je v nekaj letih tako napredoval, da je že presegel raven kvalitete prejšnjega sestava.

Leto 1981 je bilo prelomno leto. Takrat je orkester prevzel novi dirigent Srečo Cizelj. Orkestru je dodal še pihala, godala in tolkala in s tem občutno povečal pestrost skladb. Pri organizaciji dela je vedno večjo vlogo prevzemal odbor; tako je imel dirigent več časa za pisanje priredb za orkester.

Leta 1983 je začel dirigent ob pomoči članov orkestra vzgajati tudi podmladek, izdal pa je ob sodelovanju lastnega kadra tudi vadnico za učenje G-tambure. (Podrobneje: Srečo Cizelj, Spomini, Arhivska mapa tamburaškega-simfoničnega orkestra ZPD »France Prešeren« Celje ali raziskovalna naloga stran 70—72).

Orkester je dobil naziv Tamburaški simfonični orkester ZPD »France Prešeren«.

Tamburaški orkester ZPD »France Prešeren« (1981) — dirigent Srečo Cizelj, naslednik Janka Hočevarja

Anketo, ki je priložena nalogi, sem izvedla bolj kot zanimivost.

Za vzorec sem vzela majhno število ljudi (30), ki sem jih izbrala povsem naključno. Naj omenim le najbolj zanimive ugotovitve:

— 13,3 % anketirancev je že slišalo za tamburaški orkester, poznajo pa nobenega;

— 66,7 % trdi, da ima tamburica še vedno folklorni značaj;

— 76,7 % anketiranih ve, da v Celju obstaja tamburaški orkester;

— 70 % anketiranih je že prisostvovalo koncertu tamburašev;

— 77,8 % jih želi slišati koncert takega orkestra.

Raziskovalno nalogo sem izpeljala skoraj v celoti tako, kot sem si jo zastavila. Nemalokrat sem na tej poti naletela na težave, predvsem zaradi pomanjkanja podatkov. Mislim, da je naloga dobro izhodišče za delo v prihodnosti. Razvoj tamburaške glasbe bo šel dalje; ne glede na to, v kakšni smeri se bo ta zvrst glasbe razvijala, vedno bo zanimiva za proučevanje, ker bo odsev časa in ljudi v njem. Vedno bo imela svoje specifične lastnosti, ki jo bodo ločile od drugih.

Letos⁵ bo tamburaški orkester v Celju praznoval 40-letnico delovanja. Čeprav je v zadnjem času naletel na nekatere nepredvidene težave, bo verjetno vendarle še dolgo časa stal v vrsti redkih »stebrov« kulture v našem mestu.

VIRI IN LITERATURA

a) Objavljeni:

1. Janko Orožen: Zgodovina Celjskega Sokola, Sokolsko društvo Celje, 1940.
  2. G. G.: 50-letnica Železničarske godbe v Celju, Celje 1958.
  3. Tone Žagar: 50 let DPD Svoboda Zagrad, 1981.
  4. Bilten — glasilo Okrajnega sveta Svobod in prosvetnih društev, št. 3, 1963 (str. 13).
  5. STD »Pajo Kolarič«: 4. festival tamburaške glazbe Jugoslavije, Osijek, 1967.
  6. Organizacijski odbor I. festivala: Festival tamburaške glazbe Jugoslavije, Osijek, 1961.
  7. Organizacijski odbor II. festivala: Festival tamburaške glazbe Jugoslavije, Osijek, 1962.
  8. Festivalski odbor tamburaške glazbe Jugoslavije: V. festival tamburaške glazbe Jugoslavije, Osijek, 1970.
  9. Programski savjet: IX. festival tamburaške glazbe Jugoslavije in Zvuci Panonije 78, Osijek, 1978.
  10. STD »Pajo Kolarič«: STD »Pajo Kolarič« 1954—1964.
  11. G. G.: 10 let v službi ljudske prosvete, 1957.
  12. G. G.: 20 let člen v verigi izobraževalnih oblik in metod, 1967.
  13. Tamburaš, glasilo ZTSS, leto I, št. 1/82, Ljubljana, 1982.
  14. Tamburaš, glasilo ZTSS, leto I, št. 2/82, Ljubljana, 1982.
- ### b) Neobjavljeni:
1. G. G.: Iz starejšega glasbenega življenja celjskih društev, esej.
  2. Francka Majcen: Tamburaški orkester v Novi Gorici, esej, 1952.

3. Danči Pestotnik: Koncert tamburašev DKD »Tine Rožanc« iz Ljubljane in SKUD »France Prešeren« iz Celja, 1953.
4. Zapisnik I. občnega zbora tamburaškega orkestra ŽPD »F. Prešeren« Celje, 1951.
5. Zapisnik II. občnega zbora tamburaškega orkestra ŽPD »France Prešeren« Celje, 1952.
6. 15 arhivskih map tamburaškega orkestra ŽPD »France Prešeren« Celje za leta 1953—1967.
7. Arhivska mapa ŽPD »France Prešeren« (ZKO Celje).
8. Srečko Cizelj: Spomini, Celje, 1985.
- c) Podatki ustanov in posameznikov:
  1. Anton Repnik: Pismo G. G. z dne 9. 11. 1957.
  2. Janko Hočevnar: Ustni viri.

OPOMBE

¹ Današnja restavracija »Ojstrica«, Ljubljanska cesta 3. Njega dni gostilna Jožeta Balanta in od leta 1862 sedež celjske Čitalnice (Bruno Hartman, Prvo leto celjske Čitalnice. CeZb 1958. Str. 72).

² Sokolski tamburaški zbor, ki ga omenja avtorica, je namreč leta 1899 zaspal. Po Orožnu (Zgodovina Celjskega Sokola 1890—1940, str. 54) ga je izpodrinila Narodna godba, ustanovljena 1898, v okrilju Narodne čitalnice. Še enkrat je zbor zaživel leta 1900 in pod vodstvom Rudolfa Volovška celo nekajkrat nastopil, nakar je zopet umolknil. Leta 1903 so ga poskušali obnoviti, toda poskus ni uspel in zbor je utihnil za vedno. Na prošnjo Ivana Rebeka, predsednika Delavskega podpornega društva, so Sokoli leta 1904 odstopili tamburice temu društvu, s tem da so ostale v Sokolskem inventarju (Orožen, op. cit. str. 65).

³ Danes Dom krajanov Zagrad (sedež krajevne skupnosti Pod gradom) Zagrad 90, medtem ko je bila gostilna Kolenc že pred leti opuščena.

⁴ OŠ Franca Kranjca v Celju, Hrašovčeva 1 (Polule). Franc Kranjc (1867—1939) narodno zavedni učitelj na celjski »okoliški šoli«. Svojo hišo v Polulah je volil šolski Družbi sv. Cirila in Metoda (Orožen, Zgodovina Celja in okolice II, str. 470).

⁵ 40-letnico dela so tamburaši proslavili 29. maja 1986 v Narodnem domu s koncertom (Mozart, Cajkovski, Strauss, Bach, Gregorc, Gotovac), ki je bil z laskavo oceno zabeležen m. dr. v Delu 30. 5. 1986 (Dolga, lepa pot tamburašev) in v Novem tedniku 5. 6. 1986 (Prisrčen koncert celjskih tamburašev).

FRANJO MAUER

TAMBURAŠKI ZBOR NA TEHARJU

»Ne glede na to, v kakšni smeri se bo ta zvrst glasbe razvijala, vedno bo zanimiva za proučevanje, ker bo odsev časa in ljudi v njem.«

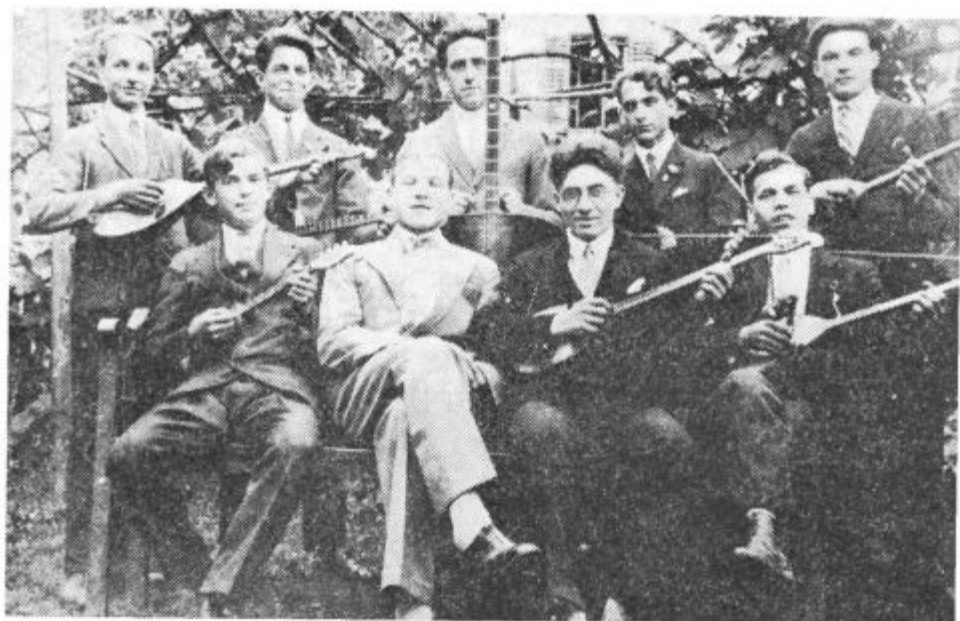
(Mateja Hočevar, Razvoj tamburaštva v Celju)

V letih po prvi svetovni vojni je bilo kulturno življenje med Teharčani dokaj živahno. To velja zlasti za krog mladih ljudi, ki jih je k prosvetni dejavnosti spodbujal, vodil in oblikoval agilni Pavel Vesenjak (1888—1953), sprva kaplan (1924—1928), nato župnik (1928—1953) na Teharjih. Peli so in prirejali gledališke igre v »čitalnici«, kakor so imenovali dvorano v teharski kaplaniji. Levo od nje je bilo kaplanovo stanovanje, desno pa organistovo; »čitalnica« je torej bila sredi med obema stanovanjema.

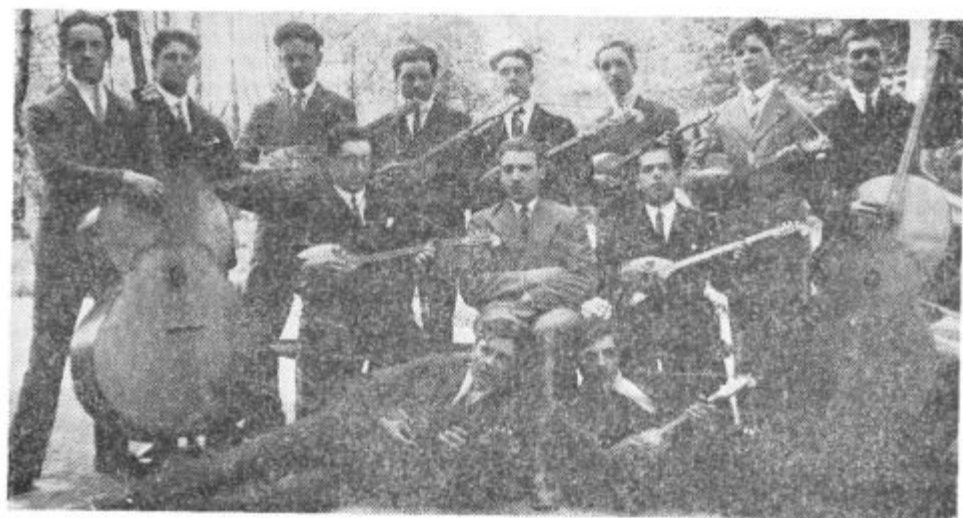
V igrah, zlasti v spevoigrah, so bila redno potrebna razna glasbila — kitare, tamburice itd. To je spodbudilo mladega kovinarja Stanka Kislingerja,¹ da je ob nekem obisku kaplanu zaupal svoje zanimanje za glasbo. Kaplan mu je svetoval ustanovitev tamburaškega zbora, za kar je moral pridobiti nekaj enako navdušenih fantov. Res, jeseni leta 1926 je bil zbor tamburašev nared.

Spočetka je tamburaše učil sam kaplan Vesenjak, pozneje jih je več let vadil trgovski pomočnik Hinko Podjavoršek.² Plačevali so ga iz svojega žepa. Zbor se je včlanil v teharsko prosvetno društvo »Slavec«. Sprva so imeli vaje v »čitalnici«, nato po raznih domovih in gostilnah, od leta 1929 v gostilni Cajhen, kjer so nedeljske popoldneve igrali tudi gostilniškim gostom. Dobrodošli pa so bili tudi v gostilnah Sušteršič in Lavrič.³

Tamburaši so nastopali pri vseh igrah, ki jih je uprizarjalo njihovo matično društvo; igrali so pred predstavo in tudi med odmorom. Leta 1929 so imeli samostojni koncert v parku ob Osvaltičevi graščini (danes sedež Krajevne skupnosti Teharje), istega leta, ki ga še živenci sodelavci štejejo za vrhunec zborovega delovanja, pa tudi v Slomškovem domu v Celju.⁴

Slika iz leta 1928. Od leve proti desni sedijo: Marjan Barle, Hinko Podjavoršek (vodja zbora), Stanko Kislinger, Franc Pukmajster; stojijo: Franjo Mauer, Franc Vrečer, Franc Cajhen, Ivan Pecigus in Ivan Vrečar.

Slika iz leta 1930. Od leve proti desni stojijo: Franc Cajhen, Franc Vrečer, delavec v stolarni na Teharjih, Anton Žličar iz Osence, Ivan Čehovin iz Štor (sin), Jože Mauer iz Štor, Hrovat s Sv. Ane, Edmund Čehovin iz Štor (oče); sedijo: Stanko Kislinger, Hinko Podjavoršek (vodja), Franc Pukmajster; spredaj ležita: Turčinovič iz Štor in Franc Skrubej. Pri tamburaših so še igrali: Ivan Pecigus, Ivan Čretnik, Ludvik Pukmajster in drugi.

Slika iz leta 1935. Od leve proti desni stojijo: Ivan Jančič, Pavle Zele, Ivan Žohar, Franc Brečko, Ciril Stojan; sedijo: Franc Mirnik, Stanko Sevšek, Stanko Oprešnik, Johan Bregar (vodja).

Vsako leto so nastopili v Bukovžlaku v gostilni Blaža Sodina in v nekdanji graščini Bežigrad, last industrijalca in veleposestnika Iva Čatra, kamor so prišli igrati, pevci pa pet za »kresni večer«, t. j. na predvečer 24. junija, ko je gostitelj Ivo Čater praznoval svoj god.

S podobnimi podoknicami so se oglašali tudi pri drugih, najraje petičnih godovnikih, a s svojimi valčki, polkami in dr. družabnim zahtevam ustreznimi aranžmani iz takratne tamburaške literature ter celo z lastnimi harmonizacijami narodnih pesmi (Bregar), so bili posebno dobrodošli na raznih prireditvah.

Igrali so tudi na »vinskih trgatvah«, npr. v Štorah pri Adrineku (danes gostilna »Bizeljčan«), v Majdičevi graščini na Teharju (danes »Mlinarjev Janez«) in še kje.

Z izkupički z nastopov so si kupovali notno gradivo in instrumente.

Po letu 1930 je tamburaška vnema na Teharju pričela usihati: nekaj fantov je šlo k vojakom in vodja Podjavoršek se je odselil iz Celja. Vodstvo zbora je prevzel študent medicine Marjan Barle⁵ in pristopilo je nekaj mlajših članov, toda prejšnjega števila članov (24) zbor ni več dosegel. Leta 1936 so nehali igrati.

Njihovo notno gradivo je Kislinger odstopil tamburašem v Zagradu.

OPOMBE

¹ Stanko Kislínger, rojen leta 1909 na Teherjáh, leta 1923 ížučen za strojnega ključavničarja v Zelezarni Štore, tu delal do leta 1930, ko je odšel na odsluženje vojaškega roka; leta 1931 se je zaposlil v »Zièni« v Celju kot pomoènik, kasneje napredoval za mojstra, leta 1972 pa stopil v pokoj kot tehnièni vodja te tovarne.

² Hínko Podjavoršek, brat pokojnega prof. Albina Podjavorška, rojen leta 1911 v Celju, ížučen za trgovski poklic, delal v veletrgovini R. Stermeèki (danes Tkanina); kasneje se je priženil v družino Zaletel v Kranju ter odprl lastno trgovino s klobuki »Hínko«; med okupacijo je bil interniran in 15. maja 1945 umrl v taborišèu Schlossenberg.

³ Od omenjenih gostiln obstaja danes le še gostilna Marije Lavriè.

⁴ Slomškovi dom je bil v stari Jugoslaviji sedež prosvetnega društva Slovenske ljudske stranke v Celju; po osvoboditvi je bil porušen; stal je v današnji Savinovi ulèci.

⁵ Marjan Barle, rojen leta 1912 v Slovenskih Konjicah, maturiral v Celju. (Izvestje državne realne gimnazije v Celju 1918—1928. Imenik abiturientov. Celje 1928). Po osvoboditvi je bil šef-zdravnik zdravilišèa Rimske Topláce, od leta 1953 šef-zdravnik Zavoda za medicinsko rehabilitacijo v Laškem; umrl leta 1980 v Ljubljani.

Opombe zbral G. G. Podatek o Hínku Podjavoršku posredoval njegov sorodnik dr. íng. agr. Lojze Hrèek, Ljubljana, Glinškova ploščad 10.

Slíke: iz 1928. l. last Franja Mauerja, iz 1930. l. last Podjavorškovih sorodnikov, iz 1935. l. last Ivana Janèièa.

ANDREJA RIHTER

FIZKULTURA V CELJU V LETIH 1945 DO 1950

Z zmago v narodnoosvobodilni vojni in s socialistično revolucijo je začela telesna kultura dobivati novo vsebino. Hkrati z vsebinsko preobrazbo se začne spreminjati tudi organizacija, skladno z razvojem in potrebami nove telesne kulture, kot jo postopno razvija čas revolucije in prehajanja k socialističnemu humanizmu na področju kulture.

Prehod iz starega v novo je temeljil na stari vsebini in organizaciji telesne kulture in vzgoje, kakršna je nastala v meščanskem obdobju, z vsemi značilnimi potezami takratne družbe in njenih potreb.

Obnova telesne kulture — fizkulture se začne po osvoboditvi povsem naravno in razumljivo v znamenju največjega centralizma, tedaj edini možni poti, po kateri je bilo moč zagotoviti čim hitrejši razvoj. Obnova vendarle ni bila dosledna. Pobudo za začetek in nadaljnje obnavljanje je prevzela družba v celoti, v glavnem prek Zveze mladine Jugoslavije, Zveze sindikatov in drugih političnih organizacij. Poudarjena je bila zahteva po novi telesni kulturi, enotni, brez notranjih nasprotij in razpok. Prvo organizacijsko telo, s katerim se je začela v Sloveniji obnovitvena doba, je Fizkulturni odbor Slovenije. Odbor je prinesel v telesno kulturo novo ime fizkultura, povzeto po sovjetskem vzoru, vendar je beseda v kasnejših letih nekaj časa pomenila tudi posebno obliko aktivnosti.

V Celju je bil pri Okrožnem ljudskem odboru ustanovljen poseben oddelek za ljudsko prosveto. Sprva ga je vodila Staša Milovanovič. On nje je vodstvo prevzel Radovan Gobec; v okviru ljudske prosvete pa je bil oblikovan poseben fizkulturni odbor. V Celju sta se obnovili dve fizkulturni društvi, Olimp v Gamberju in društvo v samem mestu. Obe društvi sta gojili športne panoge, med katere so šteli tudi telovadbo, in sta se zato tudi imenovali TD (telesnovzgojno društvo) — Olimp in TD Celje.

Živ spomin na preteklost, na vojne čase, na mnoge preminule je bil opomin ter osnova novega fizikturnega gibanja v tedanji družbeni stvarnosti. Tako sta pričeli telesnovzgojni društvi Olimp in Celje vzgajati športnike oziroma svoje člane. Vsem je bilo jasno, da takoj po osvoboditvi, v času obnove, ni mogoče pričakovati bistvenih uspehov. Vseeno so se vsi zelo trudili, posebno še takratni funkcionarji obeh društev.

Društvi sta vsako v svojem okviru pokrivali več športnih panog, vendar so se že kmalu kazale razlike. Pri Olimpi, ki je deloval na področju Gaberja, so dajali prednost atletiki in orodni telovadbi. Telovadna sekcija je do jeseni 1946 v letnem času vadila samo na prostem, ker je bil telovadni dom še vedno neuporaben oziroma zaseden. Kljub vsemu je bilo včlanjenih veliko privrženecv telovadbe, ki so se 1946. leta udeležili prvega skupnega telovadnega zleta Slovenije v Ljubljani z več kot 150 telovadci. Ne smemo pozabiti telovadca Konrada Grilca, ki je povezoval generacije pred vojno in po njej ter nadaljeval kvaliteto celjske orodne telovadbe.

Skupščina TD Olimp v januarju 1946 je atletiki namenila poseben položaj v društvu, tako da se je nemoteno razvijala, medtem ko so pri TD Celje posvečali večjo pozornost košarki in odbojki.

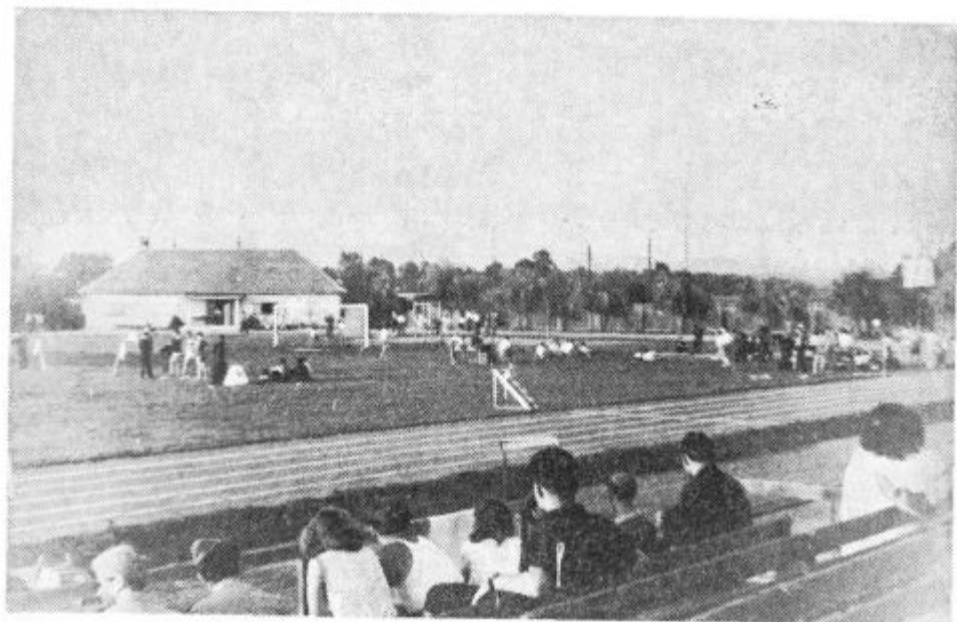
Ko se danes ozremo za štirideset let nazaj, ugotovimo, da sta prvi dve leti pomenili korenito obnovo in novo zasnovo celjskega športa. Nogomet je tudi danes panoga, za katero se navdušuje največ navijačev in je vseskozi aktualna. V Celju je bila to prva panoga, ki je pričela s svojim delovanjem. Na žalost pa smo nedavno dokončno izgubili nogometno, atletsko, rokometno... igrišče Glazijo, ki je mnogim bila lep spomin, ne samo na športne trenutke, temveč tudi na drugačne vrste shodov. Prvo srečanje nogometašev med TD Olimp in TD Celje se je odvijalo 17. junija 1945 in se je končalo z neodločenim rezultatom.

Med prvimi, ki so pričeli s svojim delom, so bili tudi šahisti. Ti so se že 26. maja zbrali v šahovskem klubu na sestanku, obnovili delo ter izbrali začasnega predsednika dr. Franja Žgeča. Pozvali so vse ljubitelje šaha, da se jim pridružijo ter pomagajo s svojimi rekviziti.

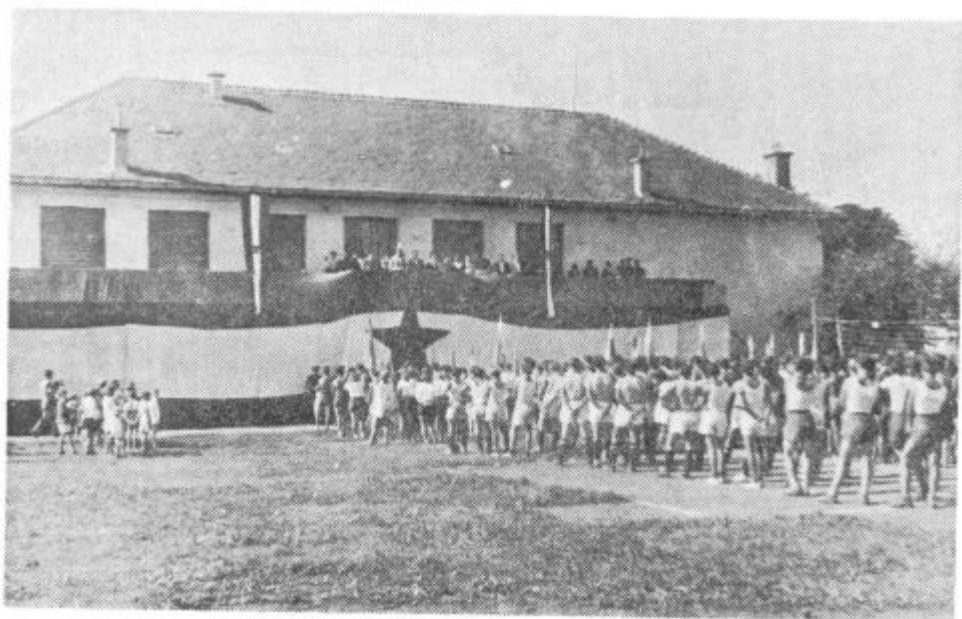
Največji dogodek — fizikturni dan — v letu 1945 se je v Celju odvijal 21. in 22. julija na stadionu v Čretu, pripravilo ga je TD Olimp. Pokroviteljstvo sta prevzela bivši sekretar OOOF Maks Gašparič in sekretarka OOOF Emilija Gabrovec-Lenka. Že v soboto, 21. 7., je po ulicah Celja tekla štafeta, v kateri je zmagala I. ekipa Olimpa, nedelja pa se je začela s tekmovanji v lahki atletiki; sledile so tekme v odbojki, prve po štirih letih. Velik uspeh je dosegla atletinja Slava Deržekova, ki je v vseh ženskih disciplinah zasedla prvo mesto. Vendar je tudi vseh ostalih 16 atletov in atletinj doseglo prve uspehe. Drago Zadravec, Mirko Polutnik in Slava Deržek so postali reprezentanti Slovenije, Slava je osvojila prvo državno prvenstvo DFJ v skoku v višino s 135 cm.

Fizikturnega dneva se je povsem nepričakovano udeležil Franc Leskošek-Luka in spodbudil mlade, naj nadaljujejo s takšnimi dnevi, kakršen je bil ta prvi fizikturni dan po osvoboditvi v Sloveniji.

Sportni miting 1945 — pogled na prvotni Kidričev stadion v Čretu

Sportni miting 1945

Pomembna dogodka v letu 1945, ki ju ne smemo prezreti, sta prvi šahovski turnir v kulturnem tednu od 9. do 16. septembra in masovni sestanek pripadnikov in ljubiteljev letalstva v oktobru v veliki dvorani Doma ljudske prosvete v Celju. Na tem sestanku so bile podane smernice za bodoči razvoj letalstva ter poudarjene napake starega Aerokluba. Predvsem se je pokazalo veliko zanimanje mladih za letalski šport, ki pa takrat to še ni bil.

Obe fizikalni društvi sta pridobivali svoje člane v glavnem z osebno agitacijo v celjskih tovarnah in ustanovah ter med srednješolsko mladino, kar velja zlasti še za TD Celje. Že v začetku leta 1946 se začne močno uveljavljati TD Teharje, predvsem v atletiki.

Drugo povojno leto je Celju prineslo že prve rekorderje in državne reprezentante. Slava Deržek je postala državni rekorder v peteroboju za ženske, atleti so se udeležili balkanskih iger v Tirani. Sloves atletike v Celju pa je razširil Olimpov Fizikalni glasnik, ki je z reportažami o atletskih prireditvah in s strokovnimi članki o atletiki kmalu pridobil širok krog bralcev tudi izven celjskega okrožja.

Pomlad 1946 je prinesla prva množična tekmovanja, ki so potekala po celi Jugoslaviji. Že 7. aprila je bil tek čez drn in strn po vsej Jugoslaviji, od koder so prihajala poročila o množični udeležbi. V Celju se je kljub dežju pred Domom ljudske prosvete zbralo preko 2000 ljudi, ki so v povorki z dvema godbama, konjeniki, motoristi in s transparenti v rokah, odšli proti Olimpovemu igrišču.

Festival 1946 — Mimohod nogometašev z nogometnimi sodniki na čelu: Mirko Pre-singer (sekretar Zveze nogometnih sodnikov v Celju), za njim od leve proti desni Janko Wagner, Viktor Stojković, Alfred Flis in Franjo Orel

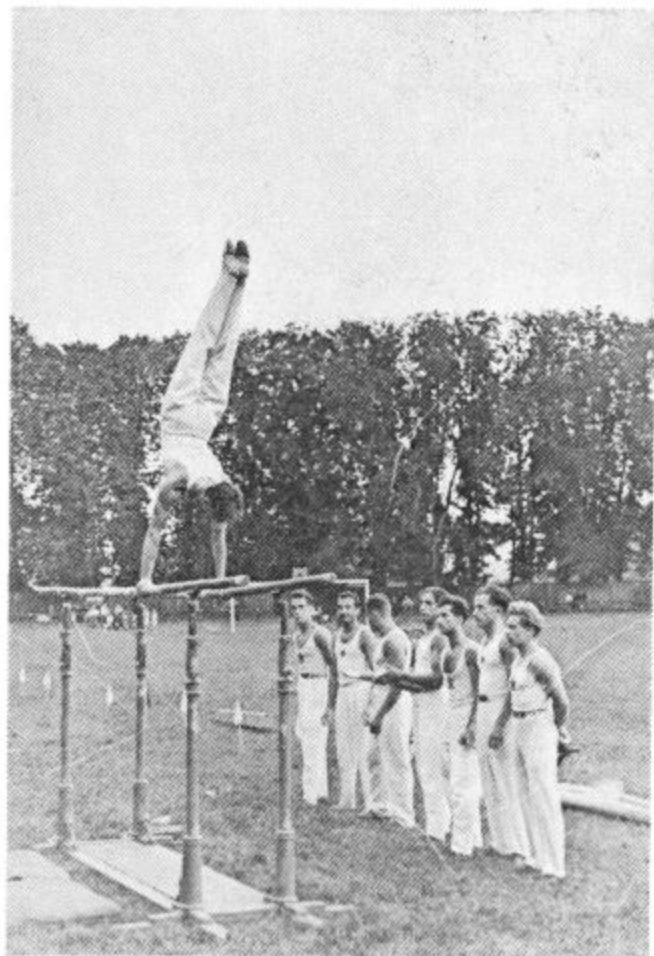

Mimohod šahistov, na čelu dipl. ing. Fran Lah

Tek je popolnoma uspel in ob koncu so se vsi udeleženci ponovno zbrali v povorki in se vračali iz Gaberja proti poslopju Okrajnega odbora, kjer sta zbranim spregovorila v imenu Okrožnega fizikulturenega odbora predsednik Karel JUG in v imenu vojske poročnik Milan PAVIŠIČ.

Z mesecem majem so se pričeli odvijati atletske mitingi. Prvi je bil že 12. maja, na njem je bil dosežen slovenski rekord v teku na 800 m Marije Zamude iz TD Olimp; dosegla je čas 234,3, ki pa ga je že v istem letu sama izboljšala. Že ta prvi miting je pokazal sadove množičnega delovanja društev, saj se je tekmovanja udeležilo 108 tekmovalcev in tekmovalk iz devetih društev. Zabeležili smo še naslednje rezultate: republiški rekordi: Vojko Ferluga — tek na 400 m z zaprekami, Mirko Polutnik — tek na 1500 m, Ljubo Žgalin — skok v višino s 181 cm, Edi Golc — met diska, Alma Butia — tek na 200 m, ter štafeta 4 × 60 m — Majcen, Črepinšek, Posinek in Gradišar.

V poletnih mesecih se je odvijalo prvenstvo LRS v mnogobojih na igrišču Olimpa, v Pečovniku pa so do septembra uredili teren za streljanje, na katerem je bilo okrožno prvenstvo. Prvak je postal Franc Lužnik, FD Celje, v streljanju na tarčo, in Mišo Jezernik v hitrostnem streljanju. Razživel se je tudi tenis, ko so obnovili igrišča v parku in začeli prirejati tekmovanja mladinskih dvojic.

Festival 1946 — nastop
na bradlji

Da bi vzgajali vsestransko razvite fizikulturnike in krepili množičnost, so v Celju izpeljali anketo o graditvi plavalnega bazena. Nezdrava in dokaj plitva Savinja ni mogla dajati pogojev za razvoj plavalcev. Pomembnost plavanja za nemoten, zdrav razvoj mladine, je rodila pobudo za gradnjo plavalnega bazena na levem bregu Savinje, na Rajerjevem posestvu. Anketa je uspela, še več: po vsestranski razpravi so Celjani ugotovili, da je bazen potreben že zaradi same prometne lege Celja na poti med Mariborom in Ljubljano. Lega bazena bo v neposredni bližini Gimnazije in bo vedno na razpolago mladini, ki ni večča plavanja. Tako so opravili tudi že zakoličenje bazena v izmerah 25×18 m, izkop pa so prepustili pripadnikom vojske. Ob istem času je potekal tudi poziv za izgraenjo skakalnice v Mestnem parku, ki je bila dograjena prej kot bazen.

Vaditeljski tečaj 1948. Od leve proti desni sedijo: Konrad Grilec, Rudi Peperko, Majda Zorko, Tone Grobelnik, Pavle Božič

Dve leti togega administrativnega dela sta pokazali, da je treba korigirati način dela. V ospredju je bilo še vedno tekmovanje za značko ZREN (Za republiko naprej) — akcija za vsestransko množičnost. Načelo akcije je bilo, da mora biti vsak fizikulturnik zelo prožen, kajti končni cilj vsake fizkulture je pridobitev rednih delovnih navad in trajno privzgojene fizkulture aktivnosti.

Z ustanovitvijo* novega sindikalnega fizkulturenega društva KLADIVAR v letu 1947 so bile dane možnosti za novo organizacijo in krepitev posameznih panog, še posebej atletike. Sedež novega društva je bil v domu** na Mariborski cesti. Predsednik društva je bil Andrej Svetek, tajnik pa Viljem Špat. Fizkultureno društvo Kladivar je imelo v letu 1947 dvanajst fizkulturenih aktivov, štelo pa je 1700 članov. Med njimi je bilo kar 239 podmladka, 220 pa prijateljev društva. Po tem letu pa je začelo veliko članov zapuščati društvo. Med njimi jih je bilo največ iz vrst delavstva v Gaberju. Na drugi strani pa je društvo pridobilo na kvaliteti, a zamrlo je prostovoljno delo, propaganda in reklama je močno upadla, saj niti v šasopisih ni več zaslediti poročil o športnih dogajanjih. Strokovno poročilo SFD Kladivar za leto 1947 ni razveseljivo. Za osnovno telesno vzgojo je imelo na razpolago komaj deset vaditeljev večinoma starega kova,

* Po združitvi obeh celjskih fizkulturenih društev

** Bivši Sokolski dom, danes TVD Partizan Gaberje

mladi so bili še nepripravljeni. Za vadbo so imeli na razpolago štiri telovadnice v zelo slabem stanju, štiri igrišča za skupinski šport in eno strelišče, ki pa ga je zasedla vojska. Vseeno so vse leto potekale športne manifestacije: od spomladanskega kroša, prvomajske parade do kvalitetnih atletskih mitingov. V novem društvu je vodstvo atletske sekcije prevzel Fedor Gradišnik. Z združitvijo društev pridobljeni organizacijski kader je uredil odnose v sekciji, novi prijemi pri vključevanju pa so privedli vrsto novih aktivnih atletov. Vzorno organizirano slovensko prvenstvo ter ohranjene in usposobljene naprave na stadionu Boris Kidrič v Čretu so bile odločilne prednosti, da so v Celju organizirali taborjenje najboljših jugoslovanskih atletov in atletinj. SFD Kladivar so poverili organizacijo III. povojnega prvenstva FLRJ v atletiki, na katerem so prvič nastopili atleti in atletinje — posamezniki kot pripadniki svojih društev in ne kot reprezentanti republik. Doseženi so bili odlični rezultati. Vinko Prelog je v krosu v Osijeku osvojil državno prvenstvo, prvi mednarodni uspeh je prinesla Alma Butia z odličnim tekom na 100 m na prvenstvu Balkana. Atletinje SFD Kladivar so zabeležile prvo kolektivno zmago, ko so postale državne prvakinje.

Notranjost telovadnice bivšega Sokolskega doma v Gaberju

Slava Deržek, rekorderka
FLRJ 1947 (Zagreb) v
metu kopja

Nastopi leto 1948, ki pomeni veliko prelomnico v celjskem športu. Vsa leta od osvoboditve naprej so se bojevali s finančnimi težavami ter drugimi problemi. Atletika je bila med redkimi dejavnostmi, ki je imela več kot povprečne pogoje za nemoten razvoj na Kidričevem stadionu v Cretu. Poleg atletske steze so imeli na razpolago še garderobe, bazen, kopalnice, park... 13. julija je prišlo brzozjavno sporočilo o prenehanju vseh vadb na stadionu, (državna olimpijska reprezentanca se je ravno pripravljala na prvo povojno olimpiado v Londonu), saj bo na tem mestu zgrajena tovarna organskih barvil, današnja Cinkarna, prva te vrste v Jugoslaviji.

Celjski atleti so se zatekli na Glazijo, kjer so jih nogometaši z razumevanjem sprejeli. Demontaža Kidričevega igrišča ter usposobitev Glazije za atletska tekmovanja je bila izvedena v rekordnem času 11 dni, večinoma s prostovoljnim delom. Nujno potrebne so bile tudi nove garderobe, nova tribuna in novo igrišče za košarko, zato so se vsi člani lotili dela ter v 708 urah prostovoljnega dela zgradili tribune iz lesa, ki so ga dobili na Kidričevem stadionu in tako iz stare tribune zgradili novo. Z zapuščenega igrišča na Ložnici so prenesli leseno garderobo, jo popravili in namestili na Glaziji. Igrišče za košarko pa so člani košarkarske sekcije zgradili s pomočjo mladine v 206 urah, pri čemer so nasuli 41,5 m³ ogorkov.

Ze 23. avgusta so v Celju prvič izvedli mednarodno prireditev. V goste so povabili ekipo iz Češkoslovaške, ki so jo domače atletinje premagale. Največji kolektivni uspeh je poverjeništvu za atletiko doseglo z zmago v tekmovanju 36 društev za naslov državnega prvaka v atletiki za leto 1948. Žalostno je iz letnega poročila razbrati, da so si naslov priborili v izposojeni opremi, ki je bila celo različna. Velika večina članov je bila sindikalistov (kar 74 %), ostali pa mladinci, od katerih je bila večina učencev v gospodarstvu. Zato je bil Gospodarski svet SSD Kladivar (po reorganizaciji fizikturnih društev v telovadna in športna) primoran vložiti sredstva ne samo v izgradnjo novih objektov, temveč tudi v nabavo rekvizitov in opreme.

Vedno bolj nemogoči pogoji za vadbo in tekmovanja vseh športnih panog na Glaziji so narekovali nujen pričetek gradnje novega stadiona. Svoje mesto naj bi dobil med Stritarjevo in Kersnikovo ulico. Društveni člani so po dogovoru demontirali nekatere objekte na Kidričevem stadionu, predvsem ograje in vodovodne cevi. Na zemljišču pa so med tem že polagali cementne robnike za tekališče in ostale naprave po načrtih Fedorja Gradišnika, medtem ko je načrt za garderobe in tribuno izdelal Dolfe Presinger.

Do leta 1948 Celje tudi ni imelo modernega drsališča, kar je oviralo razvoj drsalnega športa, še bolj pa uvajanje hokeja na ledu, ki je bil v Celju skoraj neznan. V drsalne namene je do tedaj služilo opuščeno teniško igrišče v Mestnem parku, ki pa je bilo zaradi svojih majhnih dimenzij in slabe garderobe neuporabno za hokej. Po načrtu ing. Bloudka so povečali obstoječe drsališče in garderobe ter modernizirali elektrifikacijo novega velikega prostora. Novo drsališče je merilo 40 × 60 m, z garderobami posebej za ženske in za moške. Narejena je bila razsvetljava 6 m nad drsalno površino. V Mestnem parku je bila tega leta dograjena tudi skakalnica, ki so jo s prostovoljnim delom pričeli graditvi že v letu 1947.

Potrebno je bilo popraviti še doskočišče ter most, ki so ga čez zimo spravili.

Organizacija fizikulture v Celju je pridobila zlasti z zaposlitvijo profesionalnega referenta pri OOS. Takoj se je na novo formirala komisija za fizikulturo v naslednjem sestavu:

Karel Jug, predsednik SSD Kladivar, Franc Pipan, predsednik Šahovskega društva, Tine Orel, predsednik Planinskega društva, Tone Grobelnik, načelnik OTO, Mirko Mejavšek, odbornik strelskega društva, Ciril Ilovar, odbornik TD Celje I, Ivan Stavbe, odbornik TD Celje II, Anton Koradžija, referent kovinarjev, Jaro Furlan, referent grafičarjev, Jože Uršič, referent kem. industrije ter Rafko Skale, referent Cinkarne.

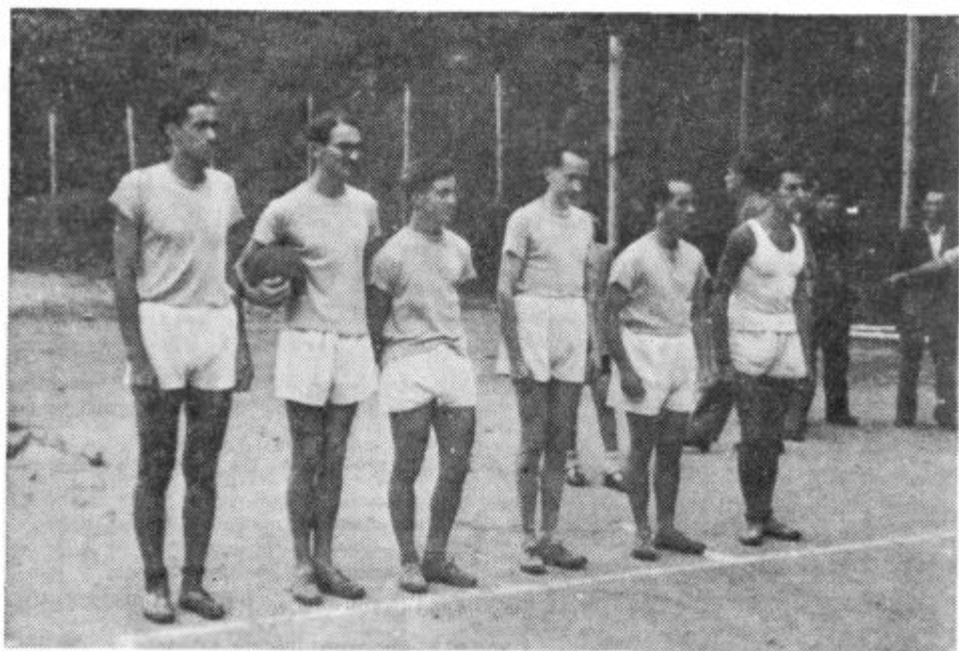
Če ponovno pogledamo v društvena poročila, razberemo, da je bila množičnost še vedno največja v lahkootletiki s 106 člani, sledi nogomet z 72 člani, kegljanje z 54 člani, odbojka z 38 člani, po 29 članov imata šah in drsanje, 27 članov košarka, 25 sabljanje, namizni tenis 18, smučanje 19, tenis 14, pa še streljanje 10 članov in kolesarstvo 9.

Vsa društva so delovala z minimalnimi finančnimi sredstvi in zato se je vsepovsod javljala potreba po pokroviteljstvu sindikatov in s tem po preimenoivanju v sindikalna športna društva, kajti s tem je sindikat dolžan društvo finančno podpreti.

V začetku sezone 1949 se je pokazalo, da se kljub novim organizacijskim prijemom za pridobivanje novih članov ne bi smeli zanašati na lastne sile. Poverjeništvu za atletiko je npr. popolnoma zanemarilo sodelovanje z organizacijami, ki bi utegnile skrbeti za pomlajevanje kadra, zlasti z obema telovadnima društvoma.

Vseeno sta bila kmalu dosežena prva moška državna rekorda Lojzeta Zagorca v troskoku in Matije Hanca v teku na 800 m, ki je bil mednarodne vrednosti.

Iz polletnega fizkulturnega poročila je moč z veseljem razbrati, da je v Celju v 1949. letu tekmovalo kar 54 odbojgarskih moštev, in sicer 34 moških in 18 ženskih. V Mestnem parku je vsak dan igralo odbojko okoli 200 članov, od katerih je kar 144 tekmovalo za prvenstva.

Odbojgarsko moštvo Mohorjeve tiskarne (današnji AERO — TOZD Grafika) 1948; od leve: Karel Polutnik, Milan Škerbec, Franc Perc, Ciril Dolžan, Pavle Božič, Jenko Baldo

Reorganizacija fizikturnega gibanja po sindikalni liniji je močno uspavala aktive, tako je večina prenehala s svojim delom. Rešitev je bila v ustanavljanju samostojnih društev.

V letu 1949 ne smemo pozabiti na vzpon rokometu in namiznega tenisa, ki žanje uspehe po celi Jugoslaviji. Že 1948. zasedejo 4. mesto na državnem prvenstvu. V sezoni 48/49 so republiški prvaki moški ekipno, moške dvojice in mešane dvojice, kar se ponovi v sezoni 49/50. Tudi rokomet začenja svoj vzpon. Domuje na Glaziji in kot republiški prvak pritegne k ogledu polfinalnega turnirja za državno prvenstvo 5000 obiskovalcev. Jedro prvega moštva celjskih rokometashev je bilo oblikovano iz predvojnih športnikov, ki so nadaljevali po osvoboditvi: Ivan Stavbe, Vili Čater, Franc Ambrož, Jože Čoh, Franc Salekar, Erih Salekar, Vili Koradžija, Cocej, Macuh.

Namesto zaključka bi ob koncu omenila športno zvrst, ki je danes skoraj ne poznamo več.

Začetki hokeja na travi segajo v leto 1949 oz. 1950, ko se je skupina hokejistov navdušila za ta v Celju neznani šport. Začela je aktivno trenirati in pod okriljem SŠD Kladivar nastopati na Glaziji. Zasluga za razvoj tega športa v Celju gre prof. Jugu, ki je poskrbel za uvedbo te igre. Pod njegovim vodstvom so hokejisti na ledu pričakovali, da bodo z igranjem hokeja na travi v poletnih mesecih izvajali svoj suhi trening. To jim je tudi uspelo, saj so se navdušili nad novo igro, ki je omogočila suhi trening kombinacij in tehnike. V letu 1950 se je igra že ustalila v Ljubljani, Mariboru in Murski Soboti. Tako so nastali v Sloveniji trije centri. Že na prvi tekmi leta 1950 med Kladivarjem in Ilirijo je rezultat 0 : 0 pokazal, da igralci Dolžan, Petek, Uršič, Juršič, Kerkoš, Jenko, Jagrič, Leskovšek, Hohnjec, Stanič, Jug in Brunšek v kvaliteti ne zaostajajo za igralci v Ljubljani in Mariboru.

VIRI IN LITERATURA

Arhiv Slovenije, fond GO ZSS, F 118, F 67

Janko Orožen, Oris sodobne zgodovine Celja in okolice. CeZb 1980, posebna izdaja.

Drago Stepišnik, Telovadba na Slovenskem. DZS Ljubljana 1974.

Casopisi: Nova pot, Celje, leto 1945, št. 1 do 20, datum 2. 6. do 3. 12;

Na delo, leto 1946, št. 1 do 37, datum 27. 4. do 24. 12.

Trideset let rokometu v Celju, izdal ob 30-letnici Železničarski klub rokometu.

Almanah celjske atletike. Izdal AD Kladivar, uredila Fedor Gradišnik in Milan Božič. Celje 1954.

Bilten TVD Partizan Gaberje — Celje, Sekcija za hokej na travi.

Izjava: Pavel Božič — Namizni tenis FD Olimp.

JOZICA DOLENSEK

MLADI ZA NAPREDEK CELJA

Akcija »2000 raziskovalcev do 1990« odmeva tudi na raziskovalnem področju mladih, ponekod bolj, drugod manj. V Celju je odmev komaj zaznaven. Več let smo bili Celjani vodilni v raziskovalni dejavnosti mladih, sedaj ne več. V Celju ta dejavnost poteka v okviru občinske raziskovalne skupnosti. Le-ta daje ne le vse pobude za delo, temveč tudi navezuje vse stike med učenci in mentorji v ZD ter financira vso dejavnost. Vodstva šol dejavnosti niso sprejele za svojo. Zanje ne dajejo denarnih sredstev, učenci in mentorji še vedno nimajo ustreznega statusa. Odnos do dejavnosti se kaže tudi v poteku raziskovalnih dni. Šole pogosto ne pošiljajo svojih učencev na predstavitev nalog, ker menijo, da so to za pouk izgubljene ure. Celo vsi mentorji ne morejo priti. Izmed srednješolskih ravnateljev prihaja na predstavitve raziskovalnih nalog svojih učencev le ravnatelj srednje družboslovne šole, izmed osnovnošolskih ravnateljev pa le ravnateljica osnovne šole I. K. Efenko. Z veseljem pa ugotavljamo, da že nekaj let spremlja raziskovalno dejavnost Zavod za šolstvo, enota Celje. Z novim predsednikom Duškom Kosom pa je pokazala zanimanje za to interesno dejavnost tudi celjska OK ZSMS.

Marsikje po Sloveniji je stanje drugačno. Za dejavnost so se poleg ORS zavzele tudi šole in zanje prispevajo del sredstev. Tako so npr. na srednji naravoslovni šoli v Ljubljani opremili raziskovalni laboratorij, drugod, npr. na srednji elektro šoli v Ljubljani, pa so uvedli status mladega raziskovalca.

Zveza organizacij za tehnično kulturo v Ljubljani je začela izdajati revijo Mladi raziskovalec. To je zelo potrebna revija, ki smo jo že dolgo pogrešali, saj prinaša metodologijo raziskovanja, poročila s področja raziskovanja mladih, pa tudi raziskovalne naloge v celoti. Tako se učenci lahko med seboj primerjajo in pridobivajo nova znanja.

V nekaterih republiških organih, npr. Izobraževalna skupnost, ZOTK, DMFA, so le uvideli, da bi bilo treba nekaj narediti tudi za mentorje mladih

raziskovalcev. V razpravi je predlog za ustanovitev nagradnega sklada za najuspešnejše mentorje. Iz tega sklada bi podeljevali nagrade mentorjem v obliki štipendij za študijsko izpopolnjevanje doma in v tujini, opremljali šole itd.

Celjska ORS daje že nekaj let del denarnih sredstev za eksperimentalno opremo tistim šolam, ki sodelujejo v akciji Mladi za napredek Celja. Doslej so šole dobivale računalnike, laserje in mikroelemente.

Poglejmo, kako je bilo z raziskovalnim delom celjske mladine v letu 1986. Na razpis Mladi za napredek Celja smo prejeli 63 prijav. Eno nalogo smo odklonili, ker ni odgovarjala zahtevam razpisa. Osnovnošolci so pripravili 14 nalog, srednješolci pa 48 nalog. Po vsebini je bilo tretjina nalog s področja tehnike in računalništva, tretjina z družboslovnega področja, ostale naloge pa so bile iz naravoslovja in ekonomije. Pri nalogah je sodelovalo sedem osnovnih in sedem srednjih šol z 200 učenci in 46 mentorji.

Nekaj najboljših nalog smo poslali na republiško srečanje gibanja Znanost mladini. To so naslednje naloge: Študij nodularne litine z ultrazvokom, avtorji: Helena Marulec, Friderik Knez in Primož Perc, STŠ Celje, mentorica: mag. Jožica Dolenšek; Računalniška simulacija uklona, avtorja: Marko Zebec in Jože Ulaga, STŠ Celje, mentorica: mag. Jožica Dolenšek; Gradovi v dolini Loire in njihova zgodovina (v francoskem jeziku), avtorici: Mojca Božič in Mojca Fain, SDS v Celju, mentor: prof. Slavko Deržek; Razvoj rudarstva v Libojah in Zabukovici, avtorici: Bojana Baloh in Mira Ramšek, SDS Celje, mentorica: prof. Majda Zlatolas-Omahen; Jelovska kmetija, avtor: Roman Brunšek, SDS Celje, mentorica: prof. Majda Zlatolas-Omahen; Rodbina Čop skozi stoletja, avtor: Boris Golec, SDS Celje; Kemijska odpornost različnih vrst stekel, avtorica Andreja Knez, STŠ Celje, mentorica: mag. Silva Koklič.

Zadnja naloga je bila izbrana za predstavitev na zveznem srečanju gibanja Znanost mladini, ki je bilo v Sarajevu. Raziskovalka Andreja Knez se je za nagrado udeležila mednarodnega kemijskega raziskovalnega tabora v Belgiji.

Med poletnimi počitnicami se je več celjskih učencev udeležilo raziskovalnih taborov, ki so v različnih krajih Slovenije.

1. »Digitalno-analogni pretvorniki za računalnik ZX-spektrum«, David Nedeljković, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Gorazd Breznik, dipl. ing.

2. »Obravnava ADC 0804 in konkretna uporaba analogno digitalnega pretvornika na primeru merjenja temperature«, Dajan Liković, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Gorazd Breznik, dipl. ing.

3. »Primer programiranega učenja fizike s pomočjo računalnika«, Melita Zlatečan, Srednja pedagoška šola Celje. Mentor: Igor Majerle, prof.

4. »Kalkulacije«, Ervin Jureša, Srednja zdravstvena šola Celje.

5. »Strelska zvočna merilna naprava«, Marjan Zagar, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Aleksander Zdovc, strokovni učitelj.

6. »Ultrazvočne meritve nodularnih litin NL 42 in 52«, Helena Marulec, Friderik Knez in Primož Perc, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentorica: mag. Jožica Dolenšek, prof.

7. »Vloga in krmiljenje ventila v cevovodu«, Andrej Orožen, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Jože Ojsteršek, dipl. ing.

8. »Rotacijski mlin«, Jani Jurkošek in Klemen Kindlhofer, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Aleksander Zdovc, strokovni učitelj.

9. »Kako in koliko pišejo novinarji o onesnaževanju zraka v Celju«, Tanja Mlakar in Tanja Vračun, Srednja družboslovna šola Celje. Mentorica: Alenka Stergar, prof.

10. »Določanje klora in zasledovanje reakcije klorometiliranja prostorsko zamreženega polisterena«, Tomaž Marolt, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Marjan Ferlež, dipl. ing.

11. »Metodologija določevanja fluoridov v rastlinah«, Simona Pogač in Julija Vrbovšek, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentorica: mag. Silva Koklič, dipl. ing.

12. »Kemijska odpornost različnih vrst stekel«, Andreja Knez, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentorica: mag. Silva Koklič, dipl. ing.

13. »Vpliv nekaterih učinkov česna in čebule na rast in razvoj mikroorganizmov«, biološki krožek Srednje šole za ekonomsko usmeritev T. Grčar Celje. Mentorica: Majda Gajšek-Kamenšek, prof.

14. »Razlaga tematskih serij in simbolov na osnovi asociacij v Flandrijski cesti Claudia Simona« (v francoskem jeziku), Jasna Krajnovič in Daša Orešnik, Srednja družboslovna šola Celje. Mentorja: Slavko Deržek, prof. in Metka Zupančič, prof.

15. »Gradovi v dolini Loire in njihova zgodovina« (v francoskem jeziku), Mojca Božič in Mojca Fain, Srednja družboslovna šola Celje. Mentor: Slavko Deržek, prof.

16. »Razvoj rudarstva v Libojah in Zabukovici«, Bojana Baloh in Mira Ramšek, Srednja družboslovna šola Celje. Mentorica: Majda Omahen-Zlatolas, prof.

17. »Razvoj celjskega lokalnega časopisja od 1848 do 1986«, Ines Drame, Srednja družboslovna šola Celje. Mentorica: Darinka Časl, abs. slavistike.

18. »Ohcet je bila...«, Terezija Oblak, Zofija Zajc in Marija Zelič, Srednja šola za gostinstvo in turizem Celje. Mentorica: Majda Golenač, strok. učiteljica.

19. »Jelovska kmetija«, Roman Brunšek, Srednja družboslovna šola Celje. Mentorica: Majda Omahen-Zlatolas, prof.

20. »Rodbina Čop skozi stoletja«, Boris Golec, Srednja družboslovna šola Celje.

21. »Kako smo živeli«, Mateja Grum in Karmen Poredoš, Srednja družboslovna šola Celje. Mentorica: Majda Omahen-Zlatolas, prof.

22. »Poskus valorizacije znanja učencev iz zgodovine pri prehodu iz osnovne šole v usmerjeno izobraževanje (VIP učitelj)«, Darja Klenovšek, Nada Matič, Magda Novak in Sandi Žižek, Srednja pedagoška šola Celje. Mentor: Jože Skorjanc, prof.

23. »Ekonomski učinki sodobnega skladiščenja blaga v trgovinski delovni organizaciji«, skupina učencev Srednje šole za trgovinsko dejavnost. Mentorja: Bernarda in Vinko Ravnjak.

24. »Iskanje vzrokov za anomalije pri pojavljanju ireverzibilnih deformacij v jeklu pod vplivom dvojice nateznilih sil«, Nataša Vrbančič in Metka Hudina, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentorica: mag. Jožica Dolenshek, prof.

25. »Učni pripomoček: robot DINO«, skupina učencev Srednje tehniške šole M. Tita Celje. Mentor: Jože Ojsteršek, dipl. ing.

26. »Najpogostejše napake desetih številčk Novega tednika«, Urša Lah, Srednja pedagoška šola Celje. Mentorica: Mojca Utroša, prof.

27. »Regulacija števila vrtljajev rotorja pri parni turbini«, Aleš Koprivec, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Jože Ojsteršek, dipl. ing.

28. »Vzroki uživanja kave in ugotavljanje njene kvalitete«, biološki krožek Srednje šole za ekonomsko usmeritev Celje. Mentorica: Majda Kamenšek-Gajšek.

29. »Pogoji kalitve semen motovilca (valerianellalocusta)«, Andreja Lesjak, Štefka Grdjan in Anita Jakuš, Srednja šola za ekonomsko usmeritev Celje. Mentorica: Majda Kamenšek-Gajšek.

30. »Učinek naravnih snovi na rast bakterij«, Roman Jordan in Rosvita Gočer, Srednja zdravstvena šola Celje. Mentor: Janko Rode, prof.

31. »Sadjarstvo na celjskem območju«, blagoznanski krožek Srednje šole za trgovinsko dejavnost Celje. Mentorica: Terezija Petkovnik.

32. »Morfološka primerjava nekaterih pogostejših jesenskih opravevalcev«, Mateja Kropec in Irena Cebular, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Janko Božič, študent.

33. »Sladkovodno ribištvo v Celju in okolici«, Iris Hertiš in Roman Vogrinc, Srednja pedagoška šola Celje. Mentor: Janez Plahutnik, prof.

34. »Metodologija vrednotenja del in nalog v DO Cinkarna«, Tea Kos in Ivanka Potočnik, Srednja družboslovna šola Celje. Mentorica: Irena Ferlež, dipl. oec.

35. »Ljudje v družbi in med seboj«, marksistični krožek Srednje šole za ekonomsko usmeritev Celje. Mentorica: Erika Simončič, dipl. pravnica.

36. »Zanimanje celjskih srednješolcev za vstop v ZK«, Katja Mešl in Ksenija Lekić, Srednja družboslovna šola Celje. Mentorica: Milena Leskovšek, prof.

37. »Predvojna celjska atletika«, Bojan Kranjc, Srednja družboslovna šola Celje. Mentor: Igor Topole, prof.

38. »Nastanek in razvoj folklorne skupine ZPD F. Prešeren Celje«, Irena Kočar in Vesna Klavžar, Srednja družboslovna šola Celje. Mentor: Edo Gaberšek, dipl. oec.

39. »Bralna kultura na celjskih srednjih šolah«, Damjan Kosec in Jure Miljevič, Srednja družboslovna šola Celje. Mentorica: Darinka Časl, abs. slav.

40. »Vitamini«, Andreja Lik, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentorica: mag. Silva Koklič, dipl. ing.

41. »Talni sistem hranjenja kokoši«, Lado Kolenc, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Jože Ojsteršek, dipl. ing.

42. »Hidravlično vodenje stiskalnice«, Urban Moljka, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Jože Ojsteršek, dipl. ing.

43. »Kontrola natančnosti merilnih trakov«, Andrej Kramer in Teodor Miznik, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Jože Ojsteršek, dipl. ing.

44. »Upraševanje tekočega tanina«, Igor Lekše, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Jože Ojsteršek, dipl. ing.

45. »Časovni člen za prekinitev pogona«, Janez Majcen, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Jože Ojsteršek, dipl. ing.

46. »Avtomatizacija topilnega sistema«, Dušan Čuček, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Jože Ojsteršek, dipl. ing.

47. »Uporaba comodorja 64 za krmiljenje Fischerja«, Andrej Marčič, Srednja tehniška šola M. Tita Celje.

48. »Prenos slike s pomočjo steklenih vlaken«, Albert Trnovšek, Milan Kušer in Tomaž Glinšek, Srednja tehniška šola M. Tita Celje. Mentor: Jože Ojsteršek, dipl. ing.

Raziskovalne naloge učencev osnovnih šol:

49. »Žganjekuha«, raziskovalni krožek OŠ Štore. Mentor: Marjan Košele, predmetni učitelj.

50. »Razvoj osnovne šole I. celjske čete«, zgodovinski krožek OŠ I. celjske čete Celje. Mentor: Alojz Munda, predmetni učitelj.

51. »Umiranje gozda v celjski kotlini (primerjava gozda v Celju—Selcah in gozda v Ivenci pri Vojniku)«, geografski krožek, OŠ I. celjske čete Celje. Mentorica: Stanka Bukovnik, predmetna učiteljica.

52. »Ročna izdelava papirja«, raziskovalni krožek OŠ Štore. Mentor: Marjan Košele, predmetni učitelj.

53. »Električna prevodnost zraka«, Matej Guček in Matjaž Trstenjak, COŠ F. Roš Celje. Mentor: Robert Gajšek, predmetni učitelj.
54. »Spominska obeležja delavskega gibanja in ljudske revolucije v krajevni skupnosti Pod gradom«, Iris Lokar in Lučka Tomažin, OŠ F. Kranjca Celje. Mentorica: Elizabeta Hočevar, učiteljica.
55. »Kako smo živeli-kmečke poljske opekarne«, zgodovinski krožek OŠ F. Vrunča Celje. Mentorici: Silva Izlakar in Jana Draksler, predmetni učiteljici.
56. »Kako smo živeli«, zgodovinski krožek OŠ I. Kovačič-Efenka Celje. Mentorica: Suzana Tratnik, predmetna učiteljica.
57. »Barvanje volne z naravnimi barvili«, biološki krožek OŠ I. celjske čete Celje. Mentor: Bojan Kmecl, predmetni učitelj.
58. »Ločevanje rastlinskih barvil«, biološki krožek OŠ I. celjske čete Celje. Mentor: Bojan Kmecl, predmetni učitelj.
59. »Vpliv onesnaženosti vodotoka vzhodne Ložnice na porabo kisika«, raziskovalni krožek OŠ V. Vlahovića Celje. Mentorica: Silva Jontez, predmetna učiteljica.
60. »Sestava smeti v kmečkem okolju in njihova uporaba«, raziskovalni krožek OŠ Store. Mentor: Marjan Košele, predmetni učitelj.
61. »Kurilna vrednost odpadkov«, Jure Brečko in Iztok Sedej, COŠ F. Roš Celje. Mentor: Robert Gajšek, predmetni učitelj.
62. »Prenosni regulator«, tehnični krožek OŠ I. Kovačič-Efenka Celje. Mentor: Drago Želj, dipl. ing.

URŠA LAH

**NAJPOGOSTEJŠE NAPAKE DESETIH ŠTEVILK
NOVEGA TEDNIKA**

NAMEN RAZISKOVALNE NALOGE

V zadnjih nekaj letih je bilo o rabi slovenskega jezika v javnosti mnogo posvetovanj in razprav. Kot redna bralka Novega tednika sem opazila v tem časopisu mnogo napak, zato sem se odločila, da na tem mestu opozorim na najpogostejše, ki se pojavljajo v publicističnem jeziku z namenom, da spoznaja, do katerih sem prišla, kolektiv — novinarji s pridom uporabijo pri svojem nadaljnjem delu. Želim namreč, da bi bili z rezultati raziskave na primeren način seznanjeni.

Publicistični jezik naj bi hitro in na preprost način posredoval kulturne, politične, tehnične in znanstvene zadeve naslovniku. Od svoje prvotne naloge pa ta funkcijska zvrst jezika vedno bolj odstopa, saj vse pogosteje pada pod vpliv birokratskega jezika in se kot takšna vedno bolj oddaljuje od tistih, katerim je namenjena.

Namen te raziskovalne naloge torej ni kritizirati in dokazovati neznanje novinarjev Novega tednika, temveč opozoriti na napake, da bi jih odpravili in tako vsaj malo popravili zmedo v javni rabi slovenskega jezika ter prispevali k lepši slovenščini v publicističnih besedilih.

POTEK DELA IN REZULTATI

Pregledala sem prvih deset zaporednih števil letošnjega Novega tednika in razvrstila napake glede na jezikovne ravnine. Potem sem za vsako ravnino izbrala trideset najznačilnejših napak in jih obdelala.

Avtorica: Urša Lah, 3. c razred Srednje pedagoške šole Celje 1986; mentorica: prof. Mojca Utroša.

GLASOSLOVNA RAVNINA

Na tej ravnini se pojavljajo napake:

- a) nastale zaradi sintagmatike fonemov,
- b) nepravilnega deljenja besed,
- c) nepravilne rabe predlogov s, z in k, h.

a) Napake, ki so nastale zaradi sintagmatike fonemov

Dostikrat sem zasledila napake v besedah, kjer si sledita dva samoglasnika. Zaradi enozložne izgovarjave samoglasniškega sklopa je velikokrat drugi samoglasnik izpuščen.

Primer: beseda varira (Rejništvo — ljubezen ali poklic?, Novi tednik 10, stran 7)

Napačna je tudi pisava volivni namesto pravilne volilni. Volilni je določna oblika pridevnika volilen, ki je izpeljanka iz glagola voliti. Po tvorbi pridevnika odbijemo nedoločniško obrazilo -ti in vrstno pripono -i zamenjamo s priponskim obrazilom -ilen. Ta se uporablja za pridevnik², ki izražajo uporabnost ali namenjenost. Do napake pride zaradi izgovorjave glasu l pred soglasnikom kot v.

Primer je vzet iz Novega tednika 9, stran 1.

Nekaj je tudi napak, ki nastanejo zaradi izgovorjave v-ja, ki ne stoji ob samoglasniku, kot u. Primer je napačna pisava ustekleničimo namesto vstekleničimo (Domače pivo, Novi tednik 1, stran 20). Ne glede na izgovorjavo je treba v pisavi upoštevati pravilo etimološkega nastanka besede. Beseda vstekleničiti je nastala iz pomenske podstave dati v steklenico, torej je pravilna oblika vstekleničiti.

b) nepravilno deljenje besed

1. Primer:

pr — venstvo (Mladi plavalci državni prvaki, Novi tednik 10, stran 17)

Besede ne smemo deliti tako, da ostane na eni strani deljeni del iz samih soglasnikov.

2. Pri deljenju besed je potrebno upoštevati zlogovno sestavo — zloga torej ne smemo deliti, kot je to narejeno v primerih:

predv — sem (Prava volnena odeja še najbolj zaleže, Novi tednik 9, stran 4),

osemind — vajsetkrat (S krvjo rešujejo življenja, Novi tednik 10, stran 7),

izk — ljučno (Zahtevne naloge celjske kmetijske zemljiške skupnosti, Novi tednik 7, stran 7).

c) Nepravilna raba predlogov s, z in k, h.

1. Raba predlogov s, z je edini primer, ko lahko v pisavi upoštevamo načelo asimilacije. Tako pred besedami, ki se začno z zvnečimi glasovi, pišemo zvneči predlog z. Pred nezvnečimi začetki ta primarni predlog nadomestimo z njegovim nezvnečim parom -s.

Primer napačne rabe: Z svojimi (Kje je odgovornost, Novi tednik 10, stran 4).

2. Po pravilu pišemo predlog k pred vsemi oblikami razen pred besedami, ki se začno s k ali g, kjer uporabljamo h. Kljub temu razmeroma enostavnemu pravilu pa se še vedno pojavljajo napake.

Primer: k končnemu (Velik uspeh celjskih plavalcev, Novi tednik 9,

OBLIKOSLOVNA RAVNINA

GLAGOLSKA BESEDNA VRSTA

Pogosta napaka je nepravilna raba namenilnika za modalnimi glagoli.

Primeri:

Zdaj bo pa treba zapirat ...

(Hiška, kjer je vedno nekdo doma, Novi tednik 3, stran 24),

... se pa ni treba držati dogovora, da je treba pomest (le) pred svojim pragom!

(Novi tednik 7, stran 9),

..., ki je morala služiti ...

(Petnajst skupnih Pšeničnikovih let, Novi tednik 7, stran 16).

Zaradi površnosti je velikokrat uporabljen napačen sklon glagola ali napačno število, kar je razvidno iz pomenskih razmerij v povedi.

Primeri:

Del odgovornosti za to je naloženo ...

(Zdravje človeka ni samo naloga zdravstva, Novi tednik 9, stran 13),

Gozdarji so sicer iskali pomoč pri izvršnem svetu skupščine občine ter zahtevali količine in imena tistih svojih kooperantov ...

(Črne poti gornjesavinjskega lesa, Novi tednik 9, stran 10).

Napaka, ki se pogosto pojavlja, je tudi pisava povdariti namesto poudariti. Koren te besede je udar, temu dodamo predpono po- na levi, na desni pa vrstno pripono -i in nedoločniško obrazilo -ti. Primer »poudariti« je vzet iz članka »Zbor žalskih rejencev psov, Novi tednik 10, stran 7.

Nepravilno izpeljan glagol iz samostalniške osnove je tudi pogujeje namesto pogojuje. Samostalniška podstava glagola pogojevati je pogoj. Kadar izpeljujemo glagolsko obliko iz samostalniške podstave, dodajamo vrstno pripono -eva in nedoločniško obrazilo. Primer je vzet iz članka »Premalo o nalogah sindikata«, Novi tednik 7, stran 3.

SAMOSTALNIŠKA BESEDNA VRSTA

1. Še vedno je najpogostejša napaka nepoznavanje sklanjatvenih vzorcev:

— raba tožilnika pred zanikanim povedkom, kjer bi moral biti uporabljen roditeljski

Pravi, da jo nočno delo ne moti.

(Hiška, kjer je vedno nekdo doma, Novi tednik 3, stran 24),

— raba roditeljski, kjer je predmet nosilec stanja

Libela je v dvorani STŠ premagala Kranjskega Triglava.

(Pod koši, Novi tednik 7, stran 12),

— nepravilna sklanjatev samostalnika moškega spola II. sklanjatvenega vzorca. Poslovodja v dajalniku:

poslovodji namesto poslovodji.

2. Zasledila sem tudi opuščanje dvojine, žlahtne samostalniške kategorije slovenskega knjižnega jezika. To se pojavlja zlasti v razpisih za delovna mesta, kot je v primeru:

Pogoji:

— srednješolska izobrazba,

— predhodno testiranje splošnega znanja. (Novi tednik 10, stran 9).

3. Nerazumljiva je tudi oblika slovestnost, ki se pogosto pojavlja, čeprav se zdi pridevniška podstava slovesen dovolj močna, da se nanjo preprosto pripne samostalniško obrazilo za pojme -ost.

4. Moteča je uporaba velikega števila besed, ki ne sodijo na raven publicističnega jezika in ki niso zapisani v Slovarju slovenskega knjižnega jezika.

Primer:

kangla (Stare mlečne kangle so že za v muzej, Novi tednik 10, stran 10).

5. Še vedno nimamo razjasnjenih stališč glede pisave oblike poprečje oziroma povprečje. V Novem tedniku se pojavljata obe varianti, vendar druga večkrat kot prva, čeprav je pomenska podstava matematični izraz poprečje (izhaja iz po — preko).

PRIDEVNIŠKA BESEDA

1. Veliko je narobe stopnjevanih pridevnikov, in sicer se namesto opisnega stopnjevanja pridevnika uporablja obrazilno.

Primer: najbistvenejših (V Veplasu ukrep družbenega varstva, Novi tednik 7, stran 2).

2. Napake so tudi pri sklanjanju pridevnikov:

— napačna oblika pridevnika ženskega spola v namestniku

»Konec leta 1985 je bilo v žalski občini v gradnji 46 objektov v predračunsko vrednosti skoraj tri in pol milijarde dinarjev«,

— napačna oblika pridevnika sr. spola v tožilniku

»V načrtu za novo srednjeročno obdobje...«

(Trg diktira nove programe, Novi tednik 1, stran 3).

3. Raba nedoločnega pridevnika, kjer bi morala biti zaradi pomenskih razmerij v povedi uporabljena določna oblika.

Primer: Utemeljitev zakaj prav nek določen kandidat, bi morala biti jasna, dorečena.

(Kaj so demokratične volitve, Novi tednik 3, stran 1).

4. Napake, ki so nastale pri besedotvorju

a) Nepravilno izpeljani pridevniki iz samostalnikov

— Savinja — savinjski in ne savinski

(Hiška, kjer je vedno nekdo doma, Novi tednik 3, stran 24).

Samostalniku odbijemo obrazilo -a in dodamo pridevniško obrazilo -ski, ki ga uporabljamo za pridevnike, ki izražajo povezanost s tem, kar imenujemo samostalniška podstava.

— Največ je napak pri pridevnikih, ki so izpeljani iz roditeljske osnove: iz metra — metrski in ne meterski

(Skoki na Gričku, Novi tednik 9, stran 17),

— Kataster — katastrski in ne katastarski, kot je uporabljeno v članku »V Taboru za samoprispevek«, Novi tednik 3, stran 1.

iz jedra — jedrski in ne jederski

(Leta 2000 svet brez jedrskega orožja?, Novi tednik 3, stran 3),

decembra — decembrski, ne decemberski

Pri izpeljavi vseh teh pridevnikov odbijemo samostalniku roditeljsko obrazilo -a in dodamo pridevniško obrazilo -ski (točka b).

b) Nepravilno izpeljani pridevniki iz glagolov

Primer: pretresljivih namesto pretresljivih

(Nekazen — čestitka, Novi tednik 1, stran 15).

Pridevnik pretresljiv je izpeljan iz nedoločnika pretresti. Odbijemo mu nedoločniško obrazilo -ti in dodamo priponsko obrazilo -ljiv, ki ga uporabljamo za tvorbo pridevnikov in glagolov.

5. Nekoliko je nedoslednosti v pisavi števnih izrazov. Tako sta celo v enem stavku možni dve pisavi: s številkami in z besedo:

20 tisoč (Brez pomoči RTV do štirih programov, Novi tednik 7, stran 8).

PRISLOV

1. a) Največ napak je v stopnjevanju prislovov. Po pravilu se prislovi stopnjujejo obrazilno s posebno fonemsko sestavo obrazil: namesto -je ali -še, s katerima stopnjujemo pridevnike, nastopa pri prislovih **OBVEZNO** obrazilo -e. Napak je največ pri stopnjevanju prislovov dobro, lahko, drago.

Primeri:

..., da se Rogla uvršča med naše najboljše opremljene zimske centre, ...

(Rogla zasedena do sredine marca, Novi tednik 7, stran 6),

... ugotavljajo, da se stanje v mlekarni spreminja na boljše.

(Standard ljudi je na plečih delavcev v kmetijstvu, Novi tednik 1, stran 2),

... se boljše počutim.

(S krvjo rešujejo življenja, Novi tednik 10, stran 7).

In nenazadnje, skupaj bodo tudi lažje nastopili proti tistim sosedom ...

... čeprav bi mnoge probleme lažje odpravili prav z večjo aktivnostjo ...

... zato vodo še vedno grejejo z elektriko, kar je seveda mnogo dražje ...

Zadnji trije primeri so iz članka »Nesložni stanovalci in prazne obljube površnih gradbincev« (Novi tednik 9, stran 13). Pravilne oblike so najboljše, boljše, lažje, dražje.

b) Uporablja se tudi opisno stopnjevanje prislova pogosto. Običajno ga stopnjujejo obrazilno:

najbolj pogosto (Problemi ostajajo enaki, Novi tednik 3, stran 2).

Ustrezna je oblika najpogosteje.

2. Napačno je sklanjanje prislova v povedkovem določilu, kot je to v primeru:

... za dodelavo bo potrebnega še veliko denarja, ...

(Ime kulturnega doma, Novi tednik 3, stran 16).

3. Nepravilno izpeljan prislov umerjeno (Najstarejša obrt v Celju, Novi tednik 1, stran 24) namesto umirjeno. Do napak je prišlo že v prvi fazi nastajanja besede, in sicer ko iz glagola umiriti nastane pridevnik umirjen tako, da odbijemo vrstno pripono, nedoločniško obrazilo pa zamenjamo s pridevniškim. V drugi fazi nastane prislov iz pridevnika tako, da dodamo pridevniku obrazilo -o, katero uporabljamo za prislove, nastale iz pridevnika.

SKLADENJSKA RAVNINA

1. Največ napak na skladenjski ravnini predstavljajo vejice v zloženi povedi. Primerov, kjer je vejica odveč, oziroma kjer manjka, je izredno veliko (glej prilogo!), zato sem vzela za vsako priredje oziroma podredje le po enega.

Zelo pogoste so napake, kjer predmetni odvisnik ni ločen z vejico od glavnega stavka. Primer:

Pozna se, da delavci na različnih delovnih mestih ramišljajo kako bi delo olajšali ...

(Vedno več inovacij, Novi tednik 10, stran 4).

Enako velja za

a) osebkov odvisnik:

Kdor jih je skušal uresničiti je prizadel svojega sotovariša.

Ivan Šuster, Novi tednik 9, stran 7),

b) časovni odvisnik:

Ko pa smo se odlepili z letališke steze v Zagrebu so bile naše misli že pri Cerro Torreju, gori, ki nas je vznemirjala dve leti

(Peklenska diretissima v Cerro Torreju, Novi tednik 9, strna 24),

c) pogojni odvisnik:

Kaj bi bilo, če ne bi štel?

(Novi tednik 10, stran 10),

č) načinovni odvisnik:

...ne bo nič manj zanimivo kot je bilo za udeležence prejšnjih takšnih izletov.

(14. izlet kmečkih žensk na morje, Novi tednik 10, stran 10),

d) namenilni odvisnik:
... terja temeljito analizo da bi šmarska delegatska skupščina zaživela drugače.

(Z novimi delegati bo bolje, Novi tednik 10, stran 2),

e) prilastkov odvisnik:
Dejstvo, da je bilo Celje organizator posveta pomeni priznanje za dosežke...

(Sindikati o inventivni dejavnosti, Novi tednik 10, stran 3).

Sploh je največkrat vejica manjkala na koncu prilastkovega odvisnika, še posebej, če je sledil veznik in ali ter:

Glede na izgubo, ki ni zaskrbljujoča in glede...

(V Veplasu izsilili višje plače, Novi tednik 3, stran 2),

... svobodna menjava dela, ki to ni ter občutek odrinjenosti na rob dogajanj.

(Problemi ostajajo enaki, Novi tednik 3, stran 2).

V priredjih največkrat manjka vejica v

a) protivnem:

Vino sicer ni v mojem »delokrogu« a menim, da se tudi tega ne branijo.

(Dnevi dalmatinske kuhinje, Novi tednik 10, stran 9),

b) pojasnjevalnem:

Šele nato bodo razdelili denar posameznim krajevnim skupnostim in sicer glede na število krajanov zaposlenih v velenjski občini.

(Dogovor velenjske in žalske občine, Novi tednik 3, stran 2).

Preveč pa je vejica v vezalnem priredju pred veznikoma pa in ter in v ločnem priredju pred veznikom ali:

Sodni spor so Mozirjani izgubili, ter morali Razvojnemu centru za programe...

(Kje je odgovornost?, Novi tednik 10, stran 4),

Napačno je, da gostinci z velikimi jedilniki obremenjujejo goste in sebe, ter izgubljajo sloves,...

(Gostinstvo ne more biti s stolom vred na mizo obrnjen zakasneli gost, Novi tednik 3, stran 9),

Zvezni izvršni svet bi moral do konca februarja podaljšati uredbo, ali jo nadomestiti z drugo...

(Prodaja na obroke, Novi tednik 10, stran 2).

Splošna ugotovitev je tudi, da se ne piše vejica za vrinjenim stavkom, kot bi se morala, in sicer največkrat za označbo datuma po oznaki dneva:

... se bomo že v soboto, 15. marca srečali z neugodno ekipo v Vrbasu.

(Celjski rokometiši v Franciji, Novi tednik 10, stran 16).

Pri naštevanju največkrat manjka vejica v razpisih za prosta delovna mesta, kjer je že praviloma ni zaslediti med pogoji. Primer: Novi tednik 9, stran 15.

Kot zanimivost (izredno zaskrbljujočo) naj povem, da največ vejic manjka v članku »Ali veste« na 19. strani 3. številke, kjer v 24. vrsticah manjka kar 7 vejic, in to ne ravno v zapletenih povedih.

2. Izredno veliko je tudi napačnega besednega reda. Pri tem moramo upoštevati pravilo členitve po aktualnosti. Pri pričakovanem in nezaznamovanem besednem redu poteka pomenska perspektiva tako, da besede razvrščamo od izhodišča čez prehod k jedru, pri čemer je teža sporočila v jedru. To dejstvo pa ni upoštevano v primerih:

Kdo bo prepričal otroke, da se ni dobro z ognjem igrati, ...

(Kinu 16 so dosegljivi tudi gradovi
v oblakih, Novi tednik 3, stran 12),

... in poslati v uredništvo, kjer bomo opravili javno žreb.

(Ne pošiljajte posameznih kuponov,
Novi tednik 7, stran 7).

Se več kot je neupoštevanja pravila členitve po aktualnosti, je napak v klitičnem nizu:

Tudi bolj kakovostne ocene bi naj pomagale.

(Premiki v delu celjskih komunistov,
Novi tednik 1, stran 2),

... ki bi se naj spoznali ...

(Najboljša judoist in prvič plaval-
ka, Novi tednik 1, stran 16),

... dva čudeža bi pa že bila malo preveč.

(Brez čudeža, Novi tednik 7, stran
9).

3. Dejstvo je, da je še vedno veliko napačne rabe predlogov, predvsem iz namesto pravilnega z:

Sčasoma pa sta gneča in ponudba usahnili, plakati iz izložbenih oken so čez noč izginili ...

(Prodaja na obroke, Novi tednik
10, stran 2).

Skoraj v nobenem članku nisem zasledila oblike vpisati se v šolo, ampak se praviloma uporablja oblika na šolo, kot tudi hoditi na šolo.

(Novi tednik 3, stran 6).

4. Zaradi zgoščevanja besedila prihaja do izpuščanja oblik v povedi:

Uvedba torej za železničarje pravzaprav ne prinaša nič novega, podobno pa tudi za delovne organizacije na Celjskem.

(Visoke kazni za zamudnike, Novi
tednik 3, stran 1).

... da je treba čimprej izdelati dolgoročni načrt, nato pa potrebi dopolniti, če bi se razhajal z dolgoročnim.

(Kako več zaposlovati, Novi ted-
nik 1, stran 2).

5. Uporabljajo se tudi neprimerna končna ločila, kot v primeru:

Pa še zameriti jim ni mogoče?

(Kdo izbira župane?, Novi tednik
3, stran 2).

STILISTIČNA RAVNINA

Primer stilno zelo slabega izražanja in neupoštevanja navezovalnih referenc je postavitev besede iz jedra prve povedi v izhodišče druge, kot je to v primeru:

... „ki so bili posredovani temeljnim kandidacijskim konferencam. Temeljnim kandidacijskim konferencam so prepozno posredovali...“

(Temeljne kandidacijske konference so bile dobro obiskane, Novi tednik 7, stran 3).

Stilno slabo je tudi nenehno ponavljanje besede ali besedne zveze.

Primeri:

... sta vzljubili tovrstno delo. Simona Zupančič pravi, da ji je delo mentorja všeč, čeprav v začetku ni bila seznanjena s tovrstnim delom.

(Pionirska hranilnica na osnovni šoli v Radečah, Novi tednik 1, stran 4),

Sicer pa menim, da stanovanjska kultura prebivalcev teh blokov ne izstopa bistveno. Znano pa je, da ta stanovanjska kultura na splošno ni na najvišji ravni.

(Nesložni stanovalci in prazne obljube površnih gradbincev, Novi tednik 9, stran 13),

Na celjskem območju je okolje precej onesnaženo. Najbolj zaskrbljujoče pa je dejstvo, da tudi na celjskem območju rastejo naravna smetišča po gozdovih in v vodah kot gobe po dvodnevem dežju. Na celjskem območju...

(Kako zaščititi okolje, Novi tednik 1, stran 11),

Da zaključim: — 3 vrste niže: Da ponovim:

(Pust, ti čas presneti!, Novi tednik 9, stran 11).

Slogovna napaka, ki se pogosto pojavlja, je začetek povedi s podrednim veznikom:

Da ne bi prevladovali...

(Pri poklicnem usmerjanju vse bolj sodeluje združeno delo, Novi tednik 10, stran 5),

Da je začasni ukrep...

(Dovolj razlogov za predlagani ukrep, Novi tednik 3, stran 3).

Opazila sem, da je mnogo stavkov popolnoma brezsmiselnih. Njihovega pomena se ne da razbrati niti iz pomenskih razmerij med povedmi:

Lep dokaz nam je lahko ponudil zadnji pust, ko so se po celjskih ulicah predstavljali povorko.

(Pust, ti čas presneti!, Novi tednik 9, stran 11),

V zadnjih desetih do petnajstih je bilo v Sloveniji veliko narejenega... (Zdravje človeka ni samo naloga zdravstva, Novi tednik 9, stran 12),

Njihovo ravnanje da je neodgovorno in takšnih ocen ni mogoče sprejeti. (»Prepovedana mnenja«, Novi tednik 9, stran 2),

Z izvolitvijo bomo delegatom naložili veliko breme odgovornosti in lažje jim bo, če bodo vedeli, da smo jih izbrali in izbrali vsi, da jim zaupamo.

(Odločitev je sedaj naša, Novi tednik 10, stran 1),

In pet let in pol trajajoči vojni so se občasni spopadi in bombardiranja od preprejšnje nedelje dalje spet sprevrle v boj za odločilno zmago ali poraz.

(Nevarni sunek v bližino Kuvajta, Novi tednik 7, stran 3),

Zato je tisti, ki javnosti najbolj poljudno, otipljivo predoči možnosti za izhod iz eksistenčne krize človeštva, nastale zaradi jedrske oboroževalne tekme, več akutov v rokah.

(Leta 2000 svet brez jedrskega orožja?, Novi tednik 3, stran 3).

Delavke Elkroja so se od srca nasmejale tudi svojima sodelavkama — Joži Špeh in Miji Špargelj, sta v kratkem skeču povedali nekaj pikrih na račun moških.

(Vesele ure med marljivimi tekstilkami, Novi tednik 10, stran 5),

Na občnem zboru se jih je od 160 delavcev zbralo 40, ki so podpisali pristopne izjave.

(Sindikata delavcev pri obrtnikih tudi v Šentjurju, Novi tednik 1, stran 2),

Planinškovima so se v zakonu rodili štirje otroci. Vsi so pri svojem kruhu in dobri, pošteni krajani, kar imajo po svojih starših, dobro voljo.

(»Boljšega ne bi mogla dobiti«, Novi tednik 7, stran 16).

Prepogosto je tudi uporabljanje veznika pa samo zato, da se zapolni vrzel v sporočilu. Tako je v zelo kratkem članku »Želijo več štipendij« na 4. strani 7. številke kar šest nevezniških pa-jev.

Dosti je tudi neprimernih besednih zvez, tako vlaki nabirajo zamude (Novi tednik 6, stran 1), stranke se pojavljajo (Zaščitite avto z Dinitrolom, Novi tednik 3, stran 15), velikokrat pa se pojavi tudi prislov sprotno (Odločitev je sedaj naša, Novi tednik 10, stran 1).

PRAVOPIS

Med pravopisnimi napakami zavzema posebno mesto pisava velike začetnice. Ždi se mi potrebno, da omenim, da vlada v pisavi nazivov samoupravnih organov, podjetij, ustanov prava zmeda. Razen tega so napake tudi v primerih:

vlado (Vlado Huš, Novi tednik 10, stran 6),

Laška občina (Pri poklicnem usmerjanju vse bolj sodeluje združeno delo, Novi tednik 10, stran 5),

goriška — ime ulice (Modernizacija bolnišnice, Novi tednik 10, stran 7),

Gornje savinjska dolina (Na Golteh bodo gradili novo sedežnico, Novi tednik 10, stran 9),

Dan žena (Dan žena — za koga?, Novi tednik 10, stran 11),

sanjalka — naslov pesniške zbirke (Prireditve, Novi tednik 10, stran 11),

koncert iz naših krajev — naslov oddaje (Prvi klin na lojtrci domačih viž),

Cerro torre (Peklenska diretissima v Cerro Torreju, Novi tednik 10, stran 24).

Splošne pravopisne napake so tudi napačne pisave besed:

čimmanj (Bučno in slovesno, Novi tednik 1, stran 13),

prejšnje kratí (Nevarní sunek v bližino Kuvajta, Novi tednik 7, stran 3),

devetsto (Kinu 16 so dosegljivi tudi gradovi v oblakih, Novi tednik 3, stran 12),

naprimer (V Vinski gori gradijo telovadnico, Novi tednik 10, stran 6),

kakršno koli (Kam bodo zaposlili delavce žalske Delavske univerze? Novi tednik 9, stran 2).

Delo pri razporeditvi napak po ravninah je bilo oteženo tudi zaradi tega, ker se jih v nekaterih povedih pojavlja več:

Zaradi učencev, ki po osemletki ne nadaljujejo izobraževanja, (v regiji okoli 15 odstotkov, po nekaterih občinah, naprimer v Laški, pa kar petina generacije), ... (Pri poklicnem usmerjanju vse bolj sodeluje združeno delo, Novi tednik 10, stran 5),

Kar zadeva neuresničene naloge zagotavljajo v Cinkarni, da je ... (Javno o dolgoročnem planu Cinkarne, Novi tednik 3, stran 3), ... , da je treba čimprej izdelati dolgoročni načrt razvoja če bi se razhajal z dolgoročnim. (Kako več zaposlovati, Novi tednik 1, stran 2).

Več kot bi pričakovala, je tudi tiskarskih napak. Največ jih je v deseti številki (dvaindvajset), medtem ko jih v sedmi sploh ni, kar dokazuje, da se da natisniti časopis brez tržav namesto držav, sporzauma namesto sporazuma, Beorada namesto Beograda, dolumentov namesto dokumentov itd.

ZAKLJUČEK

V uvodnih besedah je bil na kratko omenjen namen te raziskovalne naloge. Vzgibi, da sem se lotila tega dela, so globlji in mnogi. Kot predstavnik šolajoče se in uka željne mladine se želim izobraževati na vsakem koraku, torej tudi ob prebiranju časopisov in gledanju TV. Gotovo bi bilo naše šolanje, oziroma izobraževanje uspešnejše, če bi teorijo, ki jo v precejšnji meri dobivamo v šoli, potrjevala in urejevala tudi vsakdanja praksa.

Natanko se zavedam, da je jezik sistem, ki zahteva določeno poznavanje in neprestano dopolnjevanje znanja. Kdor ne napreduje, nazaduje. Ravno ta misel pa je tudi namen moje naloge. Razen tega, da sem preverila svoje poznavanje jezikovnih ravnin, sem treoretično dokazala, da zahtevajo izjemno zahtevna opravila naših novinarjev neprestano, med drugim tudi jezikovno, izobraževanje. Gotovo ne gre za to, da bi izzvenela nastanitev lektorja, ki bi ga, mimogrede rečeno, takšen časopis kot je Novi tednik, nujno potreboval, kot rešitev. Treba je narediti nekaj več. Ta več pa ni nič drugega kot čutiti se odgovornega do samega sebe, bralcev in jezika kot posrednika. Mojster je lahko samo tisti, ki se na svoje delo spozna. Družba, ki pripisuje informiranosti tako pomembno vlogo, kot to počne naša, mora poskrbeti, da bodo oddajniki in sprejemniki enako zadovoljni z informacijo. Zahteva torej lahko, da je ta informacija ne samo resnična, temveč tudi korektno zapisana. Nepoznavanje in neobvladovanje jezikovnega sistema vso težo informacij namreč razvodeni, pri bralcu pa zapusti grenak občutek slabe volje in v končni fazi nemoči ter razočaranja.

METKA PLANK

IMENA CELJSKIH ULIC IN TRGOV DO LETA 1945

NAVODILO ZA UPORABO

Letnice v oglatem oklepaju [1871] pomenijo leto, v katerem je bila ulica prvič imenovana s takim nazivom.

Letnice v okroglem oklepaju () pomenijo leto dokumenta, v katerem sem zasledila ime ulice, ne pa tudi leto poimenovanja ulice.

Mali tisk pomeni poimenovanje ulice po letu 1945.

Zvezdica * pred imenom ulice pomeni, da je danes s tem imenom poimenovana druga ulica, označena pa ne obstaja več.

Prazen prostor za imeni ulic pomeni, da nisem našla letnice, kdaj je bila ulica imenovana z zadnjim nazivom.

ZADNJI NAZIV	STARI NAZIVI
AŠKERČEVA ULICA:	VRTNA ULICA (1871) AŠKERČEVA ULICA (1923) ÖBISFELDERSTRASSE (1941) AŠKERČEVA ULICA (1945)
BREG:	BREG RANN (1941) BREG (1945)
CANKARJEVA ULICA:	KROŽNA ULICA (1871) KROŽNA CESTA CANKARJEVA CESTA (1923) RINGSTRASSE (1941) CANKARJEVA CESTA (1945)
CESTA NA DOBROVO:	CESTA NA DOBROVO KARL TRAUNSTRASSE (1941) CESTA NA DOBROVO (1945)

ZADNJI NAZIV	STARI NAZIVI
CESTA NA GRAD:	tri poti — CESTA NA GRAD — GRAFENSTRASSE, OB VOGLAJNI, SCHLOSSENBERGERSTRASSE (1941) SKALNA KLET, POD KALVARIJO, POD GRADOM (1945)
CESTA V BUKOVŽLAK:	CESTA V BUKOVŽLAK BUCHENSTRASSE (1941) CESTA V BUKOVŽLAK (1945) — je ni več
CESTA V LAŠKO:	CESTA V LAŠKO FLÖSSER LAND (1941) CESTA V LAŠKO (1945)
CINKARNIŠKA POT:	CINKARNIŠKA POT ZINKHUTENWEG (1941) CINKARNIŠKA POT (1945)
ČUPRIJSKA ULICA:	del KOVAŠKE ULICE (1825) NOVA ULICA (1871) RAZLAGOVA ULICA (1923) JESENKOGASSE (1941) RAZLAGOVA ULICA (1945)
DEČKOVA CESTA:	DEČKOVA CESTA SANNTALERSTRASSE (1941) DEČKOVA CESTA (1945)
DELAVSKA ULICA:	LASTNI DOM WERKSTRASSE (1941) DELAVSKA CESTA (1945) Delavska ulica (1954)
DRAPŠINOVA ULICA:	DOLGO POLJE (zraven tudi Vrunčeva ulica) KOMENSKEGA ULICA BACHENSTRASSE (1941) DRAPŠINOVA ULICA (1945)
GLEDALIŠKA ULICA:	GLEDALIŠKA ULICA (1825) THEATERGASSE (1941) GLEDALIŠKA ULICA (1945)
GREGORČIČEVA ULICA:	KAROLININA, KAROLINSKA ULICA (1884) GREGORČIČEVA ULICA (1923) GOETHESTRASSE (1941) GREGORČIČEVA ULICA (1945)
GUBČEVA ULICA:	del KOVAŠKE ULICE (1825) TRAUNOVA ULICA MATIJA GUBČEVA ULICA (1923) SEEBARCHERGASSE, KARL TRAUNGASSE (1941) GUBČEVA ULICA (1945)

ZADNJI NAZIV	STARI NAZIVI
IPAVČEVA ULICA:	LANOVŠKA CESTA GIZELINA CESTA (1884) CESTA BENJAMIN IPAVCA (1923) BEETHOVENSTRASSE (1941) IPAVČEVA ULICA (1945)
JENKOVA ULICA:	JENKOVA ULICA (v 30. letih tega stoletja) KERNSTOCKSTRASSE (1941) JENKOVA ULICA (1945)
JURČIČEVA ULICA:	RAKUŠEVA ULICA (1908) JURČIČEVA ULICA (1923) RAKUSCHSTRASSE (1941) JURČIČEVA ULICA (1945)
KAJUHOVA ULICA:	GABRIEL SEIDLOVA ULICA (1908) VEGOVA ULICA (1923) JOHANN GABRIEL SEIDLGASSE (1941) VEGOVA ULICA (1945) Kajuhova ulica (pred 1954)
KERSNIKOVA ULICA:	HUGO WOLFOVA ULICA KERSNIKOVA ULICA (1923) HUGO WOLFGASSE (1941) KERSNIKOVA ULICA (1945)
KLJUČAVNIČARSKA UL:	— med Miklošičevo ulico in Stanetovo ulico KLJUČAVNIČARSKA ULICA (1923) SCHLOSSERGASSE (1941) KLJUČAVNIČARSKA ULICA (1945) je ni več
KOCBEKOVA ULICA:	MEŠČANSKA ULICA (1889) SCHILLERJEVA ULICA STROSSMAYERJEVA ULICA (1923) SCHILLERSTRASSE (1941) KOCBEKOVA ULICA (1945)
KOCENOVA ULICA:	MLINSKA ULICA (15. st. — 1711) ŠPITALSKA, BOLNIŠKA ULICA KOCENOVA ULICA (1923) SPITALGASSE (1941) KOCENOVA ULICA (1945)
KOMENSKEGA ULICA:	med ulico 29. novembra in Vrunčevo ulico
KOVINARSKA ULICA:	KOVINARSKA ULICA PREGLGASSE (1941) KOVINARSKA ULICA (1945)
KROŽNA POT:	KROŽNA POT FABRIKWEG (1941) ZVEZNA POT (1945)

ZADNJI NAZIV	STARI NAZIVI
KROŽNA ULICA:	pod OBLAKOVO in nad Vošnjakovo — NEUGASSE (1941) KROŽNA ULICA (1945)
LEVSTIKOVA ULICA	POLJSKA CESTA (1889) LEVSTIKOVA ULICA (1923) FELDGASSE (1941) LEVSTIKOVA ULICA (1945)
LILEKOVA ULICA:	KOVAŠKA ULICA (1825) SCHMIDGASSE (1825) KOVAŠKA ULICA (1945) Lilekova ulica (pred 1954)
LINHARTOVA ULICA:	NOVA ULICA (1711) VODNJAŠKA ULICA ZA KRESIJO (1923) BRUNNENGASSE (1941) JETNIŠKA ULICA in TRG MUČENIKOV (1945) TRG BRATOV VOŠNJAKOV Linhartova ulica (1954)
LJUBLJANSKA CESTA:	LJUBLJANSKA CESTA KREKOVA CESTA SACHSENFELDERSTRASSE (1941) LJUBLJANSKA CESTA (1945)
MAISTROVA ULICA:	CESTA NA MIKLAVŠKI HRIB RÖMERSTRASSE (1941) CESTA NA MIKLAVŠKI HRIB (1945)
MALGAJEVA ULICA:	MALGAJEVA ULICA (1931) SONNECKERSTRASSE (1941) MALGAJEVA ULICA (1945)
MARIBORSKA CESTA:	GRAŠKA CESTA (od bivšega mostu čez Kopriv- nico dalje) MARIBORSKA CESTA (1923) GRAZERSTRASSE (1941) MARIBORSKA CESTA (1945)
MIKLOŠIČEVA ULICA:	HERMANOVA ULICA (1884) MIKLOŠIČEVA ULICA (1923) GRAF HERMANNGASSE (1941) MIKLOŠIČEVA ULICA (1945)
MUZEJSKI TRG:	ZGORNJA ŠOLSKA ULICA (1825) GRAJSKA ULICA (1827) PRED GROFIJO (1923) GRAFEIGASSE (1941) MUZEJSKI TRG

ZADNJI NAZIV	STARI NAZIVI
NA OKOPIH:	MEŽNARIJSKA ULICA (1711) ŠOLSKA ULICA (1825) NA OKOPIH (1923) GRAFEIGASSE (1941) NA OKOPIH (1945)
OBLAKOVA ULICA:	OBLAKOVA ULICA in KOMENSKEGA ULICA ERNEST GOLLSTRASSE in BRUNO ERTLER- STRASSE (1941) OBLAKOVA ULICA (1945)
OKROG CERKVE SV. JOŽEFA:	OKROG CERKVE SV. JOŽEFA SÜDMARKSTRASSE (1941) je ni več
OZKA ULICA:	TRANČA (1925) LOCNA ULICA, BOGENGASSE OZKA ULICA (1923) BOGENGASSE (1941) OZKA ULICA (1945)
PARTIZANSKA CESTA:	OBREŽNA CESTA (1930) LAISBERGSTRASSE (1941) CESTA V LISCE (1945) Partizanska cesta (pred 1954)
PLEČNIKOVA ULICA:	ZAHOD CERKVE SV. JOŽEFA. STEIERGASSE (1941) PLEČNIKOVA ULICA (1945)
PLETERŠNIKOVA ULICA:	VRVARSKA ULICA SEILERGASSE (1941) VRVARSKA ULICA (1945) Kocenova ulica in Ulica Tončke Čečeva
POKOPALIŠKA ULICA:	POKOPALIŠKA ULICA FRIEDHOFSTRASSE (1941) POKOPALIŠKA ULICA (1945)
PREČNA ULICA:	PREČNA ULICA ESCHENBACHSTRASSE (1941) LESKOVŠKOVA ULICA (1945)
PREŠERNOVA ULICA: Z del V del	POŠTNA ULICA (1825) ROTOVŽKA ULICA (1889) ULICA K NOVIM VRATOM KOLODVORSKA ULICA ALEKSANDROVA ULICA in ULICA DR. ŽERJAVA (1930) FRANZ SCHAUERGASSE in BAHNHOFGASSE (1941) PREŠERNOVA ULICA in KIDRIČEVA ULICA (1945) Prešernova ulica (pred 1954)

ZADNJI NAZIV	STARI NAZIVI
SAVINJSKA ULICA:	SAVINJSKA ULICA KAPUCINSKA ULICA (1923) SAANGASSE (1941) SAVINJSKA ULICA (1945)
SAVINJSKO NABREŽJE:	SAVINJSKO NABREŽJE FRANC JOŽEFOVO NABREŽJE SAVINJSKO NABREŽJE (1923) MASARYKOVO NABREŽJE (1930) TEGETTHOFFKAI (1941) NABREŽJE SVOBODE (1945) Savinjsko nabrežje (1954) Kidričevo nabrežje (1957)
SAVINOVA ULICA:	SAMOSTANSKA ULICA (1875) AMBROSCHITZGASSE (1941) TRG TALCEV (1945) Savinova ulica (1954)
SLOMŠKOV TRG:	CERKVENI TRG SLOMŠKOV TRG (1923) KIRCHPLATZ, FRITZ ZANGGERPLATZ (1941) SLOMŠKOV TRG (1945)
SOTESKA:	(1930) — iz Zidanškove ulice proti Okopom KANALSKA ULICA SOTESKA (1923) KANALGASSE (1941) SOTESKA (1945) je ni več
STANETOVA ULICA:	KOMERCIALNA CESTA DUNAJSKA CESTA (je S del Stanetove ulice) (1871) GRAŠKA CESTA (J del Stanetove ulice — vse do Glavnega trga) (1825) (DUNAJSKA CESTA se ji priključi 1889. leta) KRALJA PETRA CESTA (1923) PRINZ EUGENSTRASSE (1941) STANETOVA ULICA (1945)
* STRITARJEVA ULICA:	STRITARJEVA ULICA SALZBACHERSTRASSE (1941) STRITARJEVA ULICA (1945)
ŠLANDROV TRG:	WOKAUNOV TRG (1882) VRAZOV TRG (1923) WOKAUNPLATZ (1941) ŠLANDROV TRG (1945)

ZADNJI NAZIV	STARI NAZIVI
* TAVČARJEVA ULICA:	iz Gregorčičeve vzporedno s Kersnikovo ulico proti bolnici TAVČARJEVA ULICA FELLINGERGASSE (1941) DR. KERŽIŠNIKOVA ULICA (1945) je ni več
TEHARSKA CESTA:	TEHARSKA CESTA, ŠMARSKA CESTA (1925) KLAVNIŠKA ULICA TÜCHERNSTRASSE (1941) TEHARSKA CESTA (1945)
TITOV TRG:	BISMARCKOV TRG (1900) KREKOV TRG (1923) ALEKSANDROV TRG TRG KRALJA ALEKSANDRA BISMARCKPLATZ (1941) TITOV TRG (1945)
TKALSKA ULICA:	TKALSKA ULICA (1930) DONATIGASSE (1941) TKALSKA ULICA (1945)
TOMŠIČEV TRG:	TRG VELIKI TRG GLAVNI TRG MARKTPLATZ (1941) TOMŠIČEV TRG (1945)
TOVARNIŠKA ULICA:	TOVARNIŠKA ULICA SCHMUCKGASSE (1941) TOVARNIŠKA ULICA (1945)
TRG V. KONGRESA:	NASUTINA, SCHÜTT (1711) MINORITSKI TRG (1825) ROTOVŠKA ULICA POŠTNA ULICA (1827) PREŠERNOVA ULICA ADOLF HITERPLATZ (1941) STALINOV TRG Trg V. kongresa (pred letom 1954)
TRG SVOBODE:	NASUTINA, SCHÜTT (1711) GRAJSKI TRG (1825) (proti Savinji je vodila kratka ulica MESARSKA ULICA (19. st.)) JOŽEFOV TRG (1889) DEČKOV TRG (1923) KAISER JOSEFPLATZ (1941) TRG SVOBODE (1945)

ZADNJI NAZIV	STARI NAZIVI
TRUBARJEVA ULICA:	LUTHROVA ULICA (1908) TRUBARJEVA ULICA (1923) LUTHERGASSE (1941) TRUBARJEVA ULICA (1945)
ULICA 29. NOVEMBRA:	JAHNOVA ULICA (1912) ZRINJSKO FRANKOPANSKA ULICA (1923) ZRINJSKEGA ULICA in GAJEVA ULICA ULRICHWEG in ROSEGGERSTRASSE (1941) ZRINJSKEGA ULICA (1945) (za progo je bila Ga- jeva ulica) Ulica 29. novembra (pred letom 1954)
ULICA IVANKE URANJEKOVE	VODNJAŠKA ULICA (1825) BÜRGERSCHULGASSE SODNIJSKA STEZA (1923) SODNA STEZA (1930) SODNIJSKA STEZA BARBARAGASSE (1941) SODNIJSKA ULICA (1945) Ulica Ivanke Uranjekove (pred letom 1954)
ULICA MOŠE PIJADE:	STRITARJEVA ULICA (1930) SULZBACHERSTRASSE (1941) STRITARJEVA ULICA (1945)
ULICA XIV. DIVIZIJE:	KROŽNA ULICA, RINGSTRASSE (1871) KOLENČEVA ULICA — del KROŽNE ULICE KOLODVORSKA CESTA (1923) ALEKSANDROVA ULICA (1923) KOLENČEVA ULICA (1930) NECKERMANNGASSE (1941) KOLENČEVA ULICA (1945) Ulica XIV. divizije (pred letom 1954)
VESELOVA ULICA:	BEZENŠKOVA ULICA LANDWEHRSTRASSE (1941) VESELOVA ULICA (1945)
VODNIKOVA ULICA:	ULICA NA JARKU, GRABENGASSE (1871) ROVSKA ULICA VODNIKOVA ULICA (1923) GRABENGASSE (1941) VODNIKOVA ULICA (1945)
VOŠNJAKOVA ULICA: VRTNA ULICA:	— seka Tavčarjevo ulico, 1945 odpade nadaljeva- nje Aškerčeve ulice proti Levstikovi ulici VRTNA ULICA (1930) GARTENGASSE, JOHANN KOWATSCHGASSE (1941) VRTNA ULICA (1945)

ZADNJI NAZIV	STARI NAZIVI
VRUNČEVA ULICA:	DOLGO POLJE (z Drapšinovo) FRANKOPANSKA ULICA in KOMENSKEGA ULICA (1930) — od okoliške šole do Dečkove ceste ULRICHSWEG in BACHERNSTRASSE (1941) FRANKOPANSKA ULICA (1945) Vrunčeva ulica (pred letom 1954)
ZAGATA:	SVOBODNA, PROSTA ULICA ULICA PREHODA (1825) ZAGATA (1923) FREIGASSE (1941) ZAGATA (1945)
ZIDANŠKOVA ULICA:	DOLGA ULICA (1448) SPODNJA ULICA GRAJSKA, GOSPOSKA ULICA (1711) HERRENGASSE (1941) ZIDANŠKOVA ULICA (1945)
MESTNI PARK:	SAVINJSKI TRAVNIK, VODNA GLAZIJA OTOŠKI TRAVNIK (1858)
GLAZIJA:	VELIKE, MALE JARMENČE (1828, 1829) EKSERCIRNI PROSTOR GLAZIJA VELIKA, MALA

LITERATURA

1. BILTEN (glasilo občinskega ljudskega odbora Celje)

Posebna številka: JANKO OROŽEN, Posestna in gradbena zgodovina Celja, Celje 1957, št. 11—12

VIRI

1. MESTNA OBČINA CELJE (MOC)

- AŠ 51 : B7 1379/21 — Seznam ulic in trgov, 3095/23 Nova imena ulic
- AŠ 54 : B7 1930 — Načrt mesta Celja
- AŠ 55 : B7 1931 — Seznam mestnih ulic, hiš in zemljišč
- AŠ 59 : B7 11140/39 — Seznam ulic in katastrskih občin za mesto Celje
- AŠ 90 : L/1925 — Letopis mestnih ulic

2. Okupacijska občina Celje

AŠ 6 : — Celje, načrt mesta in seznam ulic

3. Okrajni in okrožni odbor OF v Celju 1945

AŠ 1 : — Imena ulic in cest v Celju

4. OBČINSKI LJUDSKI ODBOR CELJE (ObLO) 1945

AŠ 332 : Preimenovanje ulic mesta Celja

ŠLANDROVE NAGRADE 1987

Skromno število pobud*

Komisija za podelitev nagrad »Slavka Šlandra« v sestavi: Danica HOMAN (predsednica) ter Marica FRECE, Uroš GORIČAN (nam. Ivana Andrejaša), Zoran KANDUČ, Vili KONČAN, Duško KOS (nam. Janje Romih), Antonija MEŠL, Ivo POTOČNIK, Tone ROŽMAN in Edvard STEPIŠNIK je med osmimi pobudami,* prispelimi na javni razpis (Novi tednik z dne 19. februarja 1987), po temeljiti razpravi in ob upoštevanju mnenj komiteja za družbeno ekonomski razvoj in komiteja za družbene dejavnosti predlagala občinski skupščini, da podeli štiri nagrade in sicer trem delovnim kolektivom: **TOZD Veflon DO Cinkarna Celje**, **POZD Leskošek Celje** in **DO Tkanina Celje** ter prosvetnemu delavcu **Mirku Galeši**.

Nagrada naj bi znašala povprečni OD v SRS 1986, zaokrožena na 130.000 din.*

Komisija bo po svoji predstavnici opozorila predsedstvo občinske skupščine na nerealiziran predlog komisije preteklega leta, da naj skupščina razširi odlok o nagradah in priznanjih z dodatnimi občinskimi priznanji.*

Iz Delegatovega poročevalca z dne 30. maja 1987 povzemamo utemeljitve za predlagane nagrajence, ki jih je komisija predložila občinski skupščini v potrditev na njenem zasedanju 18. junija:

MIRKO GALEŠA, roj. 13. 5. 1937. leta, profesor defektologije iz Celja, Nušičeva 12, ravnatelj TOZD OŠ Ivanka Uranjek Celje.

V pedagoško delo je uvedel operacionalizacijo učnih načrtov kot osnovo za količinsko in kakovostno preverjanje načrtov in znanja učencev; načrtoval je

* Vse po zapisniku seje Komisije za podelitev nagrad »Slavka Šlandra« z dne 6. maja 1987. Zabeležila Irena Avguštin. Predlagatelj kandidatur za Šlandrovo nagrado: občinski komitej za družbenoekonomski razvoj (TOZD Veflon Cinkarna Celje in POZD Leskošek), Izvršni odbor osnovne organizacije sindikata Remont (Obrtno gradbeno podjetje Remont), medobčinska gospodarska zbornica (Cestno podjetje Celje), delovna organizacija Tkanina (Delovna organizacija Tkanina), TOZD osnovna šola Ivanke Uranjek Celje (Mirko Galeša) in TOZD osnovna šola I. celjske čete Celje (Bogomir Šipeč).

rešitve, kako bi se bolj približali vsakemu posameznemu učencu in optimalno razvili njegove sposobnosti. Tako so že v letu 1980 pričeli uveljavljati individualne vzgojnoizobraževalne načrte, ki so v času že prerasli okvire njihove šole.

Korak naprej v zadovoljevanju otrokovih potreb so dosegli z uvedbo dveh novih integriranih predmetov in sicer: glasbeno-gibalne vzgoje in likovno-tehnične vzgoje.

Da bi lahko sistematično pomagali učencem z razvojnimi in učnimi težavami in perspektivno bolj načrtno zagotavljali razvoj duševno prizadete populacije, je za celotno celjsko regijo izdelal smernice za nadaljnji razvoj vzgoje in izobraževanje otrok in mladostnikov z motnjami v duševnem in telesnem razvoju.

Delo tov. Mirka Galeše pomeni v celjskem in širšem prostoru tako pomembne in vidne dosežke, da zasluži Šlandrovo nagrado.

TOZD VEFLON v sklopu DO Cinkarna Celje.

Temeljna organizacija Veflon je najmanjša in hkrati po času obstoja najmlajša v naši občini.

Že v letu 1978 je skupina sodelavcev pod vodstvom sedanjega vodje TOZD pričela s pripravami za realizacijo tehnologije predelave politetra fluoretilena (PTFE) z zahtevnimi fizikalnimi kemičnimi lastnostmi.

Celoten razvoj tehnologije materiala bodočnosti je temeljil na proizvodnji izdelkov na doma izdelanih napravah.

Prvi dobri dosežki so bili vzpodbuda za vzpostavitev sodelovanja s firmo Hoechst, kot drugo proizvajalko tega materiala v svetu. Pričeli so z industrijsko proizvodnjo, ki ima velik pomen ne le za Cinkarno in občino Celje, pač pa tudi za celoten jugoslovanski prostor.

Hiter in učinkovit razvoj TOZD Veflon se potrjuje s poslovno uspešnostjo in številnimi priznanji ožje in širše družbenopolitične skupnosti. Ker uspehi vzpodbujajo, priznanja pa zavezujejo, nenehno iščejo nove proizvode, ki jih tržišče potrebuje. Paleta proizvodov se hitro širi in zajema skoraj vsa področja predelave PTFE, od sistemov za transport najbolj jedkih medijev, batnih obročkov, ventilov in črpalk, turbinskih ležajev, do posebnih cevi za medicino in človekovo telo.

Veflon se v okviru celjskega gospodarstva lahko predstavlja kot organizacija, ki je nastala po zaslugi inovativnega razmišljanja skupine strokovnjakov, ki je izbrala perspektivno področje delovanja in ki s stalnim razvojnim delom širi svoj življenjski prostor in dosega nadpovprečno poslovno uspešnost.

POZD LESKOŠEK CELJE

Obratovalnica iz stroke »steklarstvo«, ki jo je vodil Albert Leskošek, je od svoje ustanovitve v letu 1965 neprestano širila obseg dela in v dobrih desetih letih tako napredovala, da vsega dela z maksimalno dovoljenim številom zaposlenih — 5 delavcev, ni več zmogla. Ko je bila z obrtnim zakonom v letu 1973 nakazana rešitev možnosti širjenja in razvoja obratovalnice z ustanovitvijo pogodbene organizacije združenega dela (POZD), je samostojni obrtnik začel razmišljati, da bi mu ustanovitev POZD omogočila realizirati lastne ambicije — razširiti obratovanje in povečati število zaposlenih. Stekle so priprave za ustanovitev POZD in 1. januarja 1978 je celjska občina dobila prvo POZD, SRS pa deveto. POZD je pričela z obratovanjem z vloženimi sredstvi ustanovitelja v višini 800.000 din in s 6 zaposlenimi delavci ustvarila 2 milijona din prihodkov.

Takoj po ustanovitvi se je število zaposlenih povečalo za 100 %, v zadnjem letu pa je v POZD zaposlenih 23 delavcev, ki so ustvarili 179,5 milijonov din prihodka.

Pohvalna je pripravljenost majhnega kolektiva, ki jo je pokazal s pristopom k sprejemu posameznih samoupravnih sporazumov, s katerimi se rešuje problematika SIS materialne proizvodnje.

DO TKANINA CELJE

praznuje v letošnjem letu 35-letnico svojega obstoja. Skozi celotno obdobje obstoja je dosegla razvoj v smislu povečevanja trgovinskih zmogljivosti, kvalitete ponudbe in sodobnih oblik poslovanja. Med tovrstnimi OZD v Sloveniji zavzema Tkanina Celje 3. mesto po celotnem prihodku in dohodku, po akumulaciji pa celo 1. do 2. mesto. V preteklem obdobju so bila sredstva pretežno namenjena v naložbe, ki zagotavljajo povečanje celotnega prihodka in krepitev kapitalne sposobnosti delovne organizacije.

Povečanje prodajne zmogljivosti obvladujejo z minimalnim porastom rasti zaposlenosti in s tem sledijo cilju lastne politike in politike celotne družbenopolitične skupnosti za doseganje produktivne zaposlenosti.

Dobri poslovni uspehi omogočajo rast osebnega standarda zaposlenih in povečujejo njihovo motivacijo za vključevanje v skupne naloge v delovni organizaciji in družbenopolitični skupnosti kot celoti.

BOŽENA OROŽEN

IZ BIBLIOGRAFIJE FRANCETA JESENOVCA (CeZb 1986)

Popravki

- št. 19 — 1768 namesto 1769
- št. 23 — ob dvajsetletnici... namesto: ob dvanajstletnici
- št. 32 — ob obletnici... namesto: ob stoletnici
- št. 55 — ob 90-letnici... namesto: ob 99-letnici
- št. 132 — Exupery... namesto: Exepery
- št. 139 — členic... namesto: članic
- št. 169 — prihodnjik... namesto: zrihodnjik

VSEBINA

Milan Natek: VELIKOST KMEČKIH GOSPODARSTEV V CELJSKI REGIJI LETA 1981	7
Anton Sore: PREBIVALSTVO OBSOTELJA PO NARODNI PRIPADNOSTI	25
Vladimir Slibar: KAŠČE NA JUŽNEM POHORJU	39
Darka Domitrovič-Uranjek: EKOLOŠKA BILANCA CELJSKE REGIJE — I. FAZA	49
Vlado Bukvič: RAZVOJNA PRENOVA CELJSKEGA GOSPODARSTVA: STA- TUS QUO?	65
Marta Cvikl: OBLIKOVANJE AKUMULACIJE OZIROMA SREDSTEV ZA RAZŠIRJENO REPRODUKCIJO V OBČINI CELJE	73
Dušan Kramberger — Ivan Stopar: PROGRAM SANACIJE IN PREZENTACIJE GRADU CELJE	85
Alenka Kolšek: PREDLOG ZA PREUREDITEV SLOVENSKEGA POKOPA- LIŠČA NA GOLOVCU	95
Janko Orožen: ZGODOVINSKA POT GORNJEGA GRADA	107
Janko Orožen: ROGAŠKA SLATINA V BOJU ZA NARODNE PRAVICE	117
Emil Lajh: REVOLUCIONARNO DELAVSKO GIBANJE NA CELJSKEM OB- MOČJU OD ZAČETKOV DO SESTOJANUARSKE DIKTATURE	121
Jože Vurcer: PETER STANTE-SKALA (1914—1980)	137
Milko Mikola: NACISTIČNE ZAPLEMBE ZEMLJIŠKIH POSESTI NA OB- MOČJU CELJSKEGA OKROŽJA 1941—1945	149
Avgust Hribovšek: DR. MED. KAROL PEČNIK, NEZNANI SLOVENSKI ZDRAVNIK ZA TUBERKULOZO	191
Danica Homan: PREGLED ZOBOZDRAVSTVA V CELJU IN OKOLICI 1945—1987	203
Franc Stolf: POMEN SISTEMATSKIH PREGLEDOV PRI ODKRIVANJU IN ZDRAVLJENJU ZOBNIH IN USTNIH BOLEZNI	211
Andrijan Lah: ZVEDAVO ZRENJE SCENSKEGA SIJA (Sprehod po štirih se- zonah SLG 1983/84 do 1986/87)	215
Alenka Domjan: LIKOVNI SALON CELJE 1985—1986	225
Milena Moškon: JOSEF LIPPERT V MUZEJSKI ZBIRKI CELJSKIH VEDUT 235	235
Tatjana Badovinac: SABLJA C. KR. PRISTANSKIH MORSKO-ZDRAVSTVE- NIH URADNIKOV IZ ZAČETKA 20. STOLETJA	241
Metka Plank: DR. ANTON NOVAČAN IN NJEGOVA SLOVENSKA REPUBLI- KANSKA STRANKA	245
Janez Cvirn: SLOVENSKA BOL (Novačanovo pismo iz leta 1911)	267

Gustav Grobelnik: UREDNIŠKO SPODBUJANJE ANTONA INGOLIČA	271
Ivanka Zajc-Cizelj: ZACETKI OBRTNEGA ŠOLSTVA V CELJU (1829—1837)	275
Milko Mikola: OBRTNA NADALJEVALNA ŠOLA V CELJU 1878—1941	279
Hedvika Verhovšek: »LASTNI DOM« REGISTROVANA DELAVSKA STAVBENA ZADRUGA Z OMEJENO ZAVEZO V CELJU 1900—1933	293
Ivanka Zajc-Cizelj: DNEVNO ZAVETIŠČE V CELJU (1932—1940)	299
Ivanka Zajc-Cizelj: K ZGODOVINI GLASBE V CELJU (1824—1866)	305
Mateja Hočevar: RAZVOJ TAMBURAŠTVA V CELJU	307
Franjo Mauer: TAMBURAŠKI ZBOR NA TEHARJU	315
Andreja Rihter: FIZKULTURA V CELJU V LETIH 1945 DO 1950	319
Jožica Dolənšek: MLADI ZA NAPREDEK CELJA	331
Urša Lah: NAJPOGOSTEJŠE NAPAKE DESETIH ŠTEVILK NOVEGA TEDNIKA	337
Metka Plank: IMENA CELJSKIH ULIC IN TRGOV DO LETA 1945	349
ŠLANDROVE NAGRADE 1987	359

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji.

---

aero

kemična, grafična
in papirna industrija
Celje

CELJSKI ZBORNIK 1987

Izdala in založila
KULTURNA SKUPNOST OBČINE CELJE
Predsednica Anka Aškerc

Uredniški odbor:
Tatjana Badovinac, Teo Bizjak, Mirko Doberšek,
Jožica Dolensek, Gustav Grobelnik (odg. urednik),
Vlado Novak in Ivan Stopar

Lektorja
France Sirk in Ljudmila Kajtner

Klasifikator
Ivanka Bauman

Zunanja oprema
Jože Domjan

Tehnični urednik
Franjo Mauer

Redakcija zaključena junija 1987

Tisk
AERO, TOZD Grafika, Celje

Dotiskano oktobra 1987
Naklada 500 izvodov

Tabela I.	1. Stavbne faze — razvoj grajske stavbe
Tabela II.	2. Situacija in ceste
	3. Poimenovanje objektov
	4. Poti in namembnost
Tabela III.	5. Pogled na obnovljeni grad
Tabela IV.	6. Tloris kletne etaže
	7. Tloris pritličja
	8. Tloris I. nadstropja
	9. Tloris II. nadstropja
	10. Tloris III. nadstropja
Tabela V.	11. Zunanost prvega obzidnega venca
	12. Razvite dvoriščne fasade in prerez Z—V
Tabela VI.	13. Aksonometrični pogled z juga
	14. Aksonometrični pogled z zahoda
	15. Aksonometrični pogled z vzhoda
Tabela VII.	16. Pogled na obnovljeni del gradu